

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRK ROMANINDA
ÇANAKKALE MUHAREBELERİ VE
ÇANAKKALE MUHAREBELERİNİ KONU ALAN
ROMANLARIN EĞİTİME ETKİSİ**

Celal MAT

**İZMİR
2006**

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRK ROMANINDA
ÇANAKKALE MUHAREBELERİ VE
ÇANAKKALE MUHAREBELERİNİ KONU ALAN
ROMANLARIN EĞİTİME ETKİSİ**

Celal MAT

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin TUNCER**

**İZMİR
2006**

ÖN SÖZ

20. yüzyılın ilk modern muharebelerine sahne olan Birinci Dünya Savaşı, gerek oluşumu ve gelişimi, gerekse de sonuçları bakımından Osmanlı İmparatorluğu'nun mukadderatını belirleyen bir savaş olmuştur. Bu savaşa gelinceye kadar Trablusgarp ve Balkan Savaşlarında ağır yenilgiler alarak hem özgüvenini hem de uluslararası arenadaki prestijini kaybeden bir zamanların cihanşümul imparatorluğu, bu savaşta da başta Kafkas Cephesi olmak üzere birçok cephede ağır yenilgiler almaya devam ederken İmparatorluğun makus talihi, Çanakkale Cephesi'nde değişmeye başlamıştır.

Nitekim 1914 yılının Kasım ayı başlarından itibaren İtilaf Güçlerinin Çanakkale Boğazı'nı geçme girişimleri, 18 Mart 1915 tarihinde doruğa tırmanmış; bu tarihte ve daha sonra 25 Nisan 1915'te başlayan kara muharebeleri sonunda Türkler, dönemin en büyük, en güçlü donanmasını ve ordusunu mağlup ederek büyük bir zafer kazanmıştır. Ekonomik yönden oldukça zayıf düşmüş; harp silâh ve teknolojisi bakımından geri kalmış ve yıllardır süren savaşlar yüzünden bîtap düşmüş olan Osmanlı İmparatorluğu'nun, Çanakkale Cephesi'nde kazandığı bu büyük zaferle Türkler, bir "millet" olarak ve özgüvenini yeniden elde etmiş bir şekilde yeniden tarih sahnesine çıkmaya başlamıştır.

Türk tarihinde derin izler bırakan birçok olay gibi Çanakkale Muharebelerinin de, Türk edebiyatında ele alınıp işlenen konulardan biri olduğu düşüncesinden hareketle, Çanakkale Muharebelerinin doğrudan konu edinildiği romanlarda savaşın yansımalarının ne şekilde olduğunun tespitinde bulunmak ve böylelikle tarihe damgasını vurmuş bir olayın romancılığımıza yansımalarını ortaya koymak amacıyla başladığımız bu çalışmada, söz konusu olayın çok büyük bir oranda romancılığımızda ihmal edildiği ve tespit edebildiğimiz kadarıyla sadece on romanda bu konunun doğrudan ele alınıp işlenmiş olduğu gerçeğiyle karşı karşıya kaldık.

İşte oldukça kapsamlı ve geniş bir araştırmanın sonucunda tespit edebildiğimiz on romanı kapsayan bu çalışma, “Giriş” bölümü hariç toplam yedi bölümden oluşmaktadır.

“Giriş” bölümünde, “tarihî roman” türünün tanımı ve çeşitli özellikleri üzerinde durulduktan sonra; araştırmayı yapmamızdaki amaç, eser ve yazar adlarıyla, ele alınacak ögelerin belirlenmesinde etkili olan sınırlılıklar ve araştırmanın yöntemi belirtilmişken; çalışmanın birinci bölümünde “harp” kavramı ile “harp-insan” ve “harp-edebiyat” bağlamında “harp edebiyatı” olgusu ve Türk edebiyatında “harp edebiyatı” kapsamında yapılmış olan belli başlı çalışmalara temas edilmiştir.

İkinci bölümde, çalışmayı tarihî bir zemine oturtmak amacıyla Birinci Dünya Savaşı hakkında birtakım bilgiler verilmiş ve Osmanlı İmparatorluğu’nun Birinci Dünya Savaşı’nda savaştığı cepheler kısaca anlatıldıktan sonra, özellikle Çanakkale Cephesi üzerinde etraflıca durulmuştur.

Üçüncü bölümde, Çanakkale Muharebelerini doğrudan konu edinen romanlara yer verilmiştir. Bu bölümde söz konusu romanların özetleri ve belli başlı kahramanların ayrıntılı özellikleri verildikten sonra, oldukça geniş ve ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmelerde, romanların; kişiler, olay örgüsü, bakış açısı, zaman, mekân ve üslup özellikleri bakımından birçok yönlerine değinilmiş; yer yer eleştirilerde bulunulmuştur.

Dördüncü bölümde, söz konusu romanların tematik incelemesi yapılmıştır. Bu tematik incelemede “savaş” ve “vatan sevgisi” olgusu, kişilik değişimi, propaganda faaliyetleri, dinî unsurlar, İtilaf Güçlerinin ve Anzakların Türklere olan bakış açısı, Türklerin İtilaf Güçlerine olan bakış açısı, olağanüstü/ destansı unsurlar, Muharebelerde “Türk-Anzak” olgusu, “ölüm”/ “şehitlik” olgusu, “Doğu”-“Batı” meselesi, “esirlik” olgusu, “millet” olma bilinci, sosyal/ siyasal tenkit unsurları, yozlaşma/ Batı hayranlığı, azınlıkların tutumu, cephe gerisi yaşam ve “Heyet-i Edebiye”nin Çanakkale Cephesi’ni ziyareti gibi hususlar üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın beşinci bölümünde, Birinci Dünya Savaşı yıllarında eğitimin genel durumu verildikten sonra, inceleme konusu olan romanlarda, elde edilen veriler doğrultusunda, Çanakkale Muharebelerini konu edinen romanların eğitime olan etkisi incelenmiştir.

Altıncı bölümde, yapmış olduğumuz bu çalışma sonucunda elde ettiğimiz sonuçlar ve bu sonuçlar doğrultusunda uygun bulduğumuz öneriler ifade edilmişken; çalışmanın yedinci ve son bölümünde ise incelenen romanlar ve çalışmamız esnasında doğrudan yararlanılan kaynaklar verilmiştir.

Bu çalışma sırasında engin bilgi ve tecrübeleri ile bana yol gösteren kıymetli hocam sayın **Yrd. Doç. Dr. Hüseyin TUNCER**'e şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca çalışmalarım sırasında fedakâr desteği, yardımları ve sonsuz hoşgörüsü için eşim **Canan MAT**'a ve üzerimdeki hakları hiçbir zaman ödenemeyecek olan annem ve babam **Makbule** ve **Şükrü MAT**'a en içten teşekkürlerimi ifade ediyorum.

Celal MAT
Ağustos 2006, İZMİR

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	iv
ÖZET.....	vii
ABSTRACT.....	viii
0.GİRİŞ.....	1
0.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	20
0.2. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	22
0.3. Yöntem.....	23
1.“HARP”, “HARP ve İNSAN” ve “HARP ve EDEBİYAT” ÜZERİNE.....	24
1.1. Harp Kavramı ve Olgusu.....	24
1.2. Harp ve İnsan.....	26
1.3. Harp ve Edebiyat.....	29
2.TARİHÎ GÖRÜNÜM.....	45
2.1. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ GENEL DURUM.....	45
2.2. SAVAŞIN BAŞLAMASI.....	47
2.3. OSMANLI İMPARATORLUĞU’NUN SAVAŞA GİRMESİ.....	50
2.4. OSMANLI İMPARATORLUĞU’NUN SAVAŞTIĞI CEPHELER.....	55
2.5. ÇANAKKALE CEPHESİ.....	58
2.5.1. Çanakkale Cephesinin Açılması.....	58
2.5.2. Deniz Harekâtı.....	59
2.5.3. Kara Harekâtı.....	62
2.5.4. Muharebelerin Sona Ermesi.....	65
2.5.5. Çanakkale Muharebelerinin Sonuçları.....	66
3.ÇANAKKALE MUHAREBELERİNİ KONU EDİEN ROMANLAR.....	71
3.1. BUKET UZUNER, UZUN BEYAZ BULUT-GELİBOLU.....	71
3.1.1. Romanın Özeti.....	71
3.1.2. Belli Başlı Kahramanlar.....	76
3.1.3. Değerlendirme.....	80
3.2. İSMAİL BİLGİN, ÇANAKKALE’YE GİDENLER- ŞU BOĞAZ HARBİ.....	84
3.2.1. Romanın Özeti.....	84
3.2.2. Belli Başlı Kahramanlar.....	87
3.2.3. Değerlendirme.....	92
3.3. İSMAİL BİLGİN, GELİBOLU-YENİLMEZLERİN YENİLDİĞİ YER.....	96
3.3.1. Romanın Özeti.....	96
3.3.2. Belli Başlı Kahramanlar.....	99
3.3.3. Değerlendirme.....	107

3.4. MEHMET KAPLAN, TARIHE SİĞMAYAN DESTAN	
ÇANAKKALE.....	112
3.4.1. Romanın Özeti.....	112
3.4.2. Belli Başlı Kahramanlar.....	114
3.4.3. Değerlendirme.....	115
3.5. MEHMET NİYAZİ, ÇANAKKALE MAHŞERİ.....	120
3.5.1. Romanın Özeti.....	120
3.5.2. Belli Başlı Kahramanlar.....	123
3.5.3. Değerlendirme.....	132
3.6. MUSTAFA NECATİ SEPETÇİOĞLU,	
1. ...ve ÇANAKKALE- GELDİLER;	
2. ...ve ÇANAKKALE- GÖRDÜLER;	
3. ...ve ÇANAKKALE- DÖNDÜLER.....	139
3.6.1. Romanın Özeti.....	139
3.6.2. Belli Başlı Kahramanlar.....	152
3.6.3. Değerlendirme.....	159
3.7. RAHMİ ÖZEN, ZULÜM DAĞLARI AŞAR-ÇANAKKALE İÇİNDE.....	166
3.7.1. Romanın Özeti.....	166
3.7.2. Belli Başlı Kahramanlar.....	169
3.7.3. Değerlendirme.....	173
3.8. SERPİL URAL, ŞAFAKTA YANAN MUMLAR.....	178
3.8.1. Romanın Özeti.....	178
3.8.2. Belli Başlı Kahramanlar.....	181
3.8.3. Değerlendirme.....	187
3.9. SEVİNÇ-SALİM KOÇAK, ÇANAKKALE'DE ÇOCUKLAR DA	
SAVAŞTI.....	190
3.9.1. Romanın Özeti.....	190
3.9.2. Belli Başlı Kahramanlar.....	192
3.9.3. Değerlendirme.....	196
3.10. SEZEN ÖZOL, ÇANAKKALE ASKERİNE RÜTBE GEREKMEZ.....	200
3.10.1. Romanın Özeti.....	200
3.10.2. Belli Başlı Kahramanlar.....	203
3.10.3. Değerlendirme.....	210
4. ÇANAKKALE MUHAREBELERİNİ KONU EDİNER ROMANLARIN	
TEMATİK İNCELENMESİ.....	215
4.1. “SAVAŞ” OLGUSU.....	215
4.2. “VATAN SEVGİSİ” OLGUSU.....	220
4.3. KİŞİLİK DEĞİŞİMİ.....	226
4.4. PROPAGANDA FAALİYETLERİ.....	231
4.5. DİNİ UNSURLAR.....	236
4.6. İTİLAFA GÜÇLERİNİN VE ANZAKLARIN TÜRKLERE OLAN	
BAKIŞ AÇISI.....	249
4.7. TÜRKLERİN İTİLAFA GÜÇLERİNE OLAN BAKIŞ AÇISI.....	258
4.8. MUHAREBELERDE “TÜRK-ANZAK” OLGUSU.....	261
4.9. OLAĞANÜSTÜ/ DESTANSI UNSURLAR.....	266
4.10. “ÖLÜM”/ “ŞEHİTLİK” OLGUSU.....	282
4.11. “DOĞU”-“BATI” MESELESİ.....	285

4.12. “ESİRLİK” OLGUSU.....	290
4.13. “MİLLET” OLMA BİLİNCİ.....	294
4.14. SOSYAL/ SİYASAL TENKİT UNSURLARI.....	298
4.15. YOZLAŞMA/ BATI HAYRANLIĞI.....	306
4.16. AZINLIKLARIN TUTUMU.....	308
4.17. CEPHE GERİSİ YAŞAMA DAİR TESPİTLER.....	312
4.18 “HEYET-İ EDEBİYE”NİN ÇANAKKALE CEPHESİ’Nİ ZİYARETİ.....	315
5.ÇANAKKALE MUHAREBELERİNİ KONU EDİNER ROMANLARDA, SAVAŞIN EĞİTİME ETKİSİ.....	317
5.1. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA EĞİTİMİN GENEL DURUMU.....	317
5.2. ÇANAKKALE MUHAREBELERİNDE LİSE ÖĞRENCİLERİ.....	320
5.3. ÇANAKKALE MUHAREBELERİNDE ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ.....	324
5.4. ÇANAKKALE MUHAREBELERİNDE MEDRESELİLER.....	326
5.5. ÇANAKKALE MUHAREBELERİNİ KONU EDİNER ROMANLARDA SAVAŞA GÖNÜLLÜ KATILAN ÖĞRENCİLER.....	328
5.5.1. Savaşa Gönüllü Katılan Liseliler.....	329
5.5.2. Savaşa Gönüllü Katılan Darülfünunlular.....	331
5.5.3. Savaşa Gönüllü Katılan Medreseliler.....	336
6.SONUÇ VE ÖNERİLER.....	338
7.KAYNAKÇA.....	344
7.1. İncelenen Romanlar.....	344
7.2. Yararlanılan Kaynaklar.....	345

ÖZET

Araştırmanın Adı: Türk Romanında Çanakkale Muharebeleri ve Çanakkale Muharebelerini Konu Alan Romanların Eğitime Etkisi

Araştırmacının Adı: Celal MAT

Çanakkale Cephesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun, Birinci Dünya Savaşı içinde zaferle ayrıldığı tek cephe'dir. Bu cephede kazanılan zaferle Türkler, yıllardır yenilgiyle sonuçlanan savaşlar yüzünden kaybettikleri özgüvenlerini tekrar elde etmişler ve bir millet olmanın bilincine vararak, yeniden tarih sahnesine çıkmışlardır. Bu bakımdan buradaki muharebelerin ve bu muharebeler sonucunda elde edilen zaferin, Türk tarihi açısından çok büyük bir önemi vardır.

Taşımış olduğu bu öneme rağmen Çanakkale Muharebelerinin, Türk romancılığında yeteri kadar ve hak ettiği ölçüde işlendiğini söylemek, oldukça güçtür. Bunda, büyük ölçüde bir “harp edebiyatı” geleneğinin olmaması kadar, art arda gelen savaşların ve kazanılan zaferlerin de etkisi söz konusudur. Nitekim, Çanakkale Muharebelerinden neredeyse hemen sonra başlayan Kurtuluş Savaşı ve bu savaşın ardından kazanılan büyük zafer, bir bakıma edebiyatçıların dikkatini daha çok bu olaya yöneltmelerine neden olmuştur.

Türk edebiyatında Çanakkale Muharebelerini doğrudan konu edinen romanların sayısı, tespit edilebildiği kadarıyla sadece ondur. Çoğunlukla tarihî gerçekliğe bağlı kalma ve Çanakkale Zaferi'nin maddî ve manevî boyutlarını ortaya koyma endişesiyle yazılmış olan söz konusu romanların, büyük oranda edebî bir değer taşıdığını ifade etmek mümkün değildir. Bunun yanında söz konusu romanların, savaşın cereyan ettiği döneme askerî, sosyal ve siyasal açıdan çeşitli yaklaşım biçimleriyle ışık tuttuğu; Birinci Dünya Savaşı ve özellikle de Çanakkale Muharebelerinin eğitime olan olumsuz etkilerine temas ettiği görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Çanakkale Muharebeleri, roman, eğitim

ABSTRACT

The Name of Study: The Battles of Çanakkale in Turkish Fictional Literature and Effects on Education by Fictions which have threatened the Battles of Çanakkale

The name of Researcher: Celal MAT

Çanakkale Front is the only front which Otoman Empire won victory in the First World War. With the victory which have won in this front, Turks obtained again their selfconfidences which they had lost because of the wars resulted with defeat and appeared in history again by comprehending to become a nation. Thus, the battles there and the victory obtained at the end of these battles are very important in view of Turkish history.

It is rather difficult to say that the Battles of Çanakkale were treated in Turkish fictional literature sufficiently and deservedly despite their importance. This is resulted from consecutive wars and victories won as well as there was not “literature of war” on a large scale. Indeed, the independence War which began right after the Battles of Çanakkale and the great victory which have won after this war caused authors to interest with this incident.

The number of fictions which treated the Battles of Çanakkale directly in Turkish literature is only ten as determined. It is impossible to express that the mentioned fictions which were written with concern of sticking to history and showing material and moral views of Çanakkale Victory have a literary value. However, it is seen that the mentioned fictions enlight to the period of war with various approach styles in millitary, social and political views and emphasize the negative effects of the First World War and especiall the Battles of Çanakkale on education.

Keywords: The Battles of Çanakkale, fiction, education.

0.GİRİŞ

Çalışmanın konusunu teşkil eden Çanakkale Muharebelerini doğrudan konu edinen romanların genel bir değerlendirmesi yapıldığında, söz konusu romanlardan çoğunun -en yaygın tabiriyle- “tarihî roman” olduğu görülür. Bu bağlamda, çalışmanın konusunu oluşturan söz konusu romanları belli bir zemine oturtabilmek ve çalışmanın kapsamı çerçevesinde, bu roman türünün bazı hususiyetlerine işaret etmek amacıyla “tarihî roman” kavramı üzerinde durmak gerekmektedir. Zira roman türleri içinde en çok tartışılan ve üzerinde çeşitli açılardan mutabakata varılmada, en çok güçlük çekilen türlerden biri de, “tarihî roman”dır. “Tarihî roman”a dair tanımlama ve diğer problemlere geçmeden önce türün kısa bir tarihçesini vermek doğru olacaktır.

Roman-tarih ilişkisi, başka bir deyişle, roman yazarının tarihle buluşmasının köklü bir geçmişi vardır. Bu geçmiş Antik Yunan’a kadar uzanmaktadır. Hemen belirtilmesi gerekir ki, ilk buluşma bugünkü tarih-roman ilişkisinden son derece farklı bir biçimde gerçekleşir. Çünkü burada düzyazı değil, lirik bir anlatım söz konusudur. Aynı şey, romanın öncülleri olan ve Orta Çağ Fransa’sında moda olan şövalye romanları için de geçerlidir. Bu romanlar da lirik bir formla yazılır. Sözü edilen öncü yapıtlar, tarih-roman ilişkisini ortaya koyması açısından önemlidir. Ama nitelik olarak “tarihî roman”ın bugün geldiği nokta açısından hiçbir değer taşımazlar. Lukacs, Scott’tan önceki tarih konulu romanların, yalnızca Antik dönemin ve Orta Çağ’ın “mit” merkezli öncü yapıtlarının değil, 17. ve 18. yüzyıl romanlarının da “tarihî roman” kavramını aydınlığa kavuşturacak hiçbir ögeyi bünyelerinde barındırmadığını ileri sürmektedir. Lukacs’a göre, bu yapıtlar yalnızca, tarihsel temleri ve kostümleriyle tarihseldir. Ne figürlerin psikolojisi, ne de yapıtlarda aktarılan gelenekler bugünkü anlamda “tarihî roman” anlayışıyla örtüşmektedir (Gögebakan, 2004: 13–15).

Bu yönüyle aslında “tarihî roman”ların bir dönem tarih yazıcılığının hizmetinde olduğu da belirtilebilir. Özellikle, tarih yazıcılığına hizmet eden edebî eserler içinde, İspanyol Altın Çağı olarak bilinen ve 16. ve 17. yüzyılları kapsayan

zamanda İberyâ Yarımadası'nda ortaya çıkan Pikaresk roman kadar, sunduğu verilerle hatasız bir sosyal portre çıkarılmasını sağlayan başka bir edebî tür daha olmadığını ileri sürmek pek de yanlış olmaz. Arşivden çıkan somut verilerle at başı giden kurgularıyla, bir devrin alt tabakasını capcanlı gözler önüne sunan anlatım teknikleriyle ve kendi kendini hicvetme yetisine sahip olan bir toplumun tüm alçak gönüllüğünü okuyucuyu eğlendirmeyi de amaç edinerek örnekleyen anlatımlarıyla Pikaresk roman, edebiyatın tarih yazıcılığına verdiği desteğin belki de en önde gelen örneğidir (Kumrular, 2000: 33).

Bunun yanında modern anlamda “tarihî roman”lar, 18. yüzyılın sonunda, Avrupa’da ortaya çıkar ve Fransız İhtilâli ve Napolyon döneminde yaşamış sıradan insana, tarih bilincini kazandıran bir tür olarak edebiyatta yerini alır (Yalçın- Çelik, 2005: 57). “Tarihî roman”ın, modern anlamda ilk örneklerinin verilmesi, 19. yüzyılın başlarında gerçekleşir. Bu tarihi, 18. yüzyıla götüren edebiyat bilimcileri olsa da, Walter Scott’un Waverley’inin ilk “tarihî roman” oluşu üzerinde edebiyat bilimcilerinin ezici bir çoğunlukla uzlaşmaları, 19. yüzyılı “tarihî roman”ın başlangıç noktası olarak kabul edildiğinin bir işareti olarak görülebilir (Göğebakan, 2004: 16). Bir başka ifadeyle “tarihî roman”; spesifik bir tarih anlayışı ve tarih bilincinin iyice yerleşip sınırlarını ve özelliklerini ortaya koyduktan sonra, bir edebî tür olarak, 19. yüzyılda olgunlaşır ve ilk örneklerini verir.

Spesifik bir tarih anlayışı ve tarih bilinci, Scott’u tarihin yeni bir bakış açısından yeniden canlandırılmasına götürür. Ondan önceki tarih konulu romanlarda rastlanılan, bir kahraman etrafında olup biten ve kahramanın bütün zorlukların üstesinden geldiği bir yapı artık söz konusu değildir. Romanın hem başkışisi hem de diğer figürler, sıradan insanlardır. Olağanüstü güçleri yoktur. Herkesin yaşadığı sorunları onlar da yaşarlar. Tarihsel olaylar, bu sıradan insanların bilincinde yansıtılır. Scott’un bu yeniliği, yani sıradan insanın bilinç düzeyini ve bakış açısını romanın merkezine yerleştirme yöntemi üzerinde durmak, Scott’un önemini göstermek açısından gerekli görünmektedir. Sözü edilen sıradan insanın bilinç düzeyi ve bakış açısı, aynı zamanda burjuvazinin bakış açısıdır. Bir başka ifadeyle, kentli insanın efsanelerden arınmış, kendi bilinç düzeyinde, kendisinin

anlayabileceği olayların, yine kendisine benzeyen insanların, romanın merkezine yerleşmesini şart gören bir bakış açısıdır. Nitekim Lukacs da, “tarihî roman”ın ilk örneğinin İngiltere’de can bulmuş olmasının bir rastlantı olmadığını altını özellikle çizer. Çünkü İngiltere sanayi devrimini, örneğin Almanya ve Fransa’dan tam yüz yıl önce gerçekleştirmiştir. Demek ki İngiltere’de burjuvazi, yani ekonomik özgürlüğüne sahip kentli sınıf, buna koşut olarak toplumsal alanda söz sahibi olmayı, diğer ülkelerden yaklaşık yüz yıl önce başarmıştır. “Tarihî roman”ın ortaya çıkışında önemli bir diğer etken de Fransız Devrimi’dir. Uluslar, hem Napolyon işgallerinin uyandırdığı intikam duygusu hem de Ulusçuluk akımı nedeniyle olayları o güne değin görülmemiş bir biçimde algılamaya başlarlar. Hem ilk “tarihî roman”ın 19. yüzyılda yazılmış hem de “tarihî roman”ın en parlak dönemini 19. yüzyılda yaşamış olması, bu bağlamda da bir rastlantı değil, sözü edilen sürecin bir sonucudur. 20. yüzyılın özellikle son çeyreğinde kaleme alınan “tarihî roman”lar, Scott geleneğine uygun bir görüntü çizmemekle birlikte bu durum, doğaldır. Çünkü roman, bir tür olarak edebî-felsefî akımların etkisi altında kalmaya başlamıştır ve bunun sonucu olarak artık sıradan kahramanlar ve bu kahramanların etrafında cereyan eden gerçek olaylar görülmez. Scott geleneğine karşı, Geppert’in “Diğer Tarihî Roman” kuramı, yazara daha fazla özgürlük tanımayı öngörür. Çünkü 20. yüzyılın sonlarında hem koşullar hem de okurun profili değişmiştir. Bunun için Geppert; romancının, kendi hayal gücüyle daha fazla kurgulaması gerektiğini söyler. Nitekim 20. yüzyılın son çeyreğinde ortaya konan yapıtlar, Scott geleneğinin kurallarını hiçe sayarak, yazarın yaratıcılığına göre şekillendirilirler (Gögebakan, 2004: 17–20).

Türk edebiyatında ise, “tarihî roman”a sözlü gelenekten geçilmiştir. 19. yüzyıla gelene kadar, “tarihî roman” ihtiyacı, sözlü kültür ürünleriyle karşılanmıştır. Genellikle dinî karakter taşıyan menkıbeler, millî değerlerimizi yansıtan destanlar, kurmaca nitelikleri olan halk hikâyeleri ve efsaneler gibi sözlü kültür ürünleri, o dönem insanımızda, tarih bilinci oluşturmuş, “tarihî roman”ın yerini tutmuştur. Başlangıçta, tarihî romanların çoğu, Batı edebiyatlarından yapılan çeviriler yoluyla verilmiştir. Alexander Dumas Pére’den Monte Cristo, Kraliçenin Gerdanlığı, Üç Silâhşor; Xavier de Montepin’den Fakirler Tabibi, 1900 yılına kadar çevirisi yapılan romanlardır. Türk edebiyatında tarihî romanların ilk olarak çeviriler yoluyla

örneklerinin verilmesinin nedeni, Batı tarzında romanın 19. yüzyıla kadar henüz yazılmamış olmasına, Batı toplumlarındaki kültürlenme süreci ile Türk toplumundaki kültürlenme sürecinin denk ilerlememesine, sosyal ve politik yapının farklı olmasına, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin ivmesinin değişkenliğine bağlanabilir (Yalçın-Çelik, 2005: 62–63).

Tanzimat devri Türk edebiyatında Ahmet Mithat Efendi'nin Yeniçeriler (1872), Süleyman Muslî (1877), Arnavutlar ve Solyotlar (1887), Ahmet Metin ve Şirzad (1890) ile Namık Kemal'in Cezmi (1880) adlı romanlarıyla, yazarların ve okurların tarihî romana olan ilgisinin, Servet-i Fünûn döneminde, dönemin genel karakterinin etkisiyle olsa gerek, neredeyse hiç kalmadığı dikkati çekmektedir.

Millî Edebiyat dönemine gelindiği zaman edebiyatçıların, tarihe özel bir dikkat ve istekle yöneldikleri görülürken, Cumhuriyet döneminde tarihî romana ilgi, önceki dönemlere nazaran dikkate değer bir artış göstermektedir. Millî Mücadele dönemini işleyen romanlar, Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında sayıca nispeten fazla olmuştur. Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışı, İttihat ve Terakki Partisi dönemi, Kurtuluş Savaşı ve Millî Mücadele dönemi, Çanakkale Muharebeleri, savaşlardaki kahramanlıklar, yeni kurulan Cumhuriyet, Atatürk ve arkadaşlarına bağlılık ve inanç, edebiyatçıların romanlarında en fazla üzerinde durdukları konular olmuştur. Bu dönemde ifade edilen konuların yanı sıra, kimi yazarlar, cumhuriyetin ilânıyla birlikte ortaya atılmış olan Türk tarih tezi düşüncesi doğrultusunda, Türklük bilincini sağlamlaştırmak, Türk kültürünün kökenlerini tanıtmak amacıyla, İslâmiyet öncesi Türk tarihini romanlarına konu edinmişlerdir. Osmanlı dönemi Türk tarihi ve İslâm tarihi üzerinde yoğunlaşan, romanlarında özellikle Osmanlı tarihinin parlak dönemlerini popülist bir tarzda kaleme alan yazarlar da bulunmaktadır. Bu romanlar, genellikle gazetelerin çıkarttıkları tefrikalarda yayımlanmış ve popüler “tarihî roman” türünün yaygınlaşmasına vesile olmuşlardır.

1980'li yıllara gelene kadar Türk edebiyatındaki, “tarihî roman” türünün genel yapısı şu şekildedir: Yazarlar, kendi kişiliklerinin, alışkanlıklarının ve

beğenilerinin sonucunda bir konu belirlemişler ve belirledikleri tarihî döneme yönelerek o dönemi, kişileri ve olayları anlatmışlardır. Türk tarihinin geniş bir zaman dilimine ve coğrafyaya yayılıyor olması, Türklerin birçok kültürle çeşitli zaman ve mekânlarda karşılaşması, yazarlar için, romanlarına konu edebilecekleri zengin bir malzeme sunmaktadır. Bu malzemeyi ele alan yazarlar, yazı yazma tutumlarının bir sonucu olarak, ya popüler anlatım tarzını benimsemişler ya da gerçekçi anlatım tarzı ile sanatsal üslûbu birleştirmişlerdir. Daha doğrusu 1980’li yıllara kadar gerçekçi anlatım tarzı daima ağır basmıştır.

1980 sonrasında, tarihî roman kurgusu dikkate alındığında, üç eğilim göze çarpmaktadır: Geleneksel kurgu ile yazılmış tarihî romanlar (Reha Çamuroğlu, “İsmail”, “Son Yeniçeri”; Gülseren Engin, “Cehennemde Bir Ada”; Teoman Ergül, “Selim ile Nurbanu”; Kâmuran Solmaz, “Kiraze”...), modern kurguda yazılmış tarihî romanlar (Tank Buğra, “Yağmur Beklerken”, “Osmancık”; Sevinç Çokum, “Hilâl Görününce”, “Ağustos Başağı”; Emine Işınsoy “Cumhuriyet Türküsü”; Attila İlhan, “Dersaadette Sabah Ezanları”, “Kurtlar Sofrası”, “Bıçağın Ucu”, “Sırtlan Payı”; Mehmet Fehmi İmre, “Yüz Altmış Altı Yıl”; Gürsel Korat, “Zaman Yeli”, “Güvercine Ağıt”; Ayla Kutlu, “Bir Göçmen Kuştı O”; Şemsettin Ünlü, “Toprak Kurşun Geçirmez”, “Yukarışehir”, “Yüz Uzun Yıl”; Ahmet Yurdakul, “Kahramanlar Ölmemeli”...) ve postmodern kurguda kaleme alınmış tarihî romanlar (Adalet Ağaoğlu, “Romantik Bir Viyana Yazı”; Ahmet Altan, “Yalnızlığın Özel Tarihi”, “Kılıç Yarası Gibi”, “İsyân Günlerinde Aşk”; İhsan Oktay Anar, “Puslu Kıtalar Atlası”, “Kitab-ül Hiyele”, “Efrâsiyâb’ın Hikâyeleri”; Erendiz Atasü, “Dağın Öteki Yüzü”; Nedim Gürsel, “Boğazkesen”, “Resimli Dünya”; Selim İleri, “Cemil Şevket Bey Aynalı Dolaba İki El Revolver”; Bilge Karasu, “Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı”, “Narla İncire Gazel”; Ayla Kutlu, “Kadın Destanı”, “Emir Bey ve Kızları”; Zülfü Livaneli, “Engereğin Gözündeki Kamaşma”; Ahmet Yorulmaz, “Savaşın Çocukları”...) (Yalçın- Çelik, 2005: 64–83).

Bu kısa bilgilerden sonra “tarihî roman”ın, tanımından başlayarak bazı problemleri üzerinde durulabilir. “Tarihî roman”ın tanımının tam olarak yapıp yapılmadığı veya çeşitli problemlerinin çözülüp çözülmediği bir tarafa, daha bir

edebî tür olarak “roman”ın dahi tanımının tam olarak yapıldığı söylenemez. Değişik zamanlarda, birçok sanatçı ve edebiyat bilimcisi tarafından romanın tanımı yapılmış olsa da, “bütün millet, devir, sanatkâr ve edebiyat bilimcilerinin, bu tariflerden biri üzerinde hemfikir olmaları mümkün olamamıştır. Bir başka söyleyişle romanın, bugüne kadar herkesin kabul ettiği bir tarifi yapılamamıştır. Bu husus, milletlerarası kültür farklılığı kadar, devirler ve edebî mektepler arası anlayış farklılığı veya türün dinamik yapısının tabîi sonucu çerçevesinde değerlendirilmelidir” (Çetişli, 2004: 30).

Bunun yanında, “roman” türünün kendine has niteliğinden dolayı tanımının yapılmasının imkânsız; hatta bunu yapmanın son derece sakıncalı görüldüğü de olmuştur. Çünkü “roman, yetersiz bir şekilde geliştirilmiş bile olsa, herhangi bir teoriyi arkasında bırakacak kadar canlı bir edebî” (Stevick, 2004: 9) tür olarak değerlendirilmiştir.

İlk örneklerinin, Tanzimat devri Türk edebiyatında verilmeye başladığı “roman” türü ile ilgili olarak, daha ilk zamanlardan beri birtakım tanımlamalarda bulunulmuştur. Örneğin Türk edebiyatında edebî nitelikteki ilk roman örneğini verdiği kabul edilen Namık Kemal romanı, “Romandan maksat, geçmemişse bile geçmesi imkân dâhilinde olan bir olayı, ahlâk, âdetler, hisler ve ihtimallere dayanan her türlü tafsilatıyla beraber tasvir etmektir.” (1975: 12) şeklinde tanımlamıştır. Bunun yanında “roman” türünün tanımıyla ilgili olarak birçok edebiyat bilimcisinin de, bazı görüşler ifade ettiği görülmektedir. Örneğin Mehmet Kaplan, romanı “hayatı her cephesiyle geniş olarak kavrayan ve her şeyi bir akış, değişme ve gelişme olarak his ve idrak eden bir duyuş ve görüş tarzının ifadesi” (1994: 362) olarak tanımlarken; Sevim Kantarcıoğlu, “Roman, belli bir zaman ve mekân içinde, belli bir kişinin başından geçenlerin sebep-netice ilişkisi ve sağlam bir mantık dokusu içinde, sade bir nesir dili ile hikâye edilmesidir.” (2004: 24) şeklinde bir tanımda bulunmuştur. Bunlardan başka örneğin, “Oxford İngilizce sözlüğüne göre ise roman, belirli uzunluğa sahip (şimdilerde genellikle bir ya da iki cildi dolduracak kadar uzun), içinde geçmiş veya çağdaş zamanlardaki gerçek hayatın temsilcileri olan kişilerin ve olayların az ya da çok bir kompleks plân içinde canlandırıldığı kurgusal mensur anlatım veya hikâyedir” (Özdemir, 2000: 6).

İnsan unsurunu eksen alması, gerçekçi bir olaya dayanması, olaya paralel olarak zaman ve mekân unsurlarının belirtilmesi, yapılan tanımlamaların birleştiği ortak noktalar olarak dikkati çekmektedir. Ama bu tanımlamaların da, “roman” türünde ortaya konan çeşitli zamanlardaki ve anlayıştaki eserler göz önüne alınırsa, yeterli olmadığı görülür. Bu durum, yukarıda da belirtildiği gibi romanın durağan olmayan, sürekli gelişen/ değişen bir yapısının olmasıyla izah edilebilir.

Tanımı üzerinde kısaca durulan ve yazımı bakımından tarihe öncülük eden roman, zaman içerisinde tarihin kendisini de anlatmaya başlamış ve çeşitli bakış açılarıyla yorumlanabilen bir roman türü ortaya çıkmıştır. “Tarihî roman” veya “tarihsel roman” diye adlandırılan bu tür de tıpkı “roman” kavramı gibi, bir tanımlama problemiyle karşı karşıyadır. “Tarihî roman”ın ne olduğu, oldukça önemli olmakla birlikte, bu türün aynı zamanda sınırlarını ve yazarın yaklaşım biçimini de ortaya koyacağından, problemin çerçevesini de genişletmektedir. Batı edebiyatından Türk edebiyatına kadar birçok edebiyat bilimcisi, “tarihî roman”ın tanımını yapmış olmakla birlikte aslında her tanım, bazı soru işaretlerini de beraberinde getirmektedir.

Örneğin; Mershon’a göre, “tarihî karakterleri ve durumları ilham kaynağı olarak kullanan romanlara ve resimli kitaplara genellikle tarihî roman” denirken; Hoffman’a göre tarihî roman, “konusu, tarihî olaylar ve kişilerle ilgili olan” (Ata, 2000: 161) romandır. Batı edebiyatında yapılmış olan diğer tanımlamalara bakacak olunursa; “tarihî roman”ı, Martin Gray’in “tarih içinde bir zaman dilimindeki bir mekânda geçen roman”; Jeremi Hawthorn’un “Tanımlanmış bir tarihî çevre içinde karakterler ve olayların işlendiği roman” ve J. A. Cuddon’un ise “tarihin yeniden kurulduğu ve yapıldığı sanal bir anlatım şekli” (Yalçın, 2002: 251) olarak tanımladığı görülür.

Yapılmış olan bu tanımlamalarda; “tarihî olan bir olay”, “tarihî bir kişi”, “tarih olmuş bir zaman” ve “o zamana ait bir mekân” gibi unsurlar vurgulanmıştır. Yalnız, “tarih”ten neyin, yani kime göre, hangi zaman diliminin kastedildiği ortaya

konmamıştır. Zaten, meseledeki asıl sorunlardan biri de bu noktada düğümlenmektedir.

Türk edebiyatında da “tarihî roman” ile ilgili olarak birtakım tanımlamaların yapıldığı görülür. Örneğin; Prof. Dr. Sadık Kemal Tural, tarihî romanı “yazarı tarafından gözlemlenememiş bir devri, tarihî hakikatlere sadık kalarak anlatan romanlar” (2002: 228) şeklinde tanımlamıştır. Gürsel Aytaç’a göre ise tarihî roman, “konusunu tarihî şahsiyetlerden ya da olaylardan alan, tarih gerçekliğini kurmaca (fiktif) olayların yaratılmasında kullanan roman çeşididir” (2003: 370). Bir başka tanıma göre de tarihî roman, “geçmişte geçiyormuş gibi gösterilen birtakım olaylar icat etmek; bu olaylara çerçeve olarak, bir devrin olaylarını, ahlâk, adalet ve kıyafetini vermek, hayalî kahramanlara gerçek kişiler karıştırmak ve bu suretle tarihin ve romanın ayrı ayrı uyandırdıkları alâkaları bir araya getirmek suretiyle yazılan” romandır (Gözler, 1980: 13). Bunların yanında Hülya Argunşah, tarihî romanı “başlangıç ve sonucu geçmiş zaman içerisinde gerçekleşmiş olan hadiselerin, devirlerin ve bu devirlerde yaşamış olan insanların hikâyelerinin edebî ölçüler içerisinde yeniden inşa edilmesidir.” (2002: 444) ifadeleriyle tanımlamıştır.

Türk edebiyatında yapılmış olan tanımlamalara bakıldığı zaman ise, bu tanımların genellikle “tarihî bir konu” veya “tarihî bir kişi” gibi hususlarla beraber, -Batı’daki tanımlardan farklı olarak- “tarihî gerçekliğe bağlı kalma” gibi bir noktayı işaret ettiği görülür. “Tarihî roman-tarihî gerçeklik” meselesini daha sonraya bırakarak, ortaya konmuş olan bu görüşlerden hareketle şöyle bir tanımlama yapılabilir: Tarihî roman; yazarın eseri oluşturma zamanı veya okuyucunun eseri okuma zamanı açısından tarihî bir niteliğe bürünmüş bir dönemi, roman sanatının kuralları çerçevesinde ele alıp, işleyen bir roman türüdür.

Edebiyatta, “tarihî roman” bahsi ile ilgili olarak, tıpkı “tarihî roman”ın tanımlanmasında olduğu gibi en çok tartışılan, çeşitli bakış açıları nedeniyle adeta bir paradoks hâline gelen noktalardan biri de, sınırlarının çizilmesi meselesi olmuştur. Bir başka ifade ile “tarihî roman”ın hangi zamana ait konuları ele alması gerektiği veya hangi zamana ait konuların işlendiği takdirde “tarihî roman” türü kapsamına

girebileceği meselesi, edebiyat çevrelerinde mutabakata varılamayan bir husus olmuştur. Bunda, “tarihî roman” türünün sahip olduğu özellikler nedeniyle çağrıştırdığı kavramların “edebiyat” veya “sanat” disiplinlerinden ibaret olmamasının da etkisi söz konusudur. “Tarihî roman” türünün çerçevesi çizilirken doğal olarak, “tarihî roman”ın konu yönünden kaynağı durumundaki “tarih” ile ilgili olarak algılamalarımız da önem kazanmaktadır.

Yani bir bakıma “tarih”ten ne anlaşılıyorsa, “tarihsel bilgi”nin çerçevesi neye göre çiziliyorsa, tarih biliminin araştırma-inceleme kapsamına girebilmesi için, bir olayın üzerinden kaç yıl veya ne kadar süre geçmesi gerektiği düşünülüyorsa “tarihî roman”ın algılanışı da ona göre biçimlenmektedir. Çünkü nihayetinde “tarihî roman”ların konusu, yaşanmış olan tarihtir.

Her ne kadar Prof. Dr. Sadık Kemal Tural, “Tarih konulu romanların özelliklerinden birincisi, geçmiş gerçeklere dayanmasıdır. Çağını konu edinen eserlerden farkı, işlenen vak’anın, hâlde devam etmesi yerine başlangıç ve sonucu, gözlenebilen zamandan önceye dayanmasıdır. Bu açıdan aynı dönemi ele alan iki romandan Küçük Ağa (Tarık Buğra), tarihî roman olduğu hâlde, Yaban (Yakup Kadri), tarihî roman sayılamaz.” (2002: 199) şeklinde bir görüş belirtmiş olsa da bunun pek de sağlıklı bir yaklaşım olduğunu söylemek, mümkün değildir. Bu bakış açısında, hareket noktasının yanlış tespit edilmesi söz konusudur. Burada, “tarihî” diye nitelendirilen, yazarın ortaya koymuş olduğu “roman”dır. Yazar, kendi yaşamış olduğu bir dönemi romanda işlemiş olsa da, daha sonraki nesiller, yani okuyucular açısından romanda anlatılan dönem, “tarihî” olduğundan, söz konusu eserin de “tarihî roman” sınıfında değerlendirilmesi lazım gelir. Yani bir romanın “tarihî roman” olup olmadığının bu bağlamda tek ölçüsünün, yazarın romanı kaleme aldığı zaman olarak görmek, okuyucunun romanı okuma zamanı gibi önemli bir noktayı göz ardı etmek anlamına gelir ki, bu da pek isabetli bir yaklaşım biçimi olmaz. Dolayısıyla romanın, yazar açısından veya okuyucu açısından “tarih” sayılabilecek bir dönemi konu ediniyor olması, bu noktada yeterlidir. Zira Kurtuluş Savaşı yıllarını konu edinen “Küçük Ağa” ile “Yaban” romanlarından ilkinin “tarihî roman” olarak görüp de diğerini, yazarın yaşamış olduğu dönemi içermesinden dolayı, “tarihî

roman” olarak görmemek; eserin okunuş zamanını her şekilde göz ardı etmek olur. Nitekim bugünün okuyucusu için Kurtuluş Savaşı yılları, tarih olmuş bir dönemi işaret eder. “İnsanların tarihindeki dokunaklı anları üzerine en canlı ışıklarını tutan büyük romanlar, genellikle hikâye ettikleri olaylardan çok uzun süre sonra yazılmış” (Plisnier, 2003: 105) olsalar da bu durum, eserin “tarihî roman” olup olmaması ile ilgili bir ölçüt de olamaz.

Yine Prof. Dr. Sadık Kemal Tural’ın “tarihî roman” için önkoşul olarak gördüğü “yazarın şahidi olmadığı bir geçmiş” (2002: 199)’i eserinde konu edinmesi şartı da, pek isabetli bir düşünce değildir. Bu görüşten hareketle, bugünün önemli yazarlarından biri olarak gösterilen Peride Celal’in yazabileceği Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyetin ilk yıllarını konu edinen muhtemel bir romanı, “tarihî roman” olarak saymamak gerekir ki, bu yargının doğruluğunu ifade etmek de oldukça güçtür.

Bu meselede, Hülya Argunşah da benzer bir yanılğı içindedir. Ona göre, “kurguya dayalı eserler, yapılarında daha başlangıçtan itibaren üç boyutlu bir zamanı taşırlar: Vak’anın oluş zamanı, yazarın bu vak’ayı yazış zamanı, okuyucunun bu metni okuyuş zamanı. Eserde anlatılan zaman, yazar için de -okuyucu gibi- uzak bir zamana tekabül ediyorsa ancak bu roman için “tarihî” terimi kabul edilebilir. Ancak yazarın bizzat şahit olduğu ve daha sonra tarihe mal olacak zamanları anlatan romanlar için başka bir isimlendirme gerekmektedir. Bu tür romanlar için Batı’da bir devri anlatan eserler için kullanılan “chronicle” teriminin çağrışımlarıyla “devir romanı” söyleyişi teklif edilebilir” (2002: 443–444). Ama Hülya Argunşah’ın yazar açısından “devir” diye nitelediği dönem, bugünkü okuyucu için “tarihî” bir dönem olabilir. Nitekim yukarıda da ifade edildiği gibi, burada önemli olan eserdir. Çünkü bugünün okurları açısından bu bağlamda “Küçük Ağa” ne ise, “Yaban” da odur.

Bu noktada bir başka problemin irdelenmesinde fayda vardır. “Tarihî roman-tarihî gerçek ilişkisi ne boyutta olmalıdır?” meselesinde şu sorulara sürekli cevap aranmıştır: Tarihî roman, içeriği itibarıyla tarih biliminin doğrularıyla örtüşmeli midir? Tarihî roman yazarı, tarihî gerçekleri bilmek ve bu gerçeklere bir tarihçi titizliği ile uymak zorunda mıdır? Bu bağlamda roman yazarının, yaratma ve

kurgulama açısından tarih bilimi ile olan mesafesi nasıl olmalıdır? Tarihî romanların değerlendirilmesinde, ele aldığı konunun tarihsel olarak doğruluğu, bir ölçüt olarak kullanılabilir mi?

Ünlü Alman yazarı Alfred Döblin: “Tarihî roman, her şeyden önce bir romandır; tarih değil.” düşüncesini ifade etmiştir. Nitekim dünya edebiyatında tarihî romanın ilk örneklerini veren yazar olarak kabul edilen Walter Scott, romanlarında ilk kez bilinen bir tarihsel gerçekliğe, ana dokusunu değiştirmeden, kurmaca bir öykü monte etmeyi denemiştir. Onun bu denemesi, tarihî romanın fiksiyonla ilk tanışması olarak nitelendirilebilir. Walter Scott, fiksiyonun tarihî romanda nasıl kullanılması gerektiği yolunda kendisinden sonra gelen neredeyse bütün tarihî roman yazarlarına iki önemli seçenek sunmuştur: Bunlardan birincisi, “Waverley”de (1814) ortaya koyduğu roman tipidir. Scott, burada gerçek bir tarihsel olayın içerisine kurmaca bir öyküyü monte eder. İkincisi ise, yine bilinen bir tarihsel gerçeklik üzerinde kurulmasına rağmen, bütünüyle kurmaca bir figür ve onun etrafında olup biten olayların anlatıldığı “Ivanhoe” (1819) tipidir. Ama bunun yanında başkişilerini tamamen kurmaca olarak şekillendiren Scott, gerçek tarihsel kişilikleri çok seyrek biçimde olay örgüsüne sokar. Başka bir deyişle, bu önemli yazın adamı, tarihsel gerçekliğin aktarılmasında, roman kurgusunun temel taşı olarak gerçekten yaşamış olanı değil, yaşaması olanaklı olanı yeğlemiştir. Nitekim olay örgüsünün kurmaca yapısı, Scott’un modern tarihî romana getirdiği en önemli yeniliklerden birisidir. Scott’un romanlarında okur, hem bir arka plân olarak dönemin sosyo-ekonomik koşullarını hem de bu koşullar içerisinde yaşanması olası öyküleri izleyebilme olanağı bulur (Gögebakan, 2004: 13–25).

Scott’un bu tutumu, tarihî roman yazarının ortaya koyması gereken yaklaşımı da göstermesi açısından oldukça önemlidir. Scott, bir roman yazarı olarak hem kurgunun tarihsel doku içindeki yerini belirtmiş hem de tarihsel gerçekliğe olan yaklaşımı biçimini ortaya koymuştur. Bu noktadan hareketle, “kurgulama” ve “yaratma”nın, roman yazarını tarih bilimcisinden ayıran fark olduğu ifade edilebilir.

Tarihî roman yazarı ile tarihçi arasındaki fark konusunda Sadık Kemal Tural şu düşünceleri belirtmektedir: “Tarihçinin geçmişin mirasına ait gelişmeyi zaman sırası içinde yarın ve talih kavramlarını hesaba katmadan yazması gerektiği tartışılmaz bir olgudur. Romancı ise, tarihçiden farklı olarak yarına bakış ve bir bakıma yarını müjdeleyiş şansına sahiptir. Romancı geleceğe bakış sırasında talih ve ümidin insanı avutan, harekete getiren, sarsan oyunlarından faydalanma hakkına sahipliği ile tarihçiden ayrılır. Ne kadar sübjektif olursa olsun, bir vak’anüvis bile, yarın ve talih unsurlarını asıl malzemeyi şekillendirmek üzere kullanamaz. Tarih romancısı, vesikanın ortaya koyduğu malzemeyi önce öğrenir; sonra kendisine tesir eden unsurlar arasında seçmeler, ayıklamalar yapar; daha sonra da, edebî yaratmanın sihri ile onlara can verir” (2002: 197–200).

Prof. Dr. Şerif Aktaş, resim ve fotoğraf örneklerinden hareketle bu konuda şu düşünceleri ifade etmiştir: “Kurtuluş Savaşı, tarihî bir hadisedir. Tarihçiler bu hadiseyi anlatırlar, romancılar da eserlerine konu alırlar. Tarihçinin çalışması daha ziyade fotoğrafçınıninkine benzer; o, eserlerinde hususiyetle dikkatlice sunmak istediği tarafları daha belirli göstermek için, hadiseyi bakacağı noktayı tespit ettikten sonra vesikaları tanzime gayret gösterir. Ama hadiseleri değiştirmez, onların ebadını büyültüp küçültmesi de ortaya koyacağı tarihler arasındaki fark, aynı manzarayı fotoğrafla tespit etmek isteyen farklı fotoğrafçıların çektiği resimler arasındaki farka benzer. (...) Kurtuluş Savaşı yıllarını konu alan Halide Edip Adivar’ın Ateşten Gömlek, Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Yaban, Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Sahnenin Dışındakiler, Kemal Tahir’in Esir Şehrin İnsanları, Tarık Buğra’nın Küçük Ağa adlı romanları arasında ise benzerlik bulmak için bir hayli zihnî gayret sarf etmek gerekir. Ayrıca bu eserlerden Kurtuluş Savaşı’nın tarihini öğrenmek isteyen insan bulmak da mümkün değildir. Hiç kimse de bu eserlerin Kurtuluş Savaşı’nı konu almadıklarını iddia etmemiştir. Saydığımız bu romanlarda Kurtuluş Savaşı önce değişik bakış açılarından yorumlanarak, birbirinden farklı itibarî âlemler oluşturulmuş, sonra bu âlemler dilin imkânlarında yararlanılarak dikkatlere sunulmuştur. Tarihçinin yaptığı iş ne kadar fotoğrafçınıninkine benziyorsa, romancınıninki de o kadar ressamın faaliyetine benzer” (1991: 17).

Tarihin -giderek tarihsel olanın- öyküsü ile tarihî roman birbiriyle örtüşüp koştur düşmez, ama kesişirler. Olguların tarihi saltık (değişmez) özelliğiyle, sanatsal bir gereç olarak kullanılamaz. Bir başka deyişle, tarihî romana doğrusal biçimde yol açmaz; bir başına geçmişin tarihsel imgesini yaratmaz (Gümüş, 2003: 29). Tarihî romanlarda geçmiş, değişmez olan tarih değil, yazarının yaratıcı muhayyilesinden geçerek kurgulanmış olan geçmiştir. Dolayısıyla burada sözü edilen kurgu, sanatsal faaliyetin doğal bir durumu olarak değerlendirilmelidir.

Nitekim Alemdar Yalçın'a göre de tarih ilmi ile roman sanatı arasındaki fark, birinin gerçeğe, diğerrinin sezgi ve duyumlara yaklaştıran özellikleridir (2002: 247). Aynı şekilde Ahmet Mithat, tarihin gerçeği değıştirmeden aktarmasına karşılık, romanın gerçeğı hayalî bir dünyaya taşıyarak yeniden şekillendirdikten sonra okuyucuya takdim ettiğini belirtmektedir. Zaten ona göre romanla tarihin yegâne farkı da budur (Yılmaz, 1990: 87). Hâlbuki geçmişı yeniden kurmak, hiçbir bilim adamının işi değildir. Geçmişin insanî ve kültürel değerleri, yeni bir toplumun yapı taşları olacak biçimde sanatçılar, özellikle de romancılar tarafından, inandırıcı bir olay örgüsüyle ve sözde yaşamış kişilerle yeniden kurgulanabilir. Tarihî kişiler bile bir romanda ancak sanatçının muhayyilesinde yeniden teşekkül ettikten sonra yaşayabilirler ve kimse gerçek bu değildir diye haklı bir itiraz yükseltemez. Çünkü o, tarihteki değil, romancının dünyasındaki bir kahramandır artık (Miyasoğlu, 1998: 61).

Hüseyin Tuncer, Tarık Buğra'nın "Küçük Ağa" romanını değerlendirdiğı ve söz konusu meseleye daha çok "tarihçi"- "edebiyatçı" farkı bağlamında yaklaştığı bir yazısında şu hususları belirtmektedir: "Yazarın, yaratıcılığı, sanatçılığı, olayların hayal mahsulü olarak karşımıza çıkışını sağlar. Tarihî romanlarda, temelde tarihten hareket vardır. Yazarın olaylara yaklaşım tarzı ve yorumu, kendi dünyasına göre şekillenmektedir. Bu tür eserlerde olayların hakikate uymadığı veya tarihî gerçeklerden uzak bulunduğu kanaatine varılmamalıdır. Tarihî romanda, geçmişte cereyan eden veya etmiş gibi gösterilen bir takım vak'alar, o devrin kıyafetleri, ahlâk ve âdetleri gerçek kahramanlara hayalî kahramanlar da karıştırılarak hikâye edilir. Tarihî romanın hedefi, tarihin ve romanın ayrı ayrı uyandırdığı alâkayı bir araya

getirmektir.” (...) “Edebiyatçı için, günlük hayatın gerçekleri ve tarihin gerçekleri, birer malzeme olmaktan öteye ma'nâ taşımaz. Oyun yazarı, hikâyeci ve romancı elde ettiği ham maddeyi, kendi dünyasında şekillendirir ve işler. Bu işleyişte ‘edebî yaratmanın sihri’ni kullanır; bir tarihçi edasıyla karşımıza çıkmaz, çıkması da beklenemez. Çünkü roman gerçeği ile tarih gerçeği farklı farklı şeylerdir. Yazar, tarih gerçeğinden yararlanarak, romancı hürriyetiyle karşımıza çıkar” (1999: 200, 208).

Bu hususta sonuç olarak şunlar söylenebilir: Tarihî romanlar, kendisine konu alanı olarak tarihî olayları veya dönemleri alabilir. Konu yönünden tarihî olayları veya dönemleri alması, onu roman sanatının çerçevesinin dışında bırakmaz. Yazarın kendi yaratıcılık temayülü, kurgulama yetisi, ona tarihi yeniden yorumlama hakkı tanır. “Yaratıcı yazar, tarihsel gerçekleri veri alırken, onu kurmacanın gerekleri uyarınca değiştirmekte, yeniden düzenlemekte, tekil yaşamları çoğullaştırmakta özgürdür. Bu yüzden tarihsel bireylerin ya da yaşam biçimlerinin değiştirilerek aktarılması, roman sanatının tutarsızlığı olarak değerlendirilemez” (Gümü, 2003:208). Yazar, romanını kurgularken hayattan ilham alır. Yaşamın çeşitli yönlerini, duyguları, düşünceleri, insan gerçeğini göz önüne alarak yine insanın merkezinde kurgulayarak romanını oluşturur. Yazar, bunu yaparken, hayatı doğru aksettirmenin endişesinden çok, algıladığı dünyayı roman sanatının ölçütleri içerisinde, mümkün olduğu kadar güzel ortaya koymaya çalışır. Yazarın bu bağlamda başka bir endişesi söz konusu değildir. Bu yüzden tarihî romanlarda gerçeklik meselesinin bu noktadan hareketle ele alınması gerekir.

Tanımı, sınırlılıkları ve tarihî gerçeklikle olan ilişkisi üzerinde durduktan sonra, tarihî romanların yüklenmiş oldukları sosyal, kültürel ve millî yapılanma içindeki rolleri üzerinde de durmak gerekmektedir.

Bilindiği gibi kimlik, bir ferden yahut toplumun tanınmasını sağlayan özelliklerini ifade eder. Bu özellikler onu diğerlerinden ayırır; diğerleri içinde fark edilmesini; bilinmesini sağlar. Millî kimlik dediğimiz zaman da bir milleti tanımamızı sağlayan kültürel özellikleri anlaşılır. Millî kimlik, bir millî kültüre

mensubiyetin ifadesidir. Türk kültürüne sahip olan insanlar Türk kimliğini taşırlar, yani onlar Türk'tür. Bu mensubiyetin yarattığı gerilimler de milliyetçilik duygusunu meydana getirir. Millî kültür, maddesi ve üslubu ile millet hayatının bütününe ifade eder. Bu kültürü oluşturan sayısız maddî ve manevî unsur var olduğundan, bunların, farklı tarihî maceralar içinde, farklı terkip ve üsluplara kavuşması zorunlu olmaktadır. Yani, yaşanmış her kültür zarurî olarak özgündür; kendisine has bir kimliğe sahiptir. Ortak inançlar, ortak coğrafya yahut ortak iktisadî gelişme aşamaları gibi sebeplerle millî kültürler arasında birçok benzeşmeler olursa da, hiçbir zaman ayniyet olmaz, kimlik farklılıkları kaybolmaz (Kösoğlu, 2002: 27).

Bu noktadan hareketle, kültürün dört tarihsel kriz noktasında önem kazanmaya başladığı ifade edilebilir: Değersizleştirilmiş bir toplumun görünürdeki tek alternatifi hâline geldiğinde; köklü bir toplumsal değişim olmadan, sanat ve zarif bir yaşam anlamında kültürün var olması bile imkânsız görünmeye başladığında; bir topluluğun ya da bireylerin kültürün siyasî açıdan kurtuluşunun yollarını arayabilecekleri koşulları sağladığında ve emperyalist bir güç, egemenlik altına aldığı insanların yaşam tarzlarını kabul etmeye zorlandığında (Eagleton, 2005: 36). Gerilimi düşen, kendini her an yenileyemeyen her kültür, kendine olan güvenini, en iyinin, en doğrunun kendisinde olduğu inancını yavaş yavaş yitirmeye başlar. Bu noktaya gelen kültür, bir yol ayrımındadır; ya kendisine olan güvenini tazeleyerek aynı kültür yörüngesinde yeni bir hamle yapacaktır yahut kendinden şüphesi, giderek millî kültürden bir kaçışa dönüşerek, bütünüyle yabancı bir yörüngeye oturmaya çalışacaktır (Kösoğlu, 2002: 26).

Her siyasî ve toplumsal altüst oluşun ardından gelen yapılanma hamlesi, kendisi ile geçmiş arasına bir sınır çizgisi çizmek istemiştir. Bu çizgi en açık biçimde ifadesini tarih anlatılarında bulur. Bağrından kopup geldiği “eski” ile “yeni”nin temsili olan kendisi arasındaki farklılıklara vurgu yapmak için, tarihin yeniden tanzimi kaçınılmazdır. Böylelikle o ayrışma sürecinin tanıkları ikna olmasalar bile resmî ideolojinin rahlesinden ikinci, üçüncü ve daha sonraki kuşaklar için kurucu bir “mit” yaratılmış olur. Ancak resmî tarihin topluma yukarıdan aşağıya giydirilmesi kolay değildir; her ulusal kimlik tasarımı, tarih yazımı kadar o tarihi benimsetecek

popüler anlatılara da ihtiyaç duyar ve elbette resmî tarihi dikte ettirenlerin edebiyattan da benzer beklentileri; devrimin destanının yazılacağı romanlar üzerinden bir kanon yaratılması talebi vardır. Çünkü milletin hikâyesini anlatan metinlerden oluşan bir toplam olarak edebiyat kanonu, insanların kendilerini birleşmiş bir milletin yurttaşları olarak görmelerini sağlayarak dayanışma deneyimlerini kolaylaştırır. Kimliklerin çözüldüğü ve toplumsal ilişkilerin farklılaştığı bir dönemde kanon, eski zamanların bereketine bakıp insanlara kültürel olarak yeniden canlanma umutları sunar. Geçmişini yeniden ele geçirmeye çalışır (Türkeş, 2003: 11).

Bunun yanında kanon, millî kimliği temsil etmekle kalmaz, aynı zamanda halka milliyetçiliğin değerlerini aşılıyarak bu kimliğin üretilmesine da katılır. Kanon, milletin tarihini -anadilinde- kaydeder; cemaat mensuplarının belirsiz bir şimdinin yol açtığı sorunların üstesinden gelmesine yardım eden kronolojik bir süreklilik kurar. Modernliğin zamansallaştırılmış düzeni içinde, geçmişe dönük ütopyacı bir yansıtma olan kanon, bir yerin değil bir zamanın özlemine duyar (Jusdanis, 1998: 79). Ayrıca insanın insan için yarattığı yapılar, insana gerçekten yeterli olduklarında insanın zorunlu ve asıl yuvasıdır; bu durumda insanın nostaljiyi, doğayı kendi arayışının ve buluşunun nesnesi olarak dayatan ve deneyimleyen nostaljiyi bilmediği (Lukacs, 2003: 72) de bir gerçektir.

Edebiyat metinlerindeki imajlar, yazarla okuyucusu arasında toplumsal temel üzerinde bir alışveriş sonucunda oluşurlar. Edebiyat dünyası toplumsal uyumun sağlandığı bir alandadır. Bu toplumsal alan, bütün toplumu olmasa da büyük ya da kayda değer bir bölümünü kapsar. Yani edebiyattaki imajlar, kişisel bir sorundan öte bir anlam taşırlar. Toplumsal değerler, inançlar vb. gerçekliklerini bu toplumsal çerçeve içinde oluşturur. Tarihsel olaylar ve karakterler de, bundan dolayı edebiyatta her zaman kimilerince “yaratılan” olay ve kişilerdir; gerçeklikleri toplumsal bilinçle doğrudan ilişkilidir. Başka türlü söylendiğinde edebiyat metinleri içinde ortaya çıkan “dünya”, bir bilinç dünyasıdır. Burada sözü edilen bilinç, “algılama” anlamındadır. Algılama ise, yanıtı içinde bile, her zaman taşıyıcısı için pratik sonuçları olan “gerçek” bir durumdur (Millas, 2000: 8).

Alman tarih teorisyeni Jörn Rüsen, tarih bilincini şu şekilde tanımlamaktadır: “Tarihte, geçmişin salt var oluşu, tarih bilincini oluşturmaz. Tarih bilincinin tam olarak oluşması için, bugün ve geçmiş arasında bilinçli bir bağlantı kurulması -yani (tarihsel) anlatı olarak tespit edebildiğimiz zihinsel faaliyet- gerekir. Eğer tarih bilincini, şimdiki zaman ve geçmiş arasındaki bağlantı sağlıyorsa, bu tanımdan yola çıkarak tarihsel roman türünün apayrı bir özelliğine ulaşırız.” (...) Tarihçinin, geçmişini analiz etmeye çalıştığı, var olduğu bugün noktası, belirgin bir şekilde vurgulanmamaya çalışılmaktadır. Çağdaş, yenilikçi tarihsel romanlarda tam bunun aksi söz konusu. Onlarda, zamanlar arası sıçrama roman yapısını önemli bir unsura dönüştürmektedir (Furrer, 2000: 28). Tarihî romanlarda anlatılan çeşitli meselelerde yazarın “geçmiş” ve “bugün” aracılığıyla insanlarda birtakım ortak bilinç oluşturma gayreti de bu bağlamda söz konusu edilebilir. Nitekim anlatılan insanların, “ben”i aracılığıyla okuyan ve dinleyen “ben”leri, belli değerlerin etrafında bütünleştirmek, anlatıcının asıl niyetlerinden biridir (Tural, 2000b: 15).

Bu tür romanlarda topluma geçmişin olumlu yönlerini göstererek kültürel canlanma sağlanmaya çalışılmakla beraber, geçmişin olumsuzlukları da “öteki”leştirilmektedir. Millet, bir anlamda bu romanlarda “kendi hikâyesini” bulmakta; böylece de bu romanlar dolayısıyla, edebiyat aracılığıyla kendi değerleriyle tanışması sağlanmaktadır. Romanlardaki söylemin, bu anlamda millî kimliğin inşasını gösterdiği belirtilebilir.

İnsanlar, toplumca ortaklaşa paylaşılan “öyküler” aracılığıyla “millî” kimliklerini oluştururlar. Bu anlayışa göre sınıfsal (çıkar) ya da dinsel (inanç) sınıflandırmadan daha önemli olan, kişilerin kendilerini hangi “öykü” ve “geçmiş” ile özdeşleştirdikleridir. Böylece “millî” kimlik, bir özdeşleşme sonucunda, başka sınıflandırmalardan daha önemli olabilmektedir (Millas, 2000: 9). Nitekim Türk edebiyatına bakacak olunursa, Millî Mücadele yıllarını konu alan romanların büyük bir bölümünün, dönemin siyasî görüşleri doğrultusunda ve ulus-devlet bilincinin yerleştirilmesi amacıyla yazıldığı dikkati çekmektedir (Gündüz, 2004: 391).

Tarihî roman yazarının ya da tarihî roman da yazan romancıların tarih karşısındaki tavırları, Türk romanında bağlanma ve kopma şeklinde ortaya çıkmaktadır. Her iki tavırda kimlik ve aidiyet sorunu belirleyici olsa da son yıllarda bunu kimliğin alt tabakalarından olan yazar kimliği eklenmiştir. Böylece tarihî roman, edebiyatımızda kimlik sorununun en iyi izlenebildiği alan hâline gelmiştir. Çünkü bağlanma noktaları ile kopma isteği, romancının tarihe bakışı, tarihi yorumlayışı, tarih karşısındaki duruşu ile ilgilidir. Bu bağlamda millî kimliğin oluşmasında ve yayılmasında tarihî roman, önemli bir işlevi yerine getirmiştir. Cumhuriyetin ilk on yılında maceraya yönelik anlatımıyla popülerlik kazanan tarihî romanın, millî edebiyat yaratma düşüncesinin yanı sıra millî bir kimliğin oluşturulup yayılması için de en uygun yol olarak görüldüğü savunulabilir (Doğan, 2000: 144-145).

Tarihî tahkiyeli eser, fikir, duygu, hayal ve davranış bakımından, mevcut değerleri tatmin edici bulmayanları muhatap edinir. Resmî bilgi ve belgelerin ötesinde duyuş, düşünüş ve hayal ediş arzusunda olanlar, konusunu tarihten alan tahkiyeli eserlerden hoşlanırlar. Millî benlik, millî kimlik ve millî kişilik konusunda model değer, model norm ve model denetim mekanizmaları arayan her yaş grubu için, konusunu tarihten alan roman, hikâye ve piyeslerin ilgi çekici geldiği görülmektedir. Üç boyutlu bir zaman içinde yaşayan insanın, geçmişin dünyasında kendine benzerler ve kendisiyle çatışanları bularak, benlik, kimlik ve kişiliğini yeniden inşa etmesi daha kolay olabilir. Dengelenmiş, uyumlandırılmış bir benlik, kimlik, tarih içindeki tekâmül şuuruna ve tarihî değerlere atıf yapan, kabullere, inanışlara, sembollere, tarihî tahkiyeli eserlerde daha çok rastlanacağı açıktır. Tarih romancısının, dönemin olumsuz şartlarından bunalan bir mizaca sahip bulunan tahkiyeli eser yazarı olduğu malumdur. Tarihe bakışın ‘şahsîleşmesinin’ tabii olmasını ise, muhatap alınan nesillere, vatan ve millet sevgisini, dürüstlüğü, fedakârlığı aşılama düşüncesine bağlanacağı açıktır (Tural, 1993: 72).

Tarihî roman, milliyetçiliğin, millî devlet ve millî bekâ fikrinin kuvvetlendiği, düşman güçlerin hissedildiği devirlerin ürünleridir. Tarih romanının idealist felsefe ve romantizm ile bağları vardır. Sanat eseri ile sosyal olaylar ve çevre

arasındaki ilgi kadar, sanatçının mizacı ve kültürü arasındaki ilgi de kuvvetlidir. Tarih romanları mizaç ve kültürü en çok aksettiren eserlerdir, şeklindeki hüküm eksik olmasına rağmen yanlış değildir. Millî şuur ve özlemler, tarihî eser ve kahramanlarda billurlaşmış bir şekilde bulunur. Bu yüzden, tarihî romanın epik-lirik havasından faydalanıp mevcudun değerlendirilmesi, örnek alınacak mükemmelliklerin ortaya konulması, yüz nasihatten hayırlı bir iş sayılmayacak mıdır? Vak'ası ve bilhassa tipleri ile hayatın bugününe ve yarımına tesir edebilen tarihî roman, yeni şahlanışların sebebi olabilir (Tural, 2002: 202).

M. Foucault'a göre siyasal iktidar bireyin öne çıkmasını engellerken modern iktidar, herkesi bireyselleştirmek suretiyle hapsedmiştir. Modernlik, bireyin kendisi adına belirlenen yaşamın koşulları ve içeriğini izleyen aciz bir seyirci durumuna düşürmüştür. Modern iktidar, kendi sunduğu yaşam tarzını Türkiye'de roman ile üretmiştir. Bunun yanında Türkiye'de roman, bir eğitim ve yenileşme hareketi olarak algılanmış; devleti kurtarma görevini üzerine almış aydın, kurtuluş için düşündüğü çözüm yollarını, yeni sistem ve yeni insan arayışlarını romanda inşa etme yoluna gitmiştir. Tarihî roman; Osmanlı'da yıkılmakta olan devleti ve vatani kurtaracak kahramanların hayatlarını aksettirmenin bir aracı olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Osmanlı'da tarihî romanın ortaya çıkışı da Avrupa'da tarihî romanın serüvenine benzer bir şekilde olmuştur. Batı'da millî sınırların belirlenmesi, kültürce kaynaşmış bir toplumun doğuşu, arazi ve mülk sahiplerinin ortak çıkarlarından kaynaklanan ortak toprağı savunma kaygısı, vatan fikrini ve vatanperverliği doğurmuştur. Tarihî roman, demokratik vatandaşın inşasında ona moral değer aşılmasında önemli bir araç olarak inşa edilmiştir. Osmanlı'da Avrupa'dan farklı olarak vatanperver, kültürce kaynaşmış emperyal bir Batı'nın, Osmanlı üzerindeki emellerine karşı, üzerinde yaşadığı toprağı koruyan bir tip olarak inşa edilirken tarihî roman, bu inşanın malzemesi olmuştur (Şirin, 2000: 170–171).

Milletlerin zaman zaman içine düştükleri toplu bunalım dönemlerinde tarihe sığınmalarında başlıca iki realiteyle karşılaşmaktadır: Birincisi, kendi tarihinin soylu, şanlı günlerini hatırlayarak düşünce yoluyla da olsa kendini o yücelik arasında sanabilmek; ikincisiyse, tarihten, gerçekten, bir güç alabilmek, bu gücü sağlıklı bir

metodla yaşadığı güne getirmek, özel yöntemlerle gününe uygulamak, yararlı hâle sokmak, tez hâline getirip uygulamaya zemin hazırlamak şeklinde görünendir. Bu tür yönelmelerin olumlu, ileriye, insana ve topluma dönük biçimde olanı şüphesiz ikincisidir (Uçman, 1974: 4–5). Genel anlamda, tarih tahkiyeli eserlerde, toplumun özlemine çektiği dünya yer alır. Tarihî roman, geleneksel kolektif anlayışı devam ettiren roman, çağdaş ideal Türk aydın tipinin yaratılmasında bir araç görevi görmüştür. İşte tarih tahkiyeli eserler, nasihat kitapları, tutumların anlamlandırılması ve aktarılması işini üstlenirler. Türk tarihinin sürekliliği içinde geçirdiği aşamalar ve bu aşamalara dayalı tipler ve eserler, Türk toplumunun zihin haritasıdır. Buna dayalı olarak, yine aynı eserler, tarihin içinde genel bir davranışın çizgisini savunmaya yarayan kültür kodunun ortaya konmasını sağlarlar. Bu tür eserler, bir topluluğa ortaklaşa paylaştıkları değerleri hatırlatıcı bir rol oynayan, birer öyküdürler. Tahkiyeli tarih ya da tarihî roman, Türk tarihinde bir devamlılık arz eder ve idealleştirilmiş bir dünyanın algı kalıplarını yeni nesillere aktarır. Tarihî roman daha çok arzulanan, olması istenen durumları kurgulayarak okuyucunun moralini düzeltmeyi amaç edinmektedir. Oysa okuyucuya sunduğu idealize edilmiş kahramanlar, okuyucu için bir prototip hükmündedir (Şirin, 2000: 174–176).

Tarihî romanların, millî kimliğin oluşmasında, milletlerde kolektif bir bilincin yerleşmesinde oynamış olduğu rol, aynı zamanda ona toplumsal bir işlev de yüklemektedir. Ama bu toplumsal işleve rağmen tarihî romanların, öğreticilik gibi bir gayesi, bu gayeyle beraber tarihî gerçekliğe birebir bağlılığı gibi bir husus, söz konusu olamaz. Zira “tarihî roman” da, her şeyden önce bir romandır ve yine her şeyden önce kendi disiplini içinde vardır.

0.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Birinci Dünya Savaşı içerisinde birçok cephede mücadele etmiş olan Osmanlı İmparatorluğu ve Türk toplumu açısından Çanakkale Cephesi’ndeki muharebelerin çok büyük bir önemi vardır. Kazanılan yani zaferle sonuçlanan tek cephe olmasının yanında bu zafer, daha sonra Anadolu’da başlamış olan Millî Mücadele’nin en

önemli güç kaynağı olan millî şuurun, ilk defa büyük bir güç olarak kendisini göstermesi açısından da büyük önem arz eder.

Birçok cephede olduğu gibi Çanakkale Cephesi için de Anadolu'nun ve Osmanlı sahasının her yerinden birçok insan gönüllü olarak savaş vermiş ve Türk insanı, o dönemin en büyük askerî gücüne karşı büyük bir zafer kazanarak millet olmanın ortaya çıkarabileceği sonuçları somut bir biçimde görme imkânını elde etmiştir.

Özellikle başta liseliler, Darülfünunlular ve Medreseliler olmak üzere o dönemin birçok aydını ve öğrenci konumundaki genci, gönüllü cepheye giderek savaşmış ve birçoğu da şehit olmuştur.

Toplumu derinden etkileyen her hadisede olduğu gibi Çanakkale Muharebeleri de, romanımızda çeşitli bakış açılarından ele alınarak işlenmiş ve birçok meselenin yanında cepheye gönüllü giden öğrencilerin ekseninde muharebelerin ya da daha geniş bir bakış açısıyla savaşın eğitim olgusu üzerine etkisi üzerinde durulmuştur.

Sadece Türk tarihi açısından değil, genel olarak düşünüldüğünde, dünya tarihi açısından da oldukça önemli bir konuma sahip bulunan Çanakkale Muharebelerinin Türk romanında ne şekilde ele alındığı, bir başka ifadeyle bu muharebelerin eğitim olgusu da dâhil olmak üzere, romanımıza yansımalarının nasıl olduğu konusunun ortaya konulup aydınlatılması, tarihin seyrini değiştiren bir olayın daha iyi değerlendirilmesi ve Türk eğitim tarihinin bir döneminin yorumlanması açısından oldukça önemlidir.

Bu çalışma ile hem muharebelerin romana ne şekilde yansıdığıнын, hem de bu romanlarda savaş ortamının bir sonucu olarak eğitim olgusunun ne şekilde değerlendirildiğinin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

Böylelikle yukarıda çeşitli yönleriyle incelenen “tarihî roman” türüne giren bu eserler, eğitim-öğretim faaliyetlerinde disiplinler arası anlayışın hâkim olduğu günümüzde, bir dönemin aydınlatılmasında ve değerlendirilmesinde alternatif bilimsel bir bulgu olarak ele alınabilecektir.

0.2. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çanakkale Muharebeleri, Türk edebiyatında özellikle roman alanında çok az ele alınıp işlenmiş bir konudur. Gerek savaşın sürdüğü gerekse de savaştan sonraki yıllarda oldukça kısır da olsa bu muharebeleri işleyen şiir, hatırat ve hikâye türünde eserler mevcut iken söz konusu muharebeleri doğrudan konu edinen romanların sayısı oldukça azdır.

Konusu doğrudan Çanakkale Muharebeleri olmamakla birlikte, özellikle Millî Mücadele yıllarını konu edinen romanlarda çoğu kez Çanakkale Muharebelerine atıflarda bulunulmuştur ama, söz konusu bu romanlarda konu, hiçbir zaman Çanakkale Muharebelerinin kendisi olmamıştır.

Bu çalışma, Çanakkale Muharebelerinden bu yana Türk edebiyatında yazılmış ve yayımlanmış olan, Çanakkale Muharebelerini doğrudan konu edinen ve tespit edilebilen “10” romanı kapsamaktadır. Çalışmanın konusu olan romanlar şunlardır:

1. Buket Uzuner, Uzun Beyaz Bulut Gelibolu
2. İsmail Bilgin, Çanakkale’ye Gidenler- Şu Boğaz Harbi
3. İsmail Bilgin, Gelibolu- Yenilmezlerin Yenildiği Yer
4. Mehmet Kaplan, Tarihe Sığmayan Destan Çanakkale
5. Mehmet Niyazi, Çanakkale Mahşeri
6. Mustafa Necati Sepetçioğlu,
 1. ...ve Çanakkale- Geldiler
 2. ...ve Çanakkale- Gördüler
 3. ...ve Çanakkale- Döndüler

7. Rahmi Özen, Zulüm Dağları Aşar-Çanakkale İçinde
8. Serpil Ural, Şafakta Yanan Mumlar
9. Sevinç-Salim Koçak, Çanakkale’de Çocuklar Da Savaştı
10. Sezen Özol, Çanakkale Askerine Rütbe Gerekmez

0.3. Yöntem

Çanakkale Muharebelerini doğrudan konu edinen romanlarda, muharebelerin Türk romanına yansımalarının ne şekilde olduğunu tespit etmek ve söz konusu bu romanlardaki savaşın, eğitime olan etkisini ortaya koymak amacıyla yapılan bu çalışmada tarama yöntemi kullanılmıştır.

1. “HARP”, “HARP ve İNSAN” ve “HARP ve EDEBİYAT” ÜZERİNE

1.1. Harp Kavramı ve Olgusu

“Harp” kavramı ile ilgili olarak değişik kaynaklarda çeşitli tanımlar yapılmış olmakla birlikte, yapılan bu tanımların kendi içinde birleştiği müşterekler, kavramın genel olarak çerçevesini de belirlemektedir. Söz konusu tanımlardaki müşterek noktaları yorumlamadan önce yapılan bazı tanımlamaları gözden geçirmek gerekecektir.

Öncelikle harp, “Diplomatik yollarla halledilemeyen sorunların çözümü için, bir devlet veya devletler grubunun, diğer bir devlet veya devletler grubuna karşı isteklerini zorla kabul ettirmek amacıyla, millî güçlerinin tamamını veya bir kısmını kullanarak yaptıkları mücadeledir.” (Kara Harp Okulu Komutanlığı, 2003: 1–2) şeklinde tanımlanabilir.

Bir başka kaynakta harbin tanımı, “savaş” maddesi altında şu şekilde yapılmaktadır: “Devlet ya da ulus gibi siyasal birimler arasında ya da aynı devlet ya da ulus içindeki rakip siyasal güçler arasında, genellikle açık ve ilan edilmiş olarak yürütülen silâhlı çatışma” (Ana Britannica, 1994: 202).

Carl Von Clausewitz ise, “Harp Üzerine” adlı eserinin birinci cildinde, harbin tanımı ile ilgili olarak şunları belirtmektedir: “Harp, çok genişletilmiş bir düellodan başka bir şey değildir. (...) Harp, düşmanı irademizi kabule zorlamak için bir kuvvet kullanma eylemidir” (1984: 21).

İnsanlık tarihinin karmaşık ve değişken bir olgusu olan savaşın nedenleri, niteliği ve kapsamı konusunda tam bir görüş birliği yoktur. Bu alandaki çeşitli yaklaşımlar, ideoloji ve bakış açılarındaki farklılıklar kadar konunun felsefi, siyasal, ekonomik, sosyolojik, psikolojik, hukuksal vb. boyutlarıyla da ilgilidir. Savaşın tarihteki işlevi ile sıklığı, yoğunluğu, yaygınlığı ve uzun süreliliği dönemlere göre

bazı farklılıklar gösterir. Tarih boyunca uygarlıkların ve devletlerin inişli çıkışlı gelişme çizgisinde belirleyici bir rol oynayan savaşın siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel alanda insan varlığı üzerinde yarattığı yıkıcı etki, bilim, teknoloji ve askerlikteki ilerlemelere bağlı olarak sürekli artmıştır. Tarih öncesi dönemde topluluklar arasındaki savaşlar maddî gereksinimleri karşılamaya ve dayanışmayı artırmaya yönelikken, uygarlıkların gelişmesiyle birlikte ilk profesyonel ordular kurulur ve savaş teknikleri daha karmaşık bir nitelik kazanır. Daha geniş bir alana yayılmakla birlikte belirli bir süreyle sınırlanmaya başlayan savaşlarda toprak kazanma, egemenlik kurma ya da boyunduruktan kurtulma hedefleri öne çıkar. 15. ve 16. yüzyılların teknolojik buluşları, özellikle patlayıcıların geliştirilmesi ve metal işçiliğindeki ilerlemeler silâh tekniklerini büyük ölçüde ilerletir. Bu arada ordular da sürekli büyümeye başlar. 16. yüzyılın paralı orduları ender olarak yirmi-otuz bin askeri geçerken, 17. yüzyılın ulusal orduları sayıca bunun iki katına ulaşır. Fransız Devrimi'nin ardından zorunlu askerlikle birlikte savaşların hedefleri genişlerken ordular da kitlesel bir nitelik kazanır. Bazı çarpışmalara iki yüz bin kişilik orduları sürebilen Napolyon, bir dönem yaklaşık bir milyon askeri seferber eder. 19. yüzyılda orduların asker sayısı, artık genel nüfusun binde beşini, askerî harcamaların genel bütçe içindeki payı ise ortalama üçte biri bulmaya başlar (Ana Britannica, 1994: 202–203).

İkinci Dünya Harbi'ne kadar harp ile daha çok silâhlı çatışmanın var olduğu bir ortam algılanmıştır. Ancak bu harpten sonra meydana gelen çok miktardaki silâhlı çatışma, bilinen harp tanımının dışında kalmaktadır. Soğuk savaş sonrası dünyada meydana gelen ve ülkelerin askerî güçlerinin savaş dışı ortamlarda yoğun bir şekilde kullanılmasını gerektiren gelişmeler ve harbin tarzındaki değişiklikler, harp kavramının yeniden tanımlanmasını gerektirmiştir. Günümüzdeki devletler arasındaki sorunların çözümü için klasik manadaki savaş, düşük ihtimalli bir askerî seçenek olarak muhafaza edilmekle beraber terörizm, etnik çatışmalar ve organize suçlar gibi savaş dışı olaylar, devletlerin görevlerini daha fazla tehdit etmeye başlamıştır. 21. yüzyılın başlarında harp; millî menfaatlerin, tahakkuku için bir devlet veya devletler grubunun diğer bir devlet veya devletler grubuna karşı millî güçlerinin

tamamını veya uygun olanlarını kullanarak yaptıkları bir mücadele olarak tanımlanmaktadır.

Nitekim Ludendorf, harbi “Milletlerarası münasebetlerden doğan siyasî kuvvetlerle, askerî, iktisadî ve gizli kuvvetlerin hedef ve gaye uğrunda müşterek faaliyetlerinden ibarettir.” şeklinde tarif etmiştir ki burada, harbin devamında da siyasetin bir kuvvet olarak müşterek gaye için faaliyet hâlinde olduğu belirtilmektedir (Kara Harp Okulu Komutanlığı, 2003: 1–3/5).

“Harp” kavramı ile “muharebe” kavramının da sık sık birbiriyle karıştırıldığını göz önüne alarak her iki kavram arasındaki farkın da ortaya konması faydalı olacaktır. Muharebe, karşılıklı manevra kuvvetleri arasında cereyan eden ve çatışmaya göre daha büyük çaplı mücadelelerdir. Kaideten tugay ve daha büyük kuvvetler tarafından icra edilir ve birkaç saat sürebilir. Bir harp içinde birden fazla muharebe icra edilir (Türk Silâhlı Kuvvetleri, 1992).

Bu tanımdan da hareketle şu şekilde bir sonuca varılabilir: “Harp”, topyekün olarak, ülkenin silâhlı mücadele ortamını, durumunu ifade ederken; “muharebe”, harp içinde ülkelerin bizzat tugay ve daha üst düzeydeki silâhlı güçleriyle girdiği çatışma durumunu ifade eder. Örneğin, Osmanlı İmparatorluğu’nun Birinci Dünya Harbi’nde yer alması, ülkenin bütün güçleri ve birimleriyle “harp” hâline girdiğini ifade ederken; yine ülkenin, çeşitli cephelerde yaptığı çatışmalar, ayrı ayrı “muharebe” hâlini ifade eder. Çanakkale Cephesi’ndeki muharebeler, Sarıkamış’taki muharebeler... gibi. Bu bağlamda örneğin Çanakkale Cephesi’ndeki silâhlı mücadeleleri “harp” veya “savaş” değil; “muharebe” olarak adlandırmak daha doğru olacaktır.

1.2. Harp ve İnsan

İnsanlığın tarihi, bir bakıma harbin tarihidir. Çünkü “harp” ya da “savaş” olgusu, insanlığın var oluşu ile neredeyse yaşıt olan bir olgudur. İnsanlığın ilk

zamanları, aynı zamanda mücadelenin, savaşın ilk biçimlerinin de ortaya çıktığı bir dönemi işaret eder.

İnsanoğlunun ilk savaşı, kendi var oluşunu sorguladığı zamanlarda kendi içinde, kendisiyle verdiği savaş olmuştur. Var olmak veya yaratılmış olmak konusundaki insanoğlunun vardığı sonuç, onu önce kendi içinde bir hesaplaşmaya yöneltmiş, ardından da inandığının tersini ortaya koymaya çalışan kendi bilincindeki çelişkileriyle savaşmaya başlamıştır. Bu savaş, bir bakıma kendi inandığı ile aklının idrak ettiği arasında geçen bir savaş olmuştur.

Kendince verilen bu savaştan sonra insanoğlu, içinde yaşamaya başladığı, var olduğu dünyaya yönelmiş ve onu sorgulamaya başlamıştır. Varlık meselesine geçmeden önce yabanî dünya içinde var olmanın savaşını vermeye başlamıştır. İnsanoğlu; yaşayabileceği, ihtiyaçlarını karşılayabileceği ve kendini güvende hissedebileceği bir mekânın arayışı içinde, doğayla savaşmıştır. Bu savaş sonucunda insanoğlu, birtakım yerleri kendine yurt edinmiştir; oralara bağlanmıştır.

Yurt edindikleri, bağlandıkları toprak parçasını koruma ihtiyacı, insanın savaş hikâyesinin seyrini değiştirmiş; bir zamanlar aynı endişeyle var olma mücadelesi verdikleri başka insanlarla savaş başlamıştır. Ellerindeki toprağı koruma, ellerindeki topraktan daha iyisini veya ellerindeki topraktan daha fazlasını elde etme düşüncesi, insanoğlunun artık yeni savaş nedenleri olmuştur.

Zaman içerisinde, dinî birtakım endişeler, dünya üzerinde siyasî güç olma düşüncesi, daha fazla toprak elde etme ihtirası, ekonomik yönden daha fazla kazanma isteği... gibi nedenlerle savaşın seyri, biçimi, şiddeti ve yıkıcı gücü zamanla artmış ve tarih, bir bakıma daha önce de ifade edildiği gibi savaşların tarihi hâline gelmiştir.

İlk zamanlardan özellikle 20. yüzyıla kadar savaşların insanlar üzerindeki etkisi, oldukça büyük olmuştur. Bilimin ve teknolojinin gelişmesi, hayata dair insanlığa birtakım kolaylıklar, nimetler sağlamış olsa da, harp araç ve gereçlerinin de

oldukça geliştirilmesine neden olmuştur. Bilimin ve teknolojinin gelişmesine paralel olarak gelişen harp teknolojisiyle, insanlığa bu durumun yansıması, müspet veya menfi olması açısından ters orantı oluşturmuştur. Nitekim teknolojik açıdan modern silâhların ortaya çıkması, savaşlarda yıkımın, insan kaybının, nihayetinde maddî ve manevî çöküntünün daha fazla olmasına neden olmuştur. Değişen dünya ile birlikte ortaya çıkan modern yaşam biçiminin, insanlığın hayatıyetiyle ilgili olarak neden olduğu negatif durumlardan birisi de, bu olmuştur. Ama her şeye rağmen insanlık, tarih boyunca geçirmiş olduğu bütün acı tecrübelerle rağmen, savaşlardan kurtulamamış ve savaşlar, insanlığın daima kanayan yarası olmuştur.

Harplerin yıkıcı etkisinin sadece devletler bazında söz konusu olduğunu düşünmek, harplerin temel unsurunu teşkil eden “insan” faktörünü ve gerçeğini yadsımak anlamına gelir. Milletlerin, toplumların temel unsurunu teşkil eden “insan”ın harplerde birey olarak bütün etkiyi üzerinde topladığı düşünülebilir. Maddî anlamda ait olduğu devletin ya da milletin uğradığı bütün kayıpların “insan”ı direkt olarak etkilemesi söz konusu olduğu gibi; yine devletin ya da milletin uğradığı manevî çöküntülerin de etkisi söz konusudur. Buna rağmen insanın “savaş” olgusuna olan mesafesi konusunda çeşitli sorgulamalar da yapılmamış değildir.

Kazancıyef gibi bazı araştırmacılar, bu durumu, tabiatın genel bir hükmü olarak görmüş; Darwinizm, insandaki harp düşüncesini hayvanların hayatta kalmak için verdiği mücadeleye benzetmiş; Freud ise, bu durumu insanın bilinçaltında bulunan “sadist temayüller” le izah etmeye çalışmıştır (Çakır, 2004: 2-3).

Görüldüğü gibi harple insan arasındaki ilişki, insanın tarihi ile eşdeğer ve insanın tarihi kadar eskidir. Neticede ise çağlar boyu devam eden ve âdeta insanın kaderi hâline gelen harpler, insanlar üzerinde derin izler bırakmıştır. Bu izler, insanın duygu ve düşünce dünyasında geniş akisler uyandırarak yazılı ve sözlü kültürüne de yansımıştır (Çakır, 2004: 4).

Bu noktadan hareketle, “harp-insan” ilişkisinden sonra “harp-edebiyat” ilişkisi üzerinde durmak da faydalı olacaktır. Zira “harp” ve “edebiyat” olguları arasında da oldukça ilginç bir ilişki söz konusudur.

1.3. Harp ve Edebiyat

Yukarıdaki ilgili bölümde harbin tanımının “millî menfaatlerin tahakkuku için bir devlet veya devletler grubunun diğer bir devlet veya devletler grubuna karşı millî güçlerinin tamamını veya uygun olanlarını kullanarak yaptıkları bir mücadele” şeklinde yapılabileceği belirtilmişti.

Bunun yanında “edebiyat” kavramı ile ilgili olarak da birtakım tanımlar ortaya konabilir. Örneğin Seyit Kemal Karaalioglu, “edebiyat”ı şu şekilde tanımlamıştır: “Edebiyat, güzel sanatların bir koludur. Geniş anlamı ile yazılı her çeşit eser; dar anlamı ile yalnız sanat amacıyla yazılmış eserler, edebiyat çevresine girer. İnsanda estetik duyguyu heyecana getirecek değerde şiir, roman, hikâye, tiyatro, hitabet gibi nazım ve nesir hâlindeki sanat eserlerinin tümüne; bu sanat eserlerini inceleyen bilime; bu bilimi konu olarak ele alan kitaba edebiyat denir” (1980: 9).

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi’nin “edebiyat” maddesinde ise şu bilgilere yer verilmektedir: “Yazma sanatı ile ilgili kaidelerin bütünü ve uygulamada bu kaidelere uygun eserleri de içine alan disiplin. Jean Suberville, edebiyatın insan cemiyetlerinin seçkin bir ifadesi olduğunu ileri sürdükten sonra bir devrin, bir kavmin, bir medeniyetin duygu ve düşünceleri için sadık bir ayna olduğunu belirtir” (1977: 428).

Bütün bu tanımlamalardan başka, millet için her hususa dikkatleri çeken Atatürk de edebiyatı şöyle tanımlar: “Söz ve manayı, yani insan dimağında yer eden, her türlü bilgileri ve insan karakterinin en büyük duygularını, bunları dinleyenleri ve okuyanları, çok alâkalı kılacak surette söylemek ve yazmak sanatı. Bunun içindir ki,

edebiyat, ister nesir hâlinde olsun, ister nazım şeklinde olsun, tıpkı resim gibi, heykeltıraşlık gibi bilhassa musiki gibi, güzel sanatlardan sayıla gelmektedir” (Cunbur-Parlatır, 1990: 203–204).

Edebiyatın temel konusu “insan”dır. Bazen bireysel duyarlılıklarıyla yani sevinçleri, üzüntüleri, özlemleri, hayalleri, aşkları, korkuları... ile “insan” gerçeği, edebiyata konu olurken; bazen de bir toplumun ya da milletin bir üyesi olarak taşımış olduğu duyarlılıklarıyla edebiyata konu olur. Tüm toplumu ya da milleti etkileyen felaketler, harpler, salgın hastalıklar, göçler... gibi olaylar, birey olarak “insan” gerçeği merkezinde tüm milletin hisleriyle, düşünceleriyle söz konusu edebî eserlere yansır.

Sadece birey olarak insanı değil, toplumun tamamını oldukça önemli ölçüde etkileyen harpler, tarih boyunca edebiyatın daima konusu olmuş, hatta sadece konusu olmakla kalmamış, edebiyatı etkilemiş ve karşılıklı bir etkileşim içerisine girmiştir. Harp zamanlarında edebiyatın biçimi ve konusu, durumun şartlarına göre bir hâl alırken, edebiyat da, kendi estetik gücüyle ve özgün nitelikleriyle değişik ölçülerde durumlara etki etmiştir. İşte bu karşılıklı etkileşim süreci, “harp edebiyatı” diye bir olgunun, kavramın ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Nitekim konu ve temalarını harpten ve harp hâlinde alan; harp psikolojisini -hem millî hem ferdî boyutta- etkileyen ve ondan etkilenecek şekillenen; mazi şuuru, kahramanlık duygusu, gelecek kaygısı, vatanseverlik gibi üstün değerlerini çeşitli bağlantılar içinde işleyen; cepheye ve cephe gerisine dair sıcak gözlemlerle ve günü gününe gelişen olaylarla beslenen; millet hayatında harp dolayısıyla meydana gelen değişiklikleri -çoğu zaman ilginç yorumlarla- gözler önüne seren edebiyat, “harp edebiyatı” diye adlandırılmıştır (Yıldız, 1998: 39).

Antik çağlardan beri, edebiyata geniş ölçüde kaynaklık eden savaşlar, zaman içinde savaş edebiyatının ortaya çıkmasına neden olur. Bu ilk devirlerde cereyan eden savaşların en önemli yönü, ferdî cesaret ve fizik üstünlüğünü belirleyecek bir nitelikte olmasıdır. Ferdin toplumda söz ve mevki sahibi olması, savaşlarda

göstereceği kahramanlığa bağlıdır. Bu kahramanlık eski çağların edebî ürünleri olan destanlarda, olağanüstü bir şekilde ele alınır ve işlenir. Aynı anlayışın, Orta Çağ'da dinî karaktere bürünerek devam ettiği görülmektedir. Gerek sanatkârın, gerekse savaş acılarına maruz kalan halkın muhayyilesinde şekillenen savaşlar, edebî eserlerde yeni bir hayat bulur. Özellikle estetik değeri fazla olan edebî eserler içinde konusunu savaştan alanlar, doğrudan doğruya savaş edebiyatını vücuda getirirler (Duman, 2000: 1).

19. yüzyıla gelinceye kadar, savaş edebiyatı olarak çarpıcı bir nitelik taşıyan eserlere pek rastlanmaz. Bu uzun dönem boyunca savaşın böyle arka plânda kalmasının, şüphesiz dönemin savaşının niteliğiyle de ilintisi vardır. O dönemlerde savaşı yapanlarla ordunun erleri ve toprakları üstünde savaşılan insanlar arasında büyük uçurumlar vardır ve kendini üst kademeye özdeşleyen edebiyatçılar, aşağıda olup bitenleri görmemek üzere koşullanmışlardır. Savaş kavramı, Fransız Devrimi'nden sonra, ulusal çıkara sınıfsal çıkarların da eklenmesiyle yeni boyutlar kazanır. Bundan sonra edebiyat da, savaş olayına değişik bir gözle bakmaya başlar. Devrimden sonra tarihin daha bilinçli yaşanmasıyla orantılı biçimde edebiyatçı, ele aldığı bireylerin kaderlerini tarih boyutu içinde vermenin önemini kavrar. Bu çerçevede savaş da, kitleleri kucaklayan, ulusların gelişmesini etkileyen bir olay olarak görülmeye başlanır.

Walter Scott, savaşa da yer verdiği tarihî romanlarıyla bu yeni anlayışın öncülerindedir. Fransız romanı, Fransa tarihine sıkı sıkıya bağlı olduğu için, bu tarihi noktalan savaşlar da çeşitli romanlarda ele alınmıştır. Örneğin Erckman-Chatrion çiftinin “Waterloo”su belgesel bir denemedir ve doğrudan doğruya bir ünlü savaşı hikâye eder. Oysa romandan beklenen artık bu değildir. Örneğin Zola'nın “Rougon-Macquart” dizisinin on dokuzuncu kitabı olan “La Debacle” (Çöküş), 1870 Fransa-Prusya savaşını anlatırken, kişilerini simgeleştirerek Fransa'nın o günkü durumu ve geleceği konusunda yargılara varır. Bu romanda savaş, bir ulusun yazgısının göstergesi ve aynı zamanda dönemecidir. Bu yaklaşım, savaş edebiyatında gittikçe genişleyen bir çizgiyi temsil eder. Çizginin en yetkin örneği de herhalde Tolstoy'un “Savaş ve Barış”ıdır.

“Savaş ve Barış”ın 19. yüzyılın harp edebiyatı içinde bir doruk noktası olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bunun yanında Amerika’nın ilk önemli savaş romanlarından biri olan Stephen Crane’in “Yiğitliğin Kızıl Nişanı”, Amerikan harp edebiyatında bir öncü sayılabileceği gibi, Amerikan edebiyatının savaş sonrası dünya edebiyatını etkilemesi ölçüsünde, genel bir yaklaşımın da öncüsü olmuştur. Bu romanın bir öncü olma özelliği şuradan ileri gelmektedir: Savaş burada, insan bireyinin ahlâkî bütünlüğünün sınandığı muazzam bir deneme olur. Bu anlayış, özellikle Hemingway gibi bir usta romancının elinde yeniden biçimlendikten sonra çok esnek, çeşitli amaçlara yönelebilen türlü türlü olay örgülerinin birleştirici ilkesi olarak işlev görebilen bir yapı kazanır (Belge, 1998: 441-443).

Birinci Dünya Savaşı’na kadar genel tablo, aşağı-yukarı bu şekilde bir görünüme sahip iken Klaus Betzen, Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra, yazarların duruma olan bakış açıları ile ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “Bu savaşın yazarları da, söz gelimi 19. yüzyılda Leo Tolstoy’un “Savaş ve Barış”ında olduğu gibi, savaşın siyaset, askerlik ve insanlık yönünden görünüşlerinin bütününe göstermeyi denemediler. Savaş, genişleyerek bütünüyle göz atılamayacak hâle gelmişti. Savaşı siyasal bir olay, siyasetin başka yollarla sürüp gitmesi diye de anlamıyorlardı. Fakat bu savaşın hemen hemen bütün yazarlarının ortak bir yönü vardır: Savaşı ilke olarak, insan hayatının gerekli, hatta anlamlı bir belirtisi olarak tanıyorlar. Birinci Dünya Savaşı’na ulusal savunma ve ulusal coşkunluk anlamı veriyorlar. Bu, tek insan için çoğu zaman şu demek oluyor: Savaş, bireysel temizlenme ve olgunlaşma yoludur. Hatta gereçlerin en uygunsuzundan, insandan, sanat eserleri yaratan bir devir olarak kabul ediliyor” (Betzen, 1964: 137).

Savaşın insan ve toplum hayatına yönelik bütün etkileri, Batı edebiyatında oldukça geniş bir şekilde ele alınırken ve Batı’da bu anlamda oldukça yerleşmiş, geleneği oturmuş ve klasikleri ortaya konmuş bir harp edebiyatı söz konusu iken, aynı hususları Türk edebiyatı için düşünmek, oldukça güçtür.

Prof. Dr. İnci Enginün, Türklerin harbin bütün safhalarını tarih boyunca yaşamış bir millet olmasına karşın, harp edebiyatının Türklerde çok az olmasının,

araştırılması gereken bir konu olduğunu belirttikten sonra şu görüşlere yer vermiştir: “Bütün dünyada savaş ve savaşın yarattığı psikoloji öylesine derinden işlenirken ya bizim geçirdiğimiz tecrübeler demekten kendimizi alamayız. Türkler insanlığın ortak tecrübesi olan savaşları en çok tatmış olan bir millettir. İlk yazılı belgelerimizden olan Orhun Abidelerinde savaşlardan ferdî ve millî yaşantılar olarak bahsedildiği gibi, fertlerin yaşantısı olarak savaş, Yenisey mezar taşlarında da yer alır. Kuvvetli ve yaygın sözlü edebiyat geleneği, büyük olayların destanlarda yaşamasını sağlamış, fakat zamanla bunlara masal unsurları da katılmıştır. Sözlü edebiyatımızın önemli örneklerinden olan ve yazıya 17. yüzyılda geçebilen Dede Korkut Hikâyelerinde de savaşın hayatımızın nasıl bir parçası olduğunu görürüz. Ancak Türkler savaştıkları kavimlere karşı asırlar ötesine aktarılan kin duygusu beslememişlerdir. Geçmiş savaş tecrübeleri ‘kâfirle, düşmanla savaş’ şeklinde özetlenmiş, çoğu zaman düşmanın adı bile anılmamıştır. Belirli yerde, belirli zamanda ve belirli bir maksat uğruna savaştıktan ve sonucunu aldıktan sonra, onu sürekli bir nefrete dönüştürmemek, Türk seciyesinin en yüce tarafını teşkil eder. Anadolu’ya geldikten sonra oluşan edebiyatımızda savaş hikâyeleri olarak gazavatnameler ve yeniçeri şairlerinin katıldıkları savaşları anlatan destanlar çoktur. Gazavatnamelerin bir kısmı bizzat savaşa katılanların şahsî tecrübelerini de aktardıkları için çok canlıdır. (...) Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya Savaşları, Osmanlı Devleti’ni ve dolayısıyla Türk varlığını büyük bir tehlikeye atan bir savaşlar dizisidir (1911-1918). Çok derinden yaşanmış, hemen her Türk ailesinin de hayatında iz bırakmış olan bu savaşların edebiyatı henüz yoktur. Savaşanlar neler yaptıklarını yazmamışlar, yazarlarımız harp edebiyatına fazla bir ilgi göstermemişlerdir. Daha doğrusu savaşlar başlayınca, gür sesli ama derinliği olmayan geçici bir hamasî edebiyat canlanmakta, sonra unutulmaktadır” (Enginün, 1987: 111–113).

Balkan Savaşlarının edebiyata yansımaları ile ilgili olarak Yrd. Doç. Dr. Haluk Harun Duman’ın kaleme aldığı bir makalede ise Balkan Savaşlarının, savaş yıllarında çeşitli dergi ve gazetelerde çok sayıda şiir ve öyküye konu olmasına karşın, bu yıllarda yazılıp, söz konusu savaşları konu alan herhangi bir romana rastlanılmadığını belirterek, harp edebiyatı içinde özellikle roman türündeki kısırlığa işaret etmektedir. Daha sonraki yıllarda yazılan romanlarda ise Yılmaz Gürbüz ve

Sevinç Çokum, savaşı çekirdek olay şeklinde kullanırlar. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Halide Edip Adıvar, Reşat Nuri Güntekin, Samiha Ayverdi ise çerçeve olay içinde yer verirler. Bu eserler sayıca az olmalarına rağmen, cephe ve cephe gerisi ile ilgili değişik motifleri içerirler. Ancak (...) bu motiflerin bizzat savaştan ziyade savaşın tesirlerinden seçilmiş olması dikkati çekmektedir. Bu durum, savaşın âdeta ikinci plâna itilmesine, hadiseler üzerindeki tesirinin azalmasına yol açar. (...) Savaşın cereyan ettiği yıllarda yaşamış olmalarına rağmen Halide Edip, Yakup Kadri, Reşat Nuri gibi romancıların da buna fazla önem vermedikleri anlaşılmaktadır (2000: 6–7).

Ömer Seyfettin'in, Yeni Mecmua dergisinin 9 Ağustos 1917 tarihli 5. sayısında yer alan, "Hafta Musahabesi" bölümündeki "Harp Edebiyatı" başlıklı yazısında da, Batı'da harp edebiyatı kapsamında çok sayıda eserin vücuda getirilmiş olmasına karşın, Türk edebiyatında bu alanda büyük bir eksiklik olduğuna dikkat çekerek, şu görüşleri ifade etmiştir: "Karşımızda, Avrupa'nın bütün muharip milletlerini, yalnız harp sahnelerinde değil, fikir ve sanat vadilerinde de gergin bir faaliyette görüyoruz. Silâh altındaki ordu, karınca yollarına benzeyen siperlerde, yüksek karlı dağlarda çarpışırken, cephe gerisinde maddî, manevî ne kadar kuvvet varsa, hepsini toplanmış, muayyen bir hedefe doğru ilerlemekte görüyoruz. Şâir manzumeleriyle, romancı hikâyeleriyle, temâşâ muharrirleri piyesleriyle, ressam fırçasıyla, bestekâr nağmeleriyle milletin heyecanını duyuyor, duyuruyor, elemli kalplere teselli, yorgunlara ümit ve kuvvet, ümitsizlere aşk ve heyecan veriyor... Hayatın hiç bir hâdisesi yok ki, dostlarımız ve düşmanlarımız ondan kendileri için mânevi bir gıda çıkarmasınlar, milletin heyecanını yükseltmek, kahramanlık ve fedâkârlık hislerini en son derecesine çıkartmak için ondan istifâde etmesinler! Halbuki bizde?... Bu o kadar fecî bir suâl ki, bunun karşısında mütefekkirlerimiz, şâirlerimiz, sanatkârlarımız başlarını eğmekten fazla bir harekette bulunamazlar... Bunun sebeplerini uzun uzadıya aramak, milletin en yüksek sınıfını, asıl milletten bu kadar uzaklaştıran, ona bigâne bırakan âmilleri ortadan kaldırmak, şüphe yok ki kolay bir iş değildir. Yalnız memleketin mütefekkirlerinde, şâirlerinde, sanatkârlarında göze çarpan bu hastalığı, hiç olmazsa şimdiden teşhis etmek bile büyük bir istifâdedir. Bu zavallı memleketin başına her ne geliyorsa, işte bundan,

mütefekkirlerinin, güzideler sınıfının millî olmamasından ileri geliyor. Milletle yüksek sınıf arasında asırlardan beri devam edip duran bu ayrılık, bu alâkasızlık devam ettikçe, bizde yalnız harp edebiyatı değil, hiçbir şey olmayacağına imân etmeliyiz” (Alangu, 1968: 350-351).

Yahya Kemal de, aynı hususla ilgili olarak “Edebiyatımız Niçin Cansızdır?” başlıklı yazısında şu görüşlere yer vermiştir: “Büyük harpte, on cephemizin ateşinde hazır bulunmuş çok güzide ve edebiyat meraklısı bir askerimizin elinde bir gün Çanakkale destanımıza dair Fransızca, maruf bir eserimizi gördüm; yine bize dair ve yine Fransızca olmak üzere, buna benzer daha kitapları vardı. Bunu görünce kalbimde bir acı hissettim. Döktüğümüz kanın bile manzarasını Fransızca’dan seyretmeye mahkûmuz, dedim. Bizim harp cephelerimiz, edebiyatımızda binbir safhalarıyla yokturlar, demek ki çok eski harplerimiz gibi bunlar da, seneler geçtikçe, unutulacaklardır” (1984: 148–149).

Harbi gerektiren sebeplerin ve ateşleyici unsurların harekete geçtiği andan itibaren, millet harp psikolojisini yaşamaya başlar. Bu durumda harp hâli ortaya çıkmış demektir. Harp edebiyatı da bu noktada filizlenir. Çünkü, devletin, ordunun muharebe hazırlığına paralel olarak, sanatkâr da milleti manen hazırlayıcı edebî çalışmalara yönelir. Onların teşviki, cepheye gidenler başta olmak üzere bütün milleti hazır hâle getirmeye hayli geniş bir tesire sahip olduğu için, devlet de sanatkârların çalışmalarını teşvik eder. Harp edebiyatının ilk basamağı budur. Harbin başlamasıyla -ki bu ikinci basamaktır- iç ve dış tehdit unsurları, cephede ve cephe gerisinde, hareketlerini en üst seviyeye çıkarırlar: ölüm ve dirim, yiğitlik ve korku, öfke ve sevgi, vahşet ve merhamet, ümit ve hüsrân... birbirine karışır. Sanatkâr, işte bu hengamenin edebiyatını yapar. Bu karmaşık ortam, sanatkâr için sıcak malzeme kaynağıdır. Üçüncü basamak olan harp sonrası ise, çok zengin edebî ilhamlarla doludur: Ordular kırılmış; köyler, şehirler yakılıp yıkılmış; milletlerin kaderi değişmiş olabilir. Zaferin sevinç ve gururu da, yenilginin üzüntü ve hüsrânı da -çok zengin tablolar hâlinde- sanatkârane duyuş ve düşünüşü tahrik eden çok önemli unsurlardır (Yıldız, 1998: 39).

Bu noktadan hareketle, özellikle Birinci Dünya Savaşı için, harp edebiyatı açısından birinci safhanın, yani harp öncesi safhanın söz konusu olmadığı söylenebilir. Peş peşe gelen savaşların, sanatçıları hep cereyan eden veya sonuçlanan savaşlara yöneltmiş olması, cereyan edecek olan, muhtemel bir savaşa yönelik olarak, bir yönelişin gerçekleşmemesine sebebiyet vermiştir. Birinci Dünya Savaşı öncesi şair ve yazarların dikkatlerinin -yetersiz de olsa- daha çok bitmiş olan Balkan Savaşlarına yönelmiş olması gibi...

Bütün bunlara rağmen Birinci Dünya Savaşı yıllarında yani ikinci safhada, harp edebiyatı bağlamında yetersiz de olsa birtakım girişimlerin ve faaliyetlerin olduğu görülmektedir.

Devrin şair ve yazarlarının Trablusgarp ve Balkan Savaşlarına yeterince duyarlı davranmamış olmalarından ve Çanakkale’de 18 Mart 1915 tarihinde kazanılan deniz zaferi karşısında da aynı duyarsızlıklarını devam ettirmelerinden dolayı Harbiye Nezareti, bu duruma müdahale eder ve bir “harp edebiyatı” kampanyası başlatır. Bu kampanya doğrultusunda Harbiye Nezareti, şair ve yazarlardan “harp edebiyatı” kapsamında eser yazmalarını ister ve bunun karşılığında para verileceğini bildirir.

Bunun üzerine Yusuf Ziya, Celâl Sahir, Mehmet Emin, Ahmet Nedim ve Mustafa Fevzi gibi şairler, bu doğrultuda eserler yayımlarlar. Bu eserlerin bir kısmı sivil, bir kısmı da askerî matbaalarda basılarak cepheye gönderilir ve oradaki askerlere dağıtılır.

Ayrıca bu kampanya çerçevesinde gerçekleştirilen önemli faaliyetlerden biri de sanatçıların Çanakkale Cephesi’ne götürülmesidir. Bizzat Enver Paşa’nın daveti ile İstanbul’da yaşayan bir grup sanatkârın Çanakkale Cephesi’ne gönderilmesi suretiyle on günlük bir gezi düzenlenir (Çakır, 2000: 274). Bundan amaç, Çanakkale Muharebeleri sırasında Türk insanının göstermiş olduğu üstün kahramanlık örneğini tespit ettirmek, bunlardan milleti ve diğer cephelerde çarpışan askerleri haberdar etmek ve bütün bunların gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktır.

Genel Karargâh İstihbarat Şubesi Müdürlüğü'nün organizasyonu ile gerçekleştirilen bu geziye İstanbul'da yaşayan birçok sanatçı davet edilmişse de Çanakkale'ye hareket tarihi olan 11 Temmuz 1915'te Sirkeci Garı'nda toplam on sekiz kişi vardır: Edebiyatçı ve gazetecilerden Ağaoğlu Ahmet, Ali Canip, Celâl Sahir, Enis Behiç, Hakkı Süha, Hamdullah Suphi, Hıfzı Tevfik, Muhittin, Orhan Seyfi, Selahattin, Yusuf Razi, Mehmet Emin, Ömer Seyfettin, İbrahim Alâeddin, Müfit Ratip; ressam Çallı İbrahim ve Nazmi Ziya; müzisyen Ahmet Yekta. Geleceğini bildiren pek çok kişi daha sonra vazgeçmiştir. Bir ara Tevfik Fikret'in de geleceği söylentisi dolaşmışsa da, hastalığı nedeniyle bunun mümkün olmadığı anlaşılacaktır. Gelenlerden Müfit Ratip de, bir süre sonra hastalanarak geri dönecektir. Böylece sayıları on yediye düşen gruba Kurmay Binbaşı Edip Servet ve Yüzbaşı Hulusi mihmandarlık etmekte, Dr. Fikri Servet sağlık sorunlarına karşı yanlarında bulunmakta ve grubun yolculuğunu görüntülemek için bir fotoğrafçıyla bir sinemacı da onlarla gelmektedir (Köroğlu, 2004: 195–196).

Heyet-i Edebiye, Arıburnu ve Seddülbahir cephelerini gezdikten sonra 24 Temmuz 1915'te İstanbul'a döner. Heyet mensupları, İstanbul'a döndüklerinde ortak bir beyanname yayımlarlar. Sabah gazetesinde "Hitabe-i Şükran" başlığı ile neşredilen beyannameye orduya şükran duyguları dile getirilir.

Kafilenin İstanbul'a dönüşünden birkaç gün sonra geziye katılan bazı sanatçıların çeşitli gazete ve dergilerde yazı ve şiirleri çıkmaya başlar. Ancak kamuoyu ve matbuat, ediplerimizden daha fazla eser beklemektedir. Harbiye Nezareti de umduğunu bulamamıştır. Çünkü yazılanlar, harbin dehşeti ve zaferin büyüklüğü karşısında yeterli değildir. Bunun üzerine, Çanakkale Cephesi'ni ziyaret eden sanat ve edebiyat heyetinin yeterli sayıda ve nitelikte eser ortaya koyamamış olması 1916 yılında sert bir şekilde eleştirilmelerine sebep olur (Çakır, 2000: 280-281). Bu eleştirilerin sonunda da arzu edilen şekilde bir harp edebiyatı oluşturulamamış ve amaca ulaşılamamıştır. Aradan yıllar geçtikten sonra bile bu konuyla ilgili olarak çeşitli tepkiler ortaya konmuştur.

Örneğin Türk edebiyatında, yaşanan onca büyük harplere karşın, olması gereken ölçüde bir harp edebiyatının olmadığı gerçeğinden hareketle Peyami Safa da, 1941 yılında Tasvir-i Efkâr’da yayımladığı bir yazısında, Birinci Dünya Savaşı yıllarında edebiyatçıların o yıllarda yaşamakta olan harp gerçeğine kayıtsız kaldığına işaret ederek, Çanakkale Cephesi’ne giden Heyet-i Edebiye ile ilgili olarak şunları ifade etmiştir: “Şairlerimizden ve nasirlerimizden hiçbiri geçen büyük harpte cepheye gitmedi. Kimi hastaydı, kimi filan paşanın kanadı altındaydı, kimi de müecceldi. Bunlardan bir kısmını Çanakkale’ye seyirci sıfatıyla götürüp getirmişlerdi. Ecnebi gazetelerin harp muhabirleri kadar bile tehlike bölgesine sokulmayan bu üdebayı kiram hazeratı, orada rejinin kodamanlara mahsus ekstra sigaralarını tütüre tütüre, kardeşlerinin gözbebeklerini düşman mermilerinin nasıl söndürdüğünü bir müddet seyrettiler ve bu manzaradan yorulunca, kafacıklarında ikişer, üçer makalelik sathi ve hafif bir intıba stokuyla İstanbul’a döndüler. Makaleler yazıldı, bitti; unutuldu, gitti. Bir tanesinin bile burnu kanamadığı için bu üdebanın arasında hiç değilse bir Dergeles veya bir Duhamel çıkmasını bekleyemezdik” (1990: 116–117).

Birinci Dünya Savaşı yıllarında “harp edebiyatı” kapsamında değerlendirilebilecek en önemli gelişmelerden biri de Teşrin-i Sani 1331 (Kasım 1915) ile Ramazan 1334 (Haziran 1918) tarihleri arasında, on beş günde bir çıkan ve toplam yirmi yedi sayı yayımlanan “Harp Mecmuası”dır. Dergi, Harp Nezareti ile Merkez-i Umumi’nin ortak çalışması sonucunda çıkartılmıştır.

Neşredildiği dönemdeki ortama göre Harp Mecmuası’nın görünüşü, mecmuaya verilen önemi ortaya koyar. Harp ortamında gazeteler sayfa ve kalite indirimine giderken, mecmuanın neşrinde böyle bir problem göze çarpmaz. Harp Mecmuası’nın yarıdan fazlası görsel içerikli olup, kullanılan resim ve fotoğraflar açısından da oldukça zengindir. Mecmuanın birinci sayısı hariç, diğer bütün sayılarında sonlarda tam sayfa on altışar adet şehit subay fotoğrafları, künyeleri ve şahadet tarihleri verilmektedir. Harp Mecmuası’nda farklı konularda makaleler yazılmıştır. Sekiz adedi, Türkiye’nin millî menfaatleri hakkında okuyucuyu bilgilendiren, müttefik devletlerin siyasetini tanıtan, önceki yüzyıllarda harbe karşı

milletin hissiyatını anlatan özellikte makalelerdir. Okuyucuya samimi hava içerisinde duygu ve düşüncelerin aktarıldığı sohbet türünde; genellikle cephedeki askerlerin hissiyatını yansıtan ve cephe gerisindeki sevgililere özlemin, hasretin dile getirildiği “mektup” türünde; çeşitli cephelerde bulunarak askerlerin kahramanlıklarını, fedakârlıklarını gözlemleyen bazı yazarların “hatırat” türünden altı adet yazısı yayımlanmıştır. Ayrıca bazı şehit subayların biyografileri de okuyucuya sunulmuştur. Türk milletinin yeniden Birinci Dünya Savaşı cephelerindeki şahlamış, Harp Mecmuası’ndaki hemen bütün makalelerde kendini hissettirir (Esenkaya, 2001: 35–36).

Nitekim mecmuanın daha ilk sayısında, imzasız olarak yayımlanan “Niçin Çıkıyoruz?” başlıklı yazıda şu görüşlere yer verilmiştir: “Üç sene evvel... Bu zaman Osmanlı tarihinde hikâyesi gözyaşıyla yazılacak bir devir, karanlık bir fetret zamanıydı. Meş’ûm Balkan Muharebesine devletimiz kuvvetiyle değil, zaafıyla atılmıştı. O zaman yabancı gazetelerin Avrupa’dan sürülüşümüzü sevinçli tasvirlerle gösteren yazılarını okur ve resimlerine bakarken avuçlarımız ihtiyarsızca alınımıza kapanır, yüreğimizden saklı bir yaranın kanları sızardı. Baktığımız cephelerden çabucak kaçıp ayrılan nazarlarımız, daima içerimize çevrilip bağrımızdaki derin yarayı yakından görmek, onun kanlarına boyanmak isterdi. Fakat şimdi bu siyah mazinin yanında güneş gibi parlak, nurunu istikbale uzatıp yolumuzu gösteren bir bugün var. Şimdi omuzlarımızın üstünde başımız dik ve yüksek duruyor. Alnımız bütün dünyaya karşı aklığını teşhir ediyor. İşte Harp Mecmuası, varlığımızda bu mühim inkılâbı yapan, en büyük ve en kuvvetli düşmanlar karşısında neslinin ve dininin ananesine uygun bir kahramanlık ve fedakârlıkla cenkleşen muazzam ordumuzun altın destanını, yazılar ve resimlerle ebedileştirmek, onu bütün dünyanın gözleri önüne yaymak için çıkıyor. Sevgililerini kurban verip yürekleri sızlarken vatanın istikbalini, o daima genç ve dinç ümidi ruhlarında sevip okşayan analar, babalar, kadınlar, kardeşler, kızlar, oğullar bu sayfalarda muazzam bir aile olan büyük ordunun şanlı mekabelerinde ve levhalarında fertlerin şanını da sezerek övünecekler ve her şeyi en bîtaraf bir beyinle muhakeme eden ‘yarın’ bu sayfalara bakarak Avrupa’yı kırmızıya boyayan bu cihan cenginde Türkiye’nin mevkiini tayin

edecek ve bununla onun hakkında katî i'lâmı verecek: Türkiye ölmeyecek; yaşayacak ve büyüyecek” (Bilkan-Çakır, 2005: 17).

Harp Mecmuası içinde yer alan şiirler de, propaganda örgüsü içerisinde büyük bir vazifeyi icra etmekten uzak kalmamıştır. Şiirler cephede çarpışan ordunun moralini yükseltmiş, cephe gerisindeki Türk milletine kendi evladının gösterdiği kahramanlık, cesaret, fedakârlık vb. olguları oldukça sade bir dille aktararak, millî şuur harekete geçirilmeye çalışılmıştır. Milletın duyuğu, düşünce, hüzdün, elem ve sevincine tercüman olan şiirlerin tamamına yakınında harp, şehitlik, gazilik, fedakârlık, Türk'ün yüksek meziyeti ve Türk ordusunun cesareti gibi konuların ağırlığı ilk anda göze çarpmaktadır. Devrin önemli kalemlerinin bu şiirlerinde mana ve ruh üzerinde durulmuş; hamaset dozu, yüksek oranda tutulmuştur. Evladını askere gönderen bir annenin ince ulvi duyguları, askere giden neferin şehit olma özlemi, harp meydanında bir uzvunu kaybeden gazinin mağrur vaziyeti, cephe gerisinde sevdiklerini bekleyenlerin özlemleri vb., şairlerin dile getirdikleri belli başlı temalardır (Esenkaya, 2001: 37–38).

Birinci Dünya Savaşı yılları, “harp edebiyatı” açısından değerlendirildiği zaman, Yeni Mecmua'nın, özellikle Çanakkale Fevkalade Nüshası'nın da oldukça önemli bir yer teşkil ettiği görülür.

Yeni Mecmua, 12 Temmuz 1917'den itibaren haftalık bir dergi olarak çıkmaya başlar. 26 Ekim 1918'de, Mondros Mütarekesi'nden birkaç gün önce son sayısı olan 66. sayı yayımlanır. Ziya Gökalp'in önderliğinde ve İttihat ve Terakki'nin desteğiyle çıkmakta olduğundan, oldukça imtiyazlı bir dergidir.

Birinci Dünya Savaşı'nın bir nevi Gökalpçi açıdan değerlendirilmesi anlamına da gelen Yeni Mecmua, yayımlanmaya başladıktan bir sene sonra, 1918'de bir “Çanakkale Fevkalade Nüshası” yayımlamıştır. Küçük Talat'ın ön sözü, Sultan Reşat'ın Çanakkale müdafaasıyla ilgili gazeli ve Yahya Kemal'in buna yazdığı tahmis dışında altmış dokuz parça çalışma (şiir, tarih, anı, öykü, mensure, mülakat vb.) içerir. Özel sayının kapağında ya da içerisinde hangi ay yayımlandığına dair

kesin bir bilgi yoktur. Ama birtakım ipuçlarından hareketle özel sayının en erken Mayıs 1918’de yayımlandığı sonucuna varılabilir (Köroğlu, 2004: 217-222).

Söz konusu özel sayının başında yer alan “Birkaç Söz” başlıklı ön söz yazısında Mehmet Talat, bu özel sayının çıkarılma nedeniyle ilgili olarak şu hususları ifade etmiştir: “Hâlbuki bizim cephelerimizde, Galiçya’da, Dobruca’da ne azametli ne mehip ne fahredilecek cenkler oldu, geçti. Biz ne yazdık? Ne söyledik? Yalnız, Anadolu’nun gürbüz ve er evlatları sessiz sessiz kanlarını döktüler; büyük cedlerden mevrus kahramanlıklarla tevazular içinde dövüştüler... (...) İşte, biz artık bu sükûtlara nihayet vermek, millî tarihimizin asırlara karışan bu fahırlarla, şanlarla dolu mucizesini vicdanlarda ebedî yaşatmak emeliyle bu hatıranameyi neşre teşebbüs ettik” (Avcı, 2006b: 13–14).

Özel sayıyı önemli kılan özelliklerden biri de, Çanakkale müdafaası etrafında çok çeşitli konularda yazılar içermesidir. Çanakkale Savaşı’nın tarihini anlatan, eski tarihe uzanan, coğrafyadan bahseden uzun çalışmalar mevcuttur. Ruşen Eşref’in benzeri pek bulunmayan, Çanakkale gazileriyle mülakatları da bu bapta anılmalıdır. Ruşen Eşref, sıradan erden çeşitli rütbede subaylara kadar altı askerle mülakat yapmıştır; bunların altıncısı Mustafa Kemal’dir. Ali Ekrem Bolayır’ın, Ordunun Defteri başlıklı, 1920’de yayımlanacak kitabından öykü, şiir ve asker mektupları örnekleri de bu sayıda yer almıştır. Musa Süreyya’nın askerlikte kullanılacak marş ve şarkıların hazırlanması konulu “Asker Türküsü”, Vahid’in savaşın resim alanına yansımaları ele aldığı “Sınaat-i Nakş ve Tebid-i Mefahir” başlıklı yazısı ve Halil Edhem’in “Harb-i Umumi’de Antika Eşya-yı Nefise Ticareti” başlıklı, savaşın antika eşya ve müzecilik alanlarına yansımaları konulu yazısı önemli bilgiler içermektedir. Fakat özel sayıyı asıl önemli kılan özelliği, Çanakkale müdafaasının anlamını irdeleyen bir dizi yazıdan kaynaklanmaktadır (Köroğlu, 2004: 223–224).

Sonuç olarak Yeni Mecmua’nın Çanakkale özel sayısı, dağıntık olmakla birlikte genelde Dünya Savaşı, özelde Çanakkale Muharebeleri konusunda çok önemli malzemeler içermektedir. Savaşın son yılında, işler oldukça kötü giderken, kamuoyunun moralini düzeltmek için yayımlanan bu anma sayısı, ilhamını Rus

Devrimi ve Türk ordusunun Kafkasya'ya girmesini sağlayan Brest-Litovsk Antlaşması'ndan almaktadır. Bu olumlu olaylar aracılığıyla, Çanakkale Savaşı yeni bir anlam kazanmaktadır. Bu sayı, anma anlarının olayın salt kendisi için yapılmadığını, geçmişini anma vesilesiyle şimdide olup bitenlere yönelik bir müdahalede bulunulduğunu göstermektedir. Bu sayıda yer alan malzemenin çeşitliliği bu amacın çok da iyi plânlanmadığının göstergesidir. Fakat var olan ekonomik, siyasî ve askerî sıkıntılar arasında böyle bir çabaya girilmesi bile olumlu bir durumdur. Savaşın son senesinde Çanakkale'ye yönelik böyle bir çabanın, Çanakkale'nin Millî Mücadele'ye örnek alınmasında katkısı sağladığı da düşünülebilir. Bu savaşta olumlu şeyler de olduğu, Türklerin başarılı ve kahramanca şeyler yaptıkları, böylece kamuoyuna bir kez daha anımsatılmış olmaktadır (Köroğlu, 2004: 229).

Büyük Savaş yıllarında, “harp edebiyatı” çerçevesinde icra edilen bütün faaliyetlerin çok büyük oranda Çanakkale Cephesi'nde cereyan eden muharebeleri kapsadığı dikkati çekmektedir. Trablusgarp ve Balkan Savaşları gibi ağır yenilgilerden sonra, büyük bir zafer olan Çanakkale Muharebelerinin, oldukça kısır düzeyde de olsa harp edebiyatı çerçevesinde büyük bir oranı teşkil etmiş olması, bu açıdan normal karşılanabilir.

Lakin şiir alanında Çanakkale Muharebelerinin edebiyata yansısı ile ilgili olarak elde bulunan örnekler göz önünde tutulduğunda belki iyimser bir tablo ile karşılaşılabiliyorsa de, hem savaş yıllarında hem de savaştan sonraki yıllarda, bu muharebelerin ve muharebeler sonucunda kazanılan büyük zaferin Türk romanına yansısı, yok denecek kadar az olmuştur.

Fransız filozof ve deneme yazarı Alain'in “Düşünmek için durmak lâzımdır.” sözü, basit görünmesine rağmen, aslında bu konuda oldukça açıklayıcı bir düşünceyi ifade etmektedir. Çanakkale Muharebelerinden önce cereyan eden Trablusgarp ve Balkan Savaşları ve bu savaşlardan alınan ağır yenilgiler, kaybedilen topraklar, tükenen insan gücü; daha sonra bütün dünyada olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu'nu da derinden sarsan Birinci Dünya Savaşı ve bu savaşın sonucunda

imparatorluğun dağılması ve Anadolu'nun işgali; daha sonra da Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde Anadolu'da başlayan Kurtuluş Savaşı, bir bakıma Alain'in işaret ettiği şekilde sanatçıların, durup düşünmelerine, düşünüp yazmalarına, üretmelerine, bir şeyler ortaya koymalarına engel olmuştur.

Trablusgarp Savaşı (1911) ile başlayan ve Kurtuluş Savaşı kazanılıp cumhuriyet ilan edilerek yeni Türkiye Cumhuriyeti devletinin kurulması (1923) ile sona erdiği kabul edilen, son derece zor ve çok büyük gelişmelere sahne olan sürecin, sadece on iki yıllık bir zaman dilimini içeriyor olması, şairlerin ve yazarların, yukarıda ifade edilen duruma düşmelerine neden olmuştur.

Cumhuriyet'in ilanından sonra ise özellikle roman yazarları, dikkatlerini daha çok Kurtuluş Savaşı'na yöneltmişler; Kurtuluş Savaşı'ndan önceki çok önemli süreci büyük oranda ihmal etmişlerdir.

İnci Enginün de harp edebiyatının önemi ve bizdeki durumu ile ilgili olarak şu ifadelere yer vermiştir: “Savaş edebiyatının önemi, insan özelliklerini, en güç şartlarda ortaya koyması açısından dır. Savaş, edebî eserin ilk şartlarından biri olan çatışmayı da beraberinde getirir ve ferdi kendi toplumu ile olduğu kadar bütün insanıyetle de birleştirir. Ayrıca millî tecrübelerin unutulmamasını sağlayarak nesiller arası sağlam bir bağ oluşturur ve millî birliği pekiştirir. Fertleri, uyur hâlde bulunan düşmanlıklara karşı da bir manada ikaz eder. Üzerinde rahatça yaşadığımız bu vatan topraklarının ne pahasına kazanıldığını ve gerekirse korumak için neler feda edileceğini de hatırlatır. Bu son maddeler, resmî bildiri ve nasihat şeklinde değil de, sanat eserinin estetik şartları içinde somut olarak işlendiğinden tesiri daha geniş ve derin olur. Bütün dünyada savaş ve savaşın yarattığı psikoloji öylesine derinden işlenirken ya bizim geçirdiğimiz tecrübeler demekten kendimizi alamayız” (1987: 111).

Aradan geçen doksan bir yıllık bir süreye rağmen, Türk romancılığının Çanakkale Muharebelerine olan duyarsızlığı, İnci Enginün'ün sözünü ettiği tecrübelerden, yeni nesillerin sanat eserleri vasıtasıyla istifade etmesine engel olduğu

düşünülebilir. Geçen bu uzun süreye karşın, Türk edebiyatında konusunu doğrudan Çanakkale Muharebelerinden alan ve tarafımızdan tespit edilen romanların sayısının sadece “10” olması ve bu romanlardan ilkinin henüz daha 1989 yılında yayımlanmış olması da ayrıca düşündürücüdür.

2. TARİHÎ GÖRÜNÜM

2.1. Birinci Dünya Savaşı Öncesi Genel Durum

Birinci Dünya Savaşı, 19. yüzyıl ile 20. yüzyılın başlarında meydana gelen olay ve gelişmelerin bir sonucudur. Bu bakımdan nedenlerini, bu dönemde aramak gerekir. 1815 Viyana Kongresi ile Avrupa’da, geniş anlamıyla dünyada oluşturulan yeni statü ve buna uygun olarak da güçler dengesi, özellikle 1870 Sedan Savaşı ile Almanya ile İtalya’nın birliklerini kurmaları ve bunların büyük devlet olarak, devletlerarası ilişkilerde yer almak için girişimlerde bulunmalarıyla büyük ölçüde değişmeye başlamıştır. Bundan sonra yeniden bir dengenin kurulması girişimleri ise, Avrupa’da yeni blokların ortaya çıkmasına ve bunların birbirleriyle çatışmasına yol açmıştır. Bu dönemde, bloklar ve devletlerarası ilişkilerde çok yönlü gelişen çatışmalar, gerginliği daha da çoğaltmış ve karşılıklı silâhlanma yarışına neden olmuştur (Uçarol, 1995: 459).

Öyle ki 1914 yılında parlayan küçük bir kıvılcım, önce bütün Avrupa’yı, sonra da bütün dünyayı tarihin o zamana kadar yazdığı en büyük savaşa sürüklemeye yetmiştir. 1914’ten 1918’e kadar süren bu büyük savaş sonunda, Avrupa’nın ve dünyanın haritası yeniden çizilir. Birçok imparatorluk ve devlet yıkılır; yerine yenileri kurulur. Fakat bu savaşı doğuran sebepler ortadan kaldırılmadığı ve buna yenileri eklendiği için, yirmi bir yıl sonra yeniden ve daha korkunç bir savaşın çıkması da önlenemez.

Birinci Dünya Savaşı’nın nedenleri çeşitli ekonomik, siyasî ve askerî gelişmelere dayanmaktadır. Bu arada, bunlara büyük devletlerin çıkar hesaplarını da eklemek gerekir. Almanya’nın ekonomik yükselişi ve bütün dünya piyasasını, gerek mallarının kalitesi gerek çokluğu ve gerekse de ucuzluğu bakımından yavaş yavaş elde etmesi, başta İngiltere olmak üzere, diğer sanayi ülkelerini kuşkulandırmaya başlar. Almanya, gerek Avrupa’daki, gerek deniz aşırı ülkelerdeki çıkarlarını korumak için o zamana kadar görülmedik bir ordu oluşturur ve denizlerde de İngiltere donanmasına yaklaşan ve gittikçe kuvvetlenen bir donanma meydana

getirir. Almanya, özellikle son zamanlarda güttüğü politika ile Güneydoğu Avrupa'yı ve Ön-Asya'yı nüfuzu altına almaya ve böylece bir yandan Panslavist isteklerin önüne set çekerek Rusya'nın, bir yandan da Hindistan'a giden kara yolunu elde ederek İngiltere'nin düşmanlığını üstüne çekmeğe başlayarak, Avrupa'da dengeyi bozan bir güç hâline gelir. Bu nedenler yüzünden İngiltere, Almanya'nın güç ve etkinliğinin azaltılması emelini beslemeye başlar (Üçok, 1967: 286).

Almanya'nın kendisine Rusya ve İngiltere gibi düşmanlar kazanmasından faydalanmak isteyen Fransa ise, çıkacak bir savaşta Alsace-Lorraine'i geri almak, sınırında her zaman kendisini tehdit eden büyük Alman devletini müttefikleriyle birlikte parçalayarak zararsız bir hâle getirmek ister. Rusya, batı sınırında Almanya'nın bir güç olarak belirmesinden ve Doğu Avrupa'da Panslavist emellerine set çekmesinden, bu arada "Pancermenizm" in kendisi için bir tehlike hâline gelmesinden memnun değildir. Bu nedenle Rusya, Almanya'yı yıkarak ve ona dayanan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu parçalayarak bu tehlikeyi ortadan kaldırmak ve bütün Slavları Rus egemenliği altına almak amacını güder. Rusya ayrıca, özellikle İngiltere'nin karşı çıkmasından dolayı bir türlü alamadığı İstanbul ve Boğazları, İngiltere ve Fransa'nın müttefiki olmasından yararlanarak ele geçirmeyi tasarlar. Özellikle Balkan Savaşlarında Osmanlı Devleti'nin yenilgisi ve imparatorluğun milletlerarası plândaki zayıflığı, Rusya'nın Boğazlar üzerinde iştahını kamçılaman önemli bir etken olur. Ayrıca Rusya, çıkacak bir savaşın iç zorlukları unutturacağını, devleti tehdit eden sosyal ayaklanmayı geciktireceğini ve hatta önleyeceğini umar (Uçarol, 1995: 460).

Bütün bu hesaplar içerisinde ise Almanya, ekonomik ve siyasî yönden, dünyada daha etkin bir hâle gelmek istemektedir. Özellikle Doğu'ya doğru genişleyerek Alman nüfusunu artık Doğu'nun geniş ve verimli ovalarına yerleştirmek ve yeni pazarlar ele geçirmek düşüncesindedir (Üçok, 1967: 287). Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, kendisini tehdit eden en büyük tehlikenin Panslavizm olduğunu ve özellikle küçük Sırbistan'ın büyük iddialarla imparatorluk içinde yıkıcı yankılar uyandırdığının farkındadır. Ayrıca Balkan Savaşları ve bu savaşların sonunda Sırbistan'ın genişleyip kuvvetlenmesi, Avusturya'nın Sırbistan'a

karşı durumunun daha fazla sertleşmesine sebep olur. İlk fırsatta bu krallığı ya tamamıyla ortadan kaldırmak yahut da kendisine bağlayarak Balkanlardaki ve Doğu Avrupa'daki durumunu kuvvetlendirmek ister. Sırbistan'ın ortadan kaldırılmasıyla birlikte Rus etkisinin de Balkanlardan uzaklaştırılabileceği düşüncesini taşırlar. İtalya, Üçlü İttifak Bloğu içerisinde yer almakla beraber, Fransa ile gizli bir anlaşma yapmıştır. Amacı, Avusturya'nın egemenliğinde kalmış olan İtalya topraklarını kurtarmak, Akdeniz ve çevresinde biraz daha verimli ve yerleşmeye elverişli yeni sömürgeler ele geçirmektir (Uçarol, 1995: 460). Böylece Avrupa'daki büyük devletlerin hepsi, 1914 yılında savaşı artık amaçlarına erişmek için, son araç olarak görmeğe başlamıştır. Ancak silâhların çok gelişmiş olması ve bütün devletlerin savaşa iyice hazırlanmış bulunmaları, hiçbirine savaşı başlatmak için gereken cesareti veremez. Bu nedenle, Balkan bunalımından doğan Avusturya-Sırbistan çatışması, gerekli bahanenin oluşmasına zemin hazırlar ve savaş kısa sürede genel bir savaş hâlini alır.

2.2. Savaşın Başlaması

Avrupa'da savaşın başlamasına neden olan olay, Saraybosna'da meydana gelir. Avusturya, Büyük Sırbistan'ı kurmak isteyen ve bu amaçla girişimlerde bulunanlara gücünü göstermek üzere, 1914 yılı Haziran ayı sonlarında, Bosna'da bir manevra yapmaya karar vermiştir. Buna katılmak üzere de Avusturya Veliahdı Arşidük Ferdinand, Saraybosna'ya gelir. Ancak Veliaht ve karısı, 28 Haziran 1914 günü, Princip adında bir Sırp tarafından öldürülür. Bu da, Birinci Dünya Savaşı'na yol açan olayların başlangıcı olur (Armaoğlu, 1983: 103). Veliaht François Ferdinand'ın bir Sırp tarafından öldürülmesi, Avusturya'nın 1908'de Bosna-Hersek'i ilhak etmesinin Sırbistan'da ve Bosna-Hersek Sırpılları arasında uyandırdığı tepkinin bir sonucudur ve Avusturya İmparatoru artık çok ihtiyarladığı için, François Ferdinand'ın hükümdarlığa geçmesi bahis konusudur (Sander, 1998: 314–315). Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, aynı zamanda Bosna-Hersek'in Avusturya'ya ilhakının bir tepkisi olan bu olayı, Sırbistan'a bir darbe vurmak ve aralarındaki sorunları kendi lehine çözümlenmek için fırsat sayar. Böylece, bir

zamandan beri tehlike olarak beliren Sırp girişimlerine son vermeyi kararlaştırır. Sırbistan'a ağır bir ders vermeye karar veren Avusturya, işe Rusya'nın da karışacağını bildiğinden, öncelikle Almanya'nın durumunu öğrenmek ister. Alman İmparatoru II. Wilhelm Avusturya'ya, Sırbistan'a, haddini bildirmekte haklı olduğunu ve bu sebepten bir Avrupa savaşı çıkacak olursa, Avusturya-Macaristan'ın Almanya'ya güvenebileceğini bildirir. Bunun üzerine birkaç kez toplanan Avusturya-Macaristan Kabinesi, sonunda Sırbistan'a çok ciddî bir ultiatomun verilmesine karar verir. Bu ultiatom, 23 Temmuz'da kırk sekiz saatlik bir süre içinde cevaplandırılmak üzere Sırp hükûmetine verilir. Ültimatonda, özellikle suikast olayının kovuşturulması ile ilgili olarak birçok şey istenir. Bunlar arasında, Avusturya aleyhtarı olan subay ve memurların Sırbistan ordu ve idaresinden azledilmesi, kovuşturmanın Avusturya ile birlikte yürütülmesi, alınan tedbirlerden Avusturya'ya derhal bilgi verilmesi gibi hususlar bulunmaktadır (Armaoğlu, 1983: 103).

Sırbistan'a böyle bir ultiatomun verildiği, 24 Temmuz'da Rusya'da duyulur ve Rus kabinesi hemen toplanarak Avusturya'nın Sırbistan'a karşı girişeceği askerî bir harekâta karşı hazırlıklı bulunmak için, Batı Rusya'yı ve bütün donanmayı seferber etme kararını verir. Sırbistan, Rusya'daki bu gelişme üzerine ultiatomu reddetme kararı alır. Ültimatomonun reddi hâlinde, siyasal ilişkileri kesmek yolunda emir almış bulunan Avusturya elçisi, bunun üzerine Sırbistan'dan ayrılır. Ültimatoma karşılık verilmeden birkaç saat önce, Sırbistan'da da seferberlik ilan edilmiştir (Üçok, 1967: 288). 26 Temmuz'da İngiltere, bir yandan donanmasını seferber ederken bir yandan da, İngiliz dışişleri Bakanı Grey, meselenin Londra'da toplanacak bir konferansta çözümlenmesini önerir. Almanya, Avusturya'yı böyle bir konferansın kararlarına boyun eğmek zorunluluğunda bırakmak istemediğinden ve Viyana ile Petersburg arasında doğrudan doğruya yapılacak görüşmeler ile meselenin daha iyi bir biçimde çözümleneceğine inandığından bu öneriyi reddeder. 27 Temmuz'da Viyana, Berlin'e 28 veya 29 Temmuz'da Sırbistan'a savaş ilan edileceğini bildirir (Sander, 1998: 315–316).

Avusturya'nın Sırbistan'a savaş ilan etmesi üzerine Rusya, bir kısım birliklerini seferberlik durumuna geçirir. Buna karşılık da Almanya, Rus seferberliğinin, Avusturya-Macaristan'a karşı olmakla beraber, Almanya'yı da seferberlik kararı vermek zorunda bıraktığını bildirir. Böylece, Avusturya'nın zayıflayarak yıkılmasını, kendi çıkarları yönünden uygun görmeyen Almanya da işe karışmış olur. İngiltere'nin, boyutları genişleyen sorunu diplomatik yollarla önlemek için yaptığı girişimler bir sonuç vermeyince Rusya, 31 Temmuz 1914'te, genel seferberlik ilan eder. Bu suretle Rus Hükûmeti, ordularını Avusturya ve Almanya'ya karşı savaş düzenine geçirmiş olur. Rusya'nın seferberliği Alman Genelkurmayının hesaplarına ters düşer. Genelkurmayın, Rusya'ya karşı elinde tuttuğu koz, Almanya'nın, Rusya'ya oranla daha çabuk seferberlik hâline geçebilmesi iken Rusya, kendisinden önce davranmıştır. Bu sebeple Almanya, Rusya'ya 31 Temmuz'da bir ültimatoma Rusya cevap vermeyince, Almanya 1 Ağustosta Rusya'ya savaş ilan eder. Bu durum, gerçek anlamda Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasına neden olur (Sander, 1998: 316). Almanya, 31 Temmuz 1914'te, Fransa'ya da bir ültimatoma vererek, çıkacak bir Alman-Rus savaşında tarafsız kalıp kalmayacağını sorar. Fransa, buna kesin bir cevap vermemekle beraber seferberlik kararı alır. Bunun üzerine Almanya, 3 Ağustos'ta Fransa'ya da savaş ilan eder (Uçarol, 1995: 461).

Alman Genelkurmayının barış sırasında hazırlamış olduğu plâna göre, Almanya ile Fransa arasında bir savaş çıktığında, Almanya Belçika'dan geçerek Fransa'yı işgal edecek ve Fransa'yı yendikten sonra serbest kalan kuvvetleri ile Rusya'ya yüklenecektir. Bu plânı uygulayabilmek için Almanya 2 Ağustos'ta Belçika'ya, bir ültimatoma göndererek, Alman askerlerinin serbestçe Belçika topraklarından geçmesine izin verilmesini ister. Buna karşılık Almanya, bütün zararların tazmin edileceğine ve Belçika sınırlarının savaştan sonra değişmeyeceğine dair söz verir. Böyle bir hareketi ulusal onuru ve yansızlık politikası ile bağdaşır bulmayan Belçika, bu ültimatoma reddeder. Bunun üzerine Almanya 4 Ağustos'ta, Belçika'ya da savaş açar (Üçok, 1967: 290).

İngiltere, adasının güvenlik kuşağı olarak saydığı karşı kıyılarda gelişen olaylar üzerine, Üçlü İtilaf içerisindeki müttefiklerine katılır. Almanya'nın Belçika'ya girmesi, İngiltere için önemli bir tehdittir. İngiltere, böyle bir tehlikeyi önlemek için, 1839'da Belçika'nın tarafsızlığını milletlerarası teminat altına almıştır. Oysa Almanya'nın bu tutumu, İngiltere'yi tehdit etmektedir. 4 Ağustos'ta Berlin'deki İngiliz elçisi, Alman hükûmetine bir ulti-matom vererek Almanya'nın gece yarısına kadar Belçika'ya vermiş olduğu ulti-matomu geri almasını ve Belçika'nın yansızlığına uymasını ister. Almanya, İngiltere'nin bu isteğini kabul etmeyince, İngiltere de 4 Ağustos 1914 günü Almanya'ya savaş ilan eder. Avusturya-Sırbistan savaşı, böylece bir Avrupa savaşı hâline gelmiş olur. Japonya, Avrupa devletleri arasındaki bu durumdan yararlanarak, Uzakdoğu'daki yayılmasını hızlandırmak ister. İngiltere ile müttefik olduğundan durumu da elverişli görmüştür. Bu bakımdan 15 Ağustos 1914'te Almanya'ya bir nota vererek, Almanların Çin'deki donanmasını geri çekmesini ve Kiacohow'u kendisine vermesini ister. Japonya, bu isteğine cevap alamayınca, 23 Ağustos 1914'te Almanya'ya savaş açar ve aynı yılın Kasım ayına kadar Uzakdoğu'daki Alman sömürgelerini işgal eder. Bundan sonra da, Büyük Okyanus'ta, Hint Okyanusu'nda ve diğer denizlerde müttefiklerine yardıma başlar (Belen, 1944: 440). Böylece, 1914 yılı Temmuz ve Ağustos ayları içerisinde Avrupa'da meydana gelen gelişmelerin sonucunda başlayan savaş, kısa sürede dünyaya yayılmış ve Birinci Dünya Savaşı, başlamış olur.

2.3. Osmanlı İmparatorluğu'nun Savaşa Girmesi

Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı sırada Osmanlı İmparatorluğu, Trablusgarp Savaşı ile bunu izleyen Balkan Savaşlarından yeni çıkmıştır. Bu savaşlarda uğradığı yenilgi sonucunda da büyük topraklar kaybetmiş ve çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu suretle ordusunun zayıflığı, diplomasinin etkisizliği, bütün açıklığıyla bir defa daha ortaya çıkmıştır. Bu nedenlerle de, bir yandan ordu ve donanmasını yeniden düzenlemeye çalışırken, diğer yandan siyasî yalnızlıktan kurtulmak için, bazı diplomatik girişimlerde bulunur (Uçarol, 1995: 463).

Osmanlı Devleti, ilk ittifak teşebbüsünü, geleneksel dostu saydığı İngiltere ile yapar. İtalya'nın Trablusgarp'a saldırması, Osmanlı devlet adamlarında Üçlü İttifaka karşı bir antipati uyandırmıştır. Tabii, ayrıca Avusturya'nın Balkan politikası ve Bosna-Hersek'i ilhak etmiş olması da bu antipatide rol oynamıştır. Bu şartlar içinde Maliye Nazırı Cavit Bey, 1911 Ekim'inde İngiltere Bahriye Bakanı Winston Churchill'e bir mektup yazarak, Osmanlı Devleti'yle İngiltere arasında bir ittifak yapılmasını teklif etmişse de Churchill, Dışişleri Bakanı Grey'e danıştıktan sonra verdiği cevapta, "Şimdilik yeni siyasi bağlar altına giremeyiz." diyerek, ittifak teklifini reddeder (Armaoğlu, 1983: s.106). İkinci ittifak teşebbüsü Bulgaristan'la olur. Yalnız Bulgaristan, Türk-Bulgar ittifakına Almanya'yı da sokmak isteyip de, Almanya bu ittifaka katılmaya yanaşmayınca, bu ikinci teşebbüs de sonuçsuz kalır (Bayur, 1952: 525–526). Osmanlı Devleti'nin üçüncü ittifak teşebbüsü ise Fransa ile olur. Bahriye Nazırı ve Türk-Fransız Dostluk Cemiyeti Başkanı Cemal Paşa, 1914 Temmuz'u başlarında Fransız donanmasının manevralarına davet edilmiştir. Cemal Paşa, Fransız Dışişleri Bakanlığı yetkilileri ile temasa geçerek, Fransa ile Osmanlı Devleti arasında bir ittifak gerçekleştirmek ister. Cemal Paşa'ya göre, Saray-Bosna olayı bir genel savaşa varacaktır ve İtilâf Devletlerinin merkezî devletleri çember içine almak için, bir boşluk kalmıştır; o da Osmanlı Devleti'dir. Eğer İtilâf Devletleri, Osmanlı Devleti'ni de kendi ittifaklarına alırlarsa, o zaman merkezî devletler tamamen sarılmış olacaktır (Cemal Paşa, 1959: 118–119). Fransız hükûmeti, Cemal Paşa'nın teklifine verdiği cevap, Rusya razı olmadıkça bu ittifakın gerçekleşmeyeceğine dairdir. Bu, bir bakıma teklifin reddedildiği anlamına gelir.

Osmanlı Devleti'nin İtilaf Devletleri bloğuna katılmak için yaptığı bu teşebbüslerin gerçekleşmemiş olması, yalnızlıktan kurtulmak isteyen Osmanlı Devleti'ni ister istemez Almanya'ya yaklaştırmaya başlar. Zaten Osmanlı Devleti, Birinci Balkan Savaşı'nda yaşanan hezimetin ardından ordunun düzeltilmesi için Almanya'dan askerî uzmanlar istemiş, bunun üzerine yapılan görüşmeler sonunda General Liman Von Sanders komutasında bir Alman askerî heyeti 1913 Kasım'ında İstanbul'a gelmiştir. Liman Von Sanders, rütbesi dolayısıyla, İstanbul'daki Birinci Kolordu Komutanlığına tayin edilir. Yani bir Alman generaline Türk Ordusunda

fiilen bir komutanlık verilmiştir. Bu durum, Rusya'yı telaşlandırır ve bir Rus generalinin de Türk Ordusuna tayin edilmesini ister. Fransa da bu konuda Rusya'yı destekler. İstanbul'da hava, bir süre için gerginleşmiştir. Lâkin İngiltere'nin, Rusya'nın bu derece ileri gitmesini istememesi ve Almanya'nın da itidalle hareketi sayesinde mesele, 1914 Ocak ayında çözümlenir. Liman Von Sanders, Kolordu Komutanlığından alınarak ordu müfettişliğine getirilir. Ancak bu olay, Alman-Rus ilişkilerinin gerginleşmesine neden olur (Sander, 1998: 325–326). Balkan Savaşlarının ağır sonuçlarının etkisi altında olan Osmanlı Devleti, bu savaştan sonra İtilaf Devletleri arasında bağın daha da güçlenmesinden ve kendisi hakkındaki düşüncelerinden endişeye duymaya başlamıştır. Özellikle Rusya'nın, İngiltere ve Fransa ile müttefik olması, Osmanlı devlet adamlarında, bu devletin Boğazlar hakkındaki emelleri yönünden bu endişeyi artırmıştır (Uçarol, 1995: 464). Bu dönemde Osmanlı Devleti'nde iktidarda bulunan İttihat ve Terakki Hükûmeti'nin etkili üyeleri olan Harbiye Nazırı Enver Paşa, Dahiliye Nazırı Talat Paşa ve Sadrazam Sait Halim Paşa ise, mevcut tehlikeler karşısında Üçlü İttifak yanında savaşa katılmanın uygun olacağını düşünürler (Renouvin, 1969: 214–220). Avusturya'nın önerisiyle, Osmanlı Devleti ile Almanya arasında, 2 Ağustos 1914'te bir İttifak Antlaşması imzalanır (Armaoğlu, 1983: 108).

Savaşın patlak vermesiyle birlikte, Türk-Alman ittifakının varlığını bilmeyen İtilâf Devletleri, Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığını sağlamak için çaba harcarlar. Çünkü Osmanlı Devleti tarafsız olursa, Müttefikler (yani İtilâf Devletleri) Rusya'ya yardım edebilmek için Boğazlardan serbestçe geçebileceklerdir. Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığına özellikle Rusya önem vermektedir. Bu sebeple Müttefikler, Osmanlı Devleti'nin savaş boyunca tarafsız kalması için, bu devlet nezdinde bazı teşebbüslerde bulunur. Fakat Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığa karşılık ileri sürdüğü isteklerin en hafifi sayılabilecek olan, kapitülâsyonların kaldırılması konusunda bile kesin bir taahhüde girişmek istemez. Ege adalarının tekrar Osmanlı Devleti'ne verilmesi, Mısır meselesinin çözümlenmesi gibi toprak isteklerine ise hiç yanaşmazlar. Bu istekler karşısında dik başlılık, özellikle İngiltere'den gelmiştir (Bayur, 1952: 133). Bu durum, Osmanlı Devleti'ni Almanya'ya daha da yaklaştırır

ve Ağustosun ilk haftasından itibaren gelişen olaylar ve Almanya'nın çabaları, Osmanlı Devleti'ni savaşa katılmaya kadar sürükler.

Bu olayların ilkinin, iki Alman savaş gemisinin Boğazlara sığınması teşkil eder. Bu sıralarda, Akdeniz'de bulunan iki Alman zırhlısı olan Goeben ve Breslau, 11 Ağustos 1914'te Çanakkale Boğazı'nı geçerek Marmara Denizi'ne gelir. Osmanlı Devleti'nin tarafsız devlet olarak bu gemileri enterne etmesi, yani bu gemilerin silâhlarını sökmesi ve personelini de gözaltına alması gerekirken, Osmanlı Hükûmeti, hem iki gemiyi elde etmek, hem de Almanya'ya doğru kamuoyunu yaklaştırmak için, iki Alman gemisini satın almaya karar verir. Bunun üzerine, sözde daha önce Almanya'dan satın alınmış olan bu gemilere 16 Ağustos 1914 günü Türk bayrağı çekilir, tayfalarına fes giydirilir ve Goeben'e "Yavuz", Breslau'a da "Midilli" adı verilir. Böylece gemiler, komutanları Souchon ve mürettebatıyla Türk donanmasına katılır (Uçarol, 1995: 465). Ayrıca bu iki geminin komutanı olan Amiral Souchon'a Osmanlı Donanmasının da komutası verilir ki bu durum, Osmanlı Devleti'nin savaşa katılmasında büyük rol oynar. Bu oldubitti, İtilâf Devletlerinin gözünden kaçmazsa da, bu ülkeler, Osmanlı Devleti'ni tarafsızlıktan ayırmak istemediklerinden seslerini çıkarmazlar. Diplomatik yalnızlıktan kurtulmak isteyen Osmanlı Devleti ise, Osmanlı-Alman antlaşması ve bu olayla, bir büyük Avrupa devletiyle ilişkilerini geliştirmiş olur. Bu da, onu savaşa sürükleyen önemli bir etkeni meydana getirir.

Öte yandan Almanya da, Osmanlı Devlet'ini savaşa girmeye zorlamaya başlamıştır. Bunu özellikle de Avusturya ister. Çünkü Osmanlı Devleti savaşa girerse, Kafkas Cephesi'ndeki bir kısım Rus kuvvetlerini üzerine çekeceğinden, Avusturya ve Almanya'nın yükü hafifleyecektir. Osmanlı Devleti, bu baskılara karşı koymaya çalışır. Bir defa, seferberlik henüz tamamlanmamıştır. İkincisi, Osmanlı Devleti'nin Almanya ile karadan bağlantısı yoktur. Bu nedenle İstanbul Hükûmeti; Yunanistan ve Romanya'nın durumu belli olmadıkça ve daha da önemlisi Bulgaristan'ın savaşa girmesi sağlanmadıkça, savaşa katılmaya niyetli değildir. Özellikle bu son sebepten ötürü, Osmanlı Devleti Bulgaristan'ı da savaşa sokmak için, bu devlet nezdinde teşebbüste bulunur (Bayur, 1952: 110–121). Bu amaç ile

Halil Bey ve Talat Paşa, Sofya'ya giderler ve 19 Ağustos'ta Bulgaristan ile bir anlaşma imza etmeği başarırlar (Üçok, 1967: 292). Bu anlaşmanın yapılmasından sonra, anlaşmayı imzalayan Talat ve Halil Beyler, Bükreş'e giderek Romanya'nın tarafsızlığını sağlamak isterler. Romanya, aslında Üçlü İttifak'a dahildir. Fakat İkinci Balkan Savaşı'ndan beri bu blokla arası pek iyi değildir. Buna rağmen, hükûmet ve kamuoyu Üçlü İtilaf'tan yanadır. Bu bakımdan Romanya, Osmanlı devlet adamlarına Bulgaristan'ın bir savaşa girmesi hâlinde tarafsız kalacağı garantisini vermez. Böylece Osmanlı-Bulgar anlaşmasının bu konudaki hükmü gerçekleşmemiş olur. Bulgaristan da savaşa girip girmemekte serbest kalır. Diğer taraftan Osmanlı Devleti, Yunanistan ile yaptığı temaslardan da olumlu bir sonuç alamaz (Uçarol, 1995: 466). Almanya, Osmanlı Devleti'nin savaşa katılması için acele etmektedir. Çünkü bunda büyük çıkarları vardır. Boğazların kapatılması; Rusya ile müttefiklerinin ilişkisini kesecek; savaş İngiliz sömürgelerine kadar götürülecek ve Almanya'nın Batı'daki yükü hafifleyecektir. Bu arada Almanya, Fransa'yı kısa sürede yeneceğini ve işgal edeceğini hesaplamışken Marne çarpışmalarında yenilir. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ise Galiçya'ya yaptığı saldırıda bozguna uğrar. Böylece Almanya, iki cepheli savaş karşısında kalır. Bundan dolayı İttifak Devletleri, Rusya'nın kuvvetlerinin bir kısmını doğuya göndermesini sağlamak, İngiltere'yi Mısır ve sömürgelerini korumaya zorlamak, yani İtilaf Devletleri'ni kuvvetlerini geniş bir alana yaymak zorunda bırakmak için, Osmanlı Devleti'nin hemen savaşa girmesini istemeye başlarlar (Sander, 1998: 327).

Almanya, Osmanlı Devleti'nin savaşa hemen girmemekte, 2 Ağustos 1914 tarihli anlaşmayı tek taraflı olarak geçersiz duruma getirdiğini, bu nedenle Almanya'dan yardım göremeyeceğini belirtmektedir. Osmanlı Hükûmeti, artan Alman baskıları karşısında, malî durumunun bozukluğunu bahane olarak ileri sürer. Bunun üzerine Almanya, Osmanlı Devleti'ne malî olarak yardım yapmaya başlayacağını bildirir. Babıâli bütün direnmelerine karşılık, Alman Askerî Heyeti Başkanı General Liman Von Sanders'e, ordusunda komutanlık vererek ilişkileri sıkı tutmaya çalışmaktadır (Uçarol, 1995: 467). Bunun yanında başta Harbiye Nazırı Enver Paşa olmak üzere, kabinenin bazı üyeleri de devletin savaşa girmesini istemektedir. Bunun sonucu olarak, Enver Paşa'nın emri ile, Amiral Souchon

Osmanlı Donanmasını alarak 28–29 Ekim 1914 gecesi Karadeniz’e çıkar ve Odesa ile Sivastopol gibi Rus limanlarını topa tutar (Üçok, 1967: 293). Bu olay üzerine İngiltere, Fransa ve Rusya, Osmanlı Devleti’ne savaş ilan eder. 12 Kasım 1914’te de Osmanlı İmparatorluğu resmen İngiltere, Fransa ve Rusya’ya savaş açar. Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı’na böyle girmekle beraber, Osmanlı İmparatorluğu için son ve yıkıcı savaş da başlamış bulunmaktadır.

2.4. Osmanlı İmparatorluğu’nun Savaştığı Cepheler

Osmanlı İmparatorluğu’nun savaşa katılması, Üçlü İttifak Devletleri için büyük kazanç olur. Her şeyden önce Almanya, çember içine alınmak durumundan kurtulur, çünkü Rus kuvvetlerinin bir kısmı doğuya kaydırılacağından ferahlayacaktır. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, doğusunu güvenlik altına alır. Diğer yandan Almanya’ya, Süveyş Kanalı’nı ele geçirerek İngiltere’nin Hindistan yolunu kesebilme olanağı doğar. Bu durumda Almanlar, Rusya ile İngiltere ve Fransa’nın sömürgelerindeki Müslümanları ayaklandırmayı düşünürler. Bununla, bu devletleri zor duruma düşüreceklerini umarlar. Bu amaçla da Padişahın aynı zamanda Halife olmasından yararlanmak isterler. Osmanlı Padişahının Halifelik sıfatı ve bu sıfatla İslâm âleminin dinsel lideri olması dolayısıyla, Cihad-ı Mukaddes ilan edildiği takdirde, bütün Müslümanlığın Hıristiyanlara karşı ayaklanacağı sanılır. Gerçekten de Şeyhülislâm, 23 Kasım 1914’te Cihad-ı Mukaddes ilan ederek, Kırım, Türkistan, Hindistan, Afganistan ve Afrika Müslümanlarını Hıristiyan milletler olan İngiltere, Fransa ve Rusya’ya karşı savaşa davet eder. Ancak, uygulama gücünden yoksun olan bu hareket, istenilen büyük Müslüman hareketini gerçekleştirmez. Hatta Osmanlı Devleti içerisinde yaşamakta olan Arapları bile, Halifeye ve Osmanlı yönetimine bağlayamaz. Aksine bunlar, İtilaf Devletleriyle işbirliği yaparak Osmanlı Devleti’ne karşı çarpışır. Aynı şekilde sömürgelerden getirilen Müslüman askerler de, Türklere karşı savaşır. Böylece Kutsal Cihat’tan beklenen sonuç alınamaz (Belen, 1964: 76).

Osmanlı Devleti, uzun yıllardan beri dış siyasetinde devletin varlığını korumayı esas almış ve sınırlarını koruyabilmek amacıyla savunmaya geçmiştir. Ancak Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması, İttihat ve Terakki Hükûmeti'ne yeni bir siyasî ufuk açar. Savaştan yararlanarak İmparatorluk sınırlarının genişletilebileceği düşüncesi doğar. Bu fırsatı kullanarak kaybedilen Kuzey Afrika'daki topraklarla, Rusya'nın yenilerek dağılmasından sonra, Doğu'da, Asya'da kazançlar sağlanacağı ve böylece de büyük bir imparatorluğun kurulabileceği düşünölmeye başlanır. Bu suretle Osmanlı Devleti, 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında meydana gelen gelişmelerin sonucunda ve büyük ümitlerle, Birinci Dünya Savaşı'na İttifak Devletlerinin yanında katılır. Onun girmesiyle de, Avrupa'da başlamış olan savaş, Ön Asya'ya da yayılır. Nitekim Osmanlı Devleti'nin savaş ve Kutsal Cihat ilan etmesinden birkaç gün sonra, İngilizler Basra Körfezi'nden Irak'a çıkarken, biraz sonra da, Arabistan ve Suriye-Filistin harekâtına başlarlar. Arkasından da Fransa ile birlikte Çanakkale'ye saldırırlar. Bu arada Osmanlı Devleti de, Kafkas harekâtına girer ve Galiçya'da müttefiklerine yardım eder. Bu bakımdan Osmanlı Devleti, çeşitli cephelerde çarpışmak durumunda kalır:

Kafkasya Cephesi

Savaşın başlamasından hemen sonra, 1 Kasım 1914'te, Rusya hücumu geçerek Kuzey Anadolu'yu işgale kalkışırsa da Türk Ordusu, bunu önler. Bundan sonra Başkomutan Vekili Enver Paşa, emrindeki 189.562 kişilik bir orduyla Rusları arkadan çevirmek, onları geriletmek, Kars ve Batum'u alabilmek üzere, Sarıkamış Harekâtı'na girer. 22 Aralık 1914'te de hücumu geçer. Ancak soğuk, yolsuzluk, açlık, hastalık ve iyi plânlama yapılmamış olmasından Türk Ordusu, 60.000 kişi kadar kayıp vererek, 9 Ocak 1915'te geri çekilmek zorunda kalır. Böylece Enver Paşa istediği sonuca ulaşamamış olur. Osmanlı Ordusunun Sarıkamış bozgunundan sonra Kafkas Cephesi'nde üstünlük, Rus Ordusuna geçer. Ruslar, bunun üzerine taarruza geçip Anadolu'da ilerlemeye başlarlar ve 27 Mart 1915'te Artvin'i alırlar. Bu arada, Van'daki Ermeniler, 15 Nisan 1915'te ayaklanırlar; şiddetli çarpışmalardan sonra Türklerin 17 Mayıs 1915 günü kenti boşaltmak zorunda kalmaları üzerine, Van'ı ele geçirip, yakarlar. Bunun arkasından da Ruslar, kolayca

Van'a kadar ilerleyip, burayı işgal ederler. Sonra da, 16 Şubat 1916'da Erzurum ve Muş'u, 3 Mart'ta Bitlis'i, 8 Mart'ta Rize'yi, 19 Nisan'da Trabzon'u ve 25 Temmuz 1916'da da Erzincan'ı ele geçirirler (Kurat, 1970: 285–291). Böylece, bir bakıma Osmanlı-Alman plânı olan Kafkaslardan Hindistan'a varma girişimi başarısızlıkla sonuçlandığı gibi, Doğu Anadolu'nun bir kısmı da işgal altına alınmış olur. Bundan başka Ruslar, Muş ve Bitlis'i aldıktan sonra, Bayburt ve Tercan doğrultusunda batıya doğru çekilmekte olan 3. Türk Ordusunun güneydeki kuvvetlerinin gerilerini Diyarbakır doğrultusunda tehdit etmeye başlarlar. Diyarbakır, Rusların eline geçecek olursa İskenderun ve Irak'ın da Rus tehdidi altına girme durumu vardır. Bu sıralarda ise Rus asker ve siyasetçileri, İskenderun Körfezi yoluyla Akdeniz'e inmeyi tasarlamaktadırlar. Bu suretle de Rusya'nın himayesinde, Doğu Anadolu ile birlikte Kilikya'yı da içine alan, "Büyük Ermenistan"ı meydana getirmeyi düşünürler. Van ve Muş yönündeki askerî hareketlerin arka plânında, işte bu çok uzaklara varan siyasî ve ekonomik emelleri vardır (Kurat, 1970: 286–287). Bu cephedeki durum, ancak 1917 Aralık ayında yapılan Rus-Osmanlı Anlaşması ile sona erer.

Kanal Cephesi

Osmanlı Devleti, İngilizlerin Mısır'a yerleşmesini baştan beri bir türlü kabullenememiştir ve burayı geri almanın hesabı içerisindeydi. Bu nedenle, Almanya'nın da isteğiyle, savaşın başlamasından hemen sonra, İngilizleri can damarından vurmaya karar verir. Bu önemli görev için Bahriye Nazırı Cemal Paşa, 13 Kasım 1914'te Suriye ve Filistin'deki 4. Ordu Komutanlığı'na atanır (Armaoğlu, 1983: 112). Bahriye Nazırı ve 4. Ordu Komutanı Cemal Paşa, hazırlıklarını yaptıktan sonra, 14 Ocak 1915'te Süveyş Kanal Harekâtı'na başlar. Türk Ordusu, büyük güçlüklerle Kanal'a kadar gelir. Fakat Şubat 1915'te Kanal'ı geçmek için yaptığı iki girişim başarısızlıkla sonuçlanır. İngilizler, Kanal Cephesi'ndeki kuvvetlerini takviye ederek, karşı harekete geçerler ve 1916 yılının sonunda İngiltere Sina Yarımadasını ele geçirip Suriye sınırlarına dayanır. 1917 yılında bu cephenin önemli savaşları Gazze'de olur. İngilizler, Gazze'de kurulmuş bulunan Türk savunmasını kırmak için mart ve nisan aylarında iki teşebbüs yaparlarsa da sonuç alamazlar. Bunun üzerine

iyice hazırlandıktan sonra, ekim sonlarında üçüncü bir taarruzda bulunurlar. 191.000 kişilik İngiliz kuvvetine karşı 40.000 Türk askeri çarpışır. On günlük bir savaştan sonra kasım başında İngilizler Gazze'ye girerler. İlerlemelerine devam ederek Aralık ayında da Kudüs'ü düşürürler (Armaoğlu, 1983: 128).

Irak Cephesi

İngiltere, Mısır ile Hindistan arasında bulunan ve aynı zamanda petrol yönünden zengin kaynaklara sahip olduğu anlaşılan Basra bölgesini bir an önce ele geçirmek istemektedir. Bu suretle, aynı zamanda bölgenin karşısında olan ve İran petrolünün tasfiyehanesinin bulunduğu Abadan'ı güvenlik altına almayı, kuzeye doğru ilerleyerek de Rusya ile birleşmeyi amaçlamaktadır (Armaoğlu, 1983: 112). İngiltere, bu hedeflerine ulaşmak için, 1914 yılı Kasım ayı başlarında Hindistan'dan getirdiği birlikleri Basra'ya çıkarır. Buradan Irak'ın içlerine doğru ilerlemeye başlar. İngiliz kuvvetleri, Bağdat yakınlarına kadar gelirler. Fakat Türk kuvvetleri, 22–24 Kasım 1915'te, Ktesifon'da İngilizleri yenerek geri püskürtür. 29 Nisan 1916'da da Küttü'l-Amare'deki İngiliz kuvvetlerini kuşatan Türk birlikleri, başlarında komutanları Towshend olmak üzere 18.000 İngiliz askerini esir alırlar. Böylece Irak'ta düşmanın ilerlemesi durdurulur. Fakat İngilizler, Basra'dan yeni kuvvetler karaya çıkartırlar. Bu defa başarı kazanarak 11 Mart 1917'de Bağdat'a girerler (Uçarol, 1995: 470). Bundan sonra, 1918 yazına kadar Irak Cephesi'nde önemli bir gelişme olmaz.

2.5. Çanakkale Cephesi

2.5.1. Çanakkale Cephesi'nin Açılması

Osmanlı Devleti'nin, Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın yanında yer alması ile “Boğazlar Meselesi”, savaşın ana gündemlerinden biri olarak öne çıkar. Müttefikler, Çanakkale Boğazı yoluyla bir an evvel İstanbul'a ulaşmak istemektedirler. Böylece Osmanlı Devleti, daha savaşın başında etkisiz hâle

getirilecek, böylece Kafkaslarda rahatlayacak olan Rusların, Avrupa cephesinde Almanlara karşı daha etkin savaşmaları sağlanacaktır. Bu açıdan Boğazlardaki bir başarı, sıkıntılı günler geçiren Rusya'yı ferahlatacağı gibi; başta Bulgaristan olmak üzere Balkan ülkelerinin de müttefikler safında savaşa katılmalarına zemin hazırlayacaktır. Bütün bu beklentiler sonuçta; Avrupa'da büyük bir taarruza hazırlanan Almanların, ağırlaşacak baskı neticesinde bozguna uğratılmasına kilitlenmiştir. Almanların 1915 baharında yapacağını hesapladıkları büyük taarruz için bu devletin dikkatini Çanakkale'ye çekerek Avrupa cephesinden buraya kuvvet kaydırmalarını sağlamak istemektedirler. Müttefiklerin diğer beklentileri de; İstanbul'un alınmasıyla İslam Âlemi'nin ümitlerini kırmak, Halifenin ilan ettiği "Kutsal Cihad"ın etkisini azaltmak, İslâm dayanışmasını çökertmek, "Süveyş Kanalı" ve "Hint Deniz Yolu" üzerindeki Osmanlı baskısını kaldırmaktır. İtilaf Devletleri, savaşın başında Çanakkale Cephesi'ni açarak büyük stratejik önemi haiz Boğazları kontrol altına alıp, İstanbul'u zapt ederek Müslüman dünyasını etki altına almak, Osmanlı Devleti ve Almanya'yı manevî bir yıkıma sürüklemek istemektedirler. Boğazlar ve İstanbul, müttefiklerin eline geçerse; Osmanlı Devleti için barışı kabullenmekten başka çare kalmayacak, bu suretle Osmanlı'nın ve Müttefiklerin açtığı bütün cephele, tasfiye edilmiş olacaktır. İstanbul Hükûmeti ile yapacakları bir barış anlaşması sonucunda Osmanlı, savaş dışına itilecek ve böylece Doğu Avrupa'da zor şartlar altında Almanlara karşı savaşan Ruslara yardım yolu açılacaktır. Üstelik Çanakkale'nin geçilmesi ile tarafsız kalan pek çok ülke kazanılmış, baskıcı sömürge yönetimleri altında yaşayan Müslümanlar da sindirilmiş olacaktır (Duman, 2006: 33-34).

2.5.2. Deniz Harekâtı

Rusların 1 Kasım 1914'te Kafkaslardan taarruzu üzerine, on sekiz İngiliz ve Fransız gemisinden oluşan Birleşik Filo, 3 Kasım 1914 tarihinde görkemli bir biçimde Boğaz giriş tahkimatını bombardıman eder. Gösteriş mahiyetindeki bu harekâtın amacı, Rusya'yı desteklemek olup, dolaylı olarak da savaş ilanı anlamını taşır. Bu bombardıman, aslında Türkler açısından ciddî bir uyarı olmuştur.

Bombardıman olayı üzerine Tekirdağ'daki 3. Kolordu karargâhı, hemen ertesi gün (4 Kasım) Çanakkale'ye intikal ettirilir. Daha sonra 3. Kolordu karargâhı Başkomutanlık emriyle Çanakkale'den Gelibolu'ya alınır. Ayrıca Boğaz savunmasının topçu ateşi gücü açısından güçlendirilmesiyle ilgili diğer önlemlerin alınmasına devam edilmiştir (ATASE, 2002: 25). 3 Kasım 1914 harekâtını, üç buçuk ay sonra ilk ciddî deniz taarruzu olarak değerlendirilen 19 Şubat 1915 muharebesi izler. Bu muharebeyi gerçekleştiren Birleşik Filo, her biri 3-5'er muharebe gemili üç tümenle kurulmuştur (1. ve 2. Tümenler, İngiliz; 3. Tümen Fransız). Bunlardan 1. Tümen'de *İnflexible*, *Agamemnon*, *Queen Elizabeth*; 2. Tümen'de *Vengeance*, *Albion*, *Cornwallis*, *Irresistible*, *Triumph*; 3. Tümen'de *Suffren*, *Bouvet*, *Gaulois*, *Charlemagne* muharebe gemileri bulunmaktadır. Birleşik Filodaki gemi sayısı hafif kruvazör, depo gemisi, uçak gemisi, muhrip, denizaltı ve mayın arama-tarama gemileri de dahil olmak üzere toplam 62'yi bulmaktadır (Artuç, 1992: 67–68). 19 Şubat 1915'teki asıl muharebe, Birleşik Filo gemilerinin saat 09.51'den itibaren Boğaz giriş tabyalarını bombardımanıya başlar. Gemiler, saat 14.00'te 5000–7000 metreye kadar sokulurlar. Muharebe saat 17.30'a kadar sürerse de bir başarı sağlanamayınca Amiral Carden, ilk evrede zayıf vermek istemez ve Birleşik Filoya bu saatten itibaren geri çekilme emri verir. Bugünkü muharebede Türk topçusu, menzilleri dışında kalan düşman gemilerine karşılık veremeyerek, susmak zorunda kalmıştır (ATASE, 2002: 25).

19 Şubat'tan sonra hava elverişsizliğinden ötürü Boğaz'a yönelik ikinci harekât, ancak 25 Şubat'ta başlar. Bu harekâtın amacı, 19 Şubat muharebesinde tahrip edilemeyen giriş tahkimatının tümünü tahrip etmektir. *Queen Elizabeth*, saat 10.13'te *Seddülbahir Tabyası*'na ateşe başlar. Bunu, Birleşik Filoya bağlı muharebe gemilerinin *Ertuğrul*, *Orhaniye* Bataryalarını ateş altına almaları izler. Birleşik Filonun dört muharebe gemisi, girişteki Türk topçusunun menzili dışından, diğer dördü de ikişerli olarak, boğaza 3000 metre kadar sokularak sırayla tabyaları yakından etkili biçimde bombardımana tabi tutar. Saat 17.30'a kadar süren Birleşik Filo ateşleri, giriş tabyalarını hemen hemen bütünüyle ağır hasara uğratar, başka bir deyişle, İngiliz ve Fransız gemileri, 25 Şubat muharebesinde boğazın giriş kapısını neredeyse açmış sayılırlar (ATASE, 2002: 28–29). Bu muharebeyi mayınların

temizlenmesi izler. Bu arada sağlık durumu iyice bozulan Amiral Carden'in yerine 16 Mart 1915'te Amiral de Robeck atanır (Artuç, 1992, 75–76). İngiliz Amirali De Robeck komutasında on dört İngiliz ve dört Fransız gemisinden oluşturulan Birleşik Filo, ikisi İngiliz birisi de Fransız komutanı emrinde olmak üzere, üç tümen hâlinde kurulur. Üç tümendeki toplam top sayısı, 279'dur. Birleşik Filoda çok sayıda kruvazör, muhrip, denizaltı, uçak ve mayın gemileriyle, yardımcı gemiler de yer almaktadır (Artuç, 1992, 80–81).

Büyük Armada 18 Mart 1915 tarihinde saat 10.30'da Boğaz'dan içeri girer. Saat 11.15'te birinci hatta bulunan İngilizlerin meşhur Queen Elizabeth zırhlısının salvosu ile tarihî mücadele başlar. Bu ateşlere orta tahkimattaki seyfar toplar cevap verir. Saat 12.00'de üçüncü hat zırhlıları da Boğaz'a girer. Çanakkale ve Kilitbahir yanmaktadır. Topçu düellosu bütün şiddetiyle devam etmektedir. Müttefiklerin cephanesi boldur ve uzak mesafeden ateş edebilmektedirler. Türk topçularının hem menzilleri kısa hem de cephaneleri kısıtlıdır. Bu nedenle ateşlere Türk topçusu gereği gibi cevap verememekte, bu durum Mehmetçiğin moralini bozmaktadır. Saat 12.00'de üçüncü hat zırhlıları birinci hat zırhlılarının arasından ileri geçerken düşman ilk zayıflığını verir. Inflexible zırhlısı yara alır ve geri çekilmek zorunda kalır. Saat 13.45'te Türk topçusunun ateşleri çok azalır. Amiral De Robeck ikinci hattın, üçüncü hattın yerine geçmesini emreder. Bu zamana kadar işler plânlandığı gibi gelişir ve taarruz plânının başarıya ulaşacağı ümidi güçlenir. Üçüncü hattın yerini alacak ikinci hattın gelmesinden önce heyecan uyandıran olay, bugünün kaderine yön verir. Saat 14.00'te üçüncü hattaki Suffren, büyük bir hızla Boğaz'ı terk etmekte, bu zırhlıyı Bouvet zırhlısı takip etmektedir ki bu zırhlı birinci hat gemileri geçerken infilak eder ve saat 14.10'da 603 kişilik mürettebatı ile sulara gömülür. Saat 17.50'de Irresistible, Mecidiye bataryasından Seyit Onbaşı'nın attığı bir mermi ile vurulur, ardından Nusrat'ın döşediği mayınlardan birine çarpar. Bu arada dört zırhlı daha hasar görür. Bunun üzerine saat 18.00'de Amiral De Robeck geri çekilme emri verir. Geri çekilirken Ocean zırhlısı da mayına çarpar ve ağır yara alır. Bouvet'ten sonra Ocean ve Irresistible zırhlıları da batar. Bugün deniz harekâtına katılan on sekiz zırhlıdan üçü batmış dördü ağır hasar görmüştür. Kırk top kaybedilmiştir, sekiz yüz denizci ölmüştür. 18 Mart 1915 Boğaz muharebesindeki insan zayıflığının Türk

tarafına ait şehit ve yaralı olarak toplamı; yetmiş dokuzdur. Almanların kayıplarıysa, ölü ve yaralı olarak on sekizdir. Böylece iki bağlaşıklık devletin toplam zayıyatı; doksan yediden ibarettir (ATASE, 2002: 46–47). İtilaf devletlerinin 18 Mart taarruzunda aldıkları ağır yenilgiden sonra artık Boğaz’ın sadece donanma ile geçilemeyeceği gerçeği ortaya çıkmış ve bu gerçek, müttefikleri yeni arayışlara itmiştir.

2.5.3. Kara Harekâtı

Amiral de Robeck, gerek kendi komutanları, gerekse Akdeniz Sefer Kuvveti Başkomutanı Hamilton ile yaptığı görüşmeler sonunda, Boğaz’ın yalnız donanma taarruzlarıyla geçilemeyeceği kanısına vardığını, Deniz Bakanlığına bildirmiştir. Keza General Hamilton da, amiral ile aynı görüşü paylaştığını Harbiye Bakanlığına ilettiğinden, hükûmet de, her iki komutanın ortak kararına uymak zorunda kalır. Böylece geniş çapta bir çıkarma operasyonuna karar verilir (Artuç, 1992: 103–105).

Çanakkale’de Kara Savaşı belirince Enver Paşa, İstanbul’daki 1. Ordu Komutanı Liman Von Sanders’i deniz savaşından altı gün sonra 24 Mart 1915’te Çanakkale Boğazı’nı savunmak için oluşturulan 5. Ordu’nun Komutanlığına atar. Sanders Paşa, bir oldubitti hâlinde öğrendiği atama konusunu Enver Paşa ile görüşürken; “Oradaki birlikler derhal takviye edilmelidir, zira artık kaybedecek vakit kalmamıştır.” demeyi de ihmal etmez. Paşa, ertesi gün 25 Mart’ta 1. Ordu’yu Alman Generali Von Der Goltz Paşa’ya devrederek İstanbul’dan vapurla yeni karargâhına hareket eder. Kara harekâtı 25 Nisan’da başladığına göre, önünde hazırlıklar için sadece bir aylık zaman vardır (Duman, 2006: 64). Göreve başlamak üzere 26 Mart’ta Gelibolu’ya gelen mareşal, aynı gün Bolayır’a hareket eder. Gerek bu olay, gerekse gelişinin ilk haftasından itibaren bölgede aldığı ve almayı düşündüğü düzenlemeler, onun, büyük ölçüdeki İngiliz çıkarmalarının, Saros Körfezi’yle Anadolu kıyılarından beklediğini gösterir (Artuç, 1992: 106). Böylece o, Bolayır dışında Gelibolu yarımadasında büyük çıkarma harekâtları beklemediğinden, Çanakkale savunmasını, sadece Saros ve Anadolu kıyılarına yapılacak çıkarmalara göre düzenlemiştir ki, bunda, harekâtın gelişiminden de anlaşılacağı üzere, büyük bir yanlışlığa düşer. Buna

göre, başta 3. Kolordu Komutanı Esat Paşa olmak üzere, Türk komutanları, düşmanın kıyıya çıkmasına daha baştan engel olmak amacıyla savunmayı kıyıda düşünmüş, geride yeterince ihtiyat bırakıp kıyının kuvvetli tutulmasını ön görmüşlerdir. Liman Von Sanders ise, kıyının zayıf gözetleme birlikleriyle tutulup, kuvvetli ihtiyatlar ayırarak düşmanı karaya çıktuktan sonra karşı taarruzlarla denize dökmeyi hedeflemiştir. Olayların gelişmesi, onun bu görüşünün uygulamada ne denli sakıncalı olduğunu ve ağır kayıplara yol açtığını gösterecektir (ATASE, 2002: 54-55). Yukarıda da ifade edildiği gibi, 5. Ordu Komutanı Liman Von Sanders, asıl çıkarmayı Saros Körfezi'nden, tali çıkarmayı Seddülbahir bölgesinden beklemektedir. Bu nedenle hazırladığı plân gereğince, iki Tümen (24.000 kişi) ile Saros Körfezi'nde, iki Tümen (24.000 kişi) ile Kumkale ve Beşiğe bölgesinde, bir alay (3.000 kişi) ile Seddülbahir bölgesinde bir Tabur (1.000 kişi) ile Arıburnu bölgesinde savunma tertibi alır. Kıyılarda zayıf gözetleme ve koruma birlikleri bulundurarak kuvvetlerin büyük kısmını geri bölgelerde ihtiyatta tutar. Yarbay Mustafa Kemal'in komuta ettiği 19. Tümen de Eceabat-Bigalı bölgesinde Ordu ihtiyatındadır.

Seddülbahir Bölgesi Muharebeleri

25 Nisan 1915 günü donanmanın himayesinde İngiliz ve Fransız askerleri 5 ayrı plaja (asıl kuvvetler Ertuğrul koyuna) çıkarılır. İlk hedef olarak Alçıtepe ele geçirilecek, daha sonra Kilitbahir platosuna ilerlenecek, merkez tabyalar susturulacak ve Boğaz giriş bölgesi kontrol altına alınacaktır. 1915 Temmuz ayı sonuna kadar, Kirte muharebeleri, Kerevizdere muharebeleri ve Zığındere muharebeleri cereyan eder. İtilaf devletleri, donanma topçusu desteğiyle daha ziyade gündüz şartlarında taarruz etmeyi tercih ederken, Türk birlikleri deniz topçusu ve düşman uçaklarının tesirlerinden korunmak için gece şartlarında ve boğaz boğaza süngü muharebesi yapmayı tercih etmişlerdir. Bölgede cereyan eden muharebeler içinde sekiz gün sekiz gece süngü hücumları ile geçen, Zığındere muharebeleri, aynı zamanda zayıfın en fazla ve en kanlı olanıdır. Dönem içerisinde İtilaf Devletleri bölgede sadece 3-4 km'lik bir arazi kesimini ele geçirirken, harekât daha çok mevzi muharebesine dönüşmüştür. Alçıtepe'yi dahi ele geçirememişlerdir.

Arıburnu Bölgesi Muharebeleri

25 Nisan 1915 sabahı Anzak Kolordusu, Kabatepe ile küçük Arıburnu arasındaki plaja baskın tarzında bir taarruzla çıkartılacak, ilk hedef olarak Conkbayırı-Kocaçimen Tepe hattı ele geçirilecek, daha sonra Maltepe bölgesine el atılarak Türk kuvvetlerinin Seddülbahir bölgesine yardım etmeleri engellenecek ve Kilitbahir platosu ele geçirilerek Seddülbahir'den gelen kuvvetlerle birleşecektir. 25 Nisan 1915 sabahı Anzak Kolordusundan 1500 kişilik ilk hücum dalgası Kabatepe yerine kuzeye, Arıburnu bölgesine çıkmak zorunda kalır. Burada kıyı gözetlemesi yapan kırk kişilik bir kuvvetin mukavemetine rağmen, çıkarma yapan kuvvetler Conkbayırı istikametinde ilerleme imkânı bulurlar. Bu esnada ordu komutanı Bolayır bölgesinde bulunmakta ve kendisi ile iletişim kurulamamaktadır. Cephe takviye edilmez ise yarılacak ve Seddülbahir'de savunan kuvvetlerin gerisi kuşatılacaktır. Ordu ihtiyatı 19. Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal, bütün sorumluluğu üzerine alarak kendi inisiyatifi ile 57. Alay ve Topçu Bataryasını alarak Kocaçimen Tepe'ye hareket eder. Aynı gün öğle saatlerinde 3. Kolordu Komutanı Esat Paşa, Conkbayırı'nda, 27. Alay'ı Yarbay Mustafa Kemal'in emrine vererek Arıburnu Cephesi'ndeki bütün kuvvetleri Yarbay Mustafa Kemal'in emrine devreder ve karşı taarruzuyla düşmanın denize dökülmesi emrini verir ve 72 ile 77. Alaylarını da bölgeye sevk eder. Anzaklar ilk çıkarma kademesinin tümünü (15.000 kişi) çıkarmaya muvaffak olurlar. Önceleri 27. ve 57. Alayların, akşamdan itibaren de 72 ve 77. Alayların cepheyi takviyesiyle dört alay (12.000 kişi) düşman üzerine öyle bir baskı kurar ki Anzak Kolordu Komutanı, birliklerini tekrar gemilere almayı teklif eder. Bu teklif, General Hamilton tarafından kabul edilirse de, filo komutanı bunun mümkün olamayacağını bildirmesi üzerine, General Hamilton çıkan birliklere savunmaya devam etmeleri emrini verir. Bu bölgede 1915 Ağustos ayına kadar cereyan eden muharebeler sonunda, Anzak Kolordusu tıpkı Seddülbahir bölgesinde olduğu gibi 3-4 km. ilerleyebilmiş, Conkbayırı'nı bile ele geçirememiştir. Türk birliklerinin gece taarruzuyla, süngü hücumları ve boğaz boğaza yapılan mücadele, çatışmaları mevzi muharebesine dönüştürmüştür. Bu bölgede vuku bulan muharebelerden en kanlı olanı altı saat içinde 10.000 kişi zaiyat verilen 19 Mayıs 1915 taarruzudur. Bu taarruzda verilen ağır zayıttan sonra 24 Mayıs 1915'te dokuz

saat süreli ateşkes yapılmış ve taraflar zayıatlarını toplamışlar, sonra tekrar çatışmaya devam etmişlerdir.

Anafartalar Bölgesi

1915 Ağustos ayı başına kadar Seddülbahir ve Arıburnu bölgelerinden yapılan çıkarmalar başarılı olamayınca, çıkarmanın sıklet merkezi 1915 Ağustos ayından itibaren Anafartalar bölgesine kaydırılır. Bu maksatla diğer bölgelerde tali taarruz yapılırken 9. İngiliz Kolordusu (30.000 kişi) 6–7 Ağustos gecesi Suvla Limanı'na çıkarılır. Bölge çok zayıf (3000 kişi) bir kuvvetle tutulmaktadır ve durum çok kritiktir. Bölgenin süratle takviyesi gerekmektedir. Çıkan kuvvetler, hemen ilerlemek yerine beklemeyi tercih edince bölgenin takviyesi için gerekli zaman kazanılmış olur. Kuzeyden iki tümen (24.000 kişi) hemen bölgeye kaydırılır. 8 Ağustos 1915 günü 19. Tümen komutanı Albay Mustafa Kemal, Anafartalar Grup Komutanlığına atanır ve Arıburnu ve Anafartalardaki bütün kuvvetler emrine verilir. 9 Ağustos 1915 günü sabahı İngiliz Kolordusu taarruza başlar. Aynı gün aynı saatlerde Türk birlikleri de taarruza geçer. Tesadüf muharebesi şeklinde yapılan mücadele sonunda İngilizler şaşkına dönerler ve geri çekilirler. Böylece Birinci Anafartalar Savaşı kazanılır. 10 Ağustos 1915 sabahı da Conkbayırı'nda Taarruz icra edilir ve Conkbayırı'nda neredeyse tepeyi ele geçirmek üzere olan Anzak askerleri geri püskürtülür; savunma emniyetinin sağlanmasına yetecek arazinin ele geçirilmesi üzerine savunmaya geçilir. İngiliz Kolordusu 21 Ağustos 1915'te Anafartalarda tekrar taarruz ederse de bunda da başarılı olamaz.

2.5.4. Muharebelerin Sona Ermesi

İngilizler, yarımada 1915 Ağustos sonlarına kadar giriştikleri birçok taarruz harekâtlarıyla şanslarını denemişler ve her seferinde amacına ulaşamamış ve sonunda, içine düştükleri bataktan nasıl kurtulabileceklerinin çarelerini aramaya koyulmuşlardır. 17 Ekim 1915 tarihinde görevinden alınan Hamilton'un yerine Charles Monro atanmıştır. 6 Kasım'da cepheye gelen Harbiye Bakanı Lord

Kitchener, on gün süren incelemelerinin sonunda Gelibolu yarımadasından çekilmenin plânlarını yapmaya başlar. Nitekim 7 Aralık 1915'te Çanakkale Cephesi'nin boşaltılmasına karar verilir. Anafartalardaki tahliye başarıyla tamamlanmış ve 20 Aralık 1915 saat 01.30'da mevzilerde kimse kalmamıştır. Arıburnu kesimindeki tahliye de, aynı biçimde yürütülmüş ve son İngiliz layteri, 20 Aralık saat 04.10'da kıyıda ayrılmıştır. İngilizler, boşaltma emrinin alındığı 8 Aralık 1915'ten 21 Aralık 1915 günü saat 05.00'e kadar Arıburnu, Anafartalar bölgesinden toplam olarak 88.048 er ve subay, 186 top, 1.697 atlı araba, 21 motorlu araç, 4.695 at ve katırı, gemilere yükleyerek götürmüş ve hiç zayıat vermemişlerdir. Seddülbahir'den de 28 Aralık 1915-9 Ocak 1916 sabahına kadar 35.286 er ve subay, 3.689 at ve katır, 127 top, 328 araba 1.600 ton gereç ve cephane, Türk birliklerine sezdirilmeden gemilere bindirilmiş ve zayıatsız olarak geri alınmıştır. 5. Ordu Komutanı Liman Von Sanders, 9 Ocak 1916'da yayımladığı 107 sayılı bir emirle Çanakkale harekât alanının genel savunma düzenlenmesini, 6. Kolordu (24. ve 26. Tümenler) ile 14. Kolordulardan (25. ve 42. Tümenler) oluşturulan Mirliva Cevat Paşa komutasındaki Çanakkale Grubu'na bırakır. Çanakkale'de yeni düzen kurulduktan sonra, 5. Ordu Komutanı Mareşal Liman Von Sanders, Kurmay Başkanı Albay Kâzım ile birlikte 15 Ocak 1916'da İstanbul'a hareket ederek, Çanakkale'den ayrılırlar (ATASE, 2002: 231–233).

2.5.5. Çanakkale Muharebelerinin Sonuçları

Çanakkale'de her iki tarafın da zayıatının oldukça büyük olduğu bir gerçektir. Ancak Türk tarafındaki genel zayıat ile bu muharebelerde verilen şehit sayısının daima karıştırıldığı görülmektedir. Nitekim Çanakkale'de elde edilen büyük zaferin her yıl dönümünde, çeşitli plâformlarda düzenlenmekte olan törenlerde yapılan konuşmalarda, Çanakkale Muharebelerinde 250.000'den fazla şehit verildiği dile getirilmektedir. Halbuki birinci el belgelere dayalı yapılan araştırmalara göre, kara ve deniz muharebelerinde verilen subay ve er şehit sayısı toplam 57.263'tür. Bu miktar, Liman Von Sanders'in "Türkiye'de Beş Sene" adlı eserinde, 66.000 olarak gösterilmektedir. Burada konu başlığını oluşturan zayıat miktarıysa: 210.000–

218.000 civarında olup bu sayı, şehitler dahil, yaralı, kayıp ve esirlerle hava değişimi, hastaneye gönderilenler ve çeşitli hastalıklardan ölen personelin genel toplamını ifade etmektedir. Birinci el belgelere dayanmadığı anlaşılan bazı kaynaklardaysa, Çanakkale Muharebelerindeki zayıat: 250.000-252.000 olarak gösterilmektedir ki bu, daha çok hamasî bir yaklaşımla ortaya konan bir bilgidir. (ATASE, 2002: 244).

Bu bilgilerin yanında Gürsel Göncü ve Şahin Aldoğan, “Çanakkale Savaşı-Siperin Ardı Vatan” adlı çalışmalarında Türk tarafının ve İtilaf Güçlerinin zayıatı ile ilgili olarak şu bilgileri vermektedirler: “Dr. General Kemal Özbay, ‘Türk Asker Hekimliği Tarihi ve /Asker Hastaneleri’ adlı 4 ciltlik eserinde, muharebeler sırasında yaralanarak veya hastalanarak, sevk edildikleri hastanelerde şehit olanlarla birlikte, Çanakkale’deki şehit sayısını 101.279 olarak vermektedir ki, bizce de bu rakam doğrudur. Dolayısıyla muharebeler boyunca yaralı ve hasta olarak 200.000’den fazla askerin savaş dışı kaldığını; bunlardan 35.000’e yakınının ise sonradan şehit olduğunu kabul edebiliriz. Hayatta kalan 185.000 askerin ne kadarının cephelere geri döndüğünü, ne kadarının kalıcı hasar sonucu görev yapamaz hâle geldiğini bilmiyoruz. Söyleyebileceğimiz şey; Çanakkale Muharebelerinin Türkiye’ye 101.279’u şehit olmak üzere, genel toplamda 250.000’in üzerinde insana mal olduğudur. (...) Bunun yanında Müttefiklerin genel toplam zayıatı 270.000 kişiyi geçmektedir. Donanma kuvvetleriyle birlikte Çanakkale Muharebelerine 468.987 İngiliz ve Anzak, 79.000 bin Fransız askeri, toplamda yaklaşık 550.000 Müttefik askerinin katılmış olduğu düşünülürse, Türklere karşı savaşan her 10 askerden 5’i ya ölmüş ya yaralanmış ya da hastalanarak savaş dışı kalmış demektir” (2006:146–147).

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı’nın “Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt Çanakkale Cephesi Harekatı 1 nci, 2 nci ve 3 ncü Kitapların Özetlenmiş Tarihi” adlı eserinde Çanakkale Muharebelerinin siyasî ve askerî sonuçları, şu şekilde verilmiştir:

a. Çanakkale’de deniz ve karada kazanılmış bulunan zaferler, Balkan felaketiyle içte ve dışta sarsılmış bulunan Osmanlı Devleti’nin prestijini kurtarıp güçlendirmiş, hükûmetin bir bunalıma girmeden iktidarda kalış sürecini uzatmıştır.

b. Gelibolu yarımadasında elde edilen zafer, Türk’ün eski güç ve dinamizmini koruduğunu, çöküntü dönemini yaşayan ve can çekişen bir imparatorluk içinde hâlâ kahraman bir ulusun varlığını yeniden ortaya koymuştur. Bir başka deyişle Çanakkale’de ölmesini bilenler, Türk milletinin tarihten silinmeden ilelebet var olacağını kanıtlamıştır.

c. Bu parlak zafer, Batıların Doğulu müttefiki Rusya’ya ulaşmasına fırsat vermemiş, mahsur kalan Çarlık Rusya’sı içeriden çökerek, Bolşevikliğin pençesine düşmüştür.

d. Anlaşma Devletlerinin Çanakkale’deki başarısızlıkları, başlangıçta savaşa katılmamış olan Balkan Devletlerinin tutumlarını da farklı yönde etkilemiştir. Örneğin Bulgaristan, Merkez Devletlerinin yanında yer alırken, Romanya, Yunanistan ve İtalya’nın daha bir süre savaş dışında kalmalarını sağladığı gibi, Arap ayaklanmalarını da, bir yıl kadar geciktirmiştir. Birleşik Filonun Boğaz’da uğradığı yenilgi, İngiltere ve Fransa’nın prestijini bir hayli sarsmış özellikle İngilizlerin, denizlerdeki tartışılmaz üstünlüğü imajını ortadan kaldırmıştır.

e. Gerçekten, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi o zamanki İngiliz dominyonu deniz aşırı ülkelerin askerleri, Çanakkale’de hayatlarını yitirirken, dimağlarında kıvrılan birtakım sorular (niçin, kimin için dövüştükleri gibi), onlarda gitgide ulusal bilincin ilk kıvılcımlarını oluşturmayı geciktirmemiştir.

f. Çanakkale Zaferi’nin en önemli ve anlamlı sonuçlarından birisi de, Doğu’nun en büyük imparatorluğu Çarlık Rusya’sının yıkılması yanında, ülkesinde güneş batmayan Büyük Britanya İmparatorluğu’nda da, ilk yarayı açmaya yetmiş olmasıydı. Böylece emperyalizm tam çökmüş olmasa bile bir hayli sarsılmıştır.

g. 18 Mart 1915 Boğaz Muharebesinde kazanılan zaferle, İngiliz-Fransız donanmalarının Marmara'ya girerek, bir ay içerisinde İstanbul'u ele geçirme plânları suya düşürülmüştür.

h. 18 Mart yenilgisinden sonra, karaya yöneltilen çıkarmalarla başlatılan ve dönemin en güçlü zırhlılarının cehennemî ateşleri altında günlerce süren mevzi muharebelerinde, Türk askerinin hiç sarsılmayan mücadele azim ve direnişiyle karşılaşan İngiliz ve Fransızlar, daha fazla dayanamayıp bu kez de yarımadaı terk etmek zorunda kalmışlardır. Böylece karada kazanılan bu ikinci zaferle de, Türk ordusunun Balkan Savaşı'nda sarsılan prestiji kurtarılmıştır.

i. Çanakkale Muharebeleri, Mustafa Kemal (ATATÜRK) gibi bir dâhiyi yaratmış, Birinci Dünya Savaşı'nı izleyen Türk Millî Mücadelesinin bu eşsiz liderini Türk ulusuna kazandırmıştır.

j. Bu zafer, İngiliz ve Fransızların, Osmanlı Devleti'ni savaş dışı bırakarak, Almanya'nın güneydoğudan kuşatılmasını amaçlayan stratejisini boşa çıkarmak suretiyle savaşın iki yıl uzamasına neden olmuştur.

k. Boğaz'ın açılmaması, Rusya'yı yalnız silâh ve malzeme yardımıyla yoksun bırakmakla kalmamıştır. Aynı zamanda yarım milyonu bulan İngiliz ve Fransız askerini bu cepheye çekerek, Alman Cephesi'nden uzakta tutmuş ve Almanya'nın Doğu Avrupa Cephesi'ndeki harekâtını kolaylaştırmıştır.

l. Çanakkale Cephesi, deniz ve kara harekâtlarıyla birlikte incelendiğinde görülür ki, İngiltere ve Fransa'nın bir yıl boyunca Gelibolu yarımadasında yarım milyondan fazla büyük bir kuvveti tutmak zorunda kalmaları ve bunun % 50'sini kaybetmiş bulunmaları hâliyle diğer cephelere kuvvet ayırabilme açısından, savaşın genel gidişini etkilemiştir. Keza Türklerin de bu cepheye ayırdığı 300.000'den fazla askerden verdiği zayıtın aşağı-yukarı 210.000'e ulaşmış olması diğer cepheledeki kıyaslanamayacak bir fazlalık göstermektedir. Bunun insan gücü

açısından yarattığı boşluğun, yalnız Birinci Dünya Savaşı sırasında değil, onu izleyen Türk İstiklâl Savaşı boyunca da hissedildiği bir gerçektir.

n. Türk ulusu, 210.000–218.000’e ulaşan zayıatı arasında binlerce okumuş aydınını da birlikte yitirmiştir. Gerçekten, kesin olmayan sayılara göre, 100.000’den fazla öğretmen, Mülkiyeli, Tıbbiyeli ve Türk ocaklarında yetişmiş aydın personelinden yoksun kalmıştır (2002: 250–251).

3. ÇANAKKALE MUHAREBELERİNİ KONU EDİLEN ROMANLAR

3.1. Buket Uzuner, Uzun Beyaz Bulut Gelibolu

3.1.1. Romanın Özeti

Yirmili yaşların sonunda, sarışın ve güzel bir yabancı turist olan Victoria Taylor, bir haftadır turist rehberi Mehmet'in eşliğinde, her sabah kendilerinin Anzak Koyu dediği Arıburnu Koyu'nu ziyaret etmektedir. Victoria Taylor, Eceabat'ta "Dost Anzak" adlı küçük bir pansiyonda kalmaktadır.

Yeni Zelandalı olan Victoria Taylor, Mehmet'le Eceyaylası Köyü muhtarına önemli bir açıklamada bulunacağı haberini iletir. Köyün muhtarı da, önceden belirtilen saatte köy halkını kahvede toplar. Victoria Taylor ile Mehmet bir gün sonra köy kahvesine geldiklerinde oraya toplanmış olan bütün köylüler, merakla yabancı bir kadının kendilerine ne gibi bir açıklamada bulunabileceğini düşünmektedirler. Victoria Taylor, kahve duvarına asılı olan Çanakkale kahramanı Gazi Alican Çavuş'un fotoğrafını göstererek kendisinin, Gazi Alican Çavuş'un öz torunu olduğunu söyler. O esnada kahvede şaşkınlık ve tepki arasında bir hava eser.

Gazi Alican Çavuş, 1897-1985 yılları arasında yaşamış, bir Çanakkale Savaşı kahramanıdır. Çanakkale Savaşı sırasında esir düşmüş ve büyük işkencelere maruz kalmıştır ama, yine de savaştan sonra köye sapaşğlam dönebilen tek gençtir. Soyadı Kanunu'ndan sonra, esirken İngilizlerin seyisliğini yaptığı için "Taylar" soyadını almıştır. Savaşta yaşadıklarının etkisiyle, savaştan sonra birçok psikolojik rahatsızlıkları olmuşsa da, köylüleri onu Allah'ın sevgili kulu olarak gördüklerinden, ona hep hoşgörü ve sevgiyle yaklaşmışlardır. Köylüler, rahatsızlığına iyi gelir düşüncesiyle onu Meryem'le evlendirirler. Meryem, onu bulup köye getiren kişidir. Meryem'le evlendikten sonra ilk çocukları ölmüştür. Alican Çavuş, rüyasında Atatürk'ü görmüştür. Atatürk, ona üç çocuğunun olacağını ve isimlerinin de Uzun, Beyaz ve Bulut olacağını söylemiştir. Gerçekten de bu isimlerde üç çocuğu olmuştur.

Uzun ve Bulut isimli oğulları yaramaz çocuklarken, Beyaz isimli kızı ise okumaya ve öğrenmeye çok hevesli bir çocuktur. Gazi Alican Çavuş, Beyaz'a çok ilgili olmasından dolayı Meryem, kendi kızını kıskanmış ve onun Edirne'ye öğretmen okuluna gitmesine engel olmuştur. Gazi Alican Çavuş'un bu yüzden ölünceye kadar Meryem'in yüzüne bakmadığı söylenmektedir. Öldüğünde ise yanında bulunan tek kişi, hiçbir zaman evlenmeyen Meryem olmuştur. Gazi Alican Çavuş, Çanakkale'de hep yanında bulunduğu ve birlikte savaştığı Teğmen Ali Osman Bey'in yanına gömülür. Victoria Taylor, kısa adıyla Viki, kahvedekilerin tepkisi karşısında şaşkındır. "Uzun Beyaz Bulut"un yerli dilinde Yeni Zelanda'nın ismi olduğunu haykırır. Viki, Gazi Alican Çavuş'un kızı Beyaz Hala'nın hayatta olduğunu öğrenince onunla konuşmak ister. Beyaz Hala, kimseyle görüşmemekte ve kimseyi evine almamaktadır. Bu yüzden başta muhtar olmak üzere kimse buna razı olmaz, ama Viki, bunda ısrar eder. Bunun üzerine Beyaz Hala'nın evine giderler. Başlangıçta kapıyı açmamasına ve oraya gelenleri kovmasına rağmen, Viki kendini tanıınca ve kendisiyle konuşmak istediğini söyleyince Beyaz Hala, herkesin şaşkın bakışları altında, kapıyı açar ve yalnız Viki'yi içeri alır. Mehmet, köylülerle kahveye dönerse de Viki için endişelidir.

Epey bir zaman geçtikten sonra Beyaz Hala'nın sesi duyulur. Viki rahatsızlanmıştı. Mehmet ile Viki, hemen Eceabat'a pansiyona dönerler. Viki, yüksek ateşle yatmaktadır. Muayene için gelen doktor, ateşi düşmeyince Viki'nin hastahaneye yatması gerektiğini söyler. Mehmet ise bu durumdan, önce kendisini, sonra da Beyaz Hala'yı sorumlu tutmaktadır. Durum böyleyken bütün gazeteler ve televizyonlarda Viki'yi suçlayıcı haberler çıkmaya başlar. Viki'nin, kendisini meşhur etmek için, böyle bir yalanla şanlı bir Çanakkale gazisine iftira attığını söylerler. Basın, Eceabat'a ve Eceyaylası Köyü'ne doluşmaya başlamıştır.

Mehmet, Beyaz Hala'nın evinin önünde onu suçlar ve ondan hesap sorarcasına bağırıp çağırmaya başlar. Köylüler de, oraya toplanmıştır. Derken Beyaz Hala, kapıyı açıp çıkar ve Mehmet'ten kendisini Viki'nin yanına götürmesini ister. Mehmet, Beyaz Hala'yı Eceabat'a, Viki'nin kaldığı pansiyona götürür ve Viki'nin odasına çıkarır. Beyaz Hala, Viki'nin yatağının başucuna oturur. Mehmet, odadan

çıkar. Beyaz Hala, Viki'nin alnını okşayarak kendisine okuduğu mektupları, hastalanmadan önce iyice saklayıp saklamadığını sorar.

Romanda bu aşamada bir geriye dönüş olur. Tekrar, Viki ile Beyaz Hala'nın birlikte geçirdiği o birkaç saate dönülür. Viki; Alistair John Taylor'un ailesine gönderdiği bir mektubu okur. Mektup, Mısır'da yazılmıştır ve John Taylor, ağabeyi William ve arkadaşları Russel ile birlikte geçirdiği zamanları anlatmıştır. Mektupta bir falcıdan bahsetmiştir. Bahsedilen bu falcı, William'ın falına bakmayı reddetmiş; Russel'a yakında savaşa katılacağını ve vatanına döneceğini; kendisine ise yarasının kansız olacağını, ölmeyeceğini fakat vatanına da dönemeyeceğini söylemiştir. Viki, mektubu bitirdikten sonra, Beyaz Hala'ya William'ın Gelibolu'da öldüğünü; Russel'ın gazi olarak Yeni Zelanda'ya döndüğünü ama, büyük dedesi Alistair John Taylor'dan hiç haber alınmamış olduğundan bahseder ve savaştan sonra Gelibolu'da yaşamını sürdürdüğüne inandığını söyler. Bunun üzerine Beyaz Hala, Viki'ye babasına ait olduğunu söylediği bir mektup okur. Mektup, 1915 yılında Kudüs'ten İstanbul'daki annesine ihtiyat zabiti Ali Osman imzasıyla yollanmıştır. Ali Osman, bu mektubunda ilk gönüllü olduğu andan başlayarak en son Kudüs'e gelinceye kadar olan süreçte başından geçenleri anlatmıştır. Viki, bu mektup karşısında yıllardır yanılmış olabileceğini düşünmeye başlar. En çok da Beyaz Hala'nın babasının ismi Ali Osman ise, niçin köylülerin ona Alican Çavuş dediğini ve o isimle tanındığını merak eder.

Viki, elinde bulunan büyük dedesi Alistair John Taylor'a ait ikinci mektubu okur. Bu mektupta Alistair John Taylor, Mısır'dan hareket ederek, geçen zaman içinde Gelibolu'ya yapılan çıkartma da dahil olmak üzere, arada geçen süreci anlatmıştır. Savaş gemisiyle yapılan yolculuk, Limni Adası'nın güzelliği ve Ege denizi... Bunların yanında çıkartma esnasındaki kanlı dakikalar ve görüntüler ile Türklerin kahramanca savunmasının, kendisini şaşırtmış ve sarsmış olmasından da bahsetmiştir. Çünkü o ana kadar, Türklerin hep korkak olduklarını duymuşlardır. Gözyaşlarıyla mektubu bitiren Viki, Beyaz Hala'nın sükûneti karşısında şaşkındır. Bunun üzerine Beyaz Hala, başka bir mektup çıkarır ve okumaya başlar.

Ali Osman, bu mektubu Çanakkale'den yazmıştır. Çanakkale'nin, savaşın her türlü olumsuzluklarının yanında muhteşem bir doğa harikası olduğundan; gerçekte Osmanlı'yı bu savaşa, macera peşindeki birkaç İttihatçının sürüklediğinden; ülkenin içinde bulunduğu durumdan kurtaracak kişilerin o esnada Çanakkale'de bulunanlar arasından çıkacağından ve kendisinin de hayranı olduğu Mustafa Kemal Efendi diye bir zabitten bahsetmiştir. Kendisi de ayrıca teğmen rütbesine terfi etmiştir. Beyaz Hala, dinlene dinlene, yarı okuyarak yarı ezberinden söyleyerek mektubu bitirir. Bu mektup üzerine Viki'nin morali iyice bozulur. Çünkü artık Beyaz Hala'nın babasının, kendi büyük dedesi olmadığını düşünmeye başlamıştır. Viki, elindeki son mektubu da okuyarak Beyaz Hala'nın evinden hatta Gelibolu'dan büyük bir hayal kırıklığı ile ayrılmayı düşünür. Viki'nin okuduğu son mektup, 10 Ağustos 1915 tarihini taşımaktadır. Bu mektubunda Alistair John Taylor, savaşın bütün acı yönlerini görmüştür. Üstelik kardeşi Will ölmüş; arkadaşı Russel ise iki bacağını kaybettiği için ülkesine gönderilmiştir. Bu mektubunda savaşın çok fazla değiştirdiği görülen Alistair John Taylor, artık hiçbir şekilde, hiçbir şeyin eskisi gibi olamayacağını, bu savaşta kesinlikle ölmeyeceğini ama, Yeni Zelanda'ya da dönmeyeceğini belirtmiştir. Mektubu bitirdiğinde Viki, yorgun ve hasta görünmektedir.

Bundan sonra Beyaz Hala, Teğmen Ali Osman'ın 12 Ağustos 1915 tarihli son mektubunu da okur. Teğmen Ali Osman, bu mektubunda savaşın korkunç yanlarından, Miralay Mustafa Kemal'den ve çok sevdiği Üsküplü İskender'in şehit olmasından bahsetmiştir. Ağlayarak dinleyen Viki'ye karşın Beyaz Hala, son derece sakindir ve Teğmen Ali Osman'ın bu mektubu yazdıktan üç gün sonra yani 15 Ağustos 1915'te şehit olduğunu söyler. Kafası iyice karışan Viki, daha da kötüleşir ve bayılır. Bunun üzerine Beyaz Hala, pencereyi açar ve yardım ister.

Romanda bu noktada reel zamana dönüş yapılır. Beyaz Hala, Eceabat'ta, Viki'nin kaldığı pansiyonda ve Viki'nin yatağının başucundadır. Üç gündür hasta olarak yatan Viki, uyandığında kafasında birtakım sorular vardır. Eğer Ali Osman Bey, savaşta şehit olduysa Eceyaylası köyünde seksen yaşına kadar bir savaş kahramanı olarak yaşayan Gazi Alican Çavuş'un kim olduğunu, eğer Gazi Alican

Çavuş babası ise bu sefer de Ali Osman Bey'in kim olduğunu merak eder. Kendisini daha iyi hisseden Viki, Beyaz Hala'nın isteği üzerine onun evine yerleşir. Beyaz Hala, Kraliyet Norfolk Taburu'ndan bahseder. 12 Ağustos 1915 sabahı Suvla Koyu'nda bu taburun iki yüzden fazla askerinin bir bulut kümesine girip kaybolduğunu, bu esnada Alistair John Taylor'un da orada bulunduğunu ve bu olayı gördüğünü anlatır. Suvla Koyu'nda, Türk tarafından gelen bir mermi Alistair John Taylor'un tam kafasına girecekken ayağı, yerde yatan bir Türk zabıtine takılıp düşmüş ve ölmekten kurtulmuştur. Alistair John Taylor'un ayağının takıldığı Türk zabiti Ali Osman Bey'dir. Beyaz Hala'dan bütün bunları dinleyen Viki, âdeta şok geçirir.

Beyaz Hala, nihayet bütün olan biteni anlatır. 1915 senesinin Ağustosunda Alistair John Taylor, düştüğü anda ayağının takıldığı kişinin bir Türk zabiti olduğunu anlayınca, onu hemen çekip bir zeytin ağacının altına yatırmıştır. İki gün iki gece ona baktıktan sonra Teğmen Ali Osman Bey şehit olmuştur. Alistair John Taylor, Ali Osman Bey'in kendisinden yapmasını istediği şeyi yapmış ve onun üniformasını giymiştir. Ali Osman Bey'i gömüp mezarının başında dua ederken onu Meryem görmüş ve Gazi Alican Çavuş diye tanıtarak himaye etmiştir. Zira Meryem, ona kara sevda derecesinde âşık olmuştur ve soranlara onun İngilizlere esir düşmüş bir Türk subayı olduğunu söylemiştir. Böylelikle Viki, Gazi Alican Çavuş'un kendi büyük dedesi Alistair John Taylor olduğunu öğrenir. Bu arada basında Viki'yi ve Beyaz Hala'yı suçlayıcı yayınlar ve demeçler artarak devam etmektedir. Her ikisi de bütün ısrarlara rağmen kimseyle konuşmayı kabul etmez. Bunun üzerine Beyaz Hala'nın kardeşi Bulut'un avukat olan torunu Ali Osman Taylar, İstanbul'dan gelir ve Beyaz Hala ile görüşür. Daha sonra kendisinin Beyaz Hala'yı temsil ettiğini ve Beyaz Hala ile Viki'nin 24 Nisan sabahı köyün kahvesinde bir basın toplantısı yapacağı açıklamasında bulunur. Toplantıdan önce ise Ali Osman Taylar, Viki'den basın toplantısında, yanıldığı ve bütün düşüncelerinden vazgeçtiği şeklinde bir açıklamada bulunmasını ister. Zira bütün dünya, ona göre böyle bir insanlık destanını anlayacak düzeyde değildir.

Nitekim 2000 yılının 24 Nisan sabahında düzenlenen basın toplantısında Viki, basın mensuplarına bu doğrultuda bir açıklamada bulunur ve bu sırada, Gazi Alican Çavuş, Beyaz Hala, Ali Osman Taylar ve Viki arasında kalır. Bu arada Ali Osman Taylar ile Viki arasında başlayan yakınlaşma, artık aşka dönüşmüştür. Bu aşkı fark eden Beyaz Hala, bundan sonra her ikisinin de artık daha sık Gelibolu'ya geleceğinden emindir. Romanın sonunda Viki, Yeni Zelanda'ya giderken Ali Osman Taylar da İstanbul'a döner. Beyaz Hala ise Çanakkale Millî Parkı'nda dolaşmaya devam etmektedir.

3.1.2. Belli Başlı Kahramanlar

Buket Uzuner, Uzun Beyaz Bulut Gelibolu adlı romanında tarihî gerçekliği yani 1915'te cereyan eden Çanakkale Muharebelerini bir fon olarak kullanıp söz konusu muharebeleri hareket noktası olarak kabul etmiştir. Romanda, şimdiki zamanın yani "hâl" in yanında, Ali Osman Bey ve Alistair John Taylor'un mektupları vasıtasıyla "geçmiş" zaman da söz konusudur. Dolayısıyla romandaki kahramanlar da, bu iki zamana ait olay örgüsü içinde geçmektedir. Romanın aktif zamanı içinde yer alan kahramanları, Beyaz Hala ve Victoria Taylor'dur.

Beyaz Hala, savaş sonrası Eceyaylası köylüleri tarafından Gazi Alican Çavuş olarak bilinen Alistair John Taylor'un üç çocuğundan biridir. Erkek kardeşleri Uzun ve Bulut'a nazaran daha akıllı olan Beyaz Hala, öğrenmeye ve okumaya daha hevesli olmasından dolayı babası tarafından daima ayrı tutulmuş ve daha çok sevilmiştir. Öyle ki, bu yüzden öz annesi bile kendisini kıskanmıştır. Hatta Edirne'ye öğretmen okuluna gitmesine bile annesi engel olmuştur. Edirne'ye öğretmen okuluna gitmeyi çok isteyen Beyaz Hala, ettiği yemin üzerine hiç evlenmemiş ve evinden hiç ayrılmamıştır. Babasının son nefesine kadar hep yanında kalmıştır. Yaşamını hâlâ Eceyaylası köyünde devam ettirmekte ve yalnız yaşamaktadır. Yıllardır hiç evinden dışarı sıklamamış; biri köyde, diğeri İstanbul'da yaşayan iki kardeşinin torunlarından başka hiç kimseyle konuşmamıştır. Halk arasında kimse tarafından küçümsenemeyen, hatırı sayılan, güçlü, sözü önemsenen bir yer etmiştir. Yaşadığı

köyde erkeklerin bile çekindiği, kimseyi kolay kolay evine almayan ve kolay kolay kimseyle görünmeyen Beyaz Hala'nın dış görünüşü ile ilgili olarak romanda şu tasvirlerle yer verilmiştir:

Bembeyaz uzun saçlarını tek örgü yapıp başının arkasına bir simit gibi yusyuvurlak tokalayarak topuz yapmış, beyaz pudrayla kat kat pudralanmış kadar beyaz yüzü yüzlerce derin çizgiyle oya gibi işlenmiş, mavi gözlü yaşlı bir kadındı bu. Sıksa denecek kadar zayıf, yüz yaşında kadar yaşlı, genç bir insan kadar çevikti. Çiçekli pazenden dikilmiş şalvar ve aynı kumaştan bluzun üzerine el örgüsü yün bir yelek giymişti. Omuzlarında yaprak desenli bir eşarp, başa örtülmeye hazır bekliyordu. Ayaklarında el örgüsü yün çoraplar vardı. Çorapların üzerine lale desenleri işlenmişti. Elinde akik taşından dizilmiş bir tespih vardı, yavaş yavaş tespih çekiyordu (2001: 43).

Beyaz Hala, son derece zeki, kültürlü, okuyan, kendisini geliştirmiş, babasının etkisiyle yüz yıl öncesinin sözcükleriyle katıca sınırlanmış, koyu bir İngilizce konuşan, bilge bir yapıya sahip olan, kimi özellikleriyle sıradan; kimi özellikleriyle de sıra dışı bir Anadolu kadını tipi çizmektedir. Karakteri ve görünüşüyle çevresini, karşısındaki insanı etkileyen bir yapısı vardır. Romanda Viki'ye rehberlik eden Mehmet, Beyaz Hala ile ilgili olarak şu düşünceleri kafasında geçirir:

Bu yaşlı kadın, masalarda anlatılan 'nur yüzlü nine' olmalı." diye düşündü Mehmet. Kaşları, kirpikleri, yün şalından görünen saçları bembeyazdı. Mavi gözleri öyle genç ve ferli bakıyordu ki, gerçekten nazar boncuğuna benziyordu. Yüzünde, insana derin bir huzur veren inanılmaz bir güzellik vardı ve insanı büyüliyordu. Dantela gibi çizgilerle işlenmiş bembeyaz yüzünde, dünyada bu kadar uzun kalıp da saflığını koruyabilmiş olmaktan ötürü eşsiz bir güzellik vardı. Ancak bebeklerde görülecek denli saf, insana iyiliği hatırlatan bir güzellik. Işıkla saflığın, iyilikle gururun yan yana bu kadar güzel resmedildiği dünyadaki tek yüz onunki olmalıydı. Klişelerin aksine, iyilikle yumuşaklık yan yana durmuyordu bu güzel yaşlı kadının yüzünde. O yüzde iyilik, tatlı ve yumuşak olmadan da var olabileceğini en kötülere bile rahatlıkla anlatacak kadar apaçık görünüyordu. Hayır, sevecen, şekerli bir yumuşaklık yoktu bu yüzde. Aksine dik dik bakan, gururlu bir ifade hâkimdi orada. Küçülmüş, yaşlanmış bedenine karşın kafa tutan, dipdiri bakışlarla karşısındakinin dosdoğru gözlerine bakan bu kadın, duru, temiz ve güvenilir olan iyiliğin, boyun eğmezlikle birleşmesiyle belki de bu kadar etkileyici bir güzellikteydi (2001: 53).

Victoria Taylor veya romandaki kısa adıyla Viki, Beyaz Hala ile birlikte romanın aktif zamanı yani şimdiki zamanı içinde yer alan diğer önemli karakter olarak dikkati çekmektedir. Beyaz Hala'nın kardeşi, Gazi Alican Çavuş olarak tanınan, gerçekte Yeni Zelandalı bir er olarak Çanakkale'de savaşıyor Alistair John Taylor'un torunudur. Yeni Zelanda'da Wellington'da bir klinikte psikolog olarak çalışmaktadır. Büyük dedesi Alistair John Taylor'un izini aramak için Gelibolu'ya gelmesi ve Beyaz Hala ile tanışıp büyük dedesinin hikâyesini öğrenmesiyle ana olay örgüsünün merkezinde yer alan kişidir. Büyük dedesi Alistair John Taylor'un izini aradan geçen onca yıla karşın sürmek istemesi, köy halkından ve özellikle basından gelen onca tepkilere karşın tutumunda ısrar etmesi ama en sonunda bütün olup biteni insanların anlayamayacağı düşüncesinden hareketle gizlemesi ve kendisinin yanlış olduğunu açıklaması, karakteri konusunda en çok ipucu veren hususlardır. Victoria Taylor'un dış görünümüyle ilgili olarak da romanda şu ifadeler yer verilmiştir:

Beyaz bir ten üzerine çizilmiş incecik yüz hatlarına aniden garip bir zıtlıkla eklenen geniş burun kanatlarıyla kişilikli bir ifade kazanmış, uzun boylu bir kadındı. Endişeli bakan mavi gözleri, ona, huzursuz ve 'sürekli yabancı' bir duygu eklemişti. Mesafeli, hatta soğuk bir insan etkisi yaratıyordu. Belki de bu nedenle yüzünün esrarengiz bir albenisi vardı. Sık gülümsemiyordu. Ama gülümsediğinde insan seviniyordu onunla birlikte. Hani o çok şey bildiğini bir şekilde hissettiğiniz ama bildiklerinin hepsini kendisiyle birlikte götürecektik kadar gizemli ve serin gülümseyen insanlardandı. Uzun, sarı saçlarını bazen yumuşak bir topuz olarak topluyor, bazen omuzlarına bırakıyordu. Yirmili yaşlarının sonunda gösteren, koyu İngiliz aksanıyla İngilizce konuşan, serinliğin ve gizemin yakıştığı kadınlardandı. Ve sanki bu gizeme uygun olarak rezene kokuyordu. (2001: 17-18)

Oldukça hassas ama bir o kadar da kararlı bir yapıya sahip olan Victoria Taylor, roman içinde birçok defa hümanist bir bakış açısıyla; özellikle "savaş" olgusu ile ilgili olarak çeşitli görüşler ortaya koyarak evrensel bir bakış açısı geliştirmeye çalışır. Bu bakımdan Victoria Taylor'un, yazarın söz konusu mesele ile ilgili olarak romandaki sözcülerinden biri olduğu belirtilebilir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi romanda Teğmen Ali Osman ve Yeni Zelandalı Er Alistair John Taylor'un mektuplarıyla geriye dönüşler söz konusudur. Bu geriye dönüşlerle Çanakkale Muharebelerinin cereyan ettiği yıllar, romanda söz konusu iki karakterin bakış açılarıyla okuyucunun gözleri önüne serilmektedir.

Dolayısıyla romanda “geçmiş” zamana ait anlatılanlarla ilgili olarak başta Teğmen Ali Osman ve sonra da Er Alistair John Taylor başlıca karakterler olarak görülmektedir.

Teğmen Ali Osman, Çanakkale Muharebelerini konu edinen bütün romanlarda görüldüğü gibi savaşa gönüllü olarak katılan Türk aydını tiplerinden biridir. O da birçok Türk aydını gibi cepheden geri dönememiş Çanakkale’de şehit düşmüştür. Galatasaray İdadisi’nden mezun olan Ali Osman, daha sonra hukuk okumuştur. Varlıklı ve güngörmüş bir ailenin çocuğudur. Babası okumuş-yazmış bir hekim, annesi ise yine kültürlü, aydın bir kadındır. Kültürlü ve okumuş bir aydın olan Ali Osman, Fransızca, Farsça, Almanca ve az da olsa İngilizce bilmektedir. Özellikle annesine karşı çok yoğun bir sevgi besleyen; aydın kimliğinden savaşçı kimliğine doğru, ruhsal değişim yaşayan biridir. Gerçekte Ali Osman, romanda fiilî bir kahraman değildir. Ancak yazdığı mektuplar sayesinde onun birçok yönü roman içinde kendini göstermektedir. Vatanına ve milletine düşkün, iyiliksever, barışçıl ve aydın bir Türk genci olan Ali Osman, her ne kadar savaş ortamı kendisini değiştirse de, savaşta hayatta kalmak için onun bir parçası olmak durumunda kalsa da, en kanlı muharebelerde dahi aydın kimliğini hiçbir zaman kaybetmemiş ve olan biten bütün gerçekliklere karşı aydın bir insanın yaklaşımıyla sorgulamayı, tahlillerde bulunmayı ve çeşitli çözümler ortaya koymayı hiçbir zaman ihmal etmemiştir. Dolayısıyla Ali Osman, 1915 yılında vatanın mukadderatını çok fazla ilgilendiren, var olmak ya da yok olmak mücadelesi anlamına gelen Çanakkale Cephesi’ne gönüllü olarak giden ve çoğunlukla da orada şehit olup geri dönemeyen dönemin aydınlarının bir temsilcisi olarak değerlendirilebilir. Bütün kişiliği ve karakter yapıyla, dönemin aydın kimliği de düşünülecek olunursa oldukça gerçekçi bir tip olan Ali Osman için, romanın yazarı da bu karakteri oluştururken Osmanlı subaylarından ve Kabatepe Millî Parkı’nda mektubu sergilenen Münim Mustafa Bey’den yararlandığını belirtmiştir (Andaç, 2001: 35–36).

Alistair John Taylor, romanda o dönemde Yeni Zelanda’dan veya Avustralya’dan kalkıp macera uğruna, savaşa dair hiçbir fikirleri olmadan, gönüllü olarak orduya yazılıp savaşa katılan gençlerin bir temsilcisi olarak yer almaktadır.

Alistair John Taylor, Yeni Zelanda'da taşrada, mütevazı bir hayat sürmekte iken yaşamına biraz heyecan katmak ve özellikle de Avrupa'yı görmek umuduyla orduya yazılmıştır. Onun bu konuyla ilgili olarak ailesine yazdığı 19 Ocak 1915 tarihli ve Mısır'dan gönderilen mektubun bir yerinde şu ifadeler yer vermiştir:

Fakat Mısır'a varmak heyecanlıydı. Çünkü Mısır nihaî amaca ulaşmak yolunda önemli bir adımdı. Asıl amaç: Avrupa! Bu seyahate (pardon sefere) çıkmamın asıl sebebi Avrupa'yı görmektir. Şimdi anlıyorum ki, bizim çocuklar arasında hiç de azımsanmayacak kadar başkaları da aynı duyguyla yola çıkmışlar, savaş biraz da bahane sanki. Ne yani, maceranın M'sinin olmadığı bizim sakin, uysal Yeni Zelanda'da gençlerin biraz Avrupa, yani medeniyet, yani serüven ve heyecan yaşamak istemeleri çok mu sakıncalı? (2001: 58)

Ama Alistair John Taylor da, tıpkı diğerleri gibi macera olsun diye çıktığı bu yolculuğun sonunda son derece çetin bir savaşın dehşet verici gerçeğiyle karşı karşıya kalır. Avrupa'ya gitmek, orayı görmek hayali içinde olan Alistair John Taylor, birden bire kendisini Gelibolu'da bulur. Hep Almanlara karşı savaşacaklarını düşünen ve Türkler hakkında pek fazla bilgi sahibi olmayan Alistair John Taylor, Türklerin göstermiş olduğu kahramanlık ve üstün savaşma yeteneği karşısında şaşırır. Zaman geçtikçe de savaşın anlamını sorgulamaya başlar. 12 Ağustos 1915 sabahı Suvla Koyu'nda ayağının takılıp düşerek, son anda ölmekten kurtulduğu Ali Osman'ın üniformasını giymiş ve kendisini bulup köyüne götüren Meryem, onu Alican Çavuş olarak tanıtmış ve o zamandan sonra da Eceyaylası Köyü'nde Çanakkale kahramanı Gazi Alican Çavuş olarak tanınmıştır ve hayatının geri kalan kısmını bu kimlikle ve bu sırla, Eceyaylası Köyü'nde geçirmiştir.

3.1.3. Değerlendirme

Buket Uzuner, kendisiyle yapılan bir söyleşide, 1996 yılında Galatasaray Lisesini ziyaret ettiği zaman bu romanı zihninde tasarladığını söyler. Yazar, “Son kitabınız Uzun Beyaz Bulut Gelibolu'da anlattığımız hikâyeye nasıl oluştu?” sorusuna şu yanıtı verir: “1996 yılında oğlumu ilkokula, Galatasaray Lisesine yazdırmak istemiştim. Kuralara isim yazdırmak için koridorlardan geçmek gerekiyordu. Geçerken duvarda bir yığın Osmanlı delikanlısının siyah beyaz resimlerini gördüm.

Dikkatimi çekti. Doğum ve ölüm tarihlerini hesaplayınca 16–18 yaşları arasında, Çanakkale’de şehit olmuş çocuklar olduklarını gördüm. Onlar için ‘gönüllü gitti ve şehit oldu’ yazmışlardı. Bu beni çok etkiledi. O yaşta ölmeleri kadar, bu çocukların Osmanlıların en iyi okullarında okuyan, varlıklı ailelerinden gelen çocuklar olmaları beni etkilemişti. Belirli bir eğitim almış, yetişmiş kitlenin ölmesi her ülke için büyük bir kayıp. O an resimleri gördüğüm zaman, bir aydınlanma oldu. ‘Bu çocuklar hakikaten orada ölmeseydi, biz bugün burada mı olurduk?’ dedim. O resimlerin önüne öyle bir çakılmışım ki, kura saati bitmiş, beni çağırıyorlardı! Zannedirim o sırada ben, bilinçaltımda bu romanı yazmaya başlamıştım” (Taştan, 2005: 122).

Yine yazar, kendisine sorulan “Bu romanı yazma düşünceniz nasıl oluştu?” sorusuna ise şu yanıtı vermiştir: “Yazarlar takıntıları ve meseleleri fazla olan insanlar arasından çıkar, biliyorsunuz. Birçok yazar gibi aşk ve ölüm, benim de asıl takıntılarımdır. Gelibolu romanının yazımına neden olan meselemse dolaylı olarak buna bağlıdır. ‘Slogan milliyetçiliği’ ve ‘verimli yurtseverlik’ arasındaki görünüşte incecik, ama yapısal olarak derin farkı tartışmak istiyordum. Sorunsal milliyetçilik olan bir romanın savaş atmosferine kurulması doğaldır. Çünkü savaşlar ölümle çok yakından yüzleştığımız, aşka en fazla gereksindiğimiz olağandışı hâllerdir. Bu noktaya varmış bir yazar için Çanakkale Savaşları mükemmel olanaklar sağlıyor, hatta yepyeni açılımlar sunuyordu. Çanakkale Savaşları, sanki milliyetçiliğin ve emperyalizmin sorgulanması için en uygun savaş olarak tarihimizde bekliyordu. ‘Kahraman düşmanım’ kavramının kullanıldığı başka bir savaş bilmiyorum. İşte böyle özel bir savaşta aynı adamın, iki düşman ülkede savaş kahramanı olması fantezisi, benim tartışmak istediğim meseleyi en uç ve çarpıcı noktalarda düşünmeye açacaktı. Sonrası daha kolaydı” (Andaç, 2001: 35).

Çeşitli söyleşilerde kendisine yöneltilen sorulara, yazarın vermiş olduğu bu yanıtlar, gerçekte yazarın romanı oluştururken iki temelden hareket ettiğini ortaya koymaktadır: Bunlardan birincisi, tarihinde yaşanan bir büyük savaş, o savaşın ortaya çıkardığı insanlık dramı ve gösterilen kahramanlıklara karşı ortaya çıkan sanatçı ya da yazarlık duyarlılığı... İkincisi ise, “milliyetçilik” ve “emperyalizm”

gibi olgulara karşı bir aydın duyarlılığı ile bazı meseleleri tartışmaya açma düşüncesi...

Yazar, Birinci Dünya Savaşı içinde cereyan eden Çanakkale Muharebelerini, romanın aktif zamanı içinde ele almamış; söz konusu muharebeleri fon olarak kullanıp, bazı noktaları vurgulamak için onu hareket noktası olarak kabul etmiştir. Teğmen Ali Osman ve Alistair John Taylor'un mektuplarıyla geri dönüşler yapılmış ve muharebe ortamından ziyade, bu kişilerin bakış açılarıyla “savaş” olgusu çeşitli yönleriyle irdelenmiştir. Alistair John Taylor'un bakış açısından hareketle özellikle Anzakların genel durumu ortaya konmaya çalışılırken, Teğmen Ali Osman'ın bakış açısıyla da savaşa gönüllü olarak katılan aydınların durumu gözler önüne serilmeye çalışılmıştır.

Teğmen Ali Osman'ın, aynı zamanda o dönemin savaşa gönüllü katılan tüm aydınların temsilcisi olarak romanda yer aldığı, yukarıda belirtilmişti. Romanda Teğmen Ali Osman aracılığıyla bir yandan “savaş” olgusu sorgulanırken bir yandan da gerçek anlamda vatanseverliğin ne demek olduğu, ülkenin o zamanki durumuna düşüren sebeplerin neler olduğu ve bunlar gibi birtakım sorunların çözümü için neler yapılması gerektiği gibi meseleler ortaya konmuş ve tartışılmıştır. Alistair John Taylor'un aracılığıyla da 1915'li yıllarda artık iyice kanlı bir hâl almaya başladığı açıkça ortaya çıkmaya başlayan “emperyalizm” olgusu ve “emperyalizm”in sebep olduğu birtakım olayların sorgulanması ve zamanla fark edilen gerçekler, romanda gözler önüne serilmiştir.

Bütün bunların yanında bugünkü dünyanın, bütün bu olgulara olan bakış açısı da roman boyunca, çeşitli şekillerde tartışılmış ve bazı görüşler ortaya konmuştur. İnsanlığın evrensel anlamda, tarihe bakış açılarının nasıl olduğu, “biz” ve “öteki” kavramları kapsamında insanların meseleleri nasıl ele aldığı gibi hususlar da roman boyunca işlenmiştir.

Uzun Beyaz Bulut Gelibolu romanı, “hâkim bakış açısı”yla yazılmış bir romandır. Yazar-anlatıcının romanda geçen vak'a ve şahıs kadrosuyla ilgili olarak

tanrısal bir bilgiye sahip olduğu söylenebilir. Bunun yanında romanda iki farklı zaman kullanılır: Bunlardan biri, aktif zamanı yani şimdiki zamanı ifade eden “hâl”; diğeri ise, “geçmiş zaman”dır ki bu da, Çanakkale Muharebelerinin cereyan ettiği yıllardır. Gerçekte üç haftalık bir vak’a zamanına sahip olan romanda mektuplarla geriye dönüş yapılarak geçmişe, savaş yıllarına dönülmekte ve zaman genişletilmektedir. Romanda olayların geçtiği yer, genel anlamda Çanakkale’dir. Romanın aktif zamanına ait vakalar çoğunlukla Eceyaylası Köyü’nde geçerken, geçmişe dönüşlerde ise mekân unsuru sadece fon olarak kullanılmıştır. Romanda daha çok kapalı mekân hâkimdir. Roman oldukça sade ve anlaşılır bir dil ve üslupla kaleme alınmıştır. Yer yer İngilizce birtakım sözler geçse de yazar, bunların anlamını bir şekilde romanda belirtmiş ve eserin anlaşılabilirliğini bozmamıştır. Özellikle kahramanların, yetiştiği çevreye, eğitim durumuna ve yaşadığı döneme göre konuşturulması konusunda yazarın oldukça başarılı olduğu söylenebilir.

Roman özellikle geriye dönüşlerde tarihî gerçekliğe sadık kalsa da, bazı yönleriyle gerçekçilik anlayışına pek de uymayan çeşitli unsurları bünyesinde barındırmaktadır. Örneğin, 12 Ağustos 1915 tarihinde Suvla Koyu’nda Kraliyet Norfolk Taburu’nun beyaz bir bulutun içinde kaybolması gibi, efsane olmaktan öteye gidemeyen bir olayın, romanda gerçekten vuku bulmuş bir gerçeklik gibi sunulması, romanı yazmadan önce oldukça derin bir araştırma yaptığını söyleyen (Andaç, 2001: 35) yazar açısından önemli bir hata olarak değerlendirilebilir.

Bunun dışında romanın asıl önemli kurgusunu oluşturan olayın da, gerçekçilik ile pek fazla bağdaşmadığı düşünülebilir. Yeni Zelandalı Er Alistair John Taylor’un Teğmen Ali Osman’ın üniformasını giydikten sonra, Meryem tarafından Alican Çavuş olarak köylülere tanıtılması, halkın bu konuda her nedense peşin bir kabulle meseleye yaklaşması, konuşamıyor olmasının yine oldukça iyi bir niyetle savaşta esir düşmüş olmasına bağlanmış olması, romanın pek gerçekçi olmayan tarafları olarak değerlendirilebilir.

3.2. İsmail Bilgin, Çanakkale'ye Gidenler- Şu Boğaz Harbi

3.2.1. Romanın Özeti

Roman, iki ana bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde 18 Mart 1915 yılındaki deniz savaşı öncesinde İtilaf Devletleri tarafından gerçekleştirilen küçük çaptaki bombalamalar ve halkın Çanakkale Cephesi'ne olan bakış açısı ortaya konurken, ikinci bölümde ise, 18 Mart 1915'te kazanılan büyük zafer, bütün kahramanlıkları ve ayrıntılarıyla anlatılmaktadır. Yani roman, 3 Kasım 1914 ile kara muharebelerinin başladığı 25 Nisan 1915 tarihleri arasındaki zaman dilimini kapsamaktadır.

Roman, Çanakkale açıklarında bekleyen, İngilizlere ait Agamemnon zırhlısında, iki askerın Çanakkale'de sürmekte olan savaş hakkındaki duygu ve düşünceleriyle başlar. Romanın birçok yerinde olduğu gibi burada da özellikle İngilizlerin Osmanlı İmparatorluğu ve Türkler hakkındaki düşünceleri bütün açıklığıyla ortaya konur. Çanakkale Boğazı'nın tarihi ile ilgili olarak birtakım bilgiler verildikten sonra 3 Kasım 1914 tarihinde İtilaf Devletlerinin Boğaz'ı ilk geçme girişimi anlatılır. Bu girişimden sonra Osmanlı İmparatorluğu, Çanakkale Cephesi'nin güvenliği ve oradaki kuvvetlerin artırılması için cihat ilan eder ve birçok insan, gönüllü olarak cepheye gitme hazırlıklarına başlar. Romanın belli başlı kahramanları da, bu noktada ortaya çıkar. Bunlar: Mehmet Nazif, Halit Mustafa, Hasan Hoca, Deli Kemal, Mülkiyeli Ragıp, Edebiyatçı Sabri ve Hırsto'dur. Kahramanlarımız, haftanın belli akşamlarında Eleni'nin Yenikapı'daki pansiyonunda buluşup yurt meseleleri de dahil olmak üzere, çeşitli konularda sohbet etmektedirler. O akşam da yine çeşitli konularda sohbet etmek amacıyla aynı yerde toplanırlar. Ancak bu kez konu, cepheden dönen Halit Mustafa'dır. Halit Mustafa, cephede yaşadıklarını, açılacak olan Çanakkale Cephesi'nde neler olacağını tek tek anlatır. Diğerleri ise bir yandan onun anlattıklarını dinlerken, bir yandan da uzun süredir göremedikleri dostlarıyla hasret giderirler.

Bu arada İtilaf Devletlerinin, zamanın en büyük ve en güçlü donanmasıyla Boğaz'a saldırmaya başladığını öğrenen Osmanlı İmparatorluğu içinde yaşayan gayrimüslimler, başta İstanbul olmak üzere birçok yerde şimdiden zafer şarkıları söylemeye başlamıştır. Padişah ise bu tablo karşısında cihat fikri etrafında büyük bir güç oluşturarak Çanakkale'de düşmanı yenmek ve Almanlara yardım etmek düşüncesi içindedir. Başlarda keşif amacıyla ve Türklerin gücünü ölçmeye yönelik olarak yapılan küçük çaptaki saldırılardan sonra İngiliz ve Fransız donanması, Çanakkale Boğazı'nı tek ama, büyük bir saldırıyla geçmek için hazırladıkları nihâî plâni bir kez daha masaya yatırılır. İtilaf Devletlerinin hazırlamış olduğu söz konusu plâna göre; Çanakkale Boğaz'ı kolaylıkla geçilecek, İstanbul ele geçirilip Rusya'ya gereken askerî yardım ulaştırılacak, Osmanlı İmparatorluğu savaştan saf dışı bırakılarak Almanya dört bir yandan kuşatılmış olacak ve savaş, kısa sürede kendilerinin zaferiyle sonuçlanacaktır. Tam o sıralarda, 13 Aralık 1914'te bir İngiliz denizaltısının Mesudiye Zırhlısı'nı batırması, İtilaf Devletlerinin büyük saldırı öncesi, kendilerine olan güvenlerini daha da artırmıştır.

Bu sıralarda Mülkiyeli Ragıp ise, gönüllü olarak Çanakkale Cephesi'ne gitmek isterse de babası, oğlunun cepheye gitmesine pek sıcak bakmaz. Bütün halk, vatanın selameti için, canla başla mücadele ederken, İstanbul'da yaşayan bazı azınlıklar, Türkler aleyhine bazı faaliyetler içindedirler. Amaçları toplu bir isyan çıkararak Türklerden intikam almaktır. Bütün bu faaliyetlerde ise Drazdov adında biri öncülük etmektedir. Bu arada Halit Mustafa ise, Bulgar sınırında görevlendirilmiştir. Aklında hep Çanakkale Cephesi olsa da, arkadaşlarıyla helâlleşerek onlardan ayrılır ve yeni görevlendirildiği yere gider. Doktor namzedi Mehmet Nazif, cephede acil olarak cerrah ihtiyacı olduğu için, yarım sene erken mezun edilir ve Çanakkale'deki Merkez Hastahanesi'ne atanır. Deli Kemal ise diğer, binlerce vatan evladı gibi gönüllü olmuştur. Bu arada Edebiyatçı Sabri de, Drazdov'un çirkin emellerini öğrenmiştir ve onun bu emellerine ulaşmasına engel olmak için çaba sarfetmektedir.

Çanakkale Cephesi'nde ise İtilaf Güçlerinin donanması, Boğaz'ı zorlamaya başlamıştır. Düşmanın aman vermeyen bombardımanları sonucunda Türkler, kayıp

vermeye başlamışken, düşman da Boğaz'ın girişindeki tabyaları susturmayı başarmıştır. Mehmet Çavuş'un ve Nusrat Mayın Gemisi'nin inanılmaz kahramanlıkları ve başarıları sonucunda düşman donanması, Boğaz'ı geçememiş ve geri dönmek zorunda kalmıştır. Sonuçta 18 Mart 1915'teki düşmanın bu büyük saldırısı, Türklerin büyük bir zaferiyle noktalanmıştır. 18 Mart'tan sonra İtilaf Devletleri, bir yandan başarısızlığın sebeplerini tartışırken bir yandan da yeni plânlarda çalışmaya başlarlar. Boğaz'ın ancak ve ancak bir kara harekâtıyla geçilebileceğine karar verirler. Bunun için Mısır'daki İtilaf Güçlerine ait kara birlikleri hazırlıklara başlar. Artık Çanakkale, karadan da zorlanacaktır. Bunun yanında Türk tarafında ise kazanılan büyük zaferin sevinci yaşanmaktadır. Daha önemlisi yılların getirdiği, özellikle Balkan Savaşı'nda yenilmiş olmanın sebep olduğu aşağılık, eziklik duygusu ve kaybedilen güven, yerini kazanılan bu zafer sonrasında gurura bırakırken, Türk milletinin kendine olan güvenini tekrar kazanmasını sağlamıştır.

Bu sıralarda İstanbul Boğazı'nın Karadeniz açıklarında Rus Donanması, İtilaf Devletlerinin gemilerini beklemektedir. Ancak İtilaf Güçlerinin Boğaz'ı geçememiş olması üzerine Ruslar, çok korktukları Osmanlı Donanması'nın Karadeniz'e açılmasını engellemek için Karadeniz açıklarına mayın döşerler. Osmanlı Donanması için çok büyük tehlike arz eden bu mayınların temizlenmesinde Deli Kemal de gönüllü olarak görev alır ve Üsteğmen Cemil ile birlikte çok büyük kahramanlıklar ve fedakârlıklarla bu görevi de başarıyla yerine getirir. Bundan sonra sıra, toplanan mayınların Çanakkale'ye götürülmesindedir. Üsteğmen Cemil'in teklifi üzerine Deli Kemal, mayınların Çanakkale'ye götürme vazifesini, çok tehlikeli ve riskli olmasına rağmen, hiç düşünmeden kabul eder. Böylece Deli Kemal de Çanakkale'ye gider. Bu arada Mülkiyeli Ragıp da, babasının bütün ısrarlı karşı çıkışlarına rağmen, gönüllü olmuş ve Çanakkale'ye kaçmıştır. Uzun süredir Bulgar sınırında görevli olan Halit Mustafa'nın birliği ise Çanakkale'ye kaydırılmıştır. Bütün bunlarla birlikte son olarak, Hasan Hoca ve Edebiyatçı Sabri de, gönüllü olurlar ve Çanakkale Cephesi'ne koşarlar. Nihayetinde Hristo hariç, altı arkadaş değişik görev ve yerlerde Çanakkale'dedirler. Bu arada Türk tarafında da savunma hazırlıkları ve plânları tamamlanır. Enver Paşa, cepheyi ziyaret eder ve denetler. Artık siperlerde, yapılacak

olan çıkarma harekâtı beklenmektedir. Roman, kara harekâtının başlamasına ramak kala hem Türk hem de düşman tarafındaki oldukça gergin ama, bir o kadar da sabırsız bekleyişle sona erer.

3.2.2. Belli Başlı Kahramanlar

İsmail Bilgin'in Çanakkale'ye Gidenler- Şu Boğaz Harbi adlı romanında, oldukça geniş bir şahıs kadrosunun olduğu dikkati çeker. Mülkiyeli Ragıp'tan Doktor Mehmet Nazif'e, cami hocası Hasan Hoca'dan Üsteğmen Halit Mustafa'ya, sıradan bir balıkçı olan Deli Kemal'e ve İstanbul'da yaşayan bir Rum azınlık olan Hırsto'ya kadar toplumun hemen hemen her tabakasından bir temsilci, romanda yer almıştır. Bütün bu ön plânda yer alan kahramanlardan tamamının ortak noktası, hepsinin de kuvvetli bir "vatan sevgisi" ne sahip olmalarıdır. Hangi eğitim seviyesinde, toplumun hangi sınıfına ait olursa olsun hepsinin birleştiği ortak nokta bu düşüncedir ki onları haftanın belli akşamlarında, Eleni'nin Yenikapı'daki pansiyonunda bir araya getiren de yine bu düşüncedir. Ian Hamilton, Liman Von Sanders, Enver Paşa ve Ziya Gökalp gibi tarihî şahsiyetlerin yanında, İtilaf Güçleri içinde yer alan askerlerin de duygu ve düşüncelerinin yansıması Leslie gibi kahramanlarda görülebilmektedir. Romanda yer alan kahramanlarla ilgili olarak şu değerlendirmelerde bulunulabilir:

Mehmet Nazif, Tıbbiye son sınıfta okuyan, doktor namzetidir. Babasını 93 Harbi'nde yaralandıktan sonra verem hastalığından kaybeden Mehmet Nazif, annesiyle yaşamaktadır. Hep dahiliye mütehasısı olmak istese de cephede, cerraha çok fazla ihtiyaç duyulduğundan son sene, yarım dönemden sonra mezun olur ve Çanakkale'deki Merkez Hastahanesi'ne atanır. Çok duygusal ve hassas bir yapıya sahip olmasına rağmen bunu pek belli etmeyen bir karakteri vardır. Annesiyle vedalaşırken cehennemin ortasına gideceğini bile bile onu teselli etmeye ve onun moralini daima yüksek tutmaya çalışır. Mehmet Nazif, Çanakkale Cephesi'nin açılmasının vatan ve millet için felaket olacağını düşünenlerdendir. Ancak her durumda görevinin, vatani için elden geleni yapmak olduğunu düşünür. Savaşın kanlı, acıklı ve dehşet ortamı içinde Mehmet Nazif, hassas ruhuna rağmen büyük bir

güçle ayakta kalır ve görevini en iyi şekilde yapabilmek için büyük bir özveriyle çalışır. Romanda Çanakkale'ye giden ilk kahraman o olur.

Halit Mustafa, Birinci Dünya Savaşı sırasında Kanal Cephesi'ne gitmiş, ancak savaşın başında cepheye varamadan yaralanmış ve bunun üzerine Tuzla Kışlası'na gönderilmiş bir üsteğmendir. O, tam bir asker mantığıyla, arkadaşları cepheye savaşırken kendisinin bir kışlada oturmasını hazmedemeyen, askerlerini iyi komuta edebilen, duygularını kontrol altında tutabilen, güçlü, azimli bir komutan tipidir. Sonuçta istediği olur ve tekrar göreve çağrılır. Aklında hep Çanakkale Cephesi olduğu için istemeden de olsa kendisine verilen Bulgar sınırını koruma ve gözetleme görevini kabul etmek zorunda kalır. İtilaf Devletlerinin kara harekâtına girişeceği anlaşılınca o da birliği ile birlikte Çanakkale Cephesi'ne sevk edilir. Cepheye vardığında mevzileri düzenleyen askerlerine yardım edip elbirliğiyle çalışması, çaba sarf etmesi, onun örnek bir komutan olduğunu gösterir.

Mülkiyeli Ragıp, Berlin Hukuk Fakültesinin milletlerarası ilişkileri inceleyen bölümünden mezun olmuştur. Almanya'da uzun süre kalmasına rağmen, alabildiğine Osmanlıdır. O, Osmanlı İmparatorluğu'nun içine düşmüş olduğu durumun çözümünün yine Osmanlı'da olduğunu, çözümü kendilerinde aramak gerektiğini düşünen ve o zaman için bütün olup bitenlerle ilgili olarak birçok gerçeğin farkında olan aydın bir gençtir. Uzun yıllar Almanya'da yaşamış olmasına rağmen, kendi kültürel değerlerini hiçbir zaman kaybetmemiş, geleneksel değerlerine daima sahip çıkmış, inançlarından taviz vermemiş olmasından dolayı, o zaman için yurt dışında okuyan diğer gençlerden ayrılan bir yapıya sahiptir. Makamıyla çok güzel ezan okumasıyla da tanınmıştır. Öyle ki babası, sohbet meclislerinde namazdan önce ezanı, mutlaka hep ona okutmuştur. Ragıp, her zaman özgür olan ve kendi ayakları üzerinde durabilen biri olmayı ister. Çanakkale Cephesi'ne gidip orada vatani ve milleti için savaşmak istemesi de onun bu özelliğinin bir nevi dışa vurumudur. Babasının, onun cepheye gitmesini istememesi ve bunda ısrar etmesi üzerine ailesine bir mektup bırakarak cepheye kaçması, ondaki vatanseverlik duygusunun ne kadar güçlü olduğunu gösterir. Ailesine bıraktığı mektuptaki ifadeleri, onun hem bütün bu

yönlerini hem de o dönemin cepheye giden tüm gönüllü aydınların ortak duygu ve düşüncelerini yansıtır gibidir:

(...) Biliyorum ki böyle bir ayrılığa sizler hazır değilsiniz... Kendi hayatımdaki tasarruflarınızı iyi bildiğimden dolayı bu yolu seçmiş bulunuyorum. Bir nebze olsun haklılığımı düşünmenizi isterim... Ben de sizi haklı bulmaktayım. Lâkin kaderimiz, bize başka şartlar altında hayat hakkı tanısa idi, sizlerin ideallerinize, sırf sizi kırmamak için katlanırdım. Ama hayat hakkımızın düşmanlar tarafından gasp edilmeye çalışıldığı bu meş'um günlerde kendi istikbâlimi düşünme bencilliğini, vicdanımda göremedim... Sizin de görmemenizi dilerdim...

Lütfen meyas olmayınız. Bir ömür boyu vicdanımın suçlayan sesini dinlemektense, mukadderatta varsa vicdanım rahat, ölümü kucaklamak isterim... Yıllardır kalem tutan ellerimle artık silâh tutmak ve düşmana karşı göğsümü siper etmek için gönüllü yazılmak istiyorum... Şunu bilin ki, üzerine titrediğiniz bu evladınız, ölüm karşısında asla titremeyecektir... Evladınız için dua ediniz. Bu meyanda mübarek ellerinizden öper, ahiret hayatım için helâllik ister ve beklerim... (2005: 117)

Ragıp'ın cephedeki görevi Alman komutanların yanında bulunup, onlarla Türk askerleri arasında tercümanlık yapmak olacaktır.

Edebiyatçı Sabri de, romanda Çanakkale Cephesi'ne gönüllü olarak giden aydınlardan biridir. Çeşitli zamanlarda ve konularda öne sürdüğü fikirleri ve ortaya koyduğu tavırlarıyla çevresindekilere daima ışık tutmaya çalışan bir tiptir. Ona göre, savaşta en önemli güç, imandır ve iman, çelik bir duvar gibidir. Yerinde ve zamanına göre birtakım şeylerin yapılması gerektiğini söyler. Hiçbir zaman tahriklere kapılmadan, doğru zamanda doğru şeyi yapma taraftarıdır. Soğukkanlı ve sağduyuludur. Bir grup gencin azınlıklara yönelik olarak gösteri yapmak amacıyla Galata'ya yürüyüşe geçtiğini gören Sabri'nin, onların önüne çıkarak sarf ettiği şu sözler, onun söz konusu özelliğini en çarpıcı bir şekilde göstermektedir:

Arkadaşlar! Evet hepimizin bağı yanıyor! Kızgınız! Öfkeliyiz! Yaralıyız! Ama zaman öfkemizi ve kızgınlığımızı burada özellikle Galata'da göstermeye uygun değildir. Kendimize hâkim olamayız. Muhtemel bir taşkınlık, bizi haklı davamızda haksız duruma düşürür. Tepkimizi burada gösterdik. Bunu başka semtlere taşımamak iyi olur. Günü gelince hepimiz cepheye, savaşa gideceğiz. İşte o an öfkemizi koyuverme zamanı da gelecektir. Şimdi özellikle soğukkanlı olmak zamanıdır. Lütfen geri dönünüz (2005: 52).

Edebiyatçı Sabri, Rumlarla bir çatışma çıkacağı kanaatinde olan ve buna önlem alınması gerektiğini savunan teşkilatları destekleme ve örgütleme görevini de üzerine alır. Çanakkale Cephesi'ne gönüllü olarak gitmeyi o da çok istese de öncelikle cephe gerisindeki bu sıkıntıların giderilmesi gerektiğini düşünür ama, sonuçta o da Çanakkale'ye gönüllü gidenler arasında olur.

Hasan Hoca, namaz kıldıran, hutbe veren ve çevresi tarafından saygı gören, sözü dinlenen bir cami hocasıdır. Zaten padişah tarafından cihat ilan edilmesine en çok sevenlerden bir de o olmuştur. Hem dinî hem de millî duygu ve düşünce yönüyle oldukça zengin bir insandır. Onun bir cuma hutbesinde söylemiş olduğu şu sözler, kurtuluşun ancak cihat fikriyle mümkün gördüğünü göstermektedir:

Kutsal Cihat Fetvası bütün İslam merkezlerini dolaşacaktır. Allah'ın birliğine inananlar fetvanın çağrısıyla dolacak, her Müslümanın masum ruhu Hilafet merkezinin dolduğu duygularla dolup taşacaktır ve bu duygu bütün baskılara rağmen yayılacaktır. Zalimlerin başına gelecekler ise ancak o zaman müthiş olacaktır. Bu tarihin şimdiye dek yazmadığı büyük bir öğ almadır (2005: 73).

İstanbul'da, hutbeleriyle veya birebir sohbetleriyle birçok Türk gencinin cepheye gitmek için gönüllü yazılmasını sağlamıştır. “Ölürsen şehit, kalırsan gazisin. Bundan büyük mükâfat olur mu? Haydi cepheye.” (2005: 73) diyerek gençleri bu yolda yüreklendirir. II. Abdülhamit'in de savunduğu İslamcılık düşüncesindedir. Özellikle II. Abdülhamit'in zorla tahttan indirilişini hiçbir zaman hazmedememiştir. İki çocuğu ve karısı için çok üzülmesine rağmen Çanakkale'ye gönüllü olarak gitmeyi çok ister. Sonunda o da, gönüllü olur ve cepheye gider. Orada tabur imamlığı yapacaktır. Askerlerin morallerini yüksek tutmak, onlara şehitlik mertebesinin önemini vurgulamak, Allah'ın onların yanında olduğu inancını aşlamak, kısacası askerlerin iman gücünü artırmak, onun cephedeki başlıca görevi olacaktır.

Deli Kemal, çok zor şartlarda büyümüş; beş yaşında annesini, on bir yaşında ise babasını kaybetmiştir. Daha sonra komşuları Batumlu Yunus Kaptan'ın yanında çıraklık ederek balıkçılığı öğrenmiş ve hayatını balıkçılıkla kazanmıştır. Mesleği gereği Boğaz'ı ve Marmara'yı çok iyi tanımaktadır. Oldukça cesur, gözü pek ve

vatansever bir insandır. Özellikle Karadeniz'deki Rus mayınlarının toplanmasında çok büyük yararlar sağlamış ve kahramanlıklar göstermiştir. Toplanan mayınların Üsteğmen Cemil ile birlikte Çanakkale'ye götürdükten sonra tekrar İstanbul'a dönmez ve daha faydalı olacağını düşünerek gönüllü olarak Çanakkale'de kalır.

Hiristo, İstanbul'da yaşayan gayrimüslimlerden biridir. Rum olmasına rağmen, Türk taraftarıdır. Bütün işi gücü Kumkapı meyhanelerinde şarkı söyleyip tanbur çalmaktır. Rembetiko değil de tanbur çalmasından da anlaşılacağı gibi Türk gelenek ve göreneklerini Rum gelenek ve göreneklerinden üstün tutar. Bir zamanlar babasının başını beladan kurtardıkları için, her zaman Türklere karşı minnet duymuştur, onlara sevgi beslemiştir. Mehmet Nazif, Halit Mustafa, Hasan Hoca, Deli Kemal, Mülkiyeli Ragıp ve Edebiyatçı Sabri ile yakın dostlukları vardır ve vatan, millet meselelerinde onlarla aynı duygu ve düşünce içindedir. *Hiristo*, romanda savaş döneminde İmparatorluğa sadakatini muhafaza eden azınlıkları temsil etmektedir.

Drazdov ise, *Hiristo*'nun tam tersine savaş döneminde İmparatorluğa ihanet ederek, düşmanla işbirliği içine giren ve asırlardır bir arada yaşadıkları Müslüman Türklere her fırsatta eziyetler eden azınlıkların bir temsilcisi olarak romanda kendini gösterir. Rus olan *Drazdov*, Rusya hesabına çalışmakta ve istihbarat toplamaktadır. Türklere çeşitli yerlerde ve zamanlarda saldırılar düzenleyerek, İstanbul'da Ermenilerin ve Rumların yaşadığı yerleri özerk bir hâle getirmek için çalışır ama, İtilaf Güçlerinin Boğaz'ı geçememesi üzerine hatasını anlar ve bir kaçış yolu bulmaya çalışır.

Leslie, liseyi bitirdikten sonra ailesinin çok istemesine rağmen üniversiteye gitmeyip bir an önce hayata atılmak amacıyla Londra'da bir barda işe başlamış; daha sonra karıştığı bir kavga yüzünden başı belaya girince kaçıp kurtulmak için orduya yazılan ve böylelikle Agamemnon zırhlısında görev yapan bir deniz eridir. Romanda, Türklere iyi tanımayan, onları küçümseyen ve bu nedenle savaşta ölmek bir yana zaferden en küçük bir şüphe dahi duymayan, mağrur bir Batılı tipinin özelliklerini gösterir. Bunun yanında *Leslie*'nin orduya yazılmasında vatanseverlik veya

idealistlik gibi etkenler rol oynamamıştır. Onun için savaşın bir tek anlamı vardır, o da başının dertte olduğu insanlardan ve hapse girmekten kurtulmak ve bir macera yaşamaktır:

(...) Bir hafta kadar ıssız yerlerde saklandım. Bu sırada duvarlarda afişler gördüm; “Haydi Çanakkale’ye!” diyen afişler. “Abdül” denilen Türklerle savaşmak için adam arıyorlardı. Üstelik denizci eri olarak... Ben denizi çok severim. Hemen gidip başvuruda bulundum. Kabul ettiler. Bir iki ay talim yaptık. Sonra İskenderiye’ye geldik. Bilirsin işte piramitler, o masalımsı Nil, kral mezarları, İmroz Adası, İda Dağı hepsini gördüm. Askere yazılmasaydım hiçbirini göremeyecek, belki de hapishanede çürüyüp gidecektim (2005: 16).

Ama bütün bunların yanında 18 Mart’taki deniz muharebelerinden sonra Leslie’nin fikirlerinin değiştiği, birtakım gerçekleri fark etmeye başladığı görülür. Bu noktadan sonra savaşın acı ve kanlı yüzüyle karşılaşmış, olgunlaşmış ve fikirleri açısından daha çok tereddütleri olan bir tip hâline gelmiştir. Ailesine yazdığı ama, acı dolu bir tablo çizdiği için göndermediği mektubunun bir bölümündeki şu ifadeler, ondaki bu değişimi göstermesi açısından oldukça çarpıcıdır:

Evet o tanıdığımız Leslie artık yok. Cehenneme girmiş, onu görmüş bir Leslie var. Savaş, sokak kavgalarına benzemiyor. Bizim ne için savaştığımız, onların da niçin karşı koyduğu şimdi daha önemli bir soru benim için... Arkadaşlarım öldü. Gemilerimiz battı, ağır hasara uğradılar. Biz ölmedik ama görünen o ki, bu topraklar kan kokuyor. İnanın bunu geri çekilirken hissetmişim. Kana daha doyumlandı. Belki ara verdik. Belki yenildik. Belki geri çekildik. Adına ne dersiniz deyin. Tekrar daha kanlı bir şekilde birbirimizin boğazına sarılacağız. Bu kez belki ellerimiz, süngülerimiz konuşacak... Bir gerçek var ki onlar çok inatçı... Biz de öyle... Zafer yolu birazcık uzadı o kadar (2005: 235–236).

Romanın sonunda görev yaptığı zırhlı, çok ağır bir şekilde hasar görmesine rağmen Leslie, hayatta kalır.

3.2.3. Değerlendirme

Birinci Dünya Savaşı başladıktan ve Osmanlı İmparatorluğu’nun Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun yanında savaşa girmesinden sonra İngiltere’nin başını çektiği İtilaf Devletleri, hem müttefikleri olan Rusya’ya gereken

yardımı ulaştırabilmek, hem de İstanbul'u ele geçirerek Osmanlı İmparatorluğu'nu ortadan kaldırmak amacıyla Çanakkale Boğazı'nı geçme emelini beslemeye başlarlar. Çanakkale Boğazı'nın geçilmesi hâlinde İstanbul'a giden tek deniz yolu onlara açılacak ve oradan da Karadeniz'e açılarak Rusya'ya ulaşabileceklerdir. İtilaf Devletlerinin Çanakkale Boğazı'nı geçmek için ilk girişimi 3 Kasım 1914'te gerçekleşirse de asıl büyük saldırıları 18 Mart 1915 tarihinde olur ve tarihin gördüğü en büyük donanmayla gerçekleştirilen bu girişim, Türklerin büyük zaferiyle sonuçlanır. Bunun üzerine İtilaf Devletleri, Çanakkale Boğazı'nın ancak ve ancak yapılacak bir amfibi harekâtla geçilebileceği kararına varırlar. Bunun üzerine oldukça geniş çaplı bir kara harekâtı için hazırlıklara başlarlar. İtilaf Devletleri, bir yandan çıkarma harekâtı için hazırlıklarına devam ederken diğer yandan da Osmanlı İmparatorluğu, Çanakkale Boğazı'nın güvenliğini artırmaya ve muhtemel bir saldırıya karşı savunma plânları yapmaya başlar. Bu süreç, 25 Nisan 1915 tarihindeki ilk çıkarma zamanına kadar devam eder ki roman, yukarıda da ifade edildiği gibi 3 Kasım 1914 ile kara muharebelerinin başladığı 25 Nisan 1915 tarihleri arasındaki zaman dilimini ihtiva etmektedir.

Roman, aslında adından da ipucu verdiği gibi Çanakkale Cephesi açıldıktan sonra her kesimden Türk insanının nasıl bir duygusal ve fikrî yapı ile gönüllü olarak cepheye koştuğunu göstermektedir. Bu genel çerçeve içinde roman, hem Türk tarafı açısından hem de İtilaf Devletleri açısından bazı değerlendirmeleri de içermektedir. Örneğin savaş döneminde özellikle İstanbul'da yaşayan bazı gayrimüslimlerin nasıl ihanet içine girerek Türklerin aleyhine çalıştıkları; ister Mülkiyeli veya Tıbbiyeli, ister din adamı, isterse de sıradan bir balıkçı olsun, vatanın mukadderatı ve milletin hayatı söz konusu olunca, Türk insanının nasıl seve seve, ölümü “şehitlik” bilerek cepheye koştukları; böylesine ölüm-kalım ortamında Türk milletinin hem millî hem de manevî duygularının ne kadar güçlü olduğu ve İtilaf Devletlerinin o dönemin en büyük askerî gücü olmasına karşın, bütün imkânsızlıklara rağmen nasıl büyük bir inanç, azim ve kararlılıkla mücadele edip büyük bir zafer kazandığı, oldukça çarpıcı ifadeler ve sahnelerle anlatılmaktadır.

Mehmet Nazif, Halit Mustafa, Hasan Hoca, Deli Kemal, Mülkiyeli Ragıp ve Edebiyatçı Sabri gibi kurgusal kahramanlar ile yazar, Çanakkale Muharebeleri sırasında her şeye rağmen, gönüllü olarak cepheye gidip büyük kahramanlıklar gösteren nice isimsiz kahramanı, okuyucunun zihninde canlandırmak istemiştir. Çünkü söz konusu karakterler, aslında o dönemde yüzlerce, binlerce benzeri bulunan kişileri temsil etmektedirler. Yazar, böylelikle tarihe soyut bir yaklaşımdan ziyade, somut bir yaklaşım ortaya koymuş ve o dönemde Türklerin sahip olduğu en önemli nitelikler olan vatan ve millet sevgisi, şehitlik, fedakârlık, yiğitlik, kahramanlık ve insanlık gibi hususları, itibarî kahramanlarla da olsa gösterebilmiştir.

Bunların yanında, savaş döneminde İtilaf Devletlerinin de durumu, Türklerinki kadar olmasa da romanda işlenmiştir. İtilaf Güçlerinde yer alan askerlerin psikolojisi; savaşa ve Türklere olan bakış açıları, özellikle Leslie'nin nezdinde romanda anlatılmıştır. Özellikle İtilaf Güçleri içinde yer alan askerlerin savaşa sırf macera olsun diye katılmış olmaları; birçoklarının kimlere karşı ve ne uğruna olduğunu bilmeden ellerine silâhı aldıkları ve zaman içerisinde savaşın dehşet verici atmosferinin de etkisiyle kişiliklerinin ve savaşa, Türklere olan bakış açılarının birtakım değişikliklere uğradığı gerçeği, yine roman türünün olanakları içinde dile getirilmiştir. Ayrıca çalışmanın dördüncü bölümünde oldukça geniş bir biçimde tahlil edileceği üzere, savaşta dinî birtakım yaklaşımların biraz fazla olması, romanın tarihî dokusunu oldukça olumsuz etkilemektedir. Türk tarafında kazanılan her zaferin, elde edilen her başarının mutlaka İlahî bir nedene bağlanmış olması ve bütün bu başarılarda birtakım hususların yadsınması, romana olumsuz bir hava vermektedir.

“Çanakkale’ye Gidenler- Şu Boğaz Harbi” romanı, “hâkim bakış açısı”yla yazılmış bir romandır. Yazar-anlatıcının romanda geçen vaka ve şahıs kadrosuyla ilgili olarak tanrısal bir bilgiye sahip olduğu söylenebilir. Yazar-anlatıcı, sadece Çanakkale Muharebeleri ile ilgili olarak değil, ondan önce cereyan eden Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı yıllarında muharebelerin olduğu diğer cephele, İstanbul’daki birtakım siyasî gelişmeler hakkında oldukça geniş bilgi sahibidir. Bunun yanında, kahramanların iç konuşmaları ve hisleri de yazar-anlatıcı tarafından bilinmektedir. Halit Mustafa ile İlyas Onbaşı arasında geçen Enver Paşa’yla ilgili bir

sohbette, Halit Mustafa'nın aklından geçirdikleri, romanın söz konusu özelliğine örnek teşkil edebilecek mahiyettedir:

Halit Mustafa Harbiye'de talebe iken Enver Paşa'nın ününü duymuştu. Öyle bir anlatılıyordu ki. Tıpkı destan kahramanı gibi... "Paşa bu kadar kolay bir şekilde Edirne'ye girmemiştir" diye düşündü... Zira onun cesareti ve kahramanlığı her tarafa abartılı bir şekilde yayılmıştı. Kış kıyamette Allahuekber Dağları'nda soğuktan orduyu dondurmasaydı, Sarıkamış'a girilmesi işten bile değildi. Orduda bu iki paşanın Sarıkamış Fatih'i olmak için çekiştiklerine dair söylentiler de dolaşıyordu. Ama Halit Mustafa bunlara inanmadı. Savaş esnasında rekabet olmazdı. Üstelik bu rütbelere gelmiş kişiler şahsî ihtiraslarını ön plâna çıkarmazlardı. Pek inanası gelmedi. Yarbay Şefik Beyin söylediklerini hatırladı: 'Şahsî intikam zamanı değildir.' (2005: 102)

Romanda olayların geçtiği zaman, Birinci Dünya Savaşı yıllarıdır. Çok net olarak roman, 3 Kasım 1914'teki İtilaf Devletlerinin Çanakkale Boğazı'nı ilk geçme denemesinden, 25 Nisan 1915'teki kara muharebelerinin başladığı tarihe kadar olan süreci kapsamaktadır. Yani romanda anlatılan olaylar aşağı yukarı beş buçuk, altı aylık bir zaman dilimini içermektedir. Romanda muharebe ortamının anlatıldığı bölümlerde olaylar, daha çok açık mekânlarda geçerken, diğer zamanlarda kapalı mekânlar ağırlıktadır. Gayrimüslimlerle ilgili olarak gelişen olaylarda İstanbul, Halit Mustafa'nın görevi gereği gitmek zorunda kaldığı Bulgar sınırı ve müthiş bir ölüm kalım savaşının verildiği Çanakkale Cephesi, başlıca açık mekânlardır. Bunun yanında Eleni'nin Yenikapı'daki pansiyonu, roman kahramanlarının kendi evleri ve Leslie'nin bulunduğu Agamemnon zırhlısı, romandaki başlıca kapalı mekânlardır. Romanda açık mekânlarla ilgili olarak tasvirler ihmal edilmişken, bazı kapalı mekânların, kişilerin psikolojisinin bir yansıması olacak şekilde, oldukça başarılı bir biçimde tasvir edildiği görülmektedir. Örneğin Doktor Mehmet Nazif'in Çanakkale Cephesi'ne gitmeden önce annesiyle helâlleştiği akşam kendi evini algılayışı, gerçekten de yuvasına, evine veda etmekte olan bir insanın ruh hâlini yansıtır:

Mehmet Nazif'in içi burkuluyordu... Bir daha göremeyecekmiş gibi salondaki eşyalara dikkatlice baktı... Salona, duvardan duvara dolanan sedirlere, pencerelerin üstündeki sergenlere ve üzerlerinde döküm döküm duran dantellere bakakaldı. Karşılıklı duvarlarda gömme dolaplar, bakır şöminenin üstünde ise bir davlumbaz yer alıyordu, ikinci kata çıkan merdiven korkulukları, yıldız biçimde tahta işlemeleriyle usta bir sanatkârın yorgun ellerinden çıkmış gibiydi. Salonun ortasında yer alan büyük bir havuz ve ortasındaki şadırvan, su sesinin duvarlarda serinlemesine sebep oluyordu. Pencerenin önünde dıştan yine tahta korumalar ve

tahta kepenkler, şöinenin üstündeki üç bölmede bakırdan bir mumluk vardı. Evin köşelerinde sergenlere yakın asılmış, kilim işlemeli heybelerin içinde kurutulmuş çiçekler duruyordu. Sedirin önündeki yuvarlak masanın üzerinde daima kaynayan bir semaver bulunurdu. Masanın üzerindeki her zaman kar gibi beyaz örtüler ve bin bir göz nuru ile yapılmış mekik oyaları, iğne oyaları seriliydi. Sedirlerin altında yer alan göz göz bölmelerde elbiseler vardı... Yerde kahverengisi yitip gitmiş tahtaların üzerinde, büyük bir Muğla halısı tüm endamıyla uzanıyordu ve ikinci kata çıkılan merdiven kenarlarından çiçekler sarkıyordu. Duvarlarda karşılıklı asılı hat levhalarının birinde Naili'nin “Lutfu kerem-i Hazreti Mevlâ ile geçtik”, diğerinde ise Haşr suresinin ikinci ayeti: “Göklerde ve yerde olanlar Onu her an teşbih ederler” yazılıydı. Diğer duvarlarda yine karşılıklı olarak yeşil zemin üzerinde gelincik, diğerinde ise kırmızı bir lâleden ibaret ebrular asılıydı. Şöminenin yanında tahta oymalı rahle üzerinde, sedef kakmalı kanatların arasında büyük bir Kur'an-ı Kerim yer alıyordu. Yine her odada gaz lambasının yanında asılı bir musaf vardı. Özellikle çiçeklerin açık bıraktığı duvarlara yerleştirilen İznik çinilerinin tümü mavinin tonlarındaydı. Şadırvanın her iki yanında üç ayaklı mangallar yer edinmişti (2005: 112–113).

Dil ve anlatım özellikleri olarak romanın sade ve akıcı bir Türkçe'yle yazıldığı, anlatımının yalın olduğu belirtilebilir. Romanın belli başlı kahramanları olan Mehmet Nazif, Halit Mustafa, Hasan Hoca, Deli Kemal, Mülkiyeli Ragıp, Edebiyatçı Sabri, Hırsto ve ikinci plândaki bir kahraman olan Eleni'nin eğitim düzeyine ve kültür yapısına uygun bir şekilde konuşturulduğu görülmektedir. Bunların yanında özellikle muharebe ortamlarının anlatımında yazarın son derece başarılı olduğu da söylenebilir.

3.3. İsmail Bilgin, Gelibolu- Yenilmezlerin Yenildiği Yer

3.3.1. Romanın Özeti

Roman, yazarın “Çanakkale'ye Gidenler- Şu Boğaz Harbi” adlı romanının devamı niteliğindedir. Eserin başında İtilaf Güçlerine ait donanma, Limni Adası çevresini öyle bir kaplamıştır ki adada yaşayan Rumlar bile, bu birleşik donanmanın daha önce hiçbir zaman ve hiçbir yerde görülmemiş, muazzam gücünü görünce yıllardır iyi-kötü birlikte yaşadıkları Türklere acırlar. Türkler ise bu durum karşısında oldukça endişeli ve gergin bir bekleyiş içindedirler. Ne yapabileceklerini, nasıl hareket edeceklerini düşünmeye çalışmaktadırlar. Bir bakıma etrafı vahşi ve aç aslanlarla çevrili bir ceylan ürkekliğini yaşamaktadırlar.

İtilaf Güçlerine ait donanma oldukça güçlüdür. Dönemin en büyük ve en gelişmiş savaş gemilerinden oluşmuştur. Bu büyük askerî gücün komutanı Hamilton ise, yeni bir Truva efsanesi yaratarak büyük bir zafer kazanmak istemektedir. Bunun yanında Türk kuvvetleri tarafında ise, sessiz, iradeli, korkusuz, elinden geleni büyük bir tevekkül ve vatan sevgisi ile yapmaya hazır Ezinelî Yahya Çavuş ve arkadaşları gibi Türk askerleri vardır. Bütün imkânsızlıklara rağmen, hepsinde vatan toprağını düşman çizmeleri altında çiğnetmeme kararlılığı hâkimdir. Daha önceden Çanakkale Cephesi'ne gönüllü olarak gelen Üsteğmen Halit Mustafa, Doktor Mehmet Nazif, Tabur İmamı olan Hasan Hoca, Deli Kemal, Mülkiyeli Ragıp ve Edebiyatçı Sabri ise cephenin değişik yerlerinde, çoğu birbirinin durumundan habersiz görevlerinin başındadırlar.

18 Mart'taki donanma saldırısından sonra şimdi de büyük bir kara harekâtının arifesi yaşanmaktadır. Çanakkale'de tarihin gördüğü en büyük çıkarma harekâtı başlamak üzeredir. Nihayet 25 Nisan 1915'te sabaha karşı oldukça büyük bir güçle İtilaf Güçlerinin çıkarma harekâtı başlar. Donanma tarafından da desteklenen İtilaf Güçlerinin ilk çıkarma anındaki çok sayıdaki kara birliklerine karşı, tam cepheden Üsteğmen Halit Mustafa, yandan da Yahya Çavuş, ellerindeki birer takım askerle büyük bir kahramanlık ve vatanseverlik örneği göstererek karşı koymaya çalışırlar. Kendilerinden güç dengesi açısından oldukça üstün olan düşmana karşı bir süre direnmelerine ve hatta onları durdurmalarına karşın, çok fazla şehit verdiklerinden ötürü onlar da geri çekilmek zorunda kalırlar.

Muharebeler sırasında Türk tarafındaki tüm komutanlar, gururlu ve inançlıdır. Çünkü tüm askerler, canları pahasına savaşmaktadırlar. Ölüme doğru gözlerini bir an olsun kırpmadan koşan Türk askerlerinin bu cesaret ve vatanseverliği karşısında Türk komutanlarının zafere olan inanç, kararlılık ve azmi, daha da artarken İtilaf Güçlerinin ise tam tersine direnci kırılmaya başlar. Özellikle Türklerin, ölümü hiç düşünmeden yaptıkları taarruzlar onlarda şaşkınlık yaratır.

Bu arada Türk tarafında, okullardaki eğitimlerini yarıda bırakıp cepheye gönüllü olarak gelen öğrenciler de vardır. İstanbul Lisesinden elli ve Tıbbiyeden yüz

öğrenci, vatanları için savaşmak üzere cepheye gelmişlerdir. Çok büyük kahramanlıklar ve fedakârlıklar gösteren bu gönüllülerin hemen hemen hepsi 19 Mayıs 1915 tarihindeki karşı saldırıda şehit olur. Özellikle genç öğrencilerden oluşan gönüllü askerlerin neredeyse tamamının şehit olması, Türk tarafında derin bir hüzne neden olur. Bunun yanında İtilaf Güçlerinde de çok sayıda ölü vardır. Cephedeki ölü sayısının çok fazla olması ve bunların bir an önce gömülmesi gereği üzerine geçici ateşkes ilan edilir ve taraflar kendi ölülerini gömerler. Daha sonra, Çanakkale Cephesi'nde muharebeler en kanlı bir biçimde devam eder. 28–30 Haziran 1915'teki Zığındere Muharebesi esnasında Doktor Mehmet Nazif'in bulunduğu sargı yeri bombalanır. Çadırda Türk yaralıların yanında İngiliz, Fransız yaralıları da vardır. Çadırda yatmakta olan bütün yaralı ve hastalar ölür. Bunu üzerine Doktor Mehmet Nazif, şüursuzca düşmana doğru koşmaya başlar ve bir şarapnel parçasıyla şehit olur.

Bu arada İtilaf Güçlerine ait çoğu asker, büyük bir hayale kapılarak hata ettiklerini anlarlar. Özellikle Leslie, savaşın anlamını sorgulamaya başlar. Türklerin kendi vatanlarını korumak için savaştıklarını ama, bunun yanında savaşın kendileri için bir anlamının olmadığı şeklinde bir düşünceye dalar. Bu gibi düşüncelerin birçok askerde ortaya çıkmasından dolayı, muharebeler devam etse de her iki taraf arasında yer yer adı konmayan bir barış yaşanır. Her iki taraf askerleri arasında, siperden sipere hediyeleşmeler başlar. Türk askerleri düşman askerlerine sigara, su yardımı yaparken, düşman askerleri de Türklere bisküvi, konserve gibi şeyler verirler. Bütün bu dostane tutumların yanında muharebeler kanlı bir şekilde sürmeye de devam eder. Çünkü Hamilton'un, savaşın zaferle sonuçlanacağına dair hâlâ ümitleri vardır. Ama bütün bu kanlı muharebelerden sonra işlerin hiç de istediği gibi sonuçlanmayacağını sonunda o da anlar.

Deli Kemal, Edebiyatçı Sabri ve Hasan Hoca da, bu muharebelerde şehit olurlar. Dolayısıyla Çanakkale Cephesi'ne gönüllü olarak gelen altı arkadaştan yalnızca Üsteğmen Halit Mustafa ve Mülkiyeli Ragıp hayatta kalır. Leslie ise, kendisi için hiçbir meşru anlam taşımayan bu savaşta artık yer almak istemediğine dair dilekçe verince idam edilmiştir. Artık savaş bitmek üzeredir. İtilaf Güçleri, yenilgiyi kabul etmiş ve Çanakkale'nin geçilemeyeceğini anlamıştır. Çanakkale

Cephesi, boşaltılmaya başlanırken, Üsteğmen Halit Mustafa, Kafkas Cephesi'ne görevlendirilir. Birbirinin yaşadığından habersiz olan Mülkiyeli Ragıp ile Üsteğmen Halit Mustafa, ancak yıllar sonra bunu öğrenebilecektir.

3.3.2. Belli Başlı Kahramanlar

“Gelibolu- Yenilmezlerin Yenildiği Yer” romanı, İsmail Bilgin'in “Çanakkale'ye Gidenler- Şu Boğaz Harbi” adlı romanının devamı niteliğindedir. Şahıs Kadrosu itibarıyla, her ne kadar Akdeniz Müttefik Kuvvetler Komutanı General Ian Hamilton, Anzak Kolordusu Komutanı General Birdwood, Yahya Çavuş, 5. Ordu Komutanı General Liman Von Sanders, 27. Alay Komutanı Albay Şefik Bey, 27. Alay, 3. Tabur Komutanı Binbaşı Halis Bey, Arıburnu Kuvvetleri ve 19. Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal, Esat Paşa, Müstecip Onbaşı gibi tarihî şahsiyetler yer alsada da, romanda daha çok “Çanakkale'ye Gidenler- Şu Boğaz Harbi” adlı romanda olduğu gibi Mehmet Nazif, Halit Mustafa, Hasan Hoca, Deli Kemal, Mülkiyeli Ragıp, Edebiyatçı Sabri, Leslie, Hristo ve Drazdov gibi kurmaca kahramanlar ön plâna çıkmaktadır.

Mehmet Nazif, “Çanakkale'ye Gidenler- Şu Boğaz Harbi” adlı romanda da görüldüğü gibi Tıbbiye son sınıftayken erken mezun olmuş ve Çanakkale Merkez Hastanesi'ne atanmıştır. Roman kahramanları içinde Çanakkale Cephesi'ne ilk giden kişi o olmuştur. Önceki romanda muharebelerin başladığı zamana kadar olan süreç içindeki yaşadıklarına değinilen Mehmet Nazif'in, bu romanda muharebeler esnasında görev yapan bir doktor olarak görüldüğü dikkati çekmektedir. Mehmet Nazif, Çanakkale Merkez Hastanesi'nden Soğanlıdere'de yeni kurulan çadır hastanesine yollanmıştır. Muharebelerin en kanlı ve şiddetli bir şekilde devam ettiği zamanlarda bile her yaralıya elinden gelenin fazlasını yapmaya çalışan, nüktedan ve arkadaş canlısı bir görünüm sergiler. Harp ortamında, savaşın her türlü acı yanına birebir şahitlik eden askerî bir doktor olarak Mehmet Nazif, her ne kadar yavaş yavaş birtakım şeyleri kanıksamaya ve metanetini muhafaza etmeye çalışsa da yine de ömrünün baharında ölüp giden gençleri gördükçe üzülmekten, içten içe ağlamaktan

kendini alamayan hassas bir mizaca sahiptir. Yaralı olarak ele geçirilen düşman askerlerine bile en az Türk askerlerine baktığı kadar iyi bakmaya çalışan Mehmet Nazif, bu yönüyle oldukça hümanist biridir. Hayatında en çok değer verdiği kişi, annesidir. Annesini düşündüğü zaman bu dehşet savaş ortamında bile içi huzur bulur. Aşağıda, yaralı bir düşman askeriyle kendisi arasında anne sevgisi bağlamında ortak duyguların ifade edildiği görülmektedir:

Hemen yarayı temizlemeye başladı. Bu arada çekingenliği gittikçe azalan asker cebinden bir resim çıkarıp teklifsizce anlatmaya başlamıştı:

- Bu benim annem... Hayatta tek varlığım... Beni en çok seven ve benim de en çok sevdiğimdir. Üzümlü keklerini çok özledim. Onu çok özledim... Sen de anneni özledin mi?

- Çok, dedi Mehmet Nazif. “Anne” dendiğinde içi sızlardı. Anne kelimesi onun bu kasırgalar esen diyarda sığındığı tek limandı. Annesini düşlediği vakit huzur bulurdu. Bazı geceler annesi rüyasına girerdi. Bu rüyaların hiç bitmemesini isterdi. Uyandıığında rahatsız olurdu. Çünkü ona olan hasreti büyürdü. Bir gün ona kavuşacak mıydı? Hasreti bitecek miydi?

Bu savaşta, düşman sayılan bu asker de annesini özliyordu. Demek ki anne sevgisi herkes için çok önemliydi. Düşman askerlerinin de anneleri vardı. Onlar da, askere, dolayısıyla cepheye gönderdikleri oğullarını özliyordular. Çocukları cepheye bir kere ölüyordu ama ya analar? Analar ise binlerce kez ölüyorlardı. Postacının her kapıyı çalışmada, rüyalarında, ölüp ölüp diriliyorlardı. Cepheye oğullar kanlarını akıtırken, onlar da kanlı gözyaşlarını döküyorlardı. Savaş en çok anaları vuruyordu (2004: 315–316).

Mehmet Nazif, görevli olduğu çadır hastanesi bombalanınca kendini kaybedip şuarsuz bir biçimde düşmana doğru koşarken, bir şarapnel parçasının göğsüne saplanması sonucu şehit olur.

Halit Mustafa'nın Kanal Cephesi'ne gitmesine rağmen, yaralanınca savaşın başında Tuzla Kışlası'na geri gönderilmiş ve oradan da Bulgar sınırına görevlendirilmiş olduğu, nihayetinde de Çanakkale Cephesi'nde kara harekâtının başlamasından dolayı çok istediği bu cepheye sevk edildiği, yazarın “Çanakkale'ye Gidenler- Şu Boğaz Harbi” adlı romanından bilinmektedir. Halit Mustafa, Çanakkale Cephesi'nde 26. Alay, 3. Taburda takım komutanı olarak görev yapar. Hayatta hiç kimsesi olmayan, yalnız bir insandır. 25 Nisan günü sabaha karşı yapılan düşman çıkarmasını karşılayan ilk savunma birliklerinin başında yer alan kişilerden biridir. Askerlerine olan sonsuz sevgi ve güven duygusu ile, etrafına sürekli cesaret dağıtan yapısı ile ve savaştan, ölmekten korkmayan özellikleriyle, o dönemde askerlerin

başında kahramanca savaşıyor, örnek bir subay tipi çizer. 25 Nisan'daki çıkarma sonrası cereyan eden çatışmalarda Halit Mustafa yaralanmasına rağmen, onun sıhhiyeliler tarafından alınmasına isteyen Yakup'a sarf ettiği şu sözler, onun söz konusu özelliklerini yansıtır niteliktedir:

-Hayır Yakup. Askerlerim benim geriye çekildiğimi görünce ne düşünür? 'Komutanımız bir yaradan ötürü bizi bıraktı da, kendi canının derdine düştü' demezler mi? Şimdi can kaygısı taşımak zamanı mı? Yaralı da olsam, sizin yanınızda kalayım. Sizin çarpıştığınızı göreyim. Düşmanı denize nasıl sürdüğünüzü göreyim (2004: 73).

Kanal Cephesi'nde İngilizler tarafından gözlerinin önünde şehit edilen arkadaşı Tevfik'i bir türlü unutamamıştır. Savaşın en dehşet verici ve en kanlı anlarında bile aklına sürekli bu arkadaşı gelir. İçinde sürekli, İngilizlerden arkadaşının intikamını alma düşüncesi vardır. Aslında onun Çanakkale Cephesi'ne gelmek için çok fazla istekli olmasının nedenlerinden biri de budur. Yaşadıklarından dolayı içine kapanık olan ama bunun yanında arkadaş canlısı ve rütbe anlayışından ziyade silâh arkadaşlığına önem veren bir mizacı vardır. İçinde intikam hırsı olmasına rağmen, yaralı düşman askerlerini öldürmeyecek kadar da merhametlidir. Yine 25 Nisan günü düşman çıkarmasını beklerken yıldızlara bakarak daldığı düşünceler, onun ruh dünyasını yansıtmaktadır:

Çocukluğunda, sıcak yaz gecelerinde, evin eyvanında yatar, uzun uzun yıldızları seyrederdi. Bundan büyük keyif alırdı. Kendine bir yıldız belirler, "Bu benim yıldızım" der, onu sahiplenirdi. Yarın gece ve diğer geceler yıldızına bakardı. Hep oradaydı yıldızı. Sevinir, bir çocuk mutluluğu yaşardı. Sonra içinden yıldızların adlarını bir bir sayardı; Çoban Yıldızı, Seher Yıldızı, kuyruklu yıldız, kayan yıldız, sarı yıldız, Küçük Ayı ve Büyük Ayı... 'Kayan yıldız bakma, uğursuzluk getirir' derdi annesi ve ne zaman bir kayan yıldız görse, hemen yaradana dua ederdi... Bunları düşününce Halit Mustafa'nın dudaklarında hafif bir tebessüm belirdi. O sırada bir yıldız hızla kaydı. Kaybolup gitti. Elinde olmadan annesinin dediklerini hatırladı. Gülümsemesi dondu, kaldı... Uğursuzluk muydu? Böyle şeylere inanmazdı ama kayan yıldızdan ilk kez tedirgin oldu (2004: 18-19).

Halit Mustafa, romanın sonunda şehit olmayıp sağ kalan iki kişiden biridir. Çanakkale Muharebeleri sırasında çok büyük kahramanlıklar ve yararlıklar gösteren Halit Mustafa, muharebelerin sonunda Kafkas Cephesi'ne gönderileceğini öğrenir.

Kanlar akıttığı, birçok silâh arkadaşını gömdüğü Çanakkale'den ayrılmak, onu çok üzer. Aşağıdaki satırlar, hem onun bu üzüntüsünü hem de bu üzüntüyle birlikte ondaki vatan sevgisi duygusunu göstermektedir:

Halit Mustafa dondu kaldı. Evet buradan gidiyorlardı demek ki... Bu toprakları ve akıbetlerini bilmedikleri arkadaşlarını burada bırakıyorlardı demek ki... Bir cepheden bir başka cepheye yürüyerek gideceklerdi. Yine bal yapmaya gideceklerdi... Halit Mustafa üzgün bir şekilde askerlerine seslendi:

-Haydi toplanın siperleri ve Seddülbahir'i terk ediyoruz.

Askerler bu emre şaşırılmışlardı. Hiçbiri artık evleri gibi benimsedikleri su ve çamur dolu, soğuk siperleri bırakıp gitmek istemiyordu. Yine de isteksiz ağır bir şekilde siperlerden çıkmaya başladılar.

Halit Mustafa, son kez Seddülbahir'e, kaleye, adalara ve boğaza uzun uzun baktı. 'Ey Gelibolu, ey Seddülbahir, Kirte Allahısma marladık. Burada görevimiz bitti. Burada ballar balını yaptık. Şimdi bir başka yere Kafkasya'ya gidiyoruz.

Ey vatan, sana nerede can ve kan vereceksek, meraklanma oraya geliriz. Hem yürüyerek hem de koşarak... Amaç bal yapmak değil mi (2004: 380)?

Mülkiyeli Ragıp, yazarın "Çanakkale'ye Gidenler- Şu Boğaz Harbi" adlı romanında da görüldüğü gibi, Almanya'da yüksek öğrenim görmüş, aydın, geleneklerine ve kültürel değerlerine son derece önem veren, son derece keskin millî duygulara sahip ve ailesinin karşı çıkmasına rağmen, Çanakkale Cephesi'ne gönüllü olarak gelen bir gençtir. Anadolu yakasında Kumkale ve Yenişehir köyü arasındaki Orhaniye Tabyası'nda 3. Tümen Komutanı Albay Nicolai'nin yanında tercümanlık yapar. Ailesinin kendisini affedip affetmeyeceği konusunda endişeleri olmasına karşın, daha çok sevgilisini düşünür. Onun da kendisini bekleyip beklemeyeceği veya affedip affetmeyeceği meselesine takılır ve bazen derin düşüncelere dalar. Ama buna karşın sevdiği insanı düşündüğü fark edilince, vatanın mukadderatının söz konusu olduğu bir zamanda bu düşüncesinden dolayı utanacak kadar vatan ve millet sevgisi ile doludur. Özellikle Osmanlı Ordusu içinde yer alan ve Çanakkale Cephesi'nde görev yapan Alman subaylara olan bakış açısı, bir dönem Osmanlı Ordusu içindeki tüm Türk subaylarının bakış açısını yansıtıyor gibidir. *Mülkiyeli Ragıp*, Alman subayların, Türk topraklarında, Türk Ordusu içinde, Türk insanını hakir görmelerini hiçbir zaman hazmedemez:

Kendi vatanında başkaları tarafından hakir görülmek... Biz bunu hak etmedik, bunu hak edecek hiçbir şey de yapmadık. Üstelik askerlerimiz de Alman

komutanlara sıcak bakmıyor. Bunlar bizim iyiliğimizi isterler mi, kendilerini korumak için buradalar. Kendi güvenliklerini sağlamak ve ateşin kendi vatanlarından uzak kalmasını sağlamak için, ateşi bizim vatanımızda yaymak için çalışıyorlar. Yemeklerini bile ayrı yiyorlar, üstelik yemekleri de bizim karavanadan çok çok iyi (2004: 94).

Bunların dışında Mülkiyeli Ragıp, oldukça kuvvetli bir görev bilinci olan, sorumluluk sahibi, maiyetindeki askerleriyle ilgilenen ve onlarla tıpkı bir arkadaş gibi dertleşen; iradeli, azimli, cesaretli ve dost canlısı gönüllü bir aydın tipidir. Romanın sonunda o da Üsteğmen Halit Mustafa gibi şehit olamaz ve romanın başkahramanları içerisinde sağ kalan iki kişiden biri olur.

Edebiyatçı Sabri de, tıpkı İstanbul'dan arkadaşları olan Mehmet Nazif, Halit Mustafa, Hasan Hoca, Deli Kemal ve Mülkiyeli Ragıp gibi Çanakkale Cephesi'ne gönüllü gelenlerden biridir. Şair ruhlu bir mizaca sahiptir. İçinde daima vatan ve millet sevgisini önde tutan; vatani uğruna canını seve seve feda edebilecek yüreğe sahip bir kişidir. Çanakkale Cephesi'nde 26. Alay, 2. Tabur, 6. Bölük'te asteğmen olarak görev alır. Sürekli diğer arkadaşlarının durumunu merak eden, askerlerine içten ve sevecen yaklaşan bir özelliğe sahiptir. Başlangıçta muharebe ortamında çekingen kalmış olsa da, daha sonra savaşı bütün dehşetiyle kanıksamaya başlar. Ama bu kanıksamaya karşın yine de ölüm gerçeğine pek alışmamıştır. Öyle ki, tabancasından çıkan merminin kime isabet ettiğini veya kimi öldürdüğünü bilmemesi onu rahatlatır. Buna karşın milletin namusuyla, yurdun, Türk'ün mukaddesatıyla eğlenen, küçük görmek isteyen düşmana karşı, kahramanca bir tavır içinde, gözü pek bir komutan olmayı da çok iyi bilir. Onun, gazeteci arkadaşı Müfit Necdet'e yazdığı mektuptan alınan şu satırlar, ondaki ve tüm Türk askerlerdeki bu duygu ve düşüneyi yansıtmaktadır:

Artık yüksek, çetin, çakıllı, mâniyalı bir dağa tırmanılıyordu. Mesafenin verdiği yorgunlukla terleyen yüzümü, beyaz 'mim' markalı mendile silerken, kalbimde saklayamayacağım bir acı duydum. Ruhum ezildi. Gözlerimde hayaller, beynimde birer birer mazinin tatlı hatıraları dolaştı. Batıya döndüm, İstanbul'un beyaz ufuklarına doğru hasret çektiğim bir mevcudiyetin hayaline yemin ettim. 'Vatani düşman ayakları, camileri haç gölgeleri altında görmektense, hemşirelerin namusları ayak altına alınmak, ihtiyar ananelerin beyaz saçlarına hakaret edilmektense, senin; özellikle senin, ey güzel hayal! Düşmanın eziyetleri altında çırpındığını duymaktansa, şu yüksek tepenin bulutlara karışmış zirvelerinden

bayrağım gibi kırmızı kanlara boyanarak ölümü isterim.' dedim. Ettiğim bu yemini uzaklardan duyulan düşman mermilerinin sesleri teyit etti. Yüksek, hâkim semalara karışan tepenin oyulmuş bağında girdiğimiz siperlerden; önümüzde gümüş parıltılarla akan derenin parıltısı, tabiatın mehtap ile konuşması görünüyör ve hissediliyordu.

Önümüz toprak, arkamız toprak, her yanımız toprak ve kim bilir ihtimal birkaç saat sonra büsbütün bu topraklara gömülmek için hayata veda edecektik.

Gözlerimde beyaz ve güzel bir hayal, ellerimde ölüm püsküren küçük ve yuvarlak bombalar olduğu hâlde yürüdüm ve atıldım. İlk bombayı sevgilim namına ateşlerken batıya, onun diyarına bulutlar selâmlar, hürmetler yolladım (2004: 290–291).

Edebiyatçı Sabri de, 21 Ağustos 1915 tarihindeki II. Anafartalar Muharebesi'nde, düşman taarruzu esnasında, savunmakta olduğu siperde bir İngiliz subayıyla giriştiği boğaz boğaza muharebe sonucunda şehit olur.

Hasan Hoca, tıpkı İstanbul'dan diğer arkadaşları gibi Çanakkale Cephesi'ne gönüllü olarak gelen bir cami hocasıdır. Cephede 27. Alay, 2. Taburda, Tabur İmamı olarak görev yapar. Romanın belli başlı kahramanları içinde evli ve çocuk sahibi olan tek kişi odur. Yıllardır yalnızca ilimle uğraşmış, cami ile ev arasında sade, sessiz ve sakin bir hayat sürmüş olan Hasan Hoca, cephedeki dehşet verici hareketlilik karşısında hem ruhen hem de bedenen çok fazla yorulmuş olsa da zamanla o da bu duruma alışır. Bir yandan cephede ömrünün baharında şehit olan gencecik Türk evlatlarının ardından derin bir üzüntü duyarken bir yandan da eşini ve iki çocuğunu merak eder. Onların sağlık durumları ve neyle, nasıl geçindikleri konusunda endişe taşır. Her ne kadar eline silâhını alıp bizzat muharebe etmek istese de bu isteği kabul edilmez. Zira cephede savaşıyor ve gözlerini kırpmadan ölüme doğru koşan Türk çocuklarının manevî yönden morale ihtiyacı vardır. Üstelik şehitlerle de birisinin ilgilenmesi gerekiyordur. Hasan Hoca, bu bağlamda cephede verdiği vaazlarla, etrafına bulunduğu telkinlerle bir bakıma zafere giden yolun manevî mimarlarından biri olur. Zamanla savaş ortamına alışmaya başlayan Hasan Hoca, içinde taşıdığı oğullarına olan özlemini cepheye gönüllü olarak gelen İstanbul Lisesi öğrencisi genç bir gönüllüye yansıtır. Onunla oğlunu özdeşleştiren Hasan Hoca, genç gönüllünün şehit olması karşısında yıkılır. Hasan Hoca da, diğer birçok arkadaşı gibi Çanakkale'de bir taarruz esnasında, genç İstanbul Liseli gönüllüye benzettiği bir düşman askeri tarafından şehit edilir.

Deli Kemal, Üsteğmen Cemil'le Karadeniz'de toplanan mayınları Çanakkale'ye getirdikten sonra bir daha geri dönmez ve diğer arkadaşları gibi daha çok işe yarayacağını düşünerek gönüllü olarak Çanakkale Cephesi'nde kalır. Görevi, sahip olduğu taka ile Gelibolu ile Anadolu yakası arasında asker sevkiyatına yardımcı olmaktır. İstanbul'dan cepheye gönüllü olarak gelen diğer arkadaşlarını çok düşünen, onlara bir şey olmasından korkan, kendisine verilen her türlü görevi bütün tehlikesine karşın kabul edip yapmaya çalışan, son derece gözü pek, cesaretli, bir o kadar da mütevazı biridir. Okumamış biri olmasına rağmen, cepheye gönüllü olarak gelen mekteplileri ve aydınları görünce onlar hakkında yapmış olduğu yorumlar, aslında onun vatan ve millete dair hayatî meselelerde ne kadar duyarlı olduğunu gösterir:

-Bunlar doktor olacaktı, yaralara merhem, ilaç süreceklerdi, dertlere derman bulacaklardı... Oysa şimdi onlar, canlarını feda ederek, vatanın yaralarına ilaç ve merhem sürmeye, vatanın dertlerine derman olmaya geldiler... Doktoru, mühendisi, mülkiyelisi, edebiyatçısı, daha niceleri okullarını bırakıp geldi. Tahsillerini bırakıp, burada cepheye şehitlik ve gazilik tedrisatı görmek için sıralara değil siperlere yerleştiler... Belki... daha sonra da toprağa yerleşecekler... Keşke ordu onları askere almasaydı. Onlar, okullarını bitirip mesleklerini yapsaydılar. Görmüyor musun doktora çok ihtiyaç var... Korkarım, bu gidişle Haydarpaşa'daki Darülfünun Osmanî Tıp Okulu mezun veremeyecek... (...)

-Bak arkadaş! Ben fazla anlamam ama bir milletin kaymak tabakası burada harcanıyor. Okumuşları teğmen rütbesiyle cepheye sürmek ne derece akıllıca bir iştir? (...)

-Sen doktorunu bile burada harcaysan, sonra binlerce, yüz binlerce yaralına kim bakacak? Yaralarımı kim saracak? Askerin kolunu, bacağını kim kesecek? Kasaplar mı? Doktorlar, görüyorsun işte iki üç günde, üç-dört saat uyuyabiliyorlar... Daha fazla doktor olsa daha çok uyuyacaklar (2004: 239).

Deli Kemal de, Çanakkale'ye gönüllü olarak gelip de geri dönemeyenlerden biridir. Nitekim Deli Kemal, bir yaralı sevkiyatı sırasında takasının güvertesine düşen bir top mermisiyle şehit olur.

Leslie, 18 Mart'taki denizden yapılan Boğaz'ı geçme girişimi sırasında Agamemnon zırhlısında yer alan daha sonra da Albion Zırhlısı'na verilen bir İngiliz deniz eridir. Başlangıçta son derece mağrur, kendinden ve zaferin kendilerinin olacağından emin ve ilk çıkarmada yer almak için gönüllü olacak kadar cesur biri

olmasına rağmen daha sonraları içinde bulunduğu savaşa dair birtakım gerçeklerin farkına varan, gerçekçi biridir. Önceleri Türkler hakkında son derece olumsuz bir yargıya sahipken, savaşın anlamı üzerine bazı fikirlerinin değişmesiyle birlikte onun Türkler hakkındaki düşünceleri de değişir. Ailesine yazmış olduğu mektuptan alıntılanan şu satırlar, oldukça çarpıcıdır:

Gelirken bir kahraman olmayı düşünüyordum. Bir sokak serserisi için büyük bir şerefti bu. Geldim ve savaş denen geçeği gördüm. Gelirken o ulvî, güzel duygularımdan eser yok. Çünkü buraları cehenneme çeviren biziz. Bunu niçin yapıyoruz? Neden yapıyoruz. Türklere neden düşmanlık yapıyoruz? Onlar, bize neden kin bağlıyorlar? Neden? İşte bu soruları, bu sebepleri savaşa gelmeden önce bilmezdim. Ama şimdi öğrendim. Dünya üzerine egemen olmak kavgası bu. Başka bir şey değil. Bunun başarmak ve kan akıtmak için yaptığımız silahlarıyla öğünmek safdilliliğine düşünüyoruz. Medeniyet, insanı öldürmek için yapılan yeni silahlarla öğünmek midir? Ne kadar çok silaha sahip olduğumuz, ne kadar modern silahlara sahip olduğumuz bizi dünyada ayrıcalıklı mı yapacak? Bu yüzden mi Britanya İmparatorluğu'nda güneş hiç batmayacak? Bu bizim kendimizi kandırdığımız, dünyaya hile yaptığımızı göstermemek için öne sürdüğümüz bir hülya. Bir hayal...

Gelibolu'da Türkleri tanıdım. İnsan olmayı öğrendim. Savaşta dahi düşmanına merhamet ve yardım etmeyi öğrendim. Düşmanımı dahi sevebilmeyi ve ona saygı duymayı öğrendim. Onlar çok dürüst ve cesur savaşçılar. Oldukları gibi görünüyorlar. Bizim gibi hileleri yok. Vatanlarını savunmak için tuttukları tek şey silah değil. Yüreklarindeki ve gönüllerindeki, dinlerinin emrettikleri şehitlik ve vatan sevgisi var. Bunun için yürekte ve içten dövüşüyorlar. Toprağa severek düşüyorlar. Severek ölüme koşuyorlar. Ölümün güzel olduğuna onlar sayesinde inandım (2004: 338–339).

Leslie, hiçbir şekilde haklı bir gerekçe bulamadığı, hiçbir şekilde bir anlam yükleyemediği bu savaşta daha fazla yer almak istemeyecek kadar onurlu, bu nedenle ölebileceğini bile bile savaşmayı reddedecek kadar şerefli ve idealist bir asker tipi çizer. Nitekim Leslie, artık bu savaşta olmak istemediğine dair yazılı başvuruda bulununca idama mahkûm edilir ve öldürülür.

Bunların yanında yazarın “Çanakkale’ye Gidenler- Şu Boğaz Harbi” adlı romanında da geçen *Hiristo* ve *Drazdov* isimindeki kahramanlar da dikkati çekmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi *Hiristo*, Rum asıllı olmasına rağmen bir Türk dostu iken; *Drazdov*, İmparatorluğun içinde bulunduğu durumu fırsat bilip yabancı devletlerle (Rusya) işbirliği içerisine girerek devlete ihanet eden bir azınlıktır.

3.3.3. Değerlendirme

Yazarın “Çanakkale’ye Gidenler- Şu Boğaz Harbi” adlı romanı, Çanakkale’ye İtilaf Güçlerinin ilk saldırılarının gerçekleştiği 3 Kasım 1914 ile kara muharebelerinin başladığı 25 Nisan 1915 tarihleri arasındaki zaman dilimini ihtiva etmişti. Bu romanın devamı mahiyetinde yazılan yine aynı yazarın söz konusu “Gelibolu- Yenilmezlerin Yenildiği Yer” adlı romanı ise, 25 Nisan 1915’te başlayan çıkarma harekâtı öncesinden (23–24 Nisan 1915) İtilaf Güçlerinin yenilgiyi kabul edip Ocak 1916’daki geri çekilişlerine kadar olan süreci ihtiva etmektedir.

İngilizler, Çanakkale Boğazı’na yapılacak harekâtın kara kuvveti kullanılmadan yalnız donanma ile açma teşebbüsündeki stratejik hatalarını ve deniz harekâtının ilk başından beri, elde hazır bulunan beş tümenlik bir kara kuvvetinin de, yalnız İstanbul’un işgal plânına alınması gibi büyük bir sevk ve idare hatası yaptıklarını çok geç anlamışlardır. İngiltere Bahriye Nazırı Churchill’in, İngiltere Deniz Kuvvetlerinin (zamanın en büyük ve en kuvvetli donanmasıdır) bu yenilgiyle ilgili kırılan prestijini kurtarmak için, Çanakkale Boğazı’nı yine yalnız donanma ile açma teşebbüsünde devam eden ısrarlarına rağmen, General Hamilton’un, kara birlikleriyle müşterek bir harekât yapılmadan, Türklerin bu savunması karşısında, Boğaz’ın yalnız donanma ile açılmasının mümkün olamayacağını Harbiye Nazırı Lord Kitchener’e katı bir ifade ile tekrarlaması üzerine Lord Kitchener, 18 Mart günü ağır hezimet karşısında durumun vahametini görerek, eski fikrini ve kararını değiştirmiş ve Hamilton’un teklifine katılarak Gelibolu Yarımadası’na karadan taarruz edilmesi emrini vermiştir (Başaran, 1990: 73).

Buna göre 25 Nisan 1915 tarihinde sabaha karşı 04.30’da Anzak Kolordusu, Arıburnu’na ilk çıkarmayı gerçekleştirir. Bu tarihten itibaren, ilk çıkarma bölgesi de dahil olmak üzere, bütün Çanakkale Cephesi’nde çok kanlı muharebeler yaşanır. Seddülbahir, Kumkale, Arıburnu bölgelerindeki muharebeler; I., II. ve III. Kirte Muharebeleri; I. ve II. Kerevizdere Muharebeleri; Zığındere Muharebesi ve Anafartalar Muharebeleri, Çanakkale Cephesi’nde cereyan eden, Türk askerinin tarihte görülmemiş büyük bir kahramanlık destanı yazdığı ve Çanakkale’nin hiçbir

şekilde geçilemeyeceği gerçeğinin bir kez daha ortaya konduğu muharebelerdir. Nitekim Çanakkale'nin kara harekâtıyla da geçilemeyeceğini anlayan İtilaf Güçleri, Ocak 1916'dan itibaren yenilgiyi kabul ederek Çanakkale'yi terk eder.

İşte İsmail Bilgin'in "Gelibolu- Yenilmezlerin Yenildiği Yer" adlı romanı, Çanakkale Cephesi'nde cereyan etmiş olan bütün bu muharebelerin hikâyesini, tarihî gerçekliğe büyük oranda bağlı kalarak, kronolojik sıraya uygun bir biçimde anlatır. General Ian Hamilton, Anzak Kolordusu Komutanı Birdwood, Yahya Çavuş, 5. Ordu Komutanı General Liman Von Sanders, 27. Alay Komutanı Albay Şefik Bey, 27. Alay, 3. Tabur Komutanı Binbaşı Halis Bey, Arıburnu Kuvvetleri ve 19. Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal, Esat Paşa, Müstecip Onbaşı, 57. Alay Komutanı Hüseyin Avni Bey... gibi tarihî şahsiyetlerin yanında, Mehmet Nazif, Halit Mustafa, Hasan Hoca, Deli Kemal, Mülkiyeli Ragıp, Edebiyatçı Sabri, Leslie, Hırsto ve Drazdov gibi kurgusal kahramanlarla Çanakkale Muharebelerinin cereyan ettiği dönem, roman türünün imkânları içinde yansıtılmaya çalışılmıştır. Bu anlamda roman, bir nevi on binlerce isimsiz kahramanın Çanakkale'de kazandığı zaferin Mehmet Nazif, Halit Mustafa, Hasan Hoca, Deli Kemal, Mülkiyeli Ragıp, Edebiyatçı Sabri gibi kurgusal kahramanlarla somutlaştırılmış biçimidir.

Roman, hem Türk tarafının hem de İtilaf Güçlerinin içinde bulunduğu durumu ortaya koyar. Muharebelerde bir yandan çok büyük kahramanlıklar gösteren Türk askerlerinin hangi koşullarda ve ne kadar büyük fedakârlıklarla büyük bir zafer kazandığı anlatılırken, bir yandan da Çanakkale'yi geçip Osmanlı İmparatorluğu'nu ortadan kaldırmak amacıyla Türklere saldıran İtilaf Güçleri askerlerinin savaşın başından sonuna kadar değişim gösteren düşünceleri yansıtılmaya çalışılır. Bunun yanında, muharebe anlarının anlatımındaki başarı da, romanın dikkati çeken yönlerinden biridir. Canlı savaş sahnelerini oldukça başarılı bir şekilde yansıtmayı başaran yazar, ayrıca savaş ortamındaki askerlerin duygu ve düşünceleri hakkında da oldukça çarpıcı ifadeler yer verir. Yalnız, romandaki başkahramanların neredeyse tamamı idealize edilmiş kişilerdir. Hemen hepsi, içleri vatan sevgisi ile dolu, her şeye rağmen vatanları için ölmeye hazır ve neredeyse hiçbir olumsuz düşünceye sahip olmayan tiplerdir. Oysa savaş ortamının insanlarda ortaya çıkardığı travma gibi

birtakım psikolojik sorunlar, durumundan şikâyetçi olma veya muharebeden, ölmekten korkma gibi hemen her savaşta varlığı söz konusu olan gerçekler, romanda pek yer bulmaz. Bir bakıma harp ortamındaki askerlerin psikolojisi derinliğine ele alınmamış; karakter ortaya konmamış ve çoğunlukla belli idealler etrafında birleşmiş tipler yaratılmıştır. Bu durum da, romanı gerçekçi olmaktan çok, hamasî birtakım duyguların uyandırılması için araç olarak kullanılmış olma konumuna sokar.

Roman, her şeyden önce insanı kendisine konu alır ve her roman nihayetinde bir şekilde insanı merkez alarak anlatır. Her hikâyenin, her olay örgüsünün -niteliği ne olursa olsun- edebiyatın diğer tüm türlerinde olduğu gibi anlatımında gaye, insana dair bir yönü/gerçekliği ortaya koymaktır. Yalnız bu noktada vurgulanması gereken önemli bir husus vardır: Olay örgüsü, birbiriyle hiç ilgisi olmayan olayların rast gele veya peş peşe sıralanması değil, birden fazla olayın sebep-sonuç bağlantısı içinde organik bir bütün oluşturmasıdır (Çetişli, 2004: 60). E.M. Foster, “Roman Sanatı” adlı yapıtında bu konuda şunları belirtmektedir: Olay örgüsü de olayların anlatımıdır, ancak burada üstünde durulan nokta, olaylar arasındaki neden-sonuç ilişkisidir. “Kral öldü, arkasından kraliçe de öldü.” dersek, öykü olur. “Kral öldü, sonra üzüntüsünden kraliçe de öldü.” dersek, olay örgüsü olur. Zaman sırası bozulmuş değildir, ancak neden-sonuç ilişkisi yanında iyice gölgede kalmıştır. Şöyle diyelim: “Kraliçe öldü, nedenini kimse bilmiyordu; sonradan anlaşıldı ki, kralın ölümüne duyduğu üzüntüden ölmüş.” Bu, içine gizem katılmış bir olay örgüsüdür ve üstün gelişme olanakları bulunan bir örgü biçimidir. Zaman sırası bir yana bırakılmış, örgünün sınırlarının elverdiği ölçüde öyküden uzaklaşmıştır. Kraliçenin ölümünü düşünelim. Bu ölüm olayı öyküde geçerse, “Sonra ne olmuş?” diye sorarız; olay örgüsünde geçerse, “Niçin ölmüş?” deriz. Romanın bu iki yönü arasındaki temel ayrılık budur (1985: 128-129).

Yalnız bu romanda, romanın merkezinde yer alması gereken “insan” gerçeği, anlatılan olayın fonunda yer almış intibanı verir. Özgün bir olay örgüsünün bulunmadığı romanda baştan sona Çanakkale Muharebeleri yukarıda vurgulandığı bağlamda “öykü” havasında anlatılmışken, romanda yer alan kahramanlar ise, eserin sanki roman havasına bürünmesi için sonradan serpiştirilmiş gibi görünür.

Daha önce de belirtildiği gibi muharebe ortamına ait görüntüler son derece canlı bir şekilde betimlenmiş iken, savaşın bir başka gerçeği olan cephe gerisi yaşam ise romanda ihmal edilen konulardan biri olmuştur. Cephedeki harp ortamı birçok yönüyle romanda yansıtılmaya çalışılmış ama buna karşın cephenin birkaç kilometre uzağındaki sivil yaşam, oradaki insanların veya cepheye savaşan askerlerin yakınlarının durumu ya yüzeysel geçilmiş ya da bu konulara hiç temas edilmemiştir.

Bunların yanında yazarın “alıntı” ve “montaj” tekniğini oldukça fazla bir biçimde kullandığı dikkati çekmektedir. Bilindiği üzere “alıntı”, bir kimsenin anılmaya değer sözlerinden kelimesi kelimesine tekrarlanmış bölüm olarak tanımlanmaktadır. Edebî alıntı, ünlü sözler, özdeyişler, kalıp ifadeler, dualar, şarkılar, türküler, şiirlerin roman dokusu içerisine yerleştirilmesiyle gerçekleşebilir. Bilimsel alıntı, araştırmacının tezini desteklemek amacıyla yapılmaktadır. Metinlerarasılık bağlamında, yazarların ilk olarak başvurdukları yöntemler arasındadır. Romanlarda alıntılar çeşitli işlevler için kullanılabilir. Alıntı yapılacak metnin kimden yapıldığı açıkça belirtilmektedir (Yalçın-Çelik, 2005: 49). “Montaj” ise, sanatkârın başkasına ait (anonim veya ferdî) bir sözü (ibare, mısra, beyit, cümle, paragraf), -çeşitli sebeplerle- olduğu gibi eserine aktarmasıdır. Postmodern romana kadar olan dönemlerde bir hayli sınırlı tutulan montaj tekniği, postmodern romanda çok daha farklı boyutlara ulaşır. Çoğulculuğu temel ilkelerden biri olarak kabul eden postmodernizm, buradan “metinlerarasılık/inter-textuality” ilkesine uzanır. Böyle bir anlayış edebî eseri ve -özellikle- romanı, tek bir üslûptan oluşmuş tek bir metin olma özelliğinden bütünüyle uzaklaştırır. Postmodernist yazar eserini, birbirinden çok farklı metinleri, montaj ve kolaj yöntemleriyle bir araya getirerek oluşturur. Herhangi bir deneme, gazeteden alınmış bir haber, başka bir türden kırılmış birkaç sayfa vb. şeylerle roman, âdeta bir üslûp adacıkları toplamı hâline getirilir. Çoğulculuk anlayışı, bir edebî metnin diğerlerinden büsbütün bağımsız olmadığı görüşü, kendinden önceki dönemlerin geleneksel estetik değerlerini alaya alarak (parodi) yıkma arzusu, romanı üstkurmaca bir oyun olarak görme yaklaşımı, postmodernist yazarı montaj ve kolaj yöntemlerine sevk eden sebepler olarak sıralanabilir (Çetişli, 2004: 112–113).

Sadece postmodern anlayışla yazılmış olan romanlar için geçerli olmayan söz konusu teknikler, özellikle 1990'lı yıllardan sonra yazılan tarihî romanlarda da çok sık kullanılmıştır. Romandaki montaj tekniğine en uygun örneklerden birisi olarak Edebiyatçı Sabri'nin, arkadaşı Müfit Necdet'e yazdığı mektup (2004: 289-290) gösterilebilir. Söz konusu mektup, gerçekte kim tarafından kaleme alındığı belli olmayan ama gerçekten de Müfit Necdet adına birine hitaben yazılan ve Genel Kurmay'ın "Cepheden Mektuplar" adıyla yayımladığı eserde geçen bir mektup olup, adı geçen yayındaki şekliyle romanda kullanılmıştır.

Bunun yanında roman, hâkim bakış açısıyla yazılmıştır. Yazar, romanın itibarî dünyasının kesin hâkimi durumundadır. Olaylara iştirak etmeyen, olayların dışında duran ve olayları gören konumundaki yazar-anlatıcı, üçüncü tekil şahıs ağzından konuşur. Romanda anlatılan olaylar, Birinci Dünya Savaşı yıllarında, 1915 yılında geçmektedir. Roman, 25 Nisan 1915'te başlayan çıkarma harekâtı öncesinden (23-24 Nisan 1915) İtilaf Güçlerinin yenilgiyi kabul edip Ocak 1916'daki geri çekilişlerine kadar olan süreci ihtiva etmektedir. Yani romanda anlatılan olaylar, aşağı-yukarı sekiz-dokuz aylık bir zaman dilimini kapsamaktadır. Çok büyük oranda açık mekânın kullanıldığı romanda, genel anlamıyla Çanakkale Cephesi, başlıca mekân unsurunu teşkil eder. Muharebelerin cereyan ettiği Gelibolu Yarımadası, daha özelde Seddülbahir, Kumkale, Arıburnu bölgeleri, siperler, çadır hastaneleri, İtilaf Güçlerine ait gemiler de başlıca mekân unsurlarıdır. Bunun dışında çok az da olsa İstanbul da romanda bir mekân unsuru olarak yer almaktadır. Romanın konusu ile olayların geçtiği mekân arasında direkt olarak ilgi kurulurken romanda büyük çoğunlukla çevre tasvirleri ihmal edilmiştir.

Dil ve anlatım özellikleri olarak romanın sade ve akıcı bir Türkçe'yle yazıldığı, anlatımının yalın olduğu belirtilebilir. Yazar-anlatıcı tarafından hikâyelenen ama bunun yanında romanda geniş yer tutan diyaloglar da anlatıma canlılık kazandırmıştır. Diyaloglarda günlük konuşma diline has ifadeler, deyimlere, argoya pek yer verilmiş olmasa da kahramanların eğitim durumuna ve seviyesine uygun konuşturulduğu belirtilebilir. Özellikle "montaj" tekniğiyle romanda yer alan mektuplarda mensur şiir karakteri gösteren ifadeler de rastlanmaktadır. Edebiyatçı

Sabri'nin arkadaşı Müfit Necdet'e yazdığı yukarıda sözü edilen mektuptaki şu satırlar, bu hususta örnek teşkil edebilir:

Başları göklere doğru uzanmış, dağların üzerinde kartallar gibi uçuşan bulutlar, altın kurdelelerle işlenirken muhitin sükûn ve sükût ile titreyen kalbinde, karanlıkları yaran, zulmetlere meydan okuyan bir seda yükseldi.(...) Ay, doğudan nurlu saçlarını dökerek altın ışıklarıyla yolumuzu aydınlattı. Kâinatın boşluklarında hüznler, elemeler dolaştı. Gözler ileride, tüfekler omuzlarda herkesin kalbinde nur ve iman, fikrinde, din ve vatan endişesi içerisinde, Kuzey Yıldızının izini takip ederek ilerliyordu. Uzaklardan duyulan birkaç silah sesi, gecenin sessiz hüznünü yırtarak etrafa dağıldı (2004: 289–290).

3.4. Mehmet Kaplan, Tarihe Sığmayan Destan Çanakkale

3.4.1. Romanın Özeti

71 nolu geminin kan pıhtısı temizleme eri Sökeli Hasan, bir yandan okunmuş incirlerini yerken bir yandan da İtilaf Güçleri askerlerine beddualar yağdırmaktadır. Çanakkale'de çok kötü şeyler olacağı düşüncesi, neredeyse bütün Anadolu'ya yayılmıştır. Bütün İmparatorluk, her ne kadar gergin ve sessiz bir bekleyiş içine girmiş olsa da bu sessizlik fazla sürmeyecektir ve Sökeli Hasan, bu sessizliği sarsacak olan gürültünün Çanakkale'deki ilk şahitlerinden biri olacaktır. Nitekim 3 Kasım 1914'teki İtilaf Donanmasının ilk saldırısında Seddülbahir Kalesi'nde ve Ertuğrul Tabyasında beş subay ve seksen bir er şehit olur. Bu saldırıdan hemen bir gün sonra Tekirdağ'daki 3. Kolordu Çanakkale'ye intikal ettirilmiştir. Bu sırada Cevat Paşa'nın emriyle 7–8 Mart gecesi Nusrat Mayın Gemisi, plânlanan yerlere toplam yirmi altı mayını döşemeyi başarır. Cevat Paşa, daha önce Seddülbahir'den getirilen şehitlerden bir kısmını gemiden indirirken gördüğü Sökeli Hasan'ı kendisine emir eri yapar.

Bu arada 18 Mart 1915 tarihinde İtilaf Donanmasının çok büyük bir güçle Boğaz'ı geçme teşebbüsü hezimetle sonuçlanır. Bütün tabyalardaki Mehmetçiklerin ve Seyit Onbaşı'nın göstermiş oldukları olağanüstü kahramanlıklarla o muazzam donanma geri çekilmek zorunda kalır. Donanma, çekilme esnasında Dardanos

Tabyasını hedef alır. Yoğun bir şekilde bombardıman altında kalan Dardanos Tabyasının durumunu öğrenmek amacıyla Cevat Paşa ve emir eri Sökeli Hasan, o bölgeye giderler. Gördükleri manzara korkunçtur. Batarya Komutanı Yüzbaşı Hasan, Teğmen Mevsuf ve beş er, şehit olmuştur. Tam bu esnada tabyaya düşen bir top mermisiyle Sökeli Hasan'ın bir bacağı kopar. Sökeli Hasan, gözünü açtığı anda kendini hastanede bulur. Sağ bacağı kaybetmiştir. Başlangıçta bundan dolayı dehşete düşse de daha sonra sağ kurtulduğu için Allah'a şükreder. Bu arada kendisine ilaç getiren, Musevî asıllı hemşire Bella Raşel'e karşı daha önce hiç hissetmediği şeyler hissetmeye başlar. Aralarında kısa sürede bir yakınlaşma başlar. Nitekim kısa bir süre sonra, Kara muharebeleri başladıktan sonra, fedakâr ve kahraman bir vatan evladı Ezineli Yahya Çavuş, burada Sökeli Hasan ile Hemşire Raşel'in nikâhlarını kıyacaktır.

İtilaf Güçleri komutanı General Ian Hamilton, yapılacak bir kara harekâtıyla Çanakkale Boğaz'ını savunmasız bırakıp donanmanın İstanbul için önünü açma plânlarını yapmaktadır. Çok çetin geçeceği önceden belli olan kara muharebeleri öncesinde Sökeli Hasan, bütün ısrarlara rağmen memleketine dönmeyerek cepheye kalır. İstanbul ise, Çanakkale Cephesi'nin büyük takviyelerle güçlendirilmesi gerektiğini anlayarak hazırlıkları hızlandırır. İmparatorluğun dört bir yanından mektepliler ve aydınlar da dahil olmak üzere eli silâh tutan herkes Çanakkale'ye koşar. Nihayet kara muharebeleri başlar. Ertuğrul Koyu'na çıkartılan üç bin İtilaf Güçleri askerini Yahya Çavuş ve beraberindeki altmış yedi er, mucizevî bir şekilde püskürtürse de onlarda çok ağır zayıyat verirler. Yahya Çavuş'un takımındaki o kadar askerden sadece beş kişi hayatta kalabilmiştir. Yahya Çavuş ise bacağından ağır yaralanmıştır. Yahya Çavuş, daha sonra gözlerini açtığı anda Hastanebayırı'nda Hemşire Bella Raşel ve Sökeli Hasan'ın bulunduğu koğuştaadır.

Çok büyük hedefler ve hesaplarla 25 Nisan 1915 tarihinde başlayan kara muharebeleri esnasında İtilaf Güçleri, amaçladıkları noktalara varmayı başaramazlar. Süren şiddetli ve kanlı muharebelerde 57. Alay çok büyük kahramanlıklar göstermekle birlikte Alay Komutanı Hüseyin Avni Bey dahil olmak üzere alayın tamamı şehit olur. Bu arada İtilaf Güçlerine ait gemilerin Alçitepe civarındaki

Sargıyeri’ni bombalaması sonucu orada yatan birçok Fransız askeri de ölünce tüm dünya, İtilaf Güçlerinin tam bir insan kıyımı yaptığını anlar. Bu arada askerî hastanede yatmakta olan Yahya Çavuş, birbirini içten içe seven Sökeli Hasan ile Bella Raşel’in nikâhlarını kıyar. Bella Raşel Müslüman olur.

Muharebeler tüm şiddetiyle devam etmektedir. Sökeli Hasan, Cevat Paşa’nın özel ulaşı olarak oradan oraya mekik dokumaktadır. Bir bacağına olmamasına hiç aldırmaz etmeden koşturup durmaktadır. Nihayetinde muharebeler sona erer ve İngilizler ilk defa yenilgiyi kabul ederek geri çekilirler. Cevat Paşa’nın isteğiyle Sökeli Hasan, eşini de alarak memleketine döner. Ama Çanakkale’de savaşan herkes memleketine dönemez. Kimisi Sarıkamış’a, kimisi Halep’e... yine harbe gider. Bu gidiş, şehit olmayanlar için yıllar süren bir hasretlik olacaktır. Aradan yetmiş dokuz yıl geçmiştir. Çanakkale Gazisi Sökeli Hasan, Hasan Yiğit, bir Şafak Töreninde, insanlığa barış mesajları verdiği bir konuşma yapar ve roman bu kısa konuşma ile sona erer.

3.4.2. Belli Başlı Kahramanlar

Mehmet Kaplan’ın “Tarihe Sığmayan Destan Çanakkale” adlı romanı, kurgusal yönden şahıs kadrosunun oldukça kısır olduğu bir romandır. Birbirinden bağımsız ve birbiriyle neden-sonuç ilişkisi yönünden kurgulanmamış birçok olayın/anekdotun anlatılmış olduğu romanda, birtakım tarihî şahsiyetlerin yanında kurgusal nitelikte sadece iki kahraman göze çarpmaktadır: Bunlardan ilki, romanın başkahramanı Sökeli Hasan iken; diğeri de Bella Raşel’dir.

Sökeli Hasan, romanda memleketini, ailesini bırakıp Çanakkale Cephesi’ne vatan savunması için gelen binlerce Türk gencinin temsilcisi olarak yer eden bir tiptir. Yakışıklı, endamlı, kumrala yakın saçlı bir görüntüsü vardır. Son derece zekidir. Romanın başında Çanakkale Cephesi’nde 71 nolu geminin kan pıhtısı temizleme eri olarak görev yapmaktadır. Muharebeler esnasında şehit olan Türk askerlerinin Çanakkale’ye taşınması işinde yer aldığı için savaşın en acı taraflarına

birebir şahit olur. Daha sonra ise Cevat Paşa'nın emir eri olur. Yaralı olmasına rağmen emrinde bulunduğu Cevat Paşa'yı korumak için, şarapnel parçalarına karşı siper olacak kadar fedakâr bir askerdir. Bir şarapnel parçasıyla sağ bacağını kaybetmesine karşın, savaş malulü olarak memleketine dönmeyi istemez ve o hâliyle olsun vatani için bir şeyler yapmaya çalışır. Öyle ki, Hastanebayırı'nda yatmakta olduğu hastanedeki yaralıların pansuman edilmesine bile yardım eder. Zira kendisine bakan ve aynı zamanda daha sonra evleneceği kişi olan, hemşire Bella Raşel'den pansuman yapmayı; iğne, sargı yapmayı öğrenmiştir. Hastaneden çıktıktan sonra da Cevat Paşa'nın özel ulaşı olarak çalışır. Son derece sağlam karakterlidir ve içi vatan sevgisi ile doludur. Bir karakterden çok, o dönemde yoğun bir vatanseverlik duygusu ile vatan toprağı için cepheye koşan ve bu uğurda canlarını bile seve seve feda eden tüm Türk gençlerini temsil eden, bir tiptir.

Bella Raşel, Çanakkale'nin bakliyat ticareti yapan, zengin Musevî ailelerinden birinin kızıdır. Çanakkale mutasarrıfının kerimesi Nedime Hanımın yaptırdığı sübyan/ çocuk mektebinde son sınıfı okumuş, hemen İstanbul'a gitmiş, hemşirelik tahsili alarak memleketine dönmüştür. Çanakkale Muharebeleri esnasında Hastanebayırı'ndaki bir hastanede hemşire olarak görev yapar. Görev yaptığı hastanede ilgilendiği yaralı veya hastalardan biri de Sökeli Hasan olur. Zamanla onunla aralarında bir yakınlaşma başlar ve nitekim daha sonra Yahya Çavuş, onların nikâhını kıyar. Bella Raşel, bu vesile ile Müslüman olur.

3.4.3. Değerlendirme

Mehmet Kaplan'ın "Tarihe Sığmayan Destan Çanakkale" adlı romanı, Türk edebiyatında yazılmış olan Çanakkale Muharebelerini konu edinen romanlara nitelik bakımından değil, sadece nicelik bakımından katkı sağlamanın ötesine geçemeyecek yapıda bir romandır. "Tarihe Sığmayan Destan Çanakkale", roman türünün ne olduğu, nasıl bir yapıya sahip olması gerektiği, hangi özellik ve kriterleri içerdiği, unsurlarının neler olduğu gibi hususların tam olarak bilinmiyor olmasının ortaya çıkardığı bir eser olarak değerlendirilebilir.

Edebiyat eseri, temelde üç ana unsurdan meydana gelir. Bunlar; “muhteva”, “yapı” ve “dil”dir. Yazar veya şair, herhangi bir duygu, düşünce, hayal ve intibamı (muhteva), dil vasıtasıyla belli bir yapı/ şekil/ form çerçevesinde ve güzel bir biçimde ifade ederek edebî esere hayat verir. Dolayısıyla muhteva, yapı ve dil öğelerinin tamamı veya herhangi birisinin bulunmadığı ortamda, edebiyat eserinin varlığı ve var olması mümkün değildir. Edebiyat eserinin üç ana unsurundan “muhteva”nın roman türüne has bir form içinde ifade bulmasında lüzumlu olan unsurlar ise; olay örgüsü/vaka, şahıs kadrosu, zaman, mekân, bakış açısı ve anlatıcıdır (Çetişli, 2004: 56-57).

Bilindiği gibi olay örgüsü, “herhangi bir alâka ile bir arada bulunan veya birbiriyle ilgilenmek mecburiyetinde kalan fertlerden en az ikisinin karşılıklı münasebetlerinin tezahürü” (Aktaş, 1991: 48) olarak tanımlanabilir. Anlatma esasına bağlı türlerin ve tabîî olarak hikâye ve romanın en temel ve vazgeçilmez unsurlarının başında olay örgüsü yer alır. Olay örgüsü, âdeta ağaçtaki gövde gibi, tahkiyeli eserlerin esas unsurudur. O kadar ki, olay örgüsünün yokluğu durumunda, hikâye ve romandan bahsedilemez. Zira tahkiyeden konuya, şahıs kadrosundan mekâna, zamandan anlatıcıya kadarki bütün diğer unsurlar, olay örgüsü ekseninde var olup değer ve anlam kazanırlar. Bir başka ifadeyle, eserdeki her şey onun etrafında teşekkül eder. Üstelik sanatkârın muhayyile ve yaratıcılık kudreti, eserin estetik değeri, çok büyük ölçüde olay örgüsünde ifadesini bulur. Yalnız bu noktada şu hususun bir kez daha vurgulanmasında fayda vardır: Olay örgüsü, birbiriyle hiç ilgisi olmayan olayların rast gele veya peş peşe sıralanması değil, birden fazla olayın sebep-sonuç bağlantısı içinde organik bir bütün oluşturmasıdır. Olay örgüsü, olayların anlatımıdır; ancak burada üstünde durulan nokta, olaylar arasındaki neden-sonuç ilişkisidir (Çetişli, 2004: 59-60).

Bu noktadan hareketle Mehmet Kaplan’ın “Tarihe Sığmayan Destan Çanakkale” adlı romanının, romanın temel unsurlarından bir olan olay örgüsü açısından ciddi zafiyetler taşıdığı görülmektedir. Çünkü söz konusu romanda romanın merkezinde yer alan bir başkahraman ve bu başkahramanın etrafında teşekkül eden, birbiriyle neden-sonuç ilişkisi içinde kurgulanmış bir olaylar

dizisinden söz etmek mümkün değildir. 3 Kasım 1914'teki İtilaf Güçlerinin ilk bombardımanı, Nusrat Mayın Gemisi'nin Boğaz'a mayın dökme hikâyesi, 18 Mart'taki büyük zafer, Seyit Onbaşı'nın hikâyesi, Yahya Çavuş'un takımıyla birlikte göstermiş olduğu kahramanlıklar, Arıburnu'ndaki muharebeler, 57. Alay'ın hikâyesi, beyaz bir bulut kümesinin İngilizlerin Norfolk Taburu'nu içine alıp yok etmesine dair anlatılan hikâye, Sargıyeri'ndeki yaralıların şehit edilmesi, “uçan asker” efsanesi gibi birtakım olaylar, eser içinde birbirinden bağımsız bir şekilde anlatılmıştır. Dolayısıyla bu yönüyle eser, belli bir olay örgüsünden oluşan bir romandan çok, Çanakkale Muharebeleriyle ilgili çeşitli olay ve anekdotların anlatıldığı bir kitap intibamı verir. Nitekim romanda yer alan bütün bu olaylar içinde romanın başkahramanı konumundaki Sökeli Hasan hiçbir şekilde geçmediği gibi, bu olaylarla onun arasında bir şekilde bir bağlantı da kurulmaz.

Romanın Sökeli Hasan merkezinde var olduğu söylenebilecek olay ise, bir roman boyutundan ziyade kısa bir hikâye boyutundadır. Sökeli Hasan'ın 71 nolu kan pıhtısı temizleme eri olarak görev yapmakta olması, daha sonra onu gören Cevat Paşa'nın onu emir olarak yanına alması, bir bombardıman sırasında Sökeli Hasan'ın bir bacağını kaybetmesi, daha sonra hastaneye yattıktan sonra hemşire Bella Raşel'le Yahya Çavuş tarafından nikâhlarının kıyılması, bir ayağı olmamasına rağmen Sökeli Hasan'ın haberci olarak cephede görev yapmaya devam etmesi ve sonunda Cevat Paşa'nın isteğiyle Bella Raşel'le birlikte memleketine dönmesi, eserdeki birbiriyle ilintili olan tek olaydır.

Romanın bilinen estetik dünyası kurulurken, vak'aya, kişi veya kişilerle canlılık kazandırılır ve bu canlılık, dil ve anlatım teknikleriyle dışa yansıtılır, hissettirilir. Sonuçta aslının benzeri olan bir dünya, literatürdeki adıyla “kurmaca” bir dünya elde edilir. Romancının muhayyile gücü ve yazma yeteneğiyle aslına benzer yaratılan bu dünyada başlıca ilgi odağı kişidir. İlgi odağıdır; çünkü diğer öğeler onun için vardılar ve söz konusu dünya onunla bir anlam ve işlev kazanmaktadır (Tekin, 2004: 70). Bir vakanın zuhuru için şahıs kadrosu içerisinde yer alan en az iki unsurun bir arada olması veya onları birbirine bağlayan ve birbiriyle ilgilenmeye zorlayan münasebetlerin bulunması şarttır. Aksi hâlde o iki

şahıstan biri için diğerrinin varlığı manasızdır. Vak'a çeşitli sebeplerden dolayı bir arada bulunmak veya birbiriyle ilgilenmek mecburiyetinde olan şahıslar arasındaki münasebetten kaynaklanır (Aktaş, 1991: 150). Bir roman yazarı, eserindeki kahramanları üç farklı işlevle yükümlü kılar. Buna göre; kahramanların büyük bir kısmı, doğrudan doğruya olay örgüsünün oluşumu, gelişimi ve sonuçlanmasında görev alırken; bir kısım kahraman, yazarın düşünce ve kanaatlerinin okuyucuya aktarılmasında; geri kalan bir kısım ise olay, zaman ve mekânın daha gerçekçi bir intiba içinde anlatılabilmesinde ihtiyaç duyulan atmosferin sağlanmasında görev alırlar. Bunların yanında asıl kahraman, hikâye, roman ve tiyatrodaki olay örgüsünün başlayıp gelişmesi, şu veya bu istikamette şekillenmesindeki en önemli ve birinci derecede rol oynayan kahramandır. Çoğu zaman eser, bu kahramanın merkezinde şekillenir. Diğer kahramanlar, hep onun etrafında yer alır ve onunla olan ilişkileri ölçüsünde değer kazanırlar. Ayrıca asıl kahraman, eserde ele alınıp işlenen tema ve konunun gerçekleştirilmesi veya vurgulanmasında asıl yükümlü durumundadır (Çetişli, 2004: 69–70).

Mehmet Kaplan'ın söz konusu romanında, yan olaylarla neden-sonuç ilişkisi içinde desteklenmiş olan bir ana olay örgüsü olmamakla beraber, olay örgüsünün, merkezinde geliştiği asıl kahraman da yoktur. Sökeli Hasan, romandaki tek bir olay örgüsünün değil, birbirinden bağımsız ve ilişkilendirilmemiş olaylar zincirinden sadece birinin kahramanı olarak dikkati çekmektedir. Romanda Bella Raşel ile birlikte itibarî iki kahramandan biri olan Sökeli Hasan'ın psikolojik özelliklerinin hemen hemen yok denecek kadar az verilmiş olması, "karakter" özelliği göstermesi bir yana, "tip" olacak kadar bile kişisel özelliklerine yer verilmemiş olması, bir başka olumsuz değerlendirilebilecek yöndür. Romanda anlatılmış hikâyelerden biri olan Yahya Çavuş'un göstermiş olduğu kahramanlıklarla ilgili olan bölümün başkahramanı Yahya Çavuş dışında hemen hemen hiçbir şahıs, Sökeli Hasan ile ilişkilendirilmemiştir. Bunun yanında romanın en sonunda savaşın cereyan ettiği 1915 yılından yetmiş dokuz yıl sonrasına, 1994 yılına atlanılmasından sonra Sökeli Hasan'ın gerçekten de Çanakkale Muharebelerinde savaşmış Hasan Yiğit ismindeki bir Türk gazisi olarak Şafak Ayininde konuşturulması, romanın dikkati çeken yönlerinden biridir. Romanda Bella Raşel'in de, son derece yüzeysel ele alınmış,

psikolojik olarak derinliğine işlenmemiş olması da, romandaki şahıs kadrosunun alelacele oluşturulduğu intibamı verir.

Romanda anlatılan olaylar Birinci Dünya Savaşı içinde, Çanakkale Muharebelerinin cereyan ettiği zamanda geçmektedir. Roman, aşağı-yukarı İtilaf Güçlerinin Çanakkale'ye ilk saldırılarının gerçekleştiği 3 Kasım 1914 tarihinden, Türklerin İtilaf Güçlerine karşı kesin bir başarı kazandığı Ağustos 1915 tarihine kadar olan zaman dilimini içermektedir. Bu da yaklaşık dokuz aylık bir zaman dilimini ifade eder. Romanda olayların bitiminden sonra yetmiş dokuz yıllık bir zaman atlaması söz konusudur. Bu bölümde 1994 yılında gerçekleştirilen bir Şafak Ayinine ve Hasan Yiğit'in bu ayinde barış mesajları içeren konuşmasına yer verilmektedir. "Tarihe Sığmayan Destan Çanakkale" romanında olayların geçmiş olduğu mekân, Çanakkale Cephesi'dir. Büyük oranda açık mekânların kullanıldığı romanda, olayların geçmiş olduğu yerlerle ilgili olarak herhangi bir tasvirde bulunulmamıştır. Romandaki tek kapalı mekân, Sökeli Hasan'ın bacağını kaybettikten sonra yattığı hastanedir. Olayların geçmiş olduğu yerle, romanın konusu arasında direkt olarak ilgi bulunsa da mekânın kahramanlar veya yazar anlatıcı tarafından nasıl görüldüğü veya algılandığı romanda anlatılmamıştır. Siperler, sargı yerleri, hastaneler gibi savaş ortamına ait mekânların insan psikolojisi üzerindeki etkileri, söz konusu bu mekânların romandaki kahramanlar tarafından nasıl görüldüğü gibi önemli hususlar, eserde ihmal edilmiştir.

Genel anlamda herhangi bir varlık, olay ve insan karşısında, sahip olunan dünya görüşü, hayat tecrübesi, kültür, yaş, meslek, cinsiyet, ruh hâli ve yere göre alınan algılama, idrak etme ve yargılama tavrına bakış açısı denir (Çetişli, 2004: 82). Hikâye ve romanlarda bakış açısı ise, anlatma esasına bağlı metinlerde vak'a zincirinin ve bu zincirin meydana gelmesinde kullanılan mekân, zaman, şahıs kadrosu gibi unsurların kim tarafından görüldüğü, idrak edildiği ve kim tarafından, kime nakledilmekte olduğu sorularına verilen cevaptan başka bir şey değildir (Aktaş, 1991: 84). Anlatma esasına bağlı bir metin, hâkim bakış açılı, üçüncü tekil anlatıcı; kahraman bakış açılı, birinci tekil anlatıcı; müşahit bakış açılı, "ben" veya "o" anlatıcı veya çoğulcu bakış açılı ve anlatıcıları şeklinde bir bakış açısıyla

oluşturulmuş olabilir. Mehmet Kaplan'ın "Tarihe Sığmayan Destan Çanakkale" adlı romanı, hâkim bakış açısıyla ve üçüncü tekil şahıs ağzından yazılmıştır. Yazar anlatıcı, olaylara iştirak etmeyerek dışarıda durmuştur. Olaylar ve şahıs kadrosuyla ilgili olarak "tanrısal" bir bilgiye sahiptir. Kişilerin duygu ve düşüncelerini, geçmişlerini, hatta geleceğini bilen bir konuma sahiptir.

Bella Raşel Çanakkale'nin bakliyat ticareti yapan zengin Musevî ailelerinden birinin kızı idi. Çanakkale mutasarrıfının kerimesi Nedime Hanım'ın yaptırdığı sübyan/çocuk mektebinde son sınıfı okumuş, hemen İstanbul'a gitmiş, hemşirelik tahsili alarak memleketine dönmüştü. (...)

Kader, Hasan ve Bella Raşel için zaman dolaplarını iyi yönde çevirecek; acıları geride bırakmalarına yardımcı olacak bir zemin hazırlayacaktı. Kısa bir süre sona fedakâr bir vatan evladı; Ezineli Yahya Çavuş savaşırken kopan bacağına tüfeğini kahramanca bağlayıp destanlar yazacak, yatırıldığı bu koğuştaki nikâhlarını kıyacaktı Hasan ve Raşel'in... (2003: 50)

Bunun yanında romanın son derece sade, yalın bir Türkçe ile yazıldığını söylemek mümkün. Anlatım tarzlarından daha çok tahkiye/anlatma, konuşma ve açıklama/yorumlama tekniğinin kullanıldığı romanda; tasvir, tahlil/iç çözümleme ve şuur akımı tekniklerine hemen hemen hiç başvurulmamıştır. Canlı diyalogların olması anlatımı akıcı bir hâle getirirken, günlük konuşma diline has ifadeler de konuşmaları gerçekçi kılmıştır.

3.5. Mehmet Niyazi, Çanakkale Mahşeri

3.5.1. Romanın Özeti

1914 yılı sonlarıdır. İnsanlığın kaderi Çanakkale'de düğümlenmiştir. Tabur Komutanı Binbaşı Talat dürbünüyle düşman zırhlılarını gözetlemektedir. İngiliz, Fransız zırhlıları, Rus kruvazörü Boğaz'ın girişine yaklaşmaktadır. Boğaz'a yapılan bu ilk saldırıda birçok şehit verilirken birçok silâh da kullanılamaz duruma gelmiştir. Bu süre zarfında ise Oğuz Amca, siperlerde bir türlü uyuyamamakta, Sarıkamış Cephesi'ndeki oğullarını düşünmektedir. Öte yandan İstanbul gazeteleri, Müttefiklerin Çanakkale'yi geçmekte kararlı olduklarını, Türklerin de buna karşı var güçleriyle karşı koyacaklarını yazmaktadır.

Tıbbiye'nin birinci sınıfında okuyan Hasan Şakir, gönüllü olup Çanakkale'ye gitmeye karar verir. Dedesi Müderris Rasih Efendi, onu şubeye teslim ettikten sonra Darülfünun'a giderek, ders verdiği dershaneye girer. Torunu Hasan Şakir'in gönüllü olmasının vermiş olduğu üzüntüyle yaptığı duygulu konuşmanın sonunda, başta Hasan Şakir'in en yakın arkadaşı Yusuf olmak üzere, Nevzat, Sabri ve diğer tüm öğrenciler, gönüllü yazılmak üzere şubeye giderler. Müderris Rasih Efendi, bir anda dershanenin tamamen boşaldığını görür.

Bunun yanında İtilaf Güçlerinin Boğaz'ı geçme girişimleri devam etmekte ve bombardımanları acımasızca sürmektedir. İtilaf Güçlerinin Boğaz'ı geçme plânları son derece büyük bir hırs ile devam ederken Türk tarafında ise yoğun bir şekilde savunma hazırlıkları yapılmaktadır. Bu arada Oğuz Amca'nın küçük oğlu Mustafa da asker olmuştur.

İngiliz ve Fransız savaş gemilerinin çoğunlukta olduğu büyük bir donanma ile İtilaf Güçleri, Çanakkale Boğazı'nı geçmek ve İstanbul'a ulaşarak Osmanlı İmparatorluğu'nu saf dışı bırakmak amacıyla 18 Mart 1915 tarihinde büyük bir saldırıya geçmiş olsa da Türklerin olağanüstü savunmaları karşısında ağır kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kalır. Çanakkale Cephesi'nde bunlar olurken Oğuz Amca'nın eşi, Sarıkamış'taki oğullarının şehit olduğu haberini alır. İtilaf Güçlerinin, sadece deniz yoluyla Çanakkale'yi geçemeyeceklerini anlaması üzerine Çanakkale'de artık büyük bir kara harekâtı beklenmeye başlanır. Muhtemel bir kara harekâtı öncesi cephede oldukça gergin bir bekleyiş varken Oğuz Amca, Sarıkamış'taki oğullarının şehit olduğunu öğrenir.

25 Nisan'da başlayan kara harekâtı ile Çanakkale Cephesi, çok kanlı muharebelere sahne olur. Kolay bir muharebenin kendilerini beklediğini sanan İtilaf Güçleri, karşılarında kahramanca savaşan Türk askerlerini bulur. Hamilton ve De Robeck ile kurmay heyeti az askere ve ilkel silâhlara rağmen, Türklerin bu direnme gücünü nereden aldıklarını anlayamazlar. Türk birlikleri, her yerde erimelerine rağmen, bölgelerini adım adım savunurlar.

Bu arada donanma bombardımanı da kısa aralıklarla devam etmektedir. Çanakkale önündeki Barbaros, Turgut Reis savaş gemileri, aşırma ateşi ile Arıburnu'ndaki Türk askerlerine destek vermeye çalışır. 57. Alay Komutanı Hüseyin Avni Bey vurulur, fakat hücum emri vermeye devam eder. Komutanlarının yaralanmış olmasına rağmen, bütün 57. Alay askerleri, çok büyük bir kahramanlık örneği göstererek savaşmaya devam ederler.

Enver Paşa, Liman Von Sanders, kolordu ve tümen komutanları, akşam Esat Paşa'nın karargâhında toplanırlar. Yapılan bu toplantıda Arıburnu'ndan hücum kararı alınır. Taarruzun başarısı düşmanın baskına uğratılmasına bağlıdır. Türklerin cüretinden korkan Başkomutan Hamilton, cepheyi kuvvetlendirir. Yapılan bu taarruzda Türk tarafından çok sayıda şehit verilir. Bütün cephe, neredeyse şehitler, ölümler ve yaralılarla kaplıdır. Artan sıcaklıkla beraber cephedeki cesetlerin durumu kötüleştiğiçe, her iki taraf arasında cesetlerin gömülmesi için geçici olarak ateşkes ilan edilir.

Hamilton Londra'dan yeni kuvvetler ister. Londra ise, bu kadar uğraşa, verilen çok sayıda kayba ve harcanan büyük miktardaki paraya rağmen, avuç içi kadar toprak parçası elde ettikleri için Çanakkale Cephesi'ndeki Müttefik kuvvetlere yardımı durdurmak ister. Fakat Çanakkale Cephesi'nin Birinci Dünya Savaşı içindeki hayati önemini düşünerek Hamilton'un yardım talebini kabul eder.

Günlerce süren bombardımanla siperler, hendekler, tel örgüler birbirine karışmış, telefon telleri kopmuş, birlikler arasındaki irtibat kesilmiştir. İngiltere'den gelen yeni takviyelerle, karşılıklı iki cephe aynı seviyeye gelir. İtilaf Güçleri bir kez daha saldırıya geçer. Hasan Şakir, bu çarpışmalarda şehit olur. Tutunamayacağını anlayan Fransızlar geri çekilir. Sanki savaş, cehennemi Çanakkale'ye taşımıştır. Havalar o kadar çok ısınmıştır ki, her gün bombardımana maruz kalan askerler, şimdi sıcakla boğuşmaya başlarlar.

Savaş her gün biraz daha kızışarak devam eder. Hamilton, Türk cephesinin dağılmak üzere olduğunu tahmin eder. En iyi askerlerini en öne yerleştirir. Yine çok

kanlı geçen muharebeler sonunda ateş durup da, dumanlar çekilince henüz kimsenin sahip olamadığı bu toprakların, insan cesetleri ile dolu olduğu görülür. Gelen raporlara göre kayıplar korkunç boyutlara ulaşmaya başlamıştır. Savaş ortamının kan kokan havası, her an verilen canlar ve ölüm korkusu yetmezmiş gibi, bir de cepheye aşırı sıcakların ve pisliğin etkisiyle dizanteri gibi bulaşıcı hastalıklar görülmeye başlar. Savaş yine bütün hızıyla devam ederken yaz oldukça zorlu geçer. Kan gölüne dönen siperlerde satır ve bıçak savaşı sürer. Mahmut Sabri, yaralanır. Oğuz Amca ile Yusuf, çatışma durunca izin alıp Mustafa'yı aramayı giderler, fakat bulamazlar. Türk ve Anzak askerleri burun buruna mevzilere gömülmüşlerdir. İki tarafın da yeni bir hücumu gücü kalmamıştır. Her iki taraf arasında savaşın bütün dehşetine rağmen, yer yer dostça hareketlere rastlanır.

Çanakkale Cephesi'nde cereyan bütün muharebeler sonunda müttefiklerin Boğaz'ı geçemeyeceklerini anlayan Bulgarlar, Almanya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun yanında yer alırlar. Bu durum, Müttefiklerin durumunu daha da zora sokar. İngiltere Yüksek Savunma Konseyi, Hamilton'u görevinden alır. Onun yerine Chales Monro'yu tayin eder ve ondan ayrıntılı bir rapor ister. Batı kamuoyunda herkes Çanakkale'nin geçilemeyeceğini anlamıştır. Müttefikler “hasta adam”ın önünde dize gelmiştir.

Müttefikler geri çekilmeye başlarlar. Büyük bir gizlilik içinde sürdürülen bu geri çekilme esnasında bombalamaya da devam ederler. Bu bombalamaların birinde Oğuz Amca yaralanırken Yusuf, şehit olur. Oğuz Amca, getirildiği hastanede Mustafa'nın ağır bir şekilde yaralandığını görür. Nitekim bir süre sonra Mustafa da şehit olur. Müderris Rasih Efendi, gazete alır. Gazetede, Çanakkale Cephesi'ndeki kanlı muharebelerin Türklerin zaferi ile sonuçlandığı yazmaktadır.

3.5.2. Belli Başlı Kahramanlar

“Çanakkale Mahşeri”, Çanakkale Muharebelerini konu edinen romanlar içinde şahıs kadrosu en zengin olan romandır. Aşağı-yukarı üç yüz şahsın adının

geçtiği roman, bu bağlamda birey olarak insan tekinin değil; bir dönemi yaşayan bütün bir milletin romanı olarak da değerlendirilebilir.

Eserde şahıs kadrosunun oldukça geniş olması, yazarın herhangi bir karakter üzerinde derinleşmemesine ve romandaki şahısların “tip” ya da “figüratif” unsur olarak kalmasına sebep olmuştur. Roman karakterleri; topluma millî şuuru, inanç ve maneviyatı aşılacak üzere seçilmiş kişilerdir (Gülendam, 2006: 43). Eserde yer alan çoğu şahıs, psikolojik olarak derinlemesine ele alınmamış olmakla birlikte Oğuz Amca, Hasan Şakir, Molla Kâzım, Rubert Brook gibi şahısların kişisel macerasına değinilmiş ve bu şahıslar, psikolojik olarak daha derin bir şekilde işlenmiştir.

Romanın yazarına göre tarihî roman, tarihî olaylara bağımlı ve sadık kalmak mecburiyetindedir. Ciddi bir yazar, olayları olduğu gibi yansıtmayı görev bilir. Tarihî roman okuyan birinin tarihi de öğrenmesi gerekmektedir. Tarihî romanda kurgu, romancının harcı olmadığı için yazmak istediği tarihî olaydan nasıl bir senaryo çıkarabilirimin güçlüğü içerisinde. Tarihî roman, sorumluluğu çok ağır olan bir roman türüdür (Yazıcı, 2005).

Fakat yazar, o atmosferi okuyucuya hissettirmek için malzeme olarak hayalî kahramanlar da kullanabilir. Ancak o, Çanakkale’de zaten birçok kahraman olduğu için, kendisinin böyle bir şeye gerek duymadığını ve sadece romanda geçen olumsuz tipler Muzır Ruşen’le Mendebur İdris’in gerçekte yaşamamış şahsiyetler olarak romana girdiğini ifade eder: “Şahsiyetlerin ikisi dışında diğerleri yaşamış kimselerdir. Sadece, Muzır Ruşen’le Mendebur İdris. Buna sebep de şu; Namık Kemal, ‘Vatan yahut Silistre’yi yazınca tabii büyük bir gürültü koparıyor. Müspet manada gürültü koparıyor. Fakat Mizancı Murat haklı olarak diyor ki, burada hiç korkak adam yok. Aslında askerler arasında ölümden korkanlar, telaşlananlar da olur. Bu çok tabii bir duygudur. Hepsi sanki tornadan çıkmış gibi. Ben de romandaki bu doğal havayı bozmamak için, hayalî iki şahsı romana dahil ettim” (Gülendam, 2002: 104).

Yazarın sözünü ettiği Muzır Ruşen’le Mendebur İdris’in dışında “Çanakkale Mahşeri”nde hem İtilaf Güçleri tarafından, hem Türk kuvvetleri tarafından, hem de cephe gerisinden birçok kahramana yer verilmiştir. Çanakkale Muharebeleri sırasında İtilaf Güçleri içinde yer alan Müttefik Donanma Komutanı Amiral De Robeck, Akdeniz Müttefik Kuvvetler Komutanı General Ian Hamilton, İngiltere Savaş Bakanı Lord Kitchener, İngiltere Deniz Bakanı Winston Churchill, Anzak Kolordusu Komutanı General Birdwood, Rubert Brook; Türk kuvvetleri tarafından Kolordu Komutanı Esat Paşa, Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Paşa, Harbiye Nazırı Enver Paşa, Beşinci Ordu Komutanı Liman Von Sanders, Anafartalar Grup Komutanı Mustafa Kemal, Oğuz Amca, Ezineli Yahya Çavuş, Tıbbiyeli Hasan Şakir, Yusuf, Molla Kâzım, Teğmen Hüsamettin, Konyalı Mıstık, Akyazılı Mehmet; cephe gerisinden Oğuz Amca’nın eşi Hatice Hanım, kızı Nadiye, daha sonra Çanakkale Cephesi’ne gelen küçük oğlu Mustafa, hatırlama yoluyla romanda geçen ve Sarıkamış Cephesi’nde şehit düşmüş olan Hasan ve Âkif, Hatice Hanım ve Nadiye’ye kol kanat geren Hoca Ömer Efendi ve Hasan Şakir’in dedesi ve üniversite hocası Müderris Rasih Efendi... romanda yer alan çok sayıdaki kahramanın içinden öne çıkmış olanlardan bazılarıdır.

Oğuz Amca, eserde yaşı ne olursa olsun savaşa katılan; geride sevdiklerini, karısını ve çocuklarını bırakan; yeri geldiğinde evlatlarıyla, arkadaşlarıyla omuz omuza savaştan; akıllı, cesur, son derece imanlı, her ne koşulda olursa olsun umudunu yitirmeden mücadeleye büyük bir azim ve kararlılıkla devam eden Türk askerini sembolize etmektedir. Oğuz Amca, kırk dört yaşındadır. Saçları kırılmış, yüzündeki çizgiler derinleşmiştir. Uzunca boylu, geniş omuzlu, sağlam yapılıdır. İki oğlu, Âkif ile Hasan, Sarıkamış Cephesi’nde şehit düşmüştür. O da, karısı Hatice’yi ve kızı Nadiye’yi köylerinde bırakıp cepheye koşmuştur. Üçüncü oğlu Mustafa’nın ise Tekirdağ’dan güneye indiğini duymuş fakat ondan daha sonra haber alamamıştır. Bu yüzden sık sık Sarıkamış’ta şehit düşen oğullarını, ailesini ve Mustafa’yı düşünür. Ne zaman bir uykuya dalacak olsa, mutlaka ailesiyle veya oğullarıyla ilgili bir rüya görür. Bu yüzden pek fazla uyuyamaz. Muharebeler esnasında büyük kahramanlıklar gösterir. Romanın sonunda yaralanır ve en büyük korkusu başına gelir. Nitekim roman boyunca sürekli düşündüğü, kendisi için endişelendiği küçük oğlu Mustafa da

yaralanmıştır ve kendi kollarında can vererek şehit olur. Oğuz Amca, Çanakkale’de vatani, milleti, dini ve namusu için kan döken ve seve seve canını ortaya koyan; saf ama bir o kadar da mert ve cesur yaradılışlı bir Anadolu köylüsüdür. Bütün bu özellikleriyle Oğuz Amca’nın bir “karakter”den ziyade bir “tip” olduğu değerlendirilebilir. Çünkü kişisel hususiyetlerinden çok, belli başlı genel hususiyetleri ile romanda yer etmiştir. Olayların geçmiş olduğu dönemde aynı durumdaki ve benzer koşullar içindeki birçok Anadolu köylüsünün niteliklerini kendinde toplamıştır.

Hasan Şakir, Çanakkale Cephesi’ne gönüllü olarak giden birçok Tıbbiyeli öğrenciden biridir. İstanbullu olan ve bir yaşındayken öksüz kalan Hasan Şakir, Müderris Rasih Efendi’nin torunudur. Oldukça varlıklı bir ailenin çocuğu olması bir yana, uzunca boyu, narin yapısı, kumral saçları, mütenasip burnu, düzgün dudakları ve gözleriyle yakışıklı bir tip olarak tasvir edilmiştir. Ağırbaşlı ve efendi yapısı, ilk bakışta dikkati çeken özelliğidir. Tıbbiye birinci sınıfta okurken gönüllü olan Hasan Şakir’i ilk etapta dedesi Rasih Efendi’nin yalnız kalacak olması ve sevdiği kız olan Dilara, düşündürse de vatanın içinde bulunduğu durum, onun için her şeyin önüne geçmiş ve o dönemde birçok Türk aydınının yaptığı gibi cepheye koşmuştur. Hasan Şakir, Çanakkale Cephesi’nde Seddülbahir’deki 26. Alay’ın 3. Taburu’nda yer alır.

Gelibolu Yarımadası’nda Zığındere Bölgesi’nde sabaha kadar siper kazan Hasan Şakir, ortama yavaş yavaş uyum sağlar. Askerî hayata alışan diğerleri gibi o da midesini kabartan ter kokusuna kısa sürede alışacaktır. Ancak bir türlü alışamadığı şey, Dilara ve dedesinin yokluğudur. Dilara bütün güzelliği, dedesi bütün yalnızlığıyla gözlerinin önündedir. Her yatağa girişinde bıkmadan, usanmadan aynı hayali kuran Hasan, çoğu zaman onlara doymadan uykuya dalar. Hasan Şakir, Dilara’ya yazdığı mektuplarda geleceğe ait plânlarından ve cephedeki insanların durumundan söz eder. Onun satırlarında sivil bir kişilikten savaşçı bir kişiliğe geçişteki değişimleri görmek mümkündür. Hasan Şakir, çevresinde kişilik değiştiren birçok insanı gözlemlemiş ve ürkmüştür. Kendisinin de değişerek yakınlarının yadırgayacakları bir insan hâline dönüşeceğinden endişe duymaktadır. Fakat değişim de kaçınılmazdır. Savaşa katılmadan önce bir kelebeği bile incitemeyen insanların,

hayalî düşmana dahi süngü sallarken gözlerinde tutuşan öfkenin kendisini ürküttüğünü, ancak tüfekte, süngüyle yoğrulan hayatlarının kendilerini tabîi olarak bambaşka bir insan hâline getirdiğini belirtir. Askerliğin tariflerinden birisinin de “insanı öldürme sanatı” olduğunu öğrenen Hasan, bunu karakteriyle asla bağdaştıramadığını fakat söz konusu vatan olunca durumun değiştiğini yazar (Taştan, 2005: 124–125):

Dün Yüzbaşımız şöyle söyledi, “Askerliğin pek çok tarifi var; en doğrusu, ‘insan öldürme sanatı’ şeklinde yapılandır.” Bunun karakterimle hiç bağdaşmayacağını siz de takdir edersiniz. Neyleyelim ki, nimetleriyle büyüdüğümüz vatanımız bizden bunu bekliyor. Kişilik değiştirmek, bir anlamda ölmektir; demek ki önce öleceğiz, sonra öldüreceğiz (2004: 112–113).

Hasan Şakir, Tıbbiye’nin birinci sınıfında olduğu için kendisine cephe görevi verilmiştir. Diğer Tıbbiyeliler ise sıhhiyede görevlendirilmiştir. Kısa zaman içinde alıştığı savaş ortamında büyük mücadeleler verir. Yanı başında birçok arkadaşını kaybeden Hasan Şakir, en yakın arkadaşı Yusuf’un kollarında şehit düşer (Taştan, 2005: 125). Genç Tıbbiyeli, dedesi Rasih Efendi’ye yazmış olduğu son mektubunda şu düşünceleri dile getirir:

Sık sık, “iki yüz yıl önce, ilmi ve tekniği batıya kaptırdık, felaketlerimiz başladı” der ve ilave ederdiniz “Dünya tarihinde, bu kadar güçlü düşmanlara karşı, böyle uzun süre dayanıldığı görülmemiştir.” Aradaki silâh farkını gördükçe, ana-baba kuzularının niçin cömertçe harcadığını gayet iyi anlıyor, “İlim! ilim!” sözüyle çırpınan zatıalınız gibi bir dedeye sahip olduğumdan iftihar ediyorum.

Düşmanın güçlü silâhlarının çelik sağanaklarına karşı askerimiz gözünü kırpmadan göğsünü siper ediyor. Ecdat yadigârı topraklarımızı düşman çizmesinden korumak için Mehmedciklerimiz şevkle, ibadet aşkıyla etten kale oluşturuyorlar. Kumandanlarımız olan Alman subaylar, insanımızın şecaat ve metanetlerini çeşitli vesilelerle dile getirmenin mecburiyetini hissediyorlar. Onlara bu yığıtlığı veren iman ve ecdada bağlılık şuuru olduğundan şüphe etmiyorum. İnşallah kültürümüzün direği olan bu iki unsur, sonsuza kadar devam eder de, eli öpülesi milletimiz hiçbir zaman boynu bükük kalmaz. Yenilgilerimiz bile şerefle dolu olur (2004: 338).

Yusuf, Çanakkale Cephesi’ne gönüllü olarak katılan Tıbbiyelilerden biridir. O da, Hasan Şakir gibi Tıbbiye birinci sınıfta okurken vatana dair duyguları ağır basmış ve orduya yazılmıştır. Kastamonulu olan Yusuf ile Hasan Şakir arasında Vefa Lisesi’nden beri süre gelen bir dostluk vardır. Anadolu’nun meşakkatiyle mayası

yoğrulmuş; dayanıklı ve güçlü bir gençtir. Romanın diğer kahramanlarından biri olan Oğuz Amca'nın gözüyle de sakin görünüşlü, yakışıklı ve yiğit bir delikanlıdır.

Savaşa gönüllü olarak katılmasında, vatan müdafaası kadar, çok sevdiği arkadaşı Hasan Şakir'in ve hocası Müderris Rasih Efendi'nin etkisi söz konusudur. Bir an önce okulu bitirip hayata atılmak isteyen, en büyük emeli sıcak bir yuva kurmak olan Yusuf, birçok kişi gibi savaşın içinde bulur kendisini. O da savaşa katılırken herkes gibi ailesi için kaygılanmaktadır. Ancak ailesine haber vermeden şubeye koşar. Anne ve babasının savaşa katılmasına izin vermeyeceğini düşünür. Rüştüyenin ilk sınıfından beri onlardan ayrılmak bir yana, savaşta şehit olup büsbütün onları yalnız bırakmak, onu çok endişelendirir (Taştan, 2005: 125). Zira cephede en büyük özlemi de hep ayrı kaldığı anne ve babasına karşı duyar. Yusuf, Çanakkale Cephesi'nde en yakın arkadaşı Hasan Şakir'le aynı yerde görev alır. Okul hayatıyla başlayan ve devam eden dostlukları, cephede, bu ölüm-kalım mücadelesinde, silâh arkadaşlığına dönüşmüştür. Yine birlikte, omuz omuza savaştığı Oğuz Amca'ya karşı da çok derin bir sevgi ve saygı besler. Okuma ve yazması olmayan Oğuz Amca'nın mektuplarını okuyan, Kınalı Murat için mektup yazan yine odur. Bu durum, birer Tıbbiyeli olan bu gençlerin aynı zamanda o dönemin aydın sınıfını oluşturan kişiler de olduğunu ve bu yönleriyle de cephede, savaş ortamında bile onların bu özelliklerinin ortaya çıktığını göstermesi açısından önemlidir. En yakın arkadaşı Hasan Şakir'in şehit olması onu çok etkiler. Güneşten yanmış yüzü, kahverengini almıştır; gülen gözlerine, Hasan Şakir'in şehit olmasıyla ebedî bir matem çökmüştür; sanki göğsü daralmış, kelimeleri hançeresinden hüznle çıkıyordu (2004: 369). Bir süre daha savaşın dehşet verici ortamında ayakta kalmayı başarsa da o da daha sonra şehit olur.

Müderris Rasih Efendi, romanda cephe gerisinin yansıtıldığı iki mekândan biri olan İstanbul'da geçen olaylarla ilgili olarak bulunan kahramanlardan biri olmakla birlikte, İstanbul Darülfünun müderrislerindedir. Müderris Rasih Efendi, oğlunu Dömeke'de şehit verdikten sonra torunu Hasan Şakir'le yalnız kalan, o dönemde hem aydın hem de millî ve manevî değerleri son derece güçlü olan bir kişidir. Romanda Tıbbiyelilerin gönüllü olarak orduya yazılıp savaşa katılmasında,

söz konusu gençlerin sahip olduğu vatanperver duygular kadar, Müderris Rasih Efendi'nin de payı olduğu vurgulanan bir gerçektir. Hayatında sahip olduğu tek yakını olan Hasan Şakir'in gönüllü olup orduya yazılmasından sonra Darülfünunda öğrencilerine hitaben sarf etmiş olduğu sözler, başta Hasan Şakir'in en yakın arkadaşı olan Yusuf olmak üzere; Nevzat, Bülent, Sabri ve diğer öğrenciler üzerinde büyük tesirde bulunur ve konuşmasının sonunda sınıfın tamamen boşaldığını görür. Öğrencilerin tamamı, vatan müdafaası için gönüllü olmaya gitmiştir:

Hassasiyetimi bağışlayın evlatlarım. Dün torunumu şubeye teslim ettim. O zaten gönüllü yazılmıştı. Ona “Gitme” diyebilir miydim? Nasıl gitmezdi? Vatan en kara gününde çocuklarından vefa istiyor, fedakârlık istiyor. İşgal altındaki milletimizin durumunu bir düşünün!... (...) Haysiyetsiz yaşamaktansa, ölmek daha iyi değil mi? (...) İçinde bulunduğumuz savaş, sıradan bir savaş değil. Çekileceğimiz yer kalmadı. Kaderimizin saati çalmıştır; ya yok olacağız yahut da şerefimizle yaşayacağız. Müttefikler en güçlü, en modern silâhlarıyla saldırıyorlar! Onlara ancak canımızla karşı koyacağız!... (2004: 22–23)

Rasih Efendi'nin tavrı, savaşa gönüllü olarak katılan gençlerin üzerinde hocalarının da etkili olduğunu göstermektedir (Taştan, 2005: 123). Vatan sevgisi, oldukça yoğun ve güçlü bir şekilde bulunan millî ve manevî değerler ve üzerinde yaşamakta oldukları vatan toprağını ne pahasına olursa olsun koruma arzusu gibi özelliklere sahip olan gençler için, Müderris Rasih Efendi'nin bu sözleri; itici, teşvik edici bir güç olmuştur. Bütün bu yönleriyle Müderris Rasih Efendi'nin, Çanakkale Muharebelerinin cereyan ettiği dönem açısından, ideal bir aydın tipi olduğu değerlendirilebilir.

Molla Kâzım, “Çanakkale Mahşeri” adlı romanda Medrese kökenli olup, tıpkı Tıbbiyeliler gibi vatanın müdafaası için cepheye koşan gönüllülerden en çok dikkat çeken kahramandır. Ancak Tıbbiyeliler, genellikle cepheye İstanbul'dan gelirken Medreseliler, ülkenin dört bir yanından cepheye katılırlar. Medreselilerin özellikle savaşın manevî atmosferinde etkili olduklarını, din, vatan, millet gibi kavramlarla askeri şevke getirdikleri görülür (Taştan, 2005: 126). Molla Kâzım, bu yönüyle söz konusu romanda Pütürgeli Bilâl, Davut, Hasan, Musa gibi cephede manevî bir güç oluşturma çabası içinde olan kişilerden biridir. Vanlı olan Molla Kâzım, Çanakkale Cephesi'nde, Arıburnu'ndaki 27. Alay, 2. Taburda “tabur imamı” olarak görev yapar.

Molla Kâzım, her ne kadar Medresede tahsiline devam etmek istemişse de Balkan Savaşı'ndan sonra İstanbul'da kalmış ve yeniden savaş başlayınca Harbiye Nezareti'ne giderek gönüllü olmuştur. Said Nursi'nin talebesidir. Molla Kâzım, Çanakkale Cephesi'nde girmiş olduğu sıcak temaslardaki üstün cesaret ve azmi kadar, zaman zaman okumuş olduğu Kur'an-ı Kerim, söylediği ilahiler, etrafıyla yaptığı sohbetler ve taarruz esnasında "Vurun! Allah için, Peygamber için vurun! Kur'an kıyamete kadar bakidir. Zafer bizimdir. (2004: 164)" gibi haykırışlarıyla askerler arasında manevî bir motivasyon sağlar. Molla Kâzım, romanda aynı zamanda ideal bir din adamı kimliği ile de ön plâna çıkar. Ona göre hurafe ve imansızlık, insanlığı kemiren iki canavardır. Bir yandan insanlık için imanın önemini vurgularken bir yandan da hurafelere karşı tavır alır. Olması gerektiği gibi imanla çağın ilimlerini bir arada düşünür.

Mıstık, romanın en sempatik gösterilen kahramanlarından biridir. Oldukça saf ama bir o kadar da akıllı, cesur, son derece dindar ve arkadaşları tarafından çok sevilen biridir. Romanda elbisesi sürekli bol olan ve kabalığı hiçbir zaman düzgün durmayan biri olarak tasvir edilmiştir. Savaşmayıp da dinlendiği zamanlarda sürekli olarak Yunus Emre'nin ilahilerini söylemesi, en çok belirgin olan yanlarından biridir. Arkadaşlarına su götürürken düşman tarafından esir alındıktan sonra, son derece zekice bir şekilde ellerinden kurtulması, romanın en çarpıcı bölümlerinden birini oluşturur.

Mendebur İdris ve Muzır Ruşen, harbe dair -olumsuz anlamda da olsa- arka plândaki birtakım gerçekliklerin bir ifadesi olarak romanda yer almıştır. Çanakkale Muharebelerini konu edinen romanlarda, savaşmak ve vatan, millet, toprak uğruna ölmek konusunda pek olumsuz düşünceye veya tavra sahip olan bir kahramana rastlanmazken söz konusu iki şahıs, romanın bu bağlamdaki olumsuz tipleri olarak görünmektedir.

Savaştan korkmak ve hatta bu korku yüzünden kaçmak; üstün cesaret örneği göstermek, kendi canını vatan ve millet uğruna hiç düşünmeden feda edebilmek,

hatta bu uğurda gençliğini, sevdiklerini geride bırakmak kadar bir gerçekliktir. Bu noktadan hareketle “Çanakkale Mahşeri”, Mendebur İdris ve Muzır Ruşen gibi iki korkak insan tipi ile bu konuda yazılan diğer romanlardan ayrılır. Öyle ki, Çanakkale Cephesi’nde kara muharebelerinin yani ilk çıkarma harekâtının başlamak üzere olduğu saatlerde bütün askerler, vatan müdafaası için canını ortaya koymuşken Mendebur İdris ve Muzır Ruşen, canlarını kurtarmak için kaçmanın plânlarını yaparlar. Bu bağlamda söz konusu tiplerin, romanın gerçekçiliğini daha da artırdığı şeklinde bir değerlendirme yapılabilir.

Rubert Brook, romanda çok fazla ön plânda olmayan ama üzerinde durulması gereken kahramanlardan biridir. Rupert Brooke (ismin doğru yazılışı), 1887–1915 yılları arasında yaşamış bir İngiliz şairdir. Son derece varlıklı ve aristokrat bir şair olan Rupert Brooke, Birinci Dünya Savaşı başladıktan sonra Kraliyet Deniz Kuvvetlerinde görev alır. Kötü bir yenilgiyle sonuçlanan Anvers seferine katıldıktan sonra Çanakkale Cephesi’nde yer alır. Lâkin 23 Nisan 1915 tarihinde Yunanistan’ın Skiros Adası açıklarında bir hastane gemisinde ölür. Şairin ölüm gerçeğini idealist bir yaklaşımla ortaya koyduğu ve savaşa dair duygu ve düşüncelerini ifade ettiği, sonelerden oluşan “1914” adlı eseri, en önemli yapıtı olarak gösterilir (Ana Britannica, 1994: 367).

Rupert Brooke, “Çanakkale Mahşeri” romanında ise, İtilaf Güçleri askerlerinin tamamının olmasa bile bir kısmının psikolojik durumunu yansıtan tarihsel bir kişilik olarak yer almıştır. Rupert Brooke, şiirleriyle aynı zamanda İngiliz gençlerini savaşa katılmaya teşvik eden bir aydındır. Kendisi de gönüllü olarak orduya yazılmıştır. Asker elbisesi giydiği gün Rupert Brooke’un o dönemde büyük yankılar uyandıran şu sözleri, âdetâ İngiliz ordusuna gönüllü olarak yazılan tüm gençlerin duygularını yansıtır niteliktedir:

İnanılmayacak kadar güzel bir şey bu!... Kaderimizin bize bu kadar yardımcı olacağını tasavvur edemezdim. Demek Galata Kulesi toparlarımızın altında paramparça olacak!... Demek deniz top gülleleriyle kana boyanıp, Müslüman leşiyle dolacak!... Demek Ayasofya’nın mozaikleri, halıları, İstanbul’un lokumları, bizleri bekliyor. Demek ki bizler tarihte bir çağın dönüm noktasını yaratacağız. Oh Tanrım! Hayatımda, bu kadar mutlu olmamıştım!

Tamamen bir yöne akan ırmak gibi!... Birden anladım ki, çocukluğumdan beri hayatımın tek arzusu İstanbul'a karşı askerî bir harekâta katılmakmış... (2004: 24)

Orduya bu duygu ve düşüncelerle katılan Rupert Brooke, İtilaf Güçlerinin büyük bir zafer kazanacağından emin ve gururludur. Kendisini böylesine büyük bir zaferin içinde bulacağı için de çok şanslı hisseder. Hatta Çanakkale'de elde edecekleri bu büyük zaferle ilgili olarak da bir destan yazmayı düşünür. Bu öyle bir destan olacaktır ki, İlyada, Odesa, Niebelungen, Kalavela destanları gibi yüzyıllar boyu dilden dile dolaşacaktır. Rupert Brooke'un içindeki zafer kazanma hırsı ve inancı o kadar güçlüdür ki, hastalandığı zaman bile kendisini ziyarete gelen Hamilton'dan iyileştiğinde en ön saflarda savaşmak istediğini söyler. Zira böylelikle savaşı bütün gerçekliği ile yaşayan bir şair olarak daha güçlü eserler verebilecektir. İyileşemeyip de son nefesini verirken bile karaya çıkarma yapacak olan ilk birliklere katılamayacak olmanın üzüntüsünü yaşar.

Sonuç olarak “Çanakkale Mahşeri” romanı, şahıs kadrosu açısından oldukça zengin bir romandır. Çok büyük bir oranda tarihsel kişilerin birer roman kahramanı olarak görüldüğü bu romanda, her ne kadar psikolojik derinlikten çok fazla yoksun olsa da kişilerin, romanda anlatılan olaylarla ilgili olarak başarılı bir şekilde oluşturulduğu belirtilebilir.

3.5.3. Değerlendirme

“Çanakkale Mahşeri” romanının yazarı Mehmet Niyazi, kendisiyle yapılan bir söyleşide kendisini bu romanı yazmaya iten nedeni şu şekilde açıklamıştır: “Çanakkale hakkında Almanya'da birçok kitap, hatırat gördüm. Ayrıca İngiltere, Yeni Zelanda gibi Çanakkale'ye iştirak eden memleketlerde, hatta etmeyenlerde de Çanakkale üzerine yazılmış pek çok roman okudum. Bu arada Çanakkale'de en büyük taraf olan, en büyük kurban veren, tarihini değiştiren bir milletin parmakla sayılacak kadar hatıratı var, Çanakkale'yi bize hatırlatan. Birkaç tane de edebî parçalar, şiirler var. Çanakkale'de vatani, namusu, milleti uğruna şehit olan 250 bin vatan evladının, ondan daha fazla olan gazilerin hatıratı bu kadar az olmamalıydı. Bu

durum beni oldukça yaralıyordu. ‘Çanakkale Mahşeri’ni yazmamdaki ilk sebep budur. (...) Çanakkale savaşı, genç nesillere millî şuur ve millet olma gururu aşılama da etkili bir unsurdur. Gençlik bu şuur u tarihî metinlerden elde edebilir. Fakat roman, hikâye şiir gibi sanat eserleri gençliğin millî bir duyarlık kazanmasında çok daha etkilidir. Çünkü sanat eserleri okuyucuya o atmosferi teneffüs ettirir. İlmî olarak Çanakkale’yi anlatırsanız, kuru ve yavan olur. Zaten Necip Fazıl’ın güzel bir teşhisi var. 400-500 senelik Alman dağınıklığını Bismark kurmadı der, ondan önce Goethe kurdu!... Burada sanatın gücü ortaya çıkıyor” (Yazıcı, 2005).

Yine kendisiyle yapılan bir başka söyleşide ise bu romanı yazmaktaki amacının ne olduğu ve bu amacına ulaşp ulaşmadığına dair şu ifadelere yer vermiştir: “Hedefe ulaşp ulaşmadığıma benden daha çok okuyucu karar verir. Tarih milletin hafızası olduğuna göre ben de milletimizin hafızasına kavuşmasında yardımcı olmayı amaç edindim. Bir insanın hafızasında yanlışlıklar varsa veya yapmadığı şeyleri yaptığını zannediyorsa o insan hastadır. Milletler de aynı şekildedir. Ceddimize layık eserler gün ışığına çıkarmayı düşünüyorsak, önce sağlıklı bir hafızaya dolayısıyla sağlıklı bir idrake kavuşmak zorundayız. Kanaatimce insan tabiatın değil tarihin çocuğudur. Bir kişi, kimin, hangi özelliklere sahip bir insanın evladı olduğunu bilirse kendisini daha iyi değerlendirir. Bunun için tarih sadece geçmiş i araştırma ilmi değil, aynı zamanda geleceği kurma ilmidir. Avrupalılar bunu gayet iyi biliyorlar. Roma’nın ikiye bölünmesini İlk Çağ’ın sona erip Orta Çağ’ın başlaması olarak kabul ediyorlar. O zaman gazete, radyo yani haberleşme vasıtaları yok. Çin’de, Moğolistan’da, Yemen’de yaşayan insanların Roma’nın bölünmesinden kesinlikle etkilenmediklerinin Avrupalılar farkındalar. Belki de bu saydıklarımız Roma’nın varlığından bile haberdar değillerdi. Ama onların da İlk Çağları sona ermiş gibi davranıp geçmişlerini yani hafızalarını ele geçiriyorlar; tabii aynı zamanda geleceklerini de. Tarihimizdeki çok önemli bir olayı yerine oturtmak, yetişen nesillerin o atmosferi teneffüs etmelerini, ondan gıdalanmalarını sağlamak için Çanakkale Mahşeri’ni yazdığımı söylersem, herhalde boyumu aşan bir iddiada bulunmuş olmam” (Hasanoğlu, 2004: 54).

Yazar, romanı yazarken neleri amaçladığını, hangi duygu ve düşüncelerle eseri kaleme aldığını bu şekilde açıklamakla beraber, gerçekte eser, “insan”ın değil; bir “savaş”ın romanıdır. Romanın arka kapağında da ifade edildiği gibi, savaşları konu edinen kimi romanlar ya stratejik bir yerdeki direnişi, ya da tek bir askerin yaşadıklarını anlatarak savaşın tamamı hakkında fikir vermeye ve daha çok da cephe gerisindeki acıları dile getirmeye çalışırken Çanakkale Mahşeri, ne sadece bir yer veya bir kişi üzerinde yoğunlaşmış ne de sadece cepheyi veya cephe gerisini anlatmaya çalışmıştır. O, savaşta atılan ilk mermiyle başlar ve savaşın yaşandığı cepheleri ve cephe gerisini (Çanakkale’yi, Oğuz Amca’nın Erzincan-Kemah’taki köyünü ve İstanbul’u) zaferin kazanılmasına dek aktarır. Diğer bir deyişle, roman, sadece cephede olup bitenleri işlememiş, bu savaşın kurduğu olgu içerisinde onun insanlara (her iki tarafın insanına da) getirdiği felaketi, sosyal olaylara yansımaları ve sosyal hayatlarda yaptığı değişikliği de gözler önüne sermeye çalışmıştır (Gülendam, 2002: 103).

“Çanakkale Mahşeri”, daha önce de belirtildiği gibi genellikle tarihî gerçekliği ele alan ve bu tarihî gerçeklik içerisinde olay örgüsünü kurgulayan bir romandır. Roman, uzun bir çalışma ve araştırma sonucu yazılmıştır. Bu romanda Çanakkale Cephesi’nde yaşanan acı-tatlı olaylar, mücadeleler ve inanç; bir kurgu içerisinde verilmiş, ancak bu kurgu, romanın tarihî gerçekliğini zedelememiştir. Yazar, Çanakkale Muharebelerinin tarihî gelişimini dikkatli bir şekilde eserine yansıtmıştır. Roman, söz konusu muharebeleri tüm ayrıntılarıyla ele alan tek roman olma niteliğine sahiptir. Çanakkale Cephesi’nin açılması, deniz savaşları ve kara savaşları olarak devam etmesi, cephe gerisinde yaşananlar, savaşın sosyal yankıları ve savaşın son buluşu gibi tüm gelişim seyri, söz konusu romanda mevcuttur (Gülendam, 2006: 41–42). Zaten romanın olay örgüsünü de, savaşın bizzat kendisi oluşturmaktadır. Nitekim roman, Çanakkale’ye İtilaf Güçlerinin ilk saldırılarının gerçekleştiği 3 Kasım 1914 ile İtilaf Güçlerinin yenilgiyi kabul edip Ocak 1916’daki geri çekilişlerine kadar olan süreci ihtiva etmektedir. Boğaz’daki deniz savaşları; Gelibolu’da Aytepe, Arıburnu, İntepe, Seddülbahir, Alçıtepe, Kocaçimentepe, Kabatepe, Teketepe, Anafartalar, Conkbayırı gibi yerlerde geçen kara savaşları ve cephe gerisine dair anlatılanlar, romanın olay örgüsünü oluşturmaktadır.

Romanda, Çanakkale’de ilk atılan top güllesinden Müttefik orduların geri püskürtülmesine kadar, muharebenin bütün dehşeti okuyucunun gözleri önünde canlanır. Yazar, eserine ad verdiği “mahşer”i okuyucuya yaşatmak istercesine projektörlerini sürekli olarak Çanakkale Boğazı, Seddülbahir, Kumkale, Kanlısirt, Kabatepe, Kilitbahir, Alçıtepe, Arıburnu, İtepe, Conkbayırı, Anafartalar gibi muharebelerin yoğun geçtiği yerlerde gezdirir. Sık sık bu cephelerin işlenmesi, okuyucuyu da ister istemez muharebenin içine çeker. Zaman zaman İstanbul, Kemah gibi cephe gerisine geçilmesi de okuyucuyu sıcak atmosferden uzaklaştırmaz; arada sıkı bir duygusal bağ kurularak hadisenin toplumsal direnci gözler önüne serilir. Cepheye torunu da dahil birçok talebesini gönüllü gönderen Müderris Rasih Efendi, İstanbul’da gelişmeleri endişe ile takip ederken; payitahtın içinde bulunduğu vahamet de bütün çıplaklığıyla hissedilir. Muharebenin şiddetli anlarında Kemah’a uzanıldığında, şirin bir kasabadaki sıcak ve güzel atmosferle değil, savaşa kocası ve çocuklarını göndererek kızı Nadiye ile geçimlerini tek başına temin etmeye çalışan ve birçok sıkıntıyı göğüslemek zorunda kalan (Ermeni tehlikesi mevcuttur) şehit anası Hatice’nin, yani erkeksiz birçok Türk hanesinden sadece birisinin dramıyla karşılaşılır. Böylece esere baştan sona savaş atmosferi hâkim olur (Taştan, 2004: 20).

Roman “hâkim bakış açısı”yla ve üçüncü tekil şahıs ağzından yazılmıştır. Romanın Çanakkale Cephesi’nde cereyan eden savaşları, bu savaşların tarihî gelişimini, sosyal ve askerî etkilerini konu edinmesi; yazarın savaşı tüm yönleriyle esere aktarmak istemesi, bu romanda üçüncü tekil şahıs anlatımın, yazar anlatıcının ve dolayısıyla “hâkim bakış açısı”nın kullanılmasını gerekli kılmıştır. Romanda anlatıcı, her şeyi bilen, gören ve okuyucuya aktaran durumundadır. Zaman zaman anlatıcının esere müdahaleci tavrı görülür. Romanda en çok dikkat çeken yön, anlatım tekniğidir. Bu romanda da diğer romanlarda olduğu gibi mektuplara, montaj tekniğine ve iç çözümlene tekniğine başvurulur. Mektuplar, bir taraftan esere gerçekçi bir hava ve bakış açısı zenginliği katarken diğer taraftan geriye dönüşleri sağlayarak eserlerin hacmini de genişletir (Gülendam, 2006: 42).

“Çanakkale Mahşeri”nde karakterlerin ruhsal yapıları da her şeyi bilen anlatıcının müdahalesiyle yani onun anlatımıyla okura aktarılmıştır. Berna Moran’ın

“iç çözümlene tekniği”, Gürsel Aytaç’ın ise “yaşanmakta olanı aktarma” diye adlandırdığı bu yöntem, roman boyunca kişilerin iç dünyalarının okura aktarılmasında kullanılan tek yöntem. Yer yer iç konuşma (monolog) tekniğinin daha iyi olacağı yerlerde bile anlatıcı müdahaleci tavrını bırakmayarak bu konuda, 19. yy. romanlarının takipçisi olmuştur. III. şahıs anlatıcının müdahaleci tavrı sadece karakterlerin psikolojik tahlillerinde kalmamış, yer yer yaptığı yorumlar ve başvurduğu açıklayıcı dipnotlarla kendisini metnin içinde sık sık hissettirmiştir. Karakterlerine hem dıştan hem de içten bakan Mehmet Niyazi, romanında savaşa katılan her iki tarafın da psikolojisini vermeye çalışır. Türk tarafından seçtiği Oğuz Amca, Akyazılı Mehmet -ki yazarın bu savaşa katılmış babasıdır- ve Hasan Şakir gibi askerlerin yanında, İngiliz tarafından başkomutan Hamilton’un ve savaşa katılan İngiliz şair Rupert Brooke (romanda Rubert Brook diye yazılmış)’un yaşadıkları dram, ayrıntısıyla yansıtılmıştır. Bu arada özellikle Rupert Brooke’un şiirlerini ve her iki tarafın askerlerinin yazdığı mektupları montaj tekniğini kullanarak romana yerleştiren yazar, böylece hem şahısların psikolojilerini okura doğrudan onların kendi kelimeleriyle aktarmış hem de romana duygusal bir hava katmıştır. Askerî bilgiler ve savaşa ilgili tekdüze verilmiş bazı ayrıntılar yer yer okuru sıkarsa da, yazar bahsedilen bireysel dramları aktarmadaki ustalığıyla, okurun dikkatini uyanık tutmak için başarıyla kullandığı merak unsurundan faydalanışıyla (ki okur, özellikle Oğuz Amca ile oğlu Mustafa’nın macerasının sonunu merak eder), olaylar arasında kurduğu bağlantılar ve bunun sonucu yaptığı yerinde mekân değişiklikleriyle okurun romandan kopmasını önler (Gülendam, 2002: 104).

Roman, Çanakkale’ye İtilaf Güçlerinin ilk saldırılarının gerçekleştiği 3 Kasım 1914 ile İtilaf Güçlerinin yenilgiyi kabul edip Ocak 1916’daki geri çekilişlerine kadar olan süreci ihtiva etmektedir. Yani roman, yaklaşık olarak on beş aylık bir zaman dilimini kapsar. Zamanın kronolojik olarak ilerlediği romanda herhangi bir geriye dönüş söz konusu değildir.

“Çanakkale Mahşeri”nde olaylar üç farklı mekânda geçmektedir. Bunlardan biri muharebelerin cereyan ettiği Çanakkale Cephesi iken diğerleri ise daha çok cephe gerisine dair atmosferin ortaya konduğu İstanbul ve Oğuz Amca’nın

memleketi olan Kemah'a bağılı bir köydür. "Çanakkale Mahşeri" romanında mekân unsuruna çok önem verildiği görülür. Mehmet Niyazi, savaşı tüm yönleriyle ve cephede yaşanan savaş gerçeğiyle aktarmak istediğinden mekân unsurunu da gözden kaçırmamış; mekânı daha ziyade savaş esnasındaki tahribatı ve savaş tasvirleriyle değerlendirmiştir. Bunun yanı sıra Çanakkale'nin mükemmel güzelliğini de bu toprakları ele geçirmek isteyenleri haklı çıkarırcasına över. Çanakkale'nin yetmiş farklı yerinin adının geçtiği eserde mekân, olaylarla bütünlük gösterir. Yazarın bütün bir savaşı kaleme almaktaki amacı, eserde mekân sayısının artmasına neden olmuştur. Öyle ki roman içerisinde bir de Çanakkale haritası yer almaktadır. Okuyucunun ilgisinin yoğunlaşmasını zorlaştıran bu hususa rağmen, "merak unsuru"ndan yazarın başarılı bir şekilde yararlanmasıyla okurun eserden kopması engellenmiştir. Buna rağmen çok büyük oranda açık mekânın kullanıldığı romanda, mekân tasvirlerine gereği kadar yer verilmemiş olması, bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.

Romanın üslup özelliklerine geçmeden önce birtakım hususların belirtilmesinde fayda vardır: Üslûp; belli bir görüş, duyuş ve birikime sahip olan sanatçının hayatı boyunca edindiği tecrübe ve tavırlarla seçtiği konuyu, biçim ve içeriğin belirlediği vasıta ve yöntemler kullanarak kendisine has bir biçimde ördüğü kelimelerle anlatmasından doğan bir edebî değer unsuru ve ölçüsüdür. Yani sanatçının eserinde gizlenen kişiliğinin; dil, biçim ve içerik arasındaki karşılıklı ilişkiler şeklinde, bir devrin belli bir sanat çevresine odaklanan akımlar yardımıyla yansıtan ifade unsurlarının biçimlenmesinde açığa çıkmasıdır. Bir bakıma sanatçının yaşama üslûbundan kaynaklanan ve duygusal etkiler uyandırarak insana zevk veren ibda' gücünün, tür ve şeklin imkânlarıyla sunulması; bu sunuluşun görülmesi, gösterilmesi biçimidir. Kısacası, sanatçı yanında eseri ne ise, eser yanında üslûp odur. Başka bir şekilde söylemek gerekirse, edebiyatta üslûp; dil değil, onun kullanılış tarzı; konu değil, onun işleniş biçimi; içerik değil, anlatılış yoludur. Boş bir süs olmadığı gibi, anlamlılık dolu bir güzellik unsurudur. Bir araç veya amaç değil, bir oluş ya da oluşum hâlidir. Özetle üslûp; dil ile kullanımın, konu ile işlenişin, içerik ile anlatım tarzının, güzellik ile amacın kesiştiği noktada ortaya çıkar. Söz ile anlam, eser ile yazar, konu ile anlatım arasında tecelli ettiği için; algılanmasında

ortak çalışan duyularla idrak, bedî zevkle ilmî tenkit gücü, kalple kafa el ele çalışır (Çoban, 2004: 16–17).

Bu bakış açısından hareketle öncelikle romanın belli bir konuyu hiç de özgün olmayan bir biçimde işlendiği belirtilebilir. Çanakkale Cephesi’nde cereyan etmiş olan muharebelerin kronolojik olarak anlatımından başka, yer yer araya serpiştirilmiş olan birtakım olaylar, eseri başarılı bir roman olmaktan oldukça uzak tutmaktadır. Romanın her şeyden önce “insan”ı anlattığı gerçeğinden hareketle “Çanakkale Mahşeri”nin insanı değil bir dönemi ya da daha doğrusu bir savaşı anlattığı için daha ilk değerlendirmede roman türü açısından da özgün bir yaklaşımın olduğunu söylemek oldukça güçtür.

Dilin yazar tarafından kendine has kullanımının pek görülmediği romanda belki de en çarpıcı ifadeler, hareketin ve dolayısıyla fiil türünden sözcüklerin çok fazla olduğu muharebe sahnelerinin olduğu bölümlerdir. Söz konusu bu bölümlerde yazarın, dili son derece kıvrak ve hareketli kullandığı görülür.

Romanda genel anlamda gösterme tekniği kullanılmakla beraber, kahramanların ruh hâlleri üzerinde yeterince durulmamıştır. Şahıs kadrosunun çok fazla olmasının yanında ön plâna çıkan kahramanlarda dahi, fiziksel görünümle ilgili olarak tasvirler ihmal edilmiştir. Romanın üslup özelliklerine dair belirtilebilecek belki de en başarılı yön, kişilerin eğitim durumları, statüleri ve kültür farklılıklarına uygun bir şekilde konuşturulmuş olmasıdır. Bu konuşmalar, aynı zamanda romanın anlatımını canlı kılan bir unsur olarak dikkati çekmektedir.

Tarihî gerçeklikle büyük oranda uyum gösteren romanın -bundan sonraki bölümde geniş bir biçimde işaret edileceği üzere- dinî anlamda birtakım söylenti kabilinden hususları birer tarihî gerçeklik gibi içermesi, düşündürücü bir durumdur. Bütün bu özellikleri ile “Çanakkale Mahşeri”, bir savaşın romanı olma özelliği ile dikkati çeken bir eserdir.

3.6. MUSTAFA NECATİ SEPETÇİOĞLU, 1. ...ve Çanakkale- Geldiler; 2. ...ve Çanakkale- Gördüler; 3. ...ve Çanakkale- Döndüler

3.6.1. Romanın Özeti

1. ...ve Çanakkale- Geldiler

İngiltere’de Lord Fischer; Başbakan Lord Asquit, Lord Kitchener, Churchill ve Wolf Murray’ın olduğu bir toplantıda Süveyş’ten en az yüz bin askerin Çanakkale’ye gönderilmesi gerektiğini anlatmaya çalışırken Cemal Paşa, İngilizlerin Kanal Cephesi’nden Çanakkale’ye asker gönderip göndermeyeceğini öğrenmesi ve buradaki Arapların Türkleri arkadan vurma durumunun olup olmadığını tespit etmesi için Yüzbaşı Ali Bey’i Şam’dan bu bölgeye yollar. İstihbarat amacıyla söz konusu bölgeye giden Yüzbaşı Ali Bey ile Recep Çavuş, Mısır’da General Maxvel’in ordugâhını gözetlerken esir düşerler.

İstanbul’da ise hareketli günler yaşanmakta, aydınından devlet adamına kadar herkes, İmparatorluğun içinde bulunduğu durumu müşahede etmektedir. Enver Paşa yönetimindeki Osmanlı Ordusu Sarıkamış’ta kaybetmiştir. Kanal’da Cemal Paşa’nın durumu belirsizdir ve bütün bunların yanında Çanakkale’de Osmanlı ordusu zor durumdadır. Ekonomik olarak da çok güç bir dönemde olan İmparatorluğun başkenti olan İstanbul’da her şeye rağmen Selameddin Bey gibi bazı zengin kişiler, olan bitene karşı duyarsız, gamsız bir yaşam sürmektedirler. İttihatçı Muallim Doğan Bey ise, Selameddin Bey’in kızı Cavidan tarafından akşamki partiye davet edilmiştir.

Yüzbaşı Ali Bey itiraf etmese de Yarbay Harrison, onun subay olduğunu anlamıştır. Yüzbaşı Ali Bey’in çok iyi Arapça ve İngilizce bilmesinden dolayı Yarbay Harrison, ona işbirliği teklif etmektedir. Esirlikten ziyade konuk muamelesi gören Yüzbaşı Ali Bey ise Recep Çavuş’la birlikte cephaneliği vurup oradan kaçmayı plânlar. Annesi İstanbullu olmasına rağmen, İngilizlerin yanında asker olan Fatih isimdeki bir askerin büyük yardımıyla cephaneliği havaya uçurmayı başarırlar ama Fatih bu esnada hayatını kaybeder. Bütün bu olaylar cereyan ederken Maxvel, Çanakkale’ye ilk çıkarmayı yapan askerlerin başındaki kişi olmuştur. Bu arada

Cemal Paşa, Kanal Cephesi'nde yenilmiştir. Bunun üzerine Yarbay Harrison İngiliz ve sömürge askerlerini, Çanakkale'ye gitmek üzere mavnalara bindirme hazırlığı içindedir. Cephaneliğin havaya uçurulması sırasında oldukça ağır yaralanan Recep Çavuş, uzun bir aradan sonra Şam'a döner. Artık Şam'da ne Osmanlı Ordusu kalmıştır ne de Osmanlı'dan bir eser. Zira Cemal Paşa yenilmiştir. Recep Çavuş, Yüzbaşı Ali Bey'in vasiyetini yerine getirmek üzere Hesna'yı almaya gider. Beyrut'tan İstanbul'a gitmek üzere kalkacak olan gemiye onu yetiştirmek amacındadır. Yüzbaşı Ali Bey'in, cephaneliğin havaya uçurulması esnasında şehit olduğu bilinmektedir. Bu arada İstanbul'da o akşamki partiden sonra Muallim Doğan Bey ile Cavidan birlikte olmaya başlamıştır. Recep Çavuş; Hesna ve Hesna'nın yeni doğan kızını Beyrut'ta, Hacı Davut vapuruna yetiştirir. Vapur, aslında Kanal Cephesi'nden kalmış olan cephaneyi gizlice Çanakkale'ye götürmek amacındadır. Eğer bunu başarırsa buradan da İstanbul'a gidecektir. Vapur ayrıldıktan sonra Recep Çavuş'la herkesin şehit bildiği Yüzbaşı Ali Bey buluşurlar ve Çanakkale'ye trenle gitmeye karar verirler. Nitekim Çanakkale'de Müttefik donanmasının Türk siperlerine yaptığı ağır bombardıman devam etmektedir. Bu arada başkomutanlık gemisinde Sir Hamilton, Amiral De Robeck, General Birdrassol ve Amiral Carden, Çanakkale'yi geçmek için karaya asker çıkarmanın gerekip gerekmediğini tartışmaktadırlar.

Muallim Doğan Bey, İstanbul'da kendisini iyice Cavidan'a ve Batılı yaşam tarzına kaptırmış gibidir. Bir yandan cephede kan dökülürken bir yandan da bu kan dökenlerle İstanbul'da kadeh tokuşturulmaktadır. Zaten Cavidan'ın asıl niyeti de Muallim Doğan Bey'i kendi çevresinden koparmaktır. Zira Doğan Bey, Aydın'ın kendisini telefonla Türk Ocağı'na çağırmasına karşın gitmez. Ocakta Ziya Gökalp Bey, Hamdullah Suphi, Ömer Seyfettin, Doktor Mürsel Bey, memleket meselelerini tartışmakta ve Çanakkale Cephesi için asker toplama işiyle uğraşmaktadırlar. İşten çıkarılan Sabri ise Doktor Mürsel Bey'e Çanakkale'ye gönüllü olarak gitmek istediğini söyler. Lakin kocasını Yemen'de, büyük oğlunu Bulgar'da kaybeden, ortanca oğlunu Sarıkamış'a gönderen annesi Sabriye Hanım, Sabri'nin Çanakkale'ye gönüllü yazılmasını istememektedir.

Yüzbaşı Ali Bey ile Recep Çavuş'un bindiği tren, Anadolu'nun kırsal bir bölgesindeki bir istasyonda durur. Birkaç gün beklenmesi gerektiği söylenince Yüzbaşı Ali Bey ve Recep Çavuş gözlerine kestirdikleri bir köye doğru yollanırlar. Amaçları birer at bulup, Balıkesir üzerinden Çanakkale'ye gitmektir. Yüzbaşı Ali Bey'in de yüreğinde kızına duyduğu merak ve özlem, eşine duyduğu mahcubiyet hat safhadadır. Yahya Kaptan yönetimindeki Hacı Davut vapuru atlattığı büyük tehlikelerden sonra Çanakkale şehri önlerine gelmeyi başarır. Aynı zamanlarda Muallim Doğan Bey de Cavidan'la birlikte bir Fransız gemisiyle Fransa'ya doğru gitmektedir. İstanbul'da Müderris Emin Efendi, ders vermek amacıyla 7 nolu dershaneye geldiğinde, bütün Darülfünun öğrencilerinin orada olmadığını ve herkesin Çanakkale'ye gönüllü olarak gittiğini görür. Yaşlı-genç, cahil-mektepli demeden herkes, vatanın namusu olarak gördüğü Çanakkale'ye koşmaktadır artık. Bu arada Hacı Davut Vapuru da İstanbul'a gelmiştir. Muhaceret Komisyonu tarafından bütün gelenler bir şekilde bir yerlere sevk edilirken Hesna, bebeğin yolda ölmüş olduğunu söyler. Yol boyu ona yoldaşlık yapan Hala Hatun, bebeğin gömülmesi için iki kişiden yardım ister. Bunlar Sabri ile Aydın'dır. Sabri, Hesna'ya yardım etmek ister ve bebeği alır. Gömmek üzere bir yere götürürken bir yaralıyı taşıyan bir adamla karşılaşır. Adam, yaralıyı taşımakta zorlanmaktadır. Sabri'den yardım ister. Sabri de bebeği bir kenara bırakır. Yaralıyı götürüp hemen geri gelecektir. Ama bu esnada sokak köpekleri bebeğin cesedini parçalar ve yer. İçine bir acı çöken Hesna geri döner bebeğini aramaya başlar. Ama sokak köpeklerinin ağzında, bebeğinin giysilerinden parçalar görünce dehşete düşer. Tam o arada Sabri gelir. Hesna, Sabri'yi katillikle suçlar ve ona vurmaya başlar. Ne olduğunu anlayamayan Sabri'yi zaptiyeler alır, götürür.

2. ...ve Çanakkale- Gördüler

Sabri, karakola götürürken Hesna'nın mutlaka doktora gösterilmesi gerektiğini, aksi takdirde bunun büyük bir sorumluluk olacağını ve yakındaki Doktor Mürsel Bey'e gitmeleri gerektiğini söyler. Bunun üzerine Doktor Mürsel Bey'e giderler. Mürsel Bey, Hesna ile ilgilenirken o, zaptiyelere bir şikâyetinin olmadığını söyler. Buna karşın çok yorgun, acılar çekmiş, aç ve susuz bir hâldedir. Mürsel Bey

ve Aydın, Hesna'ya yardımcı olmaya çalışırlar. Hesna'nın gidebilecek yeri ile ilgili olarak bir tek koynundaki mektup vardır. Bu arada bir kasabada dinlenmekte olan Yüzbaşı Ali Bey ile Recep Çavuş, Hacı Davut vapurunun sağ salim İstanbul'a vardığını haber alırlar. İstanbul'da Cavidan'ın babası Selameddin Bey ile Berberakis savaş ortamından yararlanarak zengin olmanın plânlarını yaparken; Doktor Mürsel Bey ile Hesna, mektupta yazan evi bulamaya çalışırlar. Ev uzun zaman önce yıkılmıştır ve yerine büyük bir konak yaptırılmaktadır. Konağı yaptıracak kişinin de Selameddin Bey diye biri olduğunu öğrenirler. Sabriye Hanım ise Sabri'nin Çanakkale'ye gitmesini istememektedir. Bunu engellemek amacıyla oğlunu Fehamet ile evlendirmeye karar verir. Mürsel Bey, gidecek yeri olmayan Hesna'yı evine götürür. Uzun bir zamandan sonra ilk defa Hesna'nın ağzına bir lokma bir şeyler girer. Doktor Mürsel Bey, annesi vefat ettikten sonra, bu koca konakta hizmetçisi olan Osman Efendi ile birlikte yaşamaktadır ve hiç evlenmemiştir. Hesna ile Doktor Mürsel Bey'in arasında çok küçük de olsa bir yakınlaşma başlar. Bütün bunlar olurken Aydın, Doktor Mürsel Bey'in emriyle çatalca üzerinden -zira oradan da Hafız Emir Ağa'yı yanına alacaktır- Çanakkale'ye gitmek üzere yola koyulur.

Yüzbaşı Ali Bey ile Recep Çavuş bir köyden, Çanakkale'ye gitmek için bir at arabası alırlar. Bunun yanında sapan vurmasıyla herkesi hayran bırakan Emre'yi de dedesi Emetli Hasan Çavuş'un isteğiyle yanlarına alırlar. Çanakkale'ye yakın bir yerlere geldiklerinde Yüzbaşı Ali Bey, önceden tanıdığı Binbaşı Zeki Bey'i görmeyi ummaktadır. Bu esnada Müderris Emin Efendi'nin öğrencilerinden 403 Nizami'nin uyarısıyla Binbaşı Zeki Bey, birliğini düşmana karşı taarruza kaldırmıştır. Düşman püskürtülür ama 403 Nizami şehit düşer. Düşmanın başındaki kişi ise Yarbay Harrison'dur. Bu arada Hesna da Osman Efendi ile Selameddin Beylerin köşküne gider. Zira koynundaki mektuba göre kocası Yüzbaşı Ali'nin Hesna'yı gönderdiği yer, orasıdır. Selameddin Bey'in karısı Saliha Hanım, Yüzbaşı Ali Bey'in yeğenidir. Bu sıralarda Yüzbaşı Ali Bey ile Recep Çavuş ve Emre, nice hayallerle, umutlarla ve şükürlerle Çanakkale'ye varmışlardır. Aydın, Mürsel Bey'in talimatına uyararak, yol üstündeki köye, kırık-çıkıktan iyi anlayan Hafız Emin Ağa'yı almak üzere uğrar. Atına nal çaktırmak için uğradığı bir Rum nalbandında Zübeyde ile karşılaşır. Aralarında bir yakınlık doğar. Zübeyde de sargı işlerinde yardımcı olmak amacıyla

bir gün Çanakkale'ye geleceğine söz verir. Ama bunun karşılığında kendisini unutmamasını ister. Orada Hafız Emir Ağa'nın hanımı Hala Hatun ve kızı Zehra'dan, Hafız Emir Ağa'nın öldüğünü öğrenir. Hala Hatun, aynı zamanda Hacı Davut vapurunda Hesna'ya yoldaşlık eden kişidir. Bunun üzerine Aydın, Çanakkale'de kuracakları sahra hastanesinde görev yapmak üzere vefat eden Hafız Emir Ağa'nın yerine, bu işlerden iyi anlayan Zehra'nın Çanakkale'ye gelmesini ister. Aydın'ın bu isteğini, Zehra da annesi de vatan borcu bilip kabul ederler.

Bu arada Selameddin Bey, kocasının evini köşk yapmak için yıktığından, Hesna'yı şimdilik misafir eder görünür. Zira Hesna'nın kocasının eviyle ilgili olarak hakkını aramasında korkmaktadır. Müderris Emin Efendi, Yahya Kaptan'ın gemisiyle Çanakkale yolunda iken gemi, bir İngiliz denizaltısı tarafından torpillenir ve batırılır. Müderris Emin Efendi, diğer tüm gemidekiler gibi Çanakkale'yi göremeden şehit olur. Yüzbaşı Ali Bey, Recep Çavuş ve Emre; Çanakkale'de artık Binbaşı Zeki Bey'in emrindedirler. Aynı yerde Yarımyüz Sinan da, askerlere yemek taşıyarak sakalık etmektedir. Bu vesileyle Yüzbaşı Ali Bey ve Recep Çavuş Yarımyüz Sinan ile tanışır ve aralarında bir yakınlık başlar. Zübeyde, Çanakkale'ye gitme konusunda kendisini sorgularken Aydın ile Zehra, biri atın diğeri eşeğin üzerinde olduğu hâlde Gelibolu'ya doğru gitmektedirler. Dr. Mürsel Bey, Müderris Emin Efendi'nin şahadetine üzülmeğe iken, Talat Bey, Sadrazam Sait Halim Paşa, Enver Paşa ve nazırlar toplantı hâlinedirler. Talat Paşa sadrazamın görüşüne ve Mustafa Kemal'in mektubuna binaen Enver Paşa'dan, askerin giyim-kuşam işlerinden sorumlu Topal Paşa'nın görevinden alınmasını ister. Zira onunla ilgili birtakım dedikodular vardır. Bu sıralarda Zübeyde, Nalbant Nikola Usta'nın dükkânından işe yarar bir şeyler çalma peşindeyken, Çanakkale'de Yüzbaşı Ali Bey, Recep Çavuş, Emre ve Yarımyüz Sinan son derece tehlikeli bir göreve çıkmak üzeredirler.

Hesna, Selameddin Beylerin arabasıyla tekrar Dr. Mürsel Bey'in köşküne gider. Kapıda Osman Efendi'nin sıcak karşılmasının da etkisiyle olacak, uzun yıllardır aradığı, kendi evine dönmüş gibi bir hisse kapılır. Eğer ki müsaade edilirse bundan sonra burada kalmayı düşünmektedir. Tam bu sıralarda Zübeyde de

Çanakkale'ye götürmek üzere, Nalbant Nikola Usta'nın dükkânından bir sandık dolusu hiç kullanılmamış nalları çalar. Çanakkale'de ise Yüzbaşı Ali Bey, Recep Çavuş, Yarımüç Sinan ve Emre, İngilizlerin sahra hastanesine, gece geç bir vakitte sızmışlardır. Hastane ambarında işlerine yarayacak ne varsa çuvallara doldurup götürmeyi başarırlar. Türk mevkilerinde Binbaşı Zeki Bey ile Mülazım Sefer, büyük bir endişeyle onları beklemektedir. Nitekim hepsi de ellerinde dolu çuvallarla gelmeyi başarırlar. Bu durum büyük bir sevinç, gurur ve hayranlıkla karşılanır. Zübeyde dere tepe demeden nal ve mih dolu sandığı taşırken vücudu yara-bere içinde kalmıştır. Aç, susuz ve yorgundur. Bir ara Hala Hatun'u görür. Ona gitmek isterken yuvarlanır ve başını çarpar. Yarı baygındır ve o esnada bir akrep onu bileğinden sokar. Hala Hatun, son anda Zübeyde'yi görür. Zübeyde, sandığın mutlaka Çanakkale'ye ulaştırılması gerektiğini söyleyerek sandığı Hala Hatun'a emanet eder. Zübeyde ölmek üzere gibidir. Hala Hatun, sandığı çalı çırpıyla gizler. Zübeyde'yi döğenin üzerine yatırarak köye götürmeye çalışır. Aydın ile Zehra da, Bolayır'a iyice yaklaşmışlardır. Aydın, Dr. Mürsel Bey'in kendilerinden önce oraya varmış olmasından çekinmektedir.

Sabri'nin düğünü Doktor Mürsel Bey'in köşkünde yapılacaktır. Sabri ve annesi köşke gelirler. Hesna da büyük bir şevkle Dr. Mürsel Bey'in köşke gelmesini beklemektedir. Yalnız Dr. Mürsel Bey, telefonla köşkü arar ve hemen Çanakkale'ye gitmesi gerektiğini ve Hesna'ya kendisini beklemesini söyler. Bu arada Zübeyde ölmüştür. Hala Hatun Zübeyde'nin emanetini, vasiyeti üzerine Çanakkale'ye götürmek için köyün çocukları ve Ali'yle bir Rum çiftliğinden at arabası çalarlar. Tam köyün çıkışına gelmişken ve peşinden gelenlerden kurtulmuşken Hala Hatun Ali'ye arabayı geri götürmesini söyler. Zira çalıntı bir arabayla emaneti Çanakkale'ye götürdüklerinde Çanakkale'nin onları çarpacağını söyler. Ali, arabayı geri götürürken Hala Hatun sandıkla, onu bekleyeceğini, birlikte Çanakkale'ye gideceklerini söyler. Bütün bunlar olup biterken İstanbul'da can çekişen bir İmparatorluğun kalbinde bütün olup bitenlere karşı kayıtsız olanlar da vardır. Nitekim Selameddin Beyler ile Berberakisler Pera Palas'ta alafranga tarzı bir eğlence ortamındadırlar. Dr. Mürsel Bey'in konağında ise Dr. Mürsel Bey'in ve Enver Paşa'nın himayesiyle, çok güzel ve gösterişli bir düğünle Sabri ile Fehamet

evlenirler. Aydın Bey ile Zehra, Bolayır'dan yüklenen kamyonlarla beraber Gelibolu'ya gideceklerdir. Tam yola koyulacakken bir atlı, Aydın Bey'e, Mustafa Kemal'e verilmek üzere bir mektup bırakır. Binbaşı Zeki Bey, Yüzbaşı Ali Bey'in komutanlığa, Recep Çavuş'un da başçavuşluğa terfi ettiğini müjdeler. Yüzbaşı Ali Efendi, böylelikle Çanakkale'de yeniden doğmuş gibidir. Bunun yanında kurulacak olan Sahra hastanesinin kurulmasına da yardımcı olması istenir.

Sabri, annesi Sabriye Hanım ve karısı Fehamet, Dr. Mürsel Bey'in köşküne taşınmışlardır. Dr. Mürsel Bey, Hesna'ya veda eder ve ona bir hediye verir. Hesna da bu hediyeyi o dönünce açacağını söyler. Sonunda Dr. Mürsel Bey otomobile biner ve Çanakkale'ye doğru hareket eder. Bu arada Sabriye Hanım, Fehamet'e Sabri'yi kesinlikle Çanakkale'ye göndermemesi için baskı yapmaktadır. Hala Hatun ile Ali, yol kenarında bir araba yahut kağrı beklerken Çanakkale'ye gitmekte olan Dr. Mürsel Bey'in arabasına rastlarlar. Hala Hatun, olan biteni Dr. Mürsel Bey'e anlatınca Dr. Mürsel Bey, Hala Hatun'u, Ali'yi ve sandığı yanlarına alır ve Çanakkale'ye doğru yola koyulurlar. Bu arada Yarımüz Sinan, Emre'yle onun daha önce gördüğü bir İngiliz'in cesedini görmeye giderler. Bu sırada eski bir ahırın içinde üç-dört düşman askeri ve İstelyo adında bir Rum vardır. Sinan bu Rum'u tanır gibi olur ama çıkaramaz. Askerler Rum'dan su ve esrar alışverişi için pazarlık etmektedirler. Olan biteni izleyen ama bir şey anlamayan Sinan ile Emre, İngiliz'in cesedinin üzerinden birtakım kâğıtları alırlar ve Yüzbaşı Ali Efendi'ye götürmek üzere yollanırlar. Ama kâğıtları daha önce dinlenmek üzere girdikleri mağarada unutmuşlardır. Mağara, su kaynağının olduğu yerdedir ve yerini Sinan'dan başka kimse bilmemektedir. Kâğıtları almak için geri dönerler. Bu esnada kamyonlar da sahra hastanesi kurmak için Gelibolu sırtlarına gelir. Gönüllü Cevdet, askerleriyle beraber yardım ederler. Bütün malzemeler kamyonlardan indirilmeye başlanır. Bu esnada Sinan'la Emre de oraya gelirler. Sinan'la Aydın uzun süredir birbirlerini görmemenin özlemi ile birbirlerine sarılırlar. Aydın, elindeki mektubu Miralay Mustafa Kemal'e ulaştırmak isterse de Dr. Mürsel Bey'in gelişini beklemeye karar verir. Zira sahra hastanesinin o gelmeden önce kurulmuş olması gerekmektedir.

Bu arada Yüzbaşı Ali Efendi de, emrindeki bölükleri mülazımlarla birlikte mevzilendirmektedir. Aydın Bey’le beraber kamyonlarla gelen Müstecip Onbaşı da Yüzbaşı Ali Efendi’nin emrine verilmiştir. Yüzbaşı Ali Efendi, onu birinci bataryaya verir. Cuma günü öğle üzeridir. Salâlar verilmektedir. Türk mevzilerinde cuma olmasından dolayı öğle salâsı verilirken düşman mevzilerinde saldırı hazırlıkları yapılmaktadır. İstanbul’da ise Osman Efendi ile Sabri, Çanakkale’ye gidememenin derin üzüntüsü ve utancını duymaktadırlar. Bu durumdan Osman Efendi, Hesna’yı; Sabri de annesini sorumlu tutar. Tam bu sırada Sabri’nin annesi Sabriye Hanım fenalaşır. Çanakkale’de, hiç kimse düşmanın taarruzunu beklememektedir. Çünkü günlerden cumadır ve namaz vaktidir. Bugüne kadar düşman cuma namazı vakitlerine hep saygı göstermiştir. Bu yüzden, bir yandan savunma için hazırlıklar tamamlanırken, bir yandan da bu durumun yarattığı bir rahatlık vardır.

Bu arada Maliye Nazırı’nın bazı evrakları doğrudan incelemeye alması sonucu Berberakis ve Selameddin Bey’in başı derde girmek üzeredir. Zira Maliye Nazırı’nın Berberakis ile Selameddin Bey’in çevirdiği dolaplardan haberinin olmasından korkmaktadırlar. Çanakkale’de, müthiş bir sessizlik hüküm sürerken ve bunu Türkler cumaya bağlarken, komutanlık gemisinde emir subayı, Ian Hamilton’a Amiral De Robeck’in “akrep” harekâtının başlamak üzere olduğu haberini iletir. Dr. Mürsel Bey, Hala Hatun, Ali ve şoför arabayla hastaneye vardıklarında cuma namazının seslerine düşmanın cehennemî top sesleri karışmaktadır. Bu esnada Ali, gelen bir top mermisiyle şehit olur. Onu korumak amacıyla öne atılan Hala Hatun ise ağır yaralanır. Dr. Mürsel Bey ile Aydın onu ameliyata alırken Aydın, Hala Hatun’un kim olduğunu ona anlatır. Bu arada düşmanın top ateşi çok yoğun bir şekilde devam etmektedir. Bu durumda Yarım Yüz Sinan’la Emre karavanayı canları pahasına getirip askerlere dağıtırlar. Çanakkale bu durumdayken, İstanbul’da bir Rum lokantasında, Selameddin Bey ile Berberakis nefis bir ziyafet çekerlerken içine düşmüş oldukları durumdan kurtulmanın yolunu bulmakla beraber, yepyeni kazanç yollarının peşine düşmüşlerdir.

Bu arada genç, güzel ve alımlı bir kadın olan; ağabeyi ve babası şehit düşmüş Semiha da, Çanakkale’de görev yapmak üzere gönüllü hemşire olmak için Selimiye

Kışlası'na gelir. Bir iki saate kadar diğer gönüllülerle birlikte hareket edecektir. Cephede bombardıman müthiş şiddetiyle devam etmektedir. Düşen her bir top güllesinin patladığı yerde toz, toprak ve insan vücudu birbirine karışmaktadır. Bombardıman biter bitmez düşmanın hücumu beklenmektedir. Sinan'la Emre ise çok kritik bir yerdeki düşman makineli tüfek yuvasını havaya uçurmayı başarmışlardır. Bu başarıda Emre'nin sapan kullanmadaki yeteneği büyük rol oynamıştır. Nitekim bombardıman biter bitmez düşman kuvvetleri sağ kalan bir tek Türk'ün dahi olmadığına olan inançlarıyla taarruza geçerler. Savunma hattının sağ tarafında Yüzbaşı Ali Efendi ve emrinde bulunan yirmi bir kişi, karşı taarruza geçerler. Toplam yirmi iki kişinin müthiş bir karşı taarruza geçtiğini gören Binbaşı Zeki Bey, hemen yardım için birliklerini o yöne sevk eder. Düşman kuvvetleri, kimsenin sağ kalmadığını düşündükleri esnada, bu karşı taarruz karşısında afallar ve dağılırlar. Düşman taarruzu bu şekilde geri püskürtülür. Yüzbaşı Ali Efendi yaralanmıştır. Recep Çavuş onu sırtlar ve sahra hastanesine götürmek üzere yola koyulur. Sahra hastanesine geldiklerinde, Yüzbaşı Ali Efendi, Dr. Mürsel Bey'i görünce garip bir duyguya kapılır. Yüzü kendisine çok tanıdık gelir ama, onu daha önce hiç görmemiştir.

Berberakis, kızı ve damadı, Binbaşı Bennett ve Madam Bonvale ile yine eğlencedeyken gelen telefon haberinden Selameddin Bey'in polisler tarafından apar topar evinden alınıp götürüldüğünü öğrenir. Telaşa kapılan Berberakis, Binbaşı Bennett'ten yardım ister.

3. ...ve Çanakkale- Döndüler

Binbaşı Bennett ise kendisine bir zarar gelmemesi için yardımcı olacağını ama Selameddin Bey için bir şey yapamayacağını söyler. Bu arada Hala Hatun Çanakkale'de hayatını kaybetmiştir. Zehra, çok büyük acılar içindedir. Dr. Mürsel Bey ise bu durum karşısında çok üzülmeyle beraber, ayakta kalmak zorundadır. Zira yeni gelen gönüllülerle ilgilenmesi gerekmektedir. Yeni gelen gönüllüler içinde Semiha da vardır. İstanbul'da Selameddin Bey'in evinde ise hizmetçi Keti ile şoför

Albert evde değerli olabilecek ne varsa toplar, arabaya yüklerler. Amaçları, bütün eşyaları saklamak ve eve hırsız girmiş havası vermektir. Fırsatını bulur bulmaz da oradan kaçacaklardır. Cephede, bir gün yine Sinan ile Emre, askerlere su getirirken İngilizler için tercümanlık yapan İstelyo yollarını keser, Sinan'dan para karşılığı su ister. Sinan ise para yerine yiyecek ve tıbbî malzeme talep eder ve bu şekilde anlaşılır. Sinan ise İstelyo'yu tanımıştır. Emre ve Sinan, İstalyo ile ilk alışverişi yapmışlardır. Birkaç teneke su karşılığında un, bisküvi ve tıbbî malzeme alırlar. Bu alışverişin bu şekilde devam etmesi konusunda anlaşılır. Emre ise bu konuda tedirgindir. Bu arada Hesna, Osman Efendi'nin Çanakkale'ye gitmek istediğini bilmektedir. Osman Efendi'ye kendisini de götürmesi koşuluyla Çanakkale'ye gidebileceğini, köşkü de Sabri'ye ve Fehamet'e emanet edeceğini söyler. Bu düşünce Osman Efendi'nin aklına yatar. Hesna hazırlıklara başlar.

Yüzbaşı Ali Efendi ise yaralı olarak Sahra Hastanesinde yatmaktadır. Dr. Mürsel Bey, onun görünen yaralarının dışında içten içe daha derin yaralarının olduğunu anlar. Onunla konuşmak, derdini dinlemek ister. Ama önce kendisi anlatır. Remzi'den, Osman Efendi'den bahseder. Bu arada Sabri ise tıpkı diğerleri gibi Çanakkale'ye gitmek istemektedir. Ama buna karısı Fehamet izin vermemektedir. Zira Sabri'nin annesi bu hususta ölmeden önce yemin ettirmiştir. Ama Sabri'nin üzgün ve dalgın hâli Fehamet'i yeniden düşünmeye yöneltir. Sinan'la Emre, İstelyo'ya su götürürken Recep Çavuş da onlarla gelir. İstelyo onlara esrar bulup bulamayacaklarını sorar. Recep Çavuş da Sinan ve Emre'nin şaşkın bakışları arasında bir okka esrar karşılığında hiç kullanılmamış mitralyöz ve iki sandık cephaneye ister. Bu şekilde anlaşılır. Emre, esrarın ne olduğunu düşünürken, Sinan, Recep Çavuş'un esrarı nerede bulacağını düşünmektedir. Recep Çavuş'un ise ne yaptığını bilen bir hâli vardır. Bu esnada Osman Efendi, Zalım Nuru ve Hesna, Çanakkale'ye doğru yola koyulurlar. Başlangıçta Sabri de Fehamet'le vedalaşip onlara katılsa da sonra arabadan iner ve geri döner. Yüzbaşı Ali Efendi'nin durumu ise biraz daha iyidir. Kalçasındaki yara biraz olsun iyileşmiştir. Sahra Hastanesinde ise Dr. Mürsel Bey, Semiha ve Zehra hastalarla ilgilenmeye devam etmektedirler. Gelen bir haberci üzerine Aydın Bey, Yüzbaşı Ali Efendi'ye Binbaşı Zeki Bey'in kendisini çağırdığını söyler. Dr. Mürsel Bey, Yüzbaşı Ali Efendi'ye izin verir.

Yüzbaşı Ali Efendi, Binbaşı Zeki Bey'in kendisini kimin yanına götüreceğini bilmemektedir. Ama o kişinin önemli biri olacağını hisseder.

Yüzbaşı Ali Efendi, Binbaşı Zeki Bey'le beraber Mustafa Kemal'in yanına giderler. Mustafa Kemal, onları bazı konularda yardımcı olmaları için çağırtmıştır. Düşmanın nereden taarruza geçeceği hususunda tahminlerde bulunmaya çalışan Mustafa Kemal ve Erkan-ı Harp'ten gelen paşalar, bu konuda Yüzbaşı Ali Efendi'nin düşüncesini almak istemişlerdir. Yüzbaşı Ali Efendi ve Mustafa Kemal, diğerlerinin aksine, taarruzun Arı Burnu'ndan yapılacağını düşünmektedirler. Tam da bu sıralarda General Ian Hamilton, haritasının başında yapılacak taarruzun yerini plânlamaktadır. Taarruz için karar verdiği nokta, Arı Burnu, Anafartalar çizgisidir. Mustafa Kemal, Binbaşı Zeki Bey ile Yüzbaşı Ali Efendi'yi uğurlarken, Yüzbaşı Ali Efendi'ye bir görev verir. Yüzbaşı Ali Efendi'den düşman ileri hatlarının son yerleşme durumunu, ikmal güçlerini ve yollarını öğrenmesini ister. Bu arada Recep Çavuş, Sinan ve Emre, İstelyo ve diğerlerine esrarı getirmiş ve karşılığında mitralyöz ve iki sandık cephaneyi almışlardır.

Albian Zırhlısı'nın yoğun top ateşi ile beraber taarruz başlar. Albay Malone'nin komutasındaki birlikler çıkarma yaparken Albay Malone ölür. Onun yerine Hintli bir yarbay komutayı alır. Taarruz esnasında hedef karşıdaki tepenin üstündeki Tek Çam'dır. General Birdwood'un komutasındaki İngiliz birlikleri tepeye doğru tırmanmaya çalışıp taarruz ederken, Mustafa Kemal, Tek Çam'ın yanında elinde dürbün, muharebenin gidişatını gözlemlemektedir. Her yer cesetler ve yaralılarla dolmuştur. Türklerin kuvvetli direnişi karşısında neye uğradığını anlamayan İngiliz, Hint ve Anzak birlikleri dağılmak üzeredirler. General Birdwood'un ateşkes talebine karşılık General Ian Hamilton, bu talebi reddeder ve büyük bir inatla Çam Tepe'nin ele geçirilmesini ister. Oysa her iki taraftan da çok sayıda ölü ve yaralı vardır.

Müfettiş, Selameddin Bey ile Şahbaz Bey'i, bu işin arkasındaki asıl yüzleri öğrenmek amacıyla sorgulamaktadır. Ama bu sorgulamada henüz bir şey elde edemez. Bunun üzerine Memur Hayri'yi, Berberakis'in kızı Melissa'dan bir şeyler

öğrenmesi için görevlendirir. Bu arada Albert ile Keti, Selameddin Bey'in köşkünden çaldıkları bütün eşya ve altınlarla kiraladıkları bir evde saklanmaktadırlar. Ama polisin bu durumdan haberi vardır. Bu arada Selameddin Bey'in köşkü haczedilmiştir. Saliha Hanım da Hesna'yı görme umuduyla Dr. Mürsel Bey'in konağına gider. Fehamet; Hesna ve Dr. Mürsel Bey dönünceye kadar onun orada kalabileceğini söyler. Memur Hayri, Melissa'yı kullanarak Mösyö Berberakis'in peşinde iken Keti de, ev sahibiyle beraber, geleceğe dair birtakım plânlar ve hayaller içindedir. Cihanyandı Sazenuşka adıyla büyük bir kantocu olacak, polisten kurtulacak ve zengin olacaktır. Ama onların bu plânlarında Albert'e yer yoktur.

Ev sahibinin niyeti, Selameddin Bey'in evinin soyulması ile ilgili olarak bütün suçu Albert'e yıkmaktır. Kafasında bununla ilgili plânlar yapmaktadır. Bu arada Saliha Hanım, Dr. Mürsel Bey'in köşkünde oldukça hasta bir şekilde yatmaktadır. Osman Efendi, Zalım Nuru ve Hesna, yolda kırılmış bir kağına rastlarlar. Yanında da kucağında bir bebek olan Hanife vardır. O da toplayabildiği erzaklarla Çanakkale'ye gitmektedir. Kocasını da oradadır. Hanife'yi ve bebeğini de yanlarına alarak Çanakkale'ye doğru ilerlemeye devam ederler. Yüzbaşı Ali Efendi, Sahra Hastanesinden ayrılırken önceden yaralı olarak esir düşmüş olan Teğmen Roger, Semiha ile evlenmek istediğini, gerekirse Müslüman olacağını ve bir süre tıp okuduğunu ve bu sayede hastanede yardımcı olabileceğini söyler. Bu arada ateşkes ilan edilmişken İstelyo ve diğer İngiliz, Hintli ve Avustralyalı çavuşlar Sinan'a tuzak kurarlar ve sahte esrarın hesabını sormak üzere Sinan'ı dövmeye, ona işkence yapmaya başlarlar. Sinan ise, omzundan asılı, kendinden geçmiş gibi, bilinci yarı uyanık bir şekilde neler olup biteceğini düşünmektedir.

Selameddin Bey serbest bırakılsa da nereye gideceğini bilememektedir. Binbaşı Bennett ise Berberakis ve ailesini gözlerden uzak bir yalıya yerleştirmiştir. Amacı suların durulmasını beklemektir. Yüzbaşı Ali Efendi, Recep Çavuş'un beklediği Hintli bir askerin elbisesini giymiştir ve Mustafa Kemal Bey'in verdiği görevi yerine getirmek üzere yola çıkmak üzeredir. Dr. Mürsel Bey'le vedalaşırken, Osman Efendi, Zalım Nuru, Hesna, Hanife ve kızının olduğu araba gelir. Yüzbaşı Ali Efendi, Hesna ismini duysa da Emre'den, gelenin Dr. Mürsel Bey'in karısı olduğunu

öğrenir ve aldırmadan yola koyulur. Görevi son derece tehlikeli ve risklidir. Hesna ise Yüzbaşı ismini duyunca heyecanlanır ama, kim olduğunu bilmediği için, o da boş verir. Dr. Mürsel Bey, Yüzbaşı Ali Efendi'nin Hesna'nın kocası olabileceği konusunda az da olsa bir şüpheye düşmüştür. Dr. Mürsel Bey, Mustafa Kemal Bey'in yanına gider. Teğmen Roger ile Semiha ise daha da yakınlaşmaya başlarlar. Hesna zihinde "Yüzbaşı"nın kim olabileceğini düşünürken, içten içe kendisiyle büyük savaş vermektedir. Tam bu esnada, Zehra'dan Topal Çavuş diye birinin ismini duyar. Hesna'nın gönlünde ve zihninde âdeta şimşekler çakar, başı döner. Hâlâ kafasında birçok belirsizlik vardır. Burada bu savaşın ortasında bir de kendi savaşını vereceğini anlamıştır. Bu arada Recep Çavuş, Emre, Osman Efendi ve Zalım Nuru, Sinan'ı kurtarmak için hazırlık yapmaktadırlar. Miralay Mustafa Kemal Bey, Dr. Mürsel Bey'den çok sayıda sargı yeri hazırlamasını ister. Zira çok sayıda kanın döküleceği, canın verileceği zamanın arifesindedirler. Mustafa Kemal Bey'in emriyle mevziler tekrar gözden geçirilirken o, sadece Anafartalar-Arıburnu yöresi için Yüzbaşı Ali Efendi'nin getireceği bilgileri beklemektedir, akli fikri Yüzbaşı'dadır. Yüzbaşı Ali Efendi, iyice İngilizlerin bulunduğu bölgeye sızmıştır. Recep Çavuş, Emre, Osman Efendi ve Zalım Nuru, Sinan'ı kurtarmak amacıyla İstelyo'nun kulübesine baskın yaparlar, fakat bu baskında, Sinan ve Zalım Nuru şehit olurlar. İstelyo ve diğerleri de ölürlar. Recep Çavuş, Emre ve Osman Efendi, şehitleri oldukları yere gömerler. Sinan'ı kurtarmak için yapılan baskında yaralanan Osman Efendi ile Emre çadırda yatmıştır. Zehra laf arasında Hesna'ya Osman Efendi'nin yaralı olduğunu, çadırda yattığını ama yarasının hafif olduğunu söyler. Bu durumdan haberi olmayan Hesna, hemen çadıra gider. Çadıra girer girmez orada bulunan Recep Çavuş'la karşılaşır ve şok geçirir. Yüzbaşı Ali Efendi'nin sağ olduğunu ve Çanakkale'de olduğunu öğrenir. Recep Çavuş'a neden zamanında yalan söylediğini sorarak fenalaşır ve kendinden geçer.

Bu arada, İstanbul'da Keti, Sazenuşka adıyla artık sahnelere çıkmaya başlamış, ünlü ve özellikle erkekler tarafından çok beğenilen bir tangocu olmuştur. Memur Hayri ise bu ilişkiyi daha fazla sürdüremeyeceğini söyleyerek Melissa'ya veda eder. Selameddin Bey, Albert'i görmek üzere hapishaneye gider. Niyeti karısının nerde olduğunu öğrenmektir. Öğrenebildiği tek adres, Dr. Mürsel Bey'in

köşküdür. Selameddin Bey, köşke gider. Fehamet ve annesinden karısı Saliha Hanım'ın öldüğünü öğrenince olduğu yere yıkılır ve ölür.

Bütün olup biteni öğrenen Dr. Mürsel Bey, Recep Çavuş'tan gidip Yüzbaşı Ali Efendi'yi bulup getirmesini ister. Bu arada ateşkes bozulmuş ve top sesleri yine gelmeye başlamıştır. Recep Çavuş, Yüzbaşı Ali Efendi'yi Miralay Mustafa Kemal Bey'in karargâhında bulur. Sağ salim görevden dönmüş, Mustafa Kemal Bey'e harita başında bilgi vermektedir. Recep Çavuş, Yüzbaşı Ali Efendi'ye Hesna'nın Çanakkale'de olduğunu söyler ve bütün her şeyi anlatır. Bunun üzerine Yüzbaşı Ali Efendi, âdeta yıkılır. Hayata dair elinde hiçbir şey kalmamıştır. Mustafa Kemal Bey'e giderek 57. Alay 12. Tabur'dan Cevdet Gönüllü Birliği'nin başına geçmek ve en önde olmak istediğini söyler. Mustafa Kemal Bey, Yüzbaşı Ali Efendi'nin bu isteğini kabul eder. Hesna ile Dr. Mürsel Bey'in arasındaki karmaşık durum ortadan kalkmıştır. Aralarında tekrar bir yakınlaşma başlarken Miralay Mustafa Kemal Bey'in emriyle Anafartalar bölgesindeki bütün Türk kuvvetleri taarruza kalkar. Müttefik kuvvetler, yenilir ve geri çekilir. Yalnız bu çekiliş, Çanakkale'den tamamen çekildikleri anlamına gelmemektedir. Dr. Mürsel Bey, düşmanın şimdilik gittiğini ama, bir gün geri geleceklerini düşünmektedir.

3.6.2. Belli Başlı Kahramanlar

Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun "...ve Çanakkale" romanı, Çanakkale Muharebelerini konu edinen romanlar içinde belki de en başarılı olanıdır. Oldukça zengin bir şahıs kadrosuna sahip olan romanın diğer romanlara oranla ağır basan taraflarından biri de, şahıs kadrosunun psikolojik derinliği ile verilmiş olmasıdır. Gerçekten de bu romanda kişilerin ruh tahlillerine diğer romanlara göre daha fazla yer verilmiştir.

"Roman insanı anlatır, insanı anlatmayan roman değildir. Büyük romancıdan en küçük romancıya kadar herkes insanı anlatır." (Yardım, 2000: 121) diyen yazarın bu romanı, diğer romanlarında olduğu gibi çok kalabalık bir şahıs kadrosu ve yoğun bir maceradan meydana gelmiştir. Yazar, bu romanında âdeta bir milletin macerasını

vermek istemiştir. Bu macerayı her tarafından kucaklamak için de vak'alar dizisi icat etmiş, bunları tek gayede birleştirmiştir. Sepetçioğlu'nun bütün romanlarında ana şahıs kadrosunu, Türk'ün seciyesine ve bir destanın mahiyetine uygun "alp-eren" tipleri meydana getirirler. ...ve Çanakkale'de Yarımyüz Sinan, Delidivane Osman Efendi, Zalim Nuru, Recep Çavuş ve Emre bu tipi temsil ederler. Bir "Aybüken Ebe" karakterinde çizilen Hala Hatun da bu gruba dahil edilebilir. Ölümle âdeta alay eden bu tiplerin yanında bu savaşın bir aydınlar savaşı olduğunu vurgulamak isteyen doktor tipleriyle subaylar vardır. Bunların İttihat ve Terakki mensubu olmaları ve zafer kazanmaları önemlidir. (...) Eserde neslinin tek örneği olarak görülen Müderris Emin Efendi, öğrencilerini Çanakkale'ye yönlendirdikten sonra kendisi de oraya doğru yola çıkar. Yoldaki ölümüyle dramatik Osmanlı aydını tipini çizer (Argunşah, 1990: 57).

Selameddin Bey, Berberakis, Melissa gibi menfi tiplerin de romanda bolca yer aldığı görülmektedir. Bu şahısların olumlu veya olumsuz tüm yönleriyle okuyucuyu devrin havasına çekmekte başarılı oldukları söylenebilir. Selameddin Bey gibi ahlâkî değerlerini yitirmiş bir savaş vurguncusunun yanında Yahya Kaptan, Müderris Emin Efendi gibi birçok olumlu tip, okuyucuya Türk'ün gerçek iman gücünü gösterir. Romanda tarihî kişilere göre yaratma tipler daha fazladır (Dinç, 1999: 56).

Romanın vak'ası Şam, Beyrut, Kanal; Çanakkale Cephesi ve İstanbul'daki üç ayrı geniş mekânda geçer. Başlangıçta şahıslar guruplar hâlinde bu üç ayrı mekâna dağılmışlardır. Öncelikle söz konusu olan İstanbul, Mısır ve Arabistan diye genellenebilecek mekânlardır. Yazar bu mekânlara yerleştirdiği şahısların var olma savaşı içerisindeki maceralarını takiben devri vermeye çalışır. Kahramanlar şahsî maceralarını yaşarken aynı zamanda bir milletin macerasını da sergilerler. "Bütün yollar Çanakkale'ye çıkar" dercesine farklı mekânlardaki kahramanların maceraları tek cephede, Çanakkale'de birleşir. Yazar kısa bölümler hâlinde sırayla bu kahramanların hikâyelerini yürütür. Hikâye bölümler hâlinde tamamlanır. Her hikâye müstakil bir macera oluşturur. Aynı zamanda romandaki diğer hikâyelerle de birleşir (Argunşah, 1990: 55).

Bir milletin tarihinde çok büyük etkiler yaratmış ve nice destanlara beşiklik etmiş bir savaşı konu edinmesine rağmen roman, ne olursa olsun esas meselesinin insan olduğu gerçeğinden hareketle, bir savaşın değil; bir savaşın içindeki “insan” unsurunun ve insan gerçeğinin romanı olma başarısını gösterebilmiştir. Çanakkale Muharebeleri sırasında İtilaf Güçleri içinde yer alan Müttefik Donanma Komutanı Amiral De Robeck, Akdeniz Müttefik Kuvvetler Komutanı General Ian Hamilton, İngiltere Savaş Bakanı Lord Kitchener, İngiltere Deniz Bakanı Winston Churchill, Anzak Kolordusu Komutanı General Birdwood, De Amade, Teğmen Roger; Türk kuvvetleri tarafından Kolordu Komutanı Esat Paşa, Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Paşa, Harbiye Nazırı Enver Paşa, 5. Ordu Komutanı Liman Von Sanders, Anafartalar Grup Komutanı Mustafa Kemal, Cemal Paşa; ayrıca Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp, Hamdullah Suphi Bey gibi tarihî şahsiyetlerin yanında Yüzbaşı Ali, Recep Çavuş, Hesna, Selameddin Bey, Muallim Doğan Bey, Cavidan, Yarımyüz Sinan, Müderris Emin Efendi, Sabri, Doktor Mürsel Bey, Aydın Bey, Hala Hatun ve Emre, Ali... romanda yer alan çok sayıdaki kahramanın içinden öne çıkmış olanlardır.

Yüzbaşı Ali, Şam’da Cemal Paşa’nın ordusunda görev yapan bir subaydır. Romanın başkahramanı olarak değerlendirilebilir. Başlangıçta uzun boylu, oldukça yakışıklı biri olarak gösterilir. Son derece gözü pek, cesur ve yiğit bir asker olmasının yanında şairane bir ruha da sahip olduğu eserin başında vurgulanır. Haber almada yetişmiş, çok iyi düzeyde Arapça bilen istihbaratçı bir subay olmasından dolayı, İngilizlerin Kanal Cephesi’ndeki askerlerini Çanakkale’ye gönderme durumunun olup olmadığını tespit etmek için bu bölgeye görevlendirilir. Bu görevi aldığı günün hemen öncesi akşam Hesna’yla nikâhlanmış olan Yüzbaşı Ali, içi paramparça olsa da bir an bile tereddüt etmeden görevi kabul edecek kadar vatan sevgisi ile dolu bir Türk subayı tipi çizer. Maiyetindeki askerlere bazen sevecen ve babacan bir tavır takınsa da yeri ve zamanına göre emir-komuta hususunda da oldukça titizdir. İstihbarat amacıyla gittikleri Kanal Cephesi’nde İngilizlere ait bir cephaneliği havaya uçururken yüzünün çok feci bir şekilde yaralanması ve görünümünün çirkinleşmesi, onun hayata küsmesine neden olur ve kendisini

tamamen görevine, askerliğe verir. Karısı Hesna'ya ise şehit olduğu haberini ulaştırması, önceleri oldukça yakışıklı bir görünüme sahip olan birinin içine düştüğü bu ruh hâli ile izah edilebilir. Daha sonra tamamen vatan aşkıyla Çanakkale'ye gitmek istemesi, hem tekrar kendi kişiliğini bulmak hem de Hesna'dan kaçmak istemesindedir. Zira şehit olduğu bilinen Yüzbaşı Ali'nin, ordu içindeki konumu da sona ermiştir. Hesna'dan bu kaçış, bir kızının olduğunu öğrenmesinden sonra sona erer. Bundan sonra bir gün Hesna'ya ve kızına kavuşma hayalleriyle yaşamaya başlar. Çanakkale Cephesi'nde göstermiş olduğu yararlıklar ve kahramanlıklar sayesinde tekrar "komutan" olan Yüzbaşı Ali'nin kendisini tekrar hayata bağlayan bu hayalleri fazla sürmez. Çünkü Hesna'nın, aynı cephede görev yapmakta olduğu Doktor Mürsel Bey ile olan yakınlığı, onda tekrar küskünlüğe ve dışlanmışlığa neden olur. İsteddiği iki şeyden biri olan Hesna'yı kaybettiğini düşünen Yüzbaşı Ali, diğer istediği ve umut ettiği şeye, şehitliğe yönelir. Zira onun ona göre, yaşamak için artık bir neden kalmamıştır. Romanın sonunda Yüzbaşı Ali'nin şehit olduğu net bir şekilde ifade edilmemiş olmakla birlikte; yapılacak bir taarruzda en önde yer almak istemesi ve taarruzun vahameti ile bu durum ima edilmiştir.

Recep Çavuş, Şam'da Cemal Paşa'nın karargâh çavuşudur. Hemen herkes tarafından tanınan, biraz densiz, yer yer kendini beğenmiş, komutanına sonuna kadar güvenen, ne olursa olsun hep onun yanında olan ve sadakatinden hiçbir zaman taviz vermeyen, saf ve iyi kalpli, memleket özlemi içinde olan, zaman zaman asabileşen, bir tiptir. Bazen cesur, bazen ürkek, en umulmayacak zamanlarda en umulmayan hareketleri yapan, cahil görünmesine rağmen zaman zaman insanı korkutacak kadar çok şey bilen biridir. Yüzbaşı Ali ile birlikte Kanal'a gider. İngilizlere ait bir cephaneliğin uçurulması sırasında, yüzü yanar; ayağı sakatlanır. Sağ diz kapağından aşağısı kötü kaynamış olduğundan sağ bacağı, solundakinden kısa kalmış ve topallaşmıştır. Yüzbaşı Ali'nin Hesna'yı emanet edebileceği kadar sadık ve güvenilir, mert bir insandır. Hesna'yı Yüzbaşı Ali'nin istediği gibi Beyrut'tan İstanbul'a gidecek olan gemiye bindiren yine odur. *Recep Çavuş*, roman boyunca sürekli Yüzbaşı Ali'nin yanında görülür. Kanal Cephesi'nden Çanakkale Cephesi'ne olan uzun yolculuklarında sürekli onun yanında olur. Nitekim Yüzbaşı Ali, 57.

Alay'ın Gönüllü Cevdet Birliği'ne katılırken, Recep Çavuş da onu yine yalnız bırakmamıştır.

Hesna, Yüzbaşı Ali'nin karısıdır. Babası İstanbul'da doğmuş olmasına rağmen kendisi, şu an yaşadıkları Beyrut'ta doğmuştur. Ama burada babası ve kocasından başka hiç kimsesi yoktur. Kocasını Yüzbaşı Ali'nin göreve gitmesinden önce babasını kaybetmesi ve daha sonra da kocasının şehit olduğu haberini alması onu iyice yıkar ve gittikçe içine kapanır. Özellikle hayattaki tek yaşama nedeni olan yeni doğmuş kızını yaptığı gemi yolculuğunda kaybetmesi, ondaki yaşama sevincini büsbütün öldürür. Yaşadıkları karşısında isyankâr bir tutum sergilememekle birlikte güçlü bir tevekkül örneği de ortaya koymayan Hesna, ancak Doktor Mürsel Bey'in yakın ilgisi karşısında tekrar kendine gelmeye başlar. İnançlı, gelenek ve göreneklerine son derece bağlı ve çok güçlü bir vatan sevgisi ile dolu olan Hesna, sahip olduğu bu değerlerle ilgili olarak tavırlarını ortaya koymaktan çekinmeyen bir yapıya sahiptir. Romanın sonunda kocasını Yüzbaşı Ali'nin yaşadığını öğrenmesi onu şoke etmekle birlikte duygusal olarak eğilimi artık Doktor Mürsel Bey'den yana olur.

Selameddin Bey, romandaki olumsuz tiplerden biridir. Çanakkale Muharebelerini konu edinen diğer romanlarda tamamen ihmal edilen bir tip özelliği gösterir. Selameddin Bey, Türklüğün var olma savaşı verdiği, Çanakkale'de ve İmparatorluğun diğer cephelerinde can verilip kan akıtıldığı ve genç-yaşlı demeden insanların vatan savunması için akın akın cepheye koştuğu bir zamanda, ortamın koşullarından faydalanarak zengin olmanın plânlarını yapan, bir savaş zengini tipini çizer. Zira Selameddin Bey, Çanakkale'de emperyalizm uğruna Türk'ün toprağına ve namusuna göz diken insanlara kapısını sonuna kadar açmıştır. Azınlıklardan Berberakis ile Türk Ordusuna bozuk silâhları, bitli ve süpürge tohumu katılmış buğdayı satarak para kazanmak derdinde olan bir insandır. Sonunda Selameddin Bey, bütün varlığını kaybeder ve yaşadığı bütün olaylara dayanamayarak karısının öldüğü haberini aldıktan sonra o da ölür. Selameddin Bey, bir dönemin panoramasının çizilmesi açısından oldukça gerçekçi bir tip olarak romanda yer almıştır.

Muallim Doğan Bey de, romandaki olumsuz tiplerden biridir. Başlangıçta İttihat ve Terakkicilerden biri olup, bu doğrultuda bir görüşe sahip olan ve sık sık diğer İttihatçıların bulunduğu Yarımyüz Sinan'ın kahvesinde bulunup sohbetlere katılan Muallim Doğan Bey, vurgunculardan Selameddin Bey'in kızı Cavidan'la arkadaş olduktan sonra Cavidan, onun kendisine olan zaafını kullanarak onu kendi çevresine çeker ve istediği gibi şekillendirmeye başlar. Muallim Doğan Bey, Cavidan'la birlikte, vatanın ve milletin mukadderatının belirlendiği bir zamanda, olan bitene tamamen kayıtsız kalarak, uzun süren bir seyahate çıkar ve Paris'e gider. Böylece Muallim Doğan Bey; değişen, fikirlerinden sapan, düşüncelerinde samimi olmayan bir İttihat ve Terakkiciyi temsil ettiği için romandaki önemli kahramanlardan biridir.

Cavidan, romandaki bir diğer olumsuz tiptir. Savaş yıllarında tıpkı Tanzimat'tan sonraki dönemlerde de görüldüğü gibi, Batılılaşmayı sahip olunan kültürel ve ahlâki değer yargılarından kendini soyutlama olarak anlayan, yozlaşmış gençliği temsil eden bir kişidir. Her türlü maddî ve manevî kıymet hükümlerinden habersiz, toplumsal meselelere duyarsız, memleketin içinde bulunduğu hayatî duruma rağmen, vatan için verilen canlara ve akıtılan kanlara hiç umursamadan, sadece kendi zevk ve eğlencesini düşünen bir tip olarak romanda yer etmiştir. Romanda, İstanbul'da özel şoförü Albert'le otomobilleriyle dolaşırken görmüş olduğu yaralılara olan tepkisini anlatan satırlar, sadece onun değil, bir devirde bir grup insanın bakış açısını yansıtıyor gibidir:

Korkmuştu, arayan gözleri korkak kaçışlarda dolanıyordu sağı solu, Albert'te duruyordu. Camı kapamak istedi düşünmeden. Albert gülmemeğe çalıştı yine de: “Korkmayın mamzell bunlar savaş yaralıları” dedi. Sesi teselli ediciydi, yüzü de.

“Savaş..? Nerede?”

“İşte., orda. Çanakkale'nin oralarda bir yerlerde diyorlar.”

“Ama orası uzaak!. Değil mi?”

Gerçekten akli almıyordu Cavidan'ın. Bilebildiği kadar bir uzaklık ölçmeğe çalışıyordu aklından; oralardan buraya getirilmiş döküntülere bir anlam veremiyordu: “Çok uzak..” diye söylendi. Belki de değildi, bilemedi, Albert'e sordu: “Uzak mı değil mi? Hem niçin? Hem kiminle?”

Albert geldiği yerden geri dönmeğe karar vermişti bu arada, açıp kapıyı yerine geçti, otururken cevap verdi Cavidan'a ancak: “İngilizler mamzell” dedi kibarca; “Fransızlar da varmış. Bırakın geçelim Boğaz'ı diyorlar, bunlar da., hayır. Yani böyle bir şey işte.”

“Ama İstanbul Fransız dolu, İngiliz’den geçilmiyor ne zararları var ki? Yani Çanakkale’de de yoklar mı? Aman ne hâlleri varsa görsünler efendim sen sür, sür git! Üstlerine sürersen belki korkarlar da kaçarlar. Kornanı bastırsana Albert ne kadar da pısrık şeysin sen!” (2000a: 120–121)

Bütün bu özellikleriyle Cavidan’ın, olumsuz bir tip olması bir yana, romanın gerçekçiliği açısından, yani bir devrin mümkün olduğunca gerçekçi bir şekilde yansıtılması açısından başarılı bir tipleme olduğu belirtilebilir.

Doktor Mürsel Bey, Yarımyüz Sinan’ın kahvesinin İttihatçı müşterilerinden olup; romanın müspet kahramanlarından biridir. İstanbul’da İttihat ve Terakkicilerin ileri gelenlerinden biri olarak görülür. Oldukça geniş bir nüfuza sahiptir. Çanakkale Cephesi’nde vatan uğruna canlar verilip kanlar dökülürken, İstanbul’da çeşitli konulardaki faaliyetlerde önderlik yapar. Bir nevi vatansever, İttihatçı gençlerin etrafında toplandığı lider karakterdeki bir kişidir. Mustafa Kemal’in isteği üzerine Talat Paşa tarafından Çanakkale’de bir sahra hastanesi kurmakla görevlendirilince Çanakkale Cephesi’ne gider. Doktor Mürsel Bey, hem düşünceleri ve eylemleriyle vatansever Türk aydınının hem de cephede yapmış olduğu hizmetleriyle savaşa katılan Türk doktorunun bir temsilcisi olarak romanda yer almıştır. Bunların yanında, kimsesi ve gidecek yeri olmayan, tamamen çaresiz bir şekilde ortada kalma durumunda olan Hesna’ya yardım ederek onu himaye eden, koruyan kişi olmuştur.

Bütün bu kahramanların dışında, sohbetleriyle etrafını ve öğrencilerini etkileyerek onların vatan uğruna Çanakkale’ye gönüllü olarak gitmesini sağlayan, daha sonra da aynı uğurda yola çıkmasına rağmen cepheye ulaşmadan şehit olan ve böylelikle dramatik Osmanlı aydını tipini çizen *Müderriş Emin Efendi*; Yunan savaşlarının sonuncusunda bir şarapnel parçasıyla yüzünün yarısını kaybetmesine ve sağ kalçasında Rus savaşından kalma bir mermi taşımasına rağmen cepheye koşan *Yarımyüz Sinan*; vatanseverlik duygusuyla canlarını ortaya koyarak bir şeyler yapma uğruna şehit olan *Zehra*, *Hala Hatun*, *Zübeyde* ve *Semiha*; çok istemesine rağmen önce annesinin, sonra da karısının karşı çıkması yüzünden Çanakkale’ye gönüllü olup gitme dirayetini gösteremeyen *Sabri*; savaşların nelere mal olduğunu, Çanakkale’de direnmenin biraz da deli olmayı gerektirdiğini vurgulamak isteyen, cephede kaybettiği oğlu Recep’in yerine iki kırık tekerlek ve bir kara odun

parçasından meydana getirdiği topu koyan ve Çanakkale’de lakabına uygun işler yapan *Delidivane Osman Efendi*, romanda diğer dikkati çeken kişilerdir.

3.6.3. Değerlendirme

“...ve Çanakkale” romanının yazarı Mustafa Necati Sepetçioğlu, yazarlık hayatının başlangıcı olarak gördüğü olayı şu şekilde anlatır: “Ortaokulun ikinci sınıfında iken benim Türkçe dersim çok iyiydi. Allah rahmet eylesin çok iyi bir Türkçe hocam vardı: Kadri Özyalçın. Her zaman onu rahmetle anıyorum. Bana okuma zevkini de yazma zevkini de o verdi. Bugün Türkçe’yi biraz sağlam yazdığımı inanıyorsam bunu ona borçluyum. Ve Türkçe okuma yazma merakımı herhalde sezmiş ki benimle başlardı derse. Okutacağı metni önce bana okuturdu. Tokat’ın Zile ilçesinde okuyordum. Bir gün bana takip ettiğimiz Şevket Süleyman Tanlı’nın ‘Güzel Yazılar’ kitabını verdi ve ‘oku’ dedi. İnanıyorum ki o zaman Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde onun kadar Türk dil bilgisini bu kadar güzel bilen yoktu. Türkçe üzerinde önemle dururdu. Çok şuurlu bir hocaydı. Metni bana vermişti. Bir an durdum. ‘Ben bu yazıyı okumam dedim.’ ‘Niçin?’ diye sordu. ‘Bu yazı, Yunan mitolojisini anlatıyor. Bizim destanlarımız yok mu?’ diye sorunca ‘Var’ dedi. Bana kızmadı, öfkelenmedi; sevgiyle, anlayışla yaklaştı. ‘Mademki destanlarımız var, niye onları okutmuyorsunuz?’ diye sordum. ‘Evladım, destanlarımız var ama onlar bugünkü dille yazılı hâle getirilmemiş. Bunlar bir sanatkâr tarafından kaleme alınmazsa ham olarak kalırlar. Sen de büyüyüp yazarsın, senden sonraki çocuklar da okurlar’ dedi. ‘Ben yazacağım öyleyse.’ dedim” (Yardım, 2000: 118–119).

Günümüz Türk edebiyatının en önemli tarihî roman yazarlarından biri olan Mustafa Necati Sepetçioğlu, tarihî roman yazmayı kendisi için görev kabul eden bir yazardır. Sanatın millî olduğunu, onun yıkıcı ve inkârcı olmaması gerektiğini düşünen Sepetçioğlu, geleceğin geçmişte ve içinde bulunulan an içerisinde gizli olduğuna inanarak tarihî roman yazmış ve bu romanlarla geleceğe ışık tutmayı amaçlamıştır. İlk olarak hikâye ve tiyatro eserleriyle edebiyat dünyasına adım atan Sepetçioğlu, daha sonra ise fikrî eserlerinin yanı sıra birçok romanı da edebiyat dünyasına

kazandırmıştır. Sepetçioğlu'nun romanları “Dünkü Türkiye” ve “Bugünkü Türkiye” dizileri hâlinde yayımlanmıştır. “Dünkü Türkiye” dizisinde; Kilit, Anahtar, Kapı, Konak, Çatı, Üçler Yediler Kırklar, Bu Atlı Geçite Gider, Geçitteki Ülke, Darağacı, Sabır, Ebemkuşağı, Gün Dönümü adında on iki roman yer almaktadır. “Bugünkü Türkiye” dizisinde ise, Cevahir ile Sadık Çavuş'un Kamyonu, Karanlıkta Mum Işığı ve Güneşin Dört Köşesi adlı üç roman yer alır. Sepetçioğlu'nun “...ve Çanakkale” isimli eseri ise, “Dünkü Türkiye” dizisi ile “Bugünkü Türkiye” dizisi arasında geçiş özelliği taşıyan bir eserdir. “...ve Çanakkale”, önce “Çanakkale İçinde Bir Dolu Testi” ismiyle televizyon filmi senaryosu olarak yazılmış, daha sonra ise yazar tarafından romanlaştırılmıştır. Bu eserde, Türk milletinin makûs kaderini Çanakkale’de bir destana dönüştürüp, tarihe “Çanakkale geçilmez.” sözlerini altın harflerle yazdıran Türk’ün iman gücü anlatılır. Sepetçioğlu, bu romanında Türk’e Çanakkale Muharebelerini kazandıran ruh hâlini işlemiştir (Dinç, 1999: 55).

“...ve Çanakkale” adlı eseriyle, Türk romancılığında Çanakkale Muharebelerinin konu edilmesi açısından bir ilki gerçekleştirerek, bu alanda çok önemli bir adım atmış olan Mustafa Necati Sepetçioğlu, eserin ön sözünde bu bağlamda şunları belirtmektedir: “...ve Çanakkale’den önce bizim dilimizde yazılmış böyle bir roman yoktu; şimdi, var. Bu bile benim için bir şereftir, önceliği olan öteki eserlerim gibi. Ayrıca ...ve Çanakkale, tarihin alışılmış ders kitaplarından da değil. Bir milletin namusu olduğu için, Plevne’den sonra ana topraklarımızdaki en büyük direniştir; karşı geliştiren, millet bütünlüğüyle bir savunmadır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin gücü bu savaşlardan kaynaklanmaktadır. Bu yüzden, bilinen tarih sıralaması yerine, taşıdığı destan havasının bozulmamasına gayret ettim. Çanakkale Savaşlarımızın başladığı günü, nerelerden nasıl bir sırayla uzayıp hangi tarihte sona erdiğini herkes, ortaokul öğrencileri bile, çok iyi bilirler... Bence önemli olan Çanakkale’ye gelenlerin gelmesi değildir. Onlar, nasıl olsa geleceklerdi. 1071 Ağustos’undan beri gelmeği her fırsatta denediler. Çanakkale’ye, 1914 ile birlikte geldiler. Önemli olan, onları Çanakkale’de durduran ruh idi. İşte bu, o ruhun destanıdır” (2000a: 8). Yazarın asıl maksadı Çanakkale (Muharebelerinin) nasıl kazanıldığını anlatmaktır. Ancak, “Türk milletini Çanakkale’ye getiren şartlar nelerdir?” sorusunun cevapları üzerinde de durulur.

“Dünkü Türkiye” üçlemelerinden itibaren Haçlı orduları ve gayrimüslimlerin menfi faaliyetleri üzerinde ısrarla durarak âdetâ bu sorunun cevabını hazırlamaya başlayan yazar, ...ve Çanakkale’de artık yayıldığı geniş mekânda eski iktidarını gösteremeyen Osmanlı’nın son direnişini bütün cepheleriyle vermeye çalışır (Argunşah, 1990: 55).

Romanın olay örgüsü, yukarıda da ifade edildiği gibi Şam, Beyrut, Kanal; Çanakkale Cephesi ve İstanbul’daki üç ayrı geniş mekânda geçer. Başlangıçta şahıslar guruplar hâlinde bu üç ayrı mekâna dağılmışlardır. Yazar bu mekânlara yerleştirdiği şahısların var olma savaşı içerisindeki maceralarını takiben devri vermeye çalışır. Kahramanlar şahsî maceralarını yaşarken aynı zamanda bir milletin macerasını da sergilerler. Bir yandan Şam, Beyrut, Kanal üçgeninde Birinci Dünya Savaşı’nın cereyan ettiği bir cephe değişik yönleriyle yansıtılırken; bir yandan da büyük bir savaşın içinde olan bir İmparatorluğun başkenti; sosyal yaşamı, vurguncuları, politikacıları, devlet adamları, çeşitli görüş ve düşüncedeki gençleri açısından oldukça geniş bir perspektifte ortaya konulmuştur. Gerek Şam, Beyrut, Kanal üçgeninde gerekse de İstanbul’da geçen olayların işaret ettiği odak nokta, hep Çanakkale Cephesi olur. Üçlemenin son kitabı, “Döndüler”de ise olaylara hâkim olan mekân Çanakkale Cephesi’dir.

Roman, hâkim bakış açısıyla ve üçüncü tekil şahıs ağzından yazılmıştır. ...ve Çanakkale roman serisi, Çanakkale Muharebelerini, bu muharebelerin tarihî gelişimini, sosyal ve askerî etkilerini konu edinmesi; yazarın savaşı tüm yönleriyle esere aktarmak istemesi, bu romanda üçüncü şahıs tanrı bilici anlatıcının ve “hâkim bakış açısı”nın kullanılmasını gerekli kılmıştır. Anlatıcı her şeyi bilen, gören ve okuyucuya aktaran durumundadır.

Romanda olaylar, en geniş anlamıyla Birinci Dünya Savaşı yıllarında geçmektedir. Roman, 4. Ordu’nun Cemal Paşa komutasında 2 Şubat 1915’te başlayıp, 3 Şubat 1915’te yenilerek geri çekildiği Kanal Harekâtı sonrasında, İtilaf Güçlerinin yenilerek Çanakkale Cephesi’nden geri çekilmeye başladıkları aşağı-yukarı Ağustos 1915 tarihine kadar olan zaman dilimini; Türk insanının yüksek karakterini, sonsuz inancını ve cesaretini ortaya koyarak anlatmaktadır. Yani roman,

aşağı-yukarı yedi-sekiz aylık bir zaman dilimini ihtiva etmektedir. Eserde kronolojik zaman takibi söz konusudur. Herhangi bir geriye dönüş yoktur. Romanın ilk sayfalarından son sayfalarına kadar ele alınan olaylar, vak'a zamanını net bir şekilde ortaya koyar ve tarihsel zamanın belirlenmesine yardımcı olur.

Bilindiği üzere şahıs kadrosunu teşkil eden insan veya varlıkların itibarî bir dünyada yaşadıkları olaylar zincirinin hikâyesi olan roman, hikâye ve tiyatrodaki muhayyel veya gerçek bir mekâna ihtiyaç duyulacağı açıktır. Bu sebeple adı geçen türlerin bir başka önemli unsuru, mekân olarak karşımıza çıkar. Mekân; -en basit hâliyle- eserde yaşanan olayların sahnesidir. (...) Diğer unsurlarda olduğu gibi, mekân unsuru da, gerek insan hayatındaki gelişmeler, gerekse hikâye, roman ve tiyatro türlerindeki gelişmelere paralel olarak önem, amaç ve nitelik olarak değişmiştir. Klâsik roman, hikâye ve tiyatrolarda, olayların sahnesi olmaktan öte bir değer taşımayan mekân, romantikler, -özellikle- realist ve natüralistlerde çok daha önem kazanmıştır. İlk roman ve hikâyelerde mekânın; o mekânda bulunan eşyaların, kahramanlarla ciddî hiçbir alâkası yoktur. Hâlbuki romantikler, mekânı, eserin konusunu güçlendirmede atmosfer sağlama unsuru olarak kullanırlarken; realist ve natüralistler için mekân vazgeçilmez temel unsurlardan biri hâline gelir. Zira insan karakterini belirleyen temel unsurlardan biri, onun içinde yaşadığı çevre/mekândır. Dolayısıyla insan, içinde yaşadığı mekândan ayrı düşünülemez. Mekânın ayrıntılı bir tasviri (tiyatro hariç) bize, o mekânda yaşayan insanın karakteri, sosyal ve kültürel kimliği ile ilgili pek çok ipuçları verir. Böylece mekânın tasviri son derece önem kazanmış olur. Zira mekân, insan gerçeğinin bir parçasıdır (Çetişli, 2004: 77-78).

Mekân unsuru, bir 'tanıtım' veya 'takdim' sorununun ötesinde işlevsel bir özellik taşır. Romancı, mekân unsurunu: a) olayların cereyan ettiği çevreyi tanıtmak, b) roman kahramanlarını çizmek, c) toplumu yansıtmak, d) atmosfer yaratmak cihetinde kullanabilir ve o, olayları şekillendirirken bunlardan birini devreye soktuğu gibi, birkaçını da dikkate alabilir. Aslında bunların hepsinin temelinde yatan gerçek, anlatılanlara 'sahihlik' kazandırma endişesidir. Romanın 'sahihlik' havası kazanmasında, diğer elemanlar gibi, mekânın da inkâr edilmez payı vardır. Mekân, tabiri caizse, romanın ayağının yere basmasını sağlar (Tekin, 2003: 129).

Bütün bu bilgilerin ışığında ...ve Çanakkale üçlemesinde “mekân” unsurunun oldukça önemli bir yer teşkil ettiği görülmektedir. Romanda genel olarak üç farklı mekân söz konusudur. Bunlar: Şam, Beyrut, Kanal üçgeni; İstanbul ve Çanakkale Cephesi'dir. İlk olarak Şam, Beyrut, Kanal üçgenine bakıldığı zaman bu mekân unsurunun olayların geçtiği yeri işaret etmekle birlikte, söz konusu bu mekânlar, aynı zamanda bir zamanlar üç kıtaya hâkim olan Osmanlı İmparatorluğu'nun artık eskisi gibi bu yerlerde iktidarının kalmadığının bir göstergesi olarak da değerlendirilebilir. Nitekim 4. Ordu, Cemal Paşa komutasında Kanal Cephesi'nde yenilmiştir ve artık özellikle bu bölgelerdeki Türkler, kendilerini yabancı hissetmeye, buraları “vatan” olarak görmemeye başlamıştır. Hesna ile hasta babası arasında geçen aşağıdaki konuyla ilgili bölüm, bu düşünceyi destekler niteliktedir:

Hesna'nın engel olmağa çalışmasına rağmen: “Ben, orada doğdum” dedi haz içinde: övünüyor gibiydi, doğumun çılgınlığında bir neşe, anlamsızlaşmış yüzünün sarılığına yavaş yavaş renk vermeğe başlamıştı. “Dere yukarı, oralarda bir evde. Kasımpaşa'da.”

Bu sefer koklarcasına soluklandı: Üst üste iki üç defa denedi bunu. “Deresi bile burnumda tütüyor” dedi fısıltısı, uzak, eskimiş, hatta tortular hâlinde yığılmış bir özlemi hissetmemek imkânsızdı. “Deresi, iki yanı, bir koca dünya idi. Ne işimiz vardı buralarda? Vatan.”

“Yorma kendini Babacığım, ne olur, lütfen, yorma kendini. Burası da vatan.”

“Burası? Vatan mı?”

Aklı almıyordu sorarken, şaşmış, hatta kızının yalanını yakalamış olmanın çaresiz öfkesini duymuştu soruşu.

“Ben, ben burada doğdum.” dedi Hesnâ.

“Beyrut'ta. Evet, o zaman, vatan idi.”

“Şimdi?”

Öyle bir ekşitti ki yüzünü Babası. “Şimdi?” deyip sorarken Hesnâ susmak zorunda kaldı. Fakat Babasının o yüz ekşimişliği gitgide koyulaşarak beğenmez, istemez, hatta yakıştıramamış ifadelerde değişip durdu. “Kötü.” dedi fısıltıları hep: “Kötü, şimdi kötü.” (2000a: 64)

Olayların geçmiş olduğu mekânlardan biri olan İstanbul, üç farklı mekânla romanda yer etmiştir. Bunlardan ilki, Galiçya ve öteki cepheleri görmüş olan Yarımyüz Sinan'ın kahvesidir. Burası, Müderris Emin Efendi, ilk önceleri Muallim Doğan Bey, Yarımyüz Sinan, Sabri, Aydın Bey gibi vatansever, millî duyguları son derece gelişmiş ve memleket meselelerine duyarlı kişilerin, bir başka ifadeyle İstanbul'da bulunan İttihat ve Terakkicilerin buluşup, sohbet ettikleri

ve çeşitli konularda tartıştıkları, görüş alış-verişinde buldukları bir yer olarak dikkati çeker. Nitekim bu kişilerden, sonradan Cavidan yüzünden yoldan çıkan Muallim Doğan Bey ile çok istemesine rağmen bir türlü Çanakkale'ye gidemeyen Sabri hariç hemen hepsi, vatan yolunda şehit olmuşlardır. Romanda İstanbul'da geçen olaylarla ilgili mekânlardan biri olan Doktor Mürsel Bey'in evi, azınlıklar ve savaş zengini Selameddin Bey'in muhteşem konağı karşısında İstanbul'da romanın diğer müspet kahramanlarını toplayan tek mekân olur. Çanakkale'ye gitmek istediği hâlde hasta annesi tarafından engellenen Sabri, annesiyle birlikte bu eve yerleşir. Fehamet ile annesinin isteği üzerine bu evde evlenir. Annesinin ölümünden sonra aynı evde kalan Hesna ve Delidivane Osman Efendi'nin grubuyla Çanakkale'ye gitmek üzere yola çıkan Sabri, annesinin vasiyetlerinin tesirinden kurtulamayarak geri döner. Bu onun macerasının trajik tarafını meydana getirir. Selameddin Bey'in muhteşem konağı ise; İmparatorluğun her yanında, özellikle Çanakkale Cephesi'nde var olma savaşı verilirken ve insanlar vatan, millet uğruna kan akıtıp canını ortaya koyarken, özellikle İstanbul'daki birtakım azınlıkların ve savaş zengini yozlaşmış insanların vatan, millet meselelerine duyarsız ve umursamaz bir biçimde yürüttükleri yaşam biçiminin bir sembolü olarak romanda dikkati çeker. İstanbul'da bulunan işgal kuvvetleri, savaş zenginleri yani vurguncular ve vurguncuları vuranlar İstanbul'un manzarasını kirleten unsurlar olarak görülürler. Bu kirliliğin sembolü ise, söz konusu konaktır.

Mekân unsuru olarak ifade edilebilecek üçüncü yer ise aslında roman boyunca genel akışın odağında yer alan Çanakkale Cephesi'dir. Bir nevi, birbiriyle az-çok ilintili de olsa kendi maceralarını yaşayan, farklı yerlerdeki kişiler, önünde sonunda bir şekilde Çanakkale Cephesi'nde bir araya gelir. Kahramanların Çanakkale'de maceraları sahra hastanesiyle bağlantılı olarak gelişir. Doktor Mürsel, Hesna, Aydın, Zehra hastanede görev yaparlar. Yüzbaşı Ali Efendi, Binbaşı Zeki vasıtasıyla Mustafa Kemal'e bağlanır. Yarımyüz Sinan, Recep Çavuş ve çocuk Emre kahramanlıkları, delişmen tabiatları ve bilerek ölüme gidişleriyle birer alp-eren tipi çizerler. Onlara Zalim Nuru'nun ve Delidivane Osman Efendi'nin Çanakkale maceraları da eklenir. Çanakkale Cephesi'nde sıcak çatışma sahnelerinden ziyade

cephe gerisinin yansıtıldığı romanda, muharebeler de daima fonda da olsa yerini kaybetmez.

Ele almış olduğu konu ile de paralel olarak çoğunlukla açık mekânın kullanıldığı romanda, aynı konuyu işleyen diğer romanlarda görülmeyecek ölçüde çevre tasvirlerine yer verilmiştir. Yer yer şiirsel bir üslupla yapılan bu tasvirler, olayların geçmiş olduğu çevrenin daha iyi algılanmasını sağlamaktadır. Romanın ilk kitabı olan “Geldiler”in daha ilk sayfasından alınan Çanakkale bölgesi ile ilgili aşağıdaki ifadeler, eserin en çarpıcı tasvir bölümlerinden biridir:

Deniz, bir boğaz akışında gidiyordu aşağıda, altındaydı. Yeni günün yalazı sularda yanıyordu. Dalgacıklar boyu sıçrayan lacivertlik, yalaz yanında harelendikçe yürek hoplatıyordu. Sağa doğru Gelibolu Yarımadasının camlan yemyeşil huzurdu. Karşıda Lâpseki sırtları sessizliğin kesin olmayan sislerine karışmıştı. (...) Artık yakın kıyı daha kolay seçilebiliyordu. Toprağın yakın kıyıda daha belirli çizgileri, uzak kıyıda gölgeli girinti çıkıntıları ortay çıkmıştı. Kerevizdere, Alçıtepe, Anafartalar, Kocaçimen, Abdal Yarı ve Cesaret Tepesi Taylar Geçidinden Şahin Sırtı birbirinden ayrıcalığı olmayan granit kayaları, kireçli yamaçları, çoğunluğu ağaç yeşili halısıyla hareketsizdiler fakat bağlı bir hareketliliğin zapt edilmezliğini hissettiriyorlardı. Her an kopabilecek ya denize inecekler binlerce martı kanadında yahut göğe ağaçlardı. Azmak Deresi bu görünüşün beri yanında duruyor mu akıyor mu belli değildi fakat kıvrıntıları kendisinden daha canlıydı (2000a: 13).

...ve Çanakkale, Çanakkale Muharebelerini konu edinen romanlar içinde, roman tekniği ve üslubu açısından en başarılı roman olsa da, yine de yazarın estetik kaygılar peşinde olmadığı değerlendirilmesinde bulunulabilir. Fiil ve fiilimsilerin oldukça yoğun kullanıldığı romanda, uzun cümlelere de sık sık başvurulmuştur. Yazar anlatıcının, bazen mahallî söyleyişlere yer verdiği görülse de romanın yine de akıcı bir dille yazıldığı söylenebilir. Özellikle kişilerin eğitim durumları, sosyal statüleri ve ait oldukları yörenin dil özelliklerine göre başarıyla konuşTURULMASI, romanı canlı ve akıcı kılan diyalogların oluşturulmasını sağlamıştır.

...ve Çanakkale romanı, Çanakkale Muharebelerini konu olarak ele alıp bu savaşın sosyal ve askerî cephesini aktaran bir eserdir. Kurmaca bir metin olan tarihî romanın veya tarihi malzeme olarak kullanan romanların, tarihî gerçeklere birebir uyma gibi bir zorunlulukları yoktur ama her iki eser de tarihî gerçekliğe olay örgüsü, zaman, mekân ve şahıs kadrosu bakımından uygunluk gösteren eserlerdir. ...ve

Çanakkale romanı, çok büyük oranda tarihî gerçekliğe uygunluk gösterir, ancak romandaki tarihî gerçeği, örneğin Çanakkale Mahşeri'ndeki gibi aşamalandırıp sıralamak oldukça güçtür. Çünkü bu romanda tarihî gerçeklik romanın bütününde hissedilir. Savaşın amacı, metodu, bu savaşta etkin rol oynayan kimseler ve şahıs kadrosu bu gerçeklik içerisinde yer alır. ...ve Çanakkale romanının “Geldiler”, “Gördüler”, “Döndüler” olmak üzere üç ciltten oluşması, yazarın kitabın ön sözünde bu romanı uzun bir araştırma ve inceleme sonucunda tarihî gerçekliğe bağlı kalarak yazdığını bildirmesi, başlangıçta okuyucuda bu romanı okurken tarihle baş başa kalma düşüncesini yaratırken, romanda savaşın tarihî gelişiminden ziyade savaş yıllarının cephe gerisindeki farklı tabakalardaki yansımaları ele alınmış; bunlar, Çanakkale Cephesi'nde yaşanan olaylarla birleştirilmiştir (Gülendam, 2006: 45-47).

3.7. Rahmi Özen, Zulüm Dağları Aşar-Çanakkale İçinde

3.7.1. Romanın Özeti

Osmanlı İmparatorluğu, eski gücünü ve heybetini kaybetmiş, bir zamanlar kanatları altında tutup himaye ettiği devletler tarafından parçalanmak istenmektedir. Anadolu'nun her yanı büyük acılar ve kederler içindedir. Kocasını cepheye gönderen ama bir daha onlardan haber almayan kadınlar, yeni taze gelinler vardır. Bunlardan birisi de Fatma Ana'dır. Kocasını Erzurum'da şehit olan Fatma Ana, şimdi de büyük oğlu Ahmet'i Trablus'a uğurlamaktadır. Ahmet, anasından ve taze gelin Elifçe'den helâllik alır ve gider.

Şair, İmam Abdullah Efendi ve Muhtar Halil Efendi, mahallenin kıraathanesinde oturmuşlardır. Postacı Ali Efendi, kıraathaneye gelince herkeste bir gerginlik ve merak oluşur. Zira herkes, Postacı Ali Efendi'nin kötü bir haber getirmiş olmasından korkmaktadır. Postacı Ali Efendi, haberlerin iyi olmadığını söyler. İmam Abdullah Efendi, milletin ve vatanın içinde bulunduğu durumdan dolayı umutsuz ve karamsardır. Ama buna karşın şair, onu bu tutumundan dolayı eleştirir ve iyimser, mutlu olunması gerektiğini söyler.

Postacı Ali Efendi, Fatma Ana'nın oğlu Ahmet'in şehit olduğu haberini getirmiştir. Oradakiler, bu haberi Fatma Ana'ya ve Elifçe'ye nasıl vereceklerini düşünürlerken durumu öğrenen Elifçe, kıraathanenin önüne yıkılır, kalır. Kastamonu'nun Nasrullah Efendi Mahallesi'nde feryat figan kopar. İmam Abdullah Efendi, Muhtar Halil Efendi, şair ve mahallenin önde gelenleri durum değerlendirmesinde bulunurlar. Her şeye rağmen, umutlu olan ve herkese umut aşılamaaya çalışan, ismi Âkif olmasına rağmen, herkes tarafından şair diye bilinen kişidir. Ahmet'in şehadettinden dört ay on gün sonra ise Fatma Ana, Elifçe'yi ortanca oğlu Mehmet'le nikâhlamak istemektedir. Onun bu isteği herkes tarafından müspet karşılanır.

Nasrullah Cami İmamı, şair, Muhtar Halil Efendi ve diğer yaşlılar, Camlı Kıraathanesi'nde oturmuş yine memleket meseleleri üzerine sohbet ederlerken, şairin eline almış olduğu gazetede İngilizlerin ve İtilaf Devletlerinin 18 Mart tarihinde Çanakkale'ye saldıracağı yazmaktadır. Bütün kıraathanede karamsarlık ve öfke duyguları hâkimken, dışarıda geçen yirmi kadar gencin vatan sevgisi üzerine mısralar, marşlar söyleyerek geçmesi ve bunların, vatan uğruna savaşmak üzere Çanakkale'ye gitmek için gönüllü yazılmış olmaları, şairi ve oradaki herkesi gururlandırır.

Bütün gazetelerin başköşesinde ilk haber, Çanakkale Cephesi'dir. Bütün haberlerde düşmanın çok büyük bir güçle Çanakkale'ye dayandığı yazılıdır. Bunun yanında her türlü yokluk ve sıkıntıya karşın gençler, akın akın Çanakkale'ye koşmaktadır. Hoca Abdullah Efendi, karamsarlık ve korku içinde olsa da şair, çok iyi tanıdığı Mustafa Kemal'in aktif görev almak üzere Çanakkale'ye gitmek için müracaatta bulunduğunu duyduğunu söyler. Ona göre Mustafa Kemal'e şans verilirse Çanakkale'de şimdiden zafer Türklerindir. Bu arada Postacı Ali Efendi, bir tebligat getirir. Tebligatta on beş yaşını dolduran her erkeğin asker olacağı yazmaktadır. Fatma Ana, on beşini henüz bitirmiş, Elifçe ile henüz üç aylık evli olan Mehmet'i cepheye gönderecek olmanın hem hüznünü hem de onurunu yaşar.

Mehmet'le birlikte mahallede on beşini dolduran bütün gençler, büyük bir şevkle cepheye koşarlar.

Elifçe de, Fatma Ana'sı gibi yanına Yıldız ve Hürü'yü de almış neleri varsa hepsine cepheye gidenlere bağışlar. Halk da, kendileri aç kalma pahasına sırf cephedeki yiğitler aç kalmayın diye, büyük bir fedakârlık örneği göstererek her şeylerini orduya verir. Çanakkale Cephesi'nde savaş çok kanlı geçmektedir. Çok büyük bir güce karşı koyan Türk askerleri, her şeye rağmen, vatan, millet, bayrak ve namus için ölümü bile göze alarak; yarasına, kopuk koluna, bacağına bakmadan kahramanca savaşmaktadırlar. Sahra çadır hastanesinde Doktor Mürsel ile Binbaşı Nusret, dürbünle olup biteni dehşet içinde izlemektedirler. Hürü ile nikâhlısı Mehmet'in de şehit olduğu haberini alan ve bu yüzden de bir yıl önce Mustafa ile nikâhlanan Elifçe de gönüllü olarak sahra çadır hastanesine gelirler. Tam bu esnada bir yaralı gelir. Ölmek üzere olan yaralı, Elifçe'nin emmioglu Topal Ahmet'in Musa'dır. Topal Ahmet'in Musa, Mehmet'in bir yıldır sağ olduğunu, az önce boynundan yaralandığını söyleyince Elifçe, dehşete düşer. Az sonra da boynundan yaralanan bir er gelir. Elifçe, kolundaki künyeye bakınca onun Mehmet olduğunu anlar. Ama Mehmet şehit olur.

Şair, epeydir Avrupa'da olduğu için mahalledeki Camlı Kırathanesi'ne gelmemiştir. Bütün mahalleli hatta bütün Kastamonulu, onu özlemiştir. Şairin kırathaneye girmesiyle herkes büyük bir sevinç ve hürmetle onu karşılar. Orada bulunan Dursun ve Yaşar isimdeki, biri kolunu, diğeri bacağına kaybetmiş iki Çanakkale gazisinin anlattıkları, hem şairi hem de orada bulunanları çok duygulandırır.

Postacı Ali Efendi, bu kez gözbebekleri gülererek, herkese neşe içinde selamlar vererek gelmektedir. Her ne kadar Mehmet ile Elifçe'nin naaşlarının yakında Kastamonu'ya getirileceğini söylemesi, başta Fatma Ana olmak üzere herkesi üzse de Çanakkale'deki savaşın Türklerin zaferiyle sonuçlandığı haberini vermesi, herkeste büyük bir sevinç yaratır. Artık bütün milletin, Anadolu'nun övünme vaktidir, çünkü Çanakkale geçilememiştir ve geçilemeyecektir.

3.7.2. Belli Başlı Kahramanlar

Bilindiği üzere roman, birtakım elemanlardan örölmüş bir sistemdir. Bu sistemin oluşmasında, vaka, dil, kişi ve teknik olmak üzere dört ortam önemli rol oynar. Romanın bilinen estetik dünyası kurulurken, vak'aya, kişi veya kişilerle canlılık kazandırılır ve bu canlılık, dil ve anlatım teknikleriyle dışa yansıtılır, hissettirilir. Sonuçta, aslının benzeri olan bir dünya, literatürdeki adıyla "kurmaca" bir dünya elde edilir. Romancının muhayyile gücü ve yazma yeteneğiyle aslına benzer yaratılan bu dünyada başlıca ilgi odağı, kişidir. İlgi odağıdır; çünkü diğer öğeler onun için vardır ve söz konusu dünya onunla bir anlam ve işlev kazanmaktadır (Tekin, 2004: 70).

Rahmi Özen'in "Zulüm Dağları Aşar-Çanakkale İçinde" adlı romanında, çok zengin olmasa da romanın konusuna uygun kahramanların olduğu görölmektedir. Kahramanların karakteristik özelliklerinden ziyade tipik özelliklerinin ön plâna çıktığı romanda, herhangi aykırı bir tip olmamakla birlikte, kişilerin psikolojik olarak çok da fazla derinlemesine işlenmediği görölmektedir. Romanda tamamen idealize edilmiş bir şahıs kadrosu vardır. Fatma Ana, Elifçe ve Şair'den; Nasrullah Camii İmamı Abdullah Efendi ve hatta Postacı Ali Efendi'ye kadar hemen bütün şahıs kadrosunu oluşturan kahramanlar, belli bir idealin, fikrin ve eylemin temsilcisi olarak bir araya gelmiş gibidir. Söz konusu bu kahramanlar içinde en çok Fatma Ana, Elifçe ve Şair, ön plâna çıkmaktadır.

Fatma Ana, "Zulüm Dağları Aşar- Çanakkale İçinde" romanında Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde yıllarca süren savaşlar yüzünden babasını, kocasını, oğullarını değişik cephelere gönderip onlardan ya bir daha hiç haber alamayan ya da onların şehit olduğunu öğrenen, yüreği acılarıyla dolmuş olmasına rağmen içi hâlâ vatan sevgisi dolu olan "Anadolu kadını" tipinin bir temsilcisi olarak yer alır.

Fatma Ana, kocasını Erzurum'a gönderdikten sonra ondan bir süre haber alamamış, daha sonra da onun Sason'da harpte şehit olduğunu öğrenmiştir. Aynı şekilde kardeşi ve kayınpederini de savaşlarda kaybetmiştir. Bütün bu acılar yetmezmiş gibi büyük oğlu, henüz Elifçe ile üç aydır evli olan Ahmet ise Trablusgarp'a gider ve orada şehit olur. Nihayetinde Çanakkale Cephesi'nde de savaş başlayınca ortanca oğlu Mehmet'i de orada şehit verir.

Romanda Anadolu kadınlarının en çilekeşlerinden biri olarak tanıtılır. Çekmiş olduğu çileler yüzünden saçlarında bir tel olsun siyah saç kalmamıştır. Saçındaki aklık yüreğine aksetmiş, ak yürekli bir insandır. "Fatma Ana... Kurak mevsimde çatlamış toprağın dudağına zor tutunmuş buğday başaklarının kucağına düşen yağmur gibidir. Hasat mevsiminin ürünüdür. Susuz toprakları yudum yudum sulayan su arkı gibidir, Fatma Ana... Anadolu kadınlarının balıdır, hurmasıdır o... Seven Anadolu'nun en isteklisi, gönülden katıksız sevenidir o... Mahallesinde gecenin karanlığına doğan ay gibidir yeryüzüne ışık saçan..." (2000: 37) Yaşı, yetmişini aşmış olmasına rağmen son derece dinç ve sağlıklıdır. Yaşamış olduğu onca acıya rağmen metin olmayı beceren erdemli bir Anadolu kadınıdır. Yaşlı, üstelik bir kadın olmasına karşın içindeki onca acıya rağmen "Hiçbir ihtiyacım yok evvel Allah... Hiçbir ihtiyacım... Yaşım ve kuvvetim elverseydi ben de gidecektim kara kâfirle dövüşmek için cepheye... Felek, bize şehitliği nasip etmedi diye üzülürüm sadece!" (2000: 40) diyecek kadar da yiğit biridir.

Babasını, kardeşini, kayınpederini ve oğullarını savaşta şehit veren Fatma Ana, mesele vatan savunması, ülkenin ve milletin mukadderatı olunca, içindeki vatan ve millet sevgisi her şeyin önüne geçer. Nitekim yukarıda da ifade edildiği gibi, ortanca oğlu Mehmet'i de savaşa gönderecek kadar vatansever olan Fatma Ana, elindeki son malvarlığı olan ineği de askerlere bağışlar.

Bütün bu özellikleriyle "Anadolu kadını" tipi özellikleri gösteren Fatma Ana, düz/yalınkat bir kahramandır. Çünkü karakter özelliklerinden ziyade belirgin birtakım nitelikleriyle romanda yer eden Fatma Ana'nın söz konusu bu özelliklerinde herhangi bir değişim de göze çarpmaz.

Elifçe, Fatma Ana'nın gelini, Ahmet'in karısıdır. Trablusgarp'a giden Ahmet'in şehit olmasından sonra Fatma Ana, onu ortanca oğlu Mehmet'le nikâhlar. Elifçe de; saf, iyi kalpli, metanetli, içi vatan sevgisi ile dolu, son derece yiğit bir Anadolu kızıdır. Tıpkı kaynanası Fatma Ana gibi o da, gençliğinin mesut günlerini yaşayamadan, yine o dönemlerdeki birçok genç kız gibi büyük acılar içinde ömrünü geçirmeye başlamıştır.

Vatan toprağı için kanını akıtmaktan, canını vermekten çekinmeyen cephedeki Mehmetçik için yardım toplandığını duyan Elifçe, "Neyleyim yüzüğü, gayri iki yiğit gittikten sonra... Olsaydı başka bir şeyim, vallahi hepsini vatan için buraya sererdim." (2000: 91) diyerek parmağındaki yüzüğü bağışlayacak kadar vatansever bir Türk kızıdır.

Elifçe, ayrıca cepheye giderek, orada gönüllü olarak hemşirelik, hasta bakıcılığı yapan genç kızların da bir temsilcisi olarak romanda geçer. Nitekim önce Ahmet'i sonra da Mehmet'i kaybeden Elifçe, Hörü Bacı ile Çanakkale Cephesi'ne gider ve orada Doktor Mürsel Bey'in bulunduğu Sahra Çadır Hastanesi'nde hemşire olarak görev yapmaya başlar. Şehit olduğu haberini aldığı Mehmet'in, gerçekte şehit olmadığını öğrenmesi ama yaralı olarak, bulunduğu hastaneye getirilmesinden sonra kucağında şehit olması onu sarsar. Romanın sonunda ise Elifçe'nin de öldüğü bildirilir.

Şair, romanın Fatma Ana ile birlikte en önemli kahramanı konumundadır. Aslında ismi Âkif olmasına karşın, onu herkes "Şair" diye çağırır. Kastamonu'da Nasrullah Efendi Camii'nde vaazlar da veren Şair'in içi, vatan aşkıyla doludur. Camide verdiği vaazların konusu bile hep vatan, bayrak, ezan, iman üzerinedir. Onu dinleyen yedi yaşındaki çocukların bile içi vatan sevgisi ile dolup taşmakta ve bu çocuklar, bir an önce cepheye gitmek için sabırsızlanmaktadır. Cepheye gitmekte olan gençleri görünce Şair'in sarf etmiş olduğu şu sözler, onun Türk milletine olan güvenini ortaya koyar niteliktedir:

Bu milletin böyle yiğitleri olduğu müddetçe; Allah, bu milleti ne ezansız, ne Kur’ansız, ne bayraksız, ne topraksız bırakır, Hocam! (...) Vallahi bu millet, yeryüzünün en cengaver, en vatansever, en asker bir milletidir... Vallahi bu yüreklerde bu iman, bu aşk, bu sevgi olduğu müddetçe; bu millet, başındaki kara belaların üstesinden gelecektir Hoca Efendi! (2000: 14)

Şair, oldukça içli bir yapıya sahiptir. Günde beş kez, namazların sonunda yaptığı dualarda secdeye kapanmakta ve milletin perişan hâline, oğul hasretiyle yanıp tutuşan anaların hâline, yetim çocuklara, dul gelinlere, kimsesizlikten baykuş tünemiş evlerin hâline ağlamaktadır (2000: 14–15). Son derece inançlı ve dindar biridir. Ülkenin içinde bulunduğu hazin duruma ve kötü koşullara rağmen hiçbir zaman aydınlık günler için ümidini kaybetmeyen bir mizacı vardır. Onun bu mizacı, çevresini de etkilemekte ve onlara, içinde buldukları durum ne kadar kötü olursa olsun hiçbir zaman ümitlerini kaybetmemeleri konusunda telkinlerde bulunur. Onun Nasrullah Efendi Cami İmamına söylemiş olduğu şu mısralar, bu bakımdan çarpıcıdır:

Mademki, Hakkın bize vaad ettiği haktır
Türkün ezeli fecri yakındır, doğacaktır
Hiç bunca şehidin yatarak gövdesi yerde
Derya gibi kan, sinelerde tüter de
Yakmazı mı bu tufan, bu duman arşı
Hissiz mi kalır lücce-i rahmet, buna karşı. (2000: 22)

Şair, bir nevi Türk milletini başarıya götüren manevî gücün mimarlarından biri olarak görünür. Bunun yanında çeşitli fikirleriyle İttihat ve Terakki karşıtı biri olduğu anlaşılır. Ona göre bu “aptal adamlar” (2000: 46), Almanların oyununa alet olarak İmparatorluğu çok büyük bir felakete sürüklemişlerdir.

Şair, romanda halkın bildiğini, gördüğünü haktan esirgemeyen; mert, yufka yürekli; Avrupa’yı, Afrika’yı ve Asya’yı görmüş; nice İslâm ülkelerinde müderrislik yapmış biri olarak tasvir edilir. Bilgisi, kültürü, görgüsü ve fikirleriyle Anadolu insanına ışık tutan, halkla bütünleşmiş, onların üzerinde ama onlardan biri olan ideal bir aydın tipidir. Her türlü sorunun ancak millet olarak birlik ve beraberlikle ortadan kaldırılacağına inanan şair, bu nedenle daima birlik ve beraberlik mesajları verir. Onun sarf etmiş olduğu aşağıdaki mısralar, bu bahse örnek teşkil edebilir:

Girmeden tefrika bir millete, düşman giremez
 Toplu vurdukça yürekler, onu top sindiremez
 İşte Fas, işte Tunus, işte Cezayir gitti
 İşte İran'ı da taksim ediyorlar şimdi.
 Müslüman! Ayrılık belasıyla zebun olan bir kavmi
 Medenî Avrupa, üç lokma yapıp bitirmez mi? (2000: 65)

Rahmi Özen'in "Zulüm Dağları Aşar-Çanakkale İçinde" adlı romanında; Fatma Ana, Elifçe ve Şair'in dışında daha birçok ikinci, üçüncü plânda kalan kahraman vardır. Bunlar; Fatma Ana'nın cepheye gidip şehit olan oğulları *Ahmet* ile *Mehmet*; Nasrullah Camii İmamı *Abdullah Efendi*; mahalle muhtarı *Halil Efendi*; Elifçe ile beraber Çanakkale Cephesi'ne gönüllü olarak giden *Höri* gibi kahramanlardır. Bütün bu kahramanların vatansever, ülkesi ve milleti için canlarını seve seve feda edebilecek kadar yiğit, son derece inançlı ve iman sahibi kişiler olması, hemen hepsinin sahip olduğu ortak bir özellik olarak değerlendirilebilir. Bu noktadan hareketle hemen hepsinin "karakter"den ziyade "tip" özelliği göstermesi de, ifade edilebilecek bir başka nokta olarak dikkati çekmektedir.

3.7.3. Değerlendirme

Rahmi Özen'in "Zulüm Dağları Aşar-Çanakkale İçinde" adlı romanı, Çanakkale Muharebelerini konu edinen romanlar içinde, muharebelerin cereyan ettiği cephe ortamından ziyade cephe gerisini ele alması açısından farklılık arz eder.

Bu romanda ne İtilaf Güçlerinin savaş hazırlıkları, ne Çanakkale Cephesi'ndeki savaş öncesi yapılan faaliyetler, ne İstanbul'un durumu, ne de muharebeler esnasında canlı savaş sahneleri yer alır. Bu roman, daha çok o yıllarda Anadolu'nun bir şehrinde savaşın etkilerini ve izlerini anlatan bir romandır. Kocası, oğulları, kardeşleri cepheye giderken geride kalan anaların, bacıların, evlatların neler hissettiği, bütün olanaksızlıklarına rağmen Türk insanının hangi inanç ve irade ile söz konusu var olma savaşına destek verdiği ve Anadolu insanının savaşın

kazanılmasında nasıl bir manevî güç olarak tarih sahnesine çıktığı, romanın ele aldığı temel düşünceler arasındadır.

Oğlu Ahmet'i Trablusgarp Cephesi'ne gönderip şehit veren Fatma Ana'nın, daha sonra da ortanca oğlu Mehmet'i Çanakkale'ye göndermesi ve onun da şehit olduğu haberini alması, Şair ve etrafında toplanan yörenin ileri gelenlerinin cephe gerisinde manevî bir güç oluşturması, Fatma Ana'nın gelininin gönüllü olarak cepheye gitmesi ve nihayetinde savaşın Türklerin zaferiyle sonuçlanması, romanın ana olay örgüsünü oluşturur.

Roman, hâkim bakış açısıyla ve üçüncü tekil şahıs ağzından yazılmıştır. "Zulüm Dağları Aşar-Çanakkale İçinde" romanı, Trablusgarp Savaşı'ndan itibaren, Birinci Dünya Savaşı yıllarında özellikle Çanakkale Muharebelerinin cereyan ettiği yıllarda, savaşın çok büyük oranda cephe gerisindeki sivil yaşama olan etkisini, Anadolu insanının savaşa olan bakış açısını ve bu konuyla ilgili olarak duygu ve düşüncelerini ele alıp işlediği için bu romanda üçüncü şahıs tanrı bilici anlatıcının ve "hâkim bakış açısı"nın kullanılmasını gerekli kılmıştır. Anlatıcı her şeyi bilen, gören ve okuyucuya aktaran durumundadır.

Romanda kronolojik zaman takibi söz konusudur. Herhangi bir geriye dönüşün olmadığı romanın ilk sayfasından son sayfasına kadar ele alınan veya işaret edilen olaylar, vak'a zamanının belirlenmesinde yardımcı olur. Roman, Fatma Ana'nın büyük oğlu Ahmet'in Trablusgarp Cephesi'ne gitmesiyle başlar; arada yaşanan sürecin sonunda Çanakkale Cephesi'ndeki muharebelerin Türklerin zaferiyle sonuçlanmasıyla sona erer. Dolayısıyla roman, Trablusgarp Savaşı'nın Eylül 1911'de başladığı ve Çanakkale Muharebelerinin de kesin olarak 1915 yılının sonuna doğru sonuçlandığı düşünülürse, aşağı-yukarı dört, dört buçuk yıllık bir zaman dilimini ihtiva etmektedir. Yalnız romanda "zaman" unsurunun çok çabuk geçildiği görülür. Ahmet'in Trablusgarp'ta şehit olduğu haberinin gelmesinden sonra, zaman hızla geçilerek Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'na girdiği ve Çanakkale'de muharebelerin cereyan ettiği yıllara gelinir.

Romanda aktarılan olayların sahnesi ve bu sahnenin dekoru durumunda olan mekân, bilindiği gibi romanın temel unsurlarından biridir.

“Zulüm Dağları Aşar-Çanakkale İçinde” romanında genel anlamda mekân, yıllarca süren savaşlar yüzünden harap ve bîtap düşmüş Anadolu illerinden biri olan Kastamonu’dur. Daha özeldir ise Nasrullah Efendi Camii’nin bulunduğu mahalle ve aynı yerde bulunan Camlı Kırathanesi’dir. Savaş yıllarında Anadolu insanının çekmiş olduğu çileler, söz konusu bu mahallede okuyucuya yansıtılırken; Şair, Nasrullah Efendi Camii İmamı Abdullah Efendi, mahallenin muhtarı Halil Efendi ve Postacı Ali Efendi gibi kişilerin Camlı Kırathanesi’nde geçen diyaloglarıyla da yine Anadolu insanının savaşa olan bakış açısı yansıtılır. Olayların geçmiş olduğu mekâna dair herhangi bir çevre tasvirinin bulunmadığı romanda, hâkim olan mekân mahallenin söz konusu kırathanesidir. Kırathane, insanların bir araya gelip dertleştiği, durum değerlendirmesinde bulunduğu, bir nevi savaşın manevî gücünün tohumlarının atıldığı bir yerdir. Çünkü bu mekânda özellikle Şair’in öne sürmüş olduğu görüşler, çevresinde ve bilhassa gençlerde çok büyük etki uyandırır ve onları gerekirse vatan yolunda ölmek; ne olursa olsun hiçbir zaman ümidi kaybetmemek gerektiği yolunda yönlendirir.

Konusu Çanakkale Muharebeleri olsa da, daha çok cephe gerisinin anlatıldığı romanda Çanakkale Cephesi, genellikle fon olarak yer almış; -Elifçe’nin cepheye gitmesinden sonra Mehmet’in şehit olduğu bölüm hariç- ve romanda olayların geçtiği bir mekân olarak kullanılmamıştır. Romanda cephede yaşananlardan çok, bu yaşananların cephe gerisinde nasıl görüldüğü üzerinde durulmuştur.

Romanın üslup özellikleriyle ilgili olarak belirtilebilecek ilk husus, yazarın “montaj” tekniğinden çok fazla yararlanmış olmasıdır.

Roman, diğer edebî türlere kıyasla özümleme gücü yüksek bir türdür. Bir romanda, tarihsel, psikolojik, felsefî, sosyolojik, pedagojik, antropolojik, hatta ahlakî bilgilere yer verilebilir. Ancak roman, bu yönüne rağmen, hiçbir zaman anılan dalların yerini tutmaz; böyle bir iddiası da yoktur zaten. Roman, söz konusu

dallardan kendisine intikal eden bilgileri, yine kendi prizmasından geçirerek sanata, sanat bağlamında yaşantıya dönüştürür. Bu konuda romanın -doğal olarak nitelikli romanın- inanılmaz bir yeteneği vardır. Sözgelimi herhangi bir felsefî metin, belirli bir amaçla romanın genel dokusuna katılmış olsun. Bu metin, romanın genel dokusu içinde, bilinen anlamda felsefî bir metin olmaktan çıkar, genel yapının bir parçası -hatta destekleyici bir parçası- olur. Romanın söz konusu yeteneğini bilen romancılar; tarih, felsefe, psikoloji, şiir, ahlâk... gibi sanat ve kültür alanlarına ait metinlerden yararlanma cihetine giderler. Bunu gerçekleştirmek için de "montaj" tekniğinden yararlanırlar (Tekin, 2004: 243).

Romanda, Mehmet Âkif Ersoy'un Safahat adlı eserinin ikinci kitabı Süleymaniye Kürsüsünde'den; üçüncü kitabı Hakkın Sesleri'nden; beşinci kitabı Hatıralar'dan; altıncı kitabı Asım'dan ve yedinci kitabı Gölgeler'den şiir parçaları alınarak Şair'in ağzından "montaj" tekniği ile kullanılmıştır.

Romanın ön plândaki kahramanlarından biri olan Şair -ki romanda aslında isminin Âkif olduğu vurgulanır- gerçekte okuyucuya Mehmet Âkif Ersoy'u hatırlatır. Bunda, Şair'in roman boyunca dile getirmiş olduğu bütün şiirlerin Mehmet Âkif Ersoy'a ait olmasının da payı vardır. Ama bu yönüyle romanda anlatılanlarla gerçeklerin örtüşmediği durumlar da vardır. Bilindiği üzere Mehmet Âkif Ersoy, 1914 yılı sonunda, devlet tarafından vazifeli olarak Almanya'ya gönderilen bir heyete dâhil olarak Berlin'e gider. Burada üç ay kadar kaldıktan sonra 1915 Mart ayının ilk yarısı içinde İstanbul'a döner. Mehmet Âkif, 1915 yılının Mayıs ayı ortalarında yine resmen vazifeli olarak, "Teşkilât-ı Mahsûsa"nın başkanı Kuşçubaşı Eşref Bey'in idaresindeki bir heyete katılır. Seyahat dönüşünde Şam'a ve Beyrut'a da uğrayan Mehmet Âkif, 1915 Ekim ayı başında İstanbul'a döner (Düzdağ, 2006: 8). Yani eğer Şair'den kasıt Mehmet Âkif Ersoy ise o, romanda anlatıldığı gibi Çanakkale Muharebelerinin cereyan ettiği aylarda Kastamonu'da değildir. Mehmet Âkif Ersoy'un Kastamonu'ya gelişi, 1920 yılının Ekim ayında gerçekleşir. Anadolu'da Millî Mücadelenin başladığı dönemlerde gerçekten de Kastamonu'da Nasrullah Efendi Camii'nde vaazlar vermiştir. Millî Mücadelenin manevî gücünün oluşmasında bu vaazların çok büyük etkileri olmuştur. Zira Mehmet Âkif, orada şehir halkıyla sıkı

temalarda bulunduğu gibi, civar kasaba ve köylerin hemen hepsini de dolaşarak Anadolu’da başlayan hareketin önemini anlatmıştır.

Bunun yanında yine Mehmet Âkif Ersoy’un “İstiklâl Marşı”ndan, Mehmet Emin Yurdakul’un “Cenge Giderken” ve “Ya Gazi Ol Ya Şehit” şiirinden ve “Çanakkale Türküsü” gibi bazı anonim şiirlerden alınan parçalar, “montaj” tekniği ile romanda kullanılmıştır.

Biraz fazla kullanılan bu şiir parçaları, romanın akışını ve akıcılığını bozsa da eserin şiirsel bir anlatıma sahip olmasını sağlamıştır. Oldukça sade ama pek yalın olmayan bir anlatımı olan romanda yazar anlatıcının bile bazen şiirsel bir anlatıma başvurduğu görülür:

Fatma Ana...

Fatma Ana... Bir can... Anadolu kadınlarında biri... En çilekeşi... Mayası çile, hamuru direnç... Çile, onun saçlarında bir tel siyah saç bırakmamış... Kar yağmış yüce bir dağ tepesi nasıl bembeyazsa, onun da başı aynen öyle... Saçındaki aklık yüreğine aksetmiş... Anadolu kadınlarının en ak yürekli... Dupduru, ayna gibi bir yürek...

Fatma Ana... Kurak mevsimde çatlamış toprağın dudağına zor tutunmuş buğday başaklarının kucığına düşen yağmur gibidir. Hasat mevsiminin ürünüdür. Susuz toprakları yudum yudum sulayan su arkı gibidir Fatma Ana... Anadolu kadınlarının balıdır, hurmasıdır o... Seven Anadolu'nun en isteklisi, gönülden katıksız sevenidir o... Mahallesinde gecenin karanlığına doğan ay gibidir yeryüzüne ışık saçan... (2000: 37)

Bu şiirsel üsluba karşın romanda oldukça geniş bir yer tutan diyaloglar, eserin anlatımını canlı kılan başlıca unsur olarak dikkati çeker. Fakat kurulan bu diyaloglarda da konuşma diline has ifadelerin yerine yer yer şiirsel bir dil ve anlatım yönteminin benimsenmesi, romanın gerçekçiliğini zedelemiştir.

Çanakkale Muharebelerini farklı bir bakış açısıyla ele alıp işleyen bir roman olmasına karşın, eserin roman tekniği açısından başarılı olduğunu değerlendirmek, oldukça güçtür. Şahıs kadrosunun psikolojik derinlikten yoksun oluşu, olayların geçtiği mekânın hem fiziksel hem de sosyal-kültürel açıdan tasvirinin hiç yapılmamış olması, eserde yer alan tiplerin tamamen idealize edilmiş olması, farklı bir görüş veya bakış açısına hiçbir şekilde yer verilmemiş olması gibi hususlar, bu

durumun nedenleri arasında gösterilebilir. Ayrıca bazı yerlerde yapılan yanlışlar, romanın estetik ve teknik açıdan değerini zedelemektedir. Örneğin, Nasrullah Efendi Camii İmamı olarak romanın birçok yerinde “Abdullah Efendi” ismi geçerken, bazı yerlerde ise “İbrahim Efendi” ismi geçmektedir. Bu durum romanda bir karışıklığa sebebiyet vermektedir. Bunun yanında romanın doksan birinci sayfasında Elifçe, sırasıyla iki nikâhlısı, Ahmet ve Mehmet’i kast ederek “Üst üste iki yiğit gönderdim Çanakkale’ye.” diye bir ifade kullanır. Oysa daha romanın başında Fatma Ana’nın büyük oğlu, Elifçe’nin ilk nikâhlısı ve Mehmet’in ağabeyi olan Ahmet, Trablusgarp’a gitmiştir. Dolayısıyla burada da bir kurgu hatası yapılmıştır.

Nihayetinde bütün bu kusurlara rağmen yazarın, Çanakkale’de destanlar yazan Türk ruhunun, inancının ve iman gücünün roman tadında ortaya koyma gayreti olarak değerlendirilebilecek olan bu eser, en azından onu okuyacak olan yeni nesillere bu gibi değerlerin aşılmasında önemli bir görevi yerine getirme noktasındadır.

3.8. Serpil Ural, Şafakta Yanan Mumlar

3.8.1. Romanın Özeti

Peggy, yakında annesiyle Türkiye’ye gideceği için çok heyecanlıdır. Yıllardır adını duyduğu Gelibolu’yu görecektir. Bir zamanlar, annesi Norma’nın dedesi Frank, orada savaşmıştır. Üstelik Peggy, bir süredir bu savaşı sorgulamaktadır. Savaşın aklının almadığı, kabul edemediği yönleri vardır. Dolayısıyla savaşın yaşandığı yerleri görmenin, düşüncelerine açıklık, aklındaki sorulara yanıt getirebileceğini ummaktadır. Bu arada Peggy, uyanmış olduğu bu sabah okula geç kalmak üzeredir.

Okula geç kalmak üzere olan bir başka kişi ise Türkiye’de, Çanakkale’nin Eceabat bölgesinde annesiyle yaşayan Zeynep’tir. Babasının Almanya’ya çalışmaya gitmesinden bu yana annesi Emine, Eceabat’taki birçok kişi gibi pansiyonculuk yapmaya başlamıştır.

Peggy'nin büyük annesinin ismi her ne kadar Matilda olsa da herkes ona Tilly demektedir. Tilly'nin babası Frank, Çanakkale'de savaşmış; amcası Morris ise orada ölmüştür. Büyük annesinin çocukluğu, bu savaşın hikâyeleriyle geçmiştir. Ama herkes gibi o da, savaşı hiçbir zaman sorgulamamıştır. Ziyaretlerinin birinde Peggy, bu savaşın anlamına dair birtakım sorular sorunca, büyük annesi bozulur. Çünkü bu savaşla ilgili kabul gören birtakım genel doğrular vardır. Tilly, yeni yetişen gençlerin farklı düşüncelere sahip olduğunu düşünmektedir. Çünkü onlar, İngiltere'ye yardım etmek amacıyla savaştıklarını bilmemektedirler, anlamamaktadırlar. Buna karşın Norma'nın 25 Nisan'daki Şafak Törenine kızı Peggy'yi de götüreceği olması, Tilly'yi rahatlatır. Zira Peggy'nin kafasındaki bazı tereddütlerin bu geziyle ortadan kalkacağını düşünür.

Zeynep, okulda Pınar öğretmenden öğrendiği kadarıyla Anzakların kim olduğunu annesine anlatmaya çalışır. Onların İngiliz değil; Avustralya ve Yeni Zelandalı askerler olduğunu söylese de annesi, buna pek aldırmaz. Zira annesi, Ayşe'nin dedesi Hasan Dede'den dinlediği hikâyelerde hep "İngilizler" diye işitmiştir. Zeynep bir yaşındayken, Hasan Dede öldüğü için, onu hatırlayamamaktadır. Sadece Gülbahar Nine'nin evinde duran, bir fotoğrafta onu tanımaktadır.

Hasan Dede, iki kardeşiyle Gelibolu'da çarpışmış; kardeşlerinden Mehmet Ağa, orada şehit olmuştur. Diğer kardeşi Mustafa Çavuş ise, Sakarya Savaşı'nda şehit olurken kendisi, Yemen'de bir kolunu kaybetmiştir.

Gelibolu yarımadasında oturanlar, hep savaş hikâyeleriyle yaşamaktadırlar. Gülbahar Nine de, evinin kapısının önüne oturmuş, Ayşe Anne'ye, Emine'ye ve Zeynep'e babasının seferberlik ilan edildiğinde, nasıl gittiğini anlatır. Nitekim o zamanlar Hasan Dede gibi eli silâh tutan birçok insan vatan savunması için cepheye koşmuştur. Oysa Avustralya'nın Fremantle Limanı'ndan hareket eden Avustralyalı ve Yeni Zelandalı askerler için bu durum, âdeta bir macera, bir heyecan olarak görülmüştür.

Peggy ve annesi Norma, Sidney'den bindikleri uçakla İstanbul'a giderler. İstanbul'da üç gün gezdikten sonra Çanakkale'ye, oradan da Eceabat'ta bir pansiyona geçeceklerdir. Rehber Murat, aralarında Peggy ve annesi Norma'nın da bulunduğu dört kişilik grubu Emine'nin işlettiği Konak Pansiyon'a getirir. Daha ilk anda birbirlerine ne kadar da çok benzediklerini düşünen Peggy ile Zeynep, arkadaş olmaya başlarlar.

Konak Pansiyon'un boş olduğu günlerden birinde Zeynep ile annesi Emine oturup sohbete dalarlar. Emine, Hasan Dede'nin anlattıklarından bahseder. Savaş zamanını, askerlerin siperlerde çekmiş oldukları sıkıntıları, on metre mesafeye kadar düşen iki tarafın siperleri arasında başlayan yiyecek alış-verişini ve bununla başlayan görünmeyen bir dostluğu anlatır. Hasan Dede, çok fazla kaybın olduğu bu savaşta dönebilen ender kişilerden biri olmuştur.

Bir 25 Nisan öncesi, havaların güzel olduğu bir zamanda, okul çıkışında Pınar öğretmen, Çanakkale Savaşı'nın Anzaklar için öneminden bahseder. Zira Çanakkale Savaşı'nda Anzaklar, millî kimliklerinin farkına varmış ve millet olma bilincini; üzerinde yaşadıkları toprağı vatan bilme anlayışını kazanmışlardır. Birer İngiliz olarak geldikleri Gelibolu'dan Avustralyalı ve Yeni Zelandalı olarak dönmüşlerdir.

Zamanla Peggy ile Zeynep, daha çok birbirini tanımaya başlarlar. Peggy, Zeynep'in Çanakkale'de savaştığını ve amcası Mehmet'in ise bu savaşta şehit olduğunu öğrenir. Peggy ile Norma 25 Nisan'daki Şafak Törenine Zeynep'i davet ederler. Derken 25 Nisan sabahı gün doğmadan önce Peggy, annesi Norma ve Zeynep, Şafak Törenine katılmak üzere Anzak Koyuna giderler. Buradaki, Şehitler Abidesindeki ve Tek Çam mezarlığındaki törenler esnasında her üçü de derin düşüncelere dalarlar. Peggy ile annesi Norma Conkbayırı'nda yürürlerken Zeynep, onlarla akşam görüşmek üzere, sözleştikten sonra onlardan ayrılır. Görüp yaşadıklarını bir an önce annesine anlatmak istese de önce Pınar öğretmene anlatmayı tercih eder ve onun evine gider. Zeynep, gün boyu yaşadıklarını ve gördüklerini anlatmaya başlar. Özellikle, Anzakların sırf İngiliz ve Ruslar için

binlerce can vermesini saçma ve anlamsız bulduğunu söyler. Ona göre Anzaklar, bir kukla gibi kullanılmıştır.

Annesiyle beraber yürümeye devam etmekte olan Peggy de aynı anlarda Zeynep'le aynı düşünceleri taşımaktadır. Peggy, annesine atalarının kendi özgürlükleri için değil de; başka bir ülke için ölmüş olmalarının saçma olduğunu söyler. Ona göre Türklerin, kendi vatanları için, özgürlükleri için ölmüş olmaları son derece anlamlı iken, kendi atalarının kendileri için olmayan bu savaşta can vermiş olmasının bir anlamı yoktur. Zira Peggy için ölüm, ancak özgürlük söz konusu ise gerekli ve anlamlıdır.

Ertesi sabah günlerden pazardır. Emine, Zeynep, Norma ve Peggy, hep birlikte oturmuş kahvaltı yaparlarken pansiyona Pınar öğretmen gelir. Pınar öğretmen oradakilere tüm Gelibolu'nun Barış Parkı yapılacağı haber verir. Akşamüzeri Peggy ile Zeynep tavla oynarlarken Norma, odasına çekilmiş derin bir düşünceye dalmıştır. Bu gezinin sonunda kızının fikirlerini değiştirmeyi düşünmüşken asıl değişen kendi fikirleri olmuştur. Nitekim o da artık bu savaşla ilgili olarak kızıyla aynı düşünceleri paylaşmaya başlamıştır.

Nihayetinde Peggy ile annesi Norma için dönüş vakti gelmiştir. Peggy ile Zeynep vedalaşırken bir gün tekrar birbirilerini görmeyi umut ederler. Oldukça yorgun ve uykusuz olan Peggy, uçakta gözlerini yumduğunda gözünün önüne Şafak Töreninde yanan binlerce mum gelir.

3.8.2. Belli Başlı Kahramanlar

Roman sanatında kişinin ağırlıklı bir yeri ve değeri vardır. Kişi, anlatıdaki eylem ve anlatımın biçimlenmesinde rol oynayan temel elemandır. Romancıya düşen görev, bu elemanı, anlatımın özüne uygun olarak çizmek, biyolojik ve psikolojik yapı itibarıyla ona "sahihlik" kazandırmaktır. Kısacası kişi, anlatı dünyasında iğreti durmamalıdır: O, kendisine biçilen rol ve işlevi; yapısına, mizacına, ahlâk ve

felsefesine uygun olarak yerine getirmelidir. Romanın belki de hayata en yakın yönü, “kişiler sistemi”ni oluşturan figürlerdir. Onlar, romanın hayattan ödünç alıp borçlandığı değerlerdir. Romancı, bu değerleri biçimlendirirken hayatı esas alır ve doğal ortamlarında izleyip gözlediği insan örneklerini roman dünyasına taşır (Tekin, 2004: 98).

Her ne kadar romanın okuyucuya sunduğu dünya, “kurmaca” bir dünya olsa da; o “kurmaca” dünyanın “kurmaca” kişilerinin hayatta görülenlerden çok farklı bir tür veya yapıda olmaları beklenemez. Sonuçta gerçek hayatta karşılaşılan kişilerden, yani hayatın bizzat kendisinden alınan veya hayatın bizzat kendisine benzetilen bir yapıya sahiptirler. Hayatın yani gerçek dünyanın içindeki kişiler için normal görülen ve genel geçer doğrular olarak değerlendirilen kıymet hükümleri ne ise, aynı durum roman dünyası için de geçerlidir. Roman kişilerinin gerçek hayattan alınmış veya alınmamış olması, çok önemli değildir belki ama; söz konusu roman kişilerinin gerçek dünyadaki mantık anlayışına uyup uymaması önemlidir. Örneğin; okuma yazması olmayan, cahil ve Anadolu’nun ücra bir köşesinde çobanlık yapan bir “köylü” tipinin, bir romanda kalkıp da “Küreselleşme Bağlamında Türkiye’deki Ekonomik Yapı” konusunda ancak bir uzmanın veya bu konuda az-çok kendisini geliştirmiş birinin söyleyebileceği şeylerden bahsetmesi, ne kadar mantıksız ve yanlış ise; başka bir roman kişinin yaşça kendisinden beklenmeyecek kadar önemli ve olgun düşünceler taşıması ve bunları büyük bir olgunlukla ifade etmesi de aynı ölçüde mantıksız ve yanlış olur.

Serpil Ural’ın “Şafakta Yanan Mumlar” adlı romanının göze çarpan iki önemli kahramanı vardır. Bunlar, itibarî kişiler olan Peggy ile Zeynep’tir.

Peggy, Sydney’de yaşayan Avustralyalı, -düşünce ve fikirleri ile değilse bile- genel anlamda “çocuk” yaştaymış gibi bir intiba veren bir kızdır. Romanda yaşı belirtilmemiştir. Annesi Norma’nın dedesi Frank ve onun kardeşi Morris, Çanakkale Muharebelerinde bulunmuş ve Gelibolu’da savaşmış oldukları için, sık sık büyükannesi Tilly’den Gelibolu’daki bu savaşla ilgili hikâyeler dinlemiş ve bununla ilgili kafasında birçok soru oluşmuştur. Peggy, “çocuk” olarak nitelendirilebilecek

bir yaşaymış gibi görünse de 1915 yılında, Çanakkale’de cereyan etmiş olan bu savaşla ilgili olarak bir çocukta beklenmeyecek ölçüde bir sorgulamaya girer. Zira ona göre, bilinmeyen bir ülkeye gidip tanınmayan bir ulusa karşı çarpışmanın bir anlamı yoktur. Ona göre savaşmanın bir amacı olmalıdır. Ölmeyi de, öldürmeyi de geçerli kılacak önemli bir amaç...

Ondaki bu sorgulama, çevresinde endişe yaratınca annesi onu, kafasındaki birtakım sorulara cevap bulsun diye, Gelibolu’ya, Şafak Törenine götürür. Yalnız Peggy’nin zekice sorgulamaları ve tahlilleri devam eder. Onun savaşta ölmek konusunda annesine söylemiş olduğu şu sözler oldukça anlamlıdır:

Ne boşuna bir ölüm değil mi, İngiltere’ye destek olacağız diye kalkıp buralara gelenler için? (...) Ama o başka, çok başka. Onlar için, kendi topraklarını korumak söz konusuydu. Vatanlarında özgür yaşamak uğruna çarpıştılar. Böyle bir amaç için ölmek doğru. (...) Ölmeyi seçen kendileri olunca başka. Üzücü olan, yanlış olan, buna başka bir ülkeden, başka birilerinin karar vermesi. Bu yanlış. Çok yanlış (2003: 111-112).

Gelibolu, Eceabat’taki Konak Pansiyon’da tanıştığı Zeynep’le olan ilişkisine bakılırsa oldukça cana yakın ve dost canlısı biri olarak görünen Peggy, yukarıdaki ifadelerinden de anlaşılacağı gibi son derece sağduyulu; tarafsız düşünebilen; durumu çok iyi muhakeme edebilen ve görünenden ziyade görünenin arkasındaki gerçekleri ve doğruları arayıp bulacak olgunluğa sahip bir kızdır.

Hemen bütün savaşlarda çok sık telaffuz edildiği gibi Çanakkale’deki savaşla ilgili olarak da çok sık telaffuz edilen “düşman” kavramı ile ilgili olarak onunla annesi arasında geçen şu diyalog, Peggy’nin ifade edilen yönünü göstermesi açısından oldukça önemlidir:

Peggy, üstüne basa basa ‘düşman’ diye tekrarladı. ‘Düşman kim? diye çok düşündüm. Gelibolu Savaşlarını anlatırken Türklerden ‘düşman’ diye söz edildikçe, aklıma hep bu soru takıldı. Düşman kim? Kötülük yapan, kötülük dileyen, zarar veren değil midir düşman?’

Norma, ‘Birçok Anzak öldü, birçoğu da yaralandı, sakat kaldı.’ dedi. ‘Az zarar mı bu? Morris Amca’yı öldüren bir Türk askeri değil mi?’

‘Evet, ama durup dururken topraklarını almaya gelen biziz. Vatanlarını korumak için savaşmaya başlamaları bizim yüzümüzden. Bir gün Gelibolu’ya

çıkıverdik diye pek çok Türk de yaralandı, sakatlandı, öldü. Kendimize de, onlara da zarar veren bu savaşı biz başlattık. Bu, her iki tarafa da kötülük etmek değil midir?’ (2003: 115)

Bilindiği gibi her edebî eserde, yazarın okuyucuya iletmek istediği açık veya gizli bir mesajı vardır. Söz konusu mesajın okuyucuya iletilmesi, elbette ki edebî olmayan metinlerden çok daha farklı bir biçimde gerçekleştirilir. Hikâye, roman ve tiyatrodaki mesajın okuyucuya iletilmesindeki en yaygın ve uygun tavır, bu görevin, eserin itibârî dünyasına ait kahramanlardan biri veya birkaçına yüklenilmesidir. Usta bir yazar, eserinin dünyasından kendisini çeker; eseriyle olan göbek bağıını koparır. Söylemek istediği fikir, düşünce, kanaat ve dünya görüşünü, yarattığı kahramanlar vasıtasıyla ve onların ağzından söyler. İşte bu kahramana; yani, yazarın okuyucusuna iletmek istediği fikir, düşünce, kanaat ve dünya görüşü gibi her türlü mesajı okuyucuya iletmekle görevli kahramana, “yazarın sözünü emanet ettiği kahraman” denir (Çetişli, 2004: 70–71). İşaret edilen bütün bu hususlardan sonra, Peggy’nin birtakım fikirleri ortaya koyması için “yazarın sözünü emanet ettiği kahraman” olduğu belirtilebilir. Yalnız bu alt bölümün başında da belirtildiği gibi, kahraman bunun için uygun bir kişi değildir. Kahramanın bir çocuk olması ve dolayısıyla yeterli bilgi ve kültür birikimine sahip olamaması gibi nedenlerle yazarın “savaş”, “ölüm”, “düşman” gibi olgularla ilgili düşünce, tahlil ve muhakemelerini ona yaptırması, romanın teknik ve sanatsal olarak eksi tarafını oluşturmuştur. Zira Peggy’nin romanda geçen fikir ve düşünceleri, bir çocuğa ait olmaktan ziyade; eğitim ve gelişimini tamamlamış, her iki tarafla ilgili tarihsel ve siyasal süreci çok iyi tahlil edebilecek düzeye gelmiş bir yetişkine aitmiş gibi görülmektedir.

Zeynep, annesi Emine ile Çanakkale’nin Eceabat’ta bölgesinde yaşayan “çocuk” sayılabilecek yaşlarda bir kızıdır. Babasının Almanya’ya çalışmaya gitmesinden sonra annesi, pansiyon işletmeye başlayınca, o da okuldan geriye kalan zamanlarda annesine yardım etmeye başlar. Zeynep de, tıpkı Peggy gibi Çanakkale’de 1915’te cereyan eden savaşın hikâyeleriyle büyümüştür. Savaşın niçin başladığı, Anzakların kim olduğu, İngilizlerin neden Anzakları savaşa sürüklediği, Anzakların neden Gelibolu’ya gelip kendileriyle savaştığı gibi sorular, sürekli Zeynep’in kafasını kurcalayan konular olur.

Zeynep de tıpkı Peggy gibi, romanda birtakım fikirleri ortaya koyması için “yazarın sözünü emanet ettiği kahraman” olduğu şeklinde değerlendirilebilir. O da yaşı ve eğitim seviyesi açısından yanlış bir seçimdir. Çünkü Zeynep de, Çanakkale’de 1915 tarihinde cereyan etmiş olan savaşı yorumlayabilecek, çeşitli kanaatlerini ortaya koyabilecek, tartışabilecek bir kişi değildir. Ama romanın yazarı, bu konularla ilgili olarak şahsî fikir, düşünce ve kanaatlerini okuyucuya aktarmak için Zeynep’i kullanmakta hiçbir sakınca görmemiş ve onun ağzından oldukça önemli birtakım sözler sarf etmiştir. Örneğin Şafak Törenine katılan Zeynep’in Pınar Öğretmene, Yeni Zelandalıların İngiliz İmparatorluğu adına ölmenin onurunu kazanmak için savaştıklarını duyunca söylemiş olduğu şu sözler, oldukça çarpıcıdır:

- "Konuşmacılar birkaç kez ‘özgürlük için’ diye tekrarladılar. Ama ben bunu çözemedim."

- "Neyi çözemedin?"

- "Bunun ne özgürlüğü olduğunu? Taa oralardan kalkıp geldiler, çünkü buraları alıp, boğazdan geçmek ve İstanbul'u almak istiyorlardı. Öyle değil mi? Ruslara boğazlan, deniz yolunu açmak için."

- "Evet, öyle."

- "Peki, özgürlük bunun neresinde? Uğruna savaştıkları özgürlük, Rusların denize ulaşma özgürlüğü mü?"

- "Değil tabii. Olur mu öyle şey?"

- "Ne Özgürlüğü bu, peki? Bizim olan toprakları almaya kalkmak, yurdunu savunan askerleri öldürmek, kime ne özgürlük sağlar ki?"

- "Garip doğrusu."

- "Düşündüm durdum. Belki, dedim, kendilerinin özgür olmadığını bu savaşta fark ettiler. Bir başka ülkenin emriyle, hiç ilgileri olmayan bir yerde savaşıp ölmek yerine, gerektiğinde savaşmayı ve ölmeyi kendilerinin seçme özgürlüğünü söylemek istiyorlar."

- "İlginç bir yorum" dedi Pınar Öğretmen, "Haklı olabilirsin. Gelibolu'ya gelirken Anzakların ulusal kimlik bilincinin o kadar güçlü olmadığını biliyoruz." (...)

- "Oysa ne kadar yanlış! Çanakkale'de ölüp İngilizlerle Ruslara yol açmak, hangi Avustralyalıya ne sağlar ki?"

- "Büyük İmparatorluk için Ölmenin onurunu."

- "Saçma! Çok saçma! İmparatorluk adına kullanılmak bu. Kukla gibi. Onun yerine her ülke kendi öz-benliğini bilse, nerede ne yapacağını seçme özgürlüğü olsa daha iyi değil mi? Bir savaşın amacı, ancak böyle bir özgürlük olabilir." (2003: 108–109)

Onun da Peggy’ye olan yaklaşımı göz önüne alacak olunursa, son derece samimi ve dost canlısı olduğu; ayrıca zeki, öğrenmeye hevesli ve oldukça duyarlı bir

tip olduğu belirtilebilir. Saçları ve gözlerinin dışında birbirine görünüş itibariyle çok benzediği daha ilk bakışta ikisinin de dikkatini çeker. Bunun yanında onların benzeyen yanları, sadece görünüşlerinden ibaret değildir. Her ikisi de, yaşlarından ve eğitim düzeylerinden beklenmeyecek ölçüde Çanakkale’de cereyan etmiş olan savaşa son derece ilgili ve Anzaklar açısından bu savaşın anlamsızlığında hemfikirdir. Aynı zamanda Hem Peggy hem de Zeynep, Türkleri bu savaşta haklı bulurlar. Çünkü Türkler, vatanlarını, topraklarını korumak durumunda kalan milletken; Anzaklar, sırf İngilizlerin oyununa gelerek Türklerin vatanını işgale yeltenen millettir.

Serpil Ural’ın “Şafakta Yanan Mumlar” adlı romanında Peggy ve Zeynep’in dışında ikinci, üçüncü plânda kalan kahramanlar da vardır. Bunlar: Peggy’nin annesi Norma, büyükannesi Tilly; Zeynep’in annesi Emine, Gülbahar Nine, Ayşe Nine ve Pınar Öğretmendir.

Romanda mektuplar ve anlatılan hatıralarla geriye dönüşlerin olduğu bölümlerde de Peggy’nin büyük dedesi Frank, onun kardeşi Morris ve Zeynep’in hep hikâyelerini dinlediği Hasan Dede, belli başlı kahramanlar arasında sayılabilir.

Başta Peggy ile Zeynep olmak üzere roman kahramanlarının derinlikten yoksun ve yüzeysel bir şekilde ele alınıp işlendiği muhakkaktır. Kişilerinin birbirinden çok farklı bir coğrafyadan ve kültürden bir araya geldiği romanda bu kişileri diğerlerinden ayırt edecek hiçbir kültürel özelliğe temas edilmemesi de ayrı bir sorun olarak gözükmektedir. Romanda Peggy’i Avustralyalı kılan hiçbir ayırt edici özellik olmamakla birlikte Zeynep için de durum Türklük açısından farklı değildir. Birbirinden tamamen farklı olması gereken söz konusu iki kahramanın olağanüstü benzerliğinin sebebi de romanda atlanılmıştır. Savaşa olan bakış açıları dışında, söz konusu iki kahramana ait hemen hiçbir karakter özelliğinin ortaya konmadığı roman, bu yönüyle eleştiriye açık bir yapıya sahiptir.

3.8.3. Değerlendirme

“Şafakta Yanan Mumlar” romanının yazarı Serpil Ural, eserin ön sözünde şu görüşleri ifade etmiştir:

Yeni yetişen gençler için konusu savaş olan bir kitap yazmak, uzun süredir aklımdaydı. Bu, yarının sorumlu kişileri olacak, gerektiğinde savaşa evet ya da hayır deme konumunda bulunacak gençlere savaşın gerçeklerini gösterecek bir kitap olmalıydı.

Böyle bir kitap yazmayı, daha küçük bir çocukken savaş görüntüleri, savaş haberleri ile iç içe yaşamaya başladığımız için istiyordum. Televizyon kanallarında ve gazetelerde, sinemalardaki pek çok filmde, geçmişteki ve günümüzdeki savaşlar öyle sık karşımıza çıkıyor ki, ölmeye ve öldürmeye neredeyse bağıışıklık kazandık. Bir an olsun durup düşünmeyi, savaşın gerçeklerini, getirdiklerini ve götürdüklerini değerlendirmeyi aklımıza getirmiyoruz.

Bu yaklaşımla geçmişte yaşananları gözden geçirirken, 1915 Çanakkale Kara Savaşları ilgimi çekti. Özellikle Türklerle Anzakların çarpışmaları, bu konuda gençlere iletmek istediğim tüm duygu ve düşünceleri içeriyordu. Ben de; ölenin öldürenden farklı olmadığını vurgulamak, ölenin de öldürenin de insan olduğunu göstermek, savaşların sonunda kazanan tarafın bile çok şey kaybettiğini ve her zaferin perde arkasında yoğun acıların yaşandığını anlatmak istiyordum (2003: 5–6).

Bu düşüncelerle romanı kaleme aldığını belirten yazarın, söz konusu “Şafakta Yanan Mumlar” adlı romanında, bir dönem yaşanmış olan tarihin en trajik savaşlarından biri olarak gösterilen Çanakkale Muharebelerini değil; bu muharebelerin aşağı-yukarı seksen yıl sonrasında, 1990’lı yılların sonundan, bu savaşa olan farklı bir bakış açısını anlatmıştır.

Roman, tarihî gerçekliği yani Çanakkale Muharebelerini bir fon olarak kullanıp bu muharebeleri bir hareket noktası olarak ele almıştır. Avustralya’nın Sydney kentinde yaşamakta olan Peggy’nin annesi ile Gelibolu’ya gelip Şafak Törenine katılması gibi basit bir olay örgüsüne sahip olan romanı asıl önemli kılan, onun ve Zeynep’in bu savaşla ilgili düşünceleridir. Düz çizgi şeklinde gelişen olay örgüsünün yanında Hasan Dede ve Peggy’nin büyük dedesi Frank ile ilgili hatıralar ve mektuplarla savaşın cereyan ettiği 1915 yılına dönüşler söz konusudur. Bu geriye dönüşlerde anlatılanlar, tarihî gerçeklikle uyum gösterir. “Şafakta Yanan Mumlar”, tıpkı Buket Uzuner’in Uzun Beyaz Bulut-Gelibolu adlı romanı gibi, bu tarihî olayı ve bu olayın kahramanlarını ayrıntısıyla hikâye etmenin yerine, bunları sadece bir

hareket noktası kabul ederek, bu tarihî olayların günümüze bakan yönü yani evrenselliği üzerinde yoğunlaşır.

Üçüncü tekil şahıs ağzından yazılan romanda yazar, her ne kadar farklı bakış açıları yaratmaya çalışsa da eserde tek bir bakış açısı vardır ki o da, hâkim bakış açısıdır. Çünkü eserde Peggy ve Zeynep'in bakış açılarına yer verilmeye çalışılsa da bu karakterlerin yaşlarına ve sosyal durumlarına göre konuşturulmamaları, bakış açısını sınırlamıştır. Romanda en çok dikkat çeken yönlerden biri de, anlatım tekniğidir. Bu romanda da diğer romanlarda olduğu gibi mektuplara, montaj tekniğine ve iç çözümlene tekniğine başvurulur. Mektuplar, bir taraftan esere gerçekçi bir hava ve bakış açısı zenginliği katarken diğer taraftan geriye dönüşleri sağlar (Gülendam, 2006: 42).

“Şafakta Yanan Mumlar” romanında iki farklı zaman kullanılır: Şimdiki (hâl) zaman ve geçmiş zaman. Karakterler, ellerinde bulunan mektuplarla geriye dönüşlerde bulunur ve esasen bir hafta- on gün gibi kısa bir vak'a zamanına sahip olan eser, geriye dönüşlerle zaman bakımından genişletilir. Romanda hem "yavaşlatma" hem de "zamanda atlama" yöntemlerinden yararlanır. Roman zamanda yapılan kırılmalar ile genişletilirken karakterlerin yaşadığı hâl zamanda atlamalara, geriye dönüşlerde ise yavaşlatmalara başvurulur.

Gençlik romanı olarak yayımlanan ve kendisine daha çok çocukları muhatap olarak alan romanda olayların geçmiş olduğu mekânla ilgili olarak, diğer birçok romanda olduğu gibi çevre tasvirleri üzerinde pek durulmamış, bu konu çoğunlukla ihmal edilmiştir. Olayların hem kapalı hem de açık mekânda geçtiği görülür. Gelibolu Eceabat'taki Konak Pansiyon, romandaki başlıca kapalı mekân iken; Şafak Töreninin yapıldığı Anzak Koyu ise romanda olayların geçtiği başlıca açık mekânı teşkil eder. Geriye dönüşlerin gerçekleştiği bölümlerde ise Çanakkale Cephesi, en önemli mekân unsuru olarak görülür.

Yaşanılmış olan kanlı bir savaşa rağmen, hem Türkler hem de Anzaklar arasında tamamen insanî duygularla, evrensel anlamda bir dostluğun kurulabileceği

mesajı verilmeye çalışılırken, bu dostluğun tesisi için romanda oluşturulan mekân, her sene Şafak Töreni için Avustralya'dan ve Yeni Zelanda'dan Gelibolu'ya gelen turistlerin kaldığı pansiyonlardan biri olan Konak Pansiyon olmuştur. Romanda “küçük, eski görünümlü” (2003: 46) olarak gösterilen pansiyon, Peggy ile Zeynep arasındaki dostluğun temellerinin atıldığı yer olur.

“Şafakta Yanan Mumlar” romanındaki sade ve akıcı Türkçe'ye karşın, anlatımdaki özentisizlik ve yapılan anlatım bozuklukları, romanın hiç de estetik kaygılarla kaleme alınmadığını gösterir. Kurulan diyaloglar, anlatıma canlılık katmış olsa da, yazarın bu diyalogları kurarken başarılı olduğunu söylemek son derece güçtür. Hangi yaşta, nereli ve hangi eğitim düzeyinde olursa olsun herkesi aynı şekilde konuşturan yazar, bunda sözü edilen hiçbir farklılığı göz önünde bulundurmamıştır. Neredeyse Gülbahar Nine'nin, Zeynep'in annesi Emine'nin, Zeynep'in, Avustralyalı Peggy'nin, onun annesi Norma'nın konuşmaları hep aynıdır. Bunların konuşmalarındaki dil ve üslup farklılığı, olması gereken düzeyde değildir. Özellikle yukarıda da vurgulandığı gibi Peggy ile Zeynep'in konuşmaları ve bu konuşmalardaki düşünce ve kanaatler, olabirinin çok ötesindedir.

Bunların yanında yazarın “montaj” tekniğini kullanarak esere canlılık katmaya çalıştığı görülmektedir. Çanakkale Türküsü'nden yapılan alıntılarının dışında, Mustafa Kemal'in şu sözleri, romanın vermeye çalıştığı mesaj ve sahip olduğu genel havaya da uygundur:

Bu memleketin toprakları üzerinde kanlarını döken kahramanlar! Burada bir dost vatanın toprağındasınız. Huzur ve sükûn içinde uyuyunuz. Sizler Mehmetçiklerle yan yana, koyun koyunasınız.

Uzak diyarlardan evlatlarını harbe gönderen analar! Gözyaşlarınızı dindiriniz. Evlatlarınız bizim bağrımızdadır. Huzur içindedirler ve huzur içinde, rahat uyuyacaklardır. Onlar, bu toprakta canlarını verdikten sonra, artık bizim evlatlarımız olmuşlardır (2003: 113).

Bilindiği gibi Atatürk'ün bu sözleri, 1934 yılında, 18 Mart Çanakkale Deniz Zaferi'nin yıldönümü nedeniyle düzenlenen törenlerde okunmak üzere hazırlayıp dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'ya verdiği metinde yer almaktadır (Tuncoku, 2002: 113).

Şimdiki zamanda yazarken geçmişini temel almak, yazara, konusunu ve kahramanlarını tarihsel gerçeklere dayanan sağlam bir temel üzerinden geliştirme olanağını verir. Hikâyenin kurmaca kahramanlar için nasıl sona ereceğini bilmeyen, ama bu kahramanları etkileyen tarihsel olaylar hakkında ön bilgisi olan okuyucular, anlatılanlarla yakın bir bağ kurabilirler. Ne var ki yazar, hikâyesini geçmişteki olaylar üzerine kurmayı tercih etmişse, o zaman yararlandığı tarihi biliyor demektir ya da en azından öyle olması beklenir. Yeni gerçeklerin gün ışığına çıkarılmasına ya da yeni teorilerin eski gerçeklere uygulanmasına bağlı olarak, tarih çoğu zaman yeniden ele alınır (Yıldırım, 1998: 23).

Bu bağlamda Serpil Ural'ın “Şafakta Yanan Mumlar” adlı romanı, Türk romancılığında Çanakkale Muharebelerini konu olarak ele alan çok az sayıdaki romandan biri olmasına rağmen eser, Çanakkale Muharebelerini konu edinmiş olsa da; romanın gerçekte son yıllarda geçmiş olmasından ve özellikle mektuplar aracılığıyla savaşın cereyan ettiği zamana kısa dönüşlerin gerçekleşmesinden dolayı, romanın bir “tarihî roman” olarak değerlendirilmesini mümkün kılmamaktadır. Zira yukarıda da ifade edildiği gibi romanda olaylar bugünkü zaman diliminde geçerken, Çanakkale Muharebeleri, fon olarak kalmıştır.

3.9. Sevinç-Salim Koçak, Çanakkale’de Çocuklar Da Savaştı

3.9.1. Romanın Özeti

Sinan, Yusuf, Hasan, Murat, İsa ve kardeşi Emre, yaşları dokuz ile on beş arasında değişen; aynı köyde yaşayan; vatansever ve cesur arkadaşlardır. Bu yiğit gençler, yurdun düşman işgali altında olmasından dolayı, düşmana karşı ölümüne savaşmak, mücadele etmek için ant içerler.

Bir sabah İsa ile kardeşi Emre, sulama yapmak için tarlaya giderlerken İsa, Emre’den tepeye çıkmasını ve sahili gözetlemesini ister. Emre, düşman askerlerinin

büyük bir güçle karaya çıkarma yaptıklarını görür. Hemen diğerlerine haber vermek amacıyla karargâh olarak kabul ettikleri kulübeye gider. Emre, bütün olup biteni diğerlerine anlatır. Bunun üzerine grubun lideri konumundaki Sinan, hemen koşarak bir saat mesafedeki karakola gider. Karakol komutanı Yüzbaşıyı durumdan haberdar eder. Bunun üzerine Yüzbaşı, Sinan'dan hemen gidip köye haber vermesini ve köyün boşaltılmasını ister. Nihayetinde Emre'nin sayesinde köy halkı köyü boşaltarak kurtulur. Zira düşman kuvvetleri, 18 Mart 1915'te deniz yoluyla Çanakkale'yi geçemeyeceğini anlamış ve 25 Nisan 1915 tarihinde kara harekâtına başlamıştır.

Bütün köylü ormana sığındıktan sonra, köyün durumunu merak eden Sinan, Yusuf ve Hasan, bütün köyün yanmakta olduğunu görürler. Ölen düşman askerlerinden işe yarayacak bir şeyler bulmak üzere, köye girerler ve epey malzeme toplarlar. Sinan, kayalıklardan aşağıya doğru inerken acı dolu bir ses işitilir. Ne olduğunu anlamaya çalışan Yusuf'un da ayağından bir el tutar ve onu çeker. Yusuf, düşerken kafasını çarpar ve bayılır. Yusuf'u ayağından tutup çeken kişi, erkek kılığına girip düşmana karşı mücadele veren, ablası Ayşe'dir ve halk arasında Karayıldız adıyla efsaneleşen kişi de yine odur. Yusuf, kendine geldiğinde çok şaşırır. Ayşe orada yapılan çatışmayı anlatır ve bir plânının olduğunu söyler.

Bir süre dinlendikten sonra Ayşe, atına binip oradan uzaklaşırken Sinan, Yusuf ve Hasan ise tekrar köye dönerler. Ele geçirdikleri bombalarla içinde düşman askeri olan bir evi bombalarlar. Yusuf, bu esnada yaralanır. Bunun üzerine onu sargı yerine götürmek için oradan uzaklaşırlar. Sargı yerine giderlerken bir grup düşman askeri ile karşılaşılır. Hasan; arkadaşlarının kurtulması uğruna kendisini feda eder. Daha sonra gelen bir grup Türk askeri sayesinde kurtulurlar. Askerler, Yusuf'u hemen sargı yerine götürmek üzere yola koyulurlar. Askerlerin başında Sinan'ın daha önceden görüşmüş olduğu karakol komutanı Yüzbaşı bulunmaktadır. Yüzbaşı, gençlerin ne kadar büyük kahramanlık gösterdiğini söyler. Bu arada Ayşe de, zaten ele geçirilen cephaneyi çoktan onlara vermiştir.

Askerlerle birlikte sargı yerine giden Sinan, Yusuf'un ameliyat olduğu esnada karşılaştığı hemşirenin Ayşe olduğunu görünce çok şaşırır. Aralarında bir yakınlaşma

başlar. Yusuf, iyileşmesi için Çanakkale'deki hastaneye götürülürken Sinan, çok merak ettiği köye dönmeye karar verir. Temmuz sıcağının altında yorgun bir şekilde yürümeye devam eden Sinan, bir ara durduğu bir yerde sızarsa da kendisini Yahya Onbaşı ismindeki bir Türk askeri uyandırır. Onunla cepheye giden Sinan, Yahya Onbaşı'ya su ve yemek dağıtımında yardımcı olur. Bir düşman taarruzu sırasında İngilizlerin Norfolk Taburunun bir tepede buluta karışıp yok oluşuna şahit olur.

Bir sonraki gün ölülerin gömülmesi için, yapılan ateşkes esnasında tabur komutanının isteğiyle Sinan, köyüne dönmek üzere tekrar yola koyulur. Giderken yolda Ayşe'nin atı Karayel'i bulur. Ayşe'nin başına kötü bir şey gelmiş olmasından korkar. Karayel, Sinan'ı bir köye getirir. Ayşe, o köyde düşman askerleri, Rumlar ve Ermeniler tarafından esir alınmıştır. Sinan, orada bulunan gizli bir çetenin yardımıyla Ayşe'yi kurtarır.

Daha sonra köyelerine dönerlerken, düşman askerlerine yakalanırlar. Götürüldükleri yerde esir edilmiş birçok Türk askeri ile birlikte Emre de vardır. Ayşe ile Sinan, esir edildikleri bu yerde, uzun işkencelerden sonra şehit edilirlerse de bu var olma savaşını Türkler kazanır.

3.9.2. Belli Başlı Kahramanlar

Sevinç Koçak ve Salim Koçak tarafından birlikte kaleme alınmış olan “Çanakkale'de Çocuklar Da Savaştı” isimli roman, bir gençlik romanı niteliğinde olup, daha çok çocuklara yönelik olarak hazırlanmış bir eserdir. Serpil Ural'ın “Şafakta Yanan Mumlar” adlı romanından sonra yazılmış ve tarafımızdan tespit edilmiş olan, Çanakkale Muharebelerini konu edinen tek gençlik romanıdır. Bu yönüyle eserin, sanatsal ve teknik açıdan başarılı olup olmadığı bir tarafa, alanında önemli bir boşluğu doldurmaya yönelik, isabetli bir çalışma olduğu söylenebilir.

Takdir edileceği üzere Çanakkale Muharebelerinin Türk tarihi ve hatta Türk kimliği açısından oldukça önemli bir yeri vardır. Yok olmaya yüz tutan Osmanlı

İmparatorluğu'nun yıllardır kaybettiği savaşlar yüzünden uluslararası arenada gittikçe azalan onuru ve öz güveni, bir bakıma Çanakkale'de kazanılan büyük zaferle tekrar yerine gelmiştir. Aynı durum İmparatorluk içinde yaşayan ve hâkim millet konumunda olan Türkler için de geçerlidir. Trablusgarp ve özellikle Balkan Savaşlarında çok acı yenilgiler tadan Türk milletinin de kaybolmaya başlayan onuru, şerefi ve daha da önemlisi öz güveni ve millet olma şuuru, kazanılan bu büyük zaferle yerine gelmiş ve böylelikle Türk milleti, Anadolu'da başlayan Millî Mücadele'de de büyük bir zafer kazanarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni kurmuştur.

Bir milletin, tarihini iyi bilmeden kendisine bir gelecek inşa etmenin imkânsızlığı düşüncesinden hareketle, bugün Türk milletinin ve özellikle genç neslin bu büyük zaferin nasıl kazanıldığını bilmesinde çok büyük fayda vardır. İşte, Sevinç Koçak ve Salim Koçak tarafından birlikte kaleme alınmış olan “Çanakkale'de Çocuklar Da Savaştı” isimli roman, bugünkü Türk çocuklarına bu büyük zaferin nasıl kazanıldığını göstermeye çalışan bir eser niteliğindedir.

Türk çocuklarının kendilerini rahatlıkla özdeşleştirebilmeleri açısından neredeyse tamamen çocuk kahramanlardan oluşan roman, Serpil Ural'ın “Şafakta Yanan Mumlar” adlı romanı ile birlikte Çanakkale Muharebelerini konu edinen romanlar içinde farklı bir yere oturur.

Yaşları dokuz ile on beş arasında değişen Sinan, Yusuf, Hasan, İsa, Murat ve Emre; köylüler arasında “Karayıldız” olarak bilinen Ayşe, romanın başlıca kahramanlarıdır.

Sinan, on beşinde yaşında olup vatani savunmak için gerekirse ölmeyi bile göze almaya yemin eden grubun lideri konumundaki gençtir. Yaşça da en büyükleri odur. Gruptaki diğer arkadaşları tarafından “komutanım” diye çağrılmaktadır. İçi vatan sevgisi ile dolu, son derece cesur ve yiğit bir kişi olan Sinan, vatanın müdafaası için yaşın önemli olmadığını, gerekirse bu uğurda ölmek gerektiğini, esir bir yaşam

sürmekte ise ölmenin daha iyi olacağını düşünür. Arkadaşlarıyla ilk toplandıkları zaman onlara hitaben sarf etmiş olduğu şu sözler, bu bağlamda oldukça anlamlıdır:

Arkadaşlar! Artık çocuk değiliz. Bizler de üzerimize düşen görevi yapacağız. Yakalanıp esir düşsek bile tek kelime konuşmayacağız. Asla sır vermeyeceğiz. Gerekirse vatanımız için şehit düşeceğiz. Esir yaşamaktansa öleceğiz (2006: 9–10).

Sinan, diğer arkadaşları gibi romanda son derece yoksul biri olarak tasvir edilir. Elbiseleri, eskimiş; pabuçları parçalanmıştır. Ayağında çorabı bile yoktur. Vücuduna büyük gelen pantolonu düşmesin diye iple beline bağlamıştır. Sürünmekten elleri ve dizleri kanmasına ve teninde saplı olan dikenlere rağmen Yüzbaşı'nın karşısında esas duruşunu bozmayacak kadar acıya dayanıklı ve asker yaradılışlı biridir. Cephede ön saflarda savaşmak isterse de yaşı küçük olduğu için izin verilmez. Çünkü ona, köyünde ailesinin daha çok ihtiyacı olacağı söylenir. Düşman askerleri tarafından esir alınan Ayşe'yi, oradaki çetelerin yardımıyla canı pahasına kurtarması, ondaki “vatan” duygusundan başka “canan” duygusunun da var olduğunu gösterir.

Ayşe, Yusuf'un ablası olup, aşağı-yukarı on beş yaşlarında bir genç kızdır. Erkek kıyafeti giyinerek; ayağında postalı ve başında siyah bir eşarbyla kendi köylerinde ve tüm çevrede “Karayıldız” adıyla nam salmış, âdeta efsaneleşmiş, yiğit, gözü pek ve cesur bir Türk kızdır. Sargı evinde gönüllü olarak görev yapmak üzere evden ayrılmış olmasına rağmen, bu işle birlikte erkek kılığına girerek düşmana karşı savaşmak, düşmandan cephaneye çalıp Türk askerlerine vermek gibi kahramanca işler de yapar. Genç bir kız olmasından dolayı Yusuf'un korkup korkmadığını sorması üzerine Ayşe'nin vermiş olduğu cevap, vatan savunmasının söz konusu olduğu zamanlarda Türk kızının göstermiş olduğu yiğitçe tavrı ortaya koyar niteliktedir:

Korkmak mı? Eğer düşmana karşı bir şey yapamıyordım, asıl o zaman korkardım. Kız olduğum için bir şey beceremeyeceğimi mi sanıyorsun? Hepimiz vatanımızı seviyoruz. Bu uğurda can veririz. Öyle değil mi? O zaman korkmak ne demek? Belki erkeklere göre narınız ama bizler de cesuruz. Bizler de savaşırız. Elimizden geleni yaparız. Babamız Balkanlarda şehit düşünce annemiz büyütmedi mi bizleri? Evin hem kadını, hem erkeği olmadı mı? (2006: 34)

Romanda Sinan ve Ayşe'nin dışında kalan Yusuf, Hasan, İsa, Murat ve Emre, fazla ön plâna çıkmayan, daha çok yardımcı kahraman konumundaki kişilerdir. Bu kahramanlar içinde Hasan'ın, Sinan ve Yusuf'un kurtulması için kendini düşmanın önüne atarak feda etmesi romandaki çarpıcı sahnelerden biridir. Söz konusu bu kahramanların hepsi de, vatan sevgisi, cesaret, yiğitlik, gerekirse vatan ve millet uğruna ölmek gibi yüce değerlere sahip olan ve bu değerleri kendilerine yaşam biçimi hâline getirmiş kişilerdir. Tamamı, son derece yoksul olan, üzerlerinde doğru dürüst giyeceği olmayan, tek sahip oldukları şeyin "vatan" ve "özgürce yaşam" olduğunun farkına varan gençlerdir.

Romanda adları geçen ve şahıs kadrosunu oluşturan söz konusu kahramanların neredeyse tamamı, "tip" özelliği gösterir. Mehmet Tekin, "Roman Sanatı" adlı çalışmasında, "Tip diye nitelenen kişi, toplumsal kimliğiyle "temsîlî" bir nitelik taşır. O, kendinin dışında kalan değerlerin temsilcisidir." dedikten sonra Berna Moran'dan aktararak romanda "tip" kavramını şu şekilde tanımlar: "Tip kendi dışında bir şeyi temsil eden roman kişisidir. Yani, roman dünyasının dışında kalan, dış dünyada mevcut bir kavramı ya da bir insan türünü temsil eden bir roman kişisidir." Bu konumuyla tip diye nitelenen kişi, roman dünyasında yer alan diğer kişilerden ayrılır. Ayrılır; çünkü o, romancının yeteneğinin ürünü olmaktan çok, Lukacs'a göre "sosyal ve tarihsel koşulların belirlediği" bir şahsiyettir (Tekin, 2004: 99).

Bu romanda özellikle Sinan ile Ayşe, içinde buldukları durumun vahametine aldırmaksızın, tamamen vatan sevgisi ile hareket ederek, vatanın bağımsızlığını ve milletin bekasını her şeyin üstünde tutan ve bu uğurda ölümü bile göze alan Türk gençliğini temsil etmektedirler. Eserde, onların bu yönlerinin dışında herhangi bir karakteristik özelliğine yer verilmemiş; bir bakıma eserin okuyucusu olarak düşünülen bugünkü Türk gençliğine birer model olarak ortaya konulmuşlardır. Bu müspet özelliğinin dışında eserin bir roman olduğu düşünülürse şahıs kadrosunu oluşturan kahramanların psikolojik derinlikten mahrum bir şekilde ele alınıp işlenmesi, eleştirilebilecek bir nokta olarak görülebilir.

3.9.3. Değerlendirme

Sevinç Koçak ve Salim Koçak tarafından birlikte kaleme alınmış olan “Çanakkale’de Çocuklar Da Savaştı” adlı roman, Çanakkale Cephesi’nde cereyan etmiş olan muharebelerin 25 Nisan 1915’te başlayan Kara Muharebeleri ve sonrasını ele alıp işler. Romanın ana olay örgüsü, yaşları dokuz ile on beş arasında değişen Sinan, Yusuf, Hasan, İsa, Murat ve Emre’nin cereyan etmekte olan savaşta vatan savunması için ant içmeleri ve özellikle Sinan’ın köylüler arasında “Karayıldız” olarak bilinen Ayşe ile birlikte bu uğurda vermiş olduğu mücadelelerden oluşur.

Düz çizgi şeklinde gelişen olay örgüsüne rağmen bazen yazar, kısa geriye dönüşlerle Çanakkale Muharebelerinin seyri hakkında birtakım bilgiler verir. Sinan ile Ayşe’nin ana kahraman olarak gözüktüğü olay örgüsüne paralel olarak, romanda devam etmekte olan savaşa dair bazı sahneler de anlatılır. Yalnız cephede cereyan eden savaşla ilgili anlatılanların ana olay örgüsü ile çoğu zaman ilgisi kurulmamıştır.

Cephe veya siper hayatından ziyade cephe gerisindeki Türk insanının vermiş olduğu mücadeleler, çektiği sıkıntılar, uğradığı işkenceler, döktüğü kanlar, verdiği canlar ve bütün bunların yanında Türk çocuğunun göstermiş olduğu kahramanlık, eserin vurguladığı noktalardır.

Roman üçüncü tekil şahıs ağzından ve hâkim bakış açısıyla yazılmıştır. Bilindiği üzere hâkim bakış açısı ve üçüncü tekil anlatıcı, hikâye ve romanın tarihinde yazarların yaygın biçimde tercih ettikleri bir bakış açısı ve anlatıcı tarzıdır. İlahî/tanrısal bakış açısına sahip olan bu anlatıcı, hikâye ve romanın itibarî dünyasının kesin hâkimi; hatta tanrısı durumundadır. Bu sebeple itibarî dünyada yaşanmış, yaşanan ve yaşanacak olan her şeyi bilir, görür ve duyar. Onun son derece geniş bilme, görme, duyma imkânı, kahramanların gönlü veya kafasından geçenleri okumaya kadar uzanır. Bu noktada onun için imkânsızlık söz konusu değildir (Çeetişli, 2004: 84). Bu bağlamda “Çanakkale’de Çocuklar Da Savaştı” romanında da yazar anlatıcının hâkim bakış açısıyla geçmişteki, hâlde devam etmekte olan ve gelecekteki olayları; kahramanların kafasından geçen duygu ve düşünceleri bildiği

görülmektedir. Romanın olay örgüsü, İtilaf Güçlerinin karaya asker çıkarmasıyla başlamasına rağmen, yazar anlatıcının 18 Mart 1915'teki İtilaf Donanmasının Boğaz'ı geçme girişimini anlattığı hatta romanın daha yirmi üçüncü sayfasında savaşın Türklerin zaferiyle sonuçlandığını belirttiği görülmektedir.

Romanda anlatılan olaylar, genelde Birinci Dünya Savaşı yıllarında; özelde Çanakkale Muharebeleri zamanında geçer. Daha net olarak ifade edecek olunursa, romanın olay örgüsü, İtilaf Güçlerinin karaya asker çıkarmaya başladığı 25 Nisan 1915 tarihinden başlar, yapılan kara muharebeleri sonrasında yenilerek geri çekilmeye başladıkları Ağustos-Eylül 1915 tarihinde sona erer. Romanda bu tarihler açık bir biçimde belirtilmemiş olup, anlatılan olayların işaret ettiği tarihler göz önüne alınarak tespit edilmiştir. Özellikle romanın sonunda Ağustos 1915'teki muharebelerden çok kısa bahsedildikten sonra İtilaf Güçlerinin yenildiği ve geri çekildiği belirtilmiştir. İtilaf Güçlerinin yenilip geri çekilmeye başlaması ve tamamen geri çekilme olayının bitmesi, yaklaşık olarak beş-altı aylık bir zaman dilimini ifade ederken romanda bu durum, net bir şekilde ortaya konmamıştır. Yani romanın, kara muharebelerinin bittiği zaman mı, geri çekilmenin başladığı zaman mı yoksa geri çekilme de dahil olmak üzere Çanakkale Cephesi'ndeki harp durumunun tamamen bittiği zaman mı sona erdiği belli değildir. Buna karşın romanda anlatılan olayların Ağustos-Eylül ayları gibi bittiği kabul edilecek olunursa romanın yine aşağı-yukarı dört-beş aylık bir zaman dilimini içerdiği belirtilebilir.

Vak'a zamanından başka roman ve hikâyenin iç dünyasını ilgilendiren bir başka zaman meselesi, "anlatma zamanı"dır. Anlatma zamanı; roman ve hikâyedeki olayların, anlatıcı tarafından görülüp, öğrenilip, yaşanıp, idrak edildikten sonra, kendi tercih ve imkânlarına göre okuyucuya nakledildiği zamandır (Çetişli, 2004: 75-76). Bu noktadan hareketle söz konusu romanın anlatma zamanının, anlatılan olayların aşağı yukarı doksan yıl sonrası, yani bugündür. Dolayısıyla yazar anlatıcı, olayların başlangıcını, gelişimini ve birçok yönden sonuçlarını öğrenmiş olan/bilen konumdadır.

Şahıs kadrosunu teşkil eden insan veya varlıkların itibarî bir dünyada yaşadıkları olaylar zincirinin hikâyesi olan roman, hikâye ve tiyatrodaki muhayyel veya gerçek bir mekâna ihtiyaç duyulacağı açıktır. Bu sebeple adı geçen türlerin bir başka önemli unsuru da, mekândır. Mekân, -en basit hâliyle- eserde yaşanan olayların sahnesidir (Çetişli, 2004: 77). Bir romandaki olayların geçtiği mekânın tanıtılması, anlatım tarzlarından tasvirle olur. Bilindiği gibi tasvir, romanın kurmaca dünyasında yer alan kişi, zaman, olay, mekân gibi unsurları, sanatın sağladığı imkânlardan yararlanarak görünür kılmaktır (Tekin, 2004: 200). Dolayısıyla olayların cereyan ettiği, kişilerin bulunduğu yerin romanda gösterilmesi son derece önemlidir. Çünkü her mekân aynı zaman bir devrin, bir kültürel yapının, bir coğrafi özelliğin veya en genel anlamda bir “koşul”un ifadesidir. Bu bağlamda söz konusu “Çanakkale’de Çocuklar Da Savaştı” romanında “mekân” unsuru ile ilgili olarak ciddi zafiyetler olduğu belirtilebilir.

Neredeyse tamamen açık mekânın kullanıldığı romanda olaylar, Çanakkale’de, cepheye çok yakın olduğu belli olan bir köyde, o köyün çevresinde ve kısmen de olsa yakın muharebe hatlarında geçmektedir. Köyün ismi belirtilmemekle birlikte, genel durumu hakkında da pek bilgi verilmemiştir. Dolayısıyla romandaki vak’anın geçmiş olduğu mekânın özellikleri, olaylara ve kişilere olan etkisi hakkında yorumda bulunmak, pek mümkün değildir. Mekân unsuru, Çanakkale Muharebelerini konu edinen çoğu romanda olduğu gibi bu romanda da ihmal edilmiştir.

Bir gençlik romanı olarak kaleme alınan ve daha çok çocuklara hitaben yazılan roman, son derece sade ve yalın bir anlatıma sahiptir. Akıcı bir dile ve canlı bir anlatıma sahiptir. Daha çok anlatma, gösterme ve dış diyalog tekniklerinin kullanıldığı romanda, daha çok kitabî ifadeler yerine yer verilmiş; diyaloglarda dahi günlük konuşma diline has ifadeler çok az yer bulmuştur. Diyaloglarda kişilerin yaş, eğitim ve sosyal statü gibi farklılıklarının gözetilmediği dikkati çeker. Örneğin on beş yaşındaki bir köylü çocuğu olan Sinan’la, bir karakolun komutanı olan Yüzbaşı’nın konuşma tarzları neredeyse aynıdır. Bunun yanında Sinanların köyünde yaşamakta

olan Marika isimindeki bir Rum azınlığın konuşurulma tarzının başarılı olduğu söylenebilir:

Sizleri saklarsam, girer başım belaya... Beni de vururlar. Haber vermem bile büyük ceza. Ama bilirim ben, daha önce bizleri saklamıştın sen evinde. Sizlerin dönmüştük sayesinde ölümden. Ben ama saklayamam. Ne olur, Vesile Ana! Al çocuklarını da kaç buralardan. Canınızı kurtarın. Bilirsin, seni severim çok ben (2006: 21).

Romanda dikkati çeken özelliklerden birisi de “montaj” tekniğinden faydalanılmış olmasıdır. Yukarıda da ifade edilmiş olduğu gibi montaj tekniği, bir romancının, genel kültür bağlamında bir değer ifade eden anonim, bireysel ve hatta ilahî nitelikli bir metni, bir söz veya yazıyı, kalıp hâlinde eserin terkibine belirli bir amaçla katması, kullanması demektir (Tekin, 2004: 243–244).

Yazar, Nusrat Mayın Gemisi’nin, Karanlık Liman’a mayın döşeme hadisesini; Rıza Kaptan komutasındaki Sultanhisar gemisinin İtilaf Donanmasına ait AE2 isimli denizaltıyı batırmasını; Seyit Onbaşı’nın (romanda yanlış olarak Seyit Ali Çavuş diye geçmektedir) tek başına 215 okkalık top mermisini kaldırarak ateşlemesi sonucu Ocean’ı batırmasını ve İngilizlerin Norfolk Taburu’nun bir bulut kümesi içinde kaybolması efsanesini ve Çanakkale Muharebeleri esnasında vuku bulmuş daha birçok olayı romanda kullanmıştır.

Bunların yanında Mustafa Kemal’den alınan birtakım sözler ile anonim bir şiirin de romanda montaj tekniği ile kullanıldığı görülmektedir. Romanda Yahya Onbaşı’nın Sinan’a okuduğu şiir buna örnek gösterilebilir:

Çanakkale köprüsü dardır, geçilmez
Al kan olmuş suları, bir tas içilmez.
Çanakkale içinde bir dolu testi
Analar babalar ümidi kesti.
Çanakkale’den çıktım yan basa basa
Ciğerlerim çürüdü kan kusa kusa.
Çanakkale içinde sıra söğütler
Altında yatıyor aslan yiğitler.
Çanakkale’den çıktım başım selamet
Anafartalara varmadan koptu kıyamet. (2006: 74–75)

Çanakkale Muharebelerinin hangi koşullarda, nasıl bir inanç ve imanla kazanıldığını bugünkü gençlere göstererek, onlarda bir tarih bilinci ve övüncü oluşturmaya yönelik olarak yazılan bu eserin, bu amaca hizmet etmesinden başka Türk romancılığı açısından bir şey ifade etmeyeceği açıktır. Anlatılanların görsel olarak da desteklenmesi için esere serpiştirilen resimlerin kötülüğü bir yana, eserin “roman” türü açısından da başarısız olduğu değerlendirilebilir. Dilin imkânlarından en alt düzeyde yararlanılmış olması; şahıs kadrosunu oluşturan kişilerin psikolojik derinlikten mahrum oluşu; çevre, olay ve kişi tasvirlerinin yok denecek az oluşu gibi hususlar, bu duruma neden olarak gösterilebilir.

3.10. Sezen Özol, Çanakkale Askerine Rütbe Gerekmez

3.10.1. Romanın Özeti

1914 yılının Kasım ayı ortalarıdır. Anadolu'nun küçük bir kasabası olan Gönen'de Askerlik Şubesine gelen acil ve şifreli bir mesajda Osmanlı İmparatorluğu'nun Almanya ile birlikte Fransa ve İngiltere'ye savaş açtığı bildirilmiş, bu durum üzerine seferberlik ilan edilmiştir. Kasabanın tellalı harp ilanını bütün kasabaya duyurur. Bu duyuruda harp çıktığı, seferberlik ilan edildiği, 1310, 1309, 1308 ve 1307 doğumlu her erkeğin yedi gün içinde şubeye başvurmaları gerektiği belirtilir. Seferberlik üzerine asker olacakların arasında Keller'in Mustafa ile İbrahim Aga da vardır. İbrahim Aga, nişanlısı Kiraz'la ve tek başına kalacak olan annesi ile helâlleşir ve şubeye giderek asker olur. Şimdi gidecekleri yer, acemi ocağıdır. Bütün kasaba sakinleri gözyaşlarıyla onları uğurlar.

Ian Smith, yirmi üç yaşında, Avustralyalı fakir bir ailenin çocuğudur. Teknik okul mezunudur. Nişanlısı Elizabeth ile evlilik plânları yaparken harpte İngilizlerin yanında savaşmak üzere askere çağrıldığını öğrenir. Savaşın kendilerinin değil İngilizlerin savaşı olduğunu düşünmesinden dolayı kabullenemese de askere yazılmak zorunda kalır. İlk durak, Mısır'dır. Askerî eğitimin yanında kendilerine Türklerin ne kadar vahşi ve acımasız olduğu anlatılır.

İbrahim Aga ise, yavaş yavaş askerliğe alışmaya başlamıştır. Aralarından seçilen yüz seksen kişilik bir grup, bahriyeli olarak seçilmiştir. Bunların arasında Keller'in Musa da vardır. İbrahim Aga ise 9. Tümen'e seçilerek Çanakkale'ye gidecektir.

Askeri Tekirdağ'a götürecek olan gemi, hepsini alamadığı için, İbrahim Aga'nın bölüğünü ayırmışlardır. Bölük Gönen-Biga üzerinden Çanakkale'ye yürüyerek gidecek, Eceabat'a oradan geçecektir. Çok kötü bir yaya yolculuğunun sonunda, Gelibolu'ya gelirler. İbrahim Aga, Musa'yı sorarsa da göremez. Musa, Nusrat Mayın Gemisine gönüllü olmuştur. Acemi birliğinden Mehmet Çavuş da 9. Tümen'e atanmıştır. İngiliz ve Fransız gemileri Boğaz'ı denizden çok zorlamış olsa da geçmeyi başaramamıştır. Ama bundan daha da zor günler onları beklemektedir. Zira artık düşmanın karada da saldıracağı söylenmektedir. Bu arada İbrahim Aga 27. Alaya verilmiş, orada bölük komutanının emir eri olarak görevlendirilmiştir. Ian ve diğer Anzak askerleri uzun süren bir deniz yolculuğundan sonra İmroz Ada'sının açıklarına demir atarlar. Bu esnada kulaktan kulağa İngiliz ve Fransız donanmasının mart ortalarında bozguna uğrayıp geri çekildiği haberleri yayılır. Bu durum, Ian'da tedirginlik yaratır. İçten içe bu işin o kadar da kolay olmayacağını düşünmeye başlar. Bu tarz düşünceler, zihinleri meşgul ederken ilk çıkarma Arıburnu sahillerine yapılır. İlk etapta Türklerin şiddetli bir direnişiyle karşılaşsalar da gemilerden yapılan ateşle Türklerin direnişi kırılır.

Çıkarmanın yapıldığı ilk gün Çanakkale Cephesi, çok kanlı çarpışmalara sahne olur. Liman Von Sanders asıl çıkarmanın nereye yapılacağını tahmin etmeye çalışırken hem Arıburnu'nda hem de Seddülbahir'de büyük muharebeler olur. Özellikle Arıburnu cephesinde Mustafa Kemal'in inisiyatifi ele alarak birliklerini karşı taarruza geçirmesi, savaşın kaderini değiştirir. Özellikle 72., 77., 27. ve 57. Alaylar karşı taarruzlarla düşmanı geri püskürtür. Bu karşı taarruzlardan sonra Ian Hamilton Zığındere'den geri çekilme emrini zor da olsa verir. Silâh ve asker sayısı bakımından kendilerinden çok üstün kuvvetlere karşı savaşan Türk tarafı büyük kahramanlıklar gösterdiği gibi çok ağır kayıplar da verir.

Bu muharebeler esnasında, İbrahim Aga, kahramanca savaşmasına rağmen, Memet Çavuş'un kendisine emanet ettiği bölük komutanı yüzbaşı şehit olur. Kendisinin de bulunduğu 27. Alay, 19. Tümen Komutanı Mustafa Kemal'in emrine verilmiştir. Üstelik yakında bir gece taarruzu olacaktır. Bölük komutanı yüzbaşı şehit olunca Seyfi Teğmen, bölüğün emir komutasını eline almıştır. Seyfi Teğmen, gönüllü olarak cepheye gelen birçok gönüllü tıp öğrencisinden biridir. Seyfi Teğmen, İbrahim Aga'yı emir postası yapar. Bölükte, çok sayıda şehit ve yaralı vardır.

Anzakların daha sonra Kanlısirt denen tepeye beklenen taarruzları gerçekleşir. Yine her iki tarafta da çok sayıda ölü ve şehit vardır. Bir süngüleşme esnasında Ian ile İbrahim Aga, karşı karşıya gelir. İbrahim Aga, Ian Onbaşı'yı tam öldüreceği sırada Ian, cebinden bir fotoğraf çıkarır ve sol el parmağındaki yüzüğü gösterir. İbrahim Aga da, onun bu durumuna acır ve onu salıverir. Hastane gemisine nakledilen Ian'ın Türklere karşı olan bakış açısı değişmiştir. İyileşinceye kadar bir süre geri hizmete alınan Ian, Türklerin hiç de anlatıldığı gibi insanlar olmadığını düşünür.

9. Tümen, Seddülbahir'de çok sıkışık durumdadır. 27. Alay bazı taburlarıyla direnmeye devam ederken 57. Alay'ın neredeyse tamamı şehit olmuştur. Liman Von Sanders, sonunda Kumkale ve Beşiğe'deki tümenlerin Eceabat'a gönderilmesi emrini verir. Böylelikle Arıburnu ve Seddülbahir'e artık takviye ulaşmış olacaktır. Birkaç günlük sessizliğin ardından 1 Mayıs sabahı kısa bir topçu ateşinden sonra taarruz yeniden başlar. Bu arada hiçbir savaş tecrübesi olmayan ve son derece acemi bir subay olan Alman Albay Sodernstern'in, çoğunluğunu acemilerin oluşturduğu bir tümeni plânsız bir şekilde gece taarruzuna kaldırması ve bunun sonucunda tümenin dörtte üçünün şehit olması üzerine bu durum, Salih Onbaşı, İbrahim Aga, Seyfi Teğmen ve tüm askerlerde büyük bir üzüntü ve öfke yaratır.

Bu arada İbrahim Aga, onbaşılığa terfi edildiğini öğrenirse de buna pek sevinmez. Zira o Çanakkale askerine rütbenin gerekmediğini düşünmektedir. Ama yine de emir emirdir. Manga komutanı olarak görev aldığı bir taarruzda bacağından

yaralanır ve bayılır. Gözünü açtığında hastane çadırındadır. İbrahim Aga, bu olaydan yirmi gün sonra taburcu olur. Savaşa ara verilmiş, geçici de olsa silâhlar susmuştur. Ağustos ayının beşidir. Hem Seddülbahir'e hem de Arıburnu'na büyük bir saldırı beklenmektedir. Kanlısirt İngilizlerin eline geçmiştir. Ağustos ayının altısında önce Seddülbahir cephesinde sonra da Kanlısirt'ta başlayan İngiliz ve Anzak taarruzları, aslında Conkbayırı ve Kocaçimen Tepe'yi ele geçirmek içindir. Ağustosun onunda ise ordunun topyekûn bir saldırıya geçeceğine dair bir emir gelir. Emrin altında, Albay Mustafa Kemal'in imzası vardır. Nitekim Ağustosun onunda daha gün ağarmadan taarruz başlar. İbrahim Aga'nın bulunduğu tümen Çamçakpınar sırtlarına taarruz eder. Yapılan süngü hücumunda Seyfi Teğmen yaralanır. Bölüğün komutasını Avni Başçavuş alır. İbrahim Aga, Seyfi Teğmen'i sıhhiye erlerine teslim eder. Seyfi Teğmen'in bölüğe dönüşü iki aya yakın bir zaman alır. Seyfi Teğmen, bölüğe katıldığı gün İbrahim Aga'ya, tümen komutanından erlere kadar herkesin onu tanıdığını söyler. Seyfi Teğmen'in anlattığına göre herkes İbrahim Aga'dan bahsetmektedir.

Mevsim kışa dönmektedir ve İbrahim Aga, savaşın kış şartlarında da sürüp sürmeyeceğini düşünmektedir. Nitekim kasım ayının son günlerinde ilk kar yağar. Cephede işitilen tek tük makineli tüfek, top ve türkü sesinden başka tam bir sessizlik vardır. Artık bütün düşman birlikleri, hiç kayıp vermeden Çanakkale'den çekilmiştir. 9. Tümen'in Filistin Cephesi'ne gönderileceğini öğrenen İbrahim Aga, bizzat tümen komutanına giderek Çanakkale'de şehitlerin başında kalmak istediğini söyler. Tümen komutanı, buna yalnız karar veremeyeceğini ve Liman Paşa'ya sorması gerektiğini söyler. Bunun üzerine İbrahim Aga, "...şehitlerime bir Alaman Paşa'sının emriyle nöbetçi duracaksam, kalmak da istemem." diyerek oradan ayrılır ve hazırlanmak üzere gider. Arkasından tümen komutanı dahil bütün herkes selam durur.

3.10.2. Belli Başlı Kahramanlar

1915 yılı, Türk milletinin "tarihe sığmayan bir destan" yazarak yeniden doğduğu; kendisinden çok üstün kuvvetlere karşı tarifi imkânsız bir zafer kazanarak

özgüvenini tekrar bulduğu; İmparatorluk içinde varlığını sürdüren bir tebaa değil de şanlı bir tarihe sahip olan bir “millet” olduğu gerçeğinin bilincine erdiği; uzun yıllar kaybettiği savaşlar yüzünden yok olmaya yüz tutan onurunu tekrar elde ettiği bir yıldır.

1915 yılını Türk tarihi açısından bu kadar önemli kılan etken, Birinci Dünya Savaşı içinde, Çanakkale Cephesi’ndeki muharebelerde Türk milletinin kazanmış olduğu büyük zaferdir. Çanakkale Boğazı’nı geçerek İstanbul’u ele geçirmek, böylelikle Osmanlı İmparatorluğu’nu bu büyük savaşta saf dışı bırakmak isteyen İngiltere ve Fransa’nın önderliğindeki İtilaf Güçleri, 18 Mart’taki Boğaz’ı denizden geçme girişiminde ve 25 Nisan’da başlayan kara muharebelerinde çok büyük bir yenilgiye uğrar. Türk insanı; her türlü sıkıntıya, maddî yetersizliklere, silâh ve mühimmat eksikliğine ve yıllardır sürekli savaşmanın getirmiş olduğu yorgunluk ve acıya rağmen, dönemin en büyük askerî gücünü yenilgiye uğratarak, Çanakkale’nin hiçbir zaman geçilemeyeceği gerçeğini bütün dünyaya gösterir.

Tarihin görmüş olduğu en kanlı muharebelere biri olan Çanakkale Muharebelerinin kazanılmasında, Anafartalar Grup Komutanı Mustafa Kemal, 57. Alay Komutanı Hüseyin Avni Bey gibi daha nice üst rütbeli subayından, Seyit Onbaşı, Yahya Çavuş ve bunlar gibi daha nice isimsiz kahramana kadar birçok kişi, benzeri görülmemiş bir şekilde rol oynar. Kendisi başlı başına bir destan olan Çanakkale Muharebeleri, cereyan ettiği süreç içerisinde birçok destanlaşan kahramanlıklara tanıklık etmiş ve nice kahramanı hüküm sürdüğü toprakların bağrına basmıştır.

Sezen Özol’un “Çanakkale Askerine Rütbe Gerekmez” adlı romanı, Çanakkale Muharebeleri sırasında göstermiş olduğu kahramanlıklarla kendi destanını yazan İbrahim Aga’nın hikâyesini anlatır. İbrahim Aga’dan başka Keller’in Mustafa, Seyfi Teğmen ve bir Anzak askeri olan Ian Smith’in ön plânda görüldüğü roman, Çanakkale’de Türk milletinin savaşı kazanmasında belki de en büyük rolü oynayan Türk milletindeki yüksek ruhu, kazanma azim ve iradesini, sarsılmaz imanını ve içlerinde hiçbir zaman sönmeyen vatan sevgisini anlatır.

Kahramanlarının çok yönlü bir biçimde değil de, daha çok savaşa olan bakış açıları ve içinde buldukları harp ortamı bağlamında ele alınıp işlendiği roman, bu yönüyle Çanakkale Muharebelerini konu edinen diğer birçok romandan ayrılmaz. Şahıs kadrosunu oluşturan kişilerin psikolojik tahlilleri çok derinlemesine yapılmamış, böylelikle çok fazla derinliği olan kahramanlar yaratılmamış olsa da yine de gösterme tekniğiyle harp ortamı bağlamında kişilerin özellikleri sergilenmiş olduğu değerlendirilebilir.

Özellikle İbrahim Aga'nın savaşa olan yaklaşımı ve Ian Smith'in Türklere olan bakış açılarında roman boyunca bir değişiklik gözlenirse de, romandaki şahıs kadrosunu oluşturan kişilerin düz/yalınkat kahramanlar olduğu belirtilebilir. Ayrıca, Keller'in Mustafa, Seyfi Teğmen ve Ian Smith'in, ait oldukları genel yapı bağlamında düşünülürse birer "tip" oldukları; İbrahim Aga'nın ise söz konusu genel yapıya ait hususiyetlere ek olarak savaş ortamında kendine has birtakım tutum ve davranışlarıyla bir "karakter" olduğu değerlendirilebilir. Daha önce de belirtildiği gibi İbrahim Aga, Keller'in Mustafa, Seyfi Teğmen ve Ian Smith, romanın belli başlı kahramanlarıdır:

İbrahim Aga, gerçekten de -eserin başında verilen bilgiye göre- Çanakkale Muharebelerinin başından sonuna kadar bulunmuş bir Çanakkale gazisidir. Çocukluğunda mahallenin sığırtmacısı olan, yaşı genç olmasına rağmen, vücudu iri olduğundan herkesin "İbrahim Aga" diye hitap ettiği, Gönen'de yaşayan; annesinden ve nişanlısı Kiraz'dan başka kimsesi olmayan biridir. Harbin ilanını müteakip seferberlik ilan edilince asker olan İbrahim Aga, Çanakkale Cephesi'ne sevk edilir ve orada 9. Tümen, 27. Alay, 2. Tabur ve 2. Bölük'te piyade eri olarak yer alır. Memleketinde hayvancılık ve tütün tarımı ile uğraştığı anlaşılan İbrahim Aga, cephede Eceabat bölgesinde bulunur. Bulduğu bölükte, bölük komutanının emir eri olarak görev yapar. Başlangıçta savaş ortamına pek alışmamış gibi görünen İbrahim Aga, kısa sürede duruma alışır. Bu yönüyle İbrahim Aga, askerlikle, savaşla hiçbir ilgisi olmamasına karşın zamanla kişilik değiştirerek savaşın her türlü dehşetine ve şiddetine uyum sağlayan, savaşta yaşamak için onun bir parçası olmak gerektiğini

kavrayan bir yapıya bürünür. Savaşın en kanlı ve dehşet dolu zamanlarında bile şaka yapabilen, bu şakalarıyla arkadaşlarının moralini düzeltip onları şevke getiren bir karakteri vardır. Bacağından ağır bir şekilde yaralanmasına karşın, mangasını taarruz esnasında bırakmak istemeyecek kadar lider ruhlu ve yiğit biridir. Kendisine verilen onbaşı rütbesini, Çanakkale’de vatan ve millet uğruna canları pahasına savaşan askerler için rütbenin gereksiz ve anlamsız olduğunu düşünerek, yadırgar. Zira ona göre orada bulunan her rütbedeki her askerin bir tek sıfatı vardır, o da “Çanakkale Askeri”dir. Geçmiş olsun demek için gelen Memet Çavuş’un ona “onbaşım” diye hitap etmesi üzerine sarf etmiş olduğu şu sözler, ondaki yüce ruhun bir göstergesidir:

Çanakkale askerine rütbe gerekmez, dedik ya çavuşum, paşasından sakasına "Çanakkale askeri" demek yeter ona. Hem İbrahim Aga demek dururken, onbaşıya ne gerek var, bu yaralı halimle ne demeğe üzersin beni? Hem söyle teğmene, rütbe mütme istemem ben, versin o terfiyeleri bir heveslisine (1998: 164).

Yaralanmış ve son anda bacağını kaybetmekten kurtulmuş olmasına rağmen tek istediği şey kendisine hava değişimi verilmemesi olur. Ondaki bu vatan sevgisi, Çanakkale’deki savaşın nasıl kazanıldığını gösterir. Millî duyguları son derece güçlü biridir. Üzerlerinde giyecek doğru dürüst bir şeyin olmadığı soğuk bir kış gününde, Bigalı İsmet’in getirdiği İngilizlerden kalma kaputu giyinmek istemez ve şunları söyler:

Ben, bu tepelerde soğuktan donup öleceğimi bilsem, geçiremem sırtıma bu İngiliz kaputunu. Neden dersen, sızım sızım sızlar şehitlerin kemikleri. Düşün hele İsmet, öyle bir şey yaparsam ölür o şehitler be yahu! Hem de İngilizlik bulaşır öteme berime diye korkarım (1998: 213)

Çanakkale Cephesi’ndeki savaş Türklerin zaferiyle sonuçlandıktan sonra İbrahim Aga, bağlı bulunduğu tümenin Filistin’e gönderileceğini öğrenince, Çanakkale’deki şehitleri yalnız bırakmamak, onların yanında olmak için Çanakkale’de kalmak ister. Yalnız tümen komutanının, bunun için Liman Paşa’dan izin alınması gerektiğini söylemesi üzerine, İbrahim Aga’nın verdiği cevap, hem ondaki millî duyguların ne kadar güçlü olduğunu, hem de bir bakıma o dönem Türk askerlerinin Alman komutanlara olan bakış açısını yansıtır:

Liman Paşa, ne de olsa bir Alaman. Taa içinde duyamaz bunca şehidimizin, yitiğimizin acısını bizim gibi... (...) Bilmesine bilir, ama, hissedemez her şeyi bizim gibi taa yüreğinde. Artık kalamam bu tepelerde. Hem şehitlerime, bir Alaman Paşasının emriyle nöbetçi duracaksam, kalmak da istemem. Madem tümenim yola çıkacak, emriniz varsa, bölüğüme dönerek yol hazırlığına bakmak istiyorum ben de (1998: 219).

Sonuç olarak İbrahim Aga'nın, Türk milletine Çanakkale'de büyük bir zafer kazandıran; içi vatan ve millet sevgisi dolu; cesaret, yiğitlik ve askerlik gibi meziyetleri kendinde toplamış bir Çanakkale kahramanı olduğu belirtilebilir.

Seyfi Teğmen, romanda Çanakkale Cephesi'ne gönüllü olarak katılan Tıbbiye öğrencilerinin bir temsilcisi olarak yer alır. Okulun bitmesine bir yıl varken İngilizlerin Çanakkale Boğazı'nı zorlamaya başladığını duyunca öteki arkadaşlarıyla beraber gönüllü olmuştur. Yedek subay okulunu bitirince, sıhhiye taburunda yer bulunamadığı için, kendisi de ilk hatlarda savaşmaya gönüllü olduğundan, teğmenliğe terfi ettirilerek takım komutanlığına getirilmiştir. Çanakkale Muharebelerini konu edinen romanlar içinde, gönüllü olarak cepheye gelip, tabip olarak değil de muharip asker olarak bizzat muharebelerde bulunan tek Tıbbiyeli kahramandır. Özellikle bölük komutanı yüzbaşının şehit olmasıyla emir komutayı eline alan Seyfi Teğmen, son derece cesur, dirayetli ve lider ruhlu bir subay tipi çizer. Bölükteki başçavuştan en küçük rütbedeki askerine kadar hepsiyle yakından ilgilenen, onlara karşı hem bir büyük, hem bir komutan hem de bir aydın kişi olarak yaklaşan Seyfi Teğmen, Çanakkale'de bir destanın yazılmasında rol oynayan kahramanlardan bir olarak eserde yer almıştır.

Keller'in Mustafa da, -eserin başında verilen bilgiye göre- Çanakkale Muharebelerinin başından sonuna kadar bulunmuş bir Çanakkale gazisidir ve romanın yazarı Sezen Özol'un akrabasıdır. Eserde Keller'in Mustafa diye geçen kahraman, Gönen'den İbrahim Aga ile birlikte, seferberlik ilan edildikten sonra askere yazılmasını müteakip acemi ocağına gelmesine rağmen, oradan bahriyeli seçilerek ayrılmak zorunda kalır. Çanakkale Muharebelerini konu edinen romanlar içindeki ender denizci kahramanlardan biri olan Keller'in Mustafa, daha sonra Çanakkale Muharebelerinde son derece önemli ve hayatî bir rol oynayan Nusrat mayın gemisine

gönüllü olarak katılır. Bu görevi esnasında sağ elinin üç parmağını, mayın fünyesine kaptırmak kaybeden Keller'in Mustafa, kendisine verilen hava değişimini reddederek görevine devam etmeyi isteyecek kadar yiğit bir tiptir. O da, Çanakkale'de çok üstün bir konumda olan düşmana karşı büyük bir zafer kazanılmasında rol oynayan, içi vatan sevgisi ile dolu; mert ve cesur on binlerce insandan biridir.

Ian Smith, romanda İtilaf Güçleri içinde yer alan Avustralyalı bir Anzak askeridir. Yirmi üç yaşında olan Ian, Avustralyalı fakir bir ailenin çocuğudur. Çalıştığı çiftlik, Sydney'e atla iki saat mesafededir. Teknik okul mezunu olduğu için çiftlikteki araçların bakımından sorumludur. Komşu çiftlikte hizmetçi olarak çalışan Elizabeth ile nişanlı olan Ian, bir ay sonra evlenmeyi plânlamaktadır. Savaş çıkınca askere çağrılan Ian, kendilerinin olmayan bu savaşa katılmak istemez. Çünkü ona göre bu savaş, kendilerinin değil; onları hiçbir şekilde umursamayan İngilizlerin savaşdır.

Mecburen de olsa askere yazılmak zorunda kalan Ian, Çanakkale'de bir süre sonra onbaşılığa terfi edilir. Savaşın dehşet verici ve kanlı sahneleri karşısında bir süre bocalayan Ian, özellikle Türklerin son derece kahramanca ve ölümüne savaşmaları karşısında korkuya kapılır. Onun bu konuyla ilgili olarak bölümündeki bir teğmenle girmiş olduğu şu diyalog, oldukça anlamlıdır:

-Bu savaşı ta başından beri benim de aklım almıyor ama asıl Türklere aklım ermiyor.

-Neden?

-Taarruza kalkarken "Allah Allah" diye nara atıyorlar. Esirlerden birine "Allah" ne demek? diye sordum, "Tanrı demek" dedi. Vatanları da tehlikede olduğu için, bu inanca bir de vatan sevgisi eklenince, 'Biz bu insanları nasıl yeneceğiz?' diye kara kara düşünüyorum.

-Korkuyor musun Ian?

-Korkuyorum. Savaşta ölürlerse Allah'ın kendilerini dosdoğru cennete alacağına inanıyorlar. İnsanları tek tek öldürebilirsiniz ama bu sevgiyi, bu inancı yüreklerinden nasıl söküp atarsınız? Sevgi ve inanç nasıl bir güç veriyorsa, iki manga askerin içine "Allah Allah" diye naralanarak bir atılıyorlar ki... (1998: 101)

Romanda Ian'ın bu sözleri, Türkleri zafere götüren en büyük gücün Anzak askerleri tarafından da görülüp anlaşıldığını ortaya koymasından oldukça önemlidir.

Bilindiği üzere Çanakkale Muharebeleri esnasında Anzak askerleri ile Türk askerleri arasında, savaşla başlayan bir dostluk söz konusudur. Savaşın kendilerine ait bir savaş olmadığı, anavatan olarak gördükleri İngiltere Krallığına ait askerlerin kendilerini ikinci sınıf insan olarak gördükleri ve belki de daha da önemlisi, Türklerin hiç de kendilerine anlatıldığı gibi barbar ve cani bir millet olmadığı gibi gerçekleri fark eden Anzakların, savaş esnasında Türklere olan bakış açılarında bir değişim olur. Bu bakış açılarındaki değişim, kimi zaman dostluğa kadar varır. Roman kahramanlarından biri olan Ian da, bu değişimin ve dostane bakış açısının bir temsilcisi olarak romandaki yerini alır. İbrahim Aga tarafından tam öldürüleceği sırada İbrahim Aga'nın, onun nişanlı olduğunu öğrenmesi ve hayatını bağışlaması, Ian'daki değişimin başlangıcını oluşturan olay olur. Nitekim hastanede doktorla girmiş olduğu şu diyalog, sadece onun değil; belki de tüm Anzakların ortak düşüncesini yansıtır niteliktedir:

-Şansın varmış, Türk, biraz daha sağa saplayaymış süngüyü, bacağını kesmek zorunda kalacaktık. Neyse, yaraların o kadar ağır değil. Ne oldu, onu haklayabildin mi bari?

-Ne haklaması doktor bey. Tüfeğim elimden fırlayıp gitmişti. Süngüyü dayadı boğazıma. Sonra nişanlımın resmini görünce, eliyle dereyi işaret ederek kaçmama izin verdi...

-Aman, sus, duymasınlar. Hem bunları kimseye anlatma savaş bitmeden.

-Ama siz bize "Bu Türkler..."

-Bunlar tehlikeli laflar, sus Ian.

-Türklere karşı içimizi aylarca hınçla, öfkeyle doldurdunuz. Bu savaşın ayı avından farkı olmayacaktı, asker böyle anladı sözlerinizi. Avustralya'dan Mısır'a kadar yol boyunca, 'Türkler, zorda kalırlarsa insan eti bile yer, ona göre dövüşün, hiç acımayın ve ellerine canlı düşmemeğe bakın...' dediniz bir de...

-Bunlar, savaştan sonra konuşulacak şeyler, şimdi değil, anladın mı beni?
(1998: 117)

Sonuç olarak romanda son derece gerçekçi bir şekilde çizilen bu karakter ve tiplerin, Çanakkale Muharebelerinin cereyan ettiği dönemin ve cephe ortamının yansıtılmasında başarılı bir şekilde rol oynadığı belirtilebilir. Zira gerek Türklerin

savaşa olan bakış açıları gerekse de özellikle Anzak askerlerinin Türklere ve savaşa olan bakış açıları, eserde roman türünün sınırlılıkları içinde verilmiştir, denebilir.

3.10.3. Değerlendirme

Yazar Sezen Özol, “Çanakkale Askerine Rütbe Gerekmez” adlı romanının sunuş yazısında, Mustafa Necati Sepetçioğlu’nun 1989 yılında yayımlanan “...ve Çanakkale” üçlemesini -haberi olmadığından olsa gerek- göz ardı edip Çanakkale Muharebeleri ile ilgili herhangi bir romanın yazılmamış olduğunu belirttikten sonra, neden bu konuda bir roman yazmaya giriştiğini ve kendisini buna iten duygu ve düşünceleri şu şekilde açıklar:

Böylesine büyük bir olayın nasıl romanlaştırılabileceği üzerine çok düşünmek zorunda kaldım. Tam "Galiba oldu" dediğim anda, oradan bir şehidin kolu, buradan bir gazinin başı karşıma dikiliverdi. Onları, romandaki yerlerine saygı ile yerleştirmeye kadar geçen uykusuz geceler boyunca, haddimi aşan bir işe kalkıştığımı düşünerek üzüldüm ve kalemi elimden bıraktım.

Oysa onlar, Birinci Dünya Savaşı'nın ekonomik ve siyasi nedenlerini bilmeseler de, topraklarını, milletinin ırzını ve namusunu, kümesindeki tavuğunu, damındaki ineğini savunan ve bunun karşılığında kişisel hiç bir çıkar düşünmeyen "Çanakkale Askerleri"ydiler.

Bu duygu ve düşüncelere, umutsuzluğa her kapılışında Gelibolu'ya giderek savaş alanlarını, Kerevizdere, Zığındere, Sazlıdere, Ağıldere'yi, Bombatepe, Kanlısirt ve Conkbayırı'nı onlarca kez gezdim. Oraları her ziyaret edişimde, romana devam etmek için kendimde güç buldum, içim yeni yeni duygularla, fikirlerle ve inançla doldu.

Romana yazılmamış bir Çanakkale'nin, dedelerden dinlenen anılarda kalan ve giderek berraklığını kaybedip, eskiden yapılmış birtakım muharebelere dönüşmeğe başlamasından korkarak, kalemi yeniden elime aldım (1998: 5).

1915 yılında yaşanan Çanakkale Muharebelerinin dikkati çeken; üzerinde durulması, vurgulanması gereken; başta roman ve hikâye türünde olmak üzere edebiyatın birçok alanında işlenilmesi lazım gelen birçok yönü vardır. O dönemlerde insanları ölümüne cepheye iten vatan sevgisi olgusundan, savaşın hangi koşullarda kazanıldığına; cephede ve cephe gerisindeki insanların psikolojik durumlarından, İtilaf Güçlerinin savaşa olan bakış açılarına kadar çok sayıda ele alınıp işlenmeyi bekleyen hususun varlığı söz konusudur.

İfade edilmeye çalışılan hususlardan biri de, Türk insanını öylesine büyük bir askerî güce karşı zafer kazandıran, onları bu idealde birleştiren, inandıran gücün ne olduğudur. İşte Sezen Özol'un "Çanakkale Askerine Rütbe Gerekmez" adlı romanında, genel anlamda bu konunun işlendiği belirtilebilir. Daha çok Çanakkale Cephesi'ndeki birçok harp alanından biri olan Kanlısırt'taki muharebelerin işlendiği romanda, Türk insanının sarsılmayan iradesi; hangi koşulda olursa olsun hiçbir zaman zayıf düşmeyen iman gücü ve inancı; vatan ve millet sevgisi; Türk toprağını düşman çizmesi altında ezdirmeme uğruna gerekirse canını feda etme kararlılığı ve Türk askerinin kendine has yiğitliği, saflığı ve samimiliği gibi noktalar vurgulanmaya çalışılmıştır.

"Çanakkale Askerine Rütbe Gerekmez" adlı romanda, her ne kadar Çanakkale Cephesi'nde cereyan etmiş olan çeşitli muharebelerden ve olaylardan bahsedilmiş olsa da roman, başkahraman konumundaki İbrahim Aga'nın etrafında gelişen olaylara bağlı olarak oluşturulduğu için, romanın "tek zincirli olay örgüsü"ne sahip olduğu belirtilebilir. Bilindiği üzere "tek zincirli olay örgüsü", çok büyük ölçüde tek bir merkezî kişiye bağlı olarak başlayıp gelişen; bu sebeple de dallanıp budaklanmayan olay örgüsü tarzıdır. Burada Ian Smith'in de askere alınması ile ilgili birtakım hususların anlatılması ve bir yerde Ian Smith ile İbrahim Aga'nın yolunun kesişmesi, bu durumu değiştirmez.

Bu romanda da olay örgüsü, İbrahim Aga'nın yaşadığı Gönen'e seferberlik emrinin gelmesiyle başlar; yine İbrahim Aga'nın askere yazılıp Çanakkale Cephesi'ne gitmesi ve oradaki muharebelerde yer almasıyla devam eder ve nihayetinde söz konusu cephedeki savaşın sona ermesiyle birlikte İbrahim Aga'nın tümeniyle beraber Filistin Cephesi'ne gitmesiyle sona erer.

Çanakkale Muharebelerinin hangi maddî ve manevî bir güçle kazanıldığını roman türünde ortaya koymak; bu muharebelerde gösterilen kahramanlıkların yazarın ifadesiyle, "dedelerden dinlenen anılarda kalan ve giderek berraklığını kaybedip, eskiden yapılmış birtakım muharebelere dönüşmeğe başlaması"na engel olmak amacıyla ortaya konan roman, bu amaca uygun olarak "hâkim bakış açısı" ile

yazılmıştır. Bugünün bir yazarının, geçmişte yaşanan büyük bir olayı değerlendirmesi olarak da düşünülebilecek bu eser, doğal olarak bu bakış açısıyla yazılmıştır. Üçüncü tekil şahıs ağzından yazılan romanda yazar anlatıcı, “Tarihe Sığmayan Destan Çanakkale” ve “Çanakkale’de Çocuklar Da Savaştı” romanlarında olduğu gibi geçmişe veya geleceğe dair birtakım bilgiler vermese de, kahramanların kafalarından geçirip de dile getirmediği duygu ve düşünceler ile o dönem yaşanmış olan diğer hadiseleri bilen konumundadır.

Romanda anlatılan olaylar, genel anlamda Birinci Dünya Savaşı yıllarında; özelde ise Çanakkale Muharebelerinin cereyan ettiği 1915 yılında geçer. Romanda verilen tarihlerle olayların tam olarak ne zaman başladığı ve yine tam olarak ne zaman sona erdiği tespit edilebilmektedir. Buna göre Gönen’e seferberlik emrinin geliş tarihi, romanın ilk sayfasında belirtildiği gibi 1914 yılının Kasım ayı ortalarıdır. İtilaf Güçlerinin yenilip geri çekildiği ve İbrahim Aga’nın da bulunduğu 9. Tümen’in Filistin Cephesi’ne gönderilme emrinin verildiği tarih olarak da romanın sonunda 1916 yılının Ocak ayı ortaları olarak ifade edilir. Yani romanda anlatılan olaylar, yaklaşık olarak on dört aylık bir zaman dilimini ihtiva etmektedir. Eserde, kronolojik bir zaman takibi olup, herhangi bir şekilde geriye dönüşler söz konusu değildir.

Aslında baştan sona Çanakkale Muharebelerinin anlatıldığı romanda olayların, cephe gerisi bir mekân olan Gönen Kasabası’nda başlamasına rağmen, ana olay örgüsünü oluşturan muharebelere dair anlatılanlarda ise mekân, en genel anlamı ile Çanakkale Cephesi’dir. Çevre tasvirine dair herhangi bir ifade bulunmamasına karşın, davulunu boynuna asıp halka çeşitli konularda duyurularda bulunan tellalı; çalışmak için tarlaya giden insanları; dükkânın önünü süpüren çırakları; kahvede toplanıp sohbet eden mahalle sakinleri ve kaymakamı, Askerlik Şubesi ile Gönen, Anadolu’nun küçük, mütevazı bir kasabası görünümündedir. Seferberlik emrinin gelmesinden İbrahim Aga ile Keller’in Mustafa’nın asker olup cepheye gidinceye kadar olan bu kısa süreçte mekân, bahsi geçen Gönen Kasabası’dır. İbrahim Aga’nın helâlleşmek için annesi ve nişanlısı Kiraz’la görüştüğü bölümler hariç tutulacak olunursa, burada olaylar, hep açık mekânlarda geçer.

İbrahim Aga'nın Çanakkale Cephesi'ne gelerek 9. Tümen, 27. Alay'da görev almasından itibaren romandaki hâkim mekân Çanakkale Cephesi olur. Muharebeler esnasında cephe ortamı, siperler, karargâh olarak kullanılan çadırlar, sargı yerleri ve hastaneler, olayların akışı içinde göze çarpan yerlerdir. Büyük oranda muharebelerin anlatıldığı bu bölümlerdeki olaylar, doğal olarak hep açık mekânlarda geçer. Muharebelerin canlı ve başarılı bir şekilde anlatıldığı romanda, muharebelerin cereyan ettiği yerlerin anlatımı ise ihmal edilmiştir. Olayların geçmiş olduğu yerlerin tasviri, neredeyse hiç yoktur.

Romanda dikkati çeken bir başka mekân ise Avustralya'dır. Ian Smith'in askere çağrıldığı ve çıkan savaş hakkında birtakım olumsuz yorumlarda bulunduğu Sydney'e atla iki saat mesafedeki çiftlik de, romandaki mekân unsurları içinde belirtilmesi gereken bir yerdir. Burada da açık mekân söz konusudur.

Roman, sade ve yalın bir dille yazılmıştır. Oldukça doğal bir anlatım tarzının kullanıldığı romanın belki de en çok dikkat çeken yönlerinden biri de, kurulan diyaloglardır. Bu diyalogların, romanın anlatımını canlı kıldığı ve monoton olmaktan kurtardığı belirtilebilir. Şahıs kadrosunu oluşturan kişilerin, eğitim seviyesi, sosyal statüsü, mesleği ve şive özellikleri göz önüne alınarak konuşturulması, eserin en başarılı olduğu yönlerden biridir. Günlük konuşma diline has ifadeler; argoya kaçan söyleyişler; yöresel deyişler ve atasözleri romanın anlatım özelliği ile ilgili olarak belirtilebilecek olumlu hususlardır. Aşağıdaki alıntı, bu konuda çarpıcı bir örnek teşkil edebilir:

Bu ilanât hökômatın ilanâtıdır, hem de çok önemlidir. Duyduk duymadık demeyin. Hökômatımız, Alamanlarla bir olup, İngiliz'le Fransız'a harp açmıştır. Seferberliğe hız verilmiştir. "Cihadı mukaddes" ilan edilmiştir.' (...) 'Geçen gün Bandırma'dan gelen o yapağı tüccarı, kaçta beşe demeden okkalarca yün toplayınca, cebimiz üç beş kuruş para gördü diye şevindik ama demek bir yerden haber almış pezevenk...' 'Yer de sışamaz inşallah.' 'Herif karaborsacı. Fakir fukaranın ilenmesi umurundaydı sanki! Bizim evlatlar cepheye, onunkiler, hem de bizim yünlerin parasıyla ödediler mi bedeli, doğru karılarının koynuna...' (...) 'Ayıdan post, gavurdan dost olmaz" demiş eskiler. Bu gavurlar çoğa kalmaz, hem gülüşerek toka yapar da, bırakıverirler bizi yedi düvelle baş başa...' (1998: 14-15)

Anlatım tekniklerinden daha çok anlatma, gösterme ve dış diyalog tekniklerinin kullanıldığı romanda, özellikle muharebelerin anlatıldığı bölümlerin de oldukça başarılı ve canlı olduğu değerlendirilebilir.

Çanakkale Muharebelerini konu edinen bir eser olmasına rağmen, bir savaşın değil de savaşın içindeki insan gerçeğinin romanı olmayı başaran “Çanakkale Askerine Rütbe Gerekmez”, bu yönüyle de roman sanatının gereğini yerine getirmiş olması açısından da başarılı görülebilir.

4. ÇANAKKALE MUHAREBELERİNİ KONU EDİNER ROMANLARIN TEMATİK İNCELENMESİ

Çalışmanın bu bölümünde Çanakkale Muharebelerini konu edinen romanların tematik bir yaklaşımla incelenmesi yapılacaktır. Bu noktada, çalışmanın konusu olan ve tespit edilebildiği kadarıyla Çanakkale Muharebelerini konu edinen on romanda çeşitli yaklaşımlarla vurgulanan; “savaş” olgusu, “vatan sevgisi” olgusu, kişilik değişimi, propaganda faaliyetleri, dinî unsurlar, İtilaf Güçlerinin ve Anzakların Türklere olan bakış açısı, Türklerin İtilaf Güçlerine olan bakış açısı, olağanüstü/destansı unsurlar, Muharebelerde “Türk-Anzak” olgusu, “ölüm”/ “şehitlik” olgusu, “Doğu”-“Batı” meselesi, “esirlik” olgusu, “millet” olma bilinci, sosyal/ siyasal tenkit unsurları, yozlaşma/ Batı hayranlığı, azınlıkların tutumu, cephe gerisi yaşama dair tespitler ve “Heyet-i Edebiye”nin Çanakkale Cephesi’ni ziyareti gibi hususların ne şekilde ele alınıp değerlendirildiğinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

Böylelikle söz konusu romanlardan hareketle, bir devrin ve o devre damgasını vurmuş olan bir olayın bütün yönleriyle genel anlamda Türk edebiyatına, özelde ise Türk romanına ne şekilde yansıdığı ortaya konmuş olacaktır.

4.1. “Savaş” Olgusu

Çanakkale Muharebelerinin doğrudan konu edinildiği romanlarda, çeşitli vesilerle ve birçok farklı kahramanın bakış açısından, “savaş” olgusuna dair birtakım düşüncelerin ortaya konduğu görülmektedir. Bu düşünceler, bir devrin söz konusu olguya olan bakış açısını göstermekle beraber aynı zamanda, yukarıda da ifade edildiği gibi, bir devre çok büyük ölçüde damgasını vurmuş olan bir olayı konu edinen romanların, dolayısıyla yazarların da meseleye olan bakış açısını ortaya koymaktadır.

Söz konusu romanlarda, yüz binlerce insanın zayıyatına neden olan Çanakkale Muharebelerinin merkezinde, “savaş”ın anlamı, meşruluğu, nedenleri, hangi

koşullarda gerekli olduğu gibi düşünceler, savaşı oluşturan her iki tarafın yaklaşımıyla değerlendirilmiştir. Romanlarda yapılan bu yorumlar, kimi zaman savaşın cereyan ettiği yıllardaki insanların bakış açısıyla yapılırken, kimi zaman da konuya bugünkü şartlardan bakılmıştır. “Savaş” olgusuyla ilgili olarak, bazen İtilaf Güçleri ve Anzakların gözünden; bazen de Türklerin gözünden mesele irdelenmiştir. Burada belirtilmesi gereken bir başka nokta ise, yazarların çoğunlukla “savaş”la ilgili olarak kendi düşüncelerini de kahramanlarının ağzından ortaya koymuş olmalarıdır.

Buket Uzuner’in “Uzun Beyaz Bulut Gelibolu” romanında, Teğmen Ali Osman’ın annesi ve kardeşine hitaben yazmış olduğu mektuptaki şu satırlar, kahramanın “savaş” olgusuna, oldukça temel bir sorgulama ile yaklaştığını gösterir:

Zaten böyle cennet bir yerde harp etmek durumu değil midir ki, ruhumu büyük bir acıyla derinden sarsmaktadır. Düşüncelerim bu noktaya gelip, öfke, yeis ve manasızlıkla düğümlendiğimde, Allah’ın kendi yarattığı cennetin içine kendisinin bilerek bir cehennem tohumu olan beşer adlı mahlûkatı yerleştirdiğini düşünmekten kendimi alamıyorum. Cihanı cehennem, hayatlarımızı bedbaht kılan bizzat bizleriz. Biz kendi kendimizin düşmanınız valideciğim. İnsan denen akli yüce mahlûkat, maalesef şeytandan hain, akbabadan beter, cellâttan acımasızdır (2001: 106–107).

Bu ifadelerde, savaşın cereyan ettiği dönemde, Hukuk Fakültesi öğrencisi olarak Osmanlı toplumu içinde bir “aydın” kimliği olan, gerçekte asker olmayıp, vatan savunması için cepheye gönüllü olarak yazılan Teğmen Ali Osman’ın, savaşın acımasızlığı ve dehşeti karşısında “insan”ı suçladığı görülmektedir. Burada kahraman, meseleyi tamamen evrensel bir bakış açısıyla yorumlamaktadır. “Biz” ve “öteki” kavramları bir tarafa bırakılarak, “insan”daki hain ve acımasızca tutumlar, savaşın tek nedeni olarak gösterilmektedir.”

Yine aynı romanda, Beyaz Hala’nın kardeşi Bulut’un torunu Avukat Ali Osman Taylar’ın Viki’ye sarf etmiş olduğu şu sözler, Çanakkale’de 1915 yılında cereyan etmiş olan savaşın, bugünkü bakış açısıyla yorumunu ortaya koymaktadır:

Hangi gerçekler Viki? Kardeşi ve arkadaşları emperyalist bir savaşta yanı başında öldürülen genç bir adamın, bu emperyalist savaşta aldatılarak bir piyon olarak kullanılması sonunda yok edilen hayatı, kırılan umutlarının gerçeği mi? Yoksa çok iyi bir eğitim almış, olağan üstü zeki bir hukuk öğrencisinin

emperyalizme karşı savaşırken yok olan hayatı ve hayalleri mi? Yoksa şu gerçeği mi tercih ederdin: Kendi ölümüyle başka bir gencin hayatını kurtaran ama aslında her ikisi de emperyalizm kurbanı olan iki gencin hazin hikâyesi gerçeği mi? (2001: 255)

Burada kahramandan çok romanın yazarı konuşuyor gibidir. Yukarıdaki satırlarda Avukat Ali Osman Taylar, tarih boyunca insanoğlunun görmüş olduğu neredeyse bütün savaşların büyük bir gerçeğini ortaya koymaktadır. Burada; hangi milletler arasında geçerse geçsin, hangi nedenlerle ortaya çıkmış olursa olsun, gerçekte bütün savaşların, dünyadaki pazar alanlarından pay alma mücadelesi veren devletlere hizmet ettiği gerçeği, vurgulanmıştır. Nitekim Birinci Dünya Savaşı'nın da, temelde İngiltere, Fransa ve Almanya arasındaki pazar mücadelesinden çıktığı; Osmanlı İmparatorluğu ve Avustralya, Yeni Zelanda gibi devletlerin de buna alet edildiği, artık bilinen gerçeklerdir. İşte romanda kahramanın bu gerçeği ortaya koyduğu görülmektedir.

Şurası bir gerçek ki, Çanakkale'de savaşan iki taraftan haklı olan Türklerdir. İtilaf Güçleri, kendi emperyalist amaçları uğruna savaşırken; Anzaklar, kendilerinin dahi olmayan bir savaşta kelimenin anlamıyla oyuna gelmişler ve bilmedikleri bir ülkede, bilmedikleri bir millete karşı, niçin çıktığını bile bilmedikleri bir savaşta mücadele etmişlerdir. Neredeyse çok büyük bir çoğunluğunu gönüllülerin oluşturduğu Anzaklarda, savaşmak için yüce bir idealden ziyade macera fikri, daha ağır basmıştır. İsmail Bilgin'in "Çanakkale'ye Gidenler- Şu Boğaz Harbi" adlı romanında Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Paşa'nın 3. Kolordu Komutanı Esat Paşa'ya söylemiş olduğu sözler, savaşın Anzaklar ve Türkler için neyi ifade ettiğini ortaya koyar niteliktedir:

Ama ya onlar? Muhtemel bir savaş turistik gezi gibi düşünüyorlar. Truva'yı, Dardanos'u, Annibal'in mezarını merak ediyorlar... İda Dağı'nda av partileri düzenleyecek olmanın hayalini kuruyorlar. İstanbul'u yağmalayacaklarının rüyasını görüyorlar... (...) Bu şeref, namus ve en önemlisi, iman mücadelesidir (2005: 110).

Yine aynı romanda bu kez yazar-anlatıcı, anavatan olarak gördükleri İngiltere Krallığı için orduya gönüllü yazılıp cepheye gelen Anzaklar için ise, aynı paralellikte şu hususları anlatır:

Macera için, deniz aşırı ve genç bir kıtadan gelmişler, yeni kurulmuş bir devletin askerleri olarak, tarihe kök salmış koca bir çınar olan Osmanlı Devleti'nin askerleri ile savaşıma arzusundaydılar. Bu savaş, onlar için sokaktaki bardaki kavgalardan pek farklı olmayacaktı. Önemli olan macera heveslerinin tatmin edilmesiydi. (...) Ömürlerinde toprak ve vatan için hiç savaşmamış olanlar, ömürlerini bu uğurda çarpışarak geçirenlerle savaşacaklardı. Doğunun esrarengiz bu ülkesinde haremeleri, hamamları, eski eserleri, Kapalıçarşı'yı düşünüyorlardı. Heyecanlı bir maceraya balıklama atlamışlardı (2005: 319–320).

Anzakların Birinci Dünya Savaşı içindeki Çanakkale Cephesi'nde yaşamış oldukları, kelimenin tam anlamıyla bir trajedi olmuştur. Bu trajedinin temelinde de, her iki tarafın savaşa olan bakış açılarındaki farklılık yatmaktadır. Türkler, bu savaşı vatanlarını korumak için mücadele ettikleri var olma kavgası olarak görürlerken; Anzaklar, daha çok bir macera olarak görmüşlerdir. Nitekim bu tarihî gerçek hemen hemen söz konusu bütün romanlarda işlenmiştir.

İsmail Bilgin'in "Çanakkale'ye Gidenler- Şu Boğaz Harbi" romanının devamı niteliğinde olan "Gelibolu- Yenilmezlerin Yenildiği Yer" adlı romanında, kara muharebeleri esnasında, bir Anzak askerinin şu sözleri, yukarıda ifade edilen gerçeğin kendileri tarafından da fark edilmeye başlandığını gösterir:

Böyle insafsızca öldürmenin haklılığı yok. Baksana ölmek için geliyorlar. Onlar da bizim gibi genç. Üstelik vatanlarını savunuyorlar. Ya biz? Söyley misin, biz neyi savunuyoruz? (2004: 251)

Nitekim romanın ön plândaki kahramanlarından biri olan Leslie'nin de romanın akışı içinde birtakım gerçekleri görerek, savaşı sorgulamaya ve kafasındaki bazı sorulara cevap bulmaya başladığı görülmektedir:

Benim burada ne işim var? Bu savaş, kimin savaşı? Benim mi, hiç değil. Türklerin mi? Onlar vatanlarını savunuyorlar. Bu savaş, Churchill ile Rus Çarı'nın savaşı... Evet, bu savaş benim değil, kesinlikle değil. İngiltere'nin ne savaşı bu? Petrol mü, yeni müstemleke elde etme savaşı mı? (...) Diğer milletlerin güneşini batırarak, güneş batmayan bir imparatorluk oluşturmak ve bununla övünmek, ne kadar garip ve ne kadar da basit bir politika. Eğer bu savaş da bu politikanın ürünüyse, Türkler de kendilerini, kendi güneşlerini kurtarmak için bir güneş gibi parlayan gençlerini toprağa vermekten çekinmeyeceklerdir (2004: 284–285).

Romanın bu noktasında bazı yargılara varmaya başlayan Leslie'nin, savaşın kimi savaşı olduğu gerçeğiyle beraber, artık zamanla "savaş" gerçeğinin ne demek olduğunu iyice kavradığı görülür. Leslie'nin şahsında verilen bu düşünceler, gerçekte o dönemde Gelibolu'ya gelip de savaşan tüm Anzakların ortak düşüncesini yansıtmaktadır:

Geldim ve savaş denen gerçeği gördüm. Gelirken o ulvi, güzel duygularımdan eser yok. Çünkü buraları cehenneme çeviren biziz. Bunu niçin yapıyoruz? Neden yapıyoruz? Türklere neden düşmanlık yapıyoruz? Onlar, bize neden kin bağlıyorlar? Neden? İşte bu soruları, bu sebeple savaşa gelmeden önce bilmezdim. Ama şimdi öğrendim. Dünya üzerine egemen olmak kavgası bu. Başka bir şey değil (2004: 338-339).

Vatanlarını savunmak için çarpışan Türklere karşı, hiçbir şekilde anlam veremedikleri bir savaşın içinde olmak, çoğu zaman Anzaklara ve İtilaf Güçleri askerlerine, onları evlerinden, memleketlerinden ve sevdiklerinden ayıran bir olay olarak görülür. Onlara göre insanlar boş yere ölmektedir. Çünkü bu savaşın kimseye bir şey kazandırmayacağını düşünmektedirler. Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun "...ve Çanakkale" üçlemesinin ikinci kitabı olan "Gördüler"de, yazar-anlatıcının ifade ettiği, Sarı Çavuş diye çağrılan bir İtilaf Güçleri askerinin zihninde geçenler, bu doğrultudadır:

Bir an böyle bir savaşın kime ne kazandırmış olabileceğini düşündü. Hiçbir vakit hiçbir yerde karşılaşmayacakları, hiçbir gün hiçbir yerde birbirlerinin varlıklarından bile haberli olmayacakları insanlar direnmeselerdi, bu kadar gün boş yere ve kör bir inançla, şimdi bu savaş, sona ermiş olacaktı; kime ne kazandırırsa kazandırır, herkes evinde olacaktı. Onlar boş yere ölmeyecekler, bunlar, kendi şehirlerinde kendi evlerinde... (2000b: 457)

Bütün tarihi, bağımsızlıklarını ve vatanlarını korumak için giriştikleri savaşlarla dolu olan Türklerin aksine geçekte Anzaklar için durum oldukça farklıdır. Savaşın dehşet verici sahnelerine hiçbir zaman şahit olmamış olan Anzaklar için "savaş"ın ne ifade ettiği, Serpil Ural'ın "Şafakta Yanan Mumlar" adlı romanında şu şekilde belirtilmiştir:

Ölümü bilmeyen, öldürmeyi bilebilir mi? Yaşayan birinin canını almak ne demektir? Algılaması kolay mı? Bir değil, beş değil; yüzlerce, binlerce ölüyü bir arada görmek, onların arasında yaşamak, ölmek için öldürmek... Bütün bunlar, o gençlerin bilmedikleri şeylerdi. Savaşın daha başka pek çok yönünü

akıllarına bile getiremezlerdi. O gençler için savaş, bütünüyle bir bilinmezdi. Sonra, içine girince öğrendiler: Yanı başlarında ölen arkadaşları, aylarca içinde yaşamak zorunda kaldıkları siperler, yetersiz beslenme, su sıkıntısı, pislik ve bunlarla gelen bitler, pireler, dizanteri, sıtma... Evet, düşündükleri gibi bir maceraydı savaş, ama hiç akıllarına gelmeyen bir tür macera. Bir cehennem! (2003: 63)

Bu meselenin genel olarak bir değerlendirmesi yapılırsa şu hususlar dikkati çeker: Çanakkale Muharebelerini konu edinen romanlarda “savaş” olgusu; İtilaf Güçleri, daha çok Anzaklar ve Türkler olmak üzere iki farklı açıdan ortaya konmuştur. Bu romanlardaki “savaş” olgusuna dair düşünceler; savaş, ancak ve ancak vatan savunması ve milletin bekası söz konusu ise meşrudur, anlamlıdır, genel kabulünden hareketle ortaya konmuştur. Bu noktadan hareketle, savaşın Anzaklar için hiçbir anlamı yoktur. Çünkü bu savaş onların savaşı değildir. Ne vatanları ne de milletlerinin bekası tehlikededir. Zaten Anzaklar da, savaşa bu düşünceler veya endişelerle katılmamışlardır. Onların savaşa katılmalarındaki tek sebep, anavatan olarak gördükleri İngiltere Krallığı’na bağlılıklarını göstermek ve –belki de daha çok- maceraya atılmaktır. Aslında onların Türklerle hiçbir alıp veremedikleri yoktur. Nitekim muharebelerin ilerleyen safhalarında, içinde buldukları “savaş” da onlara anlamsız gelmeye başlamıştır.

Oysa durum, Türkler açısından son derece farklıdır. Türklerin vatani tehlikededir. İşgale uğrayan, toprakları elinden alınmak istenen, saldırıya uğrayan onlardır. Vatanlarını korumak, onu düşmana vermemek uğruna savaştıkları için, “savaş”ın onlar açısından meşru bir sebebi vardır. Zira savaşmak için, ölmek ve öldürmek için vatan savunması kadar önemli bir gerekçe de kabul edilmemektedir. Bu bakış açısıyla, romanlarda değerlendirilen “savaş” olgusu bahsinde yazarların, taraflı bir tutum içinde buldukları da belirtilebilir.

4.2. “Vatan Sevgisi” Olgusu

İkisi hariç (“Uzun Beyaz Bulut- Gelibolu” ve “Şafakta Yanan Mumlar”) tamamının tarihî roman özelliği gösterdiği Çanakkale Muharebelerini doğrudan konu edinen romanlarda “vatan sevgisi” olgusu da, işlenen temalardan birini oluşturur.

Hatta bu olgu, hemen hemen söz konusu bütün romanlarda direkt veya dolaylı olarak en fazla üzerinde durulan temalardan biri olmuştur. Bunda, çok büyük oranda yazarların, Çanakkale Muharebelerinin kazanılmasında Türk insanının sahip olduğu vatan sevgisinin ne kadar büyük rol oynadığını gösterme endişesinin de payı olduğu bir gerçektir.

Ayrıca “vatan sevgisi” olgusu, romanlarda tek taraflı ele alınıp işlenen temalardan biridir. Neredeyse tamamen Türk insanının sahip olduğu “vatan sevgisi” üzerinde durulurken; İngiliz, Fransız veya Anzak askerlerinin bu yönleri üzerinde neredeyse hiç durulmamıştır. Bunda yaşanmış olan tarihî gerçeklerin de rolü şüphesiz büyüktür. Saldırıya uğrayan, işgal edilmek, bağımsızlığı elinden alınmak istenen taraf Türkler olduğu için, “vatan sevgisi” gibi, sahip oldukları bütün değerleri korumak uğruna canlarını ortaya koymalarını sağlayacak yegâne güçlerden biri de bu duygu olmuştur. Başka milletlerin vatanlarına, topraklarına, namuslarına göz dikerek saldırmanın, kendi açılarından olsa bile, hangi vatansever duygularla bağdaştırılabileceği tartışılır.

Bunun yanında, İngiliz, Fransız veya Anzak askerlerinin vatanseverlik duyguları üzerinde hiç durulmamakla beraber, onların Türklere olan hayranlığı da, bu noktada ortaya çıkar. İster İngiliz, Fransız; isterse de Anzak olsun, onların Türklere olan hayranlığında en büyük etken, Türklere var olan inanılmaz “vatan sevgisi” duygusudur.

Romanlarda, Türklere Çanakkale’de büyük bir zafer kazandıran en büyük güç olarak, onların sahip olduğu, tarifi imkânsız derecede büyük olan “vatan sevgisi” duygusu gösterilmiştir. Bu duygu, söz konusu eserlerde çeşitli vesilelerle vurgulanmıştır.

Örneğin; Buket Uzuner’in “Uzun Beyaz Bulut Gelibolu” romanında, Teğmen Ali Osman’ın annesi ve kardeşine hitaben yazmış olduğu mektuplardaki, kendisine ait ve arkadaşı Üsküplü İskender’den naklettiği şu ifadeler, sadece kendilerinin değil;

o dönemde vatanları uğruna canını ortaya koyan bütün Türk gençliğinin duygu ve düşüncelerini yansıtır niteliktedir:

Sakin endişelenmeyiniz. Bir Türk genci vatanının müdafaası için göreve çağrıldığında, maneviyatı bütün olarak bu göreve hazırdır ve daima da öyle olacaktır. (...) Türk Milleti'nin memleketine tecavüz eden düşmanın bir tek tanesi bu toprak üzerinde kalmayınca ve gerekirse bu uğurda hepimiz Hasan Efendi gibi şehit olana kadar bu harp devam edecektir. Bundan hiç kimsenin şüphesi olmasın! Bize sevinçten gözyaşı dökmek, halay çekmek ve beşerî (insanca) hislerimizle, ferdî hayatlarımızı yaşamak şansı ancak Türk'ün zafer, işgalcilerin hezimet (yenilgi) gününde nasiptir. Bundan bir saat öncesinde bile yıkılmak, ümitsiz olmak haramdır! (...) Ve sizi temin ederim ki Valideciğim, burada ürkütücü olan ölmek değildir. Kaderde varsa ölür, vatan uğruna şehit oluruz. Bu konuda komutanından neferine kadar hiçbir Türk evlâdının tereddüdü yoktur (2001: 67,125,149).

Görüldüğü üzere, Teğmen Ali Osman'ın söz konusu mektubunda, vatanın her şeyden önce geldiği ve gerekirse vatan uğruna ölmek için hiçbir tereddüdün olmadığı vurgulanmıştır. Aynı şekilde, İsmail Bilgin'in "Çanakkale'ye Gidenler-Şu Boğaz Harbi" romanında, Üsteğmen Halit Mustafa'nın şu sözleri de, aynı doğrultudaki çarpıcı ifadelerdir:

Cennetâsa, bu vatan bizim olduğuna göre üstümüze düşen vazifeyi yerine getirmeliydik, bu vazife ölüm bile olsa... Zaten ölümü göze aldınız mı neden korkarsınız ki? Kaybedilen her bir karış toprak, gönlümüzde derin yaralar açıyordu. Düşman çizmesinin bastığı bir karış yer için bin kere ölmeyi tercih ederdik. Bütün bu düşünceler bizi hırslandırıyordu. Düşman ile karşı karşıya gelmeyi can-ı gönülden istiyorduk. Bazı yerlerin kaybedildiği haberini aldıkça Harbiye'nin sıralarına matem havasının o kurşun ağırlığı yayılırdı... "Vatan!" diyor, başka bir şey demiyorduk... "Vatan, vatan!" Hepimizde tek bir aşk, tek bir yürek vardı vatan için çarpan. Velhasıl her şey vatan içindi. Ama her şey... (2005: 33)

"Vatan sevgisi" ve onu ne pahasına olursa olsun koruma düşüncesi; vatan toprağını düşman çizmesi altında ezdirmeme, camiye kiliseye karşı mağlup etmeme, kadınların, kızların namuslarını koruma ile neredeyse eş anlamlı algılanmıştır. Vatanı kaybetmenin aynı zamanda bütün bunları da kaybetmek anlamına geldiği, birçok romanda vurgulanmıştır.

Yine İsmail Bilgin'in bu kez "Gelibolu- Yenilmezlerin Yenildiği Yer" romanında, Edebiyatçı Sabri'nin kardeşi Müfit Necdet'e yazmış olduğu mektuptaki şu satırlar, buna örnek gösterilebilir:

Batıya döndüm, İstanbul'un beyaz ufuklarına doğru hasret çektiğim bir mevcudiyetin hayaline yemin ettim. 'Vatanı düşman ayakları, camileri haç gölgeleri altında görmektense, hemşirelerin namusları ayakaltına alınmak, ihtiyar ananelerin beyaz saçlarına hakaret edilmektense, senin; özellikle senin, ey güzel hayal! Düşmanın eziyetleri altında çırpındığını duymaktansa, şu yüksek tepenin bulutlara karışmış zirvelerinden bayrağım gibi kırmızı kanlara boyanarak ölümü isterim.' dedim (2004: 290-291).

Mehmet Kaplan'ın "Tarihe Sığmayan Destan Çanakkale" adlı romanında, Yarbay Mustafa Kemal'in sarf etmiş olduğu şu sözler de, Çanakkale'de destanlar yazan Türk insanının nasıl yüksek ruh ve vatan sevgisi ile hareket ettiğini gösteren çarpıcı bir örnektir:

Size Bombasırtı vak'asını anlatmadan geçemeyeceğim. Karşılıklı siperler arasında mesafe sekiz metre, yani ölüm muhakkak. Birinci siperdekiler hiçbiri kurtulmamacasına, hepsi düşüyor, ikincidekiler onların yerine giriyor. Fakat ne kadar imrenilecek bir soğukkanlılık ve tevekkülle biliyor musunuz? Öleni görüyor, üç dakikaya kadar öleceğini biliyor, en ufak bir duraksama bile göstermiyor; sarsılmak yok! Okumayı bilenler ellerinde Kur'an-ı Kerim, Cennete girmeye hazırlanıyorlar. Bilmeyenler Kelime-i Şahadet getirerek yürüyorlar. Bu, Türk askerlerindeki ruh hâlini gösteren hayrete ve tebrike değer bir örnektir. Emin olmalısınız ki Çanakkale Muharebesini kazandıracak olan ruh, bu yüksek ruhtur (2003: 75-76).

Bilindiği üzere, üzerinde yaşanana bir vatan toprağı hür ve bağımsız bir yaşam için olmazsa olmaz unsurlardan biridir. Türk milleti, tarih boyunca "vatan"ı tıpkı bayrak gibi özgürlüğünün bir nişanesi olarak görmüştür. "Vatan", Türkler için gerekirse uğruna kanlar dökebilecek, canlar verebilecek kadar kutsal bir varlıktır. Türk insanı daima vatan toprağını kaybetmeyi, ölmekle bir tutmuştur.

İşte buna benzer bir yaklaşım, Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun "...ve Çanakkale" üçlemesinin üçüncü kitabı olan "Döndüler"de, Sinan'ın ağzından şu şekilde dile getirilmiştir:

Benim keleş oğlum şunu iyi belle, unutma, sakın ola ki unutma, toprağın sahibi toprağı ölmeden ölemez, ölmez! Toprak ölmeli ki sahibi öle; toprağın ölmesi ise sen başkasının boyunduruğuna girdiğin gün olur, boyunduruk nedir, bilirsin, öküzler içindir! Sabanı çektirirler de sana buğdayını yedirmezler (2000c: 38).

Sayırsız defa vatan toprağı ve bayrak için var olma savaşı veren Türk milletinin göstermiş olduğı kahramanlık, sadece cephede vuruşan askerler için geçerli değildir. Aynı kahramanlık ve fazilet örnekleri, oğlunu, kocasını, kardeşini bir an olsun tereddüt göstermeden, gerekirse vatan yolunda şehit olması için cepheye gönderen, cephe gerisindeki Türk insanı, kadını için de geçerlidir. Bunun yanında cephedeki askerler için, bütün yokluğa rağmen, buldukları yardım da, büyük bir fedakârlık örneğidir. Nitekim Türk insanının bu vatansever yaklaşımı da söz konusu romanlarda vurgulanmıştır.

Örneğin Rahmi Özen'in "Zulüm Dağları Aşar-Çanakkale İçinde" adlı romanında; toplanan yardıma Fatma Ana, elindeki tek mal varlığı olan ineğı bağışladıktan ve Zeynep Kadın, kümesindeki iki tavuğunu verdikten sonra Ayşe Kadın şunları söyler:

Gelinliğimi doyasıya giyemedim... Gelin olduğumun üçüncü günü askere aldılar nikâhlım Hüseyin'imi... Benim de bir tavuğum olsaydı, esirgersem vatanımdan boynum vurulsun. Sandıktaki gelinliğimden başka hiçbir şeyim yok... Satılıp, benden orduya hediyem olsun... (2000: 88)

Çanakkale Muharebelerini doğrudan konu edinen romanlar içinde "öteki" bağlamında "vatan sevgisi"ne dair, sadece Mehmet Niyazi'nin "Çanakkale Mahşeri" adlı romanında bir temas söz konusudur. Savaşa gönüllü olarak iştirak eden ünlü İngiliz şair Rubert Brook'un izlenimlerine dair, romanda şu satırlara yer verilmiştir:

Hele askerlerin çok sık söylediğı şu türküyü her dinleyişinde, duygularını zapt etmesi ne mümkündü. Dünyanın en kahraman askerlerinin vatanlarını özleyişleri ne kadar içliydi; milletlerinin geleceğı için ana-baba kucağından kopuşlarını bu türkü ne kadar güzel dile getiriyordu.

'Vatanım, ey vatanım
Seni bir daha ne zaman göreceğim!
Doğduğum topraklar
Yeryüzünün en güzel yeri

Vatanım, ey vatanım
 Seni bir daha ne zaman göreceğim!
 Yıllar olabilir, ya da sonsuza kadar
 Sevgili Vatanım!' (2004: 95)

Bu konunun genel olarak bir değerlendirmesi yapılırsa şu noktalar dikkati çeker: Bilindiği üzere hangi millet söz konusu olursa olsun, bir savaş durumunda o milleti zafere götüren tek etken, sahip olunan silâhlar veya asker sayısı değildir. Yani tek başına maddî koşullar, bir savaşın kazanılmasında yeterli değildir. Bunun yanında bir savaşın kazanılabilmesi için, sahip olunan maddî koşulların mutlaka manevî güçlerle desteklenmesi lazım gelir. Tarih, maddî gücü zayıf olmasına rağmen, güçlü bir manevî yapı ile kazanılan sayısız savaş örnekleri ile dolu iken, tarihte bunun tam tersi bir durumun örneğine de rastlanmaz.

1915 yılında Türk insanının Çanakkale’de kazanmış olduğu büyük zafer, maddî güçten yoksun ama güçlü bir manevî yapıya sahip olan bir milletin, tam tersi bir konumda olan bir güce karşı galebesinin bir örneği olarak, tarihteki yerini almıştır. Çanakkale Zaferi, bu bakış açısıyla da değerlendirilebilir.

Türk insanının Çanakkale Muharebelerinde sahip olduğu birçok manevî gücün içinde, belki de en çok ön plâna çıkanlardan biri de içindeki “vatan sevgisi” duygusudur. İşte söz konusu romanların yaklaşımı da tam bu noktada yoğunlaşmıştır. Bu eserlerde, Türk insanının içindeki “vatan sevgisi”, onun gözünü kırpmadan ölüme atılmasında, gerektiğinde ailesini, yakınlarını düşünmeden tamamen vatan yoluna odaklanmasında, elindeki son kuruşuna kadar vatan yolunda harcamasında etken olan en önemli manevî güçlerden biri olarak gösterilmiştir.

Bir bakıma söz konusu romanlar, bir büyük savaşın ne şekilde ve hangi koşullarda kazanıldığını göstermekle beraber, benzer bir durumda takip edilecek yolu da işaret etmektedir.

4.3. Kişilik Değişimi

Çanakkale Muharebelerini doğrudan konu edinen romanlarda, temas edilen temalardan biri de, hem Türk askerlerinde hem de çoğunlukla Anzak askerlerinde görülen “kişilik değişimi”dir.

Birçok romanda, aslında asker bir kişiliğe sahip olmamalarına rağmen, daha sonra orduya gönüllü olarak katılan kişilerin, savaşın dehşet verici gerçeğiyle yüz yüze geldikleri zaman bir süre bocaladıkları, bir süre sonra da sivil yaşamdaki kişiliklerinden sıyrılarak, acımasız, gözü pek birer askere dönüştükleri görülmektedir. Hayatlarında belki de bir karıncayı dahi incitmemiş olan bu insanların, bir süre sonra yanlarında paramparça olan arkadaşlarına kayıtsız kalarak, savaşmaya devam edebilmeleri veya gözünü kırpmadan insanları öldürebilmeleri, “psikolojik travma” ile izah edilebilir.

Bilindiği üzere psikolojik travma, “kişinin gerçek bir ölüm ya da ölüm tehdidi, ağır bir yaralanma ya da kişinin fiziksel bütünlüğüne bir tehdit olayını yaşaması ya da başka bir kişinin ölümüne veya ölüm tehdidi altında kalmasına, yaralanmasına ya da fizik bütünlüğüne bir tehdit oluşturan bir olaya tanıklık etme veya ailesinden birinin ya da başka bir yakınının beklenmedik ölümünü veya şiddete maruz kalarak öldürülmesini, ağır yaralanmasını, ölüm ya da yaralanma tehdidi altında kaldığını öğrenmesi ve kişinin bunlara yoğun korku, çaresizlik ya da dehşet ile tepki vermesi olarak tanımlanmaktadır” (Altaylı, 2000: 64).

Burada da bu tanımlamaya uygun bir durum söz konusudur. Gerek Türk tarafından gerekse de Anzakların tarafından olsun, insanların kısa bir eğitim sürecinden sonra tarihin en kanlı muharebelerinin cereyan ettiği Çanakkale’ye sevk edildikleri bir gerçektir. Savaşın dehşet verici yüzüne gelinceye kadar, onun ne demek olduğunu anlayamayan insanlar, savaşın dehşet dolu ve bir o kadar da kanlı gerçeğiyle karşılaştıkları zaman kısa bir süre de olsa travma geçirdikleri, daha sonra da şahit oldukları bu olay karşısında da şiddetle tepki verdikleri belirtilebilir.

Yine bilindiği gibi Freud'un psikanaliz metodu savaşı, insanın içinde barındırdığı "sadist temayüller"le izah etmektedir. Yani bu yaklaşıma göre, her insanın içinde saklı olan bir şiddet vardır. Bu görüşten de hareketle savaş, bu insanlar için, içlerindeki şiddeti ortaya çıkarma alanı olarak da yorumlanabilir.

Buket Uzuner'in "Uzun Beyaz Bulut- Gelibolu" romanındaki Alistair John Taylor için böyle bir durum söz konusudur. Alistair John Taylor, Yeni Zelanda'da taşrada, mütevazı bir hayat sürmekte iken yaşamına biraz heyecan katmak ve özellikle de Avrupa'yı görmek umuduyla orduya yazılan bir gençtir. Onun ailesine yazmış olduğu mektuplardaki şu satırlar, bu bağlamda örnek teşkil edebilir:

Sanırım buradaki aşırı sıcak hava, yabancı bir kültür ve aslında en çok da ne zaman ve nereye gönderileceğimize dair o berbat bilinmezlik duygusu hepimizin huyunu suyunu değiştirdi. Yeni Zelanda'dan yola çıkan saf ve idealist çocuklar değişti. Daha savaşı görmeden vahşileştik, hoyratlaştık sanki... Yoksa içimizde saklanan şiddet mi uyandı? (...) Aynı güneşi, aynı dünya üzerinde apayrı şartlarda seyretmek! Bilmek bazen can acıtıcı olabiliyormuş, demek... Fakat bu acı hissi çok kısa sürüyor. Sonra yeniden katlaşıyorum. Artık saatlerce hiçbir şey hissetmiyor ve duymuyorum. Bu arada sadece bakıyor, saklanıyor, ateş ediyor, süngü takıyor, düşman öldürüyor, bit ayıklıyor, yemek diye verdikleri kuru bisküvi, kraker, kuru et parçalarını kemiriyor, zaman olursa yatıyor, çok ender olarak da uyuyorum. Ben artık sadece bir Anzak askeriyim. Alistair John Taylor'dan geriye yalnızca bu kaldı. Ne sevdiğim şarkılar, yemekler, kokular, ne sevdiğim insanlar, ne de hayallerim... Ben artık bir sayıyım. Yaşayan bir sayı. Ölürsen, o zaman da bir sayı olacağım (2001: 63, 138-139).

Buket Uzuner'in aynı romanında ama bu kez Türk tarafından Teğmen Ali Osman'ın durumu da pek farklı değildir. Galatasaray İdadisi'nden mezun olan Teğmen Ali Osman, daha sonra hukuk okumuş, aydın bir kişidir. Teğmen Ali Osman, aydın kimliğinden savaşçı kimliğine doğru ruhsal değişim yaşayan bir karakterdir. Onun da annesine yazmış olduğu mektuplardan bu değişim, açık bir şekilde görülebilmektedir:

Siz elbette benim tereyağının en katıksız, güllacın en katmerlisi, kahvenin en köpüklüsü, hünkârbeğendinin hakkıyla pişirilmişi konusunda pek müşkülpesent (titiz) ve müşteki (şikâyetçi) bir adam olduğumu iyi bildiğinizden, şimdiki şartlarıma şükredişimi şaşkınlıktan küçük dilinizi yutarak okuyorsunuz. Haklısınız Valideciğim. Bir sene evvelinde kolalı beyaz örtüsüz, gümüş çatal-bıçaksız, Bohemiya porselensiz bir masaya oturmayı kendine yakıştırmayan oğlunuz, vatan müdafaası gibi mukaddes bir görev bahis konusu olunca birçok i'tiyâd (alışkanlık) ve keyfinden gözünü kırpmadan vazgeçmiş bulunmaktadır.

(...) Fakat vatani kurtarmak için hararetle insan öldürmek ve ölmek zorunda olmamız çok fenadır. Kurban Bayramları'nda kesilen koçlara acıyan oğlunuzun burada düşman üniforması giymiş her insanı vatanını ve hürriyetini korumak için hiç acımadan öldürüyor, süngülüyor, gırtlakını kesiyor olması hazin bir hakikattir (2001: 118, 146-147).

Burada dikkati çeken bir başka husus ise, hem Alistair John Taylor'un hem de Teğmen Ali Osman'ın kişiliklerindeki değişimin farkında olmalarıdır. Her ikisinde de, içinde buldukları koşulların getirmiş olduğu değişimden bir şikâyet sezilmektedir.

Savaş hâli içinde olmakla, bizzat muharebenin içinde olmak, çok farklıdır. Ölmenin ve öldürmenin doğal bir hâl kazandığı muharebe ortamlarında, kişilerin de kendi içlerinde bir savaş vermeleri kadar doğal bir durum olamaz. Söz konusu romanlarda, bizzat muharebe esnasında insanların yaşamış oldukları bocalama anının da anlatıldığı görülür. Bu bocalama anları, bir bakıma sivil kişilikten, öldüren, zamanı gelince de ölebilen bir asker kişiliğe dönüşümün de başladığı anlardır.

“Gelibolu- Yenilmezlerin Yenildiği Yer” romanındaki Mülkiyeli Ragıp'ın ilk muharebe anlarındaki yaşadığı çatışma, bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Mülkiyeli Ragıp, Almanya'da yüksek öğrenim görmüş, aydın bir tiptir. Ailesinin karşı çıkmasına rağmen, gönüllü olarak Çanakkale Cephesi'ne giden Mülkiyeli Ragıp'ın muharebe anındaki düşünceleri ile ilgili olarak yazar-anlatıcı, şu ifadelere yer vermektedir:

Hayatında hiç kavga etmemiş, Çanakkale'ye gelinceye kadar eline silâh almamış olan Ragıp tabancasıyla ateş ediyor, düşman askerlerini vurmaya çalışıyordu. Öldürmek için hiç kimse, kimseden izin almıyor, kimse kimseyi öldürüyor, diye suçlamıyordu. Savaşta öldürmek hak oluyordu. Ragıp ilk önceleri hiç kimseyi öldüremeyeceğini sanıyordu. Ama arkadaşları çarpışırken, vatanın en güzel yerleri işgal edilmek istenirken, artık bu duygudan sıyrılması gerektiğini düşünüyordu. İlk ateş ettiğinde içi ürpermişti. Vurduğu asker için de üzülmeye edememişti. Ama artık burada nefis muhasebesi yapacak, vicdanının sesini dinleyecek durumda değildi... Savaş oluyordu işte. Ya öldürecek ya da öldürülecekti... Duygularının bu katılığına kendisi de çok şaşırıyor. Demek ki şartlar insanları ne kadar da değiştiriyordu (2004: 165).

Çanakkale Cephesi'ne gönüllü olarak gelip de, savaşın korkunç yüzü karşısında sorgulamaya giren, kendisinde ve etrafındaki arkadaşlarında gözlemediği

birtakım değişiklere şahit olan ve bütün bunların sebebinin “savaş” olduğunun farkında olan roman kahramanlarından biri de, “Çanakkale Mahşeri’ndeki Hasan Şakir’dir. Hasan Şakir, Çanakkale Cephesi’ne gönüllü olarak giden birçok Tıbbiyeli öğrenciden biridir. Onun Dilara’ya yazmış olduğu mektuptaki şu satırlar da, cephedeki askerlerde görülen kişilik değişimi vak’asına örnek olarak gösterilebilir:

Göz nasıl kendini görmüyorsa, ben de kendimi değerlendiremiyorum. Fakat çevremdeki arkadaşlarımın ne kadar değiştiklerini görüyorum. Buraya gelmeden önce, bir kelebeği incitmekten çekinenlerin hayali düşmana süngü sallarken gözlerinde tutuşan öfke beni ürkütüyor. Hayatımız tüfekle, süngüyle yoğruluyor; ‘yat, kalk; düşman karşıki tepede, hücum’la günlerimiz geçiyor. Bu ortam bizleri bambaşka kişiler hâline getiriyor. Dün Yüzbaşımız şöyle söyledi, ‘Askerliğin pek çok tarifi var; en doğrusu, insan öldürme sanatı şeklinde yapılandır.’ Bunun karakterimle hiç bağdaşmayacağını siz de takdir edersiniz. Neyleyelim ki, nimetleriyle büyüdüğümüz vatanımız bizden bunu bekliyor. Kişilik değiştirmek, bir anlamda ölmektir; demek ki önce öleceğiz, sonra öldüreceğiz (2004: 112-113).

Son olarak “Çanakkale Askerine Rütbe Gerekmez” romanının başkahramanı İbrahim Aga’nın şahsında da, benzer bir değişimin gözlemlendiği belirtilebilir. Yaşı genç olmasına rağmen vücudu iri olduğundan herkesin “İbrahim Aga” diye hitap ettiği, Gönen’de yaşayan; annesinden ve nişanlısı Kiraz’dan başka kimsesi olmayan, saf ve kendi hâlinde bir “Anadolu insanı” tipidir. Başlangıçta savaş ortamına alışmakta az da olsa güçlük çekmesine rağmen, zamanla o da değişir. Bu bağlamda, İbrahim Aga ile ilgili olarak aşağıdaki satırlar, bu durumu gösterir niteliktedir:

Sonra, az ilerde boğazından süngülenmiş bir asker ilişti gözüne, ‘Yaralıysa belki yardımım dokunur’ diye ona doğru süründü, ölmüştü. Sonraki ölümlere gözü takılsa da, yanlarına gidip bakamadan ve ölenleri düşünmemeye çalışarak akşama kadar savaşmaya devam etti. Gece olduğunda tüfek sesleri önce seyrelti, sonra kesildi. Çok yorulmuştu. Sırtını dayayarak bir çam ağacının altına oturdu. ‘Yoksa bu Çanakkale, bizi ölüme bile alıştıracak mı?’ diye geçti içinden. ‘Olmaz’ dedi ‘Alışmamam, alışmamalıyım, yoksa ne hükmü kalır hayatın! (...) Yatalı iki saat ancak olmuştu ki, sabaha karşı; üstlerinden geçen top mermisinin ısıklık sesini duymasıyla fırlaması bir oldu. ‘Hiç uyumaz mı bu gavurlar?’ diye söylenerek, acele etmeden battaniyeyi topladı, çantanın etrafına sararak sıkıca bağladı, çantayı sırtına vurdu. ‘Yahu’ dedi, ‘İki gün evvel taa nereye bir top mermisi düşse yüreğimiz hop ederdi de, saklanacak delik arardık. Bir günde piştik mi ne?’ (1998: 84, 97)

Aslında her savaşın bir de sonrası vardır. Savaş esnasında kişilikleri değişen, ölümü ve öldürmeyi kanıksamaya başlayan, içlerindeki dehşet duygusunu bütün

çıplaklığı ile ortaya çıkaran insanın, savaş sonrasında da sivil yaşama uyum sağlama gibi bir problemle karşı karşıya kalacağı bir gerçektir. Hayatı barışçıl bir açıdan görme, yaşamı sevmeye ve ona sıkı sıkıya bağlanmaya çalışma, hayata dair ne varsa hep güzelliklerini yakalama uğraşında olma... genel kabuller doğrultusunda bir yaşam felsefesi edinen ya da olması gerekenin bu olduğuna inanan insan, birdenbire yaşamları yok etmenin bir sanat sayıldığı, yaşamak için mutlaka ama mutlaka öldürmek zorunda kalındığı bir dünyaya girdikten sonra, bu kez de tekrar eskiye dönmenin bocalamasını yaşayacaktır.

Bu durumda olan her insanın düşmesi muhtemel olan bu psikolojik durum, romanlarda pek işlenmemiştir. Yalnızca “Uzun Beyaz Bulut Gelibolu” romanında Alistair John Taylor, ailesine yazmış olduğu bir mektupta, savaşın kendisini bu kadar değiştirdikten sonra, eve döndüğü zaman hayatına devam edebilip edemeyeceği konusunda birtakım şüphelerinden bahseder. Onun, aşağıya alıntılanan ifadeleri, aslında sadece onun değil, savaştan dönen/dönebilen her insan için geçerli olan bir ruh hâlini ifade eder:

Ama bir dakika. Eve dönmek mi dedim ben? Saçmalık işte! Savaş insanı böyle saçmalattırıyor tabii. Eve dönmek ha? Dönsek ne olacak ki? Yeni Zelanda'daki hayat bizleri kabul edecek mi sanki? Bu cinneti yaşamış, arkadaşları yanında parçalanmış, ölümü günlük hayatın parçası olarak yaşamış insanlar nasıl normal hayata dönebilirler ki? Hem orada, bu şiddeti ve çirkinliği hayal bile edemeyecek normal insanlarla, hayallerini, vücut parçalarını, arkadaşlarını, akrabalarını ve masumiyetlerini Gelibolu'da, Ege Denizi'nde kaybetmiş bizlerin artık ortak neyimiz kalmış olabilir? (...) Eğer tek parça olarak Yeni Zelanda'ya dönsem bile artık asla uyumlu, mutlu ve huzurlu bir insan olamayacağımın farkındayım ben. Ruhumun kan ve şiddetle katılan yeni haliyle artık bir insan sayılır mıyım, bundan da emin değilim... (...) Kendi hayalimi kaybettim ben. Kaybettim artık. İnsan çok eskiden ölmüş birinin imajını ve ona ait hayalleri nasıl kaybederse, ben de öyle kaybettim onu (2001: 142-143).

Bu konuda genel olarak şu şekilde bir değerlendirme yapılabilir: 1915 yılında vuku bulan Çanakkale Muharebelerinin siyasî, askerî veya iktisadî sonuçları bir tarafa, tarih boyunca cereyan etmiş olan bütün savaşlarda olduğu gibi, insan üzerindeki etkileri göz önüne alınacak olursa, bir de psikolojik sonuçları vardır. Bu psikolojik sonuçlar, daha çok cephede muharebe eden askerler üzerinde söz konusudur. Bu etkinin iki türlü gerçekleştiği söylenebilir. İlki, daha çok sivil kökenli

olup da, savaşa katılan/katılmak zorunda kalan kişilerin savaşın korkunç yüzüyle karşılaştıkları zaman uğradıkları psikolojik sarsıntı ve değişimdir. İkincisi ise, bu değişimden sonra, savaş bittiğinde tekrar normal yaşama dönen insanların çektikleri uyum sorunudur. İnceleme konusu olan romanlarda daha çok ilk gruba giren etkiden söz edildiği belirtilebilir. Böylelikle birer roman kahramanı olarak gösterilse de, tarihin en kanlı muharebelerinden biri olan Çanakkale Muharebelerine katılan askerlerin, daha çok gönüllülerin yaşamış oldukları bu psikolojik hadise, eserlerde yansıtılmış olmaktadır. Söz konusu psikolojik hadise, bir başka deyişle kişilik değişimi, -ki psikiyatride bir hastalık olarak değerlendirilmektedir- millet veya kültür farkı gözetilmeksizin evrensel boyutta ele alınmıştır. Yani, hangi millettten veya hangi kültürden olursa olsun savaşın insan üzerindeki etkisi, aşağı-yukarı aynı olmuştur.

Söz konusu roman kahramanlarının, içine düşmüş oldukları psikolojik sıkıntıyı, çok büyük oranda mektuplar vasıtasıyla ifade etmiş olmaları da, dikkati çeken bir başka noktadır. Kişilik açısından, değişimden önceki dünyalarına ait kişilerle iletişime geçmiş olmaları, onları sadece bu kişilerin anlayacaklarına olan inançlarından kaynaklanmış olabilir. Zira herkesin bir parçası olduğu savaşın içinde, birilerinin bu değişimi anlaması ya da birilerinin bu durumu, aynı konumdaki bir başkasıyla paylaşmak istemesi, normal koşullarda söz konusu olamaz. Bu bağlamda söz konusu romanlardaki bu mektupların, roman kahramanlarının bu noktadaki ruh hâllerinin ortaya konmasında işlevsel bir rol oynadığı da ayrıca belirtilebilir.

4.4. Propaganda Faaliyetleri

Çanakkale Muharebelerinin cereyan ettiği dönemde yürütülen propaganda faaliyetlerine de, inceleme konusu olan bazı romanlarda temas edilmiştir. Tarihe damgasını vurmuş olan bir büyük olayın Türk romancılığına ne şekilde yansıdığıнын ortaya konması amacıyla, o dönemde yoğun bir şekilde yürütülmüş olan propaganda faaliyetlerinin de söz konusu romanlarda ne şekilde ele alınıp işlendiğini belirtmekte fayda vardır.

Bilindiği üzere propaganda, “insanlara her türlü konuyu anlatmada, savaşta ve barışta millî bünyenin mukavemetini korumada, çağın her türlü tekniği kullanılarak yapılan” (Avşar, 2004: 19) bir faaliyettir.

Propaganda faaliyetlerinin öneminin en belirgin bir şekilde hissedilmesi, Birinci Dünya Savaşı'yla başlar. Gerçekten de savaşın başlarında hiçbir ülkenin belli bir merkezden yönetilen bir propaganda teşkilatı bulunmazken, savaşın devam ettiği süreç içerisinde özellikle İngiltere, Fransa ve Almanya'da propaganda teşkilatları ortaya çıkmaya başlar. Nitekim 1914-1918 yılları arasında süren savaş boyunca, silâhlı savaş kadar propaganda savaşı da önem kazanır ve propaganda, bir harp silâhı olarak en sistemli bir şekilde bu savaşta kullanılır (Avşar, 2004: 31).

Birinci Dünya Savaşı yıllarında propaganda faaliyetlerinde İngiltere, en etkin devlet iken, onu Fransa ve Almanya izlemiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun ise propaganda faaliyetlerinde, konunun öneminin tam olarak anlaşılmasından dolayı, oldukça geride kaldığı belirtilebilir.

İngiliz propaganda faaliyetleri, öncelikli olarak Almanya'yı hedef almakla birlikte stratejik çıkarları açısından Osmanlı Devleti'ni de ihmal etmemiştir. Osmanlı Devleti'ni hedef alan İngiliz propagandası, genelde İttihat ve Terakki Partisi üzerinde yoğunlaşmış, ülkenin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik durum ağır bir dille eleştirilmiş, savaşa Almanya'nın yanında girilmesi büyük bir hata olarak değerlendirilmiştir. Bunun yanında İttihat ve Terakki Partisi yöneticilerinin ve Almanların ülkeden kovularak, İngilizlerle işbirliği yapılması önerilmiştir. İngilizlerin savaş süresince hazırlamış oldukları propaganda beyannamelerinde, savaşın başlamasının asıl sorumlusunun Almanya olduğu ifade edilmiştir (Avşar, 2004: 12-13,49).

Propaganda, birçok vasıta ve yöntemle yapılmıştır. Birinci Dünya Savaşı içinde, özellikle Çanakkale Muharebelerinin devam ettiği dönemde, İngilizlerin genellikle broşür, beyanname ve mektup şeklindeki propaganda vasıtalarını

kullanmış oldukları görülmektedir. İngilizlerin uçaklar ve balonlar aracılığıyla Türk yerleşim bölgelerine ve cepheye yoğun bir şekilde broşür ve beyanname atmış oldukları da bilinmektedir.

Bu broşür ve beyannamelerde kısaca; Almanya'nın savaş başladıktan sonra içine düştüğü sıkıntıdan kurtulmak için Osmanlı Devleti'ni savaşa sokmaya çalıştığı; gerçekte Almanya'nın Türklerin dostu olmayıp, sırf Halife'nin nüfuzundan faydalanmak amacıyla olduğu; Türklere ve Müslümanlara dost gözükmelerine karşın gerçekte Almanya'nın İslâm dinine karşı sürekli saygısızlık ettiği; Almanya'nın, Osmanlı devlet adamlarına (İttihat ve Terakki yöneticilerine), özellikle de Enver Paşa ve arkadaşlarına rüşvet vermek suretiyle, onları savaşa girmeye zorladığı; İngilizlerin İslâm dinine ve Müslümanlara karşı duymuş olduğu saygı ve sevgiden dolayı, Osmanlı Devleti'ne daima yardımcı olma eğiliminde oldukları... gibi hususlar yer almıştır. Ayrıca, Türk askerlerinin savaşmayı bırakıp teslim olmaları hâlinde onlara çok iyi davranılacağı; oldukça iyi koşullarda ağırlanacakları gibi vaatlerde bulunulmuştur. Hatta Osmanlı esirlerinin ağzından mübalağalı bir şekilde çok rahat, huzurlu, iyi bir hayat yaşadıklarını anlatan mektuplar da propagandaya dahil edilmiştir (Avşar, 2004: 50-51, 57).

İşte savaşın akışında aslında son derece önemli bir rol üstlenen propaganda faaliyetleri ile ilgili olarak, Çanakkale Muharebelerini doğrudan konu edinen bazı romanlarda da birtakım ifadeler yer verilmiştir. Örneğin “Çanakkale’ye Gidenler-Şu Boğaz Harbi” romanında, Deniz Bakanı Winston Churchill ile Lord Grew arasında geçen şu diyalog, propaganda faaliyetlerinin savaşın akışı içindeki önemini gösterir niteliktedir:

-Ne demek istediğinizi çok iyi anladım. Evet, Hindistan’da çok sayıda Müslüman vardır. Ama bunların hepsinin de padişahın çağrısına cevap verip Çanakkale’ye gideceğini mi sanıyorsunuz?

-Müslümanlar halifelerine çok bağlıdırlar. Hele cihat dendi mi, onları tutmak zordur.

-Siz endişelenmeyin Lordum. Biz her türlü tedbiri düşündük. Müslüman mahallerinde silâh araması yaptık. Nöbetçilerin, devriyelerin sayısını artırdık. Üstelik psikolojik baskı oluşturmak için propaganda da yapıyoruz. Özellikle ‘Almanların İstanbul’u işgal ettiğini, halifeyi tutsak almak istediklerini, İngilizlerin, Fransızların ve Rusların birleşerek İstanbul’u Almanlardan

kurtarmak için büyük gayret ettiğini' her tarafa söylüyoruz. Bu haberleri yaymak için yine kendi elemanlarımızı hoca, derviş kılığına sokup Müslüman mahallerinde dolaştırıyoruz... (2005: 56)

Birinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği esnada İngilizlerin, propaganda faaliyetleri kapsamında, uçaklarla Türk siperlerine çeşitli bildiriler attığı, yukarıda belirtilmişti. İngilizlerin yapmış oldukları bu propagandada amaçları, Türk askerlerinin kafasını karıştırarak, savaş motivasyonlarını yıkmak ve muharebe dirençlerini kırmaktır. Askerlerin, Osmanlı Hükûmetine, devletin bazı ileri gelenlerine olan güvenlerinin sarsılmasıyla, kendi öz güvenlerinin de sarsılacağını bilen İngilizlerin bu girişiminin, sonuçsuz kaldığı da ortadadır. İletişim araçlarının son derece zayıf ve teknolojinin gelişmemiş olduğu o dönemde, bilgi akışının oldukça güç koşullarda sağlandığı gerçeğinden hareketle, bütün bu propagandalara maruz kalan Türk askerinin bunlardan etkilenmemesi, ancak ondaki basiret ve dirayet ile izah edilebilir. Bu noktaya ilgili olarak, "Gelibolu- Yenilmezlerin Yenildiği Yer" romanında yazar-anlatıcının ifade ettiği şu satırlar, bu konuya örnek teşkil edebilecek mahiyettedir:

Öte yandan İngiliz uçakları da Seddülbahir ve Kirte arasına devamlı bildiri atmışlardı. Bu bildiriler Osmanlıca hazırlanmış olup şunlar yazılıydı:

'Türkleri Almanlar kandırmış ve kendi çıkarları için savaşa sokmuştur. Osmanlı Hükûmeti bilerek Almanların çıkarını gözetmekte ve Türk halkını felakete sürüklemektedir. Türk halkı savaş istemiyor. Bu yüzden İstanbul halkı isyana hazırlanıyor. Başkası için kendinizi tehlikeye atmayın. Silâhlarınızı bırakın, sizlere bir dost gibi davranılacaktır.'

Bildiriler,Arburnu'na, Bolayır'a, Kumkale'ye de atılıyordu. Bu bildirileri okuyan erlerin ilk tepkisi, kâğıdı yırtmak ve usturupluca küfür etmek oluyordu... (2004: 191)

Bu romandaki bildirinin neredeyse aynısının "Çanakkale Mahşeri"nde de geçtiği görülmektedir. Romanın iki olumsuz tipi olarak gözüken Muzır Ruşen ve Mendebur İdris ile Yusuf ve Hasan Şakir'in bulunduğu yerde İngilizlerin uçaktan attıkları bildiriler vardır. Aşağıya alıntılanan bölüm, söz konusu bildiriye ve Türk askerlerinin tepkisini göstermektedir:

-Doğru mu söylüyorlar?

-Bilmem; elin gavuruna ne kadar inanılır?

Yusuf başını çevirince, aynı kâğıttan iki tane önünde duruyordu. Birini eline alıp okumaya başladı. 'Osmanlı Hükûmeti bilerek Almanların menfaatini

gözetmekte ve Türk milletini felakete sürüklemektedir. Bu savaşı Türkler istemiyorlar; hatta İstanbul halkı isyana hazırlanıyor. Başkası için tehlikeye atılmayın; silâhlarınızı bırakın. Sizlere dost davranılacaktır.’ Yusuf, kâğıdı buruştururken Hasan Şakir seslendi.

-Nedir o?

-Keferenin uçaktan attığı kâğıt. Güya bizi kandırarak! (2004: 241)

Görüldüğü üzere, Çanakkale Muharebelerinde İngilizlerin savaşı kazanmak için propaganda da dahil olmak üzere birçok yola başvurduğu, ama her şeye rağmen Türk insanındaki azim ve kararlılığı hiçbir şekilde yıkamadığı gerçeği, söz konusu bazı romanlarda da vurgulanmıştır.

Yine “Çanakkale Mahşeri”nde, Aksmead Bakletti (isim olarak, gerçekten de o dönemde Hamilton’un yakınında bulunan gazeteci Ashmeat Barlett’i anımsatmaktadır) adındaki bir gazetecinin Hamilton’a teklif ettiği şu düşünceler, o dönemde propaganda faaliyetlerinin boyutunu ve İngilizlerin bundan beklentilerinin hangi noktalara geldiğini göstermesi açısından önemlidir:

Çanakkale Cephesi bizim için hayati önemdedir. Hiçbir fedakârlıktan kaçınmamalı, yeni tümenler getirmeliyiz. Bir bildiri hazırlayıp, Türk siperlerine atılırsa, sonuç alınabileceğine de inanıyorum. Bildiriye adam başına on Şiling bahşış verileceği, af edilerek, güzel bir akşam yemeği de yedirileceği kaydedilmelidir. Bu bildiriye okuyan aç ve perişan Türk askerleri silâh ve teçhizatıyla gelip, teslim olur ve ateş hattında dögüşecek kimse kalmaz (2004: 365).

Çanakkale Muharebelerinin doğrudan konu edinildiği romanlarda, propaganda faaliyetleri ile ilgili olarak, şu genel değerlendirmede bulunulabilir: Söz konusu romanlarda, savaşın cereyan ettiği yıllarda yürütülmekte olan propagandalarla ilgili olarak, yalnızca İngilizlerin Türklere karşı olan faaliyetlerine temas edilmiştir. Bu noktada ise söz konusu propaganda faaliyetleri, Türklerin mücadele ettikleri, bir bakıma savaş verdikleri, karşı güçlerden biri olarak yorumlanmıştır. Bir başka ifadeyle İngilizlerin bu çalışmaları, sahip oldukları askerî gücün içinde değerlendirilmiş; Türklerin bu hususta da zayıf oldukları ortaya konmuştur. Gerçekten de, inceleme konusu olan hiçbir romanda Türklerin yürütmüş olduğu herhangi bir propaganda faaliyetinden söz edilmemiştir. Çünkü tarihî bir

hakikat olarak, yukarıda da ifade edildiği gibi, Türklerin Birinci Dünya Savaşı'nda, özellikle ilk zamanlarda propaganda açısından ciddi bir zafiyeti söz konusudur.

Bunun yanında İngilizlerin, savaşa katılan dominyonlar, özellikle de Anzaklar üzerinde, Türklerin aleyhine bir propagandası söz konusu ki, bu konu da çalışmanın “İtilaf Güçlerinin ve Anzakların Türklere Olan Bakış Açısı” bölümünde değerlendirilecektir.

4.5. Dinî Unsurlar

İnceleme konusu olan romanlarda, belki de üzerinde en çok durulan, en fazla işlenen tema, manevî gücün en büyük yapı taşı olan “din”dir. Bilindiği üzere, Çanakkale Muharebelerinde Türk milletini zafere götüren başlıca amillerden biri de, onlardaki emsali görülmemiş manevî yapıdır. Vatanlarına olan sonsuz sevgileri, milletlerine olan sadakatleri, bağımsızlığa olan düşkünlükleri ile beraber, İslâm dinini Hıristiyanlık karşısında ezdirmeme, dinin elden gitmesine engel olma gibi endişeler de, her zaman olduğu gibi, o dönemde de Türkler için itici bir güç olmuştur.

Özellikle Osmanlı döneminin sosyal ve kültürel yapısına bakıldığı zaman, Türk toplumunda “din”in ne kadar önemli olduğu görülür. Bir bakıma vatanın, bağımsızlığın elden gitmesi, “din”in elden gitmesiyle ve “Hıristiyanlık” dinine boyun eğilmesiyle bir tutulmuştur. Bu nedenle, Osmanlı döneminde Türklerde, her savaş için bir “cihat” düşüncesi de hakim olmuştur.

M. Zekeriya isimindeki bir yazarın, Yeni Mecmua'nın 1918 yılında çıkan “Çanakkale Fevkalade Nüshası”nda yazmış olduğu “Çanakkale'nin Psikolojisi” başlıklı yazısında, Türk ordusunun sahip olduğu manevî güçten bahsettikten sonra, dinî inancın muharebe meydanlarında Türkler üzerindeki etkisine işaret etmek amacıyla şu ifadeler yer verir: “Türk ordusunun bu maneviyatını yaratan amillerden biri de din iştiraki idi. Din, insanları ulvî mefkurelere bağlayan en mühim unsurdur.

Türk ise, kim ne derse desin, her şarklı gibi dindar ve biraz mistiktir. Maddî kuvvetlerden ziyade manevî kuvvetlere ve mukaddesata tapar. (...) Türk de aynıyla mistik telakkiler altında yaşar. Hayatında maddiyattan ziyade manevî amiller müessirdir. Her Türk harpte Cenab-ı Hakk'ın kendisine zahir olduğuna kanidir. Hatta bu kanaat sevkiyledir ki cenk esnasında ‘Allah, Allah...’ nidasıyla Allah'ından istimdat (yardım isteme) eder. Bu din iştiraki bu mistik telakkide Türk'ün maneviyatını yükseltmekten hâlî değildi, işte bence bize Çanakkale Harbi'ni kazandıran âmil Türk'ün maddî faikiyeti değil, manevî faikiyeti idi. Çanakkale Harbi, maneviyatın bugünkü harplerde de müessir olduğunu ispat eden diğer bir delil olmuştur. Aynı zamanda bu harp bize Türk'ün mefkure sahibi olduğunu göstermiştir” (Avcı, 2006b: 361).

Sadece Türk tarafı için değil, savaşın diğer cephesini oluşturan İtilaf Güçleri askerleri açısından da durum pek farklı değildir. Asırlardan beri, Hıristiyanlık için oldukça önemli bir yere sahip bulunan İstanbul'un Müslüman Türkler tarafından işgal edildiğini düşünen, dolayısıyla oranın Müslüman Türklerden alınarak, tekrar Hıristiyanlık dünyasına kazandırılması gerektiğini düşünen İtilaf Güçleri; askerî, siyasî ve iktisadî sebeplerin yanında bunun da endişesini taşımıştır. Hatta Avustralyalı ve Yeni Zelandalı gençlerin, savaşa gönüllü olarak katılmasında İngilizlerin, “Türklerin Hıristiyanlığı yok etme emelinde oldukları” yönündeki propagandaları da oldukça etkili olmuştur. Dolayısıyla bu savaş, medeniyet anlamında Doğu ile Batı'nın; düşünce eksenini olarak maneviyat ile maddiyatın; dinî anlamda ise “haç” ile “hilâl”in savaşı olarak da yorumlanabilir.

İşte Çanakkale Muharebelerini doğrudan konu edinen romanlarda savaş, “maneviyat” ile “maddiyat”ın ve “haç” ile “hilâl”in çatışması olarak da yorumlanmıştır. Hemen hemen söz konusu bütün romanlarda -yazarın da ideolojisine bağlı olarak- bu çatışma, az veya çok yer bulmuştur. Bazen Türk askerine güç veren manevî bir unsur; bazen iki farklı medeniyetin ve düşünce ekseninin sembolleri; bazen de savaşta gösterilen başarının İlâhî birer kerameti olarak ele alınmıştır. Özellikle belirtilen son hususun bazı romanlarda iyice abartıldığı ve savaşın sonra halk arasında söylenti hâline gelmiş birtakım anlatılara dayanan yorumlara yer

verildiği ve gerçeklik payı olmamakla birlikte savaşı kazandıran asıl insanî amillerin gölgede bırakıldığı görülmektedir. Bunun yanında romanlarda söz konusu dinî yapıya paralel olarak birtakım mistik olaylara da yer verildiği görülmektedir.

Ne şekilde ele alınmış olunursa olunsun, “din”in Türk askeri için taşımış olduğu anlam, hemen hemen bütün romanlarda vurgulanmıştır. En zor zamanlarda, ölümün soğuk nefesinin enselerde hissedildiği anlarda veya çaresizlikten, korkudan kilitlenip kalındığında “dinî” inancın, kurtarıcı manevî bir güç olarak daima sahneye çıktığı görülmektedir.

“Uzun Beyaz Bulut Gelibolu” romanında Teğmen Ali Osman, her yerin ölümler ve şehitlerle kaplı olduğu bir yerde, sıtma nöbetine tutulmuş gibi titreyerek geçirdiği geçici travmadan kurtuluşunu, annesine yazmış olduğu bir mektupta şöyle anlatır:

Kendimi fena, çok fena hissediyor, iyileşmek için hiçbir şey yapamıyorum, galiba yapmak da istemiyordum. Ama bir mucize oldu. Bir ses duydum. Yaşlı ve sevgi dolu bir kadın sesi. Bu sesi hemen tanıdım. Ninemdi bu. Bir şarkı söylüyordu. Dikkatle dinledim. Ninem ilâhi söylüyordu. Ninem cephede bana ilâhi söylüyordu. Titremem durdu. Ter içinde kalmıştım ama muntazam (düzenli) nefes almaya başlamıştım. İntikam arzusuyla yıldırım çarpmış gibi titreyen vücudumu, nereden çıktıysa, aniden zemzem suyuyla yıkar gibi huzura kavuşturan, ninemin bana ninni yerine söylediği ilâhiler zapt etmiş. Başkası söyleseydi güler geçirdim ama bizzat tecrübe ettikten sonra küçük mucizelerin ancak inananların başına geleceğine ben de gönülden iman ettim. Ninemin ilâhileri Kanlısırt'ta beni bir çılgınlık yapmaktan korudu Valideciğim. Kardeşim Salih'in aksine bir türlü uykuya dalamayan bana, sabırla ilâhiler söyleyerek saçlarımı okşayan ninem, bu dar zamanımda beni cephede buldu ve kulağıma ilâhilerini söyledi. Ninemin kulağıma söylediği Yunus'un şiirleri, ateş gibi yanan, fırtınada ağaç gibi sarsılan vücuduma merhem oldu, ruhum şiddetle ihtiyaç duyduğu huzura kısa da olsa, orada kavuştu: ‘Aşkın aldı benden beni, / Bana seni gerek seni, / Ben yanarım dün ü günü, / Bana seni gerek seni.’ (2001: 121-122)

Görüldüğü üzere, bir savaşta hemen her askerin yaşaması muhtemel olan bir travma hâlimden Teğmen Ali Osman’ı, ninesinin kulağına söylediğini hissettiği Yunus Emre’nin bir “İlâhî”si kurtarır. Burada romanda yer alan dinî unsurun, Türk askerine güç veren bir etken olarak kullanıldığını söylemek mümkün.

Aynı romanda ama bu kez Yeni Zelandalı bir asker olan Alistair John Taylor'un da başından buna benzer bir olay geçer. Alistair John Taylor, ilk çıkarma anında Türklerin yoğun ateşi ve sahilde bulunan çok sayıdaki cesedin etkisiyle geçici bir sağırlık ve şok durumu yaşar. Hiçbir şey duymayan, bir an kendisini çıldıracakmış gibi hisseden Alistair John Taylor'u, bu durumdan tıpkı Teğmen Ali Osman'da olduğu gibi, bir "İlâhî" sesi kurtarır. Bu anı, ailesine yazmış olduğu mektupta anlatırken şu ifadelere yer verir:

Durum o kadar akıldışı ve çıldırtacak kadar acıtıcıydı ki, ben aniden sağır oldum. Bütün o top tüfek sesleri, bağırışlar kesildi. Ve boşalan kulaklarım birden 'Ave Maria' ilâhisiyle doldu. Ave Maria... Birisi, bir kadın söylüyordu ve çok güzeldi. İçim açıldı, biraz soluk aldım. Endişeyle kasılmış yüzüme huzurlu bir gülümseme yayılmıştı ki, Will bana bağırıp, kolumdan çekiştiriyordu. Onu duymuyor ama ağzının hareketlerinden bağırıldığını anlıyordum. Ona sadece gülümsüyordum. Çünkü bu ilâhiyi o sırada kim benim için söylüyor idiyse ona minnettardım (2001: 94).

"Çanakkale'ye Gidenler- Şu Boğaz Harbi" romanında da "dinî" unsurların oldukça geniş bir yer tuttuğu görülmektedir. Bunlardan özellikle, cephede 27. Alay, 2. Taburda, Tabur İmamı olarak görev yapan Hasan Hoca, dikkati çekmektedir. Onun, cephede savaşılan askerlerle yaptığı sohbetlerle ve onlara bulunmuş olduğu birtakım telkinlerle zaferin kazanılmasında manevî bir güç teşkil ettiği söylenebilir. Sözleriyle askerlerin ruhunu besleyen, onları şevke getiren, savaşın İslâm dini açısından önemini belirten konuşmalarıyla morallerini yükselten ve zaman zaman da onlara dinî bilgiler veren Hasan Hoca'nın askerlere hitaben söylemiş olduğu şu sözler, romanda yer alan "dinî" yaklaşımların ortaya konması açısından oldukça önemlidir:

Cephedeki erin, düşmanla çarpışan erin imanı çok güçlüdür. Çarpıştıkça bu imanı daha da güçlenir, imanı artar. Bu sayede tüm zorlukları ve nefesine ait korkuları yener. Zira, korkular hep nefistendir. Nefsi yenmek de ancak güçlü bir imanla mümkündür. Karşımızdaki düşman silâh yönünden kuvvetli olabilir ama silâhı tutan, tetiği çeken elin sahibinde yürek yoksa, yüreği çelik gibi değilse, o silâh hiçbir işe yaramaz. Ancak yürek var ise, o yürek imanla doluyorsa, her şey kolay olur. Zorluklar kolaylaşır. Bu yüzden, Musa Peygamber'e Kızıl-deniz, yol olmadı mı? Hazreti İbrahim'i yakacak olan odunlar, balık olmadı mı? Peygamber Efendimiz'in peşine düşen müşrikleri bir örümcek ağı engellemedi mi? (...)Kutsal olan tüm değerlerimizi düşmanın çizmesi altında ezdirecek miyiz? Elbette ezdirmeyeceğiz. Gerekirse, canımızı seve seve vereceğiz. Allah yolunda

şehitlik mertebesine kavuşmak isteyenler, hevenk coşar. Öyle coşar ki; ölüme gözünü kırpmadan koşar (2005: 314).

Yukarıda da ifade edildiği gibi Türkler, İslâm dinini kabul ettikten sonra, savaşlarını “cihan hakimiyeti fikri” yerine “cihat fikri” ile yapmaya başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı’nın başlamasından, özellikle İmparatorluğun başkenti İstanbul’u, dolayısıyla tüm ülkeyi büyük bir tehlikeye sokan Çanakkale Cephesi’nin açılmasından sonra, bütün Müslümanların halifesi konumundaki Osmanlı Padişahı, cihat çağrısında bulunarak tüm Müslümanlar için genel bir seferberlik ilan etmiştir. Romanda işte bu olaya da yer verilmiştir. Halk geçen ağustos ayındaki seferberlik ilanını fazla önemsememiş, bunun bir tedbir için alındığını düşünmüştür. Ama, cihat ilanı ile durumun çok ciddi olduğu anlaşılır. Müslümanların halifesi konumundaki padişahın cihat ilan etmesiyle, başta gençler olmak üzere, neredeyse eli silâh tutan herkes, Çanakkale Cephesi’ne gitmeye başlar. Bu durum, savaş dahi olsa dinî inancın insanlar üzerindeki etkisinin ne kadar büyük olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Nitekim Hasan Hoca da, Cuma hutbesini o gün Tanin’de yayımlanan şu sözlerle bitirir:

Kutsal Cihat Fetvası bütün İslâm Merkezlerini dolaşacaktır. Allah’ın birliğine inananlar fetvanın çağrısıyla dolacak, her Müslümanın masum ruhu Hilafet merkezinin dolduğu duygularla dolup taşacaktır ve bu duygu bütün baskılara rağmen yayılacaktır. Zalimlerin başına gelecekler ise ancak o zaman müthiş olacaktır. Bu, tarihin şimdiye dek yazmadığı büyük bir öğ almadır (2005: 73)

“Çanakkale’ye Gidenler- Şu Boğaz Harbi” romanında dinî/mistik anlamda birtakım rüyalara da yer verildiği görülmektedir. Bu rüyalar, romanda anlatılan olayların gerçekçiliğini zedelese de, romanda yer alan “dinî” unsurların tespit edilmesi ve yorumlanması açısından önemlidir.

Özellikle cihat ilan edildikten sonra Çanakkale Cephesi’ne gitmek isteyen Hasan Hoca rüyasında, kendisini beyaz bir ata binmiş, cepheden cepheye, elinde kılıcıyla düşmana saldırırken görür. Arada, kendisine görünen Şeyh Edebalı’nın “Berhudar ol evladım Hasan.” dediğini duyar. Osman Gazi’de sultanlık sezen Şeyh

Edebali'nin, rüyasındaki bu sözlerini kendisine gazilik veya şehitlik müjdesi olarak yorumlar (2005: 73-74).

Romanda yer alan bir başka rüya örneği de, Albay Cevat Bey'le ilgilidir. Nusrat Mayın Gemisinin Karanlık Liman'a döşediği ve Çanakkale Boğaz Harbinde hayafî derecede rol oynayan yirmi altı adet mayınla ilgili olarak görülen bu rüyanın geçtiği satırlarda, şu ifadelere yer verilmiştir:

Sevgili kızı Bedile, yedi yıl önce veremden ölmüştü. Onu rüyasında gördü. Boğaz'ı kuşatan tepeler baştan başa gelincik tarlasına bezenmişti. Bedile, Karanlık Liman taraflarında, bu gelincik tarlası içinde oturuyor, babasına el sallıyordu. Etrafında her renkten gonca gonca güller vardı. Bu güllerin sayısı yirmi altı adetti. Albay Cevat Bey de ona el sallıyor, başında bulunduğu topun arkasından ona yirmi altı adet peygamber çiçeği atıyordu. Hem de 'Bu çiçekler boğazda yetişmez, ıssız dağ başlarında yetişir' diyordu... Neden sonra rüyasında kızı kayboluyor, bu arada gaipten bir ses duyuyordu:

- 'Sana müjdeler olsun Ey Cevat! Meyus olma. Yakında zafere kavuşacaksınız. Kaldır başını, denize bir bak!' (...)

Cevat Bey, büyük bir heyecan ve korku duymaya başladı. Kalbi göğüs kafesini sarsa sarsa atıyordu. Eli ayağına dolanmıştı. O nur yüzlü kişiyi görmek için baktı. Kimseler yoktu. Demir korkuluklara tutunmuş, başını istifra edecekmiş gibi denize doğru eğmişti. Beyaz köpüklerin içinde yine o nur yüzlü biri göründü.

- 'Sizin bir derdiniz var' dedi kendisine.

- 'Evet', diyebildi.

Tüm cesaretini toplayıp rüyasını anlattı ve ekledi:

- 'Bu rüyanın yorumunu ve manasını düşünürüm. Lâkin bulamadım.'

- 'Baka Cevat! Şunu bilesin ki, düşmanlar bu topraklara hakim olamayacaklardır. Yüreğini ferah tut. Deniz üzerindeki nur buna işarettir. Bu nişaneyi de hazırlayan (Kef) ve (Vav) harfleridir. Ebced hesabında gördüğün ve tarif ettiğin (Kef) 20, (Vav) ise 6 rakamına işarettir. Bu sayıları toplarsan 26 eder.' dedi ve nur yüzlü zat oradan uzaklaştı (2005: 162-164).

Aynı yazarın bir önceki romanının devamı niteliğindeki "Gelibolu-Yenilmezlerin Yenildiği Yer" adlı romanında da "dinî" birçok unsura yer verildiği görülür. Çanakkale Cephesi'ndeki Kara Muharebelerinin anlatıldığı bu romanda dinî unsurlar, daha çok kendisinden silâh ve teknolojik yönden çok üstün bir güce karşı savaştan Türk askerinin sahip olduğu manevî gücü ortaya koyar niteliktedir.

Dinî söylemlerin oldukça fazla olduğu romanda özellikle Hasan Hoca ile ilgili bölümlerde adeta vaaz derecesine varan ifadeler rastlanmaktadır. Bu bölümlerde; yeryüzünde ne varsa hepsinin Allah'a ait olduğu zira herkesin O'ndan geldiği ve yine O'na döneceği (2004: 39-40); İngilizlerin tüm modern silâhlarına

karşın, Türk askerinin kalbinden haykırarak söylediği “Allah!” sözünün hepsinden güçlü olduğu (2004: 77); gönülden istenerek ve bedenen de o yolda çalışarak Allah’ dua edilmesi gerektiği (2004: 115-116)... gibi konular üzerinde durulmuştur. Bunlar gibi dinî düşünceler ortaya konurken Mevlânâ gibi tasavvuf erenlerinin bazı sözlerine de yer verilmiştir:

Hak uğruna ekmek verirsən, sana ekmek verirler; Hak uğruna can verirsən sana da can bahşederler... Şu çınarın yaprakları dökülse Allah ona yapraksızlık azığı bağışlar (2004: 253).

Çanakkale Muharebeleri esnasında kendilerinden çok daha büyük bir güce sahip bulunan İtilaf Güçlerine karşı var olma savaşı veren Türklerin, muharebelerin cereyan ettiği sıralarda son derece müşkül durumlara düştüğü de görülür. 21 Haziran 1915 tarihinde Seddülbahir bölgesinde Türklerin maruz kaldığı bir taarruz esnasında İtilaf Güçleri, özellikle de Senegalli askerler, aman vermez bir biçimde saldırmaya başlayınca Türkler geri çekilmeye başladılar. Bunu gören 1. Tabur komutanı Binbaşı Lütfi Bey’in tepkisi, Çanakkale Muharebelerinde dinî inancın oynanmış olduğu rolü göstermekle beraber, romanın kurgusu içindeki yerini de göstermektedir:

Askerler Lütfi Bey’in yarandan geçip giderlerken Lütfi Bey bu tablo karşında yüreğinin ezildiğini ve kanadığını hissetti. Yer yarılıysaydı da yerin dibine girseydi, askerinin geri çekildiğini görmeseydi. Bu çekilme ile çok zor durumda kalabilirlerdi. Kısa bir süre düşündü, ‘(...)Halkımın namusu, inancı ve en önemlisi mukaddes kitabımız elden gidecek.’ (...) Bir başka ruh-i haletiyeye bürünen Lütfi Bey silâhını yere attı ve ellerini göğe açarak gözyaşları içinde hançeresi yırtılıncaya dek haykırdı:

- Yetiş ya Muhammed kitabın gidiyor!

Onun bir aslan gibi kükremesiyle çekilmekte olan erlerin hepsi birden olduğu yerde durdular. Kulaklarında hâlâ Lütfi Bey’in haykırışı yankılanıyordu:

- Yetiş ya Muhammed kitabın gidiyor!

Askerler, kutsal kitapları aşkına en son çare olarak peygamberlerini savaş alanına davet eden Lütfi Bey’in haykırışıyla silkinmişlerdi. (...) Yine kanlarındaki cengaverlikleri harekete geçmişti. Tüm askerler geri dönmüştü. Bu kez siperleri alan Fransız ve Senegalli askerlerin üzerine susuz aslanlar gibi atılmışlardı. Son durumu gözyaşları içinde seyreden Binbaşı Lütfi Bey, silâhını yerden kaptı (2004: 306).

“Gelibolu- Yenilmezlerin Yenildiği Yer” romanında da tıpkı “Çanakkale’ye Gidenler- Şu Boğaz Harbi” romanında olduğu gibi görülen bir rüyanın, sonradan gerçek çıkması motifi bulunmaktadır. Müstecip Onbaşı’nın, Fransızların ünlü

Turquoise isimindeki denizaltıyı batırışının habercisi, olaydan hemen önce gördüğü rüya olur. (2004: 234-235)

Mehmet Kaplan'ın "Tarihe Sığmayan Destan Çanakkale" romanında dinî boyuttaki hamaset, oldukça üst düzeydedir. Roman sanatı veya teknik açıdan "roman" olmanın çok gerisinde kalan bu eserde yazar, dinî unsurları her fırsatta hamasî düzeyde kullanmıştır.

Köydeki kadınların, cepheye gitmeden önce Sökeli Hasan'a, kurşun işleminin diye okunmuş incir vermeleri (2003: 10); Nusrat Mayın Gemisinin döşediği, Bouvet Zırhlısına çarpan mayınlardan birinin "manevî bir er" olarak nitelendirilmesi (2003: 32); Seyit Onbaşı'nın Bedir Savaşı'ndaki sahabelere benzetilmesi (2003: 36-37); yine Sökeli Hasan'ın Kilitbahir Köyü'ndeki Cahit/Cahidî Sultan Türbesini görerek dua etmesi (2003: 48) ve Arıburnu yarlarından taarruza kalkan Türk askerlerinin Uhud Dağı'ndan tekbir getirerek inen sahabelere benzetilmesi (2003: 125)... gibi ifadeler, romanın dinî açıdan oldukça hamasî yazılmış olduğunu gösterir. Bu noktada özellikle Ünlü Pakistanlı şair Muhammet İkbâl ile ilgili bölüm, oldukça çarpıcıdır:

Hindistan'dan henüz ayrılmamış olan Pakistan; Osmanlıya maddî ve manevî destek yağdırıyordu. Pakistan millî şâiri Muhammed İkbâl o gece rüyasında Peygamberimizi görmüştü. Kendisine hitaben:

- 'Bana fânî âlemden hediye olarak ne getirdin ey İkbâl!' diye sordu.

- 'Size, hiçbir şeye değişmeyeceğim Çanakkale şehitlerinin al kanlarıyla sulanmış bir sancak getirdim Ya Resulallah!' diyebilmişti İkbâl kan-ter içinde uyanarak!

O bayram sabahı Cuma gününe denk gelmişti. Bayram namazında dile getirilen dualar Çanakkale cephelerinde yankılanıyor, o gece gördüğü rüyayı gözyaşları arasında Cuma namazındaki vaazda anlatan şair İkbâl'in destek dualarıyla arşa yükseliyordu (2003: 111).

İçinde dinî unsurlara oldukça fazla yer veren romanlardan biri de "Çanakkale Mahşeri"dir. Bu romanda da "dinî" unsurlar, cephede bütün imkânsızlıklara rağmen, kendilerinden silâh ve teknoloji bakımından çok üstün konumda olan İtilaf Güçlerine karşı, var olma savaşı veren Türk milletinin sahip olduğu manevî gücün ortaya konmasında kullanılmıştır. Romanın başından sonuna kadar, neredeyse her paragrafında kendini hissettiren bu dinî doku, o dönemin Türk insanında bulunan sarsılmaz inancı ve iman gücünü yansıtmaktadır.

Romanda, 18 Mart'taki büyük saldırıdan önce, İtilaf Güçlerinin küçük çaptaki bombardımanları karşısında Türk askerlerinin dayandığı tek güç yine inançları olur. Subaylarından erlerine kadar herkesin “tekbir getirerek” karşı ateşe başlamaları, romanın dokusundaki dinî havayı yansıtan bir örnek olurken; İmam Abdürrahim Efendi'nin gür sesiyle Kur'an okumasının, askerler için tek moral kaynağı olması da (2004: 27), Türk insanının sahip olduğu manevî gücü ortaya koymaktadır.

18 Mart'taki büyük saldırının öncesinde, o dönemde dünyanın en büyük ve en güçlü donanmasının Boğaz'da görünmesiyle beraber, birkaç yerden gelen ezan sesleri, bir nevi maddî gücün karşısında manevî gücün bir mukavemeti olarak tesirde bulunur. Ezan sesleriyle duygulanan askerlerin gözleri yaşarır. (2004: 56) Burada saldırının sadece Türk topraklarına veya Türk insanına değil, bütün Müslümanlığın sembollerinden biri olan ezana da yapıldığı anlayışı sezilir. Nitekim daha sonra yapılan bütün muharebelerde verilmekte olan savaşın daha çok dinî boyutu vurgulanmıştır. Muharebelerin çeşitli cephelerinde yükselen, “Vurun! Allah için, Peygamber için vurun! Kur'an kıyamete kadar bakidir. Zafer bizimdir.” (2004: 164) sözleri, hem romanın konuya olan yaklaşımındaki ana eksen, hem de Türk askerlerinin sahip olduğu manevî gücün kaynağını, göstermektedir. Hacı Mahmut'un bir sabah camiye giderken, donanmanın bomba seslerini duyması üzerine sarf ettiği şu sözler de, bu hususta verilebilecek bir örnektir:

Ey, İlâh-i Alemin! Milletimiz kadar dinin uğruna evladını kurban etmiş bir başka millet var mı? Zalim düşmanlarımızın silâhları nereden nereyi, çoluk çocuk demeden vuruyor. Evlatlarımız hangi silâhlarla onlara karşı koyuyorlar. Onları düşman mermilerinden koru! Yüreklere metanet ver! Ey Rabbim, senden başka kime sığınalım? Bu kara günümüzde bize imdat eyle! (2004: 272)

Romanın bu konuda en çok dikkati çeken yönlerinden biri de, Çanakkale'de verilmiş olan savaşı, vatan ve millet uğruna yapılan bir savaş olarak değil de daha çok “cihat” düşüncesiyle yapılan bir savaş olarak görmesidir. Romanın genelinde, bu savaşın Allah için, Kur'an için, İslâm dini için kazanılması gerektiği vurgulanırken; vatanperverlik gibi Türklerin millet olarak sahip olduğu seciyeler üzerinde pek durulmamıştır. Bir başka deyişle Çanakkale'de Türk milleti ve vatani için ölüm-

kalım savaşı veren Türk askerleri, “Mehmetçik” imajından çok “mücahit” (2004: 37) imajıyla anlatılmıştır.

“Çanakkale Mahşeri”nde de rüya motifinin olduğu görülmektedir. Muavenet-i Milliye gemisinin komutanı Yüzbaşı Ahmet Saffet’in, rüyasında Barbaros’u görmesi ve Barbaros’un ona Goliath’ı batıracağını söylemesi (2004: 271-272), romanda yer alan rüya motifine örnek gösterilebilir.

Romandaki dinî atmosferin artırılması amacıyla birtakım olağanüstü, mistik olaylara da yer verilmiştir: Molla Kâzım, susuzluktan bitmiş bir durumdayken isminin Derviş İbrahim olduğunu söyleyen, ak sakallı bir ihtiyar, ona içmesi için su verir. Daha sonra tekrar Derviş İbrahim’i görmek ve suyundan içmek isteyen Molla Kâzım, bulunduğu köye gider. Ama Derviş İbrahim denen kişinin, üç yüz yıl önce yaşamış bir derviş olduğunu öğrenir ve türbesini ziyaret eder. (2004: 433-434)

Türk askerinin sahip olduğu manevî gücün gösterilmesinden ziyade, hurafelere dayanan bir inancın ifadesi olan bu gibi anlatımlar, romanın inandırıcılığını zedelediği belirtilebilir.

Çanakkale Muharebelerini doğrudan konu edinen romanlardan biri olan Mustafa Necati Sepetçioğlu’nun “...ve Çanakkale” üçlemesi de, Çanakkale’de tarihin en büyük zaferlerinden birini kazanan Türk milletinin sahip olduğu manevî değerlerden biri olan “dinî” inanca temas eden eserlerden biridir.

Silâh ve harp teknolojisi açısından o dönemin en büyük gücü karşısında, Türk insanının sahip olduğu manevî güçle göstermiş olduğu mukavemet, bir bakıma maneviyatın maddiyata olan meydan okumasının bir ifadesi olmuştur. Bu meydan okumada, kimi zaman bombardıman esnasında siperde edilen bir dua; kimi zaman taarruz esnasında haykırılan “Allah! Allah!” nidaları; kimi zaman da duyulan bir ezan sesi, Türk askeri için bir güç olmuştur. Üçlemenin ilk kitabı olan “Geldiler”de, İtilaf Güçlerinin çıkarma yapmaya başladıkları esnadaki durumun anlatıldığı bir

bölüm, bu hususta oldukça çarpıcı bir örnek teşkil etmektedir. Buradaki ifadelerden, “ezan” sembolüyle dinî inancın verdiği güç açık bir şekilde ifade edilmiştir:

İlk dolan tekne hareket ettiğinde karşı tepelerde ezan başladı, boydan boya uzandı. Birbirini tamamlayan müezzinler birbirini bütünleyen bir altın zincirin halkalarını andırdı. Ezan, o altın zincirin ışıltısında Türk mevzilerini sınımsızlığıyla bağlıyordu. ‘Hayya alessalah’ derken demirden dağların eşi zırhlılar, denize oturularının ağırlığında, bütün toplarıyla birlikte ateşe başladılar. (...) Sabahın korkular içinde uyanan ışıltısı yaşamaktan umudunu kesmiş pırpırlanışıyla karanlığı seçmeye hazırken denizden durmayıp kusan topların sesi ölüm rüzgarlarında esiyordu, zamanı susturmuştu mekânı yok etme derdinde olanca acımasızlığıyla gürlüyordu. Fakat ezanlar susmadı; sanırsın yenilendi, sona eriyorken başa döndü, sanki ölümün hayatla iç içe güçlendiği bir ömrün müjdecisi oldu, görünmez siperlerini incecik ağlarıyla yamaçtan yamaca geriordu (2000a: 196).

Yaşanılan bir büyük savaşın ardından duyulan onca acı ve keder karşısında Türk insanının destek aldığı, onun ayakta kalmasını sağlayan ve her şeye rağmen olan biteni tevekkül karşılayıp var oluşunun anlamını idrak ettiren, yine sahip olduğu manevî değerler olur. Dinî inancın sağlamlığı, yüzyılların getirmiş olduğu manevî miras, en zor koşullarda dahi Türk insanının tutunduğu dal olur. Semiha ile Raci’nin bulunduğu çadırın üstüne top gülleleri düştükten sonra, başta Osman Efendi olmak üzere oradakilerin içine girdikleri manevî hava, Türk milletinin dinî inancının ne kadar güçlü olduğunu göstermesi bakımından önemlidir:

Bilemiyordu Osman Efendi. Bilebildiği boğazına kadar gelmiş, söylemeden duramayacağı bir ilâhiyi söylemeğe başladığı idi. Sesi nasıldı? Onu da bilemiyordu; yine bilebildiği tek bir ses olarak değil... Yemen’den Galiçya’ya seğirten ömrünün her parçasının, gençliğinden yaşlılığına sıraya girmiş omuz omuza birçok Osman’ın aynı seste kalabalıklaşan sesiydi: ‘Şol Cennetin ırmakları akar Allah deyu deyu!’ diyor çağılıyordu. Delidivane Osman Efendi’nin söyleyişine Hanife Kadın katıldı, onu Zehra takip etti; Hesna taa Şamlardan Beyrutlardan kalma hüznüyle eşlik etti. Mürsel Bey halkaya katıldı. (...) Birlikte söylüyorlardı ilâhiyi: ‘Çıkmış İslâm bülbülleri öter Allah deyu deyu.’ (...) Bir an geldi, Emre, yerin ve göğün aynı anda söyledikleri ilâhiyi söylemeğe başladığını duydu: ‘Cennet bağının gülleri açar Allah deyu deyu.’ (...) Zamanın yenilenmekte olduğunu, çocuk aklı, o saatte anladı (2000c: 341-342).

Rahmi Özen’in “Zulüm Dağları Aşar- Çanakkale İçinde” romanı da, birtakım olağanüstü, mistik olaylara yer vermesi açısından dikkat çekicidir. Bir bakış açısına göre “hurafe” olarak da nitelendirilebilecek bu olaylar, nihayetinde halkın dimağında oluşup şekillenen olaylar olsa da, Çanakkale’de destanlar yazan Türk insanındaki

manevî yapıyı göstermesi açısından önemlidir. Yaralanarak Türk askerleri tarafından alınıp tedavi edilen adı Charles olan bir İngiliz askerle, Ohian adındaki bir İtalyan askerinin, Sahra Çadır Hastanesi'nde Nusret Binbaşı'ya anlattıkları olaylar, bu noktada oldukça dikkat çekicidir. Kendi gözleriyle gördüğünü söylediği bir olayı İngiliz Charles şu şekilde anlatır:

Sıktığımız her kurşunun önünde yeşil yeşil kuşlar peydahlanıyordu. Attığımız mermiler, kuşların tüylerini bir toz bulutu dağıtıyordu. Ancak, kurşunlarımız kuşları öldürmüyordu. Kuş sürüleri, hedeflediğimiz Türk askerlerinin önüne siper oluyordu. Tanrıya ve mukaddes kitap İncil üzerine yemin ederim ki, ben bunları gözümle gördüm (2000: 127).

Bu olayın ardından, Tanrının bu savaşta tamamen Türklerden yana olduğunu anladığını söyleyen İngiliz Charles'tan sonra İtalyan Ohian da, şu olayı anlatır:

Biz, kurşunlanan her Türk askerinin yere yığıldığını görürdük ilk önce. (...) Bir ışık hızıyla göklere yükseliyor sonra... Ardından, bembeyaz bir pamuk yığını gibi yere inip devleşerek üstümüze doğru yürüyordu. Biz, onları gördükçe korkup; silâhlarımızı, cephanelerimizi bırakıp kaçıyorduk. Anladık ki; General Liman Von Sanders'in dediği gibi Tanrı hep sizden yana oldu bu savaşta... (2000: 127-128)

Görüldüğü üzere Çanakkale Muharebelerini doğrudan konu edinen birçok romanda olduğu gibi bu romanda da, Çanakkale'de vatan ve millet için olduğu kadar, hatta bunlardan da fazla olarak Allah ve din uğruna savaşan Türk milletinin, böylesine büyük bir zafer kazanmasında İlâhî bir yardımın olduğu üzerinde durulmuştur.

“Dinî unsurlar” açısından, incelenen romanlarla ilgili şu genel değerlendirmede bulunulabilir: Bilindiği üzere yukarıda birçok yerde ifade edildiği gibi Türk milleti, Birinci Dünya Savaşı içerisinde birçok cephede olduğu gibi Çanakkale Cephesi'nde de büyük bir savaş vermiştir. Bu cephedeki savaşın, diğer cephelerdeki savaşlardan farkı, buradaki savaşta alınacak bir yenilginin tüm İmparatorluğun ortadan kalkması anlamına gelecek olması ve o dönemde benzeri görülmemiş bir askerî güce karşı bir savaş olmasıdır.

Uzun yıllardan beri üst üste gelen savaşlar yüzünden zaten harap ve bîtap bir duruma düşmüş olan Türk milletinin, son direnç noktası Çanakkale Cephesi, olmuştur. Silâh, harp teknolojisi ve daha birçok maddî avantajlara sahip olan İtilaf Güçlerinin karşısında bütün bu yönlerden son derece zayıf düşmüş bir Osmanlı Devleti vardır. Bir var olma ya da yok olma savaşı anlamına gelen Çanakkale'deki muharebelerde Türk insanının ise sahip olduğu tek güç, manevî değerleri olmuştur. Bu manevî değerler içinde de İslâm dininin getirmiş olduğu dünya görüşü ve yaşam biçimi, en önemli yere sahip unsurlardan birini teşkil etmiştir.

Vatan ve millet sevgisi, bağımsızlığa olan düşkünlüğü ve oldukça insanî boyuttaki gelenek ve göreneklerinin yanında, sağlam bir dinî inanca da sahip olan Türk milleti, bu inancının da kendisine vermiş olduğu güçle Çanakkale Cephesi'nden çok büyük bir zaferle ayrılmasını bilmiştir. Dolayısıyla Çanakkale Muharebelerinin nasıl, hangi koşullarda kazanıldığını anlatan söz konusu romanlarda bu nokta üzerinde durulmuş ve bir bakıma savaşın kazanılmasındaki manevî doku ortaya konmaya çalışılmıştır.

Yer yer “hurafe” sayılabilecek bazı olaylara veya olağanüstü görülebilecek birtakım mistik hadiseler yer verilerek, savaşın kazanılmasında insan unsurunun göstermiş olduğu gayret ve başarı yadsınmış olsa da, söz konusu romanların belli bir bakış açısını yansıtmış olmasından dolayı da önemli olduğu belirtilebilir.

Birçok romanda Çanakkale'deki savaşın, Türklüğün veya Türk vatanının savunulduğu, var olma mücadelesinin verildiği bir savaş olarak gösterilmesinden ziyade, İslâmiyet'in veya dinî anlamda sahip olunan değerlerin tehlikede olduğu ve savunulduğu bir savaş olarak lanse edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin genel yapısı dikkate alınırca, böyle bir yaklaşımın doğru olduğu söylenebilir. Ama bunun yanında, yukarıda bir vesileyle ifade edildiği gibi, Türk askeri için “Mehmetçik” imajından ziyade “mücahit” imajının çizilmesi, Türk insanının genel karakteri düşünüldüğünde, bunun doğru olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Ama genel anlamda romanların, Çanakkale'de Türklerin büyük bir zafer kazanmasında etkili

olan dinî düşüncenin yansıtılmasında yer yer başarılı olduğunu söylemek de mümkün.

4.6. İtilaf Güçlerinin ve Anzakların Türklere Olan Bakış Açısı

Birinci Dünya Savaşı içinde en çok ilgi çeken konulardan biri de, aşağı-yukarı yirmi bin kişilik Avustralyalı ve sekiz bin kişilik Yeni Zelanda Kara Kuvvetlerinden oluşan ve kısa sürede ANZAC (Australian and New Zealand Army Corps) diye adlandırılmaya başlanan birliklerin bu büyük savaşdaki konumudur. İlk bakışta “İngiltere, Fransa ve Rusya” ile “Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Osmanlılar” arasında vuku bulan bir savaşta, dünyanın öbür ucundaki bu iki ülkenin de yer alması, anlamsız gibi gelse de durum, aslında bu kadar basit değildir. Çünkü özellikle 1914 yılının gerçeklerine bakıldığında, meselenin bugünkünden çok farklı olduğu görülür. Avustralya ve Yeni Zelanda'nın her ikisi de, Britanya İmparatorluğu'nun birer üyesidir ve “anavatan” İngiltere ile yakın ilişkileri vardır. Sadece yüz yirmi beş yıl önce, Britanyalılar muhteşem güney topraklarına ilk kez göçüp bu toprakları eski sahipleri Aborijinlerin elinden almışlardır.

1901 yılında Avustralya ulus olma niteliğini kazanmış ve altı koloni birleşerek Avustralya Birliğini (Commonwealth) oluşturmuşlardır. Birçok bakımdan, Avustralyalıların çoğu ve özellikle zengin sınıflar ve yüksek makam sahipleri, hâlâ İngiltere'ye güveniyor ve itici gücün onlardan kaynaklandığına inanıyor olduklarından bu politik bağımsızlık sadece bir yanlış isimlendirme olmaktan ileri gitmemiştir. İngiltere'nin deneyimleri ve başarıları, aynı zamanda Avustralya'nın deneyim ve başarısı olarak görülmüştür. Bu nedenle, Avustralya kolonileri, İngiltere'ye savaşta yardım için geçmişte Sudan'a, Güney Afrika'ya ve Çin'e derhal askeri birlikler göndermişlerdir. O halde, Arşidük Ferdinand'ın öldürülmesiyle patlak veren uluslararası kriz ve bunun sonucu olarak, tüm Avrupa'yı içine alan bir savaş tehdidinin belirmesine, birçok Avustralyalının büyük coşkuyla yaklaşması, şaşırtıcı değildir. Hatta savaş ilan edilmeden çok önce hem Avustralya hem de Yeni Zelanda

Başbakanları, Britanya'ya birlik göndermeyi önermişlerdir. Göğüsler, imparatorluğun vatan sevgisi ile kabarmaya başlamıştır. Örneğin, 2 Ağustos günü Melbourne Üniversitesi öğrencileri dersleri bırakıp ayağa kalkarak, ulusal marşı söylerler. Sonunda 5 Ağustos günü saat 12.30'da, yerel basında Britanya ile Almanya'nın savaşmaya başladığı haberi çıkınca, gerilim patlama noktasına gelir. Ertesi gün Melbourne'un "Argus" gazetesi, "Bazıları (kalabalığın içinden) heyecanlı, bazıları memnun, bazıları haberin şokunu taşıyamazken, bazıları da çok kötümserdi fakat genel duygu, son birkaç günkü bekleyiş ve bilinmezliğin ortadan kalkmasından dolayı, bir rahatlama şeklindeydi..." diye bildirir.

Birçok yerde haber büyük bir coşkuyla karşılanır. Savaşın mantığını sorgulayan birkaç ses dışında, birçok kişi kendisini olayın heyecanına kaptırılmış, sevinmektedir. İnsanlar bu işe karışmış olmak, hatta tehdit edildiklerini hissetmek ister gibidirler. Bu nedenle, şu veya bu şekilde olası veya olmasını adeta umdukları bir Alman saldırısı karşısında, köprüleri ve demiryollarını korumak için nöbetçi askerler dikmişlerdir. Askere alma merkezlerine çıkış gibi insan birikmiştir. Kapılar derhal açılır. Sydney'de bir haftadan biraz uzun sürede on bin kişi askere yazılır. Çok geçmeden yerel gazetelerde, Almanların bilinen barbarlıklarını anlatan, İngiltere basınından aktarılan öyküler yayımlanmaya başlar. Süngülenen bebekler, ırza geçmeler ve kadınların öldürülmesi, esirlerin ellerinin kesilmesi ve bunlara benzer bir sürü kurmaca öykü anlatılır. Her şeyden habersiz birçok Avustralyalı, bu öykülere inanmıştır. Özellikle İngiliz basınının etkisiyle, Avustralya'daki tepki ve nefret tamamen Almanlara yöneliktir.

Türkler ve dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu hakkında Avustralya'da bilinenler ise oldukça azdır. Bu bilgiler ise, oldukça basite indirgenmiş ve sağlıklı olmayan bir düzeydedir. 1899 yılında yazılmış olan bir ders kitabında Türkler için, "Zalim ve cahil bir ırk... Müslümanlar içinde en fanatik ırklardan biri", "adı batası Türklerin Müslümanlığa döndürmek için insanlara yaptıkları zulüm ve günahla hiçbir ırkın boy ölçüşemeyeceği" şeklinde yazılar vardır. Osmanlıların savaşa katılımı Britanya ve Avustralya'da, onların Almanların bir piyonu oluşunun kanıtı, ikinci

(belki de üçüncü) sınıf, kendi başına hareket edecek kapasiteden yoksun bir ulusun, beklenen davranışı olarak yorumlanır (Fewster, Başarın, Başarın, 2005: 57-60).

Anzak askerleri kırsaldan, kısmen de kentlerden toplanmıştır. Bir kısmının İngiltere'ye Almanya karşısında yardım etmek, bir kısmının hayatta kahraman olmak için karşısına çıkan bir fırsat olarak gördüğü ve bir kısmının da macera tutkusu ile orduya katıldığı Anzaklar, Mısır'da çöl sıcağı altındaki kamplarda İngiliz subayları tarafından hızlı bir eğitimden geçirilir (Duman, 2006: 203).

Bu süreç zarfında Anzaklar, sadece askerî eğitim almamışlardır. Askerî eğitimin yanında özellikle İngilizlerin yoğun bir propagandasına maruz kalmışlardır. Osmanlı Devleti veya Türkler hakkında zaten çoğunlukla yüzeysel ve olumsuz bilgilere sahip olan bu askerlere, Türklerin son derece vahşi, insan eti yiyen, barbar ve Hıristiyanlık düşmanı olarak tanıtılır. Öyle ki, hiç kimsenin Türklere esir düşmemesi gerektiği, aksi takdirde Türklerin, esirlerin ellerini, ayaklarını, dilini kesmek suretiyle türlü işkenceler yaptığı anlatılır. Savaşa giren hemen her ülke, hasmı için böyle bir tablo çizmeye kalkışır ki, insanlar bu korkunç düşmana teslim olmak ya da onunla barış yapmaktansa, kendi yaşamlarını veya sevdiklerinin yaşamlarını feda edecek kadar nefret etsinler. Gelibolu savaşının da diğerlerinden bir farkı yoktur; her iki tarafın ordularındaki askerlerin kafaları da, nefsi müdafaa ve karşısındaki düşmana karşı nefret duygularıyla doldurulmuştur (Fewster ve diğer., 2003: 103-104).

Hiç tanımadıkları, haklarında doğru dürüst herhangi bir bilgiye sahip olmadıkları, sadece bazı önyargılar ile, İngilizlerin anlattıkları haricinde başka bir şey bilmedikleri Türklere karşı savaşmak üzere 25 Nisan'da, 1985'ten beri Anzak Koyu olarak adlandırılan Arıburnu sahillerine çıkarma yapan Anzakların, Türklere olan bakış açılarında zamanla bir takım değişiklikler gözlemlenmeye başlanır. 25 Nisan'daki çıkarmanın üstünden haftalar geçtikçe Anzaklar, savaş öncesi yapılan propagandalarda kendilerine vahşi, canavar ruhlu, yamyam olarak tanıtılan Türklerin hiç de söylendiği gibi insanlar olmadıklarını fark etmeye başlarlar.

Günler geçtikçe Müttefik birlikleri gerçek Osmanlı kimliğinin (sandıklarının tam tersine) ne olduğunu ve savaşın gerçeklerini öğrenmeye başlarlar. Savaş bir cehennemdir; düşman askerleri de tıpkı kendilerine benzemektedir. Çıkarmadan sadece bir hafta sonra, bir Britanya kurmay subayı karısına yazdığı bir mektupta şunları yazar: “Türkler, yaralılarımıza çok iyi bakıyorlar! Yani, duyabileceğin başka hikâyelere inanma.” Bütün gerçekler, Osmanlıların, cesur oldukları kadar insan olduklarını da göstermektedir. Bir Britanya askeri Mayıs başlarındaki başarısız bir Türk saldırısından sonra şöyle yazar: “Adamların hâlâ nasıl ilerleyebildikleri inanılmaz bir şeydi, ama ilerliyorlardı, hatta bazıları o kadar yakına geldiler ki, siper aldığımız hendeğin içine düşüp savaşamayacak hâle geldiler. Etrafta yığılanlara eklenmiş oluyorlardı ama cesaretleri belleğimde yıllar boyu yaşayacak.” Herkes eski düşüncelerini yeniden değerlendirmeye başlar. 18 Mayıs günü Britanyalı bir ordu rahibi “Türklerin pozisyonu her gün biraz daha güçleniyor. Onlara yapacaklarımız konusunda o kadar çok uyarı yolladık ki. Muhteşem yönetiliyorlar, çok iyi silâhlanmışlar, çok cesurlar ve çok kalabalıklar.” demiştir. Bir hafta önce, Britanya Ordusuna bağlı tanınmış bir savaş muhabiri de şöyle bir ifade kullanmıştır: “Cesur ve inatçı bir düşmanla karşı karşıyayız.” Özellikle Ağustos savaşlarından sonra karşı birliklerin birbirlerine karşı besledikleri duygu ve düşünce, birçok durumda, adına ancak arkadaşlık, dostluk denilebilecek bir şekilde gelişir. Müttefikler, bir sempati ifadesi olarak düşmanlarına “Johnny Türkler” derken, Osmanlı birlikleri de Britanya askerlerine “John Kikrik”, Fransız askerlerine “Tango” lakabını takarlar. Bu insanlar aynı acıları, aynı yoklukları ve aynı sıkıntıları onca zaman paylaştıktan sonra, çoğu artık karşısındaki birliğe ölümcül düşmanlar değil de rakip dostlar gözüyle bakmaya başlar (Fewster ve diğer., 2003: 104-105,159). Bu süreç, muharebe ortamında, kısa veya uzun süreli yapılan ateşkeslerde birbirine hediyeler verme; yiyecek, içecek alış-verişinde bulunmaya kadar gider.

İşte Birinci Dünya Savaşı sırasında Çanakkale Cephesi’nde karşı karşıya gelen Türkler ve Anzaklar ile ilgili olarak özetlenen bu konuya, Çanakkale Muharebelerinin doğrudan ele alınıp işlendiği romanların birçoğunda temas edilmiştir. Söz konusu bu romanlarda Müttefik askerlerinin, özellikle de Anzakların

Türlere olan bakış açılarındaki bu değişim, onların gözüyle gösterilmeye çalışılmıştır.

Edebiyatta, çoğunlukla da romanda “öteki”nden bahsedilirken, gerçekte onun “biz”le aynı olmayan yönleri ortaya konarak, bir bakıma “biz”in kendine has yapısı, kimliği tanımlanmaya veya gösterilmeye çalışılmaktadır. Oysa bu romanlarda “öteki” konumundaki, özellikle Anzakların duygu ve düşünceleri, olduğu gibi “biz”i çepeçevre çevreleyen nitelikleri ortaya koymaktadır. Yani bir bakıma bir Anzak askerinin Türklerle ilgili olarak nihayetle vardığı kanı, zaten Türklerin sahip olduğu özellikleri işaret etmektedir.

“Uzun Beyaz Bulut-Gelibolu” romanında Yeni Zelandalı bir Anzak askeri olan Alistair John Taylor’un, ailesine yazmış olduğu bir mektupta Türklerle ilgili olarak, onların “canavar ruhlu, sineklerden daha miskin, (...) Anadolu’da yaşayan Hıristiyanlara işkence eden, (...) işkence ve eziyet etmesini seven, cani ruhlu” (2001: 92-93) olduklarına dair birtakım bilgiler geldiğinden bahsederken; aynı mektubun daha sonraki sayfalarında Türklerin “zorlu savaşçılar olduklarını” (2001: 96) düşünmeye başladığını belirtir. Onun Türklerle ilgili olarak düşüncelerinin değiştiğini, bir başka mektubundaki şu ifadeler gösterir:

Kahramanlık mı? Haydi ya... Kahramanlık zorla olmaz. Vatana gelince... Burası Türklerin vatanı ve bu savaş bizim savaşımız değil. Bizler, İngilizlerin artık hiç çekinmeden yüzümüze karşı mağrurca söyledikleri gibi sadece “hevesli oğlan çocukları”yız. Asıl kahraman olan Türkler. Çünkü Mısır’dayken Araplara taktığımız Abdül adıyla kendileriyle dalga geçtiğimiz ama şimdi artık “Johnny Türk” dediğimiz Türkler, vatanlarını savunmak için çok ağır şartlar altında bize karşı direniyorlar. Ve vatanlarını korumak için kahramanca ölen asıl onlar. Geçen hafta ölüleri gömmek için karşılıklı ateşkes ilan edildiğinde ilk defa Türkleri yakından ve canlıyken gördük. Bu ateşkes ilanı, tıpkı ragbi maçlarındaki devre arasını andıran trajik bir şakaya benziyordu. Türkleri o zaman gördük. Türkler bize anlatılan canavarlara benzemiyordu. Onlar da gözlerinde endişe ve keder olan genç insanlardı. Tıpkı bizim gibi yorgun ve bıkkındılar. Onların da arkalarında bekleyen üzüntülü aileleri, yaşlı anne-babaları, karıları belki de sevgilileri vardı. Onlar da yaralanınca acı çekiyor, kanıyor ve onlar da gencecik hayallerini bırakıp ölüyorlardı. Türkler de insandı... Daha dikkatle bakınca ateşkes sırasında gördüğümüz Türkler güçlü, sağlam çiftçi görünüşlü askerlerdi (2001: 139).

“Çanakkale’ye Gidenler-Şu Boğaz Harbi” romanında bir İngiliz askeri olan Leslie, başlangıçta Türkler için “zavallılar ordusu” (2005: 16); “kurumuş bir dal, kangren olmuş kol ve bacak” (2005: 121); gibi ifadeler kullanırken; bu romanın devamı niteliğindeki “Gelibolu-Yenilmezlerin Yenildiği Yer” romanında ise Türklerle olan nakış açısı değişmiştir. Onun ailesine yazmış olduğu mektuptaki şu ifadeler, bu noktada önemlidir:

Gelibolu'da Türkleri tanıdım. İnsan olmayı öğrendim. Savaşta dahi düşmanına merhamet ve yardım etmeyi öğrendim. Düşmanımı dahi sevebilmeyi ve ona saygı duymayı öğrendim. Onlar çok dürüst ve cesur savaşçılar. Oldukları gibi görünüyorlar. Bizim gibi hileleri yok. Vatanlarını savunmak için tuttukları tek şey silâh değil. Yüreklerindeki ve gönüllerindeki, dinlerinin emrettikleri şehitlik ve vatan sevgisi var. Bunun için yürekten ve içten dövüşüyorlar. Toprağa severek düşüyorlar. Severek ölüme koşuyorlar. Ölümün güzel olduğuna onlar sayesinde inandım. (...) Gönül dedikleri bulunmaz bir hazinenin kurallarına çok iyi uyuyorlar. Bu kuralları hiçbir kitap yazmıyor inanın. Türkler “gönlü zengin” insan deyimini de sık kullanıyorlar. Nasıl ki silâh ve cephane bakımından zengin isek o kadar da gönül fakiriyiz... İşte bu fakirliğimiz Türkler tarafından zaman zaman aşağılanmamıza dahi sebep oluyor... (2004: 339-340)

Aynı romanda bir Anzak askerinin söylemiş olduğu şu sözler de, onların Türkler hakkındaki artık değişmiş olan düşüncelerini yansıtmaktadır:

Türkler asla casusluk yapmazlar, hele arkadaşlarını, vatanlarını satmazlar... Onları kısa sürede çok iyi tanıdık. Mertler, kahramanca dövüşüyorlar. Hile hurda bilmiyorlar. Ölmek ve öldürmek için geliyorlar. Yaralılara ve esirlere hiçbir şey yapmıyorlar (2004: 240).

“Çanakkale Mahşeri” romanında tablo, bundan pek farklı değildir. 25 Nisan sabahı Arıburnu’na çıkarma yapacak olan filikaların birinde yer alan genç bir papaz, “Barbar, dinsiz Türklerden dünyanın incisi İstanbul’u alacağız ve Hıristiyan kardeşlerimizi kurtaracağız” (2004: 133) derken; Anzakların uğruna neredeyse canlarını bile vermeye hazır oldukları Britanya Krallığının, bu savaşta başkomutanı Hamilton, Türkler hakkında hükmünü vermiştir bile. Gazeteci Aksmead Bakletti’nin, Hamilton’a, Türklerle savaşmayı bırakmaları karşılığında adam başına on Şiling verilmesini teklif edince Hamilton’un verdiği cevap, onun Türklerle hakkındaki düşüncesini de göstermektedir:

(...) sayın Bakletti; siz Türkleri tanımıyorsunuz. Dünyada Osmanlı Türk'ünden başka dini uğruna canını fedaya tartışmasız hazır bir millet ve asker yoktur. Asker başına on Şiling yerine elli İngiliz Lirası teklif etsek, yine de yüzümüze çarparlar, dünyaya rezil oluruz (2004: 365).

“Zulüm Dağları Aşar-Çanakkale İçinde” romanında, yaralanarak Türk askerleri tarafından alınıp tedavi edilen İtalyan Ohian, İngiliz Charles ve Yunan Stalyö'nün, Sahra Çadır Hastanesinde Binbaşı Nusret Bey'e Türklere ilişkin düşünceleri de, İtilaf Güçleri askerlerinin Türkler hakkındaki nihaî kanaatini yansıtmaktadır:

Biz, sizin canınızı almaya gelmiştik. Siz, bizi diriltmeye çalışıyorsunuz. Yaptıklarınızı; bizde, babası oğluna yapmaz... Melekler gibi davranıyorsunuz düşmanınıza... (...) Bırakıp kaçtılar bizi Yunanlı arkadaşlarımız; yara bere içinde. Vicdanı el vermedi askerlerinizin, bizim, orada; inleye inleye ölmemize. Sırtlarına yüklenerek getirdiler buraya... Sizin canınızı almak istiyorken, şimdi can borçluyuz sizlere... (...) Kendi askerlerinizin ilaçlarını bize kullanıyorsunuz. Onların yiyeceği yok, bizi doyuruyorsunuz. Bizi, yaralı-bereli alıp getirdiniz. Size can borcumuz var. Halbuki biz, Çanakkale'ye; sizden kan almaya, can almaya gelmiştik. Bu büyüklüğünüzü neye borçlusunuz Binbaşım? (...) On iki saattir yaramızla baş başaydık siperde... Arkadaşlarımız, yaralı diye bizi, ölüme terk edip kaçtılar... Sizin askerleriniz ekmeğini bölüştü bizimle... Matarasındaki suyunu... Sırtlarına yüklenip buraya getirdiler. Savaşta ekmek vermek, ilaç vermek, su vermek; can vermektir Binbaşım! Siz, insan mısınız yoksa gökten inen melek mi? (2000: 124-125)

“Şafakta Yanan Mumlar”da Büyükanne Tilly'nin babası Bill Amca'nın, arkadaşı, Bob'a göndermiş mektuplarda ifade ettiği düşünceler de, Anzakların Türklerle ilgili düşüncelerini ortaya koymaktadır. Onun 2 Haziran 1915 tarihli mektubundaki şu ifadeler, oldukça önemlidir:

O gün, ilk kez Türklerle bir araya geldik. Birlikte çalıştık. Büyük çukurlar kazıp, toplu mezarlar yaptık. Saatlerce yan yana, yüz yüzedik. Bize benzer gençlerdi hepsi. Öyle her zaman duyduğumuz “vahşi”, “kaba”, “saldırgan” insanlar değil. Dilleri pek değişik. Mısır'da öğrendiğim birkaç Arapça sözcüğü kullandım. Anladılar. Ama, çoğu zaman işaretlerle anlaşıyorduk. Onlar bize, biz onlara sigara verdik. Cebimizdeki fotoğrafları gösterip ailelerimizden söz etmeye çalıştık. Ateşkes biteceği zaman ayrılırken, birbirine armağan verenler bile oldu. Sigara gibi, çakmak gibi armağanlar (2003: 126-127).

Yine Bill Amca'nın arkadaşı Bob'a gönderdiği, 15 Haziran 1915 tarihli mektupta ise şu ifadeler vardır:

Geçen gün hepimize gaz maskesi dağıttılar, ama kimse takmıyor. Neymiş o, Türkler zehirli gaz kullanabilirmiş. Saçma! Türkleri tanıdık artık. Ortak mezar kazdığımız gün yakından gördük. Kaç haftadır neredeyse yan yana yaşıyoruz. Ne zaman ne yaptıklarını biliyoruz. Hiçbir gün, batan gemilerimizden kurtulanlara ateş etmediler. Türkler dürüst savaşçılar. Gaz kullanmazlar. Biz bunu biliyoruz. Geçen gün buraya yeni bir subay gelmişti. Az ötemizden geçen iki Türk askerini görünce bize, “Neden öldürmüyorsunuz? Ne duruyorsunuz? Niye ateş etmiyorsunuz?” demeye başladı. “Niye edelim?” dedik. “Bize bir zararları dokunmuyor ki şu anda. Geçip gidiyorlar işte (2003: 127-128).

“Çanakkale’de Çocuklar Da Savaştı” romanında nakledilen bir Anzak askerine ait olan hatıra, onların hangi duygularla Çanakkale Cephesi’ne geldiklerini ve savaşın doğal seyri içinde duygu ve düşüncelerinde ne gibi değişiklikler olduğunu gösterir niteliktedir:

Gözlerimi açtığımda, kendimi yabancı insanların arasında buldum. Nasıl korktuğumu anlatamam. Çünkü İngilizler bize Türkleri barbar, vahşi kimseler olarak tanıttı ya... Ama dikkat ettim. Yaralarımı sarmışlar. Bana hiç de öfkeli bakmıyorlar. (...) Bu adamlar, isteseler şu anda beni öldürebilirler. Ama Öldürmüyorlar... Veyahut isteseler önceden öldürebilirlerdi. Halbuki beni cephenin gerisine götürdüler. Esirlere misafir gibi davranıyorlardı. Bu duygularla “Yazıklar olsun bana!” dedim. “Böyle asil insanlarla ben niye savaşıyorum? Ben niye savaşmaya gelmişim?.. Bu İngiliz milleti ne yalancıymış, ne kadar Türk düşmanymış meğer...” diyerek, pişman oldum. Ama bu pişmanlığım fayda etmiyordu ki... Bu iyiliğe karşı ne yapsam diye düşündüm durdum günlerce... (...) Siz Türkler gerçekten çok uygar, çok merhametli insanlarsınız. Demek ki bizi hep kandırmışlar... Buna bütün kalbimle inanıyorum (2006: 88-89).

Yukarıda da belirtildiği gibi Britanya Krallığı’nın yanında savaşmak için gönüllü olan Anzaklar, İngiliz subayları tarafından eğitilmişlerdir. Askerî eğitimin yanı sıra, savaş öncesi yapılan propagandalarda onlara Türkler hakkında son derece olumsuz bilgiler verilmiştir. Bu propagandalar, özellikle Türkler hakkında zaten pek bilgi sahibi olmayan Anzakların Türkleri son derece yanlış tanımlarına sebebiyet vermiştir. “Çanakkale Askerine Rütbe Gerekmez” romanının bir bölümünde söz konusu eğitim süreci ile ilgili olarak ifade edilen şu hususlar, bu açıdan önem arz etmektedir:

Sonra dersler başladı. Türklerin nasıl gaddar, acımasız birer yaratık olduğunu subaylar örnekler vererek anlattılar. Hele bir İngiliz albayı “Ellerine esir düşmemeğe bakın” dedi “Darda kalırlarsa, onların insan eti yediği bile

söyleniyor. Ama meraklanmayın, bu Türklerin hepsi birer calibandır ve bütün vahşiler gibi korkaktırlar...” Gönüllülerden birisi arkadan sordu:

-Caliban ne demek albayım?

-Shakespeare adını duydun mu?

-Yok, duymadım. O da gönüllü mü benim gibi?

-Eskiden yaşamış bir İngiliz yazarı. Bir oyununda, sakat ve yarı vahşi insanları anlatırken “Caliban” demiş onlara. Türkler birer calibandır (1998: 33-34).

Bütün bu konuşmalara şahit olan Avustralyalı Ian ise, muharebeler esnasında İbrahim Aga tarafından tam öldürülecekken, İbrahim Aga onu affeder ve salıverir. Yaralanan Ian ile yattığı hastanedeki doktor arasında geçen şu diyalog, oldukça çarpıcıdır:

-Ne haklaması doktor bey. Tüfeğim elimden fırlayıp gitmişti. Süngüyü dayadı boğazıma. Sonra nişanlımın resmimi görünce, eliyle dereyi işaret ederek kaçmama izin verdi...

-Aman, sus, duymasınlar. Hem bunları kimseye anlatma savaş bitmeden.

-Ama siz bize “Bu Türkler...”

-Bunlar tehlikeli laflar, sus Ian.

-Türlere karşı içimizi aylarca hınçla, öfkeyle doldurdunuz. Bu savaşın ayı avından farkı olmayacaktı, asker böyle anladı sözlerinizi. Avustralya'dan Mısır'a kadar yol boyunca, “Türkler, zorda kalırlarsa insan eti bile yer, ona göre dövüşün, hiç acımayın ve ellerine canlı düşmemeye bakın...” dediniz bir de...

-Bunlar, savaştan sonra konuşulacak şeyler, şimdi değil, anladın mı beni? (1998: 117)

Kevin Fewster, Vecihi Başarın ve Hatice Hürmüz Başarın tarafından kaleme alınan “Gelibolu 1915- Savaşla Başlayan Dostluk” adlı çalışmada yazarlar, şunları ifade etmektedirler: “Bazen cehaletin mutluluk olduğu söylenir. Eğer daha iyisini bilmiyorsanız, istediğiniz kadar önyargı ve yanlış yoruma sahip olabilirsiniz. Bir şeyi veya birisini tanıdıkça, onun hakkındaki eski düşüncelerinizi kabullenmek zorlaşır, söylenti ve önyargıları bir yana bırakır, her şeyi kendi deneyiminize dayanarak değerlendirebilirsiniz. Gelibolu vakası da böyleydi. Çıkartmanın üstünden haftalar geçtikçe, bütün uluslardan insanlar, savaş öncesi propagandalarıyla kendilerine ‘vahşi canavarlar’ olarak tanıtılan düşmanlarının, hiç de öyle olmadığını öğrendiler” (2003: 103).

Bu durum, bir bakıma özellikle Anzaklar açısından yaşanan üçüncü trajedi olur. Başlı başına savaşın kendisi sayısız trajedilere sahne olurken, Anzakların bu

trajik sahne içinde yaşamış oldukları kendi trajedileri, belki de bu savaşı onlar için anlamlı kılan en önemli etkenler olarak görülebilir. Anzakların Çanakkale Muharebelerinde kendi içlerinde yaşamış oldukları ilk trajedi, bir şekilde içinde bulundukları savaşın, aslında kendileri için bir anlam taşıyor olduğunu fark etmeleri ile gerçekleşir. İkincisi, kendilerini bir parçası olarak gördükleri Britanya Krallığı'nın aslî unsuru olan İngilizler tarafından dışlanmış olmaları ile yaşanır. Üçüncüsü ise Anzaklar için adeta bitirici darbe olur. Çünkü her şeye rağmen karşılarında savaştıkları Türklerin kendilerine anlatıldığı gibi, vahşi, acımasız, işkenceden zevk alan, yamyam insanlar... olmadığını; tam tersine son derece ulvi değerlere sahip olan bir millet olduklarını görürler. Bütün bunlar, “savaşla başlayan bir dostluğu” açıklar niteliktedir.

Görüldüğü üzere Çanakkale Muharebelerini konu edinen birçok roman, özellikle Anzakların Türklere olan bakış açılarındaki söz konusu değişime temas etmiştir. Böylelikle bu eserler, sadece “bir savaşın romanı olma” niteliğinden başka, o savaşın içindeki insanların değişim tutum ve duruşlarının da ortaya konduğu, psikolojik bir yapı da kazanmış olmaktadır.

4.7. Türklerin İtilaf Güçlerine Olan Bakış Açısı

Çanakkale Muharebelerini doğrudan konu edinen romanlarda Türklerin İtilaf Güçleri askerlerine ve Anzaklara olan bakış açıları meselesi, aslında bir dönem Türkler açısından “öteki”nin kim/kimler olduğu ve nasıl algılandığı konusunu gündeme getirmektedir.

“Öteki” kavramı, özellikle son yıllarda, sosyal bilimlerde, sıkça kullanılmaktadır. Bir kavram olarak “öteki”, sözlük anlamında kullanılan “öteki” kavramını aşan bir içeriğe sahiptir. “Öteki”, sözcük anlamıyla “ben” ve “biz”den farklı olanı, “ben” ve “biz” dışında kalanı belirtmek için kullanılır. Hatta kavram, “sen”, “siz”, “o” ve “onlar” zamirlerine göre daha uzak olanı da kapsamaktadır. Ancak toplumsal yapı içerisinde “öteki” (ki bu anlamda kavram tırnak içinde ya da

italik kullanılmaktadır); “ben”, “biz”, “sen”, “siz” gibi zamirlerden farklı olarak “toplumsal bir birimi, bir grubu” kapsayacak biçimde kullanılmaktadır (Çapar, 2006: 36).

Burada “öteki”nin tanımlanmasında veya ortaya çıkmasında çeşitli amillerin etkisinden söz edilebilir. Bu amiller, niteliği ne olursa olsun bir “farklı olma” hâlini ifade eder. Bu “farklı olma”; “sosyo-kültürel yapı”, “ideolojik bakış açısı” veya “farklı yaşam standartları”, “dinî düşünce” veya “inanç biçimleri”ndeki farklılıklardan ortaya çıkan bir durum olabilir. Genel anlamda Türkler açısından “öteki”, çeşitli zamanlarda, farklı bir toplumsal birimi veya grubu ifade etmiştir. Örneğin, Osmanlı İmparatorluğu’nun aşağı-yukarı Tanzimat yıllarına kadar olan döneminde “öteki”, çoğunlukla imparatorluk dışında kalan Hıristiyan milletler iken, Kurtuluş Savaşı yıllarında, Yunan veya Rumlar olmuştur. Bu noktada “öteki”nin, onu o şekilde gören “biz” için, bir “imaj”ı ifade ettiği belirtilebilir.

“İmaj”, karmaşık düşüncelerin, duyguların, anıların vb. belli bir ideolojik bütünleşme sonucunda ortaya çıkardığı bir sonuçtur. “İmaj”ın gerçeklikle ilişkisi ise o denli önemli değildir (Millas, 2000: 6-7). Çünkü tanımından da anlaşılacağı üzere “imaj”, ait olduğu toplumsal birim veya grubun gerçek niteliklerini ifade etmez. O toplumsal birim veya grubun “biz” tarafından nasıl görüldüğünü, algılandığını ifade eder. Örneğin Yunan veya Rumların, Türkler açısından sahip olduğu “imaj” ile İngilizler açısından sahip olduğu “imaj”, aynı değildir.

Çanakkale Muharebeleri dendiği zaman ise Türkler açısından “öteki”, İtilaf Güçleridir. İtilaf Güçleri, “öteki” konumunda, söz konusu muharebeleri konu edinen romanlarda da ele alınmıştır. Bir bakıma söz konusu bu romanlar, İngiliz veya Fransız askerlerinin, Türkler açısından sahip oldukları imajı yansıtmaktadır.

Türklerin, kaybedilen savaşlarla geçen uzun yıllardan sonra, tekrar özgüvenini elde etmiş bir biçimde tarih sahnesine çıkmasını sağlayan Çanakkale Zaferi’nin, Türklük ve millet olma bilinci açısından çok özel bir konumu vardır. Bu zafer; Türk’ün, vatanlarını ellerinden almak isteyen düşmanı yenmesinden başka,

Doğu'nun Batı'yı veya İslâm'ın küfrü mağlup etmesi şeklinde de algılanmış ve çeşitli eserlerde “öteki”, bu algılanış biçimlerinden birine veya bazalarına göre bir “imaj” kazanmıştır. Daniel-Henri Pageau'nun, “ulusçu edebiyatta ve özellikle savaşla ilgili metinlerde ‘öteki’ konusunda yazılacaklar, belli bir kodu izlemek zorundadır.” (Millas, 2000: 7) sözü, bu bağlamda doğrudur.

Bazı romanlarda İtilaf Güçleri, hangi milletin mensubu veya hangi devletin askeri olduklarına bakılmaksızın, genel olarak “Batılı/Garplı” olarak görülmüşlerdir. Yukarıda da ifade edildiği gibi, söz konusu savaş, -Kurtuluş Savaşı'nda da aynı şey geçerlidir- aynı zamanda Doğu Medeniyeti ile Batı Medeniyetinin savaşı olarak algılanmıştır. Bu algılamada Batı'nın bir medeniyet beşiği olarak Hıristiyanlıkla olan özdeşleşmişliğinin de kuşkusuz payı vardır.

“Çanakkale'ye Gidenler- Şu Boğaz Harbi” romanında Hasan Hulusi'nin “Karşımızda İtalyan yok ki. İngiliz ve Fransız var.” (2005: 139) sözüne karşılık Mehmet Mevsuf'un “Olsun ne fark eder ki? Hepsi bir topun kumaşı değil mi?” (2005: 139) şeklindeki cevabı, aslında Türk insanının bu bağlamda, “öteki”ne olan bakış açısını yansıtmaktadır. Yine aynı romanda Albay Muzaffer Bey'in Maydos'a gelip de yakılan, yıkılan evleri görmesinden sonra, yazar-anlatıcının “Garbın, medenî insanların yaptıkları ortada duruyordu.” (2005: 304) şeklindeki ifadesi de, aynı doğrultudadır.

Türklerin gözünde İtilaf Güçleri; vatanlarına, namuslarına göz diken, acımasız, saldırgan kişilerdir. Bunların hepsi, Batı medeniyeti denen sözde bir uygarlığın mensubudurlar. Görünürde gayet çağdaş ve medenî olmalarına rağmen, son derece vahşi ve barbar olan, asıl onlardır. “Zulüm Dağları Aşar- Çanakkale İçinde” romanında Şair (Mehmet Âkif)'in, “Dedim ya Muhtar! Bu bir Avrupalı dedim ya... His yoksulu, yırtıcı sırtlan kümesi...” (2000: 79) sözü, bu açıdan kısa ama onların taşıdığı olduğu imajı göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Bu noktada, söz konusu romanlara bakıldığı zaman, yukarıda yapılan açıklamalar bağlamında “öteki” olarak yalnızca İtilaf Güçlerinin, yani İngilizlerin ve

Fransızların görüldüğü dikkati çekmektedir. Oysa aynı savaşta Türklerin karşısında yer alan, ilk çıkarma harekâtında bulunarak Türklere çok sayıda zayıat verdiren Avustralya ve Yeni Zelanda askerlerinin de varlığı söz konusudur. Ama Anzaklar olarak bilinen bu askerler, belirtilen anlamda “öteki” olarak görülmemektedir. Aynı cephede, omuz omuza çarpıştıkları İngilizler ve Fransızlar; düşman, acımasız, zalim, vahşi ve barbar olarak görülürken, Anzaklar için böyle bir imaj söz konusu değildir.

Savaşın cereyan ettiği yıllarda veya savaştan hemen sonraki dönemde Çanakkale Muharebelerini konu edinen bir romanın olmayışı, en azından romanlarda da olsa, o dönemlerde Türk insanının Anzaklara olan bakış açısının nasıl olduğunun tespit edilmesini olanaksız kılmaktadır. Dönemin insanının, yazarının, sanatçısının veya genel anlamda aydınının, Anzakları nasıl gördüğü bilinmemektedir. Ama Çanakkale Muharebeleri söz konusu olduğu zaman, “savaşla başlayan dostluk” temasının daha çok ön plâna çıkmaya başladığı 1980’li yılların sonunda ilk romanın yazıldığı göz önünde bulundurulursa, söz konusu bu romanlarda “öteki” imajının daha çok neye göre şekillendiği de anlaşılmış olur.

İngilizlerden veya Fransızlardan hiçbir farkları olmayacak bir şekilde, 1915 yılında Türk vatanını işgal etmek uğruna savaşan, can alan, can veren; en az İngilizler ve Fransızlar kadar istilacı ve işgalci olan Anzakların, Türkler açısından, hemen hemen hiçbir menfî imaja sahip olmaması oldukça ilginçtir. O kadar ki Anzaklar, bir “düşman” imajına bile sahip olmamıştır. Nitekim, Çanakkale Muharebelerinin konu edinildiği romanlarda, Türklerle Anzaklar arasındaki ilişki, bambaşka bir olgu olarak ele alınmış ve işlenmiştir.

4.8. Muharebelerde “Türk-Anzak” Olgusu

Birinci Dünya Savaşı’nın başlaması ile birlikte İngiltere savaşa girmiş, anavatanın nasıl destekleneceği konusunda Avustralya ve Yeni Zelanda hükûmetleri de çalışmalara başlamıştır. Her iki ülke de Birinci Dünya Savaşı’na İngiltere yanında katılırken ilk düşündükleri şey, doğal olarak bölgelerindeki Alman askerî tehdidi

olmuştur. Diğer bir deyişle savaşa girişlerinin temel nedeni, İngiltere'ye yardım olduğu kadar kendi güvenlikleridir. Savaş kararı alındıktan sonra her iki ülkede de hazırlıklara başlanır. Asker alma merkezleri oluşturulur. Yukarıda da belirtildiği gibi savaşa gönüllü olarak katılmak isteyen kişilerin sayısı oldukça yüksek olur. Birçok genç, savaşa katılmayı insanın yaşamı boyunca ancak bir kez karşılaşılabileceği bir fırsat olarak görmüştür (Duman, 2006: 198-199).

Yine yukarıda belirtildiği gibi bu savaşı; yaşanılması, kaçırılmaması gereken bir macera ve heyecan olarak gören Anzakların, gerçekte Gelibolu'nun nerede olduğu veya Türklerin kim, nasıl insanlar olduğu konusunda neredeyse hiçbir fikirleri olmamıştır. Bütün bu hususlarla ilgili olarak savaş propagandası çerçevesinde kendilerine ne anlatılmışsa o kadarına sahip olmuşlardır. Bir başka deyişle, onlardaki “Türk imajı”nı çoğunlukla İngilizlerin anlattıkları şekillendirmiştir. Bu imaj ise, Türklerin son derece barbar, acımasız, vahşi ve gerektiğinde insan eti bile yiyecek kadar yamyam oldukları yönündedir.

Kendileri için aslında bir “öteki” olmayan Türklerin, İngilizler tarafından şekillendirilen bu imajının gerçekte doğru olmadığını anlaşılması ve savaşın kendilerinin savaşı olmadığı, İngiltere tarafından kandırıldıkları gerçeğini fark etmeleri üzerine Türklerle Anzaklar arasındaki savaş, garip bir hâl alır. Savaşın tüm şiddetiyle devam ettiği zamanlarda bile Anzaklar ile Türkler arasında, normal koşullarda savaş ortamında hiçbir şekilde görülmeyecek bir biçimde, yer yer, birtakım yakınlıklar ve dostane ilişkiler başlar. Oldukça kanlı bir muharebenin ardından yiyecek, içecek alış-verişinden, karşılıklı şakalaşmalara kadar varan bu durum, Çanakkale Muharebelerini bu bağlamda hem Türkler hem de Anzaklar açısından oldukça farklı bir konuma oturtmuştur. Bunda Türklerin hiç de İngilizlerin anlattığı yapıda insanlar olmadığını, tam tersine son derece mert, dürüst, cesur ve hümanist insanlar olduğunun anlaşılmasının büyük payı vardır. Bir başka etken olan faktör ise, her iki tarafın da, emperyalist faaliyetlerin ve emellerin birer kurbanı olmalarıdır. Türklerin söz konusu emperyalizm uğruna vatanları ellerinden alınmak istenmişken; Anzaklar da bu uğurda kullanılmak ve hatta harcanmak istenmiştir. Dolayısıyla bu savaşın genel tablosu içinde hem Türkler hem de Anzaklar,

emperyalizmin birer kurbanı olarak gözükmektedir ki bu durum, her iki tarafın hayatı derecede önemli olan bir ortak noktasına işaret etmektedir.

Bütün bu nedenlerden dolayı Çanakkale Muharebelerinin “Türkler-Anzaklar” bağlamında oldukça farklı bir imajı vardır. Bugün söz konusu muharebeler, iki ulus arasında bir bağ olarak görülmektedir. Avustralyalıların ve Yeni Zelandalıların nefretinden çok sevgisini çeken “Johnny Turk” imajı, artık yeni bir saygı, hatta duygusallıkla birlikte kabul görmektedir. Aradan geçen yıllara karşın Gelibolu öyküsü, eski kuşaklarda olduğu gibi bugün de hâlâ coşkuyla anlatılmaktadır. Her yıl çocuklar, orada ölen insanlar ve muhtemelen anlayamadıkları olaylar için bir dakika saygı duruşunda bulunmaktadırlar. Gelibolu’yu bilmeyen, Avustralya eğitim sisteminden geçememektedir. Buna karşın pek az öğrenci, Anzakların işgalci olduklarının bilincindedir. Bunca yılın ardından bile, bütün destanlar gibi Anzak destanı da, tarih olarak sundukları açısından büyük ölçüde seçicidir. İlginç olan bir nokta da, son yıllarda bu destanın, içine Anzaklarla birlikte Türk askerlerini de alabilmek için, bir bakıma yeniden tanımlanmış olmasıdır. Yakın zamanlarda, Anzak Günü kutlamalarında savaştan çok, savaş günlerinde görülen insancıl değerler üzerinde durulmaya başlanmıştır. Bu açıdan bakıldığında da Anzak ve Türk askerleri, aynı kaderi paylaşan, can düşmanından çok aynı acıyı yaşayan dostlar olarak yorumlanmaya başlanmıştır (Fewster ve diğer., 2003: 12-14).

Aynı bakış açısı ve yorumlama, inceleme konusu romanlarda da aynı paralelliktedir. Çanakkale Muharebelerinin, bu bakış açısı ve yorumla, özellikle 1980’li yılların ikinci yarısından sonra değerlendirilmeye başlandığı ve Türk edebiyatında Çanakkale Muharebelerini doğrudan konu edinen ilk romanın 1989 yılında yayımlandığı göz önüne alınırsa, söz konusu romanlardaki bu paralelliğin nedeni de anlaşılmış olur.

Konunun işlendiği bütün romanlarda Anzaklar, düşman bir güç olarak görülmemiş; neredeyse tamamen yukarıda ifade edilen insancıl değerler bağlamında yansıtılmış ve söz konusu savaştaki bu insancıl olaylar, birçok romanda mutlaka vurgulanmıştır.

“Uzun Beyaz Bulut- Gelibolu” romanında Teğmen Ali Osman’ın annesine yazmış olduğu mektupta ifade ettiği şu sözler bu bağlamda oldukça çarpıcı bir örnek teşkil etmektedir:

Düşman, aralarında sadece on nefer boyu mesafecik bulunan siperlerimize bazen sardalye konserveleri veyahut reçel kutuları fırlatıyor. Bizimkiler de sigara paketleriyle mukabele (karşılık) ediyorlar. Düşmanlar arasında hem de sıcak cepheye böyle şakalaşmak cihanda duyulmuş şey midir? (...) Bundan başka şakalar da mevcut. Anzaklar bazen uzun sırtıklar üzerine kâğıt ve bezlerden yaptıkları kuklaları takarak, siperlerden uzatıp, sağa sola dans ettiriyorlar. Bizim çocuklar, kâh el çırpıp, kâh kahkahalar atarak onları seyrediyorlar. Bilmesem, Çanakkale’de beynelmilel (uluslararası) bir eğlence tertip edilmiş sanacağım (2001: 123).

Yine Çanakkale Muharebeleri ile ilgili olarak başka bir insancıl yaklaşım da, aynı romanın Yeni Zelandalı kahramanı Alistair John Taylor’un ailesine yazmış olduğu bir mektupta görülmektedir:

Bize gülümsüyor ve “Johnny” diyorlardı. Bana sigara ikram eden iki Türk’e ben de konserve et verdim, ama kabul etmediler. Müslümanların domuz eti yemediklerini Mısır’dayken öğrenmiştik. “Bu sığır etidir.” dediysem de anlamadılar. O zaman ellerimle kafama boynuz yapıp, bir öküz gibi böğürdüm. Güldüler. “Engliş mit” (İngiliz eti) dediler. “Ben Yeni Zelandalıyım, İngiliz değilim!” diye açıkladım. Yine güldüler. Ben de güldüm. Orada savaş meydanında etrafımız askerlerin cesetleriyle doluydu, biz düşmandık ve birbirimize gülüyorduk (2001: 140).

Buna benzer ifadeler, “Tarihe Sığmayan Destan Çanakkale” romanında da geçer. Cephedeki kanlı muharebeler devam ederken yaşanmakta olan ve Türklerle Anzaklar arasındaki ilginç bağı gösteren insanî olaylardan biri ile ilgili olarak söz konusu romanlarda şu ifadelere yer verilir:

Taze suları biten İtilaf askerleri, telaffuzunu kolayca öğrendikleri “su” kelimesini ağızlarını göstererek dillendirip hızla siperlerine yatıyor; dolu matarasını fırlatan Mehmetçiğe tavşan hızıyla doğrulup konserve ve sigara ile ikramda bulunuyor ve aynı süratle tekrar siperine uzanıveriyordu! Ancak bir müddet önce bu takası yapan askerler az sonra birbirlerini öldürüyorlardı (2003: 100).

“Çanakkale Mahşeri” romanında, Seddülbahir’de kan gövdeyi götürürken kuzeyde Arıburnu’nda neredeyse barış havası esmeye başladığı ifade edilerek şunlar anlatılmaktadır:

İlk zamanlar uzaktan birbirlerini görünce bir tüfek patlardı; bazen bu tüfeği bir başka tüfeğin patlayışı takip eder, bazen etmezdi. Gittikçe birbirlerine alışır gibi oldular; günler geçtikten sonra, birbirlerini görünce, çoğunlukla tüfek patlamaz; hatta karşılıklı el sallarlardı. Birbirlerini birkaç defa görenlerin arasında sanki dostluk da peydahlanırdı. Anzaklar “Coni Türk” diye bağırırlar, Türkler de “Hey Mister”le cevap verirlerdi. Bazılarının arasında haberleşme bile başlamıştı. Şefik, Recai ve diğer Tıbbiyeli öğrenciler, ele geçirdikleri kâğıtlara “İstanbul dünyanın en güzel şehri; savaştan sonra misafirimiz olun.” gibi cümleler yazarlar, bir taşa sarıp, fırlatırlardı. Charles ve arkadaşları da cevap verirlerdi. “İstanbul’un güzelliğini duyduk; fakat Sidney de güzel; siz buyurun.” Şefik, Recai kesekâğıdına koydukları lokumu, kuru üzümü karşılarındaki siperlere atarlardı. Yanlarına da kâğıda sarılı konserve kutuları, çikolata paketleri düşerdi. Kâğıda da, “Coni Türk lokumun güzeldi; ümit ederim ki sen de konservemizi beğenirsin.” yazarlardı. Şefik ve Recai, Anzakların konservelerini sevmezlerdi; her ne kadar dışlarında sığır resmi varsa da, domuzla aynı kaptaki pişmiş olabilirlerdi. Şefik bir kâğıda, “Et değil, süt atın.” cümlesini yazıp, bir taşa sararak fırlattıktan kısa bir süre sonra, siperlere art arda içlerinde süt bulunan teneke kutular düştü (2004: 416-417).

“...ve Çanakkale” üçlemesinin ikinci kitabı olan “Gördüler”de, insancıl yaklaşım biraz zayıf kalmış olsa da, aynı duruma işaret eden ifadelerle rastlanmaktadır. Mülazım Sefer’in ağzından verilen şu sözler de, bu konuda örnek teşkil edebilir:

Heriflerin içi dolu dışı dolu, bizimkiler peksimete muhtaç neredeyse.” diyen Mülazım Sefer, sigara paketine el attı: “Çocukların kimi bulmuş kolayını lakin.” dedi. “İleri hatların ön siperlerindeki, onlar düşmanla yüz yüze ya; aralarında on metre var yok yerler var. Bir iki paket küflü tütün atıyorlar karşıya, oradan konserve geliyor karşılığında, çikolata bisküvi geliyor. Samısın sınır ticareti. Duyduğum doğruysa iyi suya vermeyecekleri nesne yokmuş. Su kaynaklarının iyisi bizde ya (2000b: 333).

“Şafakta Yanan Mumlar” romanında da Emine, Hasan Dede’den naklen şunları dile getirmektedir:

“Hasan Dede anlatırdı.” diye sürdürdü sözlerini. (...) “Baharda gelen düşman kışa da kalmış. Kâh yağmurlar yağmış, seller dolmuş siperlere, sığınaklara. Kâh rüzgar allak bullak etmiş ortalığı. Zaman zaman bizim askerlerle onlar arasında arkadaşlık doğar, birbirlerinden yiyecek bile alıp verirlermiş. Bizimkiler çekirdeksiz üzüm, fındık, badem içi çıkınlayıp düşman siperlerine

atar, onlar da konserve, reçel gibi yiyecek atarlarmış. Bunları atarken ya da hemen ardından ateş etmezlermiş” (2003:57).

Oldukça dar bir coğrafyada, çok büyük askerî güçlerin karşı karşıya geldiği Çanakkale Muharebelerinde Türkler ile Anzaklar arasındaki insancıl yapı, savaşın seyri içerisinde öyle bir hâl alır ki, artık muharebeler dışında taraflar birbirine ateş dahi etmemeye başlar. “Çanakkale’de Çocuklar Da Savaştı” romanından alıntılanan şu satırlar, bu durumu örnekler niteliktedir:

Bu olaydan sonra, özellikle Yeni Zelandalı ve Avustralyalı askerlerle Türk askerleri arasında yakınlık doğmuştu. Türklere karşı duydukları kin ve nefretleri azalmıştı. Herbert’in dediği gibi; “Türkler barbar, yamyam filan değil, tam tersine çok merhametli insanlardı. Üstelik cesur ve sevecen insanlardı.”

Türkler, esirlere çok iyi davranırlardı. Batırdıkları gemilerden denize düşen askerlere, kurtarma ekibine ateş açmazlardı. Defin olayından sonra doğan dostluk sonucunda, düşman askerleri de özel davranışlarda bulunuyorlardı. Nitekim, bir defasında cepheyi gezen subaylardan biri, çamaşırlarını asan Türk askerine ateş edilmediğini görmüş, ateş etmeyen askerine kızmış, “Neden ateş açmıyorsun?” dediğinde şu cevabı almıştı:

“Neden ateş açalım? Bizlere bir zararı yok ki!”

Daha sonraları siperler arasında, sürekli hediyeleşme ve şakalaşmalar da başlamıştı. Türkler karşı siperlere incir, kuru kayısı, peksimet; onlar da bizim siperlere konserve ve çikolata atıyordu (2006: 86).

Genel olarak bakıldığında yukarıda da ifade edildiği gibi, inceleme konusu romanlarda Anzakların “öteki” bağlamında bir düşman unsur olarak görülmediği; savaşın en kanlı bölümlerinde bile insanın içinde var olan birtakım insancıl duyguların çok büyük oranda Anzaklar söz konusu olduğunda ortaya çıktığı söylenebilir. Yalnız bu değerlendirmeler, 1989 yılından itibaren ortaya konulmaya başlanan Çanakkale Muharebelerini doğrudan konu edinen romanlarla ilgili olarak belirtilebilir. Türk romancısının veya daha genel anlamıyla edebiyatçısının, savaşın cereyan ettiği yıllarda veya örneğin 1930’lu yıllarda Anzaklara olan bakış açısının tespiti, elde herhangi bir eser bulunmadığından dolayı mümkün olmamaktadır.

4.9. Olağanüstü/ Destansı Unsurlar

1915 yılında Birinci Dünya Savaşı içinde cereyan eden muharebelerden biri olan Çanakkale Muharebeleri ve ardından kazanılan büyük zafer, daha sonraki süreç

içerisinde adeta destanlaşmış ve birtakım olağanüstü, destansı unsuru da bünyesinde ortaya çıkarmıştır. Bu olağanüstü, destansı unsurlardan bazılarının tarihî gerçekliği varken, bazılarının ise tamamen gerçek dışı olduğu belirtilebilir. Ama kesin olarak ifade edilebilecek bir şey varsa o da, Çanakkale Muharebeleri esnasında yaşanan bazı olayların veya elde edilen bazı başarıların zamanla destanlaştığı veya destansı bir boyut kazandığıdır.

Destanlaşan veya destansı bir boyut kazanan söz konusu olay veya durumların, Çanakkale Muharebelerini doğrudan konu edinen romanların neredeyse tamamında yer bulduğu görülmektedir. İtilaf Güçlerinin, Çanakkale Boğazı'nı geçme girişimlerinde, Truva Savaşı'ndan dolayı, İlyada destanına gönderme yapmaları; Norfolk Taburu'nun akıbeti gibi olaylardan başka Nusrat Mayın Gemisi'nin mucizevî bir şekilde elindeki yirmi altı mayını döşemesi; 57. Alay'ın olağanüstü kahramanlıklarından sonra tamamının şehit olması; Türk askerlerinin yüksek yarlardan uçarak savaşmaya devam etmesi, Seyit Onbaşı'nın tek başına bir top güllesini alıp topa sürerek ateşlemesi ve düşman gemilerini batırması; Mustafa Kemal'in, sol göğsüne gelen şarapnel parçasından cebindeki saat sayesinde kurtulması gibi olayların tamamı veya bir kısmı, inceleme konusu olan romanların tamamında yer almıştır. Bütün bu olayların söz konusu romanların merkezinde ele alınıp incelenmesi, bu eserlerdeki olağanüstü, destansı unsurların ortaya konması açısından önemlidir:

Bilindiği üzere İlyada destanında anlatılan Truva Savaşı, aslında antik çağların ilk paylaşım savaşıdır. Bu olaydan binlerce yıl sonra Batılı müttefik güçlerin Doğulu Türkleri etkisiz hâle getirip Doğu'yu sömürmek isteyecekleri gibi, binlerce yıl önce de Batılı Akalar, Doğulu Truvalıları etkisiz hâle getirip Doğu'yu sömürmek istemişlerdir. Bu bakımdan Truva Savaşı, tarihin bilinen ilk Doğu- Batı ve Boğazlar mücadelesidir. Geniş katılımlı bir savaş olmasından dolayı da İlk Çağ'ın Birinci Dünya Savaşı olduğu düşünülebilir. Hile ile de olsa Akalar, on yıl süren savaşların sonunda Truva'yı ele geçirmişler ve yakıp yıkmışlardır. Truva Savaşı'nı bir kadın kaçırma olayına indirgeyen Homeros'un aksine M.Ö. 5. yüzyılda yaşamış olan iki büyük tarihçi, Herodotos ve Thukydides, eserlerinin giriş bölümlerinde Truva

Savaşı'na değinirken bu savaşın farklı boyutları üzerinde de durmuşlardır. Heredotos, onu Pers savaşlarında olduğu gibi “Doğu ile Batı'nın erken bir mücadelesi” olarak yorumlarken; Thukydides, bu savaştan “Greklerin ilk birleşik dış seferi” olarak söz etmiştir. “Oryantalizmin mitosu” olarak adlandırılabilir bir çok efsane, Doğu ve Batı arasında başlayan ve bugüne kadar süren savaşı “tanrısal bir kadere” bağlamaktadır. Truva da, sonucuna tanrıların karar verdiği, uygarlıklar arası bir savaştır. Bu noktada Truva Savaşı'nın antik çağlardan itibaren Batı'nın Doğu'ya yönelik saldırılarının “tanrısal bir kader”, “değiştirilemez bir alın yazısı” ve “kaçınılmaz bir son” olarak vurgulanmak için kullanıldığı dikkati çekmektedir. Bu bağlamda Truva; ezilen, sömürülen, Doğu'nun sembolü olurken, Truvalı olmak ise, Batı'nın sömürü düzenine başkaldırmak anlamına gelmektedir (Meydan, 2006: 213-215).

Bu noktadan hareketle Truva Savaşı'ndan binlerce yıl sonra, 1915'te gerçekleşen savaşta da bir bakıma sömüren Batı ile sömürülmek istenen Doğu'nun mücadelesinin söz konusu olduğu belirtilebilir. Türklere ziyade Batı'nın mitolojisinde ve edebiyatında oldukça önemli bir yer eden Truva Savaşı'na, hemen hemen aynı coğrafyada gerçekleşen 1915'teki savaşta sık sık göndermelerde bulunulmasının nedeni de bu şekilde izah edilebilir. Çanakkale Muharebelerinin doğrudan konu edinildiği birçok romanda da Truva Savaşı'na yapılan söz konusu göndermelere rastlanır.

Örneğin “Çanakkale'ye Gidenler- Şu Boğaz Harbi” romanının hemen başında, “Agamemnon” (Efsanede Truva'ya saldıran Aka ordusunun komutanlarından birinin adıdır.) zırhlısında işlerini bitiren askerlerin, antik döneme ait efsaneleri okuyarak, bir bakıma Türklere karşı bilindikleri görülmektedir:

Özellikle İlyada Destanı elden ele dolaşüyor, bu efsaneyi anlatan kitap sayfa sayfa parçalanıp askerler tarafından merakla okunuyordu. Efsaneyi okuyan askerler anlatılan savaşın büyüüne kapılıyor, dimağlarını kuşatan bu büyüün etkisiyle bir an evvel Türklere hesabını görmek için yanıp tutuşuyorlardı... Zaten içinde buldukları zırhlıya, Truva Efsanesi'nden esinlenerek Agamemnon adı verilmişti... (2005: 13)

Bu romanın devamı niteliğindeki “Gelibolu- Yenilmezlerin Yenildiği Yer” romanında da Truva Savaşı’na oldukça çarpıcı bir şekilde yer verildiği görülür. Burada, çıkarma harekâtı esnasında kullanılan River Clyde isimindeki eski bir kömür gemisinin Truva Atı’na benzetildiğine işaret edilir:

Konvoyun en arkasında River Clyde adlı eski bir kömür gemisi Seddülbahir açıklarına yaklaşmaktaydı. Gemiye iki bin İngiliz askeri bindirilmişti. Yarbay Unwin, bu gemiyi yüzen bir Truva atı gibi kullanmayı teklif etmiş, teklifi de kabul edilmişti. Üstelik, geminin çelikten yapılmış zırhları, İngiliz askerlerini Türklerin ateşinden rahatlıkla koruyabilecekti. Gemi V Koyu (Ertuğrul) açıklarında karaya oturtulacak, gemiden kumsala kurulacak olan köprüden iki bin asker çıkacak, az sayıdaki Türkleri Kirte’ye kadar atacaktı. Yani, antik Truva şehrinin karşı kıyısında modern bir tahta at efsanesi daha yaşanacaktı... Komutan Menelaos, eşinin Truvalı Paris’i seçmesine çok kızmıştı. Akhaların en büyük hükümdarı olan ağabeyi Agamemnon da, bütün komutanlarını toplayıp Truva’ya saldırmıştı... Kendini Garplı sayan Akhalar, bir Anadolu devleti olan Truva’yı hileyle, acımasızca yok etmişlerdi. 19. yüzyılda kendini Akhaların mirasçısı gören Garplı devletler, şimdi Truva yerine İstanbul’a saldırmak ve bu şehri yerle bir etmek için yüz yıllar sonra yine gelmişlerdi (2004: 17).

“Çanakkale Mahşeri” romanında da mantıksal bir hata yapılmış olsa da, Truva Savaşı’na bir gönderme vardır. Amiral De Robeck, tarihin o zamana kadar gördüğü en güçlü donanmanın başında ilerlerken kendini Hektor’un intikamını almak üzere olan bir komutan olarak görür:

Hem de bu zafer öyle sıradan bir zafer olmayacaktı; bin yıldan beri birbiriyle mücadelesi süren Haç’ın Hilâl’e kesin üstünlüğü olacaktı. İmparatorluklarına yeni ülkeler ve imkânlar katacak bu zaferin komutanı yalnız kendilerinin değil, bütün Batı dünyasının tarihinde şükranla anılacaktı!... Bir ara sevimli renklerle bezenmiş, talihsiz Hektor’un yenik düştüğü Truva Dağı gözüne ilişince, içinde onun intikamını alacakmış gibi bir duygu belirdi (2004: 54).

Buradaki mantıksal hata, Amiral De Robeck’in intikamını alacağını düşündüğü Hektor’un, tam tersine Truvalı bir kahraman olmasından kaynaklanmaktadır.

“...ve Çanakkale” üçlemesinin ilk kitabı olan “Geldiler”de, Winston Churchill’in düşüncelerinin, bir eli haritadaki Çanakkale’nin üzerindeyken, Truva Savaşı’na daldığı görülmektedir:

Karaya çıktığını, Asya'nın en bereketli burnundan Avrupa'ya doğru kısık gözlerini martı gözlerinde süzercesine süzdüğünü görür gibiydi. Truvalıların zaferini alkışlayan türkülerini dinliyordu; Akilleus'un, Odiseus'un, Hektor yahut Agamemnon'un mağrur atlarından inişini, Çanakkale'den suya yürüyüp ayaklarının hemen altında diz çöktüklerini, yeri göğü doldurmuş bir pagan dünyasının devleşmiş zafer çelenklerini... (2000a: 15)

Çanakkale Muharebeleri ile ilgili olarak gerçekleşmesi mümkün olmayan, yalnız çeşitli anlatılarda, eserlerde ve romanlarda geçen olağanüstü olaylardan belki de en çok dikkat çekenini, Norfolk Taburu'nun akıbeti meselesidir.

Olay, 12 Ağustos 1915 tarihindeki muharebelerde yaşanır. 12 Ağustos akşama doğru başlayan 163. Tugay'ın özellikle Norfolk 1/5 taburunun ileri saldırısı İngilizler için tam bir facia ile sonuçlanır. Bu taburun Türk mevzilerinin gerisine düşen çoğu Sandringham Bölüğü'nden on beş subay ve iki yüz elli er, çapraz ateş altında kalmaları ve süngülenmeleri sonucu hayatını kaybeder (Yılmaz, 2005: 201). Norfolk Taburu'ndan sağ kurtulabilmiş bir İngiliz askeri olan Çavuş Tom Williamson, olayla ilgili olarak şu hususları ifade etmiştir:

Türk hatlarını geçene kadar ilerledik. Şimdi arkalarına geçmiştik. Türklere ateş ettim. Bazılarının düştüklerini gördüm, gerçekten... Ama fundalıklar alev almıştı. Bunlar küçük küçük yangınlardı ama aralarında yatamıyordun. O sırada sağ kolumdan vuruldum. Ateş ediyordum ve kurşunu omzumun hemen altına yedim. Geri dönmem gerektiğini biliyordum. Yanımda bir grup adamım vardı ama hepsi öldürülmüşlerdi. Çevremiz sarılmıştı. Taburun çoğu farkına varmadan aşmıştı Türk hatlarını. Türklerle karışmıştık ve hepsi çevremizi sarmışlardı. Tek umudum geri dönebilmektir. Gelibolu için ben yoktum artık. O sırada Çavuş Aymers'in komutasında E Bölüğü'nün Sandringham Takımı'nın, ki kırk kişi falandılar, bir samanlığa sığınmış olduklarını gördüm, fundalık tutuşmuştu, çevreleri hemen hemen Türklerle sarılmıştı ve keskin nişancı ateşi altındaydılar. Durumları çok umutsuzdu. Orada hepsi yaralandılar ve öldüler herhalde. Onun, adamlarına cesaret verişini şimdi bile görebiliyorum (Mütercimler, 2005: 591).

Cesetleri Türk tarafında kaldığı için kendilerinden haber alınamayan bu birliğin mensupları hakkında, ölümlerinden onlarca yıl sonra çok sayıda spekülasyon ortaya çıkar. Askerlerin muharebe esnasında büyük bir bulut kümesinin içinde göğe doğru yükselerek kayboldukları veya UFO'lar tarafından kaçırıldıklarına dair ilginç söylentiler ortaya atılır. Hatta Türkler tarafından işkence ile öldürüldüklerini konu

edinen “Kralın Tüm Adamları” adlı BBC yapımı bir film bile yapılmıştır. Kuşkusuz bu efsanenin ortaya çıkmasında birlik mensuplarının çoğunun sivil yaşamlarında İngiliz Kraliyet Ailesinin Sandringham Malikânesinde çalışmalarının ve General Hamilton’un raporunda bu taburla ilgili olarak esrarengiz bir şekilde hiçbirinin geri dönmediğini belirtmesinin rolü vardır. Zira dikkat edilecek olursa Gelibolu Harekâtında birçok tabur hatta bazı tümenler bile yok olma derecesine gelecek kadar ağır kayba uğramış, ancak hiçbirisi Norfolk Taburu kadar ilgi çekmemiştir (Yılmaz, 2005: 201-202).

Norfolk Taburu’nun, 12 Ağustos 1915’teki muharebeler esnasında büyük bir bulut kümesinin içinde göğe doğru yükselerek kaybolmalarına dair olay ise, anlatılan efsanelere göre şu şekilde gerçekleşir: 12 Ağustos 1915’te Kraliyet Alayı, taze kuvvetlerle yeni bir saldırıda bulunur. Sağ tarafta yer alan Norfolk Taburu, daha az bir mukavemetle karşılaştığı için hızla ilerlemeye başlar. Birlik, Azmak Deresi’nin kuru yatağını geçerek, Kayacık Ağrılı mevkiinden Damakçı Bayırı’na doğru yürümeye başlar. Onların da hedefi, 60. tepedir. “Bu harekât başarılı olursa Türkleri haritadan sileriz” düşüncesindedirler. Karşılarında küçük bir tepe vardır. Tepenin üzerinde garip, soluk renkte bir bulut durmaktadır. Norfolk Taburu, sol taraftaki Ağıl Dere’ye inmeden tepeye doru ilerler ve bulutun içine girer. Korkunç bir sessizlik olur. Türk tarafı da ateşi kesmiştir. Bütün İngiliz askerleri sis içinde kalınca, bulut kümesi, alacağını almış, yükünü tutmuş gibi yükselir. Herhangi bir bulut gibi, yukarıda duran diğerlerine ulaşmaya kadar, yavaş yavaş havalanır. Yerdeki bulut yükselip diğerleri ile aynı hizaya gelir gelmez, Mestantepe’deki askerlerin şaşkın bakışları arasında yedi-sekiz değişik bulutla daha birleşerek kuzeye doğru uzaklaşmaya başlar. Bulut kümesi Trakya’ya doğru gider ve bir süre sonra gözden kaybolur. Geride hiçbir şey kalmamıştır. Orada bulunan iki yüz altmış yedi İngiliz askerinden hiçbirinin izine bir daha rastlanamaz (Duman, 2006: 165-166).

Norfolk Taburu’nun UFO’lar tarafından kaçırılması (!) veya Türkler tarafından işkence ile öldürülmesi (!), henüz herhangi bir romanda doğrudan işlenmemiş olmakla birlikte, yukarıda kısaca sözü edildiği gibi, bir bulut kümesinin

içinde yükselerek kaybolmasına, inceleme konusu olan bazı romanlarda rastlanmaktadır.

Örneğin, Buket Uzuner'in "Uzun Beyaz Bulut- Gelibolu" romanında, bu konuya oldukça geniş bir yer ayrılmakla beraber aslında bu konunun, romanın olay örgüsü içinde oldukça önemli bir yeri vardır. Çünkü romanın ana düğümünü teşkil eden Alistair John Taylor ile Teğmen Ali Osman'ın karşılaşp tanışmalarına vesile olan olay, romanda Suvla Koyu'nda geçtiği belirtilen Norfolk Taburu'nun büyük bir bulut kümesi içine girerek kaybolması hadisesi içinde gerçekleşir. Bu noktada romanın en önemli kişilerinden biri olan Alistair John Taylor; Er F. Reichardt, Er R. Revnes ve Er J. L. Newman ile birlikte bütün olup bitene şahit olan dört kişiden biri olarak gösterilir (2001: 165-176).

Mehmet Kaplan'ın "Tarihe Sığmayan Destan Çanakkale" romanında da aynı konuya temas edildiği görülmektedir. Bu romanda "Norfolk Taburu" yerine "274 İngiliz Kraliyet Ailesi Özel Birliği" olarak adlandırılan bir birliğin, Gelibolu'dan Türklere gelecek olan takviye kuvvetlerinin önünü kesmek amacıyla taarruza geçtiği esnada, bir bulut kümesi içinde kaybolmaları anlatılır. Olay, söz konusu İngiliz birliğinin önünü kesecek olan Türk kuvvetlerine katılmak amacıyla, koşarak o bölgeye gitmekte olan Rıza ve Ramazan'ın gözüyle aktarılırken olaya o bölgede bulunan Fransız askerlerinin de şahit olduğu ifade edilir (2003: 81-83).

İnceleme konusu olan romanlar içinde, aynı konuya temas eden son eser ise, "Çanakkale'de Çocuklar Da Savaştı" adlı romandır. Bu romanda söz konusu olay, Müslümanlara yardım için Allah'ın bir mucizesi şeklinde yorumlanır. Sadece Norfolk Taburu askerlerinin bulunduğu bulut kümesinin hareket etmesi ve bu bulut kümesinin rüzgara karşı ilerlemesi gibi bazı olağanüstü ayrıntılara da yer verilmiştir. Bu romanda olaya şahit olan Sinan, Binbaşı ve yanlarındaki diğer Türk askerleri ile o bölgede bulunan yirmi iki kişilik Yeni Zelanda sahra birliğidir. Olay, Sinan'ın, Binbaşı'nın ve diğer Türk askerlerin gözüyle anlatılır (2006: 78-79).

Çanakkale Zaferi, Türk insanının tarih sahnesine yeniden çıkışı olmakla birlikte, Türk milletinin göstermiş olduğu olağanüstü kahramanlık örnekleri ile adeta modern zamanın bir destanı olmuştur. Bu destan, bünyesinde birçok, olağanüstü kahramanlık öyküsünü de barındırır. Her biri, bir romanın veya filmin konusu olabilecek kadar derin, geniş, çarpıcı ve gerçekten yaşanmış olan bu öykülerin belki de dikkati çeken en önemli özelliği, zaman içinde efsaneleşmiş olmasıdır. Çok büyük bir kahramanlık ve başarı örneği olmakla birlikte Çanakkale Zaferi'nin en çok dikkati çeken efsanelerinden biri de, "Nusrat Mayın Gemisi"dir.

Özellikle Çanakkale Deniz Zaferi'nin sembollerinden biri olan Nusrat Mayın Gemisi'nin bu büyük zaferde oynamış olduğu rol, şu şekilde özetlenebilir: Seferberliğin ilanından 19 Şubat 1915'e kadar, giriş tahkimatına karşı Boğaz'da döşenmiş olan dokuz mayın hattı, 26 Şubat itibariyle ona çıkarılır. Mayın hatları açısından Erenköy Koyu, askerî açıdan ayrı bir özellik taşıdığından, buranın mayınlanması da ayrı bir önem taşımaktadır. Zira Türk topçularının korumasından uzak olan bu koya, Birleşik Filo gemilerinin sığınmasının önlenmesi gerekmektedir. Bu da, koyun mayınlanmasını zorunlu kılar ve bu amaçla Nusrat Mayın Gemisi, 7 Mart'ı 8 Mart'a bağlayan gece, Kepez'le Karanlık Liman arasına, kıyıya paralel olarak mayın dökmekle görevlendirilir. Bu görevde Çanakkale Boğazı Mayın Grup Komutanı ve mayın dökme uzmanı Yüzbaşı Nazmi ve Nusrat Mayın Gemisi Komutanı Tophaneli Yüzbaşı Hakkı yer alacaklardır. Düşman devriye gemileri ve daha önce dökülen mayınlar yüzünden oldukça tehlike ve aynı oranda da hayatî olan bu görev, başarıyla sonuçlandırılır. Önceden plânlanan yere dökülen yirmi altı mayınla Boğaz'ın en dar geçidi kapatılmış olur (Mütercimler, 2005: 140-151). Nusrat Mayın Gemisi'nin, Karanlık Liman'a döşemiş olduğu yirmi altı mayını herhangi bir şekilde fark edemeyen Birleşik Filo, bu hatalarının bedelini oldukça ağır öder. Nitekim, Nusrat'ın, mucizevî bir şekilde düşman devriye gemilerine yakalanmadan döşemiş olduğu bu mayınlar, 18 Mart'taki büyük zaferin kazanılmasında çok büyük rol oynamıştır.

Çanakkale Deniz Muharebelerinin veya Çanakkale Zaferi'nin bir bakıma sembollerinden biri olan Nusrat Mayın Gemisi'nin bu efsanevî başarısı, Çanakkale

Muharebelerini doğrudan konu edinen romanların bazılarında yer bulmuştur. Bir başka deyişle Nusrat, söz konusu romanlarda Türk insanının Çanakkale’de yazmış olduğu destanının bir nevi kahramanlarından biri olmuştur.

Örneğin, “Çanakkale’ye Gidenler- Şu Boğaz Harbi” romanı, bu konuya oldukça geniş yer veren eserlerden biridir. Vuku bulma zamanı ifade edilmeyen olayı, Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı Albay Cevat Bey, Çanakkale Boğazı Mayın Grup Komutanı Yüzbaşı Nazmi ve Nusrat Mayın Gemisi Komutanı Tophaneli Yüzbaşı Hakkı gibi tamamen tarihî şahsiyetlere yer vererek anlatan romanın dinî atmosferinin yoğun olması da dikkati çekmektedir. Elde edilen başarının neredeyse tamamen İlahî bir güce dayandırılması, romanı bu yönüyle diğerlerinden ayıran bir fark olarak göze çarpmaktadır (2005: 162-173).

“Tarihe Sığmayan Destan Çanakkale” romanı, bu konuya oldukça yüzeysel bir şekilde temas eden bir eserdir. Yine Albay Cevat Bey, Yüzbaşı Nazmi ve Tophaneli Yüzbaşı Hakkı gibi tarihî şahsiyetlerle çok kısa anlatılan olayın gelişimi veya sonuçları hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Bu romanda da olayın gerçekleşme zamanı verilmemekle beraber sadece üç kısa paragrafla anlatılan romanın ilgili bölümünde dinî vurgu ihmal edilmemiştir (2003: 21).

“Çanakkale Mahşeri” romanı da, Nusrat Mayın Gemisi’nden Çanakkale Muharebelerinin İlahî himmetle kazanıldığını göstermek amacıyla bahseden romanlardan biridir. Daha önceki romanlarda olduğu gibi aynı tarihî şahsiyetlerle ve oluş zamanı verilmeden anlatılan olayda vurgu, başarıyı kazandıran manevî değerlerdedir (2004: 51-54).

“Çanakkale Askerine Rütbe Gerekmez”, Nusrat Mayın Gemisi’nin Karanlık Liman’a toplamda yirmi altı mayın döşeyerek 18 Mart’ta büyük bir zafer kazanılmasında oynamış olduğu rolü, romanın olay örgüsüne en iyi kurgulayan eser olarak dikkati çeker. Söz konusu bu olay, romanın aktif zamanı içinde değil de, diğer romanlardan farklı olarak Nusrat Mayın Gemisi’nde o esnada görevli olan Kellerin Mustafa’nın ağzından bir hatıra şeklinde anlatılmıştır. Yine diğer romanlardan farklı

olarak Kellerin Mustafa'nın nezdinde, askerlerin duygu ve düşünceleri, onların komutanlarına olan bakış açıları ve korkuları başarılı bir şekilde eserde yansıtılmıştır (1998: 140-144).

Çanakkale Muharebeleri veya Çanakkale Zaferi dendiği zaman, adeta efsane olmuş olgulardan biri de, Çanakkale Muharebeleri esnasında inanılmaz kahramanlıklara ve başarılarla imza atmış olan ve haklarında değişik bakış açılarıyla değişik bilgiler ve görüşler ileri sürülen ama, hiçbir şekilde haklarında menfi bir yorumun yapılmadığı, tam tersine kahramanlığın ve vatan için ölmenin bir sembolü olarak kullanılan "57. Alay"dır.

Çanakkale Boğazı'nın denizden geçilemeyeceğini anlayan İtilaf Güçleri, Birleşik Filo'nun güvenli bir şekilde Boğaz'ı geçmesini sağlamak için bir kara harekâtına karar verirler. Uzun bir hazırlık döneminden sonra birçok noktadan çıkarma gerçekleşir. Çıkarma yapılan noktalardan biri de, Arıburnu sahilleridir.

19. Tümen Komutanı Kurmay Yarbay Mustafa Kemal, İtilaf Güçlerinin Arıburnu'na asker çıkardığını, 25 Nisan sabahı öğrenir. Saat 06.30 sıralarında 9. Tümen Komutanlığı'ndan alınan raporda, haberin doğruluğu teyit edilmekle beraber, 27. Alay'ın emrine bir tabur asker gönderilmesi istenir. Sorumluluk alanı 350 km.yi bulan 5. Ordu'nun yegane ihtiyatı konumundaki 19. Tümen'in karargahı, Eceabat'ın Bigalı köyünde bulunmaktadır. Bu tümenin bir kısmı veya tamamının, sadece Liman Von Sanders'in emriyle cephenin herhangi bir yerine sevk edilmesi söz konusu olmasına rağmen, 27. Alay'a yardım için bir taburu yetersiz gören Mustafa Kemal, ordu komutanının emri veya izni olmadan bir makineli tüfek bölüğü, bir süvari bölüğü ve bir dağ bataryasıyla takviye ettiği 57. Alay'ı harekete geçirir. Saat 10.00 civarında Conkbayırı'nda muharebe meydanındaki yerini alan 57. Alay, Mustafa Kemal'in "Ben size taarruz emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum. Biz ölünceye kadar geçecek zaman zarfında yerimize başka kuvvetler ve kumandanlar kaim olabilir." tarihî emriyle müthiş bir taarruza kalkar. Alay Komutanı Yarbay Hüseyin Avni Bey'in komutasında, çok büyük kahramanlıklar gösteren 57. Alay'ın Alay Komutanı

Hüseyin Avni Bey de dahil olmak üzere, mevcudunun tamamına yakını şehit olur (Koç, 2006: 115-117).

1915 yılında, Çanakkale Cephesi'nde yazılan sayısız destanlardan biri olan 57. Alay'ın kısaca özetlenen bu kahramanlık öyküsüne, inceleme konusu olan romanların bazılarında temas edilmiştir. Söz konusu romanlarda 57. Alay, çok güç şartlarda olunmasına karşın, çok büyük bir askerî güce karşı, benzersiz bir zafer kazanılmasında rol oynayan, Türk insanındaki cesaret, vatanseverlik, azim, kararlılık ve vatani her şeyin üstünde tutma gibi hasletlerin ortaya konmasında gösterilen, belli başlı örneklerden biri olmuştur. Bir bakıma 57. Alay, vatan uğruna gözünü dahi kırpmadan şehit olmanın bir timsali olarak Türk tarihindeki yerini alırken, konusunu Çanakkale Muharebelerinden alan romanlarda da bu yönüyle yerini almıştır.

“Gelibolu-Yenilmezlerin Yenildiği Yer” romanı, Çanakkale Muharebeleri sırasında 57. Alay'ın göstermiş olduğu -yukarıda kısaca ifade edilen- yüksek kahramanlık örneğine geniş bir şekilde yer ayıran eserlerden biridir. Türk askerindeki yüksek ruhun ve vatanseverliğin en coşkulu bir biçimde ifadesini bulduğu satırlar, 57. Alay'dan söz edildiği satırlardır. Bu bölümler, bir nevi romandaki duygusallığın, coşkunun ve hamasetin doruğa çıktığı bölümlerdir. Aşağıda alıntılanan bölüm, 57. Alay ile ilgili olarak çok sık anlatılan ve bilinen bir anekdotu içermektedir:

Zaten onlar, böyle bir koşu içinde bulunacaklarını tahmin etmişler, ölüme doğru koşmadan önce sabah erkenden karargahın az ilerisindeki dereye inmişlerdi. Erler ilk önce çamaşırlarını değiştirip yanlarındaki temiz çamaşırları giymişlerdi. Sonra abdest almışlardı. Derenin içi beyaz fanilalar ile kaplanmıştı. Bir Alman subayı, bu beyazlıkların ne olduğunu, askerinin ne yapmak istediklerini Alay Yaveri Yüzbaşı Alaaddin Bey'e sormuştu. Alaaddin Bey:

-O beyazlıklar askerlerimizin fanilalarıdır. Birazdan cepheye gidecekler. Şehit olurlarsa Allah'ın huzuruna temiz çıkmayı dilemektedirler. Bu sebeple kimisi çamaşırlarını değiştirmekte, kimisi de abdest almaktadır, diye açıklamada bulunmuştu... (2004: 150)

57. Alay'dan söz eden bir diğer roman da “Çanakkale Mahşeri”dir. Eserde Molla Kâzım ve Pütürgeli Bilâl gibi kahramanlar, 57. Alay'a mensup birer asker olarak gösterilmişlerdir. Ayrıca alay komutanı Hüseyin Avni Bey de, eserde bir roman kahramanı olarak yer almıştır. Hüseyin Avni Bey'in, sol göğsünden

yaralanmasına rağmen, sanki hiçbir şey olmamış gibi muharebeye devam ettiği ve askerlerini hücumla devam etmeleri için sürekli gayrete getirdiği bölümler, oldukça çarpıcıdır (2004: 222-224).

57. Alay'la ilgili olarak pek doğru olmayan bir iddiaya göre, alayın en kıdemsiz erinden alay komutanına kadar herkesin şehit olduğudur. Eksik bilgiye, hamasi yaklaşıma veya destanlaştırma eğilimine dayanan bu iddia, bir çok eserde de vurgulanmıştır. İnceleme konusunu teşkil eden romanlardan biri olan “Şafakta Yanan Mumlar”da geçen “57. Alay, ünlü bir alaydı. Özelliği, bu alaydaki tüm askerlerin, tek bir kişi kalmamacasına, şehit olmalarıydı” (2003: 91). ifadesi, buna örnek gösterilebilir.

“Çanakkale Askerine Rütbe Gerekmez” romanında ise, Memet Çavuş ile İbrahim Aga arasında geçen şu diyalog, hem 57. Alay'ın Çanakkale Muharebelerindeki öyküsünü özetlemekte hem de koskoca alayın tamamen şehit olduğu iddiasını örneklemektedir:

-Yok ya, ne sandın! Bugün başka gün. Koskoca bir alay...

-Aman çavuşum ne alayı? Hangi alay?

-On dokuzuncu Tümen'in Elli yedinci Alayı. Kabatepe'den beklenen Anzak, Arıburnu'nda çıkınca karaya, daha bizim karşılına dikilip “Bizden izinsiz nereye böyle?” diye sorguya fırsat bulamadan başlamışlar tepelere tırmanmaya. Tümen Kumandanı Mustafa Kemal, cephenin yedeği olduğuna aldırmadan, hem ordudan ve kolordudan emir falan da almadan, ama, divanı harbe verilip kurşuna dizilmeyi göze alarak, yetiştirebildiği Elli yedinci Alay'ını, tabur tabur sürmüş Anzakların üstüne.

-Sürmekle...

-Sürmeklesi ne? Sakasından kumandanına kadar neredeyse hepsi şehit düştü alayın.

-Aman Memet Çavuş'um, aman, olur mu öyle şey? Koskoca bir alay, bir bakıyosun var, bi bakıyosun yok, öyle mi? (1998: 87)

Çanakkale Muharebelerinde “Nusrat Mayın Gemisi”, veya “57. Alay” gibi zaferin sembolü olmuş ve adeta efsaneleşmiş isimlerden biri de “Seyit Onbaşı”dır.

Seyit Onbaşı, 1889 yılının eylül ayında Balıkesir'in Edremit ilçesine bağlı Çamlık (Manastır) köyünde dünyaya gelmiş; 1909 yılının nisan ayı başlarında askere alınmıştır. 1912'de Balkan Savaşlarına katılır. Savaş sona erdiğinde terhis edilmez ve

topçu eri olarak Çanakkale Cephesi'nde görevlendirilir. 18 Mart 1915 tarihinde akşam üzeri saat 17.00 sıralarında Birleşik Filo'nun Ocean Zırhlısı, yirmi altı mayının bulunduğu hattın kurtulup İstanbul'a yönelir. Ocean Zırhlısı, Boğaz'ın iki yakasında bulunan tabyalara top mermisi yağdırarak yoluna devam eder. Ocean'ın Boğaz'ı geçmesi bir bakıma savaşın bitmesi anlamına gelecektir. Ocean'ın hedef aldığı yerlerden birisi de Mecidiye tabyalarıdır. Bu tabyalara düşen 495 kiloluk bir top mermisi sonucu on altı asker şehit olurken, yirmi dört asker yaralanır (Duman, 2006: 110-112). Bu tabyada sağ kalanlardan biri de Seyit Onbaşı ile arkadaşı Ali'dir. Vinci tahrip olsa da, ellerinde kullanılabilir durumda bir adet top kalmıştır. Seyit Onbaşı, arkadaşı Ali'nin şaşkın bakışları altında, 215 okkalık mermiyi tek başına sırtlayarak topun namlusuna sürer. Her ikisi de numara eri olduğu için, nişangah ve yön tayininde pek usta değildirler. Nitekim ilk mermi uzun; ikincisi kısa düşer. Fakat üçüncü mermi, Ocean'ın kıç tarafında ve su kesiminde patlar ve Ocean Zırhlısı batar. Attığı dördüncü mermi ise boşa gider. Savaşın sonra Harp Mecmuası'nda yayımlamak amacıyla aynı sahneleri bir kez de fotoğrafla ölümsüzleştirmek isterlerse de bu mümkün olmaz. Çünkü Seyit Onbaşı, mermiyi yerinden bile kıpırdatamaz. Ancak gemiyi batırıldığı sırada mermileri taşıdığına tanık olanlar bulunduğu için, olay yadsınmaz ve mermilerin tahta maketleri yapılarak fotoğraflanır (Mütercimler, 2005: 178-180).

Seyit Onbaşı'nın tek başına, insan üstü bir kuvvetle 215 okkalık (yaklaşık 276 kg) bir top mermisini sırtlayarak topun namlusuna sürmesi ve Ocean Zırhlısını vurarak batırması, inceleme konusu olan romanların çoğunda konu edinilmiştir.

“Çanakkale'ye Gidenler-Şu Boğaz Harbi”, Seyit Onbaşı'yı geniş bir şekilde ele alıp anlatan bir romandır. Olay, romanın aktif zamanı içinde geçer ve tarihî gerçeklik açısından -bir ölçü olmamakla beraber- doğru bilgiler içerir. Özellikle “Peygamber için! Vatan için! Şehit arkadaşlarım için! Allah'ım bana güç ver! Allah'ım bana yardım et!” ve “Ya Hak! Ya Allah!” gibi sözlerle romandaki dinî coşkunluğun üst seviyeye çıkarılması sağlanmıştır. Romanda sadece “Seyit” adıyla anılan Seyit Onbaşı, eserde Türk insanına Çanakkale'de mucizevî bir başarı kazandıran gücün bir timsali olarak gösterilmiştir (2005: 214-219).

“Tarihe Sığmayan Destan Çanakkale” romanında ise “Koca Seyit” adıyla anılan Seyit Onbaşı, dinî duyguların oldukça yoğun bir biçimde hissedildiği bir atmosfer içinde gösterilmiştir. Seyit Onbaşı’nın tek başına kaldırıp top namlusuna sürdüğü merminin ağırlığının 221 okka olarak geçtiği ve tek atımda Ocean’ı vurduğu düşünülürse birtakım bilgi yanlışlıklarının olduğu da belirtilebilir (2003: 36-39).

“Çanakkale Mahşeri”, tıpkı “Çanakkale’ye Gidenler-Şu Boğaz Harbi” romanı gibi Seyit Onbaşı’ya doğru bilgilerle yer veren bir romandır. Roman, onun, insan üstü bir kuvvetle ve mucizevî bir şekilde 215 okkalık top mermisini kaldırarak topun namlusuna sürmesinden başka, fotoğraf çekimi sırasında, daha önce üç defa kaldırdığı top mermisini yerinden bile kıpırdatamamasını da konu edinmiştir (2004: 72-74, 83-84).

“Zulüm Dağları Aşar- Çanakkale İçinde” romanında olay, birtakım önemli sayılabilecek bilgi hatalarıyla anlatılmıştır. Bu romanda tek başına top mermisini kaldırarak namluya süren kişi, “Yahya Çavuş” olarak gösterilmiştir. Kaldırılan top mermisinin ağırlığı ise 250 kg olarak verilmiş ki, bu da doğru değildir. Yukarıda da ifade edildiği üzere top mermisinin ağırlığı 215 okkadır. Bu da yaklaşık olarak 276 kg etmektedir. Bir başka husus ise, atılan bu top mermisi ile yaralanıp batan gemi Ocean değil; Bouvet Zırhlısı olarak geçmektedir. Ocean’ın ise mayına çarparak battığı ifade edilmiştir. Söz konusu olay, romanın aktif zamanı içinde değil, bir ayağını kaybetmiş olan “Yaşar” ismindeki bir gazinin hatırası şeklinde anlatılmıştır (2000: 142-143).

“Çanakkale’de Çocuklar Da Savaştı” romanında ise tek başına top mermisini kaldırarak namluya süren kişi, “Seyit Ali Çavuş” olarak gösterilmiştir. Yine dinî anlamda hamasetin oldukça yoğun bir şekilde hissedildiği bu bölümlerde, top mermisinin ağırlığı, 257 kg olarak verilmiştir. Bunun yanında romanda Seyit Ali Çavuş toplamda üç atış yapmış ve üçünde de isabet kaydetmiştir. Olay, bu romanda da aktif zaman içinde anlatılmıştır (2006: 52-54).

“Çanakkale Askerine Rütbe Gerekmez” romanında Seyit Onbaşı, bu adla, belki de en gerçekçi anlatımını bulmuştur. Olay, Kellerin Mustafa ile İbrahim Aga'nın yapmış oldukları bir sohbet esnasında, Kellerin Mustafa'nın ağzından anlatılır. Seyit Onbaşı'nın ilk atımda Ocean'ı vurması hariç, diğer konularda anlatılan hususlar doğrudur. Romanın; söz konusu olayı, kurguya uygun olarak ve olay örgüsünün içinde sırtımayacak bir şekilde aktarabilen tek eser olduğu belirtilebilir. Dinî anlamda hamaset ve duygusallıkta da aşırıya gidilmemiştir. Seyit Onbaşı, bu romanda erdem sahibi, son derece yiğit bir kahraman olarak gösterilmiştir (1998: 149-151).

“Cumhuriyet'in ön sözü” olarak kabul edilen “Çanakkale Zaferi”nin en büyük kahramanı, kuşkusuz Mustafa Kemal'dir. Başlangıçta 19. Tümen Komutanı olan Mustafa Kemal, daha sonra Anafartalar Grup Komutanlığına getirilmiş ve hızlı ve yerinde verdiği kararları, olağanüstü inisiyatifi, liderlik gücü ve son derece başarılı olduğu sevk ve idaresi ile Çanakkale'de büyük bir zafer kazanılmasında en büyük rolü oynamıştır. Cephede maiyetindeki askerlerle iç içe bulunan, taarruz esnasında birliğinin en önüne geçen, üstün komutanlık vasfı ve liderlik özelliği ile askerlerde büyük bir güven ve inanç uyandıran Mustafa Kemal, Çanakkale Zaferi'ne imzasını atmış olduğu gibi, hem muharebeler esnasında hem de daha sonraki süreçlerde, hem askerlerin hem de halkın gözünde adeta efsaneleşmiştir.

Mustafa Kemal'in, özellikle 10 Ağustos 1915 tarihindeki Conkbayırı muharebeleri esnasında göğsünün sol tarafına çarpan bir şarapnel parçasından, cebindeki saat sayesinde kurtulması, muharebelerin cereyan ettiği dönemde ve daha sonraki yıllarda büyük bir yankı uyandırmış ve onun efsaneleşen kişiliğini pekiştirmiştir. Mustafa Kemal'in mucizevî bir şekilde kurtulduğu bu olay onun, sıradan olmayan, Allah tarafından korunan bir kişi olarak görülmesini sağlamıştır. İşte bu olay, Çanakkale Muharebelerini doğrudan konu edinen romanların çok büyük bir çoğunluğunda ele alınıp işlenmiştir.

Örneğin “Uzun Beyaz Bulut Gelibolu” romanında bu olaya Teğmen Ali Osman'a ait bir mektupta rastlanmaktadır. Teğmen Ali Osman'ın 12 Ağustos 1915

tarihli, annesi ve kardeşi Salih'e hitaben yazmış olduğu bir mektupta, şu ifadelere yer verilmektedir:

Çanakkale'de zabitler arasında yayılan pek taze bir havadis de Miralay Mustafa Kemal'in evvelsi gece cebindeki köstekli saat sebebiyle ölümden kurtulduğu yolundadır. Hakikaten düşman şarapnelinin kalbine saplanmasına mani olan mucize, tam o sırada kalbinin üzerinde bulunan saati miydi bilmiyorum, ben görmedim ama daha şimdiden bir efsane hâline gelen bu hadise doğruysa, Allah bu insanı Türk milletine bağışlamıştır ve nihayet yıllardır bizim haysiyetimizi iki paralık eden basiretsiz (sağgörüsüz), dirayetsiz (kavrayışsız) ve egoist mürşitlerden (kılavuz) bizi kurtarma şansı doğmuştur (2001: 151-152).

Bu ifadelerden, üzerinden henüz daha iki gün geçmesine rağmen, olayın cephedeki askerler tarafından duyulduğu ve Mustafa Kemal'in daha savaş devam ederken bile efsaneleşmeye başladığı anlaşılmaktadır.

Söz konusu hadise, “Gelibolu- Yenilmezlerin Yenildiği Yer” romanında iki-üç cümleyle geçiştirilirken (2004: 370); “...ve Çanakkale” üçlemesinin üçüncü kitabı olan “Döndüler”de olay, fazla ayrıntıya girilmeden aktarılmış ve Mustafa Kemal'in insanî tepkileri normal bir atmosfer içinde verilmiştir. Herhangi bir efsaneleştirme söz konusu edilmemiştir (2000c: 344). “Çanakkale'de Çocuklar Da Savaştı” romanında ise, olaya yine çok kısa temas edilirken, Mustafa Kemal'in sol göğüs cebindeki saat sayesinde kurtuluşunu, Allah'ın Türk milletine olan lütufu şeklinde yorumlanmıştır (2006: 81-82).

“Çanakkale Askerine Rütbe Gerekmez” romanında, bu olayın askerler arasında nasıl bir efsane boyutu kazandığı, net bir şekilde görülmektedir. Memet Başçavuş'la İbrahim Aga arasında geçen şu diyalog, aslında askerlerin gözünde Mustafa Kemal'in yerini, konumunu da ortaya koymaktadır:

-Arkadaşım da öyle söyledi. “Siperdeydik, bir ayağımız, hemen fırlayabilmek için ileri uzatılmıştı. Başımı kaldırıp bir baktım ki, karşımdaki gerçekten oydu. Siperden gökyüzüne doğru bakarken başka türlü görünür her şey. Dünya tersine dönmüş gibi gelir insana, ağaçların boyu uzamış gibi durur. Uzaktan uzağa çırpır böceklerinin sesleri ilişiyordu kulağımıza. ‘Mustafa Kemal'e mermi değmez.’ demişti birisi. Gerçekten dedim kendi kendime, degecek olsa, koskoca Grup Komutanı aptal mı, dikilsin, hem de hedef göstererek ilk siperin başına!...”

-Yahu İbrahim Aga, bu bizim Mustafa Kemal'e gerçekten mermi değmiyor galiba.

-Aman bir kötülük mü var?

-Duymadın mı? Conkbayırı'nın tepesinde bir şarapnel parçası çarpmış göğsüne, çarpmasına çarpmış ama, pıt diye düşürmüş o küçük demir parçası ayaklarının dibine (1998: 204-205).

Çanakkale Muharebelerini doğrudan konu edinen romanlardaki olağanüstü/destansı unsurlarla ilgili olarak şu genel değerlendirmede bulunulabilir: Çanakkale Muharebeleri ve bu muharebelerden sonra elde edilen akıllara durgunluk verecek kadar büyük ve şaşırtıcı zaferin, Türk milleti açısından tarihî, siyasal ve hatta kültürel önem taşıması ve belli bir yöredeki insanları değil de tüm Türk milletini etkileyen bir olay olması nedeniyle Türk milleti açısından adeta modern zamanların destanı olmuştur. Kazanılan zaferin bizzat kendisi, başlı başına bir destan iken; bu destan da kendi bünyesinde birçok irili ufaklı destanı taşımaktadır. Bu destan unsurlarının bazılarının gerçeklikle ilgisi yokken; bazıları, yaşanan bir gerçeğin abartısı olmuş; bazen de gerçeğin tıpa tıpa kendisi destanlaşmıştır.

Zaferde rol oynayan askerî başarılarından başka, kazanılan bu zafere asıl damgasını vurduğu düşünülen manevî gücün ortaya konmasını da amaçlayan inceleme konusu olan söz konusu romanların, bu gaye ile, çoğunlukla dinî bir hamaset ile bu unsurlara yer verdiği değerlendirilebilir.

4.10. “Ölüm”/ “Şehitlik” Olgusu

Türk milletini diğer milletlerden ayıran, birtakım özellikler vardır. Bu özellikler sayesinde ki Türk milleti, tarih boyunca daima bağımsız yaşamış, büyük devletler kurmuş ve gerek askeri, gerek siyasal ve sosyal, gerekse de kültürel ve bilimsel yönden tarihe damgasını vuran başarılarla imza atmıştır.

Genel anlamda bakıldığında Türk milletinin sahip olduğu en önemli özelliklerden birisi de, gerektiğinde vatanları ve bağımsızlıkları uğruna canlarını seve seve verebilmeleridir. En gencinden, en yaşlısına kadar her Türk insanının, vatanın savunması veya milletin mukadderatı söz konusu olduğunda, canını bir an olsun

tereddüt etmeden ortaya koyması, Türk milletinin dikkati çeken belli başlı seciyelerinden biri olmuştur. Çünkü Türk milleti için vatanlarını, bağımsızlıklarını kaybetmek, Türk toprağını yabancı çizmelerin altında çiğnetmek veya dinlerinin elden gitmesini düşünmek, daima ölümden bile beter bir durum olarak görülmüştür. Mustafa Kemal Atatürk'ün Anadolu'daki Millî Mücadele esnasında söylediği “Ya istiklâl ya ölüm” düsturu, aslında bütün bir Türk tarihi için geçerlidir.

Bu açıdan bakıldığında, “ölüm” düşüncesinin özellikle savaş meydanlarında Türk milleti için korkulan veya kaygı duyulan bir olgu olmadığı görülür. Yine Mustafa Kemal'in Çanakkale'deki Bombasirtı Muharebeleri ile ilgili olarak ifade ettiği şu sözler, Türk insanının savaş meydanlarında “ölüm”ü nasıl hiçe saydıklarını göstermektedir:

Yalnız size Bombasirtı olayını anlatmadan geçemeyeceğim. Karşılıklı siperler arasındaki mesafe sekiz metre, yani ölüm muhakkak... Birinci siperdekilerin hiçbirisi kurtulamamacasına hepsi düşüyor. İkinci siperdekiler onların yerine gidiyor. Fakat, ne kadar imrenilecek bir soğukkanlılık ve tevekkülle; biliyor musunuz? Öleni görüyor, üç dakikaya kadar öleceğini biliyor ve en ufak bir çekinme bile göstermiyor. Kur'an okuyup, şahadet getirerek Cennet'e girmeye hazırlanıyorlar. İşte Türk askerindeki üstün ruh kuvvetini gösteren hayret ve tebrike değer örnek. Emin olunmalıdır ki, Çanakkale Muharebelerini kazandıran bu yüksek ruhtur (Yılmaz, 2005: 81).

Türk insanının, ölüme bu kadar korkusuzca atılmasında, kuşkusuz İslâm inancına bağlı olarak “şehitlik” düşüncesinin çok büyük bir payı vardır. Bilindiği üzere İslâm dinine göre şehitlik, çok yüce ve şerefli bir mertebedir. Kur'an-ı Kerim'in Bakara suresinin 154. ayetinde geçen “Allah yolunda öldürülenlere ‘ölüler’ demeyiniz. Bilakis onlar diridirler. Fakat siz bilemezsiniz.” ifadesi ile Âl-i İmrân suresinin 169. ve 170. ayetlerinde geçen “Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın! Bilakis onlar diridirler; Allah'ın lütuf ve kereminden kendilerine verdikleri ile sevinçli bir hâlde Rableri yanında rızklara mazhar olmaktadır...” ifadesi, tüm Müslümanlarda olduğu gibi Türklerde de çok büyük bir etki uyandırmıştır. Zira savaşta şehit olmanın, sıradan bir ölüm olayından farklı olduğunu düşünen Türkler, şehit oldukları zaman gerçekte ölmediklerine ve Kıyamet'ten sonra da Cennet'e gireceklerine inandıklarından savaş meydanlarında gözlerini bile kırpmadan ölüme atılabilmişlerdir.

Şehit olunca büyük bir onura ererek Cennet'e gireceğini düşünen ve savaşta şehit olmak için adeta ölüme atılan Türk insanının bu özelliği, ona tarihte birçok örneğine rastlandığı gibi, Çanakkale'de büyük bir zafer kazandırmıştır. Bir bakıma “şehitlik” düşüncesi, Türk milletinin zafere ulaşmasında rol oynayan en büyük manevî güç olduğu belirtilebilir. Bu bağlamda Türk milletinin “ölüm” olgusuna olan bu bakış açısına, inceleme konusu olan bazı romanlarda da direkt olarak temas edildiği ifade edilebilir.

Romanların bazılarında savaşan kişilerin bile bazen, insanların nasıl bu kadar kolay bir şekilde ölüme atıldıkları konusunda birtakım sorgulamalara yöneldikleri görülmektedir. Ama her sorgulamanın sonunda, ölümü bu kadar kolay, hatta ve hatta cazip kılan şeyin “şehitlik” olduğu vurgulanır. Örneğin “Gelibolu- Yenilmezlerin Yenildiği Yer” romanında Asteğmen Sabri'nin bakış açısından “ölüm” olgusuyla ilgili olarak şu ifadelere yer verilmiştir:

Asteğmen Sabri ilk günden sonrasını düşündü. Çıkarma sırasında ateş ederken, ne kadar değişik duygulara kapıldığını hatırladı. Elinde değildi. İlk gün sonunda geriye çekilmişlerdi. Bazı askerlerin “Çekilmeyelim, burada ölelim.” demesine ne kadar da şaşırılmıştı. “Ölmek kelimesi, bu kadar kolayca ölmek isteyen, askerin ağzından kolayca çıkabilir miydi? Sonra bir düşündü. Askeri, ölümü isteyen halet-i ruhiye içine ne itiyordu. O askeri bir başka asker hâline getiren şey neydi? Niçin ölünyordu? Kimin için ölünyordu? İşte bu soruların cevabı, öldürmenin ve ölmenin anlamını dolduruyor, kutsal bir çerçeve çiziveriyordu. Ölmek vatan içindi, bu topraklar içindi. (...) Vatan belki parçalanır, kanla canla yazılan bu toprakların tapusunu düşman bir çırpıda yırtabilirdi. İşte ölmek bunun için kutsaldı. Kutsal şeyler için ölmek de çok kolay oluyordu herhalde. İşte bu nedenle ölenlere de şehit deniyordu.” (2004: 200)

“Çanakkale Mahşeri” romanı da, “şehitlik olgusunun yüceliğine ve kutsallığına birçok yerde temas etmektedir. Örneğin, jandarmanın Hatice'ye getirdiği ve Sarıkamış Cephesi'ndeki oğulları Âkif ve Hasan'ın şehit olduklarını bildiren pusulada ayrıca “Allah yolunda öldürülmüş olanlar için ‘ölüler’ demeyin. Bilakis onlar diridirler. Fakat siz iyice anlayamazsınız.” ayeti ile “Şehitler bu dünyaya tekrar şehit olmak için gelmek isterler.” (2004: 87) hadisine yer verildiği görülmektedir. Bunun yanında Ömer Hoca'nın, Hatice'yi teskin etmek amacıyla sarf etmiş olduğu şu sözler de, bu açıdan oldukça anlamlıdır:

-Kızım, üzülmen mi, sevinmen mi lâzım, bilemiyorum. Bu kâinata yalnız Allah'ın emrinin geçerli olduğunu unutmamalıyız. Onun iradesi karşısında boynumuz kıldan incedir. Biz fanilerin biricik emeli de, onun emirlerine uymak, emirleri uğruna şehitlik mertebesine ermek olmalıdır. Zaten biz kullar içinde en yüce mertebe şehitliktir. Sarıkamış Cephesi'ndeki Akif ve Hasan evlatlarımız o mertebeye ermişler!... (2004: 87-88)

“Zulüm Dağları Aşar- Çanakkale İçinde” romanında, Elifçe Gelin'in, kocası Ahmet şehit olunca tek tesellisi, onun en yüksek mertebeye olan şehitlik mertebesine ulaşması olurken (2000: 31-32); kayınpederini, kocasını, kardeşini ve oğlunu kaybeden Fatma Ana'nın da tek tesellisi bu olur. Bunun yanında en büyük üzüntüsü ise, kendisine şehitliğin nasip olmamış olmasıdır. (2000: 39-40) Cepheye gönüllü olarak giden gençleri görünce Muhtar Halil Efendi'nin “Arslanda yine bir ölüm korkusu vardır. Bu gençler, sanki ölümün şahsiyle yüz göz olmuşlar. Ölüm, onlar için hiçbir şey değil.” (2000: 72) sözü ise, Türk insanının savaş ortamında ölümü hiçe sayarak, şehitlik uğruna savaştığı gerçeğini ortaya koymaktadır.

Söz konusu romanlarda direkt olarak yapılan bu temasların dışında, aslında hemen hemen bütün romanlarda, vatan ve millet uğruna şehit olmanın erdemliğine ve kutsallığına dolaylı da temas edilmiştir.

Bir bakıma şehitlik olgusu ile ilgili olarak yapılan bu vurgular, Türk milletinin ölüme olan bakış açısını ortaya koymakla birlikte, Çanakkale'de büyük bir zaferin kazanılmasında sahip olduğu bir başka manevî gücü de yansıtmaktadır.

4.11. “Doğu”-“Batı” Meselesi

Çanakkale Muharebelerini doğrudan konu edinen romanlarda vurgulanan veya temas edilen hususlardan biri de “Doğu”-“Batı” meselesidir.

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Batılılaşma hareketinin 1839 Tanzimat Fermanı ile birlikte farklı bir boyut kazandığı tartışmasız bir gerçektir. Öyle ki bu tarih, Batılılaşma hareketinin -halbuki çok daha eskilere kadar götürmek mümkün

iken- miladı olarak kabul edilmiştir. Bu tarihten itibaren bir “Doğu” ülkesi olan Osmanlı’nın, bir “Batı” ülkesi olma yolunda hızla ilerlemeye çalıştığı gözlenir. Bu ilerleyiş, bir “çaba”yı da ifade etmekle beraber, “gelişme”den çok, ani ve kökten bir “değişim”i yansıtmaya başlar. Zamanla bu değişim, kendisinin de meydana geldiği sistematik yapı içerisinde, çelişkileri ve çatışmaları da ortaya çıkarır.

19. yüzyılın ortalarında görülmeye başlayan bu çelişki ve çatışmanın temelinde, söz konusu değişimin, toplumsal yapının temeli olarak kabul edilen “halk” bazında yaşanmamış veya kabul görmemiş olması vardır. Toplumun üst tabakalarındaki veya entelektüel kesimdeki birtakım gelişmeler/ değişimler, bu kesimlerin ait olduğu temel toplumsal yapıyla çeliştiği zaman, bazı çatışmaların ortaya çıkması doğal bir durumdur.

Halkının çok büyük bir çoğunluğunun oldukça dindar birer Müslüman olduğu; kendilerini, yeryüzünün halifesi olarak kabul ettikleri padişahın tebaası olarak gördükleri ve bütün bunlardan daha da önemlisi, aile yapılarından gelenek ve göreneklerine, edebiyattan mimariye kadar her yönüyle Doğu medeniyetinin hakim olduğu bir ülkede, “öteki” olarak görülen ve kabul edilen “Batı”nın yaşam biçiminin veya sosyo-kültürel özelliklerinin yerleştirilmeye çalışılması, söz konusu bu çatışmanın, çok tabii olarak Doğu- Batı ekseninde bir yapıya bürünmesine sebep olmuştur.

İşte Doğu- Batı eksenindeki bu çatışma, Tanzimat devri Türk edebiyatından başlayarak Türk romancılığında sık sık işlenen bir konu olurken, inceleme konusu olan söz konusu romanlarda da bu meseleye işaret edildiği görülmektedir. Yalnız bu romanlarda Doğu- Batı meselesi, toplumsal yaşam veya kültürel yapı içerisinde değil; daha çok savaş atmosferine bağlı koşullar içerisinde ele alınmıştır.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, Birinci Dünya Savaşı’nın cereyan ettiği dönemde bu savaş, aynı zamanda Doğu ile Batı’nın bir savaşı olarak algılanmıştır. Misticizmin ve maneviyatın simgesi olan Doğu ile maddiyatın, Hıristiyanlığın ve

Latin kültürünün simgesi olan Batı arasındaki bu savaş, işaret edilen yönüyle bir nevi medeniyetler savaşı olarak görülmüştür.

İnceleme konusu olan söz konusu romanlarda genel anlamıyla Türklerin “Batı”yı; Anzakların ve özellikle İtilaf Güçleri askerlerinin “Doğu”yu nasıl gördükleri; bir başka ifadeyle “Doğu”nun Batı’da sahip olduğu imaj ile “Batı”nın Doğu’da sahip olduğu imaj, ortaya konmuştur. Yalnız burada “Doğu”dan kast edilenin yalnızca Türkler; “Batı”dan da kast edilenin yalnızca İngilizler veya Fransızlar olmadığını düşünmek, daha doğru olacaktır. Her iki kavram da, genel anlamda bir medeniyeti ifade eder. Ama bu noktada medeniyetlerin birbirleriyle olan her anlamdaki temas noktaları da önemlidir. Örneğin Doğu’nun Batı ile temas noktası Türkler açısından özellikle Fransa olurken, Batı’nın Doğu ile temas noktası İngiliz ve Fransızlar için Türkler olmuştur. Batı medeniyetinin Doğu’ya olan bakış açıları, aslında kendi yarattıkları bir “Türk miti” ile şekillenmiştir.

1717’de “1001 Gece Masalları”nın İngilizce’ye çevrilmesinden sonra hem İngiltere’de hem de Fransa’da benzer bir Türk mitinin ortaya çıktığı görülür. Bu masallar Arap, İran ve Hint kökenli olmakla birlikte Avrupalının düşünde bütünsel bir sihirli Doğu yaratır. Masalların belli başlı temalarını oluşturan kıskançlık, aşk, entrika, intikam, ihanet, harem kuralları, aile içi cinsel ilişki, diri diri gömme, Türk mitine de yakıştırılır çünkü, Arabistan Osmanlı idaresinde, Osmanlı padişahı da halifedir. William Beckford’un Doğu’ya hiç gitmeden, yalnızca Doğu’ya ilişkin metinlerden yararlanarak yazdığı “Halife Vathek’in Öyküsü”, bu temaların karışımından oluşur. Byron’a kadar, Batı’daki Doğu, dolayısıyla Türk imajı da aşağı-yukarı bu çerçevede bir görünüm sergiler. Byron, 1809-1811 yılları arasında Doğu yolculuğuna çıktığında İngiltere’de coşkunun, kahramanlığın, duyguların, kendi deyimiyle soyluluğun kalmadığına inanmaktadır. Bu yüzden de olağanüstü olana, görkeme ve düşselliğe duyduğu açlığı Doğu’da giderebileceğine de inanır. Victor Hugo’nun bu konuda takip ettiği çizgi de Byron’unkinden farklı değildir. 19. yüzyıla gelindiğinde ise Lamartine’in bütün bir Doğu ve Türk imajını biçimlerinden isim olduğu görülmektedir. Lamartine’e göre Doğu, kültürlerin, mucizelerin ve hatta batıl inançların ülkesidir. Orada düş gücünü biçimlendiren büyük düşünce dindir. Batı,

altın ve demir, hareket ve gürültü ülkesi iken Doğu, derin tefekkürün, sezginin ve ibadetin ülkesidir (Parla, 2002: 36-68).

Bir zamanlar yukarıda da ifade edildiği gibi mistisizmin, mucizelerin, olağanüstülüklerin ve büyüün dünyası olarak görülen Doğu, zamanla özellikle 1850’li yıllardan sonra kaybedilen savaşlar ve itibarla birlikte barbarlığın, kötülüğün ve ilkelliğin bir sembolü olarak algılanmaya başlamıştır.

Ele alınıp incelenen romanlarda, özellikle Batılıların –ki bunlara Anzaklar da dahil- Doğu’ya olan bakış açılarının aşağı-yukarı bu çerçevede yansıtıldığı görülmektedir. Bu bakış açılarında Doğu’nun, kimi zaman büyü, gizemli, şaşırtan, mistik; kimi zaman da ilkel, barbarca, yabancı ve uzak durulması gereken bir yer olarak algılandığını söylemek mümkün. Örneğin “Uzun Beyaz Bulut Gelibolu” romanındaki Avustralyalı Alistair John Taylor’un ailesine yazmış olduğu 19 Ocak 1915 tarihli bir mektubunda şu ifadeler yer vermektedir:

Mısır, bizim ilk “Doğu” tecrübemiz. Ve hepimiz “Doğulular”ın bize hiç benzemediğini adamakıllı anlamış bulunuyoruz. Bir kere Doğulular fazlaca romantik insanlar. (...) Aynı zamanda sadece Kahire’deki dağınıklığın, esrarengizliğin, hırsızlık, dolandırıcılık ve kirliliğin barınacağı tek bir kasaba, köy, ev bulamazsınız. Tam bir çelişki işte. Bir yabancı, bir ziyaretçi olarak geçici bir süre için eğlenceli sayılan bu Doğu kültürüne cevabım: “Teşekkürler, ben daha fazla almayayım!” No, Thanks! (...) Araplar yemeklerini elleriyle yiyorlar, evet çatal, bıçak ve kaşıkları olduğu hâlde her şeyi elleriyle yiyor ve sonra ellerini üstlerine siliyorlar. Bizimkiler Araplara “Abdül” adını taktı, Abdül fıkraları ve karikatürlerinin haddi hesabı yok (2001: 60,61).

John Alistair Taylor’un, Doğu hakkındaki ilk izlenimlerini ifade ettiği bu satırlarda Oryantalizmin etkisinin çok açık bir şekilde görüldüğü belirtilebilir.

“Çanakkale’ye Gidenler- Şu Boğaz Harbi” romanında Doğu-Batı meselesine, Batı’da öğrenim görmüş bir Doğulu olan Mülkiyeli Ragıp ile bir Doğu ülkesinin, Osmanlı Devleti’nin ordusunda görev yapan bir Batılı olan Alman Albay Nikolay arasında geçen bir diyalogla temas edilmiştir. Tamamen Oryentalist bir bakış açısıyla Doğu’yu hakir gören Albay Nikolay, Ragıp’ın, bu savaş zamanında, üstelik Osmanlı Devleti bu kadar zor durumdayken, neden Almanya’dan döndüğünü bir türlü

anlayamamakla beraber, “Ah siz Doğulular. Ah siz Türkler... Zoru çok seviyorsunuz. Siz ölümü bile seviyorsunuz... Zira düşünme mantığınız, biz Batılılardan çok değişik.” diyerek de, bir Batılının gözüyle Doğu ile Batı arasındaki temel düşünce farklılığını ortaya koyar. Bunun yanında, ölümün vatan için olursa bir vuslat olacağını belirten Ragıp’ın “Ah Albay. Bu, Doğululara özgü bir düşünce sistemimizin kutsal bir kavramıdır. Siz Batılılara bunu nasıl izah edebilirim ki?” (2005: 313) sözleri de aynı doğrultudadır.

“Gelibolu- Yenilmezlerin Yenildiği Yer” romanında, Çanakkale’de sürmekte olan savaşın, “medeniyetin en ileri merhalesi olan Garp’ın, Doğu’nun yerini silâh zoruyla almak istemesi” olarak tanımlandığı görülmektedir (2004: 106). Aynı romanda, İtilaf Güçleri içindeki İngiliz askerlerden biri olan Leslie’nin aşağıya alıntılanan düşünceleri, bir Batılının Doğu’ya olan bakış açısını yansıtmaktadır:

Leslie, yürürken tedirgin bir şekilde adımlarını atıyor, aniden büyük bir tuzağa düşecekmiş hissine kapılıyordu. Ya da büyük bir çukurun içine, büyük bir boşluğa düşecekmiş gibi geliyordu. “Her adımım tedirgin. Her yanımda gergin. Bu Doğu’da bulunmaktan mı? Doğu’nun gizeminden dolayı mı?” Hani, daha savaşın başlarında Doğu, Doğu’dur; Batı da Batı diyerek işin içinden sıyrılmaya çalıştığı o günler aklına geldi. Şimdi arkadaşı gibi o da Doğu’nun bir efsane olduğunu kabul mu ediyordu yoksa? “Hayır böyle bir şey olamaz.” dedi Leslie. Hayır kesinlikle olamazdı. Gizem ve efsane Binbir Gece Masalları’nda olurdu. Peki Binbir Gece Masalları nerede geçiyordu? Doğu’da değil mi? Osmanlı, Doğu değil miydi? (2004: 211)

Doğu hakkında Leslie’nin içine girmiş olduğu çıkmazın, romanın ilerleyen bölümlerinde ortadan kalktığı ve Doğu’yu anlamanın kendilerince imkânsız olduğunu anladığı görülmektedir. Yağdırdıkları on binlerce top mermisine rağmen, Türklerin yine de üzerlerine doğru hücumla geçmeleri karşısında, Leslie’nin “Ölümden kurtulup öldürmek için geliyorlardı. İşte buna hep şaşarım. Bunun inanılmaz aklımızla yapabileceğimiz bir izahı yok. Olamayacak da... Çünkü Batılı bir kafa ile Doğu’nun insanları hakkında ahkâm kesmek gülünç olacak.” (2004: 340) ifadeleri bu bağlamda önemlidir.

“Çanakkale Mahşeri”nde de Charles adındaki bir İtilaf Güçleri askerinin, siperde bir kenara çekilerek büyüleyici İstanbul’u hayal ettiği görülmektedir. Yalnız

onun bu hayalinde Doğu'nun, Binbir Gece Masalları ve Alaaddin'in Lambası gibi masallarla kazanmış olduğu imajın da büyük bir etkisi vardır. Çünkü söz konusu romanda Charles'ın, o masallarda öğrenmiş olduğu bir hayatı hayal ettiği görülmektedir (2004: 358).

Bu konuyla ilgili olarak genel anlamda şu değerlendirmede bulunulabilir: Çanakkale Muharebelerini doğrudan konu edinen romanlarda, Doğu- Batı meselesine temas edildiği görülmektedir. Ama bunun yanında söz konusu romanlarda, çok büyük oranda Batılıların, Doğu'ya olan bakış açıları üzerinde durulmuştur. Böylelikle savaş yıllarında “öteki”nin, “biz”e ve “biz”in ait olduğu medeniyete olan bakış açılarının ortaya konmasının amaçlandığı belirtilebilir.

4.12. “Esirlik” Olgusu

Esirlik; ölmek, öldürmek veya yaralanmak gibi savaşın bir gerçeğidir. Her savaşta olduğu gibi, Çanakkale Muharebelerinde de esirlik meselesi, dikkat çeken ve üzerinde tartışılan bir konu olmuştur. Savaşın devam ettiği dönemden, savaştan sonraki yıllara kadar devam eden bu tartışmalarda savaşın her iki tarafı, birbirini esirlere iyi muamelede bulunmamakla ve onlara işkence yapmakla, öldürmekle suçlamakla beraber, bu konudaki Türk tarafının haklılığı giderek ağır basmaya başlayan bir gerçek hâline gelmiştir. Bunda en son ortaya çıkarılan belgelerin ve İngiliz, Fransız ve Anzak askerlerinin ifadelerinin büyük payı vardır.

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğünün Çanakkale Muharebelerine ait ilk kez ortaya çıkardığı belgelerde, Müttefik Kuvvetlerinin acımasızlığına karşın Osmanlı'nın esirlere ne kadar iyi muamele ettiği de, esir düşen askerlerin ifadelerinden yola çıkılarak anlatılmaktadır. Osmanlı kuvvetleri tarafından batırılan AE-2 denizaltısının esir düşen kaptanı Yüzbaşı Staker, Malta'daki bir dostuna gönderdiği mektupta, durumunun iyi olduğunu ve kendisine çok güzel muamelede bulunduğunu vurgulamaktadır. Yüzbaşının mektupta dile getirdiği “Rahatım pek yerinde, ummadığımız derecede iyi muamele görmekteyiz.” ifadeleri,

Osmanlı'nın esirlere olan tavrı konusunda fikir vermektedir (Duman, 2006: 156-157).

Robert Coulter ismindeki bir İngiliz teğmeninin 1915 Ağustos ayının sonlarına doğru, bir karşı hücum sırasında esir oluşunu ve sonrasını şu şekilde anlatır:

(...) yaralandım. Türk siperlerinin birine düştüm. Türk askerlerini görünce, çok korkmuştum. Derhal kendimi topladım. Yaralandığımı söyledim. Türkçe konuştuğumu gören askerler, bana çok iyi davrandılar. Yaramı sardılar. Sonra esir olarak geriye gönderdiler. Bizimkiler Çanakkale'den kaçtılar. Ama, ben o kaçanların içinde yoktum. Esir düştükten sonra İstanbul'a getirdiler, kimseden yardım istemedim. Ama bir turist gibi elimi kolumu sallaya sallaya Türkiye'den ayrıldım (Seçer, 2005: 432).

Bu örneklerin dışında daha birçok İngiliz, Fransız ve Anzak askerinin ifadelerinden, Türklerin sanılanın aksine esirlere çok iyi davrandıkları ve onları öldürmek, onlara işkence yapmak gibi davranışların kesinlikle söz konusu olmadığı anlaşılmaktadır. Yalnız aynı şeyi, İtilaf Güçleri için söylemek ise mümkün değildir.

Her gün olaylar hakkında küçük notlar alıp akşam kıt ışık altında veya ay ışığında bunları düzenleyen savaş muhabiri Charles Bean'in, 29 Nisan 1915 tarihindeki notlarında şu ifadeler yer almıştır:

“Her gün kampa Türk esirler getiriliyor. Avustralyalıların esirlere hayli kötü gözle baktıkları kesin... Bu yüzden bizim Avustralyalılar eğer ellerinden geliyorsa, esir almayı yaralıları öldürme yoluna gidiyorlar. Hem Yeni Zelandalılar, hem de Avustralyalılar, kimi durumlarda en azından ilk karşılaşmalarda, hele işler kötüye giderken, Türklerden esir alınmaması yolunda üstlerinden kesin emir aldıklarını söylediler bana” (Duman, 2006: 213).

Yine Charles Bean'in, bu kez 8 Ağustos 1915 diye başlayan yazısı, İtilaf Güçlerinin esirlere karşı olan tavırlarını en açık bir biçimde ortaya koyar niteliktedir. Avustralyalı gazeteci Charles Bean'in Çanakkale Muharebeleri sırasında cephede gazetecilik yapan tek özel muhabir olarak şahit olduğu aşağıya alıntılanan olay, yıllarca dünya kamuoyundan saklanmıştır:

Bugün pazar. Bu topraklara ayak basalı on beş hafta oldu. Bugün hayatımda gördüğüm en alçakça davranışlardan birine şahit oldum. Sığınağımın hemen karşısında yüz kadar Türk ile iki Alman esirin barındığı tutukevinin çevresine benzin döküp tutuşturuldu... Türklere çok yakın gelen dev alevler karşısında zavallı esirler tutukevinin en uç köşesine üşüştüler ama acı akıbetten kurtulamadılar... Bu görüntüyü seyredip gülüşenler arasında İngilizler de Avustralyalılar da vardı. Bu işi yapanların ağzını burnunu dağıtacak onurlu bir kişi yok muydu acaba? Aynı iş dün de yapılmıştı çünkü... Bu esirlere yapılan muamele insanın yüzünü kızartacak derecede. Oysa bildiğimiz kadarıyla Türklere esir düşen asker ve subaylarımıza olağanüstü iyi davranıyorlar... (Duman, 2006: 215)

Kısaca özetlenen bütün bu bilgilerin ışığında, Çanakkale Muharebelerinde Türklerin, esirlere son derece insanca bir tavır içinde olmalarına karşın, İtilaf Güçlerinin esir aldıkları Türklere karşı aynı ölçüde acımasız ve insanlık dışı bir tutum sergiledikleri şeklinde bir değerlendirmede bulunulabilir. Esirlikle ilgili olarak bütün bu hususlar içinde özellikle İtilaf Güçlerinin, Türklere karşı acımasız ve insanlık dışı tutumlarına, Çanakkale Muharebelerinin doğrudan işlendiği birçok romanda temas edilmiştir. Romanlardaki bu temaslardan maksadın, genel olarak düşman olarak görülen “öteki”nin bu vafına uygun karakterini ortaya koymak olduğu belirtilebilir.

Örneğin, “Uzun Beyaz Bulut Gelibolu” romanında, Gazi Alican Çavuş’un -sonradan olayın aslında çok farklı bir boyutunun olduğu anlaşılrsa da- İngilizlere esir düştüğü zaman, vatanına ait birtakım sırları vermesi için, daha sonra ruhunda derin yıkıntılara sebep olacak İngiliz işkencelerine maruz kaldığına işaret edilirken (2001: 25); romanın ilerleyen bölümlerinde Teğmen Ali Osman’ın İrlandalı bir esir askere, Türklerin esirlere son derece şefkatli olduklarını söylediği öğrenilmektedir (2001: 153).

“Çanakkale’ye Gidenler- Şu Boğaz Harbi” romanında, İtilaf Güçlerinin esirlere olan tutumlarına temas edilmemişken, Türklerin esir askerlere karşı insanî tutumlarına yer yer vurguda bulunulduğu dikkati çekmektedir. Örneğin, esir düşen Yüzbaşı Fournier’in, Yarbay Selahaddin Adil Bey ve diğer Türk askerlerinin sıcak ve dostane tutumları karşısında şaşkınlık geçirmesi (2005: 95-96); mayına çarparak batan Bouvet’ten, yaralı bir hâlde yüzerek kurtulmaya çalışan Yüzbaşı Jean Pier’in,

sahile çıktuktan sonra Türkler tarafından öldürülmeyi beklerken, tam tersine Türklerin onun yaralarını sarması ve bunun üzerine Yüzbaşının, neden Türklerle savaştıklarına bir anlam verememesi (2005: 199-202) ve Türkler tarafından batırılan İngilizlerin E-15 denizaltısından kurtulan askerlerin, işkence beklerken yine Türklerin sıcak ve dostane tutumlarıyla karşılaşmaları (2005: 328-330), bu hususta belirtilebilir.

Aynı noktalara “Gelibolu- Yenilmezlerin Yenildiği Yer” romanında da temas edildiği görülmektedir. Eserde, “Yaralılar, sargı mahalline götürülüp yaraları sarılacak... Esirlere de peksimet ve su verin. Kötü söz söylemek ve bir fiske dahi vurmamak yok...” (2004: 110) şeklinde askerlerine emirler veren Türk komutanlarına işaret edilirken, esir düşen Teğmen Peterson’un, öldürüleceğini düşündüğü sırada Esat Paşa’nın şu sözleri, Türklerin esirlere olan bakış açısını da ortaya koymaktadır:

Şunu iyi bilin ki, biz Türkler, esirlerimizi hiçbir zaman öldürmemişizdir. Kendi askerimize nasıl davranırsak, esirlere de aynı davranışı esirgemeyiz. Bu bakımdan endişeniz olmasın, şimdi size yiyecek ve içecek versinler, sonra görüşürüz (2004: 184).

“Tarihe Sığmayan Destan Çanakkale” romanında, Teke Koyu’na aldatma çıkarması yapan fakat Türklerle esir düşen sekiz yüz civarındaki Fransız askerinin, Türkler tarafından, adeta kendi yaralarını unutarak kurtarıldıklarına işaret edilmişken (2003: 84); “Çanakkale Mahşeri”nde İtilaf Güçleri askerlerinden Yüzbaşı John Weistock’un, insanlık dışı bir hareketle, esir Türk askerlerini bir barakada toplayıp diri diri yakıtığına temas edilir (2004: 247-248).

“Zulüm Dağları Aşar- Çanakkale İçinde” romanında da yine Türklerin bu konudaki erdemleri üzerinde durulur. Türklerin; İngiliz, İtalyan, Yunan, Anzak askeri demeden herkese iyi davrandıkları, yaralarının tedavi edildiği gibi hususlar vurgulanmış ve Ohian, Stalyö ve Charles gibi İtalyan, Yunan ve İngiliz esirlerin ağzından Türklerin onlara karşı olan insanca tutumlarına temas edilmiştir (2000: 123-129).

İtilaf Güçleri askerlerinin Türk esirlere karşı acımasızca ve insanlık dışı tutumlarının en şiddetli bir şekilde ortaya konduğu roman, “Çanakkale’de Çocuklar Da Savaştı” adlı eserdir. Özellikle Sinan ile Ayşe’nin yakalandıktan sonra uğradığı hakaret, işkence ve nihayetinde öldürülmeleri, bütün açıklığıyla anlatılır. Bu satırlarda İtilaf Güçleri askerleri, son derece acımasız, ırz düşmanı, insanlıktan mahrum ve adi kişiler olarak gösterilmektedir (2006: 130-135).

Genel olarak söz konusu romanlarda “esirlik” olgusu ile ilgili olan bölümlerde, çoğunlukla Türklerin insanca bir tutum içerisinde oldukları vurgulanırken, İtilaf Güçleri askerlerinin acımasız ve insanlık dışı bir tavır içinde oldukları ortaya konmuştur, denebilir. Nitekim bu yaklaşım, “düşman”ın Türkler açısından taşımış olduğu imaja da uygun düşmektedir.

4.13. “Millet” Olma Bilinci

Çanakkale Muharebelerinin “millet” olma bilinci açısından Türkler, Avustralyalılar ve Yeni Zelandalılar için ayrı bir önemi vardır.

Türkler, daha önce de ifade edildiği gibi, uzun yıllar yenilgilerle sonuçlanan savaşlar yüzünden özgüvenlerini yitirmeye başlamış ve millet olma şuuruna erişememişken, olağanüstü bir dayanışma ve birlik-beraberlik ruhuyla kazandıkları Çanakkale Muharebelerinden sonra kaybettikleri özgüvenlerini tekrar elde etmişler ve bir “millet” olarak tarih sahnesine çıkmışlardır. Nitekim elde ettikleri bu özgüven ve şuur, onlara Anadolu’da işgalci güçlere karşı bir büyük zafer daha kazandırmıştır. Bunda, Çanakkale Zaferinin sadece Osmanlı ordusunun değil, Anadolu’nun hemen hemen her yerinden gelen gönüllü Türk insanının, yani daha genel bir ifadeyle Anadolu’nun ortak bir başarısı olmasının da payı büyüktür.

Aynı durum, gelişim süreç ve biçimleri çok farklı da olsa, Avustralya ve Yeni Zelanda için de geçerlidir. 1901 yılında tamamen bağımsızlığını elde eden Avustralya ve Yeni Zelanda için savaş, gerçekte çok uzaktadır. Her iki ülke de

kendine özgü demokratik sistemini kurmuş, hızla sanayileşmektedir. Görünürde sembolik de olsa Büyük Britanya kral ve kraliçesine bağlıdırlar. İktidara gelen hükûmetler, muhalefetle birlikte, anavatanlarının unutulmaması gerektiğini her fırsatta vurgularlar. Örneğin savaş yıllarının İşçi Partisi muhalefet lideri Andrew Fisher “Biz Cook hükûmetine karşıyız. Ancak sık sık parlamentoda belirttiğim gibi acil durumlarda partiler yoktur. Birlikte düşmanımıza karşı duracağız... Anayurdumuzu destekleyeceğiz.” der. Ancak aynı zamanda kendilerini millet olarak kanıtlama isteğindedirler. Birinci Dünya Savaşı, bunun için iyi bir fırsat olarak görülür (Yılmazer, 2005: 12-13).

Her ne kadar aşağı-yukarı on üç yıldır bağımsızlıklarını elde etmiş olsalar da anavatan gördükleri ve kendilerini de bir parçası olarak hissettikleri İngiltere'nin yanında savaşa giren Avustralya ve Yeni Zelandalılar, bu savaş boyunca aslında durumun böyle olmadığını fark ederler. İngilizlerin, Avustralya ve Yeni Zelandalıları hiç de kendilerinden biri olarak görmemekle beraber, onları hor ve hatta ikinci sınıf insan gibi görmeleri, Avustralya ve Yeni Zelandalıların kendi içlerine dönmelerine sebep olurken, Avustralya ve Yeni Zelanda Kolordusu'nun resmi yazışmalarda kullanılan A.N.Z.A.C. (Australian and New Zealand Army Corps) kısaltması da, bir nevi onları, İngiltere Ordusu içinde ayrı bir etnik kimlik olarak tanımlanmasına veya en azından kendilerini bu şekilde görmelerine neden olur.

Gerçekte içine girmiş oldukları savaşın kendi savaşları olmadığını fark etmeleri, düşman olarak gördükleri Almanlarla savaşmayı beklerken hiç tanımadıkları ve İngilizlerin olağanüstü bir propaganda ile olumsuz tanıttıkları Türklerle karşı karşıya gelmeleri, zamanla Türklerin hiç de İngilizlerin anlattığı gibi bir millet olmayıp tam tersine son derece dürüst ve mert insanlar olduklarını fark ederek İngilizlerin kendilerini bu konuda aldattıklarını anlamaları ve İngilizlerden ayrı bir şekilde Anzaklar olarak savaşta büyük kahramanlıklara imza atmaları, bu savaşı, onlar için “millet olma bilinci”ne erişmeleri açısından oldukça anlamlı kılmaktadır. Daha özet bir ifadeyle Çanakkale Muharebeleri, Avustralya ve Yeni Zelandalıların, bir “millet” olarak tarih sahnesine çıkmaya başladıkları savaş olmuştur.

Gerek Türkleri gerekse de Avustralya ve Yeni Zelandalıları etkileyen Çanakkale Muharebelerinin bu yönüne, inceleme konusu olan romanların bazılarında, Türkler açısından olmasa da Avustralya ve Yeni Zelandalılar açısından, temas edildiği görülmektedir. Örneğin “Uzun Beyaz Bulut Gelibolu” romanında Alistair John Taylor’un ailesine yazmış olduğu 19 Ocak 1915 tarihli mektubundaki şu ifadeler, bu anlamda oldukça önemlidir:

Oysa Will de milliyetçi bir insan ama biliyorsunuz ağabeyim dindar ve romantiktir. Onun milliyetçiliği pastoral. Yeni Zelanda’nın kırları, ovaları, dağları, ormanları, okyanusu ve kuşları... Onun vatan sevgisi aşk gibi barışçıl. Ayrıca Will, tarihimizde ilk kez Yeni Zelandalı olarak uluslararası bir olayda aktif yer almamızın önemini hatırlatıyor. Zaten orduya yazılabilmek için birbirimizle yarışmamızın altında bu öneme gereksinmemizin yattığını söylüyor (2001: 59-60).

Alistair John Taylor’un yukarıdaki sözleri, Yeni Zelandalıların, İngiltere’nin yanında savaşa katılırken hangi düşünceler içinde olduğunu göstermesi açısından da önemlidir. Her ne kadar anavatan olarak gördükleri İngiltere’nin yanında savaşa katılmış olsalar da, onların bir millet olarak tarihî bir olayın içinde yer alacak olmanın heyecanı içinde oldukları da görülmektedir. Yukarıda da ifade edildiği üzere, geçen zaman zarfında Anzakların, İngilizlik üst-kimliğini sorgulamaya başladıkları da belirtilebilir. Nitekim, Alistair John Taylor’un 3 Mayıs 1915 tarihli mektubunda, romancı Anthony Trollope’in “Biz Yeni Zelandalılar, kendimizi Britanya İmparatorluğu’nun kreması ve İngilizlerden daha fazla İngiliz sanıyoruz.” (2001: 89) sözüne hak verdiği görülmektedir.

“Gelibolu- Yenilmezlerin Yenildiği Yer” romanında da Anzakların, Çanakkale Muharebelerinde millet olma bilincini kazanmaları ile ilgili olarak yazar-anlatıcının şu ifadelere yer verdiği görülmektedir:

Dünyanın bir ucundan Gelibolu’ya gelen Anzak askerleri mecbur kalmadıkça kaçmıyor, sırtlarını Türklere dönmüyorlardı. Gelirken çoğu macera için gönüllü olarak gelmişlerdi. Şimdi burada omuz omuza ilk defa birlikte savaşıyorlardı. Bu birliktelik, bu beraber olma, onlarda millet olma şuurunu doğuruyor, ama zaman zaman İngilizler için savaştıklarını düşünmeden de edemiyorlardı (2004: 153).

“Şafakta Yanan Mumlar” ise, Anzakların millî bir kimliğe sahip olarak “millet olma bilinci”ne erişmeleri bahsine en geniş bir biçimde temas eden romandır. Romanın “Ulusal Kimlik” adlı bölümünde, bu konuyla ilgili olarak Pınar Öğretmen’in ağzından şu ifadelere yer verilmiştir:

Gelibolu’ya çıkan Anzaklar, üzerinde büyüdüğü topraklardan ilk kez bu kadar uzakta ve bu kadar uzun kalınca, kendilerini tanımaya başladılar. Ailelerini ve yakınlarını özlemenin yanı sıra, alıştıkları pek çok şeyi de arıyorlardı. Böylece, kendilerine özgü alışkanlıkları olduğunun bilincine vardılar.

Avustralyalı ve Yeni Zelandalı olmak başkaydı. Fransız’a, Alman’a benzemedikleri gibi, İngiliz’den de farklı olduklarını gördüler. Evet, konuştuğu dil aynıydı; dedeleri, ataları İngiltere’den gelmişti ama bugün öyle başka özellikleri vardı ki, Pasifik Okyanusu’ndaki adalarda yaşamayan bunları bilemez, anlayamazdı. Avustralyalı ve Yeni Zelandalıydılar. Yalnız birbirlerine benziyor, en iyi birbirlerini anlıyorlardı. Hem konuştuğu İngilizce’nin aksanı da İngilizlerinkinden çok başkaydı. Üstelik dile, kendilerine özgü sözcükler ve deyimler eklenmişti.

İngiliz, Fransız, Hintli ve Türklerle bir arada oldukları Gelibolu Yarımadası’nda Anzaklar, kendi özelliklerinin bilincine varmaya başladılar ve Pasifik Okyanusu’ndaki adalarda yaşayan, başkalarına benzemeyen, kendine özgü bir insan topluluğu olduklarını anladılar. İngiliz olarak geldikleri Gelibolu’dan, Avustralyalı ve Yeni Zelandalı olarak döndüler (2003: 65-66).

Burada romanın kahramanlarından Pınar Öğretmen’in Anzakların “millet olma bilinci”ne sahip olmalarından önce millî bir kimliğe sahip olduklarını vurguladığı görülmektedir. Millî kimliğin, “bir toplumun başka toplumların önüne çıkardığı, az çok farklılık olarak göstergelendiği özellikler dünyası” (Tural, 2000a: 80) şeklinde tanımlanabileceği göz önüne alınırsa Anzakların bu süreci Gelibolu’da yaşadığı söylenebilir. Pınar Öğretmen konuyla ilgili olarak şöyle devam eder:

Burayı, kendilerini tanımalarına yol açan, kimliklerini buldukları yer olarak da önemsiyorlar. (...) Yalnız burada savaşırken ölen yakınlarını anmak için değil, biraz da bunun için geliyorlar Gelibolu’ya. Buna bir tür ulusal hacca gitmek de denebilir. (...) Kendine özgü bir insan topluluğu olduklarını anlayınca, üzerinde yaşadıkları toprağın değeri de arttı gözlerinde. Özelliklerini o adaların doğasından, oradaki yaşam tarzı ve kültür birikiminden aldıklarını gördüler. Bir de, Türklerin topraklarını görmemek için nasıl savaştığını gördükçe, vatan ve ulus kavramlarının iç içeliğini, birbirlerinden ayrılmaz olduğunu anladılar (2003: 66-67).

Dolayısıyla inceleme konusu olan bazı romanlarda, Avustralya ve Yeni Zelandalıların, Çanakkale Muharebeleri esnasında millî bir kimlik kazanmalarına ve “millet olma bilinci”ne erişmelerine temas edildiği ve böylelikle bu açıdan bir devre ışık tuttuğu şeklinde bir değerlendirmede bulunulabilir.

4.14. Sosyal/ Siyasal Tenkit Unsurları

Çanakkale Muharebelerinin doğrudan konu edinildiği romanlarda birtakım sosyal/ siyasal tenkit unsurlarına da yer verildiği görülmektedir. Bu tenkit unsurlarının, Türklerin bakış açısından yapılan tenkitler ve Anzakların bakış açısından yapılan tenkitler olmak üzere ikiye ayrıldığı da ifade edilebilir.

Başta İttihat ve Terakki Hükûmeti olmak üzere, Osmanlı ordusu içinde yer alan Almanlar ve Harp vurguncuları, Türklerin gözüyle tenkit edilen konular olurken; Anzakların ve İtilaf Güçleri askerlerinin gözüyle yapılan tenkitlerin tek odak noktası, “sömürgecilik” olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu’nda İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin, siyasal hayattaki etkisini yükseltmesine paralel olarak karmaşa da artmıştır. II. Meşrutiyet’i takip eden günler ülkeye huzur getirmemiştir. Meşrutiyet’e karşı gelişen “31 Mart Ayaklanması”nı, merkeze neredeyse pamuk ipliği ile bağlı bölgelerin kopuşları ve savaş takip eder. Özgür seçim ortamı, ırkların eşitliği, hilâl altında birleşme temennileri; ekonomik açıdan neredeyse iflas etmiş, sosyal çalkantılar içindeki bir toplumda üstelik milliyetçiliğin de yükselen bir değer olduğu zamanda hak ettiği yeri yitirir. Bütün bunlar, İttihat ve Terakki yönetimini halkın gözünden hızla düşürür. Meşrutiyet yönetimine geçiş ve II. Abdülhamit’in tahttan indirilmesi ile oluşan iyimser tablo, tahmin edilenin aksine erken dağılır (Duman, 2006: 19). Çünkü bütün dünyayı etkisi altına alacak olan Birinci Dünya Savaşı başlar.

Osmanlı kamuoyu, ekonomik yetersizliklerle ve iç karışıklıklarla boğuşan mecalsiz ülkenin, bu savaşta tarafsız kalması gerektiğini düşünmektedir. Nitekim

Enver Paşa da, Osmanlı'nın bu büyük savaşta tarafsız kalacağını ilan eder. Ama, aynı günlerde Enver Paşa ve arkadaşları, Almanya ve Avusturya ile anlaşma yapmanın gayreti içine girerler. Enver Paşa ve arkadaşlarının aslında Osmanlı Devleti'ni savaşa sokma gayretlerinin arkasında yatan gerçek neden, son yıllarda kaybedilen toprakların hiç olmazsa bir kısmının geri alınması ihtimalinden başka bir şey değildir. Yapılan görüşmeler sonunda Osmanlı Devleti'nin Avusturya ve Almanya'nın yanında savaşa girmesi kabul edilir ve buna dair anlaşma, 2 Ağustos 1914 tarihinde, Hariciye Nazırı Sait Halim Paşa ile Büyükelçi Baron Von Vangenheim arasında imzalanır. Enver, Talat ve Cemal Paşaların öncülüğünde, hükûmetten habersiz olarak yapılan bu anlaşma ile Osmanlı Devleti, daha o gün savaşa sokulur. Çünkü Almanya, anlaşmadan bir gün önce Rusya'ya savaş ilan etmiştir (Koç, 2006: 23-25).

Yıllardır süren, üstelik çok büyük kayıplar ve yenilgilerle sonuçlanan savaşlardan sonra, Osmanlı İmparatorluğu'nu Birinci Dünya Savaşı'na sürükleyen başta Enver Paşa, Talat Paşa ve Cemal Paşa olmak üzere İttihat ve Terakki Hükûmeti, hem o dönemlerde hem de daha sonraki yıllarda ağır bir şekilde eleştirilmiştir. Çoğunlukla ülkeyi ve Türk insanını felakete sürükleyen insanlar, olarak tarihe geçen söz konusu paşalar ve İttihat ve Terakki Hükûmeti, bu yönleriyle inceleme konusu olan romanlarda da belli başlı tenkit edilen unsurlardan biri olmuştur.

Örneğin “Uzun Beyaz Bulut Gelibolu” romanında, Teğmen Ali Osman, 23 Temmuz 1915 tarihli mektubunda, yakın dostu Üsküplü İskender'in İttihat ve Terakki ile ilgili olarak şu düşüncelerine yer vermiştir:

Üsküplü İskender, İttihat ve Terakkicilerin aslen vatanperver fikirler ve hislerle yola çıktıklarını, lâkin şimdi ferdî ihtirasları ve kahramanlık hayalleri ile karakterlerinin zayıfladığını düşünmektedir. İktidar zaferiyle sarhoş olan hayalperest İttihatçılar, artık birer despot kesilmişlerdir. Bu sebeple Üsküplü, onları sert bir lisanla tenkit (eleştirmek) etmektedir. (...) Üsküplü, Almanlarla ittifak ederek bu büyük harbe girişimize tamamen İttihatçıların maceracı mizaçlarının sebebiyet verdiğini düşünüyor. (...) Dahası, Harbiye Nazırı (Millî Savunma Bakanı) Enver Paşa'nın, Dahiliye Nazırı (İçişleri Bakanı) Talat Bey'in ve Sadrazam (Başbakan) Sait Halim Paşa'nın yıldızlı salonların göz kamaştırıcı ışıkları altında şanlı plânlar hazırlayarak millete kan kusturduklarına kanaat eden

Üsküplü İskender eğer haklıysa, tarihimiz bunları mutlaka yazmalı, genç jenerasyonlar aynı hatalardan korunmalıdır (2001: 108-109).

Burada son derece aydın bir Osmanlı subayının, imparatorluğun içinde bulunduğu durumdan tamamen İttihat ve Terakki Hükûmeti’ni ve Enver Paşa, Talat Paşa ve Sait Halim Paşa gibi cemiyetin ileri gelenlerini sorumlu tuttuğu görülmektedir.

“Çanakkale’ye Gidenler- Şu Boğaz Harbi”nde romanın kahramanlarından Halit Mustafa, dışarıdaki düşmanlar olarak nitelediği İngilizler, Fransızlar, Ruslar, Yunanlar ve Bulgarların dışında bir de içerideki düşmanlardan bahseder. Öyle ki padişahın, her şeyi ellerine bıraktığı, ayakları yere basmayan üç kişinin (Enver Paşa, Talat Paşa ve Sait Halim Paşa olmalı) varlığını, daha beter bir durum olarak görürken; Nurettin Bey, Enver Paşa’yı, Almanları Türklere musallat ettiği için suçlar (2005: 71,312).

“Gelibolu- Yenilmezlerin Yenildiği Yer” romanında, yine Halit Mustafa ile bu kez Yahya Çavuş arasında geçen bir sohbet, aynı paralellikte birtakım düşüncelerin ortaya konduğu belirtilebilir. Savaşın neden yapıldığının, o savaşın içinde kanını döken askerler tarafından çoğu zaman bilinmediğine işaret eden Halit Mustafa; genellikle savaşlara, o savaşın içinde hiçbir zaman bulunmayan ve bulunmayacak olan üç-dört kişinin karar verdiğini söyler. Halit Mustafa’nın, aynı durumun kendileri için de geçerli olduğunu ifade etmesi üzerine Yahya Çavuş’un aklına, bu üç-dört kişinin kimler olabileceği sorusu takılır ama, cevap gecikmez: Enver Paşa, Talat Paşa ve Cemal Paşa... (2004: 29)

“Zulüm Dağları Aşar- Çanakkale İçinde” romanında da Şair’e göre Türk vatanının ve milletinin başına gelen bütün felaketlerden İttihat ve Terakki yönetimi sorumludur. Çünkü İttihat ve Terakki’nin ileri gelenleri, Almanların, Osmanlı Devleti’nin savaşa girmesi için oynadığı bütün oyunlara alet olmuşlardır. Özellikle Mebusan Başkanı Halil Bey, Talat Bey, Enver Paşa ve Sadrazam Halim Paşa’nın ismini veren Şair’e göre bu kişiler, bütün gelişmelerin sonucunda milletin başına büyük bir dert açılacağını kestiremeyecek kadar aptaldırlar (2000: 46-47).

“Çanakkale Askerine Rütbe Gerekmez” romanının başında, genel seferberliğin ilan edilmesi üzerine İbrahim Aga'nın, herhangi bir parti veya kişinin ismini anmaksızın, saf bir Anadolu insanının gözüyle, devletin almış olduğu bu kararı eleştirdiği görülmektedir. Onun, aşağıya alıntılanan şu sözleri, bir bakıma o dönemin sıkıntılarını yaşayan, yıllardır kaybedilen savaşlar yüzünden bitkin düşen Türk halkının düşüncelerini yansıtmaktadır:

Desen ne fayda! Harp kararını hükömat almış, Padişah “olur” diyerek çekip besmeleyi basmış harp fermanının altına mührünü. Şeyhülislâm dersin, zaten Padişahın emrinde bir kukla. Düzen mi kaldı Osmanlı'da. Bırak Gönen gibi küçücük bir kasabayı, payitahta bile, göğsünü gere gere ortaya çıkıp “Hele durun azıcık, evladı vatanı kimin için kırdırıyorsunuz?” diye soracak vicdanı temiz, yüreği sağlam adam mı kaldı? (1998: 16-17)

Romanın ilerleyen bölümlerinde özellikle Enver Paşa'nın, askerler arasında itibarının iyice yok olmaya yüz tuttuğu söylenebilir. İbrahim Aga ile Mehmet Çavuş arasında geçen bir diyalogda, Mehmet Çavuş'un, Enver Paşa ile ilgili olarak saf etmiş olduğu şu sözler, oldukça düşündürücüdür:

Enver Paşa'nın gözünde asker, sadece sayıdır İbrahim Aga. Kaç tümen, kaç alay? İşte hepsi bu kadar. Sakın kimseye deme ha, Rus cephesindeki ordu Sarıkamış'ın karlarına saplanıp kalınca, bakmış ki seninki kurtuluş yok, payitahta “Zafer bizimdir.” diye tel çekerek, kaderi ile başbaşa bırakıp askerini, atlamış Trabzon'dan gemiye “İstanbul'a çek.” demiş kaptana (1998: 155).

İnceleme konusu romanlarda, tenkit edilen konulardan biri de, Osmanlı Ordusu içinde görev alan Alman subaylarla ilgilidir. Bilindiği üzere özellikle ordu teşkilatının ıslahı çalışmalarında Almanların örnek alınması, birçok Alman subayının Osmanlı Ordusunda hizmet görmeye başlamasına neden olur. 1835'te Helmuth Von Moltke ve heyetinin gelişiyile resmî askerî yardımlaşma, Birinci Dünya Savaşı öncesinde Liman Von Sanders ve heyetinin gelişine kadar sürer. Liman Von Sanders başkanlığındaki askerî heyet, 14 Aralık 1913'te İstanbul'a gelir. Askerî okullar ile Osmanlı Ordusunda vazifeli bütün subayların amiri konumunda bulunan Liman Von Sanders, Harbiye Nazırından sonra ikinci adam olur. Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından sonra Çanakkale Boğazı'ndaki müstahkem mevkilere, 2 Ağustos 1914 tarihli Osmanlı- Alman İttifak Anlaşmasından önce başlayan Alman askerî

personelinin gelişi artarak devam eder. 24 Haziran 1914'te dört subay, otuz iki astsubay ve iki yüz bir erbaş ve er olmak üzere toplam iki yüz otuz yedi askerî personel gelir ve bunlar, Enver Paşa'nın emri ile Çanakkale Boğazı'ndaki batarya ve gemilerde görevlendirilir. Osmanlı- Alman İttifakı Anlaşmasının imzalanmasından sonra ise 27 Ağustos 1914'te iki Alman amirali, on beş deniz subayı ve iki yüz seksen bir deniz eri İstanbul'a gelir ve Boğazlarda görev alır. 10 Ağustos'ta Çanakkale Boğazı'ndan giriş yapan Goeben ve Breslav gemilerindeki bin altı yüz kadar mürettebat bu sayının dışındadır (Duman, 2006: 24-25, 32).

Alman subaylarla Türkler arasında ilk etapta görülen problem, dil olur. Çok az sayıda Osmanlı, Almanca bildiği ve aynı şekilde çok az sayıda Alman, Türkçe bildiği için aralarında bir iletişim sorunu ortaya çıkar. Dilin böyle bir engel oluşturması, komuta kademesinde çevirmenleri kilit adam durumuna getirir (Fewster ve diğer., 2003: 73-74). Bunun yanında Osmanlı Devleti'nin, Almanya'nın yüzünden savaşa girdiği; Çanakkale'deki muharebeler esnasında bazı Alman komutanların, araziye ve Türk insanını iyi tanımamalarından dolayı birçok zayiata sebep oldukları ve gerçekte Türk vatani ve milletinin hiçbir şekilde Almanların umurunda olmadığı da, o dönemlerde bilinen gerçeklerdir. Bütün bu nedenlerden dolayı, subayından erlerine kadar Osmanlı Ordusu içinde Almanlara karşı bir tepki olduğu da rahatlıkla ifade edilebilir.

İnceleme konusu romanlarda da, Çanakkale Muharebeleri esnasında Alman subayların tutum ve davranışlarının tenkit edildiği görülmektedir. Örneğin, “Çanakkale'ye Gidenler- Şu Boğaz Harbi” romanında Halit Mustafa'nın Haliç'te bakım ve onarım için bekleyen Yavuz ve Midilli zırhlılarını görünce, “Almanlar, uyanık adamlar, ateşe elini uzatmıyor. Maşa kullanıyor. Maşa da ne yazık ki biziz, Osmanlı Devleti.” demesi (2005: 72), onun her şeyden önce Almanlara güvenmediğini ve Almanların Osmanlı'yı kullandığına inandığını gösterir. Romanın daha sonraki bir bölümünde ise, Mustafa Kemal'in de, aynı doğrultuda düşündüğü görülmektedir. Çanakkale'de savaşın patlak üzere olduğu bir dönemde, etraftaki Alman subaylarını gören Mustafa Kemal'in, ordu yönetiminin kayıtsız şartsız bütün sırlarıyla, Alman askerî heyetine verilmesine, teslim edilmesine çok

kızdığını; zamanında bu duruma itiraz etmek için birçok makama başvurmuşsa da, hiçbirinden bir sonuç alamadığını hatırladığı görülmektedir (2005: 131).

“Gelibolu- Yenilmezlerin Yenildiği Yer” romanında Mülkiyeli Ragıp’ın, başta tercümanlığını yaptığı Albay Nicolai olmak üzere, Osmanlı Ordusundaki Alman subaylarla ilgili olarak yapmış olduğu değerlendirme, aslında bir dönem Türk insanının Osmanlı Ordusundaki Almanlara olan bakış açısını yansıtmaktadır:

Almanların o soğuk, üstten bakan, hiçbir şeyi beğenmeyen tutumları sürüp gidiyordu. “Kendi vatanında başkaları tarafından hakir görülmek... Biz bunu hak etmedik, bunu hak edecek hiçbir şey de yapmadık. Üstelik askerlerimiz de Alman komutanlara sıcak bakmıyor. Bunlar bizim iyiliğimizi isterler mi, kendilerini korumak için buradalar. Kendi güvenliklerini sağlamak ve ateşin kendi vatanlarından uzak kalmasını sağlamak için, ateşi bizim vatanımızda yaymak için çalışıyorlar (2004: 94).

“...ve Çanakkale” üçlemesinin birinci kitabı olan “Geldiler”de, Cemal Paşa’nın da Osmanlı Ordusu içinde görev yapan Alman subaylara karşı olumsuz düşünceler taşıdığı görülmektedir. “Alman aklına gidersek biz, ortada kalırız.” (2000a: 53) diyen Cemal Paşa, Alman subayların sanki İngilizlerin hesabına çalıştıklarını ifade ederek; Türklerin zararına ne varsa onu istediklerini düşünür. (2000a: 53) Zira Cemal Paşa, “Bir yabancı zabıt benim derdimi ne bilir? Vatan, onun değil ki.” (...) “Ne dedesi öldü toprağım için ne anası, şehit dudu olmanın boynu büküklüğünü yaşadı.” (2000a: 55) diyerek vatan için bir şeyler yapmak için o vatanın evladı olmak gerektiğini vurgular.

“Çanakkale Askerine Rütbe Gerekmez” romanında ise, Salih Onbaşı’nın anlattıkları, Alman komutanlarının beceriksizliği yüzünden binlerce vatan evladının nasıl şehit olduğunu gösterir. Hiçbir savaş tecrübesi olmayan ve barış zamanında sadece bir tabura üç ay emir komuta etmekten başka bir görev üstlenmemiş olan Albay Sodenstern’in, hiçbir plânlama yapmadan; arazi koşullarını, düşmanın durumunu, kullanacağı Türk birliklerinin imkân ve kabiliyetini düşünmeden ve gerekli koordinasyonu sağlamadan kalkıştığı taarruzda, iki günde on altı bin zayıat vermesi, romanın bu bölümünde Alman komutanları tenkit etmek amacıyla anlatılan bir olay olarak romanda yer almıştır (1998: 131-135).

İnceleme konusu olan romanlarda, Çanakkale Muharebelerinin cereyan ettiği dönemin siyasi koşulları göz önüne alınarak, o dönem için bir din kardeşliğinden veya Müslüman ümmet birliğinden bahsetmenin ne kadar yanlış olduğu da ifade edilmiştir. Toplumların dinî düşüncelerden ziyade millî düşüncelerle hareket ederek, millî menfaatleri için gerektiğinde din kardeşlerini dahi vurabilecekleri gerçeğinin ortaya konduğu Birinci Dünya Savaşı, bu yönüyle de tarihî bir ders mahiyetindedir. İşte bu gerçeğin o dönemde de fark edildiği, “Uzun Beyaz Bulut Gelibolu” romanında, Teğmen Ali Osman’ın 23 Temmuz 1915 tarihli mektubunda da görülmektedir. Onun söz konusu mektubundan alınan şu satırlar, bu açıdan önemlidir:

Bu istihbaratın doğruluğu henüz kesinleşmedi ama Mısır’daki Müslüman Arap kardeşlerimizin İngilizlere kucak açarak, Müslüman Türklerin kanını dökmelerine bilhassa yardım ettikleri kesindir. O hâlde bize asırlardır bellettilen bir Müslüman Ümmet Birliği’nden bahis etmek sadece bir hayal mahsulüdür veyahut da riyadır. (...) Demek ki dinler, farklı milletten insanlar arasındaki kardeşlik bağımlı sağlayacak kadar büyük güce sahip değildir. (...) Tarihçilere gelince; gelecekte tarihçiler, bu harp hakkında ne yazacaklar bilemem ama Çanakkale Muharebelerinin Türklerin bir nefsi müdafaa mücadelesi olduğu kadar, kardeşlerini artık körü körüne sadece Müslümanlık bağlarına dayanarak seçmemeleri gerektiğinin de kanlı bir hikâyesi olduğu kesindir (2001: 113-114).

“Çanakkale Askerine Rütbe Gerekmez” romanında, İbrahim Aga ile Bigalı İsmet arasında geçen bir diyalogda, Bigalı İsmet’in ifade ettiği şu sözler de, aynı doğrultudadır:

Bizim Padişah da “Cihadı Mukaddes” ilan etti. Sözde dünyanın bütün Müslümanlarını peşimize takıp, cümle gavurun üstüne bir atılacaktık ki, “Dünya, dünya olalı görmedi böylesini.” diye şaşırıp, ne yapacağını bilemeden, kaldırıp ellerini havaya amana gelecekti bütün gavurlar. Hani nerde bizim Müslümanlar? Yardımdan vazgeçtik, İngiliz ceplerine doldurunca altınları, bir de din kardeşi olacağız, bütün Araplar İngiliz’le birlik olup bizim askerin karnını diri diri deşmekteymiş... (1998: 168)

Tarih boyunca bütün milletlerde ve bütün savaşlarda olduğu gibi, Birinci Dünya Savaşı yıllarında da, savaş hâlinin getirmiş olduğu birtakım sıkıntılardan ve boşluklardan yararlanarak, halkın mağdur olmasına aldırmadan, haksız kazanç elde ederek zengin olmayı amaçlayan ve hatta büyük oranda da bunu başaran, millî

duygulardan mahrum insanlar olmuştur. Vatanın ve milletin bekâsından çok kendilerini düşünen, bu uğurda kimi zaman özellikle İstanbul'daki azınlıklarla ticarî işlere girişen, hatta bunu savaşılmakta olunan düşman ülkelerin tüccarıyla yapacak kadar ileri gidebilen bu kişilere “harp zengini” veya “harp vurguncusu” denir. Hangi millette olursa olsun, içinde bulunduğu toplum için bir utanç vesilesi olan bu insanlara yönelik olarak, birtakım tenkitlere az da olsa inceleme konusu romanlarda da rastlanmaktadır. “Çanakkale Mahşeri”ndeki “Karun kadar zengin” olmasına rağmen, harp ortamından istifade ederek fakir fukarayı soymaya çalışan Hasan Efendi (2004: 342) ve “...ve Çanakkale” üçlemesinde İstanbul'daki azınlıklarla işbirliği yapıp, Osmanlı Ordusunu ve Devlet-i Aliye'yi dolandırarak; Türk ordusuna bozuk silâhları, bitli ve süpürge tohumu katılmış buğdayı satma yoluyla para kazanan Selameddin Bey, buna örnek gösterilebilir.

Söz konusu romanlarda Anzakların ve İtilaf Güçleri askerlerinin en çok tenkit ettikleri konunun en genel ifadeyle “sömürgecilik” olduğu yukarıda ifade edilmişti. Bu romanlarda genel anlamda sömürgeciliğe yönelik tenkitlerin “Uzun Beyaz Bulut Gelibolu” romanında Alistair John Taylor; “Gelibolu- Yenilmezlerin Yenildiği Yer” romanında ise Leslie tarafından yapıldığı belirtilebilir.

“Uzun Beyaz Bulut Gelibolu” romanında, Alistair John Taylor'un ailesine yazmış olduğu, 3 Mayıs 1915 tarihli mektubundaki şu ifadeler, Yeni Zelanda'nın, gerçekte İngiltere'nin bir sömürgesi olmaktan başka bir şey olmadığını fark ettiğini gösterir:

Sonra New Zealand Herald gazetesi editörünün: “Biz asla askerî bir toplum olmadık, biz donanma insanlarıyız. Biz 400 yıldır savunma ve güvenliğimiz için donanmamıza güveniyoruz.” diye yazdığını unuttunuz mu? Peki orada bahsettiği BİZ kimdir Tanrı aşkına? Biz Yeni Zelandalılar mı, İngilizler mi? Yoksa benim sandığım gibi hep beraber oluşturduğumuz bir BİZ mi? (...) Bana gelince, ben bu yolculuğa, pardon “sefer”e çıktığımızdan beri gördüklerimden sonra, New Zealand Herald editörünün Yeni Zelanda'yı Britanya'nın denizaşırı bir şubesi gibi gördüğünü düşünmeye başladım. Bu tıpkı, Yeni Zelandalı kadınların en önemli var oluş sebebinin (Britanya) İmparatorluk için daha sağlıklı bebekler yetiştirmeleri olduğunu düşünmek kadar sömürgeci bir tutumdur (2001: 88-89).

Birinci Dünya Savaşı yıllarında, dünyanın en sömürgeci imparatorluğu konumundaki İngiltere'nin bir vatandaşı ve Çanakkale'de savaşan bir askeri olan Leslie'nin, ailesine yazmış olduğu mektupta “zorbaca insanları vatanlarından” atmak istemediği için savaşmayı reddettiğini ifade ettikten sonra, emperyalizme başkaldırarak onun kanlı oyunlarında yer almak istemediğine dair şunları söylediği görülür:

Öldürmeyi istemiyorum. Öldürerek yalan dünya düzeni kuracaksa, emperyalist bir zihniyet ile imparatorluğumuzun güneşi batmayacaksa, ben savaşmayı reddediyorum. (...) Zorbalıkla öldürmeye mahkûm edilmektense, öldürülmeye mahkûm edilmeyi kesinlikle tercih ederim. (...) İnsanca bir düzen ve insanca hayata dair dünyadaki diğer milletlerin de insanca hayat hakkı olduğuna inandığım için böyle düşünüyorum... Böyle olmasını diliyorum... (2004: 339-340)

Genel olarak bakıldığı zaman, Çanakkale Muharebelerini doğrudan konu edinen romanlardaki belli başlı tenkit unsurlarında, Osmanlı'yı dolayısıyla Türk milletini uçurumun eşiğine kadar sürükleyen en büyük amil olarak İttihat ve Terakki hükûmetinin gösterildiği; yürütülen bu var olma savaşında Osmanlı Ordusu içinde görev alan Alman subayların büyük oranda zarar verdiği ve bu yüzden Türkler tarafından tepkiyle karşılandığı; bütün olumsuzluklara rağmen, çok büyük bir askerî güce karşı ölüm-kalım mücadelesi verilmesine karşın, bazı vurguncuların bu durumdan istifade ederek halkı sömürdüğü ve Anzakların ve İtilaf Güçleri askerlerinin gözüyle de emperyalizmin ne kadar kanlı bir oyun olduğu gibi hususlar üzerinde durulduğu ifade edilebilir.

4.15. Yozlaşma/ Batı Hayranlığı

Türk toplumunda belli bir kesimin, özellikle 1839'daki Tanzimat Fermanı'ndan sonra hızlı bir şekilde Batılılaşma sürecine girdiği, yukarıda ifade edilmişti. Batı'yı Batı yapan, bilimsel, ekonomik ve kültürel gelişmelerin neler olduğu ve nasıl bir sürecin sonunda bir gelişmenin sağlandığı göz ardı edilerek; Batı'nın görünür özelliklerinin taklit edilmesi, o yıllardaki Batılılaşma anlayışının en özet ifadesi olarak ortaya konabilir. Bu anlayışla Türk toplumunda bilimsel,

ekonomik veya kültürel bir gelişme sağlanmamakla birlikte, “modernleşme” adı altında, ciddi anlamda bir “yozlaşma” görülmeye başlanmıştır.

Düşünüş biçiminden, yemek kültürüne; giyim-kuşam zevkinden, edebiyata; sosyal yaşamdan, aile kurumuna kadar birçok açıdan Batılı “gibi” olmaya çalışan, o dönemdeki bir kesim Türk insanı, kendi öz kimliğinden kopup, yozlaşmış bir nesil olarak tarihteki yerini almıştır. Batılılaşmanın neredeyse tamamen yanlış algılandığı bu dönemde dahi konu, birçok romanda işlenmiş ve yazarlar, yanlış Batılılaşmanın getirdiği ve getirebileceği bazı sorunlara işaret etmişlerdir. Ahmet Mithat’ın “Felatun Bey” ve Rezaizâde Mahmut Ekrem’in “Bihruz Bey” gibi kahramanlarla başlayan bir anlayışla, Batılılaşmayı yanlış anlayan, “züppe” tipler eleştirilmiş ve bir bakıma Türk insanının takip etmesi gereken yol, ortaya konmuştur. Nitekim daha sonraki yıllarda da doğrudan veya dolaylı olarak “yanlış Batılılaşma sorunu”, Türk romanında sık sık işlenen konulardan biri olmuştur.

Çanakkale Muharebelerini doğrudan konu edinen romanlardan “...ve Çanakkale” üçlemesinin ilk iki kitabı olan, “Geldiler” ve “Gördüler”de de, bu konuya temas edildiği görülür.

Üçlemenin ilk kitabı olan “Geldiler”de, “yanlış Batılılaşma sorunu”nun asıl odak noktası, Cavidan’dır. Bu açıdan o, üçlemenin en çok dikkati çeken kahramanıdır. Savaş yıllarında, tıpkı Tanzimat’tan sonraki dönemlerde de görüldüğü gibi, Batılılaşmayı, “sahip olunan kültürel ve ahlâki değer yargılarından kendini soyutlama” olarak anlayan, yozlaşmış gençliği temsil eden bir kişidir. Her türlü maddî ve manevî kıymet hükümlerinden habersiz, toplumsal meselelere duyarsız, memleketin içinde bulunduğu hayatî duruma rağmen, vatan için verilen canlara ve akıtılan kanlara hiç umursamadan, sadece kendi zevk ve eğlencesini düşünen bir tiptir. Öyle ki, Çanakkale Cephesi’nden gelen yaralıları görünce tek tepkisi, “Aman ne hâlleri varsa görsünler.” (2000a: 121) demek olur. O dönemlerde hemen hemen bütün Batı hayranları gibi, o da Paris düşüyle yanıp tutuşur. Nitekim, ülkenin içinde bulunduğu duruma aldırmaksızın aklını çeldiği, Doğan Bey’le beraber Paris’e gidecek olması, hissettiği tek heyecan olur (2000a: 266).

Bunun dışında İstanbul’da bulunan ve Batı’ya özenen yerli zenginlerin, Batılı gibi olmak için ne kadar uğraşsalar da, bunu görünüşte de olsa başaramadıkları ve gittikçe komik duruma düştükleri (2000a: 149-150); Batılı olmaya çalışan kesimler arasında, Osmanlı kültürünün bir simgesi olarak değerlendirilen “tambur”a karşı, modernliğin, Avrupa’nın, dolayısıyla Batı medeniyetinin bir simgesi olan “piyano”nun ön plâna çıkmaya başladığı (2000a: 227-228) gibi hususlar, bu bağlamda vurgulanan diğer noktalar.

Üçlemenin ikinci kitabı olan “Gördüler”de ise Cavidan’la beraber romanın yozlaşmış tiplerinden biri olan, harp vurguncusu Selameddin Bey’in, günün modası bir Fransız şarkısının, gırtlakta oynaşan kadın nağmeleriyle gramofondan akmağa başladığı bir sırada, Berberakis’e söylemiş olduğu şu sözler, yozlaşmanın ne kadar ileri boyutlara ulaşmış olduğunu göstermektedir.

Ben sana bir şey deyim mi lâkin Berberakis biz, nâfile, bizden adam olmaz bu dünyada kardaşım. Paraysa..? Aha işte kum gibi. Lâkin adamlık parayla pulla olmuyor, adamlık sizlerde, bizde değil sizde evet! Parayla pulla olsaydın..heh! Medeniyet de laaaaazımım. Millet değiliz bir kere biz yaaaaav, millet değiliz! Değiliz işte ne bakıyon yüzüme! Biz, kalabalığız, kalabalık, Osmanlı kalabalığı...bak! İşte işte, dinle, medeniyetin sesi budur (2000b: 30-31).

Bu yönüyle; Binbaşı Bannett, Madam Bonvale, Berberakis ve kızı Melissa gibi Batılı tiplerin yanında yozlaşmış bir yaşam sürmenin çabası içinde çırpınan ve böylelikle Osmanlı İmparatorluğu’nun ve Türk milletinin varlık-yokluk mücadelesine son derece duyarsız olan Selameddin Bey ve Cavidan gibi tipleri ve onların yaşam biçimiyle Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun “Sodom ve Gomore” romanını hatırlatan eser, bütün varlığıyla vatan ve millet yolunda çalışan, canını ortaya koyan insanların yanında, birtakım menfî tiplerin de varlığını göstermesi açısından oldukça önemli bir yere sahiptir.

4.16. Azınlıkların Tutumu

Özellikle Tanzimat ve Islahat Fermanları ve imzalanan Kapitülasyon anlaşmaları neticesinde zaten olağanüstü bir ticarî ve demokratik imtiyaz elde eden

azınlıkların; İngiltere, Fransa ve Rusya gibi ülkelerle işbirliği içine girerek, söz konusu savaş yıllarında Osmanlı'nın yenilmesi için büyük bir heyecan ve uğraş içinde oldukları, bilinen bir tarihî gerçekliktir. Bunun yanında imparatorluk otoritesinin iyice zayıfladığı Anadolu'nun ücra bölgelerinde ise özellikle Rumların, kurdukları çetelerle o bölgelerde yaşayan Türklere birtakım zulümlerde buldukları da bilinmektedir.

Çanakkale Muharebelerini doğrudan konu edinen bazı romanlarda, savaşın cereyan ettiği yıllarda, İstanbul'da ve Anadolu'nun çeşitli yerlerinde yaşayan Rum ve Ermeni gibi azınlıkların tutumları hakkında da bazı hususlara dikkat çekildiği görülmektedir. Genel anlamda bu dikkatlerde, asırlardır barış içinde ve kardeşçe yaşamlarını sürdüren azınlıklardan çoğunun, Osmanlı Devleti'nin hayatiyetinin söz konusu olduğu Birinci Dünya Savaşı yıllarında Türklerin aleyhinde bir tutum sergiledikleri vurgulanırken; bazı romanlarda da, az da olsa tam tersi bir tutum içinde oldukları ifade edilebilir. Ama, romanlarda hakim olan tutum, Türklerin aleyhine olanıdır.

Örneğin “Çanakkale'ye Gidenler- Şu Boğaz Harbi” romanında, İtilaf Güçlerinin 18 Mart'taki büyük saldırısından önce, İstanbul'da yaşayan gayrimüslimlerin gizliden gizliye bir ümit ve sevinç içinde oldukları belirtilerek, şu ifadelerle yer verildiği görülmektedir:

Beyoğlu'nun Cadde-i Kebir'e bakan odaları bir bir yabancılara kiralanmaktaydı. İstanbul'da İngiliz Ordusu'nun zafer geçişini seyretmek isteyen o kadar çok yabancı vardı ki, ev sahipleri yapılan cazip tekliflere dayanamayıp odalarını haftalık, aylık, hatta günlük kiralyıyorlardı... (...) İngiliz sefaretinde hummalı bir şekilde şölen hazırlıkları yapıyordu. Gelecek misafirler ve üst düzey komutanlar için Boğaz'ı gören konaklar kiralanmıştı. Artık geriye tek bir şey kalmıştı; İngiliz ve Fransız gemilerinin Boğazlan geçip sarayın karşısında demirlemeleri... Azınlıklar arasında iş öyle bir hâl almıştı ki donanmanın kaç günde İstanbul'a geleceğine dair bahisler bile oynanıyordu (2005: 39).

Bunun yanında İstanbul'da yaşayan Azınlıklar, içten içe vatansever Türklere kin beslemektedirler. Vatan yolunda gösteride bulunan Türkleri gördükçe, sabırsızlıkla İngilizlerin İstanbul'a gireceği günü beklemekte; evlerinin pencerelerine İngiliz, Fransız, Yunan, Rus ve İtalyan bayrakları asmaktadırlar (2005: 53).

Ayrıca, azınlıkların Türkler aleyhine ciddi bir şekilde birtakım faaliyetlerde buldukları da vurgulanır. Örneğin romanın arka plândaki kahramanlarından Drazdov'un, Türk ahaliyi bilerek tahrik etmeye çalıştığı; gagesinin; olayları ilk önce Türklerin başlatmasını sağlamak, milletler arası mahkemeye şikâyet etmek ve çatışmaya girmek, bunu bir nefsi müdafaa gibi gösterebilmek olduğu; Rus ve İngiliz elçiliğine giderek, bilgi alışverişinde bulunduğu, bu elçiliklerin yönlendirmesine göre hareket ettiği; mahallesinde silâhlı küçük çete kurma hazırlıklarını ise kesintisiz bir şekilde sürdürdüğü; İstanbul'un kurtarılmasından sonra gözüne kestirdiği Türkleri sindirmeyi, gözlerini korkutup mal ve paralarını alarak onları göçe zorlamayı, İstanbul'un bazı mahallerini Ermenilerin ve Rumların yaşadığı özerk birer bölge hâline getirmeyi plânladığı görülmektedir (2005: 54). Romanda, Türklerin 18 Mart'taki deniz muharebelerinde büyük bir zafer kazanmasının ardından, azınlıkların derin bir üzüntüye kapıldıkları da ifade edilmiştir (2005: 285).

Bu romanın devamı niteliğindeki "Gelibolu- Yenilmezlerin Yenildiği Yer" romanında, Müttefik Donanma'nın Limni Adası'nda toplanmasından sonra, Ada'da yaşayan Rumlarla Türkler arasındaki soğukluğun iyice su yüzüne çıktığına ve Rumların Ada'ya gelen İtilaf Güçlerinden asker ve subaylara her türlü lojistik, yiyecek ve kılavuzluk hizmetlerinde bulduklarına (2004: 12); kara muharebelerinin devam ettiği süreç içerisinde, Türk Ordusundaki Rum ve Ermeni askerlerden bazılarının Fransızların safına geçtiğine (2004: 107) dikkat çekilmektedir.

Bundan başka "Çanakkale Mahşeri"nde Hasan Şakir'in; yüzyıllardır beraber yaşadıkları gayrimüslimlerin, İstanbul'un işgal edilme olasılığı karşısında bayram etmelerine çok büyük üzüntü duyduğu (2004: 20-21); asırlardır Anadolu'da yaşayan Rumların İtilaf Güçlerine yardım ettikleri (2004: 436); ayrıca Oğuz Amca'nın, köylerinde bulunan Ermeniler yüzünden karısı ve kızı için endişe ettiği (2004: 127, 345); nitekim Ermenilerin, köyün harman yerinde toplanmış buğday demetlerini ateşe verdikleri (2004: 516-517); İstanbul'da büyük bir heyecanla Müttefik

Donanma'yı bekleyen azınlıkların, bu beklentilerinin boşa çıkması üzerine derin bir hayal kırıklığına uğradıkları (2004: 341) görülmektedir.

“...ve Çanakkale” üçlemesinin ikinci kitabı olan “Gördüler”de de aynı konuya kısa da olsa temas edildiği söylenebilir. Nitekim romanda Doktor Mürsel Bey'in, Çatalca'ya gidecek olan Aydın'ı oradaki Rum eşkıyaları konusunda uyardığı (2000b: 63); Zehra'nın ve Hala Hatun'un, Aydın'a hiç dertleri yokmuş gibi bir de başlarına Rum eşkıyalarının bela olduğunu söylediği (2000b: 133, 145) ve doğma büyüme İstanbullu bir Rum olan İstelyo'nun, İtilaf Güçleri tarafında olduğu ve onlara tercümanlık yaptığı (2000b: 361) dikkati çekmektedir.

Bunun yanında “Çanakkale'de Çocuklar Da Savaştı” romanında da Anadolu'da yaşayan azınlıkların mezalimine değinildiği belirtilebilir. Romanda, Sinan ve arkadaşlarının yaşadığı köyün yakınlarındaki diğer köylerin, Ermenilerin ve Rumların saldırısına uğradığı, aynı tehlikenin kendi köyleri için de söz konusu olduğu vurgulanmaktadır (2006: 21-22).

İnceleme konusu olan romanlarda azınlıklar ile ilgili olarak çoğunlukla menfi bir tutum ortaya konmakla beraber, bazı romanlarda Türklerin yanında yer alan azınlıklara da yer verildiği görülmektedir. “Tarihe Sığmayan Destan Çanakkale” romanında Musevî Bella Raşhel'in, Türklerin safında yer alarak cephede hemşirelik yapması (2003: 50) ve “Çanakkale'ye Gidenler- Şu Boğaz Harbi” ile “Gelibolu-Yenilmezlerin Yenildiği Yer” romanlarının genelinde geçen Rum Hırsto'nun, tam bir Türk dostu olarak Türklerin yanında yer alması, bu duruma örnek gösterilebilir.

Bu yönüyle inceleme konusu olan romanların, Çanakkale Muharebelerinin cereyan ettiği dönemde, azınlıklarla ilgili olarak birtakım gerçeklere temas etmesi açısından, dönemin söz konusu romanlarda ne şekilde ele alındığı sorununa ışık tuttuğu belirtilebilir.

4.17. Cephe Gerisi Yaşama Dair Tespitler

Savaşların, cephede muharebe eden askerler kadar, cephe gerisinde bulunan sivil insanlar üzerinde de büyük etkiler uyandırdığı, yadsınamaz bir gerçekliktir. Bu etkilerin boyutu, psikolojik tarafı bir yana, ülkenin ekonomik, askerî ve manevî gücüne göre değişiklik gösterebilir.

Cephede muharebeler yaşanırken cephe gerisindeki sivillerin yaşamını etkileyen en büyük etken, şüphesiz yakınlarını savaşta kaybetme korkusudur. Yalnız bu korkunun, Türkler açısından kısmen de olsa farklı bir boyutunun olduğu da bir gerçektir. Kocasını, oğlunu, babasını veya kardeşini cepheye gönderirken onların sağlığından ziyade vatani düşünen Türk insanı için, ölümün değil şehit olmanın söz konusu olduğu da göz önüne alınırsa, bu korkunun pek de geçerli olmadığını ifade etmek yanlış olmaz. Ama bu, yakınlarını kaybeden insanların büyük bir çöküntü içine girdikleri gerçeğini de değiştirmez.

Başta çok trajik bir şekilde kaybedilen Birinci ve İkinci Balkan Savaşları olmak üzere, daha sonraki Trablusgarp Savaşı ve nihayetinde Birinci Dünya Savaşı, Anadolu insanının belini kıran, dayanma gücünü iyice zayıflatan savaşlar olmuştur. Neredeyse her aileden bu savaşlara gidip de şehit olan bir kişinin varlığı söz konusudur. Özellikle Anadolu'nun sosyal, kültürel ve daha da önemlisi ekonomik yönden geri kalmışlığı da, bu duruma eklenince harap ve bîtap düşmüş bir Anadolu tablosu ile karşı karşıya kalınır. Bu tablo, imparatorluğun payitahtı İstanbul için de pek farklı değildir.

Savaşları konu edinen birçok romanda olduğu gibi, Çanakkale Muharebelerini konu edinen romanlarda da kısaca sözü edilen cephe gerisi yaşama dair birtakım temasların olduğu görülmektedir. Örneğin “Çanakkale’ye Gidenler- Şu Boğaz Harbi” romanında, cephe gerisi ile ilgili olarak anlatılanlar, tamamen İstanbul ile ilgilidir. Çanakkale Muharebelerinin başlamasından önce İstanbul’daki durumdan bahsedilirken, İstanbul’da daha o zamandan itibaren gaz yağı, kömür ve un sıkıntısının başladığı (2005: 26); 18 Mart’taki zaferden sonra bile Kapalıçarşı’da alış-

verişin durma noktasına geldiği; Mısır'dan, Hindistan'dan gelen baharatlar ile İran'dan ve Türkistan'dan gelen halı ve kilimlerin çarşının ortasında yığılıp kaldığı (2005: 237) ifade edilir.

“Çanakkale Mahşeri” romanında, İstanbul'da yaşayan insanlara bakıldığı zaman mutlu bir yüzün görülmediği; her evden ya bir şehit, ya bir gazi veya bir askerin olduğu; insana teselli verecek herhangi bir şeyin bulunmadığı (2004: 341) ifade edildikten sonra, babaları veya eşleri Çanakkale'de olan ailelerin, bir teneke un dahi alacak güçlerinin olmadığı (2004: 342) belirtilir. Bunun yanında romanda Anadolu'daki duruma da değinildiği görülür. Oğuz Amca'nın karısı ve kızının yaşadığı Erzincan'ın Kemah ilçesine bağlı bir köyün içinde bulunduğu yoksulluk, roman boyunca yer yer gözler önüne serilir. Ayrıca Hatice'nin ve kızının bazen bir parça ekmekle öğünlerini geçirmek zorunda kalmaları, ineklerinin süttan kesilmesinden dolayı doğru dürüst süt dahi elde edememeleri (2004: 30) gibi sıkıntılara da değinilir.

“...ve Çanakkale” üçlemesinin ilk kitabı olan “Geldiler”de, Müderris Emin Efendi'nin, savaş zamanındaki yokluktan ve Çanakkale'de atacak kurşun için dahi para bulunamamasından dolayı serzenişte bulunması (2000a: 128) ve üçlemenin ikinci kitabı “Gördüler”de, Zalım Nuru'nun, insanların bir gazete dahi alacak paralarının olmadığını söylemesi (2000b: 43) de bu konu için örnek gösterilebilir.

Rahmi Özen'in “Zulüm Dağları Aşar- Çanakkale İçinde” romanı, cepheden çok, cephe gerisi yaşamı yansıtmaya açısından, Çanakkale Muharebelerini konu edinen diğer romanlardan ayrılır. Üçüncü bölümde, romanın değerlendirilmesinde de ifade edildiği gibi bu roman, daha çok o yıllarda Anadolu'nun bir şehrinde savaşın etkilerini ve izlerini anlatan bir romandır. Kocasını, oğullarını, kardeşlerini cepheye giderken geride kalan anaların, bacıların, evlatların neler hissettiği, bütün olanaksızlıklarına rağmen Türk insanının hangi inanç ve irade ile söz konusu var olma savaşına destek verdiği ve Anadolu insanının savaşın kazanılmasında nasıl bir manevî güç olarak tarih sahnesine çıktığı, romanın ele aldığı temel düşünceler arasındadır.

Romanda Fatma Ana ile Elifçe'nin şahsında, savaşlar yüzünden acı günler yaşayan Türk kadınının her türlü zorluğa rağmen dimdik ayakta kaldığı ve yeri geldiğinde de cepheye giderek savaşta rol aldıkları ortaya konur. Şair ve Nasrullah Efendi Camii İmamı Abdullah Efendi gibi şahıslarla, cephe gerisinde oluşan manevî gücün nasıl ortaya çıktığı anlatılırken, insanların, cephede vatanları için savaşan askerlere yardım etmek için ellerindeki son mallarını ve kuruşlarını cepheye göndermeleri de romanda bu anlamda vurgulanan bir başka husus olur. Sonuç olarak bu romanın; çekilen acıları, özlemleri, her türlü zorluğa karşın, yokluk içindeki Anadolu insanının, cephede savaşan askerlerin arkasında manevî bir güç oluşturma çabası ile, savaş döneminde cephe gerisi yaşamı geniş bir biçimde yansıtan bir eser olduğu ifade edilebilir.

Bunların yanında, savaş zamanlarında cephe gerisi durumla ilgili olarak “Şafakta Yanan Mumlar”da, babaları savaşa giden çocukların, bazen yıllarca babalarını göremedikleri, onlardan uzun süre ayrı kaldıkları, eğer şehit olmayıp da geri döndükleri zaman, onları tanımakta dahi zorlandıkları gerçeğinin, Gülbahar Nine'nin komşu kızı olan Hatice'nin şahsında ifade edildiği (2003: 61); “Çanakkale’de Çocuklar Da Savaştı” romanında, kadınların kendilerini aç bırakma pahasına cephede savaşan askerler için ekmek yapmakla uğraştığı; köyde sadece yaşlıların, kadınların ve çocukların kaldığı; herkesin açlık ve yoksulluk içinde olduğu; halkın her türlü güçlüğü karşın, üzerlerine düşen görevi yerine getirmeye çalıştıkları (2006: 15) ifade edilmektedir.

Bu konunun genel bir değerlendirilmesinde şu hususlar ifade edilebilir: Savaşların, cephe ve cephe gerisi olmak üzere iki yönünün olduğu gerçeğinden hareketle, Çanakkale Muharebelerini konu edinen romanların çoğu, çok büyük bir oranda cephe gerisi yaşamı ihmal etmiş, bununla ilgili olan meselelere çok üstün körü bir şekilde temas edilmiştir. Cephe gerisine değinilen bölümlerde çoğunlukla halkın yoksulluğu üzerinde durulmuşken, yaşanan acılara da temas edilmiş, fakat bu acıların insan psikolojisine etkileri üzerinde neredeyse hiç durulmamıştır. Cephe

gerisi yaşama ait kahramanların çok büyük çoğunluğunun, psikolojik derinlikten mahrum kişiler olması da, bu sebeptendir.

4.18. “Heyet-i Edebiye”nin Çanakkale Cephesi’ni Ziyareti

Çalışmanın birinci bölümündeki, “Harp Edebiyatı” ile ilgili olarak verilen bilgilerde bahsi geçen, Enver Paşa’nın daveti ve Genel Karargâh İstihbarat Şubesi Müdürlüğü’nün organizasyonu üzerine, “Heyet-i Edebiye”nin Çanakkale Cephesi’ni ziyareti hadisesine, Çanakkale Muharebelerini konu edinen romanlar içinde, sadece “Gelibolu- Yenilmezlerin Yenildiği Yer” romanında temas edilmiştir.

Romanda, cepheyi başta Süleyman Nazif ve Ömer Seyfettin olmak üzere birçok yazar ve hocanın ziyarete geldiği; kendilerine siperlerin gezdirildiği; savaşın gidişatı hakkında bilgiler verildiği ve daha sonra da bu topluluğun, Kocaçimen Tepe’nin kuzeydoğusundaki bir vadide toplanmış olan er ve komutanlara ortaklaşa ele aldıkları bir bildiriye okudukları ifade edildikten (2004: 333) sonra şu bildiriye yer verilir:

Ey yurdumuzun müdafaacısı ve Halaskâr Ordusu!

Biz, memleketin düşünen ve duyan evlatları adına size geldik. Alnımızda yüksek bir millî haysiyet, gönlümüzde güçlü bir iman ve derin bir şükran borcu, babalarımızın ölümlerini mezarlarında sevinçle titreten, dost, düşman dünyanın bütün halkını şaşkınlıklara düşüren; milletiniz için tarihlerde altın yapraklar hazırlayan kahramanlığınızı yakından görmeye geldik.

Kilidini açmaya uğraşan hain elleri, toprağını çiğnemeye çabalayan namert ayakları kırdığımız, bir devir kapayıp yeni bir devir açan büyük Fatih’in büyük şehri İstanbul’dan ve Anadolu’dan size selamlar getirdik. Herkes sizi düşünüyor, sizinle övünüyor. Belleri bükülmüş ihtiyarlar, titreyen ellerini yüce Allah’a uzatarak size dua ediyorlar. Kadınlar bir ana sevgisi ve şefkatiyle yaralarınıza bakıyorlar; çocuklar şanlı savaşlarınızın hikâyelerini dinleyerek küçük yüreklerinde tohumlanan yurt sevgisini yarın için besleyip büyütüyorlar.

Biz geldik, savaş meydanlarını dolaşıp, yiğitliğinizin şerefli misallerini gördük. Şimdi gözlerimizle gördüğümüz kahramanlığınızı bütün kardeşlerinize söyleyeceğiz. Son felakette yerlere eğilen alnımızı nasıl dünya tarihinde benzeri görülmemiş yiğitlikler, fedakârlıklarla göklere kaldırdığımız anlatacağız.

Ey Müslümanların ve Türklerin namusunu, şerefini mübarek kaniyle yıkayan ordumuz!

Bolayır’da Şehzade Süleyman’ın, Lala Şahin’in düşman gülleleriyle viran olmuş mezarları, haysiyetli ve hayran hayran sana bakıyor. Düşmanların bile,

senin mertliğini alkışlıyor. Gölgesi altında arslanlar gibi dövüşerek yükselttiğin ay yıldızlı al bayrak, kıyamete kadar, camilerimizin, türbelerimizin üzerinde parlasın; şehitlerin ruhu göklere yükselirken, gazilerinin damarlarında şanlı tarihimizin asil kan, dolaşsın. Ölürsen Allah'ın cenneti, kalırsan milletin minneti senindir! (2004: 333-334)

Sadece Çanakkale Muharebeleri açısından değil; Birinci Dünya Savaşı ve bütün bir Türk Harp Edebiyatı açısından oldukça önemli bir hadise olan Heyet-i Edebiye'nin harp edebiyatı kapsamında Çanakkale Cephesi'ni ziyaretinin, bir tek roman dışında hemen hiçbir romana konu edilmemesi veya bu hadiseye hiç temas edilmemiş olması, oldukça düşündürücüdür.

5. ÇANAKKALE MUHAREBELERİNİ KONU EDİLEN ROMANLARDA, SAVAŞIN EĞİTİME ETKİSİ

Çanakkale Cephesi, Türklerin Birinci Dünya Savaşı içinde zaferle ayrıldıkları tek cephe olmasına rağmen, insan kaybı açısından Türklere oldukça pahalıya mal olan bir muharebe alanı olmuştur. Bu kayıplar içinde şüphesiz en önde gelenlerden biri de, dönemin okumuş-yazmışları, yani aydınlarıdır. Bu bakımdan Çanakkale Muharebelerinin, birçok öğrencinin savaşa gönüllü olarak katıldığı düşünülürse, o yıllardaki eğitim faaliyetlerini son derece olumsuz etkilediği değerlendirilebilir. Nitekim bu durum, özellikle öğrencilerin savaşa gönüllü olarak katılması noktasında, inceleme konusu olan birçok romanda da ele alınmıştır. Bu hususlara geçmeden önce meseleyle ilgili olarak birtakım bilgilerin ortaya konması, doğru olacaktır.

5.1. Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Eğitimin Genel Durumu

Ekim 1912- Kasım 1913 tarihleri arasında Osmanlılara karşı tüm Balkan halklarının giriştiği savaşlar, Osmanlılar için büyük bir felaket olur. Çok geniş Rumeli toprakları elden çıkmış, hatta Kasım 1912’de Bulgarlar, İstanbul önlerine, Çatalca’ya kadar ilerlemişlerdir. Bu olaylar, Osmanlı halkını ve aydınlarını düşmanın başarısı ve kendi yenilgilerinin nedenlerini araştırmaya iter. Başka bir deyişle, Balkan yenilgi ve felaketleri, aydınların düşünce yapısında bir dönüm noktası olur. Aydınlar, yenilgi ve felaketlerin nedenlerini araştırmaya, acımasızca öz eleştiriler yaparak kusurlu taraflarını ortaya dökmeye ve toplumsal sorunlarla daha derinden ilgilenmeye başlarlar. Balkan Savaşları yenilgisini açıklamak için Osmanlı aydınlarınca ileri sürülen politik nedenlere ek olarak, bazı eğitimsel nedenlerle de bu yenilgi açıklanmaya çalışılır. Bunlara göre, yenilginin başlıca nedeni Osmanlı toplumunun eğitim alanında geri kalmışlığıdır. Bismark’ın yıllar önce, Alman birliği kurulurken kazandıkları 1866 ve 1870 zaferlerini Alman ilkokul öğretmenlerine mal eden sözü, birden gündeme gelirken, yenilgiyle ilgili olarak en önemli neden de bulunur. Nitekim Bulgarlar ve öteki Balkan ulusları da başarılarını askerî sebeplerden çok

öğretmenlerinin ve eğitim sistemlerinin üstünlüğüne borçludurlar; Osmanlıların yenilgisi de öğretmenlerinin ve eğitim sistemlerinin yetersizliğinden, işe yaramaz oluşundan ileri gelmiştir.

Bu noktadan hareketle Balkan yenilgisi ve felaketlerinin, Türkiye’de öğretmenlerin ve eğitimin toplumsal değişimdeki öneminin anlaşılmasına, eğitim sisteminin yetersizliklerinin daha iyi fark edilmesine yardım ettiği belirtilebilir. “Toplum kurtarıcı, ülkücü, idealist öğretmen” sloganı doğar. Ancak bu, oldukça romantik, kâğıt üzerinde bir slogan olarak kalır. 1914’te çok daha büyük bir savaşa girilmesi, yeni sıkıntılar ve felaketler, 1912’de alınan ve kısmen doğru olan dersleri unutturur.

Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı toplumu için çok büyük bir felaket olur. Eğitim alanında bunun etkileri, Meşrutiyetin ilk yıllarında yetişen, eskilere göre daha iyi öğrenim görmüş genç öğretmen neslinin savaşta çok şehit vererek kırılması gibi son derece olumsuzdur. Savaş nedeniyle öğretimde büyük aksamalar olur. Öğretmenlere, halkın direnme gücünü artırma gibi bir görev de verilir, İstanbul’da çıkan “Muallim” dergisinin Nisan 1918’de yayımladığı bir yazı, öğretmenlerin toplum içindeki görevleriyle ilgilidir. Dergi, hükûmetin iç borçlanmaya gittiğini, bunun başarılı olabilmesi için öğretmenlere önemli görevler düştüğünü, çünkü toplumda iktisadî terbiyenin bulunmadığını söyler: “Değil yalnız bugünkü küçük ve genç nesli, hatta ergin nesli de terbiye vazifesi ile görevli olan muallimler, iktisat ve maliye meselelerinde talebesini ve çevrelerini aydınlatmak zorundadırlar. İç borçlanma girişimi bir sınavdır ki, bunda göstereceğimiz başarıyla ‘millî uyanışımızın’ gerçeğini dost ve düşman bütün âleme kanıtlayacağız. Her memlekette halkın aydınlatılmasına ihtiyaç gösteren böyle önemli ve hayatî meselelerde muallimler aydınlatıcılık görevini yapmışlardır. Bütün muallimlerimizin bu borçlanmanın önemini, sağlayacağı büyük yararları, talebelere, halka anlatarak bu iktisat sınavında milletin ve hükûmetin başarılı olması için bütün güçleriyle çalışacaklarına şüphe yoktur.”

Birinci Dünya Savaşı'nın öğretmenlik mesleğine geçişle ilgili şöyle bir sonucu olur: Savaşta sakat kalıp bu nedenle emekliye ayrılan subayların, isterlerse ve öğretmenlik yapmalarına engel bedenî kusurları yoksa, diplomalarının düzeyine göre, ilk veya orta dereceli okullara öğretmen olarak atanmaları imkânı getirilir. Bunlar hem emekli maaşını, hem atandıkları öğretmenlik kadrosunun maaşını alacaklardır. Bu emekli subay öğretmenlerin mesleğe uyumlarını sağlamak için her yıl yaz tatilinde illerde onların meslek bilgilerini artırıcı kurslar açılacaktır (Akyüz, 2005: 264-269).

Eğitim hayatındaki bu yeni uygulamanın alt yapısında, ülkenin içerisinde sürüklendiği, her alandaki bunalımlar cenderesinden kurtuluşunun yegane çıkış yollarından birinin “nitelikli bir eğitim ordusu” teşkil etmek gerektiği anlayışı yatmaktadır. Ülkede; ne kadar parlak askerî zaferler kazanılırsa kazanılsın, bunları kalıcı hâle getirip taçlandırmak için sağlam “irfan orduları”nın kurulmasının şart olduğu kanaati iyice yaygınlaşır. Öyle ki, Meşrutiyetten Cumhuriyete uzanan süreçte, yeni bir toplum ve devlet tesis etme çabalarının odak noktasında öğretmenlere daima yer verilecek ve Türk maarif (eğitim) davasında onlardan beklenen aslî misyon “toplum mühendisliği” olacaktır. Bundan ötürüdür ki, Birinci ve İkinci Balkan ve Birinci Dünya Savaşlarına ve özellikle de Çanakkale Muharebelerine öğretmen okulu öğrenci ve öğretmenlerinin alınmamasına (Çapa Öğretmen Okulu gibi bazı istisnaları olmakla beraber) özel hassasiyet gösterilir (Çolak, 2006: 15).

Ama bütün bunlara karşın, Birinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkisi, Osmanlı toplumunun neredeyse her alanında olduğu gibi eğitim alanında da kendisini gösterir ve özellikle Çanakkale Cephesi'nin açılmasından sonra eğitim, büyük bir sekteye uğrar. Bunda, hiçbir kanunî zorunluluk olmamasına rağmen, tamamen vatanseverlik duygularıyla, gönüllü olarak cepheye giden ve çoğu şehit olan öğretmenlerin payı olduğu kadar, yine aynı şekilde, gönüllü olarak cepheye giden lise ve Darülfünun öğrencilerinin de payı vardır.

5.2. Çanakkale Muharebelerinde Lise Öğrencileri

“İstibdat” döneminden İttihat ve Terakki Partisi’nin yaptığı bir darbe ile kurtulan Osmanlı Devleti, tecrübesiz ama genç, yeniliğe açık ve atılgan bir yönetim kadrosu ile idare edilmeğe başlanır. Yeni yöneticiler, Avrupa’da görülen pek çok çağdaş örgütlenmeyi Türkiye’ye de getirmeye, belli kıstaslarla çalışmalarına izin vermeğe başlarlar. Önce “Hilâl-i Ahmer” (Kızılay) Cemiyeti yeniden uyandırılır ve yapılandırılır. Hemen ardından halkı hem eğitmek, hem uyandırmak, devlet yönetimine aktif destek ve yapılan çalışmalara, projelere maddi yardım sağlamak için yeni cemiyetler kurdurulur, kurulan cemiyetler desteklenir. Osmanlı Donanma Cemiyeti, Müdafaayı Milliye Cemiyeti gibi büyük kitlesel cemiyetlerin yanı sıra birçok meslek ve ilgi dernekleri de kurulmaya başlanır. Bu derneklerin, ülkenin her yerinde faaliyet göstermesi sosyal uyanmanın gerçek bir halk hareketine dönüşmesini sağlar. Bu sosyal örgütlenmeler, kısa zamanda amacına ulaşır ve halkı olası bir savaşa hazırlık için çalışmalara dönüşür. Halk hiç durmadan düzenlenen konferanslar, yardım toplamalar, mitingler ve sosyal eylemlerle eğitilir ve yüzyılların ataleti silkinip atılmaya çalışılır. Halkın yanı sıra gençlerin, yeni yetmelerin ve çocukların da örgütlenip eğitilmesi, yakın gelecekte büyüyecekleri göz önüne alınarak bilinçli bir şekilde disipline edilmeleri gerektiği düşünülür. Önce okullarda “İzcilik” teşkilatlarıyla örgütlenmeye gidilir. Hemen Almanya’dan getirilen uzmanlar izcileri eğitecek olan önderleri eğitmeye başlar. Kısa bir süre sonra örneği Almanya ve diğer Avrupa ülkelerinde “Jugendbund” şeklinde bulunan örgütlenmeler, esas alınarak “Genç Derneği”, “Güç Derneği”, “Dinç Derneği” ve “Gürbüzler Derneği” kurulur. Bu dernekler vasıtasıyla ülkedeki dokuz-on yaşlarından askerlik çağına kadar bütün gençler örgütlenir ve paramiliter güçler olarak eğitime başlanır.

Bu derneklere çalışan gençler, her türlü sosyal aktivitenin yanı sıra askerî eğitim alma, kamplara katılma, ülke ve dünya sorunları üzerine partinin fikirleri doğrultusunda konferans ve konuşmalara gitme gibi faaliyetlerde bulunurlar. Bu eğitimlerden aşamalarla geçenler, askere alındıklarında acemi bir er olarak değil, eğitilmiş bir asker olarak kabul edilirler ve “onbaşı” rütbesiyle askere başlarlar. Dokuz- on iki yaşları arasındaki çocuklar, “Gürbüzler” olarak örgütlenirler.

Üzerlerinde dernek mensubu oldukları belirtilen pazibentler taşıyan çocuklar, kendilerine söylenen işleri büyük bir şevkle yaparlar, rozet satarlar, yardımlar toplarlar, hastanelerde yaralıların mektuplarını yazarlar. Toplanan yardımlar hemen devlete, veya dernek kasalarına aktarılır, bu yardım toplama işlerinde gönüllü çalışanlar, ödüllendirilir, yazılarla veya topluluk önünde övülür, teşvik edilir. Zaman zaman açılan, orduya harp gemisi veya uçak satın alma kampanyalarında çok aktif olarak çalışırlar.

Bu örgütler Birinci Dünya Savaşı boyunca da çok aktif çalışırlar. Yaşı tutanlar savaşa katılırlar. Gerek gençlik örgütleri ve gerekse diğer örgütler (esnaf ve kadın örgütleri) özellikle on binlerce yaralı gelmeğe başladığında gönüllü hizmetlerle devletin yanında olurlar (Ayhan, 2005: 337-339).

Çanakkale Muharebeleri esnasında birçok lise öğrencisinin gönüllü olarak askere yazılıp cepheye gitmesinde, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce ve savaş sırasında ortaya çıkan söz konusu sosyal örgütlenmelerin payı kuşkusuz büyüktür. Zira birçok öğrenci, 1909-1914 Askerî Mükellefiyet Kanunu'na göre askerlik hizmetinden muaf veya tecilli olmasına rağmen, askerlik şubelerine hücum eder (Koç, 2006: 79).

İstanbul'dan “Mekteb-i Sultanî” (Galatasaray Lisesi), “İstanbul Lisesi” ve “Vefa Lisesi”; İstanbul dışından da “Edirne Lisesi”, “Kastamonu Abdurrahman Paşa Lisesi” ve “Balıkesir Lisesi”nden birçok öğrencinin Çanakkale Cephesi'ne gönüllü gittiği ve çoğunun da şehit olduğu bilinmektedir.

Çanakkale Muharebelerinde gönüllü olarak yer alan liseli öğrenciler bahsinde ilk dikkati çeken okul şüphesiz Galatasaray Lisesi'dir. Temelleri, daha Sultan II. Beyazıt döneminde 1482'de atılan “Mekteb-i Sultanî”, modern şeklini Sultan Abdülaziz zamanında almış ve eğitim hayatına resmî anlamda 1 Eylül 1868'de başlamıştır. Cumhuriyetle birlikte adı “Galatasaray Lisesi”ne çevrilen Galatasaray Sultanisi'nin, Osmanlı Devleti'nin ilk açılan liselerinden olma vasfından daha da orijinal olan özelliği, (lisenin 1888 mezunlarından ve ilk müdürlerinden olan Tevfik

Fikret'in deyişiyile) Osmanlı'nın Batı'ya açılan ilk penceresi olmasıdır. 1912 Balkan Savaşı'ndan 1922 Kurtuluş Savaşı sonuna kadar okul; öğretmen ve yetişkin öğrencilerin ekseriyeti silâh altına alındığından ötürü, öğrenci mevcudu ve öğretmen sayısı en aza inmiş bir hâlde hizmet vermek durumunda kalmıştır. Üst üste çıkan büyük savaşlar, ülkedeki birçok müessese gibi Mekteb-i Sultani'yi de derinden etkilemiştir. Birçok olumsuzluğun iç içe yaşandığı bu kötü dönemde okul müdürü olan Salih Arif Bey, dersleri normal ve aralıksız sürdürmeye çalışmış, liseyi adeta evi gibi korumuş ve babaları savaşa giden öğrencilere bizzat velilik yaparak yetişmelerini sağlamıştır. Savaşın Galatasaray Sultanisi'nde meydana getirdiği bir sıkıntı da iâşe temini meselesi olmuştur. Savaşın başlamasıyla beraber İstanbul'da mal tedarikinin güçleşmesi ve fiyatların yükselmesi sebebiyle, mektebin iâşe ihtiyacının karşılanmasında türlü zorluklarla karşılaşmıştır. Fakat, hükûmet ve mektep idaresi, her şeye rağmen öğrencilerin gıdalarını temin için önemli çabalar ve fedakârlıklar içerisine girerek eğitimi elden geldiğince aksatmadan devam ettirmeye çalışmışlardır.

Kayıtlara göre, 1912'de altmış mezun veren okuldan, 1913'te otuz dört; 1914'te yirmi bir; 1915'te on sekiz; 1916'da dört; 1917'de beş öğrenci, ancak mezun olabilmıştır. Mezuniyet sayılarının düşüklüğünün tek sebebi, art arda patlak veren savaşlar ve bu savaşlarda öğrencilerin büyük kısmının şehit düşmesidir. Kayıtlara göre bu okuldan Çanakkale Cephesi'nde şehit olan öğrencilerin sayısı ise, 20-25 kişidir. Nihayetinde, Osmanlı'nın “Batı ufkuna açılan ilk penceresi”nden üst düzey bir eğitim alarak mezun olan bu vasıflı öğrencilerin ekseriyeti, başta Çanakkale olmak üzere çeşitli cephelerde vatanın istiklâl ve bağımsızlığı uğrunda hayatlarını adamaktan bir an olsun sakınmamışlardır (Çolak, 2006: 23-26).

Galatasaray Lisesi ile birlikte, İstanbul Lisesi de, Çanakkale Muharebeleri söz konusu edildiği zaman isminin telaffuz edilmesi gereken okullardan biridir. Yüz yılı aşkın bir geçmişe sahip olan İstanbul Lisesi, Osmanlı Devleti'nin “ilk özel okulu” olarak 1882'de “Şems'ül-Maarif” adıyla açılmıştır. 1910'da Osmanlı'da “lise” sözcüğü ilk defa bu okul için kullanılarak “İstanbul Lisesi” adını almış ve kuruluş sürecini tamamlamıştır. 1913 yılında ise lisenin adı, “İstanbul Sultanisi”ne

çevrilmiştir. Osmanlı'nın, son zamanlarda üst üste yaşadığı büyük savaşlar ve ağır ekonomik sıkıntılara rağmen, devletin en gözde okullarından olma sıfatını/payesini taşıyan İstanbul Sultanisi, (Erkek Lisesi), tüm bu olumsuzluklara direnerek eğitim faaliyetlerini sürdürmeye çalışmıştır. Okul idaresi, eğitimin ağır darbe alıp kesintiye uğradığı bu ara buhranlı dönemde, yine de imkânlar nispetinde eğitime yatırım yapmaya gayret etmiş; bir yandan çeşitli sosyal faaliyetlerle, üzerlerine yoğun savaş bulutlarının/tortularının çöktüğü öğrencilerin morallerini diri tutmaya çalışırken, diğer yandan da gençlerin zihni gelişimlerini devam ettirmelerine yardımcı olmaya çabalamıştır.

Osmanlı'nın Birinci Dünya Savaşı'na dahil olduğu 1914 yılından itibaren İstanbul Lisesi öğrencileri, cepheden cepheye koşmaktan ve o körpe bedenlerini vatan müdafaasına siper etmekten zerrece çekinmemişlerdir. Liseden, 50-55 civarında öğrenci (isimleri ve haklarında fazla bilgi mevcut değil) gönüllü olarak Çanakkale Cephesi'ne katılmak amacıyla Harbiye Nezareti'ne başvurarak, yurt savunmasına katkıda bulunmak istemişlerdir. Cepheye giden liseli gençlerin geride kalan arkadaşları, cepheden dönecek yaralılar için Karaköy'deki okul binasını revir hâline getirmişlerdir. Bu nedenle okulun taş duvarları, hastane rengi olan "sarı"ya boyanmıştır. Lisenin, savaşta yaralanan öğrencileri İstanbul'a döndüğünde, okulda tedavi edilmişler ve tedavileri sona erdiğinde tekrar Çanakkale'ye gönderilmişlerdir. Enver Paşa'nın, Çanakkale'de yeni kuvvetlere ihtiyaç duyulduğunu açıklayan konuşması okul duvarlarında derin yankı uyandırmış ve büyük bir tesir meydana getirmiştir. Bunun etkisiyle ki, 13 Mayıs 1915'te Çanakkale'ye gönderilen ve oradan da Arıburnu'na sevk edilen 2. Tümen'in çoğunu, aralarında İstanbul Erkek Lisesi'nin 3, 4 ve 5. sınıf öğrencilerinin de bulunduğu Darülfünunlu gönüllüler oluşturmuştur. Lise öğrencilerinin kollarında sarı kurdele, Tıbbiyeli ağabeylerinin kollarında ise beyaz kurdele bağlıdır. 19 Mayıs Taarruzundan önce, hedef olmamaları için kurdelelerini çıkarmaları emredilmiştir.

19 Mayıs 1915 Çarşamba günü, altı buçuk saat süren o kanlı hücumun sonunda 2. Tümen'in, çoğu öğrenci olan ve ön saflarda çarpışan on bin askerinin tümü eriyip gitmekten ne yazık ki kurtulamayacaktır. Siperlerde, öğrencilerden

geride sadece sarı kurdelelerine yazdıkları şu mukaddes ibareler kalmıştı: “İstanbul Lisesi Vatan Sağ Olsun!” 19 Mayıs’ta yaşanan kara haber İstanbul’a ulaştığında, okulun yaslı yöneticileri ve öğrencileri, arkadaşlarının anısına tüm pencere ve kapıları “siyah” renge boyamışlardır. İstanbul Lisesi’nin ve bu lisenin içinden doğan İstanbulspor’un renkleri de buradan gelir (2006: 31-33).

İstanbul’daki Vefa Lisesi’nden ve İstanbul dışındaki Edirne Lisesi ve Kastamonu Abdurrahman Paşa Lisesi’nden başka, özellikle Balıkesir Lisesi’nin, Çanakkale Muharebeleri içinde önemli bir yeri olduğu ifade edilebilir. Zira Balıkesir Lisesi’nin, 1914-1918 yılları arasında sadece iki mezun verebildiği ve öğrencilerinden çoğunun Çanakkale Cephesi’ne gittiği bilinmektedir (Ayhan, 2005: 130-141).

5.3. Çanakkale Muharebelerinde Üniversite Öğrencileri

Balkan Savaşları ve özellikle de Birinci Dünya Savaşı’nın ortaya çıkardığı güç şartlar neticesinde, Darülfünun’un başta tıp, hukuk ve mülkiye olmak üzere çeşitli fakültelerinde düzenli bir eğitim-öğretim yapılamamıştır. Bu savaş boyunca, bilhassa Çanakkale Cephesi’nin açılmasından sonra, birçok Darülfünun hocası ve öğrencisi, gönüllü olarak savaşa iştirak etmiş ve çoğunlukla da şehit olmuştur. Dolayısıyla bu dönemde Türk milleti, ileride aydın kesimini oluşturacak birçok okumuş- yazmışını kaybederek ayrıca bir çöküntü yaşamıştır.

Çanakkale Muharebelerine gönüllü olarak katılan Darülfünun öğrencileri içinde özellikle Tıbbiyelilerin durumu, her zaman diğerlerine göre daha fazla dikkat çekmiştir. Tıbbiyede okuyan 1915 yılı öğrencilerinin tamamının 19 Mayıs 1915 tarihinde gerçeķleştirilen taarruzda şehit olduğu ve bundan ötürü fakültenin bir yıl mezun vermediği şeklindeki bilgilerden başka, savaşa yaklaşık olarak kaç Tıbbiyelinin katıldığı ve bunlardan ne kadarının şehit olduğu konusunda da birçok kaynakta değişik düşünelere yer verilmekle beraber, Dr. Fatma Özlen’in, Erol Mütercimler’in “Gelibolu” adlı kitabında yer alan ek yazısı, bu konuda dikkati çeken

bilgiler içermektedir. Yazar, Çanakkale Muharebelerinde yitirilen üniversiteli gençlerin sayısının ve hangi fakültelerden geldiklerinin, bugün hâlâ tam olarak belli olmadığını ifade ettikten sonra şu bilgilere yer vermiştir: “19 Mayıs 1915 harekâtı öncesinde İstanbul’dan Çanakkale’ye gelen 2.Tümen’in özellikle 1. ve 5. Alaylarının saldırıda ön safta yer almaları nedeniyle en ağır kayba uğradığı anlaşılmaktadır. Ortalama on bin kişilik bu tümenin subay kadrosu dışında tam bir listesini bulmak mümkün olmamıştır. Genelkurmay’ın Çanakkale şehitleri listesinde öncelikle 2.Tümen kayıtlı şehitler içinde, daha sonra listenin tümünde yapılan aramada, Tıbbiye öğrencisi olarak belirtilen herhangi bir kayda rastlanmamıştır. Milli Savunma Bakanlığı arşiv kayıtlarına göre yine ‘Tıbbiye öğrencileri’ adı altında herhangi bir kayıt yoktur” (2005: 667).

Diğer taraftan iddia edilenin aksine Tıbbiyenin hiç mezun vermediği tarihin 1921 değil, 1915 olduğunu ifade eden yazar, sonuç olarak şu hususlara dikkat çekmiştir: “Bu çalışmada elde edilen bilgilerin ayrıntılarıyla tartışılması sonucunda, 1915 yılında Tıp Fakültesi’nin bir yıl süre ile kapalı kaldığı, öğrencilerin ordu hizmetine alındığı ve bu nedenle mezun verilmediği net olarak anlaşılmıştır. Seferberlik nedeniyle zorunlu olarak orduya alınanların dışında, savaşa gönüllü giden öğrencilere dair herhangi bir bilgiye ulaşılammıştır. Araştırılan döneme ait okul kayıtlarının olmaması, bu durumun başlıca sebebi olarak görünmektedir. Benzer şekilde, şehit listeleri de durumu tam olarak aydınlatamamaktadır. Tıp Fakültesi öğrencilerinin Birinci Dünya Savaşı süresince, değişik cephelerde ve çeşitli şekillerde ordu hizmetinde buldukları ve bazılarının cephelerde öldükleri şüphesiz gerçektir. Dolayısıyla Çanakkale Cephesi’nde öldükleri bilinen doktorların dışında, tıp öğrencilerinin de bulunması çok muhtemeldir; çünkü Osmanlı Devleti’nin birçok cephede birden savaştığı bu dönemde, salgın hastalıkların da eklenmesi ile Anadolu nüfusunun dramatik şekilde azaldığı, bu yüzden özellikle Çanakkale Cephesi’ne İstanbul ve yakın illerden pek çok gönüllünün gittiği bir vakıadır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, mevcut hikâyedeki ifade biçimi ile ‘bir sınıfın tümüyle yitirilmiş olduğu’ hiç mümkün görünmemektedir. Hikâyeye bu durumu ile bazı gerçeklerin üstüne inşa edilmiş bir efsane izlenimi vermekte olup, efsaneleşen kısım ile olayın gerçek içerik ve boyutlarını da ne yazık ki bulanıklaştırmaktadır.

1915 yılının Tıbbiye öğrencilerine dair bu hikâyenin, esasen 1922 mezunları tarafından anlatıldığı ve bu sınıfın söylediği Tıbbiye Marşı ile savaştan dönmeyen öğrencileri uzun yıllar andığı bilinmektedir. Bugün hiçbiri hayatta olmayan 1922 mezunlarının samimiyetlerinden kuşku duymanın haksızlık olacağı bir yana, bu hikâyenin zaman içinde uğradığı değişikliklerden de onlar sorumlu değildir. Bu sınıfın öğrencilerinin, kendilerinden bir yıl öncesinin yasını tuttuklarını ifade ederken kastettikleri yıl, büyük bir ihtimalle 1921 değil 1915'tir. Çünkü onlar, öğrencilerin savaş cephelerine dağıldığı, okulun kapalı kaldığı ve mezuniyetin gerçekleşmediği 1915 yılının hemen ardından, 1916-1917 yıllarında Tıp Fakültesi'ne başlamışlardır (2005: 671-672).

Bütün bu bilgilerin ışığında, Birinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği yıllarda, özellikle de Çanakkale Muharebeleri döneminde, Darülfünun'da eğitim-öğretimin çok büyük oranda aksadığı, başta Tıp olmak üzere birçok bölümden öğretmen ve öğrencinin gönüllü olarak savaşa katıldığı ve nihayetinde de büyük kayıplar verilerek bir dönemin aydın kesiminin yitirildiği ifade edilebilir.

5.4. Çanakkale Muharebelerinde Medreseliler

Birinci Dünya Savaşı ve özellikle de Çanakkale Muharebeleri sırasında İstanbul ve Anadolu'daki medreselerin ve talebelerinin durumuna genel olarak bakıldığında; savaşlar boyunca medreselerin çoğunun kapandığı, eğitimin hemen hemen durduğu, talebe mevcudunun ciddi anlamda düştüğü ve nihayet çok sayıda talebenin askere alındığı görülür. Yıllar süren savaşlar ve askerlik hizmeti sonunda, kimi talebeler şehit düşüp cesetleri gelmiş, kimileri gazi olmuş; ancak ömür boyu katlanmak zorunda kalacakları sakatlıklar edinmişler, kimilerinin de ismi ve cismi bile bulunamamıştır.

1869 tarihli Şeyhülislâmlık verisine göre İstanbul'da, 177 medreseye giden toplam 5.560 öğrenci varken, Sultan II. Abdülhamit devrinde -II. Meşrutiyet'in

sonlarında- bu rakamın mühim oranda artarak 20.000'lere ulaştığı göze çarpmaktadır. 1912-1913 Balkan Savaşlarında ortaya çıkan kargaşa sebebiyle İstanbul'daki pek çok okul gibi medreseler de kapanmış ve çok sayıda talebe gönüllü olarak askere gitmiştir. Değişik cephelerde çarpışan bu talebelerin büyük kısmı ya şehit olmuş ya da gazi olarak geri dönmüştür. Geri kalanlar ise memleketlerine gitmiştir. Öyle ki, bu dönemde medreselerde okuyacak genç neredeyse kalmamıştır.

1 Ekim 1914 tarihli "İslah-ı Medâris Nizâm-nâmesi" uyarınca İstanbul'daki bütün medreseler "Daru'l-Hilâfeti'l-Aliye Medresesi" adıyla birleştirilmiş ve 1914-1915 öğretim yılında söz konusu medreseye 2.880 talebe alınmıştır. Ama bu sayı, aynı yıl başlayan Birinci Dünya Savaşı nedeniyle büyük oranda azalmıştır. Zira, pek çok medrese talebesi askere gitmiş ve başta Çanakkale olmak üzere farklı cephelere gönderilmiştir. Bu yüzden, bir sonraki öğretim yılında talebe sayısı yarıya inmiş ve ancak 1.354 talebe okuma imkânı bulabilmiştir.

Evkaf Nezâreti'nin (Vakıflar Bakanlığı), selâtin (sultanlar) camilerine ve askerî birliklere imam ve vaiz yetiştirmek amacıyla 28 Aralık 1912'de açtığı "Medresetü'l-Vâizîn" (Vaizler Medresesi), 150'den fazla öğrenci kaydetmesine rağmen, bunların bir çoğu askere alınmaları sebebiyle okulu bitirememişlerdir. Çünkü, Birinci Dünya Savaşı dolayısıyla pek çoğu askere çağrılmış ve gidenlerin ekseriyeti de ya şehit veya gazi olarak geri dönmüştür. Sayıları on dokuzu bulan taşra medreselerinde ise, 1916-1917 öğretim yılında 1.680 talebe eğitim görürken, sene sonunda bu rakam 1.552'ye düşmüş ve yaklaşık 600 talebe askerlik nedeniyle okuldan ayrılmıştır. Arka arkaya yaşanan bu savaşlardaki ağır kayıplar neticesinde durum o kadar vahim hâle gelmiştir ki, köylerde mevtaları (cesetleri) dinî vecibelere uygun olarak gasl (yıkama), tekfin (bezle sarma) ve defin (gömme) işlemlerini yapacak hoca bulunamaz olmuş ve çekilen sıkıntı had safhaya ulaşmıştır (Çolak, 2006: 41-43).

Dolayısıyla özellikle Çanakkale Muharebeleri sırasında, Osmanlı İmparatorluğu'nda medrese eğitiminin de büyük oranda sekteye uğradığı ve sadece İstanbul'dan değil, Anadolu'nun birçok farklı yöresinden medreselilerin Çanakkale

Cephesi'ne giderek, orada görev yaptıkları ifade edilebilir. Zira bunların da yine bir çoğu şehit olmuş ve geldikleri yerlere dönememişlerdir. Bu da, gerçek anlamda yetişmiş olan din alimlerinin yok olmasına sebebiyet vermiştir.

5.5. Çanakkale Muharebelerini Konu Edinen Romanlarda Savaşa Gönüllü Katılan Öğrenciler

Türkler açısından modern zamanların bir destanı olan Çanakkale Muharebeleri, daha önce de ifade edildiği gibi, kendi içinde birçok destansı unsur taşıamakla beraber Türk insanının, mukaddes vatan toprağının düşman eline geçmemesi için göstermiş olduğu, tarihte eşine rastlanmayan, büyük fedakârlıklardan da izler taşır. Her birinin, nihayetinde Çanakkale Zaferi'ne götürdüğü bu izlerin de kendi içinde benzersiz hikâyeleri vardır. Başta İstanbul olmak üzere, Anadolu'nun birçok yerinden okullarını bırakıp, vatan toprağının müdafaası için cepheye koşan öğrencilerin hikâyesi de bunlardan sadece biridir.

Liselerden, Darülfünun'dan veya Medreselerden koşup Çanakkale Cephesi'ne giden bu genç dimağlardan çoğunun, vatan ve milletin bekası için şehit olmaları, Çanakkale Zaferi'ni kutlayan Türk insanı için, bu kutlamayı buruklaştıran etkenlerden biri olmuştur. Zira Türk yurdunun ebediyen Türk yurdu olarak kalabilmesi için Türk milleti, o dönem için en iyi şekilde yetişmiş, en iyi koşullarda eğitim almış, toplumun aydın kesimini oluşturan bu gençleri, bir nevi kurban vermiştir. Nitekim, bu uğurda Galatasaray Lisesi'nden, İstanbul Lisesi'ne; Vefa Lisesi'nden, Balıkesir Lisesi'ne; Mülkiye'den, Tıbbiye'ye ve Hukuk Fakültesi'ne kadar birçok genç, söz konusu bu hikâyenin kahramanları olarak tarihe geçmişlerdir.

Çanakkale Muharebeleri içinde oldukça anlamlı bir yere sahip olan ve savaşa gönüllü katılarak büyük bir fedakârlık örneği gösteren bu öğrencilerin, Çanakkale Muharebelerini doğrudan konu edinen romanlarda da geniş bir şekilde yer aldığı görülmektedir. Söz konusu romanlardaki savaşa gönüllü katılan öğrenciler; liseliler, Darülfünunlular ve medreseliler olmak üzere üç başlık altında değerlendirilebilir.

5.5.1. Savaşa Gönüllü Katılan Liseliler

İstanbul'dakiler başta olmak üzere Anadolu'nun birçok yerindeki lise öğrencilerinin, 1909-1914 Askerî Mükellefiyet Kanunu'na göre herhangi bir zorunluluklarının olmamasına rağmen, gönüllü olarak Çanakkale Cephesi'ne giderek vatan savunmasında yer aldıkları, yukarıda ifade edilmişti. O dönemin koşulları içinde düşünülürse, devlet ve milletin geleceği için hayatî derecede önemli bir konuma sahip olan bu öğrencilerin; okullarını, sıralarını, kitaplarını, defterlerini bırakıp, ellerine silâhlarını alarak vatan yolunda cepheye koşmaları, Çanakkale Muharebeleri ile ilgili olarak hamasetin doruğa çıktığı konulardan birini teşkil etmiştir. Nitekim, Çanakkale Muharebelerinin doğrudan konu edinildiği birçok romanda da bu konuya edildiği görülür.

Örneğin “Çanakkale’ye Gidenler- Şu Boğaz Harbi” romanında, Edebiyatçı Sabri'nin, Beyazıt Meydanı'nda sivil ve askerlerin gösterisi ile karşılaştığı ve bu gösteride bıyığı yeni terlemiş delikanlıların sayısının oldukça fazla oluşunun, dikkatini çektiği görülmektedir. Romanda, büyük bir heyecanla bağırarak, slogan atan ve halkı da gayrete getirmeye çalışan bu gençlerin, dersten kaçarak soluğu Harbiye Nezareti'nin kapısında alan, Mekteb-i Sultanî öğrencileri olduğu belirtilir (2005: 48).

Cepheye gitmek için gönüllü olan ilk Galatasaray Lisesi öğrencisi, 646 numaralı Celal İbrahim'dir. Celal İbrahim, 1914 mezunlarından. Aynı zamanda Galatasaray Spor Kulübü'nün ünlü bir futbolcusu ve kurucu üyelerindedir. 1906'da Atina'da düzenlenen uluslararası yarışlarda, Kurtuluş Kulübü'nün atletleri de yer almıştır ki, kayıtlara geçen ilk Türk atleti de Celal İbrahim'dir (Çolak, 2006: 73). Söz konusu romanda Celal İbrahim'in gönüllü yazılan ilk Mekteb-i Sultanî oluşuna da değinilir. Her zaman birinci olmayı amaçlayan, okulda da birinci olan Celal İbrahim, gönüllü yazılanların da içinde birinci olmak için ailesinden dahi habersiz, Harbiye Nezareti'nin önündeki sıranın en önünde yer aldığı görülür (2005: 48-49).

Bunun yanında savaş tehlikesinin artık iyice su yüzüne çıktığını ifade eden Deli Kemal ise, artık bekleyecek bir durumun söz konusu olmadığını ve Sultanî İdadisi'nde bile hiç öğrenci kalmadığını (2005: 90) ifade ederek, o dönemdeki savaş ortamında lise öğrencilerinin dahi gönüllü olarak cepheye gittiklerine işaret eder.

“Gelibolu- Yenilmezlerin Yenildiği Yer” romanında da bu konuya geniş bir biçimde temas edilmiştir. Örneğin Edebiyatçı Sabri ile girmiş olduğu bir diyalogda Orhan'ın, gönüllü olmak için İdadiden ayrılmış olduğu görülür (2004: 208). Romanda, gönüllü olup cepheye giden ve böylelikle Çanakkale Muharebeleri tarihine adını altın harflerle yazdıran İstanbul Lisesi öğrencilerine de değinilir. Romanda söz konusu bu gönüllüler, Deli Kemal'in ve arkadaşının gözüyle verilmiştir:

O sırada önlerinden, kollarında sarı kurdeleler bağlı bazı askerler geçti. Deli Kemal uzun uzun bu askerlere baktı. Hem de dikkatle. Her birinin yüzünde batan güneşin izlerini gördü. “Güneş gibiler, sarı, kırmızı, renkler saçan koca bir güneş gibiler... Gururlular da...” dedi. Deli Kemal'in arkadaşı konuşmasını sürdürdü:

-Kollarında sarı kurdele olanlar İstanbul Lisesi öğrencileri olup elli kişiymiş. Hepsi de gönüllüymüş. Sıralarını, defterlerini, kitaplarını ve hocalarını bırakıp cepheye koşmuşlar. Bazı sınıflarda hocalar ders yapacak öğrenci bile bulamıyorlarmış...

-Desene Gelibolu, İstanbul'daki okulları bile boşalttırdı (2004: 238).

Bilindiği üzere İstanbul Lisesi öğrencileri, cephede tanınmaları için kollarına sarı kurdeleler bağlamışlardır. 19 Mayıs 1915'teki taarruzda 2. Tümen'in 4. ve 5. Alaylarında yer aldıkları iddia edilen İstanbul Lisesi öğrencilerinin, taarruzdan önce sakıncalı olabileceği söylendiğinden, kurdelelerini çıkarıp siperlerine bıraktıklarına dair destansı bir hikâye anlatılır. Bu hikâyeye bu romanda da temas edilmiştir:

Gerideki siperleri dolaşan Hasan Hoca, siperlerde bırakılan çantaların üzerinden atladı. Dalgın dalgın dolaştı. (...) Biraz daha yürüdü. Bu kez sarı kurdelelerin yerde olduklarını gördü. Oraya doğru seğirtti. Ancak bu sarı kurdeleler gelişi güzel, dağınık bir şekilde bırakılmamıştı. Siperin içine kurdelelerle, “İstanbul Lisesi, vatan sağ olsun!” yazılıydı.

Hasan Hoca daha fazla kendini tutamadı. Yere çöktü hıçkıra hıçkıra, sarsıla sarsıla ağlamaya başladı (2004: 252-253).

“Tarihe Sığmayan Destan Çanakkale” romanında ise, on binlerce şehitten kim bilir kaç tanesinin sırasını, kitap ve defterini, lisesini bırakıp cepheye koştuğuna

(2003: 33) değinilerek, Çanakkale Muharebelerindeki bu olguya temas edilirken; “Çanakkale Mahşeri”nde cepheye yeni gelen, Galatasaraylı Mehmed Muzaffer’in tercümanlık yaptığından bahsedilerek de (2004: 520), genellikle iyi derecede yabancı dil bilen gönüllü öğrencilerin, cephede almış oldukları görevlerden birine temas edildiği görülmektedir.

“Zulüm Dağları Aşar- Çanakkale İçinde” romanı, İstanbul dışında, Anadolu’nun çeşitli yerlerindeki lise öğrencilerinin de, gönüllü olarak Çanakkale Cephesi’ne gittiklerini göstermesi açısından farklılık arz eder. Romanda Kastamonu’nun Nasrullah Efendi Mahallesi’ndeki okulda okuyan öğrencilerin; okul müdürünün, “Okumak kutsal bir görevdir çocuklar, (...) ancak ondan daha üstünü tehlikede olan vatani kurtarmaktır. Düşmanın kılıcı tepemizdeyken; bizim, burada okulu açık tutmamız, az sonra gelecek olan tutsak zincirini kabul etmemiz demektir.” (2000: 84) sözü üzerine okula gitmedikleri ve “Ben her şeyimi vereceğim vatanım için.” diyerek, Çanakkale Cephesi’ne gitmek için hazırlandıkları (2000: 85) görülür.

5.5.2. Savaşa Gönüllü Katılan Darülfünunlular

İstanbul Darülfünun öğrencileri, sadece Çanakkale Muharebelerinin doğrudan konu edildiği romanlarda değil; Çanakkale Muharebeleri ile ilgili olarak yazılan hemen hemen bütün kitaplarda oldukça geniş bir yer kaplar. İnceleme konusu olan romanlarda ise daima birinci derecede olmasa bile, önemli sayılabilecek bir konumda bulunan bir Darülfünun öğrencisi, mutlaka vardır.

Söz konusu romanlarda, savaşa gönüllü olarak katılan Darülfünunlu öğrenciler içinde, cephede doktor olarak görev yapan Tıbbiyeliler ilk sırayı alırken, Tıbbiyelileri Mülkiyeliler ve Hukuk öğrencileri takip eder. Tıbbiyelilerin yanında Mülkiyelilerin veya Hukuk öğrencilerinin, tercümanlık gibi görev üstlenmelerinden başka “genellikle” muharip sınıf bir yedek subay olarak askerlerinin başında muharebe ortamında oldukları ifade edilebilir.

Bahsi geçen Darülfünun öğrencilerinin, çoğunlukla iki farklı kişilik ile romanlarda yer aldığı ifade edilebilir. Bunlardan ilki, yavaş yavaş alışmaya, benimsemeye ve hatta kanıksamaya başladıkları “asker” kişilikleri; ikincisi ise, alanı veya mesleği ne olursa olsun “aydın” kişilikleridir. Bu noktadan hareketle, söz konusu romanlarda Darülfünun öğrencisi gönüllüler, bir yandan -adeta Türk insanının genetik yapısında bulunan asker kişiliği, gözler önüne sermek istercesine- olağanüstü bir gayret ve fedakârlıkla, birer komutan olarak cephede üstlendikleri görevi yerine getirmeye çalışırken, bir yandan da bunların, Türk toplumunun birer aydını olarak, dönemi veya çeşitli siyasal ve sosyal meseleleri değerlendirdikleri görülür. Böylelikle hem Türk milletinin böylesine büyük bir zaferi hangi fedakârlıklarla kazandığı hem de dönemin Türk aydınının çeşitli meselelere nasıl baktığı, kısmen de olsa ortaya konmuş olur.

Konuyla ilgili, ilk olarak “Uzun Beyaz Bulut Gelibolu” romanı, dikkati çekmektedir. Romanın aktif zamanı içinde geçmese de, gerçekte en önemli kişilerinden biri olan Teğmen Ali Osman’ın, Hukuk Fakültesinde öğrenci iken, büyük bir şevk ve heyecan ile, gönüllü olarak orduya yazıldığı görülür (2001: 68-69). “Ben bir asker olmayı değil, hukukçu olmayı seçmişim, lâkin vatan müdafaası söz konusu olunca hepimiz askeriz işte.” (2001: 107) diyen Teğmen Ali Osman’ın, 8 Ocak 1915 tarihini taşıyan ve annesi ile kardeşine hitaben yazmış olduğu bir mektupta geçen, orduya gönüllü olarak yazılan okumuş-yazmış kesim ile ilgili olarak ifade ettiği şu satırlar, aslında bir dönemin büyük bir gerçeğini de ortaya koyar niteliktedir:

İstanbul’daki tatbikat boyunca, her biri sivil hayatta farklı mesleğe sahip olan avukat, mühendis, fen adamı, şair veyahut benim gibi talebe yüzlerce münevver gencin asker ocağında buluşmalarının hüznü sevincini yaşadık. Tatbikatlardaki sıkı disipline rağmen sivri kahkahalarla, etimizi ısırarak nüktelerle, dönüştürülecek plânlar, verilen randevularla kendimizi meşgul ettik. Dünyada büsbütün Darülfünunlulardan (üniversiteli) mürekkep (oluşan) bir asker ordusu bulundu mu hiç? Bizimkisi böyle işte. O zaman aramızda bizim ordunun adı olsa olsa ‘irfan ordusu’ (kültür ordusu) olur diye bir nükte doğdu ve hepimiz bunu sevdik. Allah göstermesin bu ordu yok olursa, memleketin istikbâlini düşünebiliyor musunuz? Memlekette münevver kalmaz Alimallah! Aman, Allah o ihtimali hiçbirimize göstermesin inşallah! (2001: 71)

“Çanakkale’ye Gidenler- Şu Boğaz Harbi” romanında da, biri Tıbbiyeli diğeri ise Mülkiyeli olan iki farklı roman kişinin etrafında, savaşa gönüllü olarak katılan Darülfünun öğrencilerine temas edildiği görülür. Romanın önemli kişilerinden biri olan Mehmet Nazif’in, Tıbbiye son sınıftayken diğeri roman kişilerinin içinde gönüllü olarak cepheye giden ilk kişi olması, dikkat çekicidir. Bunun yanında, savaş zamanında cerraha çok fazla ihtiyaç duyulduğu gerçeğinden hareketle, Tıbbiye son sınıf öğrencilerine yoğun bir şekilde teşrih dersi verildiği, bu yüzden ellerinden neşterin, makasın, pensin, iğne ve ipliğin hiç düşmediği belirtilir (2005: 27). Bu da, savaş döneminde Tıbbiye’deki durumu göstermesi açısından önemlidir.

Romanın bir diğeri kahramanlarından biri olan Ragıp’ın ise, Berlin Hukuk Fakültesinin milletlerarası ilişkileri inceleyen bölümünden mezun olan, yurda döndükten sonra ise kendisini çok parlak bir gelecek beklemesine rağmen, vatan savunması için gönüllü olarak cepheye giden bir aydın olduğu görülür. “Yıllardır kalem tutan ellerimle artık silâh tutmak ve düşmana karşı göğsümü siper etmek için gönüllü yazılmak istiyorum.” (2005: 117) diyen Ragıp, aslında o dönemde vatanın ve milletin bekası için cepheye koşan sayısız birçok aydının bir temsilcisi olarak romanda yer alır.

Bu romanın devamı niteliğindeki “Gelibolu- Yenilmezlerin Yenildiği Yer” romanında da aynı konuya temas edildiği görülür. Yalnız burada, toplumun aydın kesimini oluşturan bu gençlerin, vatan yolunda da olsa kaybedilecek olunmasından dolayı derin bir üzüntü duyulduğu görülür. Örneğin Deli Kemal’in, 2. Tümen’deki, kollarına beyaz kurdele bağlanmış Tıbbiyeli gönüllüleri görünce, ifade etmiş olduğu duygu ve düşünceler, bu doğrultudadır:

Bunlar doktor olacaktı, yaralara merhem, ilaç sürecektirdi, dertlere derman bulacaktı... Oysa şimdi onlar, canlarını feda ederek, vatanın yaralarına ilaç ve merhem sürmeye, vatanın dertlerine derman olmaya geldiler... Doktoru, mühendisi, mülkiyelisi, edebiyatçısı, daha niceleri okullarını bırakıp geldi. Tahsillerini bırakıp, burada cephede şehitlik ve gazilik tedrisâtı görmek için sıralara değil siperlere yerleştiler... Belki... daha sonra da toprağa yerleşecekler... Keşke ordu onları askere almasaydı. Onlar, okullarını bitirip mesleklerini yapsaydılar. Görmüyor musun doktora çok ihtiyaç var... Korkarım, bu gidişle Haydarpaşa’daki Darülfünun Osmanî Tıp Okulu mezun veremeyecek... (...) bir milletin kaymak tabakası burada harcanıyor. Okumuşları teğmen rütbesiyle

cepheye sürmek ne derece akıllıca bir iştir? (...) Sen doktorunu bile burada harcaysan, sonra binlerce, yüz binlerce yaralına kim bakacak? Yaralarını kim saracak? Askerin kolunu, bacağına kim kesecek? Kasaplar mı? Doktorlar, görüyorsun işte iki üç günde, üç-dört saat uyuyabiliyorlar... Daha fazla doktor olsa daha çok uyuyacaklar... (2004: 239)

Romanda ayrıca 19 Mayıs 1915 tarihindeki taarruz harekâtına, 2. Tümen'in 4 ve 5. Alaylarında katılan Tıbbiyelilerin, kahramanca savaştıklarından ama bu taarruz sonrasında çok sayıda şehit verdiklerinden de bahsedilmektedir (2004: 246-248, 253).

“Tarihe Sığmayan Destan Çanakkale” romanında, İstanbul Tıp Fakültesi öğrencilerinden de bahisle, Osmanlı'nın bütün aydın grubunun Çanakkale'ye doğru harekete geçtiği ve bu savaş sebebiyle bu okulun, peş peşe dört yıl mezun veremediği ifade edilirken (2003: 55-56); “Çanakkale Mahşeri”nde konuya farklı roman kişilerinin etrafında temasta bulunulduğu görülür.

Romanda Tıbbiye birinci sınıf öğrencisi Hasan Şakir'in, Çanakkale Cephesi'ne gitmek üzere gönüllü olarak orduya yazılması (2004: 21); bundan çok etkilenen dedesi Müderris Rasih Efendi'nin görev yaptığı Tıbbiye'de bundan bahsetmesi üzerine Hasan Şakir'in en yakın arkadaşı olan Yusuf'un ve Nevzat ile Sabri'nin gönüllü olmak için sınıfı terk etmeleri; yine Müderris Rasih Efendi'nin, göz yaşları içinde “İçinde bulunduğumuz savaş, sıradan bir savaş değil. Çekileceğimiz yer kalmadı. Kaderimizin saati çalmıştır; ya yok olacağız, yahut da şerefimizle yaşayacağız. Müttefikler en güçlü, en modern silâhlarıyla saldırıyorlar! Onlara ancak canımızla karşı koyacağız!...” cümlelerini sarf etmesi üzerine, bir anda bütün sınıfın boşalması (2004: 22-23), bu hususla ilgili olarak en çarpıcı bölümleri teşkil eder.

Aynı zamanda bu ifadeler, o dönemde Tıbbiye öğrencilerinin vatan yolunda gönüllü olarak cepheye gitmesinde, Tıbbiye'de görev yapan müderrislerin etkisine de işaret etmesi açısından önemlidir. Nitekim burada Müderris Rasih Efendi'nin tutum, davranış ve sözleri; Yusuf, Nevzat, Sabri ve diğer Tıbbiyelilerin gönüllü olmasında teşvik edici, itici bir güç oluşturduğu görülür.

Romanın sonunda ise, Müderris Rasih Efendi'nin gazete okuduğu “Zafer bizim” haberinin ardından, Tıbbiye'ye gittiğinde görmüş olduğu tablo, bir bakıma Çanakkale Muharebelerinin bu bağlamda nelere mal olduğunu gösteren bir özet mahiyetindedir:

Bir gazete aldı. Manşette “Zafer bizim” deniyordu. Hemen altında da büyük harflerle Müttefiklerin Çanakkale'den çekildiklerinin haberini veriyordu. Gazeteyi katlayıp, cebine soktu; bastonuna dayanarak yürümeye başladı.

Tıp Fakültesine geldi; koridorlar bomboştu; ıssız bir dünyaya girmiş gibiydi. Savaşın ilk aylarında ders verdiği sınıfın kapısı açıktı; içeriye girdi; kimse yoktu. Kürsüye oturdu. Bakışlarını sıralarda gezdirdi; bu sıraları dolduran gencecik öğrencileri hayattan neler bekliyorlardı!... Heyecanını tutamamış, ayağa kalkıp, konuşunca, sınıf boşalmaya başlamıştı!... Yusuf'u, Bülent'i, Sabri'yi görür gibi oldu. Boş sıralarda yaşlı gözlerini gezdiriyor, o gencecik yüzleri hatırlamaya çalışıyordu (2004: 542).

“...ve Çanakkale” üçlemesinin ilk romanı olan “Geldiler”de de benzer bir tabloyla karşılaşılır. Romanda Osmanlı aydın tipini çizen Müderris Emin Efendi, her zamanki gibi ders vermek için Darülfünun'a geldiğinde bütün dershanelerin boş olduğunu görür. Dersinin olduğu 7 numaralı dershaneye girince oranın da boş olduğunu gören Müderris Emin Efendi'nin dikkatini, bütün öğrenciler adına 403 Nizamî tarafından tahtaya yazılmış olan ve adeta o dönemdeki bütün Darülfünun öğrencilerinin duygu ve düşüncelerini yansıtan, şu ifadeler dikkatini çeker:

Muhterem Hocam! Ayasofya Camii'ndeki hutbeleriniz ve dershanedeki derslerinizden, Çanakkale'de, milletimizin namusunun direnmesi gerektiğine inandığımız için, gidiyoruz. Yüreğiniz rahat olsun. Orada, milletimizin namusu olan Çanakkale'de, senin talebelerin bir gönüllü birliği oluşturarak ve tek bir kişi gibi hareket ederek sömürgecilerin karşısına çıkacak. Duaların üstümüzden eksik olmasın. Hakkını ve emeklerini helâl et!. Lütfen.. (2000a: 317-318)

Burada da tıpkı “Çanakkale Mahşeri”nde olduğu gibi, Darülfünun öğrencilerinin büyük bir vatan sevgisiyle gönüllü olarak cepheye gitmeleri ile birlikte, bunda etkili olan o dönemdeki Darülfünun hocalarının da vatansever birer aydın olarak oynamış oldukları rol, ortaya konmaktadır.

Bunun yanında eserde yer alan tarihî şahsiyetlerden biri olan Ziya Gökalp'ın ise, Mürsel Bey ile Aydın'a; “Yarımdan tezi yok Ocaklı Muallim ve Muallimelerle bir toplantı yapmalıyız. Mekteplerde yetişkinlerin, eli silâh tutacak yaşa gelmiş

olanların, inşallah gerekmez ama gerektiğinde Çanakkale'ye gönüllü yazılması işiyle ilgilenmeleri sağlanmış olmalı.” (2000a: 269) şeklinde talimat verdiği görülmektedir. Bu da, yukarıda da ifade edildiği gibi o dönem için, okullarda bir teşkilatlanmanın olduğunu göstermesi bakımından önem arz eder.

İnceleme konusu olan romanlar içinde Darülfünunlu gönüllülere temas eden son roman, “Çanakkale Askerine Rütbe Gerekmez” adlı eserdir. Bu romanda da kısaca, “doktor mektebinde okurlarken İngiliz'in Çanakkale'ye dayandığını duyan” Tıbbiyelilerin, hemen gönüllü olarak orduya yazıldıklarından bahsedilir (1998: 42). Ayrıca romanın göze çarpan kahramanlarından biri olan Seyfi Teğmen'in de Tıbbiye'den mezun olmasına bir yıl kala, gönüllü olarak Çanakkale'ye geldiğine değinilir (1998: 96).

5.5.3. Savaşa Gönüllü Katılan Medreseliler

Çanakkale Muharebelerinin doğrudan konu edildiği romanlarda Medreselilere, lise ve Darülfünun öğrencilerine kıyasla daha az yer verilmiştir. “Çanakkale'ye Gidenler- Şu Boğaz Harbi” romanında, İstanbul'da bir cami hocası iken, gönüllü olarak cepheye giden ve orada 27. Alay, 2. Tabur'da Tabur İmamlığı yapan Hasan Hoca, Medrese ile ilgili olarak herhangi bir bağ kurulmadığı için, bir tarafa bırakılacak olursa, söz konusu romanlarda geçen tek Medreseli roman kişilerinin “Çanakkale Mahşeri”ndeki başta Molla Kâzım olmak üzere, Pütürgeli Bilal, Davut, Hasan ve Musa olduğu görülür. Dolayısıyla Çanakkale Cephesi'ndeki Medreselilerle ilgili olarak tek temasın bu romanda olduğu belirtilebilir.

İlk olarak, muharebelerden önce Darülfünun'la birlikte Medreselerin de, boşalmaya başladığı ifade edilir. Çünkü Medreseliler de vatan savunmasında yer almak için gönüllü olarak orduya yazılmak istemişler ve bunun için onlar da Harbiye Nezareti'nin önünde uzun kuyruklar oluşturmaya başlamışlardır (2004: 19,90) Daha sonra Molla Kâzım, Pütürgeli Bilâl ve diğerlerinin muharebe ortamında, manevî bir oluşturdukları ifade edilerek (2004: 222), bir bakıma Medreselilerin bu savaştaki

temel görevlerinden birine işaret edilir. Bunun yanında Medreseliler de tıpkı diğer gönüllü olan öğrenciler gibi çok sayıda şehit vermeye başlamıştır. Bununla ilgili olarak Molla Kâzım'ın yapmış olduğu şu değerlendirme, yine bir devre ışık tutacak mahiyettedir:

Molla Kâzım realiteden kopmuş, hayallerinde yaşıyordu. Medresede ne güzel şeyler düşünürlerdi. Hurafe ve imansızlık, onlar için insanlığı kemiren iki canavardı. Bütün ömürlerini bu millete ve ümmete vereceklerine, imanla çağın ilimlerini meczetmek gayesiyle gece gündüz çalışacaklarına dair nice kereler yemin etmişlerdi. Ah ne yazık ki o idealist gençlerin pek çoğu şehit olmuştu!... İşte gidiyordu; ele avuca sığmaz Musa'yı, yüzünde gülümseme eksik olmayan Davut'u nasıl bulacaktı?... (2004: 422-423)

Bu husustan başka Lise ve özellikle Darülfünun öğrencilerinin neredeyse tamamı, cepheye İstanbul'dan gelmişken; romanda Medreselilerin, çoğunlukla Anadolu'nun çeşitli yerlerinden gönüllü olarak geldikleri ifade edilir (2004: 504, 508). Bir bakıma Anadolu insanının saflığın, yürekliliğin ve belki de en önemlisi sahip olduğu manevî gücün, eserde Medreselilerin üzerinde gösterildiği de belirtilebilir.

Bu bölümle ilgili olarak şu genel değerlendirmede bulunulabilir: Çanakkale Muharebelerini doğrudan konu edinen romanlarda, savaşın başlangıcı, seyri ve sonuçlanması gibi genel olayların dışında, bir de Türklerin hangi koşullarda ve ne gibi zorluklar ve fedakârlıklarla bu savaştan zaferle ayrıldığı konusu üzerinde de durulmuştur. Türklerin içinde bulunduğu maddî imkânsızlıkların ve harp silâh ve teknolojileri bakımından oldukça geri durumda olmalarının dışında, bütün bunları bertaraf ederek büyük bir zafer elde etmeleri yolunda uğranılan kayıplar da, romanların temas ettiği hususlar olmuştur. Yalnız söz konusu romanlarda temas edilen bu kayıpların, zaferi destanlaştıran bir unsur olarak yorumlandığı da belirtilebilir. Bunların en başta gelenlerinden biri olan ve savaşa gönüllü olarak katılıp da birçok kayıp vererek adeta destanlaşan öğrenci ve aydınların, bu açıdan romanlarda ele alındığı ifade edilebilir.

6. SONUÇ ve ÖNERİLER

Birinci Dünya Savaşı, birçok bakımdan Osmanlı İmparatorluğu ve Türk milleti için bir kırılma noktası teşkil eder. Zaten gerilemeye hatta parçalanmaya yüz tutmuş olan Osmanlı İmparatorluğu'nun, Trablusgarp ve Balkan Savaşlarından ağır yenilgilerle ayrılmasının ardından, Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yanında Büyük Savaş'a girmesi, bir bakıma onun parçalanmasını da hızlandıran bir gelişme olur. Nitekim, oldukça kötü bir durumda olan Osmanlı Ordusu, Birinci Dünya Savaşı içinde de birçok cephede ağır yenilgiler alır.

Birinci Dünya Savaşı içinde birçok cephede savaştan Osmanlı'nın kazandığı, bir başka deyişle zafer elde ettiği tek cephe ise Çanakkale Cephesi'dir. Çanakkale Cephesi'nde elde edilen zafer, Türk insanının bir millet olarak kendilerine olan güvenlerini tekrar kazanmalarını sağlarken, bir yandan da daha sonra gelişen olayların neticesinde, Anadolu'daki Millî Mücadele'yi kazandıran ruhun tohumlarını atan bir olay olarak da, tarihe geçmiştir.

Tarihte yaşanan ve milletin genelini etkileyen her olay gibi Çanakkale Muharebeleri ve bu muharebelerin ardından kazanılan zaferin de, Türk romanında bir şekilde konu edildiği görülmektedir. Küçük çaptaki atıfların veya değinmelerin dışında söz konusu olayı, doğrudan konu edinen romanların merkezinde yapılan bu çalışmada, aşağıda verilen sonuçların elde edildiği ifade edilebilir.

Her şeyden önce belirtilmesi gereken ilk şey, genel anlamda Türk romancılığının, Çanakkale Muharebeleri gibi Türk tarihinde son derece önemli ve seçkin bir yere sahip olan bir olaya kayıtsız kaldığıdır. Kesin bir şekilde 1916 yılı başlarında sonuçlanan Çanakkale Muharebelerinin üzerinden neredeyse bir asra yakın bir süre geçmiş olmasına karşın, söz konusu muharebeleri ve bu muharebelerin ardından kazanılan büyük zaferi, doğrudan konu edinen romanların sayısının, tarafımızdan tespit edildiği kadarıyla, sadece "10" olması, böyle bir yargıya varılmasındaki en önemli etken olarak göze çarpmaktadır. Ayrıca bu konuda

yazılan ilk romanın henüz daha 1989 yılında yayımlanmış olması da, çalışmanın “Birinci Bölüm”ünde de ifade edildiği gibi, oldukça düşündürücüdür.

Bunda, Türkiye’deki roman yazarlarının konuya olan ilgisizliğinin payı olduğu kadar; Türkiye’deki harp edebiyatı geleneğinin oluşmamasının veya oldukça zayıf olmasının ve Çanakkale Zaferi’nin neredeyse hemen sonrasında Anadolu’da Kurtuluş Savaşı’nın başlamasının da kuşkusuz büyük payı söz konusudur. Nitekim Kurtuluş Savaşı’ndan sonra Türk roman yazarlarından neredeyse tamamının dikkatinin Kurtuluş Savaşı’nda yoğunlaştığı görülmektedir. Bundan dolayı bir bakıma Kurtuluş Savaşı’nın Çanakkale Muharebelerini, romana konu olması açısından gölgede bıraktığı söylenebilir.

Türk romancılığının Çanakkale Muharebelerine kayıtsız kaldığı ifade edilirken, Türk edebiyatında roman alanında söz sahibi olmuş, bu türde seçkin örnekler vermiş ve bir “roman yazarı” olarak edebiyat tarihine geçmiş isimlerden hiçbirinin, bu konuda bir eser vücuda getirmemiş olmasından da hareket edilmiştir. Gerçekten de genel olarak bakıldığında, Reşat Nuri Güntekin, Peyami Safa, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Halide Edip Adıvar, Ahmet Hamdi Tanpınar, Tarık Buğra veya Kemal Tahir gibi yazarların, Çanakkale Muharebeleri ile ilgili olarak herhangi bir eser ortaya koymamış oldukları görülür. Aynı yargının, Türk edebiyatında özellikle tarihî roman türünde isim yapan Feridun Fazıl Tülbentçi, M. Turhan Tan, Burhan Cahit Morkaya ve Abdullah Ziya Kozanoğlu gibi romancılar için de geçerli olması, ilginçtir.

Konu ile ilgili yazılmış olan ve tarafımızdan tespit edilen romanlardan çoğunun, bir sanat endişesinden ziyade Çanakkale Muharebelerini, roman türünde anlatmak endişesiyle kaleme alınmış olduğu belirtilebilir. Zira inceleme konusu olan romanlardan çoğunun roman sanatı açısından ciddi zafiyetler taşıdığı da bir gerçektir.

Genel olarak bakıldığında, Buket Uzuner’in “Uzun Beyaz Bulut Gelibolu” romanı ile Serpil Ural’ın “Şafakta Yanan Mumlar” adlı romanı hariç, Çanakkale Muharebelerini konu edinen diğer romanların, “tarihî roman” türünde oldukları

görülmektedir. Her ne kadar çalışmanın “Giriş” kısmında tarihî romanların, tarihî gerçekliğe birebir bağlı kalması gerekmediği ifade edilmiş olsa da, söz konusu romanların çok büyük oranda tarihî gerçekliğe bağlı kaldığı düşünülebilir. Yalnız bunu ifade ederken, bazı romanlarda geçen birtakım olağanüstü olayların veya yaklaşımların, tarihî gerçekliği bozan etkenler olarak görülmediği de belirtilmelidir.

Bunun yanında söz konusu romanların, olayların geçmiş olduğu devri yansıtmada, gerek kişiler, gerekse de sosyal yapı ve ortam bakımından bazı eksiklikler içerdiği şeklinde bir değerlendirmede bulunulabilir. Nitekim inceleme konusu olan romanlarda muharebe ortamından başka, cephe gerisi sosyal yaşam, insanların ilişkileri, düşünüş biçimleri, endişeleri, korkuları veya sevinçleri gibi hususlar, çoğunlukla ihmal edilmiştir.

Roman kişileri bakımından söz konusu eserlere bakıldığında, çoğunlukla kahramanların psikolojik derinlikten yoksun oldukları görülmektedir. Yüzeysel olarak oluşturulan roman kişileri, karakteristik özelliklerinden ziyade büyük oranda tipik özellikleriyle romanda geçer. Çoğunlukla idealize edilen ön plândaki roman kahramanlarının; vatansever, millî ve dinî duyguları son derece güçlü, vatani her şeyin üstünde gören ve vatan için canlarını dahi seve seve verebilen yapıda oldukları da ifade edilebilir. Türk tarafında gözüken roman kişileri içinde olumsuz sayılabilecek tip sayısı, yok denecek kadar azdır. İtilaf Güçlerinde yer alan kişiler de, hep müspet yanlarıyla ele alınmıştır. Bunların da neredeyse tamamı, içinde buldukları savaşta Türklerin haklı olduğunu düşünür.

İnceleme konusu olan romanların çoğunda, özgün bir olay örgüsünün bulunduğunu söylemek, oldukça güçtür. Çoğunlukla iyi kurgulanmamış, ana ve yardımcı olayları tam olarak oluşturulamamış bu romanlar içinde “Uzun Beyaz Bulut Gelibolu”, “Şafakta Yanan Mumlar” ve “...ve Çanakkale” romanları, bu bakımdan diğerlerinden ayrılrsa da bunlar, genel yargıyı değiştirmez.

Tamamında hakim bakış açısının kullanıldığı söz konusu romanlarda zaman unsuru da genellikle aynıdır. “Uzun Beyaz Bulut Gelibolu” ve “Şafakta Yanan

Mumlar” dışındaki diğer romanlarda anlatılan olayların geçmiş olduğu zaman, Çanakkale Muharebelerinin cereyan ettiği 1915 yılıdır. Bu romanlardaki olay örgüsü, genellikle 18 Mart’taki büyük deniz muharebeleri öncesinden başlar, İtilaf Güçlerinin geri çekildiği Aralık veya Ocak 1916 tarihinde sona erer. Farklılık arz eden söz konusu iki romanda ise olayların bugünkü zaman diliminde geçtiği görülür.

Bütün romanların doğal olarak vazgeçilmez mekânı Çanakkale olmuştur. Çanakkale Cephesi içinde yer alan muharebe alanları, olayların cereyan ettiği yerlerdir. Bundan başka Filistin Cephesi (...ve Çanakkale), Avustralya (Şafakta Yanan Mumlar), Kastamonu (Zulüm Dağları Aşar-Çanakkale İçinde), Gönen (Çanakkale Askerine Rütbe Gerekmez) ve Kemah (Çanakkale Mahşeri) da birer mekân unsuru olarak kullanılmıştır. “Uzun Beyaz Bulut Gelibolu”, “Tarihe Sığmayan Destan Çanakkale”, “Zulüm Dağları Aşar-Çanakkale İçinde”, “Şafakta Yanan Mumlar”, “Çanakkale’de Çocuklar Da Savaştı” ve “Çanakkale Askerine Rütbe Gerekmez” romanları dışında kalan diğer romanlarda ortak mekân unsurlarından birinin de İstanbul olduğu dikkati çeker.

Dil ve anlatım özellikleri açısından, roman sanatının gerektirdiği inceliklerden mahrum olan söz konusu romanlarda, “Dördüncü Bölüm”de de ifade edildiği gibi, “savaş” olgusu, “vatan sevgisi” olgusu, kişilik değişimi, propaganda faaliyetleri, dinî unsurlar, İtilaf Güçlerinin ve Anzakların Türklere olan bakış açısı, Türklerin İtilaf Güçlerine olan bakış açısı, olağanüstü/ destansı unsurlar, Muharebelerde “Türk-Anzak” Olgusu, “ölüm”/ “şehitlik” olgusu, “doğu”-“batı” meselesi, “esirlik” olgusu, “millet” olma bilinci, sosyal/ siyasal tenkit unsurları, yozlaşma/ batı hayranlığı, azınlıkların tutumu, cephe gerisi yaşama dair tespitler ve “Heyet-i Edebiye”nin Çanakkale Cephesi’ni ziyareti gibi hususlarla ilgili olarak çeşitli unsurların, değerlendirmelerin ve yorumların bulunduğu görülür.

Bütün bu hususlara genel olarak bakıldığı zaman söz konusu romanların, Çanakkale Muharebelerini özellikle dinî bir perspektifte ele alıp yorumladığı dikkati çeker. Öyle ki, yukarıda belirtilen hususlar içinde en geniş yeri dinî unsurlar kaplar. Bunun yanında olağanüstü/ destansı unsurların da geniş yer tuttuğu belirtilebilir.

Çanakkale Muharebelerinin kazanılmasında rol oynayan birtakım kişi veya olayların destanlaştığı, bu romanlarda da görülür.

Ayrıca inceleme konusu romanlarda, Türk insanının savaşı, ancak vatanın veya milletin bekası söz konusu olduğunda meşru gördüğü; Türk milletinin içinde inanılmayacak kadar güçlü bir vatan sevgisi olduğu; Birinci Dünya Savaşı sırasında, özellikle İtilaf Güçleri tarafından yürütülmekte olan yoğun propaganda faaliyetlerine karşın Türklerin bu konuda oldukça pasif kaldıkları; İtilaf Güçleri askerlerinin ve özellikle Anzakların başlangıçta Türkleri son derece barbar, vahşi ve yakaladıkları zaman esirlerinin etini yiyen yamyam olarak tanıdıkları ama savaşın cereyan ettiği süre içinde bu bakış açılarının tamamen değişerek, onların Türklere saygı duymaya başladıkları; Türklerin “düşman” olarak İtilaf Güçleri askerlerini görmesine rağmen, Türkler açısından Anzakların bir “düşman” imajına sahip olmadığı; yine Türklerin savaşta vatan ve millet uğruna ölmeyi “şehitlik” olarak gördükleri ve bunun, onlara kolayca ölüme bile atılmayı sağladığı; Çanakkale’deki savaşın aslında bir bakıma Doğu ile Batı’nın savaşı olduğu anlamına geldiği; İtilaf Güçleri askerlerinin ve Anzakların Türk esirlere türlü işkenceler yapmasına karşın Türklerin, esirlere son derece insanca muamele ettiği; asırlardır Osmanlı İmparatorluğu içinde huzurla yaşayan bazı azınlıkların, devletin bekasının tehlikeye girdiği o dönemde, düşmanla işbirliği yaparak ihanet içine girdikleri ve cephe gerisinde çok büyük yokluklar ve acılar içinde yaşamlarını sürdürmeye çalışan sivillerin, bu yokluk ve imkânsızlıklara rağmen cephede savaşan askerler için hiçbir fedakârlıktan kaçınmadıkları... gibi hususlar üzerinde durulduğu görülür.

Bütün bunların yanında Çanakkale Muharebelerinin doğrudan konu edildiği romanlarda, Birinci Dünya Savaşı yıllarında özellikle de Çanakkale Cephesi’nin açılmasından sonraki süreçte, başta İstanbul olmak üzere Osmanlı Devleti içindeki eğitim-öğretim faaliyetlerinin genel durumuna ilişkin de birtakım değinmelerin bulunduğu görülür.

Bu değinmelerde; lise, üniversite ve medrese öğrencilerinin eğitimlerini yarıda bırakarak, vatan savunmasında yer almak için gönüllü olarak orduya

yazıldıklarından bahsedilir. Söz konusu romanlarda; ülkenin, bir başka ifadeyle milletin aynı zamanda aydın kesimini oluşturan bu gençlerin, cepheye giderek orada kahramanca ve fedakârca savaşmaları ve çok sayıda şehit vermeleri, oldukça duygusal bir boyutta anlatılır. Üniversitelerde bütün dersanelerin bomboş olduğu vurgulanır. Özellikle Tıbbiyelilerin durumu, en çok temasta bulunan konuların başında gelir. Bu bölümler, aslında Çanakkale Zaferi'nin ne kadar pahalıya mal olduğunu; ülkenin geleceğinde söz sahibi olabilecek aydın gençlerin bu uğurda kaybedildiğini vurgulamak; zaferin ne kadar büyük fedakârlıklarla kazanıldığını ortaya koymak amacıyla anlatılır.

Sonuç olarak; özellikleri ortaya konan, geniş ve kapsamlı bir şekilde incelenmeye çalışılan bu romanların, disiplinler arası ilişki prensibinden hareketle, özellikle tarih öğretiminde kullanılmasının uygun olacağı; Birinci Dünya Savaşı içinde, bilhassa Çanakkale Cephesi'nde savaşan askerlerin psikolojik durumlarının ve Çanakkale Muharebelerinin Türk toplumu üzerindeki etkilerinin geniş bir biçimde araştırılarak incelenmesinin faydalı olacağı ve en önemlisi Türk roman yazarlarının, Çanakkale Muharebelerini çeşitli yönlerden konu edinen, edebî değeri yüksek eserler ortaya koyma yolunda hassasiyet göstermelerinin, Türk romancılığındaki bu büyük açığı kapatma ve bir "harp edebiyatı" geleneği oluşturma yolunda önemli bir hamle anlamına geleceği değerlendirilmektedir.

7. KAYNAKÇA

7.1. İncelenen Romanlar

Bilgin, İ. (2005). **Çanakkale'ye Gidenler- Şu Boğaz Harbi.** (5. Basım). İstanbul: Babıali Kültür Yayınları.

Bilgin, İ. (2004). **Gelibolu- Yenilmezlerin Yenildiği Yer.** (3. Basım). İstanbul: Babıali Kültür Yayınları.

Kaplan, M. (2003). **Tarihe Sığmayan Destan Çanakkale.** (2. Basım). İstanbul: Gençlik Yayınları.

Koçak, S. ve S. (2006). **Çanakkale'de Çocuklar Da Savaştı.** İstanbul: Çilek Yayınları.

Niyazi, M. (2004). **Çanakkale Mahşeri.** (22. Basım). İstanbul: Ötüken Yayınları.

Özen, R. (2000). **Zulüm Dağları Aşar Çanakkale İçinde.** Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Özol, S. (1998). **Çanakkale Askerine Rütbe Gerekmez.** İstanbul: Kastaş Yayınları.

Sepetçioğlu, M. N. (2000a). **1- ...ve Çanakkale-Geldiler.** (7. Basım). İstanbul: İrfan Yayınları.

Sepetçioğlu, M. N. (2000b). **2- ...ve Çanakkale-Gördüler.** (7. Basım). İstanbul: İrfan Yayınları.

Sepetçioğlu, M. N. (2000c). **3- ...ve Çanakkale-Döndüder.** (7. Basım). İstanbul: İrfan Yayınları.

Ural, S. (2003). **Şafakta Yanan Mumlar.** (2. Basım). Ankara: Bilgi Yayınları.

Uzuner, B. (2001). **Uzun Beyaz Bulut Gelibolu.** (6. Basım). İstanbul: Remzi Yayınları.

7.2. Yararlanılan Kaynaklar

Aktaş, Ş. (1991). **Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş.** (2. Basım) Ankara: Akçağ Yayınları.

Akyüz, Y. (2005). **Türk Eğitim Tarihi.** (9. Basım) Ankara: Pegem A Yayınları.

Alangu, T. (1968). **Ömer Seyfeddin Ülkücü Bir Yazarın Romanı.** İstanbul: May Yay.

Altaylı, B. (2000). Travma Sonrası Stres Bozukluğundaki Disosiyatif Belirtiler. **Türk Psikoloji Bülteni.** Sayı 16-17. (Mart-Haziran 2000).

Andaç, F. (2001). Buket Uzuner ile “Gelibolu” Üzerine. **Varlık.** (Aralık 2001).

Argunşah, H. (1990). Çanakkale’de Yazılan Destanın Romanı (...ve Çanakkale, 1 Geldiler, 2 Gördüler, 3 Döndüler). **Türk Edebiyatı.** Sayı 198. (Nisan 1990).

Argunşah, H. (2002). Tarihî Romanın Yükselişi. **Hece.** Sayı 65-66-67. (Mayıs-Haziran- Temmuz 2002).

Armaoğlu, F. (1983). **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980.** Ankara: İş Bankası Yayınları.

Artuç, İ. (1992). **1915 Çanakkale Savaşı**. İstanbul: Kastaş Yayınları.

Ata, B. (2000). Tarih Öğretiminde Bir Araç Olarak; Tarihî Romanlar. **Türk Yurdu**. Sayı 153-154. (Mayıs- Haziran 2000).

ATASE, (2002). **Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi V. Cilt Çanakkale Cephesi Harekatı 1., 2. ve 3. Kitapların Özetlenmiş Tarihi (Haziran 1914- 9 Ocak 1916)**. Ankara: Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları.

Avcı, H. E. (2006). **Çanakkale'yi Yaşamak Yeni Mecmua**. İstanbul: Emre Yayınları.

Avşar, S. (2004). **Birinci Dünya Savaşı'nda İngiliz Propagandası**. Ankara: Kim Yayınları.

Ayhan, A. (2005). **Çanakkale... Ah! anakkale**. (2. Basım) İzmir: Şehitkale Yayınları.

Aytaç, G. (2003). **Genel Edebiyat Bilimi**. İstanbul: Say Yayınları.

Bayur, Y. H. (1991). **Türk İnkılâbı Tarihi**. Cilt 3. Kısım 2. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Belen, F. (1964). **Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi**. Ankara: Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları.

Belge, M. (1998). **Edebiyat Üstüne Yazılar**. İstanbul: İletişim Yayınları.

Betzen, K. (1964). XX. Yüzyıl Alman Romanında Savaşın Yorumu ve Anlatılması. **Türk Dili**. Sayı 159. (Aralık 1964).

Beyatlı, Y. K. (1984). **Edebiyata Dair**. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.

Bilkan, A. F. ve ÇAKIR Ö. (2005). **Harp Mecmuası**. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Cemal Paşa. (1959). **Hatıralar**. İstanbul: Selek Yayınları.

Clausewitz, C. V. (1984). **Harp Üzerine**. Cilt 1. Ankara: Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları.

Cunbur, M. ve Parlatır, İ. (1990). **Edebiyat, Millî Kültür Unsurlarımız Üzerinde Genel Görüşler**. (Ayrı Basım). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Çapar, M. (2006). **Türkiye’de Eğitim ve Öteki Türkler**. Ankara: Özgür Üniversite Yayınları.

Çakır, Ö. (2000). Birinci Dünya Harbi Sırasında Harbiye Nezaretince Başlatılan “Harp Edebiyatı” Kampanyası ve Bu Çerçevde “İstanbul Edebiyat Heyeti”nin Çanakkale Cephesi’ne Gönderilmesi. **T.C. Genel Kurmay Başkanlığı, Yedinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri-1**. Ankara: Genel Kurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.

Çakır, Ö. (2004). **Türk Şiirinde Çanakkale Muharebeleri**. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Çelik, Y. (2002). Tarih ve Tarihî Roman Arasındaki İlişki Tarihî Romanda Kişiler. **Bilig**, Sayı 22. (Yaz 2002).

Çeri, B. (2001). **Tarih ve Roman**. İstanbul: Can Yayınları.

- Çetişli, İ. (2004). **Metin Tahlillerine Giriş-2**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çoban, A. (2004). **Edebiyatta Üslup Üzerine**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çolak, İ. (2006). **Çanakkale'nin Kahraman Mekteplileri**. İstanbul: Lamure Yayınları.
- Dinç, Ö. (1999). Bir Zaferin Adı Olan 'Çanakkale' İçin Yazılmış Üç Romana Bir Yazı. **Bilge**. Sayı 22. (Güz 1999)
- Doğan, M. C. (2000). Tarihî Romanın Dinamikleri ve Son On Beş Yılın Tarihî Romanları. **Türk Yurdu**. Sayı 153-154. (Mayıs- Haziran 2000).
- Duman, H. H. (2000). Savaş Edebiyatı: Balkan Savaşı Örneği. **Silâhlı Kuvvetler Dergisi**. Sayı 366. (Ekim 2000).
- Duman, M. (2006). **Cumhuriyetimizin Önsözü Çanakkale**. İstanbul: Ares Yayınları.
- Düzdağ, M. E. (2006). Mehmet Akif Ersoy Hayatı ve Eserleri. **Eğitim**. Sayı 73. (Mart 2006).
- Eagleton, T. (2005). **Kültür Yorumları**. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Edebiyat. (1977). **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**. Cilt 2. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Enginün, İ. (1987). **Çanakkale Zaferinin Edebiyata Aksi**. Türklük Araştırmaları Dergisi. Sayı 2. Yıl 1986'dan Ayrı Basım.
- Ersoy, M. A. (1988). **Safahat**. (2. Basım) İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Esenkaya, A. (2001). Harp Mecmuası ve Çanakkale Muharebesini Tasvirdeki Rolü. **Türk Yurdu**. Sayı 164. (Nisan 2001).

Fewster, K., Başarın, V., Başarın, H. H. (2005). **Gelibolu 1915 Savaşla Başlayan Dostluk**. (2. Basım) İstanbul: Galata Yayınları.

Forster, E. M. (1985). **Roman Sanatı**. (2. Basım). İstanbul: Adam Yayınları.

Furrer, P. (2000). Mekânın Anlamlandırılması ve Tarihsel Romanda Tarih Bilinci. **Tarih ve Toplum**. Sayı 198. (Haziran 2000).

Göçer, S. (1992). İstanbul Kütüphanelerinde Çanakkale Muharebelerinin Edebiyata Yansıması İle İlgili Eserler. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gögebakan, T. (2004). **Tarihsel Roman Üzerine**. Ankara: Akçağ Yayınları.

Göncü, G. ve Aldoğan, Ş. (2006). **Çanakkale Savaşı- Siperin Ardı Vatan**. İstanbul: MB Yayınları.

Gözler, H. F. (1980). Tarihî Roman Üzerine Düşünceler ve Romancılar. **Küçük Dergi**. Sayı 13. (Haziran 1980).

Gülendam, R. (2002). Romanda Çanakkale Savaşı. **Dergâh**. Sayı 148. (Haziran 2002).

Gülendam, R. (2006). Türk Romanında Çanakkale Savaşı. **Eğitim**. Sayı 72. (Şubat 2006).

Gümüş, S. (2003). **Yazının Sarkacı Roman**. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Gündüz, O. (1997). **Meşrutiyet Romanında Yapı ve Tema 1-2**. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Gündüz, O. (2004). Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı. **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)**. Ankara: Grafiker Yayınları.

Harp. (1971). **Meydan-Larousse**. Cilt 5. İstanbul: Meydan Yayınları.

Harp. (tarihsiz). **Okyanus Ansiklopedik Sözlük**. Cilt 2. Cem Yayınları.

Hasanoğlu, F. N. (2004). Mehmet Niyazi ile Tarihî Roman Üzerine Söyleşi. **Yağmur Dergisi**. Sayı 23.

Jusdanis, G. (1998). **Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür- Millî Edebiyatın İcat Edilişi**. İstanbul: Metis Yayınları.

Kantarcıoğlu, S. (2004). **Türk ve Dünya Romanlarında Modernizm**. (2. Basım) Ankara: Akçağ Yayınları.

Kaplan, M. (1994). **Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar-2**. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kara Harp Okulu Komutanlığı. (2003). **Harp Tarihi-1**. Ankara: Kara Harp Okulu Komutanlığı Yayınları.

Karaalioğlu, S. K. (1980). **Edebiyat Sanatı**. İstanbul: İnkılâp ve Aka Yayınları.

Kavaklı, A. E. (1999). Çanakkale Mahşeri Romanı Üzerine. **Türk Edebiyatı**. Sayı 308. (Haziran 1999).

Köroğlu, E. (2003). Yeni Mecmua Çanakkale Özel Sayısı. **Toplumsal Tarih**. Sayı 111. (Mart 2003).

Köroğlu, E. (2004). **Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) Propagandadan Millî Kimlik İnşasına**. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kösoğlu, N. (2002). Millî Kimlik, Etnik Grup ve Mozaik Kültürü. **Türk Yurdu**. Sayı 175. (Mart 2002).

Kumrular, Ö. (2000). Pikaresk Roman ve Sosyal Tarih. **Tarih ve Toplum**. Sayı 198. (Haziran 2000).

Kurat, A. N. (1970). **Türkiye ve Rusya (1798-1919)**. Ankara.

Lukacs, G. (2003). **Roman Kuramı**. İstanbul: Metis Yayınları.

Millas, H. (2000). **Türk Romanı ve Öteki- Ulusal Kimlikte Yunan İmajı**. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları.

Miyasoğlu, M. (1998). **Roman Düşüncesi ve Türk Romanı**. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Mütercimler, E. (2005). **Korkak Abdül'den Coni Türk'e Gelibolu 1915**. İstanbul: Alfa Yayınları.

Namık Kemal. (1975). **Celâleddin Harzemşah**. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Oğuzbaşaran, B. (1990). Çanakkale'nin Romanı Yazılmalıdır. **Türk Edebiyatı**. Sayı 197. (Mart 1990).

Oğuzbaşaran, B. (1992). Edebiyatımızda Çanakkale-1. **Türk Edebiyatı**. Sayı 221. (Mart 1992).

Oğuzbaşaran, B. (1992). Edebiyatımızda Çanakkale-2. **Türk Edebiyatı**. Sayı 222. (Nisan 1992).

Oruç, Ş. (2001). Çanakkale Mahşeri. **Türk Yurdu**. Sayı 164. (Nisan 2001).

Özdemir C. (2000). Roman Nedir?. **Türk Yurdu**. Sayı 153-154. (Mayıs- Haziran 2000).

Parla, J. (2002). **Efendilik, Şarkiyatçılık, Kölelik**. (2. Basım) İstanbul: İletişim Yayınları.

Plisnier, C. (2003). **Roman Üzerine Düşünceler**. Ankara: Hece Yayınları.

Renouvin, P. (1969). **Birinci Dünya Savaşı Tarihi (1914-1918)**. Cilt 1. İstanbul.

Rupert Brooke. (1994). **Ana Britannica**. Cilt 6. İstanbul.

Safa, P. (1990). **Sanat Edebiyat Tenkit**. (5. Basım) İstanbul: Ötüken Yayınları.

Sander, O. (1998). **Siyasi Tarih**. Ankara: İmge Yayınları.

Savaş. (1994). **Ana Britannica**. Cilt 27. İstanbul.

Stevick, P. (2004). **Roman Teorisi**. (2. Basım) Ankara: Akçağ Yayınları.

Şirin, İ. (2000). Kolektif Kimlik İnşa Aracı Olarak Tarihî Roman. **Türk Yurdu**. Sayı 153–154. (Mayıs- Haziran 2000).

Tansel, F. A. (1978). Çanakkale Zaferimiz ve Türk Edebiyatında Çanakkale. **Kubbealtı Akademi Mecmuası**. Sayı 3. (Temmuz 1978).

Taştan, Z. (2004). Çanakkale Mahşeri'nde Çanakkale'yi Geçilmez Kılan Değerler. **Dergâh**. Sayı 178. (Aralık 2004).

Taştan, Z. (2005). Çanakkale Mahşeri ve Uzun Beyaz Bulut- Gelibolu Romanlarında Çanakkale Savaşlarına Gönüllü Katılan Aydınlar. **İlmî Araştırmalar**. Sayı 19. (Bahar 2005).

Tekin, M. (2004). **Roman Sanatı-1**. (4. Basım) İstanbul: Ötüken Yayınları.

Timur, T. (2002). **Osmanlı-Türk Romanında Tarih Toplum ve Kimlik**. (2. Basım) Ankara: İmge Yayınları.

Tuncer, H. (1999). **Edebiyat Araştırma ve İncelemeleri**. (2. Basım) İzmir: Akademi Kitabevi.

Tuncoku, A. M. (2000). **Anzakların Kaleminden Mehmetçik**. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Tuncoku, M. (2002). **Çanakkale 1915 Buzdağının Altı**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Tural, S. (1993). Tarihî Roman Geleneği veya Cezmi. **Doğumunun Yüz Ellinci Yılında Namık Kemal**. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Tural, S. (2000a). **Bilgelerin Yolunda**. (3. Basım) Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Tural, S. (2000b). Roman Teorisi Üzerine Düşünceler. **Türk Yurdu**. Sayı 153-154. (Mayıs- Haziran 2000).

Tural, S. (2002). **Zamanın Elinden Tutmak**. (3. Basım) Ankara: Yeni Avrasya Yayınları.

Tural, S. K. (1984). Tarihçinin Edebiyat Dünyasından Alması Gerekenler. **Töre**. Sayı 159. (Ağustos 1984).

Türkeş, A. Ö. (2003). Genel Bir Bakış. **Türk Romanında Kurtuluş Savaşı**. (Haz: Mürşit Balabanlılar). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Uçarol, R. (1995). **Siyasi Tarih (1789-1994)**. İstanbul: Filiz Yayınları.

Uçman, A. (1974). Romancı Tarih Önünde. **Yeni Sanat**. Sayı 7. (Haziran 1974).

Uzun, M. (1992). İmanın Zaferi Çanakkale ve Edebiyatımızdaki Akisleri. **İlim ve Sanat**. Sayı 35-36. (Temmuz 1992).

Üçok, C. (1967). **Siyasal Tarih (1789-1950)**. Ankara: Başnur Matbaası.

Yalçın, A. (2002). **Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı 1920-1940**. Ankara: Akçağ Yayınları.

Yalçın, A. (2003). **Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Romanı 1946-2000**. Ankara: Akçağ Yayınları.

Yalçın-Çelik, S. D. (2005). **Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları**. Ankara: Akçağ Yayınları.

Yamaç, C. (1940). Harp ve Edebiyat. **Varlık**. Sayı 170. (Ağustos 1940).

Yardım, M. N. (2000). **Romancılar Konuşuyor**. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Yazıcı, O. (tarihsiz) Mehmet Niyazi ile “Çanakkale Mahşeri” Üzerine. <http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=240> (25 Haziran 2005).

Yıldırım, Y. (1998). Şafakta Yanan Mumlar. **Virgöl**. Sayı 9. (Haziran 1998).

Yıldız, S. (1998). Harp Edebiyatı Kavramı ve Edebiyatımızda Çanakkale Muharebeleri. **Çanakkale Zaferinin 83. Yıldönümü Panel Bildirileri**. Eskişehir.

Yılmaz, D. (1990). **Roman Kavramı ve Türk Romanının Doğuşu**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Yılmazer, T. (2005). **Alçitepe'den Anafartalar'a Kara Muharebeleri Çanakkale**. İstanbul: Yeditepe Yayınları.